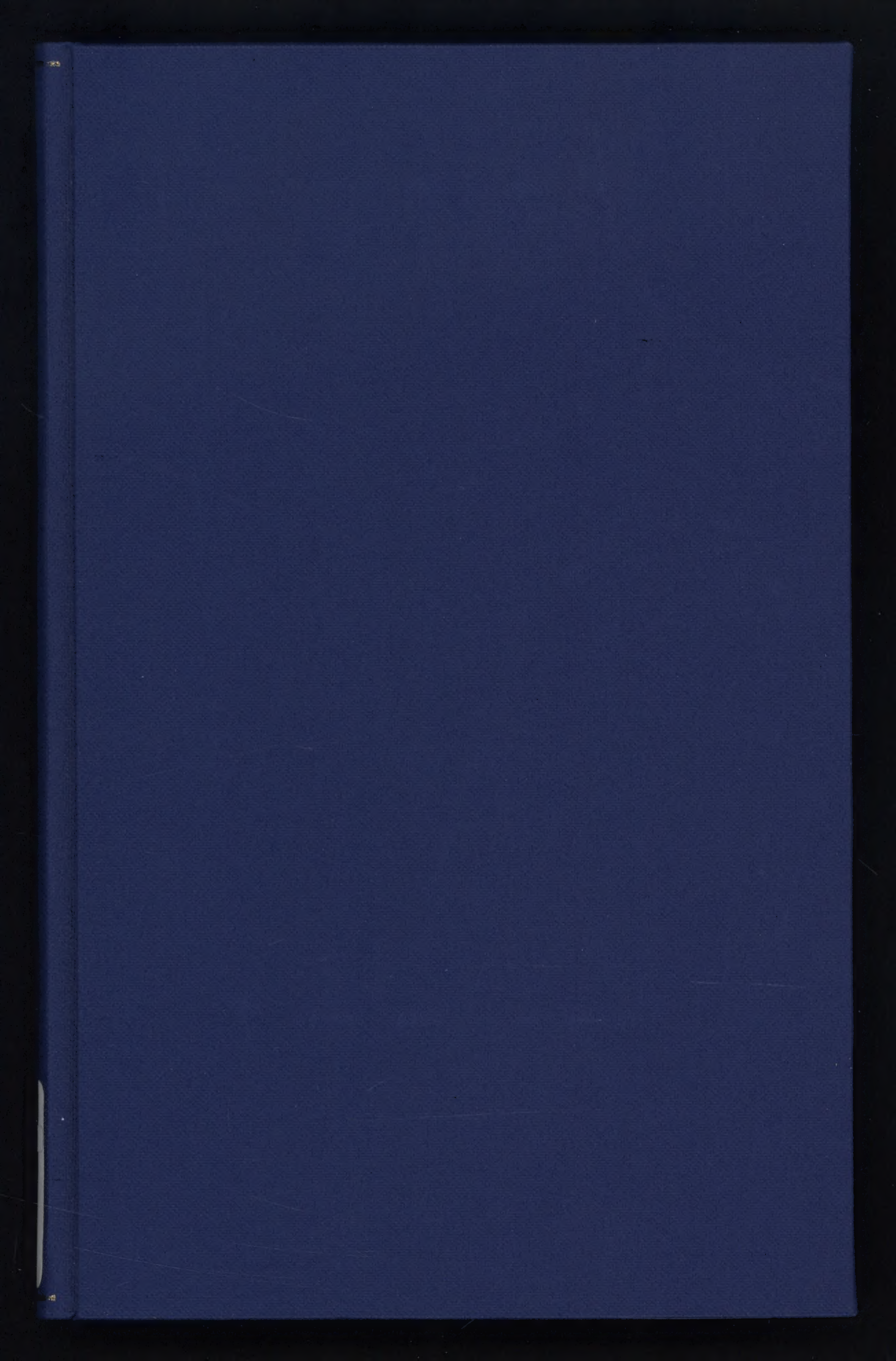
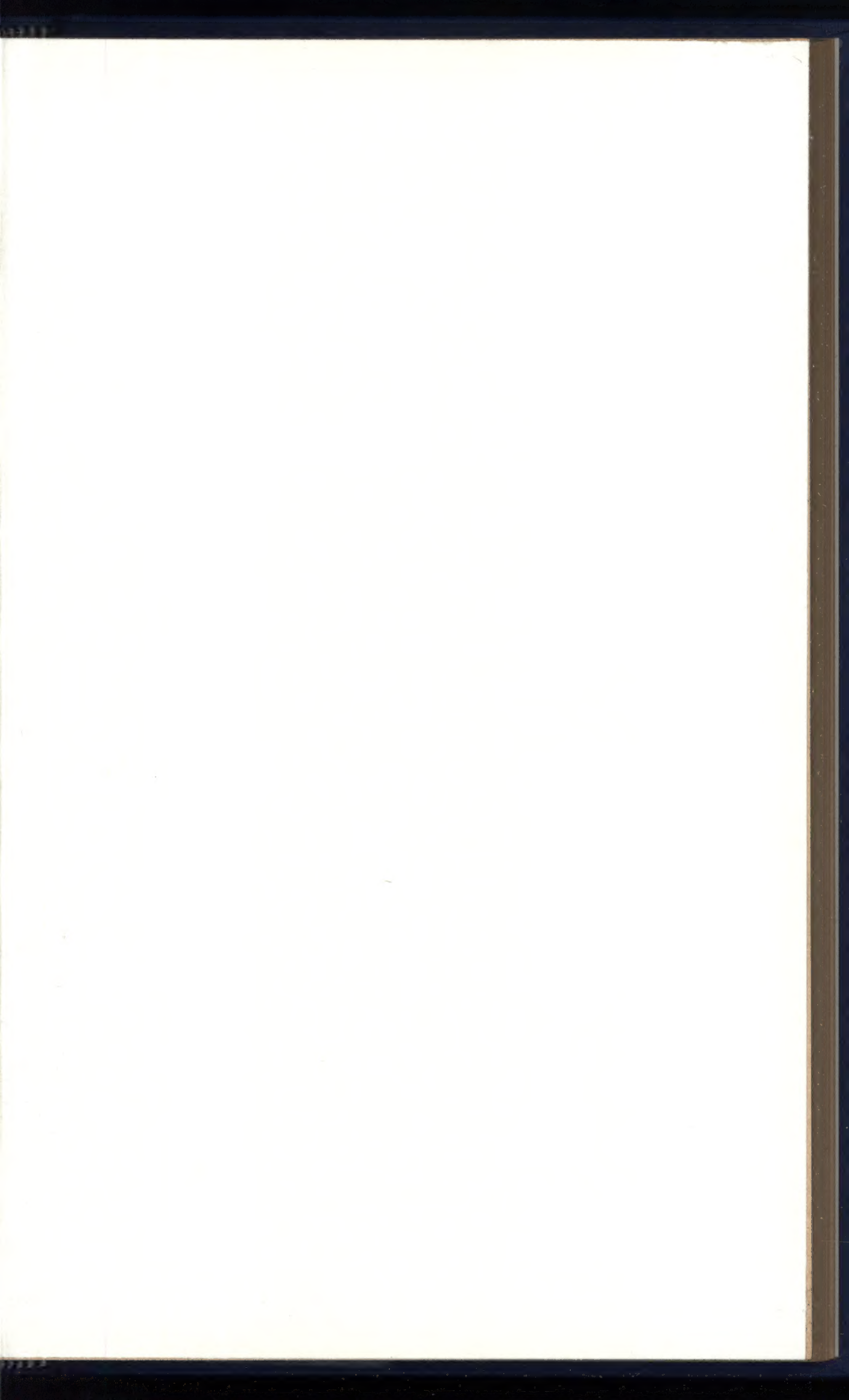

ČASOPIS

MATICE MORAVSKÉ.

REDAKTOR:

FRANTIŠEK KAMENÍČEK.

HLAVNÍ SPOLUPRACOVNÍCI:

FRANT. A. SLAVÍK. – FR. JAR. RYPÁČEK.

ROČNÍK DEVĚTADVACÁTÝ.

V BRNĚ, 1905.
TISKEM MORAVSKÉ AKC. KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Obsah ročníku XXIX.

(1905.)

A. Články.

B. Umělecké a vědecké zprávy.

C. Literatura.

D. Nová díla a časopisy.

Jméno Jan Amos Komenský.

Napsal Fr. A. Slavík.

O jméně Jan Amos Komenský praví se také různé domněnky, jako o rodišti jeho,[1]) totiž:

1. „Jan Amos" jest prý křestní jméno, nebo: Pravé úplné jméno Komenského bylo Jan Amos, Jan jméno křestní, Amos příjmení; 2. rodinné nebo docela rodové jméno jeho bylo prý Amos nebo Milič, Miliček nebo Milička; jméno Komenský, Comenius, jest prý jméno rodné; nebo že by „úplné jméno znělo Jan Miliček (zvaný) Komenský"; přidal-li k tomu Komenský Nivanus, Nivnicensis, chtěl prý „označiti místo, kde se narodil; přidal-li Hunno-Brodensis, chtěl ukázati, jakým jest krajanem"; konečně r. 1904 opět, že prý bylo jméno „Komenský" příjmením, kdežto „Jan Amos" byla jména jeho křestní; usedlí obyvatelé měli prý tehdy již ustálená jména rodinná.

A jako o rodišti tak i o této věci mohou nám dáti vysvětlení a rozhodovati jen paměti současné, jmenovitě opět Registra panství Uher. Ostroha r. 1592 a Světlovského r. 1598, Dekrety Jednoty bratrské a Úmrtní kniha † kněží téže Jednoty, k níž patřila rodina Komenského.

Z nich buď přímo neb u srovnání jejich příkladů s jinými toho věku jest patrno:

---

[1]) Viz „Rodiště Jana Amosa Komenského jest Komna" v Časopise Matice moravské r. 1904, str. 217—222 a 461—477. O jméně J. A. Komenského podal jsem krátkou zprávu v tomto Časopise roku 1892 na str. 61—63. a upozornil, „že ani v XVI. století nebylo ještě ustálených jmen rodinných, tím méně rodových . . ." „Podle toho jmenovali se také předkové J. A. Komenského původně toliko křestním jménem, nemajíce též ustáleného jména rodinného, a když se potom z Komny vystěhovali, říkalo se jim, jako jiným podobně, odkud přišli, „Komenský" . . .

Literaturu dosavadní o rodišti a jméně Komenského podal Dr. Jan V. Novák v Časopise moravského musea zemského r. 1904, str. 51—52.

1. Křestní jméno Komenského bylo pouze jméno Jan.

Bratří čeští nedávali 2, nýbrž 1 jméno, které zůstalo mnohým po celý život i bez jiného příjmení, jak vidno u četných spisovatelův a kněží bratrských.

Jen jedním křestním jménem nazývali a psali se bez jiného příjmení bratrští spisovatelé: Adam, Beneš, Donat, Jan, Mach (skráceno Matěj, Martin), Matěj, Michal, Mikuláš, Prokop, Řehoř, Šimon, Urban [1]; v Dekretech Jednoty bratrské kněží: B. Abraham, Ambrož, Balcar, Daniel, David, Eliáš, Havel, Jaffet, Jakub, Jiřík, Johannes, Kašpar, Krištof, Lukáš, Matěj, Pavel, Prokop, Řehoř, Simeon, Vavřinec, Zachariáš.

Zemřelí kněží (aspoň z 2. polovice XVI. století [2]): r. 1551 † B. Jan (Malý) v Dačicích, 1557 Mareš z Přerova v Brandýse n. Orl., Tůma v Račicích, 1575 Blažej v Dunajovicích, 1582 Štěpán v Přiběnicích, 1586 Krištof v Uher. Brodě, 1590 Melichar v Prusinovicích, Zachariáš ve Slezanech, 1604 Benedikt, 1605 Damian a j.

Též usedlým obyvatelům stalo se často křestní jméno jediným vlastním i rodinným, někdy skráceno neb pozměněno [3], zvláště když toho jména byli v obci sami jediní, na př. v rodné krajině Komenského jmenovali a psali se usedlí r. 1592: v Předměstí Uher. Ostroha Jíra farář (měl dům č. post. 74), Klimeš; v Nivnici: Vojtek, Vencl; v Dolním Němčí „noví podsedníci pod Novou horou": Pan Jan, Mikuláš; v Horním Němčí Alexin; ve Slavkově: Bureš, Vaníček (Václav); v Tasově Michal; ve vsi Louce: Řehoř, Vavřinec, Martinec; v městečku Hroznové Lhotě: Krištof, Šimůnek; v Hluku: Daniel, Tomáš; v Žeravinkách: Janíček, Tomáš; v městečku Kunovicích: Marek, Šebesta, Toman, Pecháček (Petr); v Derfli: Blažek, kněz Jan, Krystýn; ve Veskách: Šimek; u Hradiště v Mařaticích: Vašek, Stašek (Stach, Stanislav), a j. v. zvláště mlynáři a jiní řemeslníci

[1]) Jos. Jungmann, Historie literatury české; Jos. Jireček, Rukověť k dějinám literatury české, díl I. a II.

[2]) V 1. polovici XVI. století umřelo jich pouze s 1 křestním jménem zapsaných přes 20; viz Úmrtní knihu † kněží Jednoty bratrské, vydal Jos. Fiedler ve „Fontes rerum austriacarum" v V. díle r. 1863.

[3]) O skracování starobylých jmen osobních a místních v Čechách a na Moravě viz můj článek v Časopise českého musea r. 1889, str. 158—169.

na př. mlynáři Ondra v Tasově, Bartoš ve Kvačicích atd.[1]) V Nivnici byl r. 1592 B. Adam, kněz a správce tamního sboru bratrského;[2]) v Uher. Brodě žili kněží: r. 1614 kněz Jonáš, r. 1618 kněz Michal.[3])

Ještě po 30leté válce v úředním popise Moravy přicházejí jména usedlých někdy jen křestní jakožto rodinná, na př. na panství Uher. Brodském r. 1671 v Nedachlebicích Francišek, 1/4láník; v Suché Loze Urban, 1/4láník; v Šumicích Josef, 1/2láník.[4])

Křestní jméno Jan bylo tam nejoblíbenější, pak Václav, Jiří, Matěj, Martin, jako vůbec v Čechách a na Moravě za těch dob.[5])

V Komně r. 1598 mezi 62 usedlými obyvateli jmenovalo se nejvíce: Jan 17 (více než 1/4 všech), Václav a Vašek (= Václav) 8; Jiří, Jura 8; Matěj 6, Martin 5; roku 1670 z 55 usedlých (nepočítaje 7 pustých): Jan 11 (1/5 všech), Martin 9; Václav, Vacula, Vašek 6; Jura 4, Lukáš 4[6]); — v Uher. Ostrohu v Předměstí ze 93: Jan 24, Martin 11, Jiří, Jura 11, Václav, Vaněk 9; — v Nivnici ze 169: Jan 33, Mikuláš 26, Jíra, Jiřík 23; Václav, Vašek, Vaněk, Vencl, Vacula 22, Martin 12; — v Dolním Němčí z 89: Jan 15, Václav, Vaněk, Vašek 16, Martin 10, Jura 9; — v Horním Němčí z 92: Jan 28, Jíra, Jura 16; Václav, Vacula, Vaněk 9, Mikuláš 7, Martin 4, Matěj 4, Mach 3; — ve Slavkově z 52: Jan 10, Václav, Vašek, Vaněk, Vaníček 10, Mikuláš 6, Martin 5, Jíra 3 . . .[7])

Jména ta si tam oblíbili již dříve, i kostely v té krajině nejvíce jim zasvětili: sv. Janu Křt. Hroznová Lhota, Kněždub,

[1]) Jiné příklady jmen osobních, křestních a příjmení z oné krajiny viz: v Pamětech král. města Uher. Brodu od J. Kučery, v Okresním hejtmanství Holešovském od Ed. Pecka z let 1585 ve Vizovicích, str. 103, v Bratřejově 108, v Jasenné, str. 119, v Lípě 125, v Lutoníně 126, v Pozdíchově 129, v Uble 142, v Zádveřicích 149; z r. 1625 u Holešova v Bořenicích, str. 25., v Roštění 62 a j.; Z urbáře panství Luhačovského r. 1679 od Ed. Domluvila v Časopise moravského musea zemského r. 1904, str. 125—138.

[2]) O něm viz Časopis Matice moravské r. 1904, str. 464—468.

[3]) J. Kučera, Paměti kr. m. Uh. Brodu, str. 222.

[4]) Zemská registratura v Brně, podd. odd., č. 261.

[5]) Viz dále „Neustálenost jmen rodinných a rodových v XVI. a na počátku XVII. století.“

[6]) Registra důchodův na panství Světlovském r. 1598, opis dp. faráře v Bojkovicích P. Jana Jelínka, zemská registratura v Brně podd. odd., č. 353.

[7]) Registra správní panství Uher. Ostroha r. 1592, opis řed. J. Borůvky.

Bílovice u Hradiště, Újezd nad Olšavou, Březová a Slušovice u Vizovic, Nový Hrozenkov a j.; sv. Václavu: Korytná, Brumov, Ořechové, Rudice, Nová Ves u Hradiště; sv. Martinu Bánov, Pozlovice, Strážnice [1]) atd.

Měl tedy Jan Amos Komenský křestní jméno na ten čas nejoblíbenější.

Jméno Amos se tam nevyskytuje za života jeho r. 1592—1670 jako křestní ani samo, tím méně společně „Jan Amos", a také nikoli jako rodinné a rodové.

Připomíná však na krajana Komenského, Amosa rodem od Uher. Brodu (neznámo ve které obci), jenž se usadil ve Vodňanech v Čechách, držel se v Jednotě bratrské učení Petra Chelčického proti mírnějším Bratřím, byl původce t. zv. „Malé strany" v Jednotě čili „Amosencův", napsal „Spis o původu Jednoty bratrské" (podle něho v okolí Uherského Brodu na Moravě v Prachensku a Klatovsku v Čechách) a zemřel asi r. 1522.[2])

Biblická jména vůbec v rodné krajině Komenského byla málo dávána, na př. v Komně r. 1598 ze 62 usedlých měli křestní jméno biblické: pouze Adam 2; r. 1670 z 55 usedlých: Daniel 1, Daněk (= Daniel) 1, Eliáš 1, Mojžíš 1; r. 1749 nikdo; — na panství Uh.-Ostrožském r. 1592 jen někde Adam, Daniel, jednotlivě Abraham, Eliáš, Ezechiel: v Uher. Ostrohu v městě Abraham 1, na Předměstí Adam 1; v Tasově Daniel 1; v městečku Hluku Daniel 3, Daněk 1; v Dolním Němčí Adam 1, Daniel 1; v Milokošti Adam 1; v Kozojídkách Pavel Eliášů, Ezechiel 1; v Kunovicích Adam 1; v Uher. Hradišti Absolon; v mnohých obcích ani jedno biblické jméno.

Též u Bratří českých poměrně málo přichází biblické jméno samo, často s jiným obyčejným; na př. do r. 1601 nejvíce u křestního jména Jan: Jan Efreim, J. Eneáš, J. Jaffet, J. Kálef, J. Joachim, J. Natan, Jan Cedron, Matyáš Cedron, Jiřík Izrael a p.[3])

U biskupa B. Jana Eneáše v Ivančicích byl pomocníkem B. Jan Amos; ale říkali mu, jako J. A. Komenskému, také jen

[1]) Ř. Volný, Kirchl. Topografie von Mähren, Olm. II., III.

[2]) Fr. Palacký, Dějiny národu českého, V., č. 1., str. 384.; Jos. Jireček, Rukověť k dějinám literatury české, díl I. 14.—15.; Ant. Gindely, Geschichte der böhm. Brüder, díl I. str. 19.—20., 73., 76.

[3]) Dekrety Jednoty bratrské a Úmrtní kniha † kněží jejich.

B. Amos a biskupovi jen B. Eneáš. Když umřel r. 1588, zapsali ho do české Úmrtní knihy † bratří Jednoty bratrské: „B. Amos, mladý kněz",.. v polské[1]) „r. 1588 umral B. Jan Amos v Eiwanczycych, nejprzedniejszy z pomocnikow a czeladky B. Eneasa"..

Komenský dával si druhé jméno Amos jako student a později na svých spisech českých a latinských; ale jakožto kněz a biskup jmenoval i podpisoval se ve schůzích starších a na sněmích Jednoty bratrské vždycky jedním křestním jménem: Jan Komenský, jednou Jan Comenius (17. července 1636) a jednou latinsky Johannes Comenius (dne 1. srpna 1632.[2])

Zároveň žili s Komenským v Jednotě bratrské kněží, kteří se jmenovali Jan a dostali jméno po místních jménech: Jan Novoměstský, J. Skrbeňský (Skrbeň u Olomouce) a j. v.[3])

2. Rodinným, tím méně rodovým jménem Komenského nebylo jméno ani Milič, ani Milička, Miliček.

V Komně ani v Nivnici nebyl na konci XVI. a začátku XVII. století nikdo toho jména.[4]) Teprve okolo r. 1617 uvádí se v Komně

---

[1]) Nekrologium polské větve Jednoty bratrské. Vydal Dr. Jar. Bidlo ve Věstníku Král. české společnosti nauk r. 1898, č. II., str. 19.

[2]) Dekrety Jednoty bratrské str. 277.—309. Originál jest nyní v knihovně musea českého v Praze; vlastnoruční podpis „Johannes Comenius" f. 275.

[3]) Dekrety Jednoty bratrské, vydal A. Gindely.

[4]) Že v Komně r. 1598 nebylo Miliče ani Miličky, sdělil z Register důchodův na panství Světlovském již Ad. Cillich († učitel v Bojkovicích) v Časopise mus. spolku Olomuckého r. 1891, str. 79., a totéž o Nivnici L. A. Hrázděra ve studii „O jméně a rodišti J. A. Komenského", podav na str. 34.—35. z Register správních panství Uh.-Ostrožského seznam usedlých v Nivnici t. r. — V Komně podle oněch Register panství Světlovského byli usedlí: 1. Staněk Fojt, 2. Jan Holey, 3. Beněk Kusých, 4. Matěj Martinův, 5. Jan Svaků, 6. Jíra Přísadů, 7. Martin Třebínský, 8. Ondra Valentův, 9. Vašek Fojtů, 10. Václav Kovář (čtvrt později Jan Miloš), 11. Adam Janových, 12. Václav Botek, 13. Jan Petrášů, 14. Jan Matějů, 15. Jan Pitínský, 16. Mikuláš Skříňa, ½ lán (později dáno Machovi Fojtovému a Janovi Miličkovému čtvrt na 2 podsedky), 17. Ondra Kolářů, 18. Václav Homoňů, 19. Toman Šťastný, 20. Jan Borových, 21. Matěj Zálesák, 22. Jan Beňů, 23. Martin Nedbalů, 24. Bláha Vavrouchů, 25. Jan Martouchů, 26. Jurka Fojtů, 27. Jan Roučka, 28. Jurka Vávrů, 29. Matěj Nedbalů, 30. Jan Buršů, 31. Jiří Nedbalů, 32. Martin Vicenů, 33. Babuša, 34. Vávra Kolářů, 35. Mikuláš Ševců, 36. Jan Hrubec, 38. Václav Milošů, 38. Štěpán Tovarův, 39. Bartoň Baran, 40. Václav Koudela, 41. Jan Lišků, 42. Tomáš Valentů, 43. Martin Třebínský, 44. Jíra Poláček, 45. Jan

na pustém[1]) půlláně dříve Mikuláše Skříně (čís. postupné 16.) „dáno Machovi Fojtovému a Janovi Miličkovému ta čtvrt na 2 podsedky.[2])

Avšak Miličkové již po 30leté válce nebyli tam osedlí; jméno jejich nepřichází ani mezi starými pustými r. 1656—1670.[3]) Jen podruh toho jména žil tam r. 1651, Lukáš Milička, a ten byl pro krádež dne 3. června t. r. v Bojkovicích popraven.[4])

Milička nebo Milič, Miliček nejmenoval se také nikdo usedlý r. 1670 ani v celém okolí, na panství Světlovském, Uher.-Brodském, Ostrožském, Bánovském, Luhačovském a Biskupském.[5])

Teprve až v popise r. 1749 přichází v Komně podsedek Martin Milička, jenž měl pouze $5\frac{4}{8}$ m. polí orných a $\frac{4}{8}$ m. pustých, $\frac{2}{8}$ m. ovocné a travné zahrady (čís. postupné 53; dříve jej držel Martin Vicenů s 6 měr. polí), a vedle něho (č. p. 54) podsedek Martin Maličků.[6])

Na větší usedlosti čís. domu 22., která se označuje dle pověsti lidu v Komně za místo, kde prý stával rodný dům J. A.

Bláhů, 46. Jura Turza, čtvrt a mlýn, 47. Staněk Fabiánů, 48. Vašek Skříňů, 49. Matouš Kozlíků, 50. Jan Homoňů, 51. Toman Chapků, 52. Mikuláš Švenda, 53. Martin Polák, 54. Jan Škrata, 55. Jíra Petřík, mlýn a $\frac{3}{4}$ lánu, 56. Jíra Lišků, 57. Jan Skříňů, 58. Jíra Ambrů, 59. Adam Octohlavý (r. 1670 Ostohlavý), 60. Vašek Jakubců, 61. Matěj Šimků, 62. Matěj Špíšek, mlýn. (Z opisu Register od dp. konservatora P. J. Jelínka v Bojkovicích.)

[1]) Po vpádech Bočkajovců na Moravu r. 1605—1606. Srovn. Dra. Fr. Kameníčka Prameny ke vpádům těm, vyd. v Historickém archivě České Akademie, č. 4.

[2]) Registra důchodův na panství Světlovském r. 1598. Jméno Mikuláš Skříňa jest v Registrech „přetrženo a pozdějším písmem, okolo 1617 dle písma i dáta při jiných obcích a spisech napsáno: dáno . . .“ — Mlynáři v Komně r. 1598 se jmenovali a měli: Jura Turza $\frac{1}{4}$ lánu (č. p. 46.), Jíra Petřík $\frac{3}{4}$ lánu (č. p. 55.) a Matěj Špíšek (č. p. 62.), jehož potomci jsou podnes v Komně, jediní z původních obyvatelů tamních z té doby se jménem nezměněným.

[3]) Zemská registratura v Brně, poddan. odd., č. 353.

[4]) Krevní kniha měst. Bojkovic, orig. v archivě Bojkovském, č. 2., f. 59; výpis podal Jos. Klvaňa v Časopise Matice moravské 1901, str. 68.; a L. A. Hrázděra, O jméně a rodišti J. A. Komenského, str. 27.

[5]) Zemská registratura v Brně, podd. odděl., č. 261., 315., 353.

[6]) Tamtéž Tereziánský katastr r. 1749, č. 353. a katastr r. 1750, č. 383.

Komenského,[1]) jmenuje se Martin Milička až teprve v Josefinském katastru r. 1790.[2])

Tím odpadají domněnky, jež se utvořily z pozdější pověsti lidu o Miličkovském místě č. 22., že rodinné jméno jeho bylo Milič nebo Miliček, Milička, protože tam do r. 1617 nikdo se tak nejmenoval.

Přidané jeho jméno Amos není tedy latinským překladem těchto jmen,[3]) není ani rodinným nebo docela rodovým jménem Komenského.

Avšak mezi usedlými r. 1598 v Komně přichází Václav Milošů, jenž měl větší usedlost (č. p. 37.) $^3/_4$ lánu polí, a později okolo r. 1617 Jan Miloš, kdy u čtvrti lánu (č. p. 10.) někdy Václava Kováře, potom pusté, stojí připsáno: „Ta čtvrt obrácena jest na podsedek Janovi Milošovi.“[4]) Tito Milošové pak ve 30leté válce zanikli; r. 1670 již se v Komně nikdo nejmenoval Miloš, ani pustý dům po nich nebyl tak nazván.

Výklady učiněné o jméně Milič, Milička náhodou by se hodily také na jméno stejného původu Miloš, skrácené Miloslav; než byly by to zase jen domněnky bez historických dokladův. Význam slova Amos (= silný, obtížený), liší se od významu slova Milič, Milička, Miloš. Ze které rodiny r. 1598 v Komně usedlé J. A. Komenský pocházel, nemůže se určitě říci, pokud nemáme zprávy souvislých register oné doby v Komně, nebo nějaké tehdejší paměti o propuštění otce jeho z poddanství od

---

[1]) Dům číslo 22. shořel, místo úplně spustlo, a nyní jest na místě domu pole; později dáno totéž číslo jinde novému domu.

[2]) V zemské registratuře v Brně: Komna č. 1985. K usedlosti č. 22. patřilo r. 1790: 26 jiter 895□° polí, 6 jiter 24□° luk a zahrady, 1361□° pastviny, úhrnem 33 jiter 580□°; k tomu užíval Martin Milička ještě panských pozemků činžovních 8 jiter 925□°; tedy všeho dohromady 42 jiter 509□°. Místo domu leží na svahu nad cestou, a nebyl tam mlýn.

[3]) Potvrzuje se tím i výklad † zem. archiváře Vinc. Brandla v „Hlasu“ Brněnském r. 1890, čís. 263., 287. a 289., jenž vyložil filologicky omyl té domněnky, ukazuje na správné latinské slovo amor.

[4]) Registra důchodův na panství Světlovském r. 1598. — Milošové byli tehdy usedlí též jinde, na př. v Kunovicích Mach Milošů, Mikuláš Milošů; v Horním Němčí: Jan Milošů, Martin Milošů. (Registra správní panství Ostrožského r. 1592.); v Nivnici r. 1592 Jíra Milošů, r. 1746 a násl. Jiří Miloš, Martin Miloš, Pavel Miloš, Šimon Miloš a potomci jejich (Panství Ostrožské r. 1746, Nivnice, v c. k. okresním úřadě v Uher. Brodě).

vrchnosti Světlovské, neb o přijetí jeho na panství Ostrožském v Nivnici, nebo jinou hodnověrnou zprávu z oné doby.

Rovněž jako s oněmi jmény a domněnkami o nich dopadá to s vypravováním, že rod Milíčkův držel dům č. 22. „na Milíčkovém gruntě“ až do zaniknutí jeho. Podle staré gruntovní knihy obce Komny u c. k. okresního úřadu chované (fol. 127) byl poslední držitel toho jména Jiří Milička; po jeho smrti koupil dům se $^{1}/_{4}$lánem Jiří Jahutka dne 1. dubna 1807, načež v 16 letech vystřídalo se ještě 7 nových držitelů: již dne 28. července 1807 koupil jej od Jahutky Martin Kupka, r. 1815 Fr. Krutý, r. 1817 Václav Holub, r. 1819 Martin Niederle, pololáník z Popovic s panství Hradištského, r. 1821 Frant. Malušík, r. 1823 Jan Kotík a od něho Tomáš Mazal. Jak bývá obyčejem na venkově až podnes, říkalo se tedy i po † J. Miličky za nových držitelů „Miličkův grunt“, a jméno zůstalo v pověsti o zaniklém domě.

3. Jaká příjmení dostávali tehdy kněží bratrští, měli-li dva nebo více jich stejné jméno křestní?

Komenský patřil k Jednotě bratrské; zprávu tedy musíme hledati zvláště v ní, jaký obyčej v té věci mívala, majíc vůbec svůj vlastní řád, jímž se lišila v mnohém od jiných.

Jak ukazují příklady, uvedené v ČMM, str. 474.—7., měli na rozdíl od jiných toho jména, jak vůbec tehdy bylo zvykem, jméno otcovo nebo jiné, takže vlastní bratr jejich docela jinak se jmenoval, neb obyčejně příjmení po rodišti, méně po jiném místě, působišti nebo důležitějším místě u rodiště. Doklady k tomu dávají nám opět životopisné paměti v t. zv. Umrtní knize † kněží Jednoty bratrské: B. Martin Abdon † 1561 a B. Jan Blahoslav Přerovský † 1571[1]) byli synové měšťana Blažka v Přerově; r. 1581 † „B. Jiřík Erastus správce sboru Fulneckého, rodem v Mezříči pod Rožnovem, syn Vaška Vávry“; — r. 1586 † B. Jakub Brandeiský v Podivíně, nar. v Brandýse n. Orl., syn Pavla Prokopa; r. 1605 † Bartoš Konesický, syn P. Andryáše; — r. 1574 † B. Jan Domčický v Dunajovicích, prve hostinský v Domčicích, vlastní bratr B. Jana Husity; — r. 1580 † B. Ondřej

---

1) V Dekretech Jednoty bratrské r. 1547 psán jest na str. 167: Jan Přerovský Blahoslav.

Sylván v Přerově, byl vlastní bratr Jana Chlumeckého, kterýž v Brandýse n. O. umřel;" B. Pavel Konvaldský v Třebíči, vlastní bratr B. Jana Černého; — r. 1584 † B. Jakub Mohelnický rodem z Mohelnice, vlastní bratr B. Jiříka Filipenského.

Po rodišti se jmenovali starší Jednoty bratrské r. 1495, kteří „jeden každý svou vlastní rukou jsou se podepsali" v Brandýse na den sv. Martina 1495: Matěj z Kunvalda, Tůma z Přelouče, Václav z Berouna, Lukáš z Prahy, Vavřinec z Krasonic a j.; ale později se psali: M. Kunvaldský neb Konvaldský, T. Přeloučský, V. Berounský, L. Pražský, V. Krasonický atd.

Do r. 1606 jmenuje se přes 100 kněží a spisovatelů bratrských jménem na — ský, od jmen místních, na př. r. 1502 † B. Jiřík Kvasický ve Veselí, r. 1523 † Jíra Kojetínský na Moravě, 1536 B. Ondřej Vrbětský v Litomyšli, 1556 B. Jiřík Chropinský v Holešově, 1570 B. Jan Hranický ve Zlíně, 1572 B. Šimon Kostický v Meziříčí pod Rožnovem, 1573 B. Jakub Vrbětský ve Strážnici, 1594 B. Václav Sucholožský v Žeravicích, B. Jan Hranický ve Veselí, 1598 B. Samuel Říkovský v Holešově, 1599 B. Jan Kelecký v Moravanech, B. Martin Mach Troubecký v Tuchoměřicích, 1601 B. Pavel Javornický v Lipníku, 1604 Blažek Slavkovský, 1606 Kněždubský a j. v.

U některých jest rodiště podotknuto výslovně, na př. kromě již uvedených: r. 1580 † B. Matěj Kostický, správce sboru v Jaroměřicích, rodem z Kostic; r. 1604 † Jan Svidnický u sestry své ve Svidnicích, vsi u Brandýsa n. Orl., a zvláště poučný příklad k tomu o dvou rodácích téhož jména z Týna n. V.: „r. 1582 B. Jan Vltavský umřel v Tejně na Vltavě u přátel svých," a po 2 letech: „r. 1584 umřel na Kralicích jeden z jáhnův, jménem Jan Tejnský, rodem z Tejna nad Vltavou."

Ze spisovatelů bratrských podobně se jmenují po rodišti: B. Jan Blahoslav Přerovský, B. Jan Eners Boleslavský rodem z Mladé Boleslavě † 1594, B. Daňhel Joannides Skočovský rodem ze Skočova ve Slezsku, B. Matouš Theodor Krokočinský z Krokočína u Náměště, jenž byl na svatbě Komenského v Brandýse n. O. r. 1624 a † 1632; B. Mach či Matěj Sionský (Mathias Sioninus) rodem z Kláštera Hradiště, jenž Bratřím slul Sionem, † 1551; rovněž nazývali se též jiní spisovatelé po svém rodišti. Než přišel Komenský r. 1618 do Fulneka, působil tam na škole

diakon Jan Efron Hranický, rodem z Hranic, potom kazatel ve Strážnici.[1])

Jen velmi málo nalezáme osobní jméno po důležitějším místě u rodiště, po působišti nebo jiném místě, nebo že měl bratrský kněz příjmení již po otci: B. Matěj Konvaldský slul jinak též Žamberský, † 1500 v Lipníku; B. Jan Litický, rodem ze vsi Slatiny na panství Litickém, † v Tovačově 1595; B. Jan Pavel Horažďovický byl správcem sboru v Horažďovicích † 1599; „B. Jan Korytanský byl rodem z Klatov . . . Brzy zrostl v velikého člověka u sebe i u jiných některých, až i jména dosáhl od hor vysokých Korytanských, aby sloul B. Jan Korytanský;“ † 1582.[2])

Příjmení na —ský již rodinné měli velmi málo, na př. B. Jan Němčanský † v Dřevohosticích 1598 a B. Bartoloměj Němčanský † v Boleslavi 1609, oba z Uherského Brodu.

Na srovnání s jménem J. A. Komenského a pro tehdejší způsob a nestálost jmen velmi vhodný jest doklad, jak se psal krajan jeho a přítel Matěj Titus Hulinský ze Strážnice, s nímž studoval na universitě v Herborně. Rodina jeho pocházela z Hulína a po tehdejším obyčeji dostala ve Strážnici jméno Hulinský. R. 1592, kdy se narodil Komenský, držel v Zámecké ulici jeden dům Tobiáš Hulinský (č. p. 46.) a druhý Pavel Hulinský (č. p. 49.) od r. 1575 po † bratru svém Janovi Hulinských.[3])

Na Strážnici vládl tehdy pan Jan Bedřich z Žerotína. Syn jednoho z Hulinských Matěj studuje v Herborně vydal r. 1612 „Disputatio theologica De summo hominis bono“ a věnoval ji svému pánu z Žerotína. Na titulním listě napsal se „Matthaeus Titus Straznicíensis Moravus“, ale v dedikaci pánu z Žerotína, jak se jmenoval po otci: „Matthaeus Titus, alias Hulinsky“. Komenský připojil k tomu báseň „Elegidion ad doctissimum virum dn. Matthaeum Titum, sympatriotam et amicum integerrimum“ a podepsal se: *Joannes Amos* Moravo-Niwniczenus.[4])

---

[1]) Ř. Volný, Kirchliche Topographie von Mähren, Olm. Dioec., II., 296.

[2]) Úmrtní kniha † kněží Jednoty bratrské.

[3]) Gruntovní kniha města Strážnice č. 2., opis p. archiváře a konservatora L. Noppa.

[4]) Ant. Truhlář, Příspěvek k životopisu J. A. Komenského za pobytu jeho v Herborně r. 1612 v Českém Museu filologickém 1899, str. 304.–306.

Toho roku psal se také jen Johannes Amos nebo Johannes Amos Marcomanno-Niwniczenus, Johannes Amos, e Marcomannis Niwnicenus jako podobně jiní studenti čeští z Moravy v Herborně: Elias Acontius Trebiensis Moravus, Jacobus junior Petrozelinus e Marcomannis Budvicenus atd. Přátelé jmenovali ho jen Amos.[1])

Jak ho mohli psáti po tehdejším obyčeji správně Nivnický, Nivanus, Nivnicensis, jeho domovská obec Nivnice, majíc právo pečeti a vydávati tedy listy od rodu, jichž potřeboval Jan Amos k zápisu na universitě, a jeho vrchnost v Uher. Ostroze, dávajíc mu povolení ke studiím, podáno jest v našem Časopise r. 1904 v článku „Rodiště J. A. Komenského jest Komna“ str. 471.—477. On sám jmenoval se tak jen v mladších letech, jak v humanistické době bylo obyčejem; ale po r. 1618 a vůbec v Jednotě bratrské nikoliv.

Příjmení na —ský po rodišti nebo někdy po jiných místech dávali si tehdy nebo v Jednotě bratrské je i dostávali, „jména dosáhli“, na rozdíl od jiných osob téhož křestního jména hlavně proto, že v oné době nebyla rodinná a rodová jména ještě všeobecně ustálena, jak další zpráva obsahuje dodatkem ke studii o rodišti a jméně J. A. Komenského. Též on neměl z Komny rodinného jména ustáleného. Kdyby je býval Komenský měl, byli by ho jistě v Jednotě bratrské tak jmenovali a psali. Ani jednou ho nenazvali Nivnickým, Brodským, vždycky Jan Komenský; on sám v Jednotě jmenoval a podepisoval se Jan Komenský nebo Jan Comenius, zajisté po rodišti, jak obyčejně se dělo v Jednotě bratrské. Druhé osobní jméno Amos dal si Komenský na universitě a na svých spisech; ve schůzích Bratří starších ho neužíval. Slovo Komenský stalo se jeho rodinným jménem.

Rodovým jménem u našeho Komenského nebylo. V Komně samé nikdo se tak nejmenoval a po tehdejším obyčeji nemohl tam ani jmenovati; „Komenský“ nebo „Komňanský“ sluli jinde všichni sousedé v Komně, a přistěhovalci z Komny, na př. v Uher. Brodě Tomáš Komenský, po něm r. 1572 Martin syn Komnian-

---

[1]) Dr. Nebe, A. Comenius' Studienzeit in Herborn, Monatshefte der Comenius-Gesellschaft, Leipzig 1894, III. Bd., str. 78—95.

ského, jinak „Martin Komnianský i na místě Eliáše Svacha, nebožtíka bratra svého, odevzdal čtvrt Komnianského . . . ;[1]) v Blatnici r. 1592 dva usedlí: jeden Eliáš Komnienský a druhý Štěpán Komenský,[2]) ve Strážnici r. 1613 koupil dům Lukáš Komnianský.[3])

Též otec našeho Komenského dostal toto příjmení až v Nivnici, když se tam z Komny přestěhoval. V Komně zajisté měl jiné příjmení, protože tam bylo několik lidí stejného křestního jména, a každému dávali nějaké příjmení na rozdíl od jiných; r. 1598 žili tam usedlí: Martin Třebínský, M. Nedbalů, M. Vicenů, M. Polák.[4]) R. 1592, kdy se mu narodil Jan dne 28. března, byl ještě v Komně; neboť Registra správní panství Ostrožského, k němuž patřila Nivnice, byla toho roku pracována a na čisto psána, a v nich nejmenuje se v Nivnici nikdo M. Komenský, a tedy se tam otec Komenského ještě t. č. neusadil.

Když pak se přestěhoval, dostal příjmení po místě, odkud přišel, Martin Komenský, jak ho píše syn Jan r. 1670 „paměť rodičův svých sobě připomínaje".[5])

Co se týče tvaru jména, místa a příjmení, říkalo a psalo se v rodné krajině Komenského: Komna a Komnia, Komnie, přídavné jméno Komenský a Komňanský. Obec sama sebe jmenovala, na př. v listě daném dne 2. listopadu 1775 „my celá poctivá Komenská obec" . . . a na konci listu podpis: . . „purkmistr a celý ouřad i také celá obec Komenská";[6]) v Registrech panství Světlovského r. 1598 „obec Komenská"; ve starých knihách sousedního městečka Bojkovic se píše na př. r. 1635 z Komně, z Komnie ve smlouvě, ale v indexu: z Komně;[7]) v prvních matrikách od r. 1687—1695, kdy Komna příslušela k farní osadě Bojkovské, čteme obyčejně Komnia, od r. 1696 až

---

[1]) Registra, v nichž se vodevzdávky zapisují, založena od léta 1571, v museu v Uher. Brodě, f. 14; Odevzdávky (2. kniha) od r. 1596 f. 111; Paměti král. města Uher. Brodu od J. Kučery, str. 285.—286.

[2]) Viz Časopis Matice moravské 1904, str. 467.

[3]) Stará gruntovní kniha města Strážnice, výpis p. archiváře L. Noppa.

[4]) Viz seznam obyvatelů v Komně r. 1598 na str. 5.—6.

[5]) Ant. Gindely, Něco k životopisu J. A. Komenského, v Časopise musea českého r. 1860, str. 511.

[6]) Prohlášení obce Komenské r. 1775 po vydání robotního patentu císaře Josefa II.; ve sbírce dp. faráře a konservatora P. J. Jelínka v Bojkovicích.

[7]) Archiv městský v Bojkovicích: Kniha smluv svatebních od r. 1635, f. 100.

1706 skoro vesměs Komna;[1] . . . „z uličky Komenskej" v Bojkovicích,[2] trať polní „od Komenska" (r. 1749). Okolní lid říká Komenský: Komenský potok, Komenská cesta, Komenští farníci;[3]) v dalších osadách Komenský a Komňanský, jako dříve, na př. v Uher. Brodě ulice Komenského, jindy Nivnická.[4]

Náš Jan Amos psal Komna na své mapě Moravy[5] a sebe v Jednotě bratrské a na českých spisech svých Komenský.

Finanční břemena Moravy za císaře Ferdinanda Dobrotivého (1835—1848).[6]

Napsal Rud. Dvořák.

Za slabé vlády císaře Ferdinanda octla se vnitřní správa císařství Rakouského v hlubším ještě úpadku než za jeho předchůdce. System Metternichův jeví všude své zkostnatělé formy, ztrnulost dlouholeté tradice, neschopnost všelikého pokroku, odpovídajícího duchu nové doby. Hluboké stíny vrhal zejmena „system" na neupravené dosud říšské finance. R. 1835 stal se po Klebelsbergovi presidentem dvorské komory Petr Josef Eichhoff, jenž pocházel z Porýní a jako mnozí před ním příslušníci „říše německé" zkusil svého štěstí v Rakousku. Měl leckteré osobní přednosti. Na místě kancelářské těžkopádnosti, jež byla tehda obvyklá v rakouské byrokracii, osvojil si hladké a lehké formy života kupeckého, nedával se tak snadno zastra-

---

[1] Matrica baptizatorum ab ao. 1687, ve farním archivě v Bojkovicích.

[2] Archiv městský v Bojkovicích : Kniha gruntovní, č. 7. od r. 1708, f. 220

[3] Josef Klvaňa, dodatek k článku „Comeniana" v Rozhledech, týdeníku r. 1904, str. 125.

[4] J. Kučera, Paměti kr. m. Uh. Brodu, str. 232,

[5] Viz na mapě z r. 1633, již vydala Matice Moravská jakožto přílohu k Časopisu r. 1892.

[6] Tato práce jest pokračováním pojednání uveřejněného v loňském ročníku tohoto časopisu. I zde hlavním pramenem jsou usnesení sněmovní z oněch let, obsažená v protokolech sněmovních, a pak také některé jiné zprávy současné. Ostatně užito prací d'Elvertových (Schriften, XXIV., XXV. a porůznu i jiných), Beerových (Die österr. Finanzen im XIX. Jahrh.), Hockových (Der österr. Staatsrath 1760—1848), Czörnigových, Wagnerových a j.

šiti nahodilými překážkami a bez valného namáhání hleděl si získati pověst horlivého pracovníka. V Praze upoutal na sebe pozornost tehdejšího nejvyššího purkrabí hraběte Kolovrata, který jej potom, byv jmenován konferenčním ministrem, povolal do Vídně a zaměstnával ve své kanceláři. Vlivem Kolovratovým, který doufal tím způsobem podříditi svému dozoru dvorskou komoru, stal se Eichhoff presidentem tohoto úřadu. S počátku jevila se činnost jeho dosti úspěšnou. Státního schodku ubývalo, k čemuž arci nejvíce přispívalo obmezení branné moci, a výtěžek nepřímých daní jevil stálé značné stoupání. Při půjčkách, jež r. 1835 a 1839 byly podniknuty na umořování starých státních dluhův, Eichhoff docházel u vídeňských domů bankovních dosti příznivých podmínek. Méně příznivě byly posuzovány jeho styky s „bankou národní“. Eichhoff, aby se uvaroval zvětšování fundovaného státního dluhu, lehkovážně rozmnožoval dluhy běžné, k čemuž mu „národní banka“ podávala pomocnou ruku tím, že zapůjčila státu 30 millionů na poukázky půlročně obnovované, znějící na pokladny provinciální. Tento rozšířený úvěr diskontní vláda sdílela s několika privilegovanými domy obchodními, kterým tak bylo umožněno provozovati obchody v rozsahu, jenž byl v křiklavém nepoměru s jejich fondy reálními, a odvažovati se krkolomných ažiotáží. Nebylo vzácným zjevem, že měla „banka národní“ za 8 až 10 millionů směnečných listů, jež zněly na jeden a týž dům obchodní.

Nesnáze finanční byly zvýšeny neúspěchy politiky zahraničné, jež zavinil Metternich zvláště v otázce východní. Válečné hrozby Francie, jejíž státníci se domnívali, že jsou zrazeni Rakouskem, třebas nebyly vážně míněny, měly dosti povážlivé následky. Odbyt poukázek „národní banky“ vázl, jakmile obchodní svět byl poplašen pověstmi o nastávající válce; i počalo se mluviti o rozličných zlořádech v bance, jež vznikly diskontovým úvěrem finančního ministra Eichhoffa, a zejména se poukazovalo, že mincovní poklad národní banky tvoří sotva dvanáctinu summy, v jaké byly bankovky vydány do oběhu. Eichhoff chtěje „národní bance“ pomoci z nesnází, navrhl ve státní radě, aby část dluhu státního, u ní kontrahovaného, byla vyplacena a aby bance vůbec bylo dáno nové zřízení, jímž by se stala neodvislejší od státu. V těchto návrzích však jiní finanční politikové viděli hanu starého zřízení peněžního ústavu, jimi založeného, obrátili se proti

ministrovi finančnímu a použili obratně pověstí o rozličných jeho nedovolených manipulacích s dodávkami tabákovými a s akciemi severní dráhy. Také cizí původ ministrův přispěl nemálo k jeho pádu, Eichhoff byl nemilostivě zbaven úřadu (25. listopadu 1840); propuštění jeho nebylo ani ohlášeno v úředních novinách obvyklým způsobem.

Nástupcem jeho v presidiu dvorské komory stal se svobodný pán Karel Kübeck. Toto jmenování vzbudilo v obyvatelstvě nové naděje v lepší budoucnost a v nápravu zanedbaných dosud státních financí. Bylť Kübeck prostým synem krejčovským z Jihlavy, ale byl pokládán za poctivého, osvíceného a důmyslného státníka, jehož jmenování svědčilo netoliko o tom, že i v Rakousku pravé zásluhy docházejí uznání, nýbrž vzbudilo také pevné očekávání, že jím veřejný úvěr bude upevněn a zveleben. Při tom se však neuvážilo, že finanční ministr sám jest bezmocný proti ztrnulosti ostatních odvětví veřejné samosprávy. Ostatně činnost Kübeckova a hlavní jeho zásluhy o finance rakouské pocházely z dob Wallisových a Stadionových, kteří za dob největší krise finanční (1811—1816) užívali služeb jeho. V té době kotvily také finanční i politické názory Kübeckovy, i bylo by nemístno, očekávati od muže, který sešedivěl v službách kancelářských, byť sebe svědomitějšího a důmyslnějšího, úplný obrat v dosavadní soustavě finanční. Zůstalo tedy i po roce 1840 mnoho při starém, zejména potrvalo beze změny dosavadní spojení „banky národní“ se státní správou, běžné dluhy byly stále rozmnožovány a pravidelný roční schodek 11 až 21 millionů ve státním rozpočtu nebyl ani potom pokládán za veliké neštěstí, pokud jen kursy byly dobré a státní papíry neklesaly v ceně. Pouze neobmezený úvěr některých bankovních domů vídeňských u „banky národní“ byl Kübeckem zastaven, což mělo za následek úpadek několika firem, které však po krátké době opět se zotavily a mohly dokonce velebiti návrat starých dobrých časův.

Kübeck prokázal v mnohých věcech rakouským zemím dobré služby, jako se stalo na př. železničním zákonem z r. 1841, jímž prohlášeno zahájení čtyř hlavních tratí železničních (z Vídně do Prahy a do Drážďan, z Lince do Mnichova, z Vídně do Tersta a z Benátek do Milána) ve státní správě. Ale ani tu nebylo možno vybaviti vyšší zájem státní z dusného ovzduší sobeckých snah a nekalého egoismu jednotlivcův.

Mnohé zlořády, závadné rozkvětu státních financí, zůstaly neodstraněny i za Kübecka. Nešťastným zákonem kolkovým z 1. září 1840 byly nejvíce stíženy nižší třídy hospodářské a živnostnické, neboť jím se stupňovaly poplatky kolkové jen až do jisté výše, tak že při smlouvách na př., kde šlo o předmět vyšší ceny než za 8000 zl., byl kolkový poplatek již všude stejný a tedy sedlák, jenž prodával neb dědil statek v ceně 8000 zl., platil právě tak veliký kolek (20 zl.), jako velkostatkář nebo továrník, který zjednával smlouvu o milliony.

Také celnictví rakouské po celou dobu císaře Františka a Ferdinanda poskytovalo neutěšený obraz. Zastaralá soustava prohibitivní a vylučovací, založená císařem Josefem II. na ochranu domácího průmyslu, nejen že zůstala po celou tu dobu v plné platnosti, nýbrž ještě se vyvíjela dále. Oběma celními patenty z 2. září 1810 a ze 7. prosince 1811 znovu a ostřeji vyslovena byla zásada, zakazovati dovoz postradatelného zboží cizího a tím podporovati výrobu domácí a nabadati domácí obyvatelstvo ke zvýšené píli a podnikavosti umělecké a průmyslové. K tomu ještě se družil zastaralý zlořád cel vnitřních; zejména Uhry tvořily zvláštní celní území, od ostatních zemí dědičných úplně oddělené. Od 1. ledna 1793 zavedeno bylo opětně známkování čili kolkování cizího zboží k nám dováženého. Patentem z 23. srpna 1803 bylo zvýšeno dovozné clo z kávy, cukru a kakaa na 25 až 50 zl. z centu a kontinentálním systemem (pat. 2. května 1810) byla káva úplně vyloučena z dopravy. Celní sazby stále byly zvyšovány, aby se zvýšily příjmy státní, ale byl to špatný prostředek k tomuto cíli zvolený. Teprve mír nastalý po ukončení válek napoleonských zároveň s jinými reformami finančními přinesl Rakousku snížení mnohých poplatků celních a zároveň zmírnění dosavadní soustavy prohibilitivní a vylučovací. Vnitřní cla byla jen ponenáhlu rušena (poslední r. 1826), a i potom rozličná zařízení solného prodeje i potravní daně v jednotlivých zemích korunních byla obchodu a dopravě značnou závadou.

Zatím co Rakousko velmi zdlouhavě odstraňovalo zlořády v celní soustavě, sousední státy německé již od delší doby honosily se v té příčině znamenitými pokroky. Prusko již r. 1818 zavedlo velmi prospěšné opravy v celním řádě a přimělo netoliko drobnější státy severoněmecké, které s ním sousedily nebo územím jeho byly otočeny, nýbrž i státy jihoněmecké k utvoření

celního spolku německého (1834), z něhož přirozeně Rakousko bylo vyloučeno. Tu teprve byli rakouští státníci probuzeni ze své dosavadní netečnosti, neboť prospěchy nového celního řádu německého bily příliš do očí proti zastaralé soustavě rakouské: tam se vyvíjel bez zákazů průmysl utěšeně a při nízkých sazbách celních docházelo se znamenitých příjmů státních, zde řádilo hluboce zakořeněné podloudnictví, jemuž žádné zákony a sebe ostřejší dozor nemohly učiniti přítrž, kupectvo zdemoralisované a při tom směšně nepatrný výsledek finanční. To nemohlo ani ve vládních kruzích vídeňských zůstati bez účinku, a když se nepodařilo odvrátiti Bavorsko a Virtembersko od celního spolku pruského, počali ve Vídni zcela vážně pomýšleti na odstranění dosavadních prohibitivních opatření a na přiměřené opravy. Mnohé celní sazby byly sníženy, což se jeví v novém celním řádě z roku 1838, ale celkem řád ten nevyhovoval požadavkům nové doby, neboť ještě potom ze 654 položek potrval zákaz vývozu 70 druhův a dovozu 10 druhův. Mnoho zboží bylo ještě stíženo příliš velikým clem, podloudnictví kvetlo dále, a teprve r. 1844 stalo se podstatné snížení cla z kávy, cukru, z bavlněné příze a z kapesních hodinek. Ostatní opravné návrhy presidenta dvorské komory svob. pána Kübecka, jimiž mělo Rakousko býti sblíženo s celním spolkem německým, byly zavrženy císařem. Také Uhry zůstaly po celý ten čas od ostatních zemí odloučeny zvláštní celní čarou, třebas tu podmínky dovozu a vývozu byly mnohem příznivější, než proti cizině.

Jako v celnictví, tak ani v ostatních odvětvích správy finanční nebylo docíleno trvalé nápravy. Všechny pokusy Kübeckovy v tom směru rozbíjely se o naprosto rozháraný stav veškerého státního ústrojí rakouského. Vydání stále převyšovala příjmy, rok za rokem jevil se stálý schodek v rozpočtě státním, a státního dluhu vždy více přibývalo. Vojenské požadavky rostly do nekonečna přes všechny snahy o obmezení branné moci; r. 1841 páčil se vojenský rozpočet na 50 millionů, r. 1845 vzrostl na 54 mill., r. 1846 na $57\frac{1}{2}$ mill., r. 1847 na $61\frac{1}{3}$ mill.[1]) President dvorské

[1]) R. 1847 bylo všech příjmů 161 mill., z toho připadlo na vojsko $61\frac{1}{3}$ mill., na splácení státního dluhu a úroků z něho 52 mill., dohromady asi 113 millionův. Jak při tom pochodila ostatní odvětví veřejné správy, lze snadno uhodnouti; na vyučování v celé říši na př. bylo tehda rozpočteno celé 2 milliony 400.000 zl.

komory Kübeck právem si stěžoval, že správa finanční jest úplně osamocena, a že se s ní zachází jako s veřejnou pokladnou, že každý z ní čerpá dle možnosti, nedbaje, jak by zase mohla býti naplněna.

K docílení trvalé nápravy státních financí nestačily drobné opravy, jakých se Kübeck podjal v dosti obmezeném oboru své působnosti. Tu bylo potřebí sáhnouti mnohem hloub, až k samým kořenům zla, způsobiti obrat v tehdejším smýšlení politickém i hospodářském, sprostiti selský stav robot i desátkův, zlomiti zastaralá pouta, jimiž sevřen byl průmysl i obchod, odstraniti mnohé předsudky, jimiž zatížen byl život společenský. Úzkostlivost, s jakou nejen státní správa, nýbrž i celá vyšší společnost, šlechta i ostatní stavové, z nichž zejména se skládaly zemské sněmy, lpěly na dosavadních řádech, byla hlavní překážkou všelikého pokroku hmotného i duševního.

* * *

Rozháraný a zbědovaný stav říšských financí vrhal čím dále tím temnější stíny také na zemské finance moravské. Nesnesitelná břemena berní, jež byla ukládána Moravě, zavdala nejvíce příčin k neustálým stížnostem stavů moravských a k neshodám mezi nimi a vládou vídeňskou. Za posledních let panování císaře Františka stala se sice v lecčem náprava. Zavedením provisoria daně pozemkové r. 1820 byla odstraněna dosavadní nerovnost zdanění mezi pozemky vrchnostenskými a poddanskými. Daň pozemková, vyměřená r. 1826 úhrnnou summou na 3,094.230 zl. konv. měny, zůstala v této výši také po celý čas císaře Ferdinanda, s nepatrnou změnou z r. 1846, kdy přiražen byl k této dani roční náklad na hrdelní soudnictví okrouhlou summou 45.000 zl. Bylo to již po snížení mimořádného přídavku daně pozemkové o $71\frac{3}{4}\%$, ke kterému se vláda konečně uvolila po snažných prosbách stavů, rok za rokem císaři předkládaných. Mimo to byly po celý ten čas odváděny domovní daň činžovní a domovní daň třídní, jež vyměřeny byly první na 18% a druhá na 36% činžovního výtěžku. Obojí tato daň činila na Moravě r. 1838 298.000 zl. a r. 1847 asi o 40.000 zl. více. K tomu však družily se ještě jiné četné daně přímé i nepřímé. R. 1847 Morava a Slezsko, jež tvořily jediný obvod správní, odváděly státní pokladně tyto daně:

A. Daně přímé:		
1. Daň pozemková	3,479·322 zl.	(na Moravu z toho připadalo 3,142.494 zl.)
2. Daň domovní	387·308 „	(na Moravu z toho připadalo 339·896 zl.)
3. Daň dědická[1])	4·259 „	
4. Daň výdělková	307·634 „	
5. Daň židovská	56·736 „	
B. Daně nepřímé:		
1. Daň potravní	1,275·932 „	
2. Cla a třicátky	305·365 „	
3. Sůl (monopol státní)	735·311 „	
4. Tabák	1,957·605 „	
5. Kolky	418·591 „	
6. Taxy	22·299 „	
7. Loterie	345·000 „	
8. Pošta	129·000 „	
9. Mýta	342·329 „	
Úhrnem	9,784·691 zl.	

Připočteme-li k této summě přebytky z rozličných fondů (náboženského, studijního a j.) a pak některé drobnější položky, shledáme, že Morava a Slezsko odváděly do státní pokladny více než 10 mill. zl. konv. měny. Poněvadž pak celkové výdaje státní pro obě země činily asi 3 mill. zl., páčil se dobrý výtěžek roční z nich na 7 mill. zl. Čechy odváděly toutéž dobou 21 mill., Dol. Rakousy 22 mill., Halič 12,700.000 zl. Morava se Slezskem zaujímala tehda v poplatnosti sedmé místo mezi všemi zeměmi korunními, Uhry v to počítaje. Z toho vysvítá, že stesky stavů moravských na finanční přetížení Moravy v poměru k ostatním zemím skutečně byly oprávněny. Čechy na př. odváděly až do r. 1848 daně pozemkové 5,507.000 zl., což v poměru k Moravě samé, od níž se požadovalo téže daně ve výši 3,142.000 zl., jest summa velmi nízká.[2])

V prvních dvou letech panování Ferdinandova stavové moravští povolovali požadovanou berni bez námitky. Ale již v sezení sněmovním, konaném 19. září 1837, usnesli se obnoviti u císaře

[1]) Byla značně obmezena zákonem kolkovým z r. 1840.

[2]) Notizenbl. r. 1870, č. 1., r. 1881, č. 10.—12. — D'Elvert, Schriften, sv. XXIV. a XXV. na rozl. m.

námitky, které již v sněmovních prohlášeních z let 1818, 1819 a 1820 v příčině berních požadavkův a nesnadného vymáhání jejich obšírně byly vyloženy.[1]) Od těch dob zvýšily se ještě obavy, že moravský poplatník běžnou povinnost berní, kterou dosud jen s největší obětovností mohl sehnati, při nastalém vysílení nebude moci déle odváděti. Dosud poplatníci, aby mohli vyhověti berním požadavkům, byli nuceni prodávati pozemky a je rozkouskovati, což vedlo k velikému obtížení a zadlužení hospodářství, ano i prodávati dobytek a tím zmenšovati svůj fundus instruktus; takto obtížený majetek pozemkový sotva poskytoval další výpomoc pro nedostatek úvěru. Přes úlevu $71^3/_4\%$ z kvoty přídavkové poddaní moravští od dob zavedení provisoria vždy více se zadlužovali, čehož důkazem jest, že nikdy nebylo tolik prodejův a rozkouskování pozemků poddanských, jako tehda. Tíseň vzrůstala také neobyčejně nízkými cenami obilními i ostatních plodin přírodních, neboť byly ceny ty na Moravě značně nižší, než-li bylo přijato za základ odhadu, a tedy i zdanění v době josefina a v době provisoria na josefinu založeného. Tyto smutné poměry vzbuzovaly u stavův obavy, vylíčené ve sněmovním prohlášení ze dne 11. října 1820,[2]) i pokládali za nutné upozorniti znovu na nepoměr, v jakém vyměřena jest daň pozemková provincii Moravské proti ostatním provinciím a zvláště proti Čechám, což vyloženo obšírně v sněmovním prohlášení ze dne 20. října 1819. Tento nepoměr byl uznán v nejv. rozhodnutí z 25. prosince 1817 a v dopise dvorské kanceláře z 18. dubna 1818, kdež J. V. vyslovili vůli, aby provincie mezi sebou se prozatímně vyrovnaly, a aby také vnitřní vyrovnání nastalo v oněch provinciích, kde se za ně žádá, čehož však provincii Moravské se dosud nedostalo. V nejv. patentě z 20. prosince 1817 zemi Moravské sice bylo přislíbeno, že se zavedením nového stabilního katastru stane takové vyrovnání berní kvoty mezi jednotlivými provinciemi mocnářství, ale tato doba zdála se pro Moravu ještě příliš vzdálenou, kdežto naopak potřeby a úlevy jevily se vždy naléhavějšími a nutnějšími. Stavové tedy prosili J. Vel. za provedení onoho vyrovnání anebo za jinou úlevu v berním požadavku, kterouž by Morava proti ostatním provinciím a zvláště proti Čechám byla uvedena do správnějšího poměru.[3])

[1]) Srv. Mat. Mor. r. 1904, str. 319 násl.

[2]) Mat. Mor. r. 1904, str. 442 násl.

[3]) Z protokolu sněmovního k r. 1837.

Jiná stížnost stavů podobného druhu, přednesená v témže sezení sněmovním, týkala se poměru jejich k emfyteutům, který zavedením berního provisoria se změnil, a to, jak tvrdili stavové, na neprospěch vrchností. Emfyteuti byli uživatelé vrchnostenských pozemků, začež platili jistý úrok. Tento úrok byl podroben dani, která až do zavedení berního provisoria (1820) tvořila určitou položku v dani pozemkové. Od té doby však, co berním provisoriem všechny takové položky byly shrnuty v jedinou částku, vznikl mezi emfyteuty a vrchními majiteli jejich pozemků spor o to, jakým dílem každá strana má přispívati k dani pozemkové. Vrchnosti si stěžovaly, že se emfyteuti snaží, aby se vůbec zbavili veškeré daně, a že úřady v jednotlivých případech sporných nepočínají si úplně správně. Také v tom viděly vrchnosti bezpráví, že emfyteuti odváděli úrok v měně vídeňské, kdežto daň z něho se musila platiti v měně kovové, jež byly k sobě v poměru 100 : 250, tak že v některých případech vrchnost platila více daně nežli přijala na úrocích.

Vzhledem k této sporné otázce došlo zemského výboru nejv. rozhodnutí z 16. července 1835, jímž se vyžadovalo dobrého zdání o těchto věcech:

A. Zdali v zákonech berních z příčiny nastalých změn jest spravedlivo a nutno vydati nový předpis vzhledem k dosavadním zvláštním smlouvám mezi uživateli a vrchními majiteli a vzhledem k nynější jejich konkurenci k zapravování daní?

B. Co se dosud stalo na základě výkazu nebo vypočítacího klíče, vydaného dvorním dekretem z 14. ledna 1823, k vyrovnání nebo náhradě nesrovnalostí berních mezi vrchními majiteli a uživateli?

C. Zdali taková vyrovnání úplně nebo větším dílem již se stala anebo zdali jsou o tom ještě spory? zdali tedy jest dle toho potřebí zákonitého předpisu či zdali není obavy, že by takovým opatřením nastaly nové nesrovnalosti?

Zemská stavovská účtárna, které především tento dotaz byl předložen, odpověděla:

Ad A) že není potřebí takového nového předpisu;

ad B) že vypočítací klíč berní konkurence dlužno zavrhnouti, a že účtárna se od něho uchýlila, poněvadž nikdy nevede k správnému vyrovnání; nesprávnost tohoto klíče dovozuje se srovnáním katastrální daně v něm obsažené s daní z let 1778 až 1810

a z r. 1818, pak z rozličných procent přiražených za rozličných let na pozemkovou daň vrchnostenskou jako extraordinarium; přiložené dva tabelární přehledy znázorňují tuto diferenci;

ad C) účtárna tvrdí, že taková vyrovnání větším dílem jsou již skončena.

Zemský výbor však se nesrovnal s účtárnou v této věci a podal sněmu tyto vývody:

Ad A). V příčině ustanovení nové normy dlužno odtud vycházeti, že smlouvy mají se vykonávati, jak je strany mezi sebou smluvily. Smlouvy mezi vrchními majiteli a užívateli podmiňují obyčejně od těchto jisté dávky v penězích, totiž emfyteutický úrok, a převzal-li vrchní majitel naproti tomu při odevzdávání pozemku jistou platební závaznost, pak jest tato závaznost vzájemná; pak-li z žádné strany nebyla určitá smlouva vymíněna, nemůže žádná strana jiné měny žádati, nežli měny, ve které sama vyplácí svou závaznost; úrokem (Zins) nazývá se povinnost emfyteutova, berní konkurrencí (Steuer-Konkurrenz) povinnost vrchního majitele; platí-li tento v měně konvenční, může jí žádati i od emfyteuta, a pokud tento platí v měně vídeňské, nemůže vrchní majitel býti přidržován, aby berní konkurrenci na smlouvě založenou odváděl v měně konvenční. V celé věci jest odpor, ježto v hojných případech vrchní majitel platí na berni více, než přijímá na úrocích.

Jest tedy spravedlivo a nutno, ustanoviti předpis, který by se o tom vyslovil, poněvadž jen tím by se poněkud vypomohlo obcím, ústavům a jiným vrchním majitelům, ježto při nynějším placení přicházejí ponenáhlu na mizinu. Bylo by spravedlivo, aby urbariální, pozemkové a jiné přiznané dávky byly zapravovány zdejším vrchnostem v měně konvenční, ponévadž je zdaňují průměrně $50\frac{1133}{10\cdot000}\%$ v měně konvenční, tedy z každých 100 zl., které přijímají, platí daně mnohem více než celou částku. Kdyby však toto vybírání úroků v konv. měně ze státních ohledů se ještě nemohlo dovoliti, stavové prosí za opatření, aby se berní částka vrchního majitele — v případech, kde soukromé smlouvy neobsahují úchylného ustanovení, — řídila dle měny, kterou užívatel platí úrok.

Ad B) Poněvadž postulata na r. 1819 vyslovila berní summu „pro dominicali et rusticali“ s názvem „daně pozemkové“, a byla obava, že toto rčení emfyteutům bude záminkou, aby se zbavili

veškeré daně, a že i soudy ve sporných případech se budou jen přidržovati slova, stavové v dietálním prohlášení z 21. října 1818 podali prosbu za nejv. rozhodnutí, „jakou číslicí v tomto požadavku pozemkové daně jsou pojaty všechny platy, které dosud pod rozličnými názvy byly postulovány“, poněvadž jen z jednotlivých číslic, vzhledem na smlouvy uzavřené s emfyteuty, možno se strany vrchností podati právně platný důkaz, pokud, t. j. jakým dílem břímě zdaněním zasahuje emfyteuta. Z tohoto podnětu vydán byl (2. srpna 1820 a 14. ledna 1823) vypočítávací klíč, jejž dlužno potud pokládati za měřítko, pokud s nejvyššího místa nebude změněn nebo odstraněn, a nemůže tedy zemské účtárně býti dovoleno, aby se od něho uchylovala.

Dle tohoto klíče z r. 1823 starý katastrální příspěvek v nynější dani pozemkové činí $9\frac{42.170}{100.000}$ kr., a možno tedy jak od vrchností tak od emfyteutů vypočísti povinnost, kdežto dle toho, jak si počíná účtárna, není všeobecného měřítka, a každý případ třeba zvláště vypočítávati.

Zemský výbor dokazuje několika příklady, že vypočítávání každého případu zvláště od účtárny jest pro vrchního majitele, beztoho dosti stísněného, mnohem nevýhodnější, nežli zmíněný klíč udává; krom toho z této úchylky od předpisu z r. 1823 vzniká mnoho zmatkův a nepřístojností, kdykoliv soudy, jimž tento berní klíč od nejv. soudního dvoru jest doručen, mají rozhodovati o konkurenčním závazku ve věcech sporných. Také emfyteuti sami ve svých nárocích na náhradu v dani pozemkové jsou odkázáni dekretem dvorské kanceláře z 18. března 1823 na tento berní klíč; i mělo by se tedy při každém definitivním rozhodnutí užívati vždy této osnovy, a každý jiný způsob vypočítávání by se měl zavrhnouti.

Proto zemský výbor nařídil zemské účtárně, aby se neuchylovala od vypočítávacího klíče z r. 1823 za žádné podmínky, pokud by o tom s nejv. místa jinak nebylo rozhodnuto.

Ostatně zemský výbor navrhuje stavům, aby prohlásili, že vzhledem k prospěchům, které vyplývají ze stejnoměrného nakládání se všemi emfyteuty, onen klíč má se i pro budoucnost zachovati s jedinou změnou, jak jest naznačena v odstavci A).

Ad C) Nelze určitě prokázati, zdali taková vyrovnání úplně neb větším dílem se stala, či zdali ještě vybývá mnoho sporů; o tom jen král. fiskální úřad mohl by míti podrobnou znalost.

Stavové na sněmě shromáždění připojili se k tomuto prohlášení zemského výboru a z usnesení sněmovního podali prosbu k císaři, aby nepoměr ve zdanění mezi vrchnostmi a emfyteuty byl napraven, a aby u obou byla zavedena stejná měna.

* * *

Zodpovídacím reskriptem z 21. ledna 1838 vláda sice prohlásila, že bude náležitě o to pečovati, aby se pozemkům moravským dostalo všech úlev, jaké dopouští povinná úhrada státních potřeb, ale hlavní požadavky stavů moravských tím nebyly vyřízeny. Stavové shromáždění na sněmě dne 11. září 1838 byli proto nuceni opakovati prosbu svou, aby vláda buď přikročila k vyrovnání břemen berních mezi Moravou a ostatními provinciemi, anebo aby se zemi poskytla úleva jiného druhu, kterou by uvedena byla Morava ve správnější poměr zejména ke království Českému. Ale na tuto prosbu již ani nebylo přímo odpověděno, a s podobným neúspěchem potkala se sněmovní zakročení ze dne 24. září 1839, z 29. září 1840, z 28. září 1841, z 20. září 1842 a z 19. září 1843, kde všude tytéž stesky takřka týmiž slovy rok za rokem byly opětovány.

Když dosavadní snahy o dosažení úlevy ukázaly se marnými, stavové v potomních letech vystoupili mnohem důrazněji. V sezení sněmovním, konaném dne 17. září 1844, jevilo se neobyčejné rozrušení mysli. Přítomní stavové byli zaraženi zprávou, že israelitovi baronovi Rothschildovi dáno bylo císařem povolení, zakoupiti si dominikální statek na Moravě. V čele oposice stavovské stanul kníže Hugo Salm. Vzhledem k obvyklému požadavku daně pozemkové ve výši 3,094.230 zl. 29 kr. konv. m. poukázal především na nutnost toho, aby řádné sněmy moravské byly svolávány dříve než na září, ježto tou dobou postulovaná berně se již de facto rozvrhuje, vypisuje, ano i vybírá, tak že ústavně zaručené svolení stavů jeví se tu pouhou formalitou. Proto by se měly sněmy svolávati na duben anebo aspoň na květen, jak to již dříve stavy bylo žádáno.[1])

Potom kníže Salm dotkl se nepoměrného břemene daně pozemkové, kterým Morava byla stížena. Kdysi obtížena jen třetinou berně pro Čechy určenou, ochotným podvolením se bernímu

[1]) Návrh tohoto znění podán byl na sněmě mor. již 16. října 1835, ale nedošel příznivého vyřízení.

provisoriu z r. 1819 provincie Moravská musí od té doby již po 24 let o million zl. ročně více platiti, nežli jest povinna v poměru k jiným zemím. Následky toho jsou tu, ačkoliv říše již po tolik let se těší stálému míru, a jeví se ve značném vzrůstu dluhův v poddanských knihách pozemkových a v obecném úpadku všech poplatníkův. Stavové tedy úpěnlivě prosí za nejrychlejší provedení prací katastrálních, od kterých očekávají úlevy. Vláda přes všechny námitky stavovské ukládá krom toho fondu domestikálnímu nová a nová břemena, jako jsou na př. náklady na soudnictví kriminální, na robotárnu a na dokončenou nedávno velmi nákladnou silnici jabloneckou. Nedbáním těchto námitek porušují se ústavní práva stavův; dosud se ještě nikdy nestalo, aby na př. vláda rozhodovala o jmění fondu domestikálního bez jejich svolení, ano i proti němu; taktéž jest neslýchaným zjevem, aby bez ústavního postulování sněmovního byla zemi nová daň ukládána, jakož se stalo v posledních dobách. To vše musí se stavů dotýkati co nejtrpčeji.

* * *

K těmto vývodům přidala se veliká většina stavův, a dle toho také bylo podáno sněmovní prohlášení, volající po brzké pomoci. Ale opět bez účinku. Na místě úlevy obtížen byl zemský rozpočet moravský v příštím roce novým břemenem, které vzniklo z nákladů na hrdelní soudnictví moravské.

Hrdelní soudnictví na Moravě, tak jako v Čechách, ve Slezsku i v jiných zemích dědičných, vykonávaly magistráty větších měst, třebas počet jejich od dob císaře Josefa II. značně byl obmezen. Otázka, kdo má uhrazovati náklad na toto soudnictví, když zvýšenými požadavky města sama naň nestačila, byla již od několika let předmětem jednání mezi vládou a stavy nejen na Moravě, nýbrž i jinde, a v Čechách na př. vzbudila vážný odpor sněmu.. Již v mimořádném sezení sněmovním, konaném 28. prosince 1836, stavové moravští byli podobně, jako o něco dříve již stavové čeští, vyzváni dvorskou kanceláří (na základě nejv. rozhodnutí z 19. srpna 1835), aby se vyslovili:

a) Zdali a jak stísněnému stavu měst moravských, soudní správu zastávajících, lze přiměřeně pomoci z vlastních příjmů zemských?

b) Jaká nová zařízení a opatření možno navrhnouti, jimiž by se vyhovělo všem požadavkům náležitého soudnictví?

Ad a) poznamenal zem. výbor ve svém dietálním návrhu, že v nejv. rozhodnutí z 23. června 1835 děje se výslovné zmínka o neoprávněném obtížení měst a úlevě původních jurisdicentův, která ukazuje na ty, kdož původně jsou povinni konati kriminální správu soudní, a z toho lze tedy na hořejší otázku odpověděti.

Podav obšírný výklad zákonodárství ze starších dějin s přesným uvedením všech dat, zemský výbor ve své dietální zprávě dovodil, že na Moravě hrdelní soudnictví nikdy nebylo ústavním oprávněním vrchnosti, nýbrž vždy propůjčením od zeměpána, což také zaniklo nejv. patentem z r. 1787, a na místo privilegovaných hrdelních soudů zřízeny byly nynější soudy kriminální. Jestliže tedy, jak nejv. rozhodnutí naznačuje, v Dol. Rakousích a ve Štyrsku náklady na kriminální soudnictví zcela se uhrazují od jurisdicentů, zakládá se to ve zvláštnosti zřízení těchto zemí, která od moravského jsou úplně rozdílna. V Dolních Rakousích vedle vrchnostenské jurisdikce trvající zemské soudy pro kriminální soudnictví, jsou zde původním oprávněním jistých vrchností a nikoli, jako na Moravě, privilegia nejv. zeměpána.

Za těch okolností a s dalším zřetelem na to, že v jiných provinciích Rakouského císařství, jako na př. v Haliči, kriminální soudy jsou zeměpanskými úřady a úplně ze státního pokladu jsou vydržovány, má na Moravě nastati stejné zařízení soudů kriminálních, a shromáždění stavové přisvědčili jednohlasně ad a) návrhu zemského výboru, aby za té příležitosti byla J. V. podána prosba, aby z uvedených důvodů vydržování kriminálních soudů na Moravě a uhrazování kriminálních útrat k úlevě velmi stísněných měst jurisdikujících úplně na státní poklad bylo přeneseno.

Ad b) poznamenal zemský výbor, že tato otázka jest nejvýše důležita, neboť nic není člověku a občanu ve státě tak drahé, jako bezpečnost a rychlá spravedlnost, neboť jeho čest a dobré jméno, blaho jeho rodiny, ano celého státu jsou jimi více méně podmíněny. Že nemohou všechny zdejší kriminální soudy, spojené s magistráty měst královských — zvláště v oněch městech, kde pro kriminální soudnictví není řádných senátův, a soudní osobnosti přetíženy jsou zároveň jinými záležitostmi, oekonomickými, politickými a civilně soudními — těmto požadavkům plnou měrou vyhověti, uznává se dle všeho již v nejvyšším vybídnutí, a netřeba tedy dalšího dokazování. Zvláštní soudy kriminální, od magistrátův úplně oddělené, potřebným personálem dostatečně

zásobené, náležitě placené a dobře organisované, dostály by všem požadavkům; větší náklad by zde nerozhodoval, kde jde o nejdůležitější zájmy člověka a občana, tak jako o všeobecné blaho státní; rychlejším řízením pak by se také ušetřilo útrat.

Stavové shodli se také s návrhem zemského výboru, předložiti další prosbu J. Vel., aby za docílením dokonalejšího soudnictví kriminálního na Moravě, toto nezůstalo spojeno s magistráty, nýbrž jak tomu jest i v jiných provinciích, na př. v Haliči, aby bylo odevzdáno zvláštním zeměpanským soudům hrdelním a náklad na ně, náležející k všeobecným vydáním státním, aby byl pořízen ze státního pokladu, bez jakéhokoliv trvalého příspěvku země Moravské, daněmi beztoho již přetížené.

Vláda však neupustila od svého původního záměru, uvaliti na zemi Moravskou nové břímě nákladů kriminálních. Otázka ta stala se opětně předmětem jednání v mimořádném sezení sněmovním, konaném dne 4. ledna 1842, za předsednictví hraběte Aloisa Ugarte.

Nejvyšším rozhodnutím z 12. září 1841 bylo totiž ustanoveno, že města moravská mají býti sproštěna uhrazování nákladů na řízení soudu kriminálního, a že tyto výlohy mají příště býti hrazeny z fondu domestikálního.

Jde o to, jakým způsobem mají se moravskému fondu domestikálnímu, té doby velmi seslabenému, opatřiti potřebné prostředky, aby se tomuto nařízení mohlo vyhověti. Referent Cyrill Napp, prelát u sv. Tomáše, po vykonané poradě zemského výboru přednesl tuto zprávu:

I. Jak veliké jsou roční výlohy zdejších zemských soudů kriminálních?

II. Které úhradné prostředky k tomu má stavovský fond domestikální a stačí-li k pořízení nákladu kriminálního?

III. Nestačí-li, jak jest možno opatřiti potřebné fondovní prostředky?

Ad I^mum.

O ročních výdajích čili úhrnné potřebě zdejších zemských soudů kriminálních není podrobných dokladův, nýbrž jen summární podání potřeby, sestavené c. k. prov. státní účtárnou dle průměru let 1838, 1839 a 1840, pak úhrada těchto nákladů, které však dle své povahy jsou velmi nestálé, závislé na počtu

inkvisitův a jiných okolností, a jak zkušenost učí, rok za rokem rostoucí; nelze je tedy zjistiti určitou summou, ba ani přibližnou průměrnou částkou z posledních tří let.

Správnější přibližnou oporou mohly by býti skutečné výdaje z r. 1840, jež činí 39.317 zl. k. m., k čemuž však dlužno připočísti náklad na personál, jejž dosud musela vydržovati král. města pro řízení soudů kriminálních, ve výši 17.020 zl., pak výdaje novojičínského soudu kriminálního o 5930 zl., tedy úhrnem 62·267 zl. k. m.

Ale ani tato přibližná částka pro budoucnost asi nestačí, neboť s počtem inkvisitů množí se úředníci a výpomocný personál, čímž rostou také poměrně platy, mzdy a pense. Ještě větší potřeba jeví se pro umístění inkvisitův, neboť dosavadní věznice v Brně, v Olomouci a N. Jičíně jeví se nedostatečnými, a bude potřebí navrhnouti roční přídavek aspoň 10.000 zl. k. m., tedy celkem 72.267 zl. k. m.

Odečte-li se od úhrnné částky této zabezpečený roční příspěvek kamerální 10.000 zl. k. m., zbude přece stavovskému fondu uhrazovati ročně částku 62.267 zl. k. m.

Ad II$^{\underline{\text{dum.}}}$

Poněvadž dle dekretu dvorské kanceláře z 24. září 1841 dosavadní roční příspěvky měst a obcí, jež kdysi provozovaly soudnictví kriminální, počátkem r. 1842 každým způsobem mají přestati, nemůže domestikální fond, mimo onen příspěvek kamerální, spoléhati na žádný jiný příspěvek na uhrazení výloh na zdejší zemské soudnictví hrdelní, a jest tedy odkázán výhradně na své síly fondovní.

Poněvadž však fondu domestikálnímu jest především starati se o své řádné výdaje, dlužno zodpovídati na otázku, zdali jeho posavadní příjmy stačí na tuto novou položku.

A. Příjmy jeho jsou:

a) Aktivní úroky z veřejných fondův a ze soukromých obligací	51.355 zl.	$^3/_8$ kr. k. m.
b) Systemální příspěvky z ostatních pokladen	91.825 zl.	
c) Bytného	18 zl.	
d) e) Jiných důchodů	300 zl.	
Úhrnem . . .	143.498 zl.	$^3/_8$ kr. k. m.

Upotřebením 4% úroků z kapitálu 193.000 zl. na stavbu silnice jablonecké zmenšuje se tento příjem o . 7.720 zl. k. m., čímž celkový příjem klesne na částku . 135.778 zl. $^3/_8$ kr. k. m.

B. Vydání preliminovaná páčí se celkem na . . . . 118.887 zl. $40^2/_4$ kr. k. m.

K tomu se druží:

a) Pense vrchního pokladníka Hrdličky . . . . . 1500 zl.
b) „ účetního officiála Winklera . . . . 800 zl.
c) „ adjunkta registratury Johna . . . . . 800 zl.
s osobním přídavkem téhož . . . . 200 zl.
d) Pense vdovy Schellovy . . . . 266 zl. 40 kr.
e) „ vdovy Hislovy s příspěvky na vychování 500 zl.
f) Umělecká cesta stavovského stipendisty Schwaba 500 zl.

úhrnem . . . 4402 zl. 40 kr.,

čímž potřeba na rok 1842 vzrůstá na 123.290 zl. $20^2/_4$ kr., tak že zbývá z příjmů celkem . . . . . . 12.487 zl. $39^7/_8$ kr. k. m.

Tuto částku však nelze pokládati za disponibilní přebytek, jenž by se mohl i jen částečně upotřebiti na úhradu nákladů na hrdelní soudnictví, neboť z něho třeba hraditi náklad na zařízení provinciální robotárny, jenž se páčí na několik tisíc, a na udržování jeho zálohou, ježto přirážka ještě nevešla v platnost, pak na rozmnožení fondu půjčovního úřadu, konečně na refundování částky 193.000 zl., potřebné na výstavbu silnice jablonecké.

Dle toho není domestikální fond s to, aby hradil náklad na hrdelní soudnictví. To také dvorská kancelář na základě předloženého preliminaře uznala, i má se uvážiti, které výdajné položky, jakožto nikoli nevyhnutelně nutné, by r. 1842 mohly vypadnouti.

Tyto výdaje skládají se však větším dílem z pevně ustanovených platův a pensí, jež každého platebního dne se toužebně očekávají, ze správních položek, které dle nevyhnutelné potřeby jsou vyměřeny, ze systemálních příspěvků, jež nelze zmenšiti, pro ústavy dobročinné, vojenské ústavy vychovávací, jež spočívají na nejvyšších ustanoveních a starobylé zvyklosti, mezi nimiž jest příspěvek pro chorobinec, o který se právě vyjednává; a co ostatně jest rozpočteno na jiná mimořádná vydání, jest tak nepatrné, že odtud nelze ani mysliti na úhradu značných nákladů kriminálních. Dlužno tedy pomýšleti na jiný prostředek a takový navrhuje zemský výbor v následující zprávě.

Ad III$^{\text{ium.}}$

a) Ve výkazech státní provinc. účtárny z 27. října 1841 aktivní úroky moravského fondu kriminálního jsou udány částkou 1995 zl. k. m. Z tohoto fondu by mohla část nákladů na soudnictví kriminální býti hrazena, kdyby tento kapitál mohl býti ponechán kriminálnímu fondu stavovskému, který se má utvořiti.

b) Hlavním zdrojem stavovského fondu domestikálního byly odedávna stavovské důchody, a to konsumční přirážka, k čemuž později přistoupila pohraniční daň nápojová a potom vnitrozemská daň nápojová, jako náhrada za přirážku konsumční. Tyto důchody byly zrušeny všeobecnou daní potravní r. 1828, a stavům za tento úbytek slíbena přiměřená náhrada, která však až podnes se nestala skutkem. Na základě dietálního usnesení z 16. října 1829 zemský výbor remissoriálem z 21. října 1829 předložil zemskému úřadu návrhy stavů, týkající se této náhrady, jež žádána byla okrouhlou částkou 132.000 zl. k. m. Ale všeliké vyjednávání o této věci nevedlo k platnému konci vůbec. Pouze k dalšímu vedení stavovského hospodářství byla až do definitivního vyšetření hned r. 1829 přiřčena náhrada 89.425 zl. k. m., jakožto záloha splatná v měsíčních anticipačních lhůtách, počínaje 1. listopadem 1829, což se od kamerální pokladny vyplácí podnes.

Když při uzavření decennálního recessu z r. 1748 moravští stavové svými deputovanými na nejvyšším místě namítli, že k recessuálnímu kvantu pro Camerali, Militari a Bancali jest potřebí summy 165.542 zl. 30 kr. na úhradu stavovských potřeb domestikálních, byla Jeho Veličenstvem platnost a potřeba těchto nároků nejmilostivěji uznána, a na úhradu této potřeby nejv. reskriptem z 27. května 1748 stavům povoleno navrhnouti přirážku konsumční, která, když na ni stavové vešli, nejv. reskriptem z 31. října 1748 a 14. prosince t. r. byla ihned definitivně potvrzena a zavedena; domestikální fond těžil z ní ročně průměrně 190.000 zl.

K tomu potom nejv. reskriptem z 31. října 1750 přistoupily pohraničná daň nápojová a roční úspory z bonifikací za škody způsobené pohromami živelními.

Touto dotací stavovské potřeby, vypočtené r. 1748 na 165.424 zl. 30 kr., byly úplně uhrazeny, a stavům umožněno, vedle vlastních běžných vydání, vyvíjeti ještě činnost pro blaho země, která byla přiměřena jejich postavení.

Když potom recessem z 24. července 1777 konsumční přirážka byla zrušena, nastoupil na její místo náhradou důchod simplifikované daně nápojové. Tento důchod s příjmy pohraničné daně nápojové byl tedy určen na úhradu potřeb vypočtených r. 1748.

Podobný nárok na odškodnění měli stavové v stejné výši po zrušení důchodu z daně nápojové r. 1829, a to s právem tím větším, ježto od té doby výdaje fondu domestikálního značně vzrostly. Jestliže se stavové r. 1829 obmezili na částku 132.000 zl., stalo se tak s výslovnou podmínkou, že budou sproštěni všech ostatních příspěvků na administrativní odvětví státní správy, které dříve přejímali na výtěžek daně nápojové, a s pochopitelným předpokladem i s nadějí, že jejich domestiku při tak mírném a skrovném nároku na odškodnění také pro budoucnost nebudou ukládána podobná břemena na úlevu pokladu státního.

Má-li však na základě nejvyššího výroku domestikální fond převzíti všechny výlohy zdejšího zemského hrdelního soudnictví, nezbývá stavům při obmezených jejich prostředcích než prositi, aby jim k tomu byla povolena a poukázána úhrada pro jejich domestikální potřeby v summě 165.424 zl., tak jak jim byla přirčena r. 1748.

Tato prosba jest též odůvodněna dekretem dvorské kanceláře z 11. dubna 1838, jenž praví, že finance mají domestikálnímu fondu z titulu někdejší daně nápojové tolik odváděti, na kolik stavové dle udání nejvyšších ustanovení s určitým právem mohou nároky činiti.

c) Ve správě stavů jsou jistiny někdejšího, nyní zrušeného zemského fondu ubytovacího ve výši 334.555 zl.

Z těchto jistin jest již vylosováno 207.085 zl., ale vybírání úroků ze všech těchto jistin jest zastaveno od 1. listopadu 1829, tyto tedy jsou od té doby u kreditního fondu zadrženy a vzhledem na nastalé vylosování mohou v summě 39.185 zl. $59^2/_5$ kr. k. m. býti vybrány.

Stavové již několikráte v nejpoddanějších námitkách dokázali, že tyto jistiny proti tehdejším nejvyšším ustanovením a zásadám vznikly z přebytků přirážkových a že tedy jsou nepopíratelným majetkem někdejších poplatníků, na který žádný veřejný fond nemůže činiti platného nároku, a prosili, aby tyto jistiny směly býti vynaloženy ku blahu země. Těmito úroky by náklad na

soudnictví hrdelní byl hned počátkem vojen. roku 1842 na čas hrazen úplně, potom však z dalších úroků summou 9361 zl. $26^1/_5$ kr. konv. m. aspoň částečně.

Stavové měli by tedy po ruce z návrhův:

sub a) ročně	. . . .	1.995 zl.,
„ b) „	. . . .	75.999 zl. 30 kr.,
„ c) „	. . . .	9.361 zl. $26^1/_5$ kr.,
tedy úhrnem	. . .	87.355 zl. $56^1/_5$ kr.,

k. m., a s připočtením příspěvku z fondu kamerálního (10.000 zl.) úhrnem 97.355 zl. $56^1/_5$ kr. k. m., z čehož by se mohl uhraditi náklad na kriminální soudnictví.

Nebudou-li tyto návrhy přijaty, jest dle mínění zemského výboru naprosto nemožno, aby stavové bez opětného a trvalého obtížení poplatníka, zde v zemi beztoho již přetíženého, tento náklad kriminální sehnali a přejali. Musili by veřejně prohlásiti svou insolvenci a prositi J. Vel., aby tyto náklady kriminální, ku kterým, co stavové trvají, domestikální fond nikdy ani v nejmenším nepřispíval a tedy ústavně není k tomu zavázán, z důvodův, uvedených ve sněmovním prohlášení z 28. prosince 1836, byly přejaty na poklad státní, a věrní stavové zároveň při nemožnosti této dávky byli sproštěni břemene, které by musilo míti v zápětí jejich úplné rozpuštění, ježto již nyní jsou ve svých prostředcích tak obmezeni, že nemohou přiměřeně zachovati svou ústavní působnost pro blaho země. (Příště dále.)

Příspěvky k dějinám řemesel na Moravě.

Podává Dr. Josef Cvrček.

Úvod.

Napsati dějiny vzniku, rozvoje a úpadku řemesel spojených po mnoho století ve sdruženích cechovních, podaří se teprve tehdy, až budou uveřejněny všechny památky cechovního zřízení. Napsati dějiny cechů, znamená napsati dějiny měšťanstva, vylíčiti prostý život rodinný, poznati zaměstnání členů rodinných.

Aby dějiny takové mohly býti napsány, nutno snášeti kámen ke kameni, aby vznikla budova dějin řemesel. Každá i nepatrná zpráva, o zřízení cechovním uveřejněná, může přispěti k dějinám řemesel u nás, může objasniti mnohou kulturní stránku předků našich. Ve zřízení cechovním lze zříti mnoho dobrého, ale poznati lze i různé nevýhody. Dobré zařízení bylo, že členové v cechu se považovali za spolubratry, cech podporoval chudobné a staré mistry, tovaryši i učňové považováni byli za členy rodinné. Špatné však vlastnosti byly závist mezi mistry, různice a sváry mezi členy cechovními, nesprávné a špatné účtování příjmův a vydání zavdalo často příčinu, že buď vrchnosti, buď městské rady hleděly si zjednati vliv na cechy, zejména dbaly, aby účty cechovní skládány byly každého roku. Za století 17. vznikly v pořádcích cechovních různé nešvary tak veliké, že často se opakovalo dobré zdání říšské, vyhrožujíc cechům, „že budou-li se i na dále chovati tak zpupně, zlomyslně a bezuzdně, že majestát císařský a říšský dle příkladu říší jiných, všecky cechy úplně rozpustí a odstraní“. Taková říšská zdání nepomáhala skoro nic, ačkoli se opakovala častěji, tak r. 1530, 1548, 1577, 1654, 1731, 1739, 1764. Více pomohl blízký dozor vrchností a a městských rad, které nejlépe poznaly nesprávnosti v pořádcích cechovních a zjistily si nad nimi náležitý dozor.

Dozor vrchností i rad městských byl cechům ovšem nepohodlný, a kdykoliv a kolikrátkoli mohli mistři, dbali, aby upevnili svou samostatnost cechovní. Ovšem, aby se úplně vymanili z podřízenosti měst a vrchností, se jim už nepodařilo. Často nalézáme v účtech cechovních podpis komisaře nebo revidenta městského, podpisy ředitelů vrchnostenských panství, purkmistrův a přísežních radních. Těžko lze určiti, jak mnoho se utvrdil vliv rady městské na cechy; zdá se, že vlivu svého užívala rada tím, že důvěrník radní byl přítomen schůzkám cechovním, aby o usneseních mistrů cechovních podal zprávu městské radě.

Zakročil jen za takových případů, bylo-li usnesení na úkor dosavadnímu pořádku. Často se stalo také, že si mistři zjednali vliv na záležitosti obecní tím, že o volbách mohli voliti své zástupce. Tím se vysvětluje, že zástupci z cechů volení byli nejprve mistry, v druhé řadě teprve konšely, a dbali více zájmů cechovních, než obecních.

Všeobecné zásady cechovní.

V dalších řádcích mluvíme všeobecně o zřízení cechovním; zápisy a zprávy, různé obsahem i formou, týkají se několika měst moravských.[1])

Všechny listiny níže jmenované, někdy v pouhém výňatku, jinde v plném znění, jsou v cechovních pokladnicích v městě Bzenci a týkají se řemesel: nejprve ševcovského, potom bednářského, kovářského, kolářského, zámečnického. Vyskytují se ovšem i jiná řemesla: hrnčíři, rybáři, řezníci i punčocháři, ale nezachovaly se cechovní jejich artykule. Od r. 1829 zřízen byl „spojený cech“ ve Bzenci, ve kterém spojena byla řemesla nemající vlastních cechův.

V truhlicích, „matkách pokladnicích“ čili „lódách“ bývalých cechů ve Bzenci byly různé listiny, artykule, zápisy, knihy pokladní. Od rozejití cechů práchnivěly věci tyto často na půdě pohozené. Teprve roku 1890 ujalo se pohozených těchto pamětníků slávy cechovní „Živnostenské společenstvo pro Bzenec a okolí“ a ve svých místnostech shromáždilo z cechovních památek, co ještě bylo lze nalézti.

Nejstarším cechem dle listinných památek ve Bzenci jest cech nebo pořádek ševcovský. Již z roku 1547 pochází listina pergamenová, z níž se dovídáme, že téhož roku žádal cech ševců Bzeneckých na pořádku ševců Brněnských, aby jim půjčili své artykule. Žádosti bylo povoleno, a cech Brněnský poslal do Bzence artykule, „aby ševci jimi se řídili a spravovali“. Listina zní takto: „My czechmistrzi a mistrzi rzemesla ssewczowskeho w miestie Brnie znamo czinime timto listem wssem wuobez, kdez czten nebo cztuczie slyssan bude, zie ziadalj gsu nas purgmistr a radda miesta Bzencze skrze przipsanj swe, podle prosby spolussuseduow swych, abychom gim zrizenj a zachowanj rzemesla a czechu nasseho, jak my we wssem se zachowawame, udielili a poprzali; czoz my uznagiez slussnu gich ziadost, toho gsme gim odeprziti nemohli a zrizenj a zachowanj rzemesla nasseho ssewcowskeho gim timto listem udielugeme.“ Na ukázku

[1]) Vedle Bzence jsou to: Brno, Veselí, Strážnice, Kyjov, Uh. Ostroh, Třebíč, Tišnov, Kojetín, Tovačov, Místek, Hodonín, Žeravice, Vracov, Syrovín, Ježov, Vacenovice na Moravě; Frýdek ve Slezsku Těšínském; v Čechách Benešov u Prahy.

cechovního písma, řeči a slohu uvedena jest část listiny v doslovném znění. Z ukázky patrno, že cech ševcovský v Brně se řídil pravidly jen českými.

Listina obsahuje čtrnácte artykulův. První jedná o nakupování koží. Nikoli každého dne, ani kolik kdo by chtěl, mohl si nakoupiti koží. Neboť čteme v ustanovení času a množství toto nařízení: „Nejprve aby do týhodne tři hodiny kože se prodávaly; tu muož chudý i bohatý svobodně k potřebě své koupiti. Pakli by se kterému nedostalo, ten muož jíti k koželuhovi a od něho kúpiti dvě kože telecí nebo skopové a nic více.“ Každý přestupek proti tomuto ustanovení se trestal: „kdo by více kúpil, ten jmá dáti do cechu puol funta vosku“. Kože směly se prodávati a kupovati jen suché, a to „pro dobro bližního“. Žádný příslušník cechu nesměl sám koží kupovati druhým, neoznámiv všemu cechu poctivému. Na to byl artykul třetí, jenž trestal pokutou „puol funta vosku“ toho, kdo sám „kože kupoval a ohledoval, neb měl to neyprve všemu řemeslu a cechu oznámiti, aby všichni spolu šli, kupovali a ohledovali“. Kdo řemeslu ševcovskému chtěl se učiti a po vyučení pořádně řemeslem tím se živiti, musil prokázati „poctivé na svět zplození, učení a zachování své“. Doba učení netrvala vždy stejně dlouho. Záleželo na stáří učně, když vstupoval do učení: na příklad u cechu kolářského bylo ustanovení, že synek hodný a dospělý, kdyby se chtěl učiti řemeslu, může býti přijat do učení na dvě léta; kdyby však byl ještě malý a slabý, má zjednán býti na tři léta. Učni, synové mistrů, měli vždy jakési výhody i za doby učení, i pokud se týče různých poplatkův. Po vyučení učeň stal se tovaryšem; doba tovaryšství není ustanovena pevně, jak se dovídáme z ustanovení cechu ševcovského, že kdyby který pacholek (tovaryš) dělal rok neb dvě neb tři léta u našince a potom chtěl býti mistrem, aby jednu kůži koupil pro mistra, u kterého se učil. Statuty cechovní nepřipouštěly nikoho za mistra do cechu, pokud se neprokázal kusem práce mistrovské (majstrštuk).

Mistrovský kus po uplynutí určité lhůty prohlíželi znalci (u ševců byla lhůta 4 neděle). Znalci (bešaumistři) dílo mistrovské buď uznali za dobré anebo zamítli je jako dílo nedokonalé. Dílo mistrovské bylo na př.: „aby mistr z jednej kože udělal dvoje škorně, jedny střevíce ženské, druhé mužské vy-

krojené a tři [třetí] pár s kroužkami. Pak-li z té jedné kože více umí udělati, než-li nahoře psáno, tím větší bude jeho pověst". Kdo díla nevykonal na spokojenost znalců, „tomu aby pověděno bylo, aby vandroval a řemeslu aby se lépe naučil". Ženiti se mohl teprve, kdo vykonal kus mistrný; ale i potom radili mu ještě, „aby pojal osobu ctnú a dobrú". Po svatbě ještě nebyl mistrem. Trnitá cesta čekala každého takového mistra nastávajícího. Nejprve měl přijíti a prositi, aby ho přijali do poctivého cechu. Potom měl lhůtu 4 neděl, aby s jedním každým z řemesla, s kterýmž by jaký hněv měl, se smluvil a srovnal. Než se stal mistrem, musil zapraviti „půl hřivny", kteroužto část vybírali od něho cechmistři po 6 groších až do úplného zaplacení; k tomu všemu musil též „voběd dáti". Synové mistrův a nastávající mistři, kteří „dceru našeho řemesla pojali, nebyli povinni puol hřivny dáti".

Cech staral se též, aby dílo bylo vždy dobré a trvanlivé. Proto bylo nařízeno, jak zhotoveny býti mají boty, škorně, střevíce. O tom nás poučuje artykul sedmý: „Boty aby překládaný byly, a střevíce, slove německy Knieschuh, ty mají býti šity jehlou a vokolo všudy překládaný. Všelijaký jiný vobuv nad píď zdélí, ten aby dělán byl dratvou." Na střevíce ženské s knoflíky měla býti vždy „kůže pruská". Kdo se neřídil těmito předpisy, zaplatil dva peníze do pokladnice; kůže nevydělaná měla jemu vzata a sřezána býti mistry přísežnými. Artykule další ustanovují, aby mistři od okolních (mistrů) nekupovali „vobuvův"; ale od dobrého souseda mohli, přišel-li do nouze; z hoferství neměli se vzájemně vytiskovati, ale spolu žíti v míru, jakž přísluší poctivému cechu. Někdy se stalo, že na rychlo sejíti se musili mistři do cechu na poradu; zvláštní posel obcházel všecky, každý musil přijíti prve, nežli shoří svíčka taková, jaké dvě dávají za haléř. Kdo nepřišel včas, zaplatil věrduňk vosku.

Na těchto základech spočíval cech do r. 1739, kdy vydány byly generální artykule, jež ustanovily všeobecné zásady o přijímání učňů, vypovídání jich za tovaryše a přijímání za mistry.

Bratrstva a jiné záležitosti cechovní.

Cechy ševcovské, aby rozšířili obvod volného prodeje, vcházely s okolními cechy do spolku, zvaného „bratrstvem". Cech Bzenecký měl bratrstvo s cechem Veselským, Strážnickým

a Kyjovským. Připomeneme zde výpis bratrstva Veselského v plném znění:

„My cechmistři a všickni mistři řemesla nového ševcovského v městě Veselí známo činíme všem vůbec a jednomu každému, a zvláště tu, kdež náležeti bude, že jsou byli v létu 1616, předkové naši na cech Bzenecký řemesla nového ševcovského, jakožto na spolu pány bratry naše, nejprv ústně a potom skrze psaní žádost vzkládali, bratrství dokonalé způsobili a pro budoucí časy a pamět pečetmi potvrdili, kteréhožto bratrstva stvrzeného list pánům bratrům našim zvláště milým z města Bzence [posíláme], aby list jim od nás vydaný ku zmaření nepřišel; však skrz nastalé časy vojenské ku zmrhání přišel. Z kterýchžto příčin seznajíc my býti řád chvalitebný, kterého naši předkové užívali, aby ke zrušení nepřišel, podle mnohého se o touž věc mezi obojím cechem domlouvání vypravili jsou z prostředku svého slovutné muže, Martina Kušláka, Melichara Sumra a Davida Kopřivu, pány bratry naše milé, s plnomocenstvím pod pečetí cechovní, aby se dne 24. Septembris r. 1634 k nám do města Veselí před plný cech dostavili a též předešlé bratrství obnovili, což jsou tak učinili a v tento skutek na budoucí časy bratrství upevníc obnovili:

1. Předně a nejprve, aby nynější i budoucí páni cechmistři a mistři řemesla nového ševcovského z města Bzence u nás v městě Veselí při všech držaných jarmacích před výkladem všelijakou obuv bez překážky jednoho každého v hospodě v síni na soškách prodávali, my pak napřed psaní cechmistři a všickni mistři z města Veselí i s potomky svými v městě Bzenci při držaných jarmacích abychom týmž způsobem, jakož i oni u nás, prodaje všelijakého obuvi moc užívati míti mohli; avšak z obojí strany jak oni u nás, tak tolikéž i my u nich, komužkoli mejta, ano tak i od místa přináležeti bude, aby se prve, než se odpraví a domů odeberou, náležitě pokojili.

2. Druhé, aby z okolitých měst řemesla našeho před prodajem neb výkladní hodinou (mimo cech Kyjovský), jak u nás v městě Veselí, tak i v městě Bzenci v prodejích překážky nečinili; jestliže by pak někteří se toho dopustili, budou míti moc páni bratří Bzenečtí u nás netoliko přetrhnouti, ale i obuv pobrati, a pak-li by sami toho nechtěli učiniti, budou povinni nám to přednésti, tolikéž i my u nich tím způsobem.

3. Třetí a naposledy: Pokudž by se někdy mezi cechem naším Veselským, tolikéž Bzeneckým, mezi bratřími nynějšími a budoucími, nějaká nesnáz, různice a nedorozumění přitrefilo (čehož Bože uchovati rač), tehdy taková věc nemá vyšším cechům právním ani vrchnostem přednešena býti, nýbrž podle velikosti věci z druhého cechu mají starší páni bratří vyžádáni býti, jenž by tu věc k srovnání přivésti, vinné ztrestati a za křivdu nápravu učiniti mohli.

Protož my cechmistři a všickni mistři cechu napřed psaného s naším jistým vědomím, avšak bez škody z nás jednoho každého, pečeť naši cechovní k tomuto listu přitisknouti jsme dali. Čehož datum v městě Veselí na den sv. Archanděla Michala [29. září] roku 1634.“

Nově obnoveno „bratrství“ a pečetí potvrzeno dne 17. dubna l. Páně 1746. L. S. PECZE. RZE. SSEW. MIES. WESE. (Uprostřed jsou tři ohnuté nohy. Cechmistři starší a všichni mistři svrchu psaného řemesla a města.

Znovu stala se domluva a dokonalá správa zas s pány cechmistry a celým poctivým cechem, co v roku 1746, léta Páně 1798. Antonín Myčík, starší, Josef Kratochvíla, mladší cechmistr z Veselí.

Jiný opis bratrstva spolu ševcovského, který přetištit nechali pro bratrstvo Střážnické pod závazkem skrz jarmaky a spolu bratrskú lásku. Jenž se stalo ve Bzenci dne 6. Augusti r. 1645.

Cechmistři a všickni mistři řemesla nového ševcovského v městě Bzenci oznamují, že předstoupili před úplný cech Bzenecký páni mistři z cechu Strážnického se žádostí, aby mohli v městě Bzenci svobodně jak při jarmacích, tak v tarmark i před výkladním prodávati.

Dovoleno Strážnickým, aby všelijakú obuv v hospodě, v síni na soškách prodávati, že i Bzeneckým stejně dovoleno bude prodávati obuv ve Strážnici. Kdyby vzešly nějaké nesnáze, různice a nedorozumění, nemají věc přednášeti všem cechům ani vrchnostem, nýbrž starším pánům bratřím. Dáno v Bzenci městě dne a roku svrchu psaného.

Za cechmistrů: Matúše Ušála a Michala Bezděkovského.

Jako Veselští a Strážničtí cechmistři a mistři poctivého řemesla ševcovského domáhali se svobodného prodeje obuvi na jarmarcích ve Bzenci, tak zase Bzenečtí žádali bratrstva Kyjovského, aby jim dovoleno bylo v městě Kyjově zboží prodávati. Bylo jim to dovoleno se závazkem, že mistři z Kyjova svobodně budou moci prodávati ve Bzenci.

Stalo se tak vzájemnou úmluvou v Kyjově, dne 26. Novembris léta Páně 1653, za cechmistrův a mistrů Kyjovských: Šimona Černohorského, Jana Bary, Matouše Březovského, Jana Jeřábka a Jana Kremzara.

Neměly tedy cechy blízkých měst jen bratrstev, ale měly mezi sebou smírčí soudy, kdyby mezi nimi vznikly různice. A že různic a sporů bylo dost, potvrzují důkazy zapsané v „Knize památní“ z roku 1693 ve Bzenci, týkají se urážky na cti mezi Janem Somrem od horenského práva a Jakubem Borovcem, ševcem. Tito dva s Vracovským súsedem sedíce

při stole „truňku užívali". A tu Jan Somer již „podtrunčený" přijda k stolu, kdež seděl Borovec, a dí k němu: „Dejž (s odpuštěním), ševče, tabáku!" K čemuž Borovec: „Ačkolvěk jsem já švec, ale „odpušťte" nejsem; a bezmála bych pro tvú řeč šel k poctivému cechu žalovat!" Na to Jan Somer dí: „Jak jsem já také jednoho ševce syn, a přece jsem nechtěl (salva venia) ševcem býti!" Sousedé při tom ztichli. Ale tu Borovec chtěje ven, tuť se přijdoucímu (!) přes lavici k řádu svému, nohu zdvíhajícímu, z nenadání a proti vůli jeho bylo (salvis auribus) „vykradlo". Z toho ovšem vzešel smích veliký, a všichni volali na Somra: „Vidíš, ševcův syne, dostals od Borovca diškreci!" Nová váda — až oba, i Somr i Borovec, přišli před cech. Ač Somr v žert to obracel, „přece jenom musel poctivému cechu odpros učiniti a trestání i outraty podniknouti." Jaké to bylo trestání a útraty, dovídáme se z dalšího zápisu: „Propadl předně chrámu Páně 6 zl. moravských a právní disposici 6 zl."

List za vyučenou Františka Šifaldy od cechu ševcovského ve Veselí r. 1785. Dle originálu doslovně: „My starší a přísežní cechmistři a všichni mistři poctivého řemesla ševcovského v šosovním městě Veselí, známo činíme tímto listem všem vůbec, obzvláště ale tu, kde by dle potřeby bylo, že jest před náš úplný cech předstúpil poctivý mládenec Franc Šifald, rodilý z Uherské Skalice, žádající, abychom jemu strany pořádného vyučení toho poctivého řemesla a dobrého chování pod cechovní pečetí udělili. Pročež jeho slušnej žádosti odepříti nemohúce, jemu v pravdě udělujem a vyznáváme, že on nadjmenovaný u zdejšího spolumistra a bratra našeho Jiříka Sifaldy řemeslu svému se náležitě vyučil, a čas svého učení jak lermistrovi svému, tak taky celému počestnému cechu věrně, poslušně, a slovem, tak se choval, že na něm nejmenší chyby neb žaloby nebylo, nýbrž všechno dobré, chvalitebné se při něm vynalezlo: pročež pánů cechmistrů a všech pánů mistrů toho poctivého cechu žádají, aby jmenovanému Francovi Šifaldovi páni bratří tak dobrotiví byli a jemu živnosti popřáli, aby dle umění svého chléb svůj hledati a to poctivé řemeslo provozovati mohl. Pro lepší jistotu a víru toho sme nejenom s vlastníma rukama podepsali, nýbrž taky naši obyčejnou pečeť cechovní sme přitiskli. Jenž se stalo v šosovním městě Veselí, dne 26. února roku Páně 1785.

L. S. Ignác Štrébl, starší cechmistr, Josef Bílek, mladší.

Příklad listu připovědního:

Připovězení za učně řemesla ševcovského a vypovězení za tovaryše v Kojetíně.

Cechmistři a všickni spolumistři poctivého cechu v městě Kojetíně v markrabství Moravském kraje Přerovského oznamují, kterak dne

29. Novembris roku 1784 poctivý mládenec Jiřík, vlastní syn Jakuba Štafa, z Kojetína rodilý, spolu s třemi svědky: Ignácem Panicem, Jakubem Kusalem a Janem Bibrem, obyvateli Kojetínskými, „předstúpil před otevřenú matku pokladnicu“ a k našemu spolumistrovi, Jakubu Štafovi, otci se připověděl do učení na tři léta obyčejně, nebo více dle libosti. V tomto učení choval se on, jak náleží, vždy počestně, tak že nejenom jeho mistr s ním spokojen byl, nýbrž i celý počestný cech. Na to zase dne 8. Februarii r. 1784 při otevřené matce pokladnici legaliter byl vypovězen z učení za tovaryše dle císařsko-královských generalií. Na potvrzení pravdy tohoto listu cechmistři vlastní rukou podepsali a přitlačiti dali cechovní pečeť. Stalo se v městě Kojetíně 26. Novembris r. 1794. Cechovní pečeť označena jest letopočtem r. 1631.

Komisařem toho času byl Josef Adámek; na místě celého počestného cechu podepsali se cechmistři: Ignác Panic, Jakub Kusal.

List původní z cechu ševcovského v Místku r. 1784.

Nížepsaní cechmistři, starší a mistři poctivého cechu ševcovského v knížecím arcibiskupském městě Místku vyznávají všem, kde toho bude potřeba, že ukazatel toho listu Frant. Ferinas, zdejší mistrovský syn, poctivému řemeslu nejen se dobře a náležitě vyučil, nýbrž vykonal svá vandrovní léta a za mistra přijatý užíval přes půl třetího roku práva mistrovského, a zapokojil i zaplatil všechny cechovní povinnosti. K jeho uctivé žádosti dosvědčují, že Fr. Ferinas jest náležitý poctivého cechu ševcovského, kdyby chtěl jinde pohledávati své štěstí, a prosí o jeho nejlepší fedrování; slibují a zavazují se udělati jiným mistrům odjinud podobně. Pro lepší toho potvrzení následují podpisy a přitlačení pečeti cechovní. Dáno v městě Místku, dne 28. měsíce června r. 1784. Pečeť datuje se z r. 1591. Cechmistr starší Jiřík Surma, mladší Pavel Beránek. Starší mistři: Valentin Mařík a Ignác Krentich.

Často se stávalo, že některý spolumistr bez viny své octl se v nouzi a bídě; a tu, nedostačovala-li pokladna cechovní sama k dostatečné podpoře, žádali cechmistři a mistři poctivého cechu svých spolumistrův a spolubratrův o pomoc a podporu.

Závazek na pohřby chození. Léta Páně 1800, dne 30. března, stal se závazek při poctivém cechu ševcovském strany pohřbů: „Kdyby mistr nebo mistrová, aneb dítě zemřelo, a některý mistr by nešel na pohřeb, zaplatí pokuty 15 krejcarů.“ Václav Biča, komisař.

Účty cechovní.

Účty cechu ševcovského při městě Bzenci zachovaly se z let 1794—1809. Příkladem uvádím účty cechu ševcovského z roku 1794:

Příjem: Od předešlého roku pozůstalo v reštu nic. Jiřík Stav zaplatil za mistrovství 5 zlatých rýnských 30 krejcarů; summa celého příjmu.

Vydání: Na Boží Tělo dalo se za cechovní voskové svíčky 2 libry . . . . 2 zl. r. 12 kr. Zdejším cechmistróm obyčejné 2 zl. r.; starým chudobným mistrom 1 zl. r. Tovaryšóm vandrovním starým 23 kr.; za mši svatú se vyplatilo 33 kr. Vydání 6 zl. r. 8 kr. Zůstává na budúcí vydání 38 kr.

Že předstojící účtování vypadá, jak zaznamenáno, toho my níže podepsaní jsme povědomi. Ve Bzenci, dne 31. Decembris 1794.

Martin Plesner, starší cechmistr, Matúš Finfera, mladší.

(Příště dále.)

Studie o jménech místních.

Napsal V. Prasek.

II.[1])

Velepotřebno jest rozeznávati na místních jménech topika čili pomístná ode jmen poosobných. K tomu konci nezbytno jest sestaviti řadu koncovek sterotypních, abychom přistoupiti mohli k etymologii jmen patrně topických.

Čteme-li tedy v diplomatáři Slezském 1263 *aqua Ruda* a vedle toho *Rud-no,* v diplomatáři Moravském mons *Rud-en,* k tomu místní jména *Rud-ná,* odkudž v Čechách *Rúd-nice,* na Moravě *Rud-ice, Rud-ka* a nepochybně také nějaký *Rud-ník* se vyskytne: lehko uhodneme nejen filiaci takových jmen topických, nýbrž dospějeme snadno jak etymologie, tak netěžko domyslíme se významu jednotlivým koncovkám.

I přehledneme tedy napřed sbírku naši takových jmen dle koncovek, podotýkajíce, že jsou snešena z různých diplomatářů, kdež letopočty přejaty jsou z diplomatáře Moravského a Slezského, kterýž poslednější poskytuje tvary polské všelijak zkomolené.

a) Přípona -ьno a -ъno: **Třemeš-no** (třemъcha), *Ostruž-no, „Jerisch-no“, Praš-no, Jableč-no, O-poč-no, Vraž-no; Jiv-no, Kor-no, Krast-no, Posvat-no, Kosel-no, Klad-no, Rokyt-no, Dub-no, Lub-no, Vrb-no, Slup-no, Debr-no, Vtel-no, Cet-no, Blat-no, V-osel-no.* To jsou jména z Čech. Na Moravě: 1237 *Mohil-no, Kober-no, Komár-no,* 1294 *Biter-no,* 1288 *Úval-no, Kramol-no, Krás-no,*

---

[1]) Část I. v roč. 1904 t. č.

Polich-no, Prž-no, Vraž-no, Rokyt-no. Z diplomatáře Slezského: 1246 *Zadl-no = Sadl-no, les,* 1239 les *Rudno,* 1217 *Nelezt-no,* 1215 *Stob-no,* 1210 „Gefilde *Zlaf-no*“, 1209 *Jezer-no* (srovnej mor. ves *Jezer-nici), Chvoj-no* („Nadelwald“), 1239 *Jagil-no,* 1249 *Criniz-no,* 1234 jezero *Dambrov-no,* 1226 *Oleš-no,* 1227 *Preduch-no, Tře-meš-no,* 1274 *Zelas-no,* 1268 *Gemel-no,* 1269 *Pajęč-no,* 1255 *Ko-mor-no,* 1263 *Převor-no,* 1285 *Sliv-no.*

b) Přípona: -ьna a ъna: Na Moravě: *Osel-na,* 1261 *Slop-na, Blat-na,* 1261 hora Suchá *Osel-na,* 1235 *Selez-na,* 1203 *Střel-na* a *Cirm-ena,* 1371 *Crasch-na, Bruz-na, Smol-na,* 1358 *Břez-na,* 1368 fluvius *Oleš-na,* 1280 *Han-na,* 1348 *Kras-na,* 1233 *Smirz-na;* v Čechách rivuli 1233: *Zmryts-na, Otuir-na, Wizkyd-na, Cletejs-na, Tře-moš-na, V-oleš-na.* Ve Slezsku 1248: *Zadr-na* řeka, 1234 řeka *Dlub-na,* 1228 *Selaz-na* a řeka *Ocles-na,* 1230 *Croz-na,* 1234 *Smol-na,* 1217 *Laz-na,* 1285 *Wid-na* řeka a *Stvol-na,* 1281 *Lub-na,* 1281 aqua Plessena = *Pleș-na,* 1284 *Gnoj-na,* 1268 *Gemel-na, Chuchel-na, Bren-na* (Brn̥-na).

c) Přípona ьnica a ъnica: 1185 řeky *Luns-enica,* 1203 *Lop-enica,* 1194 *Rud-nice,* 1288 *O-poč-nice,* 1208 *Dren-niche,* 1178 *Sliv-niz,* 1316 voda *lop-nicz,* 1320 rivulus „*Gred-nicz*“, 1190 *Lod-nicz,* 1238 silva *Lod-enicz,* 1215 rivulus *Lod-inice,* 1306 „*Cobol-niczy*“, 1294 *Mus-nicz,* 1190 *Rokyt-nica,* 1261 řeky: *Roket-nicza, Schtew-nicza, Osch-nicza,* 1267 voda *Zedel-nicz,* 1269 fluvius *Bo-rov-nice,* 1180 *Mogil-nice,* 1235 *Lom-nice.* Ze Slezského diplomatáře: 1241 *Blot-nicza,* 1223 *Treb-niza* a *Oles-nicza,* 1273 řeka *Svid-nica,* 1272 řeky *Lesz-nicza* a *Ceschidl-nicza,* 1269 *Clog-nicza = Klod-nicza,* 1260 *Lop-enica,* 1261 *Bres-nicza,* 1253 *Rud-inicz,* 1266 *Lig-nica,* 1259 *Koprov-enicza,* 1228 *Bryn-ica* to jest tuším po česku *Brn-nica.*

d) Přípony -ьnikъ a -ъnikъ: Na Moravě rivuli: 1169 *Seb-ník,* 1215 *Oleš-ník, Debr-ník,* 1236 *Vid-ník,* 1317 *Chevir-ník.* Ve Slezsku: 1284 *Copir-ník,* 1267 *Chrost-ník,* 1260 *Vedr-ník,* 1254 *Bren-ník* (Brn-ník).

Přestávajíce na těchto příponách, aniž bychom ještě jiných dokladův pro koncovky -ьný a -ъný, pro -ьné a -ъné *(Brus-ný,* 1168 *Brez-ni,* 1261 mons *Mostched-ni,* 1261 *Polump-ni,* 1159 „ager *Ostruz-en*“; 1358 *Brus-né,* 1371 *Oleš-né,* 1267 *Biter-né* atd.) vypočítali: snadno budeme etymologisovati na př. jméno *Lip-ník,* domyslivše k němu *Lip-no, Lip-na, Lip-nice, Lip-ný* a *Lip-né* (ne-

mluvíc nic o jiných tvarech, jako jsou *Lip-ina, Líp-ová* atd.). Jest ovšem při tomto názvisku jméno příliš jasné a zřetelné, takže nenalezne se člověka, aby nepochopil, od čeho vedeno jest jméno *Lip-ník,* že od stromu lípy, avšak určiti přesně, zdali *Lip-no* znamená pole, kde lípy stávaly, zdali *Lip-na* jest stráň lípová, zda *Lip-nice* jest řeka, která les lípový protéká, tudíž zda *Lip-ník* jest kopec či háj lípový; to vše není tak zřetelno, jak by se komu vidělo a podobalo. Tím míníme jen pověděti, že při nejjasnějších a nejprůhlednějších jménech zbývá ještě dosti záhad. Naším úkolem jest jenom pověděti, kde běží o jména pomístná čili topika, po čem dostala názvisko své. A kdežkoli často jména etymologicky vidí se nám býti jasná a srozumitelná, však nejednou se přesvědčíme, že jsme se mýlili, na př. u názviska „*Krás-no*"; podobné nesnáze nastávají etymologovi, jakož právě na tohoto druhu jménech jest patrno, že má před sebou tvar mluvnicky dokonale sice lehoučký, jasný a průzračný, avšak nadarmo se ohlíží a pátrá, co by etymon čili kmen slova znamenal, na př. pro *Kor-no.*

Tím přecházíme ku podrobným výkladům.

31. **Vrb-no, Vrb-ice, Vrb-ka.** Není ani nejmenší pochybnosti, že se tu jedná o místa topická, kteráž názviska svá dostala po vrbách tak jako sta jiných osad po různých jiných stromech a bylinách. Všecka tato jména smíme nazývati topickými, pokud se týče osad starých, ale osady novodobé mají názviska jiného původu.

Tak jest jméno „*Vrbovec*" pro osadu německy zvanou „*Urbau*" svým tvarem podezřelé, neboť samo o sobě znamená vlastně „statek *Vrbův*". Ostatek Volný není v té příčině spolehlivý, i netroufáme si, pokud české jméno nebude přesně určeno, ničeho více poznamenati. Dále podotýkáme, že máme značnou řadu osad „*Vrbno*" nazvaných, ačkoli nejsou topika, nýbrž mají názvy po přídomku šlechtickém, byvše pojmenovány po pánech Bruntálských z Vrbna: *Vrbno* (Würbenthal) u Bruntále, *Vrbno Nové* u Fulneka (chybně v katalogu vener. cleri „Nové Vrbky"), *Vrbno Nové* u Hlubčic; *Vrbno* Veliké i Malé u Koldštejna. Netřeba tuším dokazovati, kteří páni Bruntálští z Vrbna svému rodu na počesť tyto osady založili tak, jako podobněž páni Sedlničtí z Choltic dvoje *Choltice* založili (jedny u Opavy, druhé u Hlubčic).

Jako tedy tato *„Vrbna“* nejsou topika čili pomístná, tak ani *Choltice* nejsou patronymika, i nazveme toho druhu jména heraldickými, k nimž přidružíme velikou řadu místních názvisk novějších, přijatých tak ode jmen a přídomků šlechtických *(Pražma, Koloredov)* jak od osob nešlechtických *(Jílkov* po vrchním úředníkovi zvaném *Gilke* a p.).

Posléze třeba pamatovati, že místní jména *Vrb-ět-ice* u Brumova a *Vrb-át-ky* u Olomouce ukazují k osobnému názvisku *Vrb-ęt-a* (Vrb-iat-a = Vrb-iet-a). Též listinné tvary: *„Wrb-ow“* [Mor. II., III. a IV.] a *„Wrb-on-ice“* [Mor. III. 150] jsou poosobné. Sem náleží tuším *„Vrbovec“* výše jmenovaný. Kdybychom tedy měli etymologisovati osobné jméno *Vrba, Vrběta* anebo *Vrb, Vrbon,* těžko bychom je v příbuzenství dávali s „vrbou“, ačkoli do dneška dosti jest rodin „Vrba“ zvaných. I vyslovujeme toliko doměnku, že toto jméno osobné jest z křestného *„Urbanus“* přeměněno.

32. **Rokyt-no, Rokyt-na, Rokyt-nice.** Toho jména osad na Moravě jest mnoho: *Rokytno* na Jihlavsku, *Rokytna* na Znojemsku a *Rokytnice* čili *Roketnice* jsou čtvery. Zajímavo jest, že *Rokytna* v německých ústech přetvořena byla na *Rotykn,* až vznikl německý název nesmyslný *Roth-igel!* Rokyta jest druh vrby; názvy Rokytno, Rokytna tolikéž, co Vrbno. Příležitostně budiž podotčeno, že moravské makyta jistotně jest cizího původu; jinak by bylo zvěčněno na místních jménech. Poněvadž české *Rokycany* jsou vlastně *Rokyt-iany,* tudíž etymon toho slova ukazuje k rokytě, měli bychom je považovati za topikon, avšak koncovka -any ohlašuje příslušnost k společnosti, i budeme Rokycany počítati ku jmenům poosobním tak, jako Olš-any, Topol-any, Dub-any a jiné.

33. **Jiv-no, (Jiv-na), Jiv-nice,** *Jiv-í* v Čechách, *Jív-ová* u Šternberka, *Jív-oví* u Vel. Meziříčí, *Jiv-ina, Jív-ka* a *Jiv-ník.* Všecky ty osady pojmenovány jsou po jívě. Že místo *Jiv-nice* mluví se *Niv-nice*[1]), netřeba leč poznamenati; osada ta patrně pojmenována byla po potoku Jiv-nici. Zajímavější jest tvar *Jevíčko,* který

---

[1]) Jako mluvíme ňádra místo jádra, sňal m. sjal, k němu m. k jemu a j. mn., tak i tuto zejmena po předložkách do, ku, v, místo: do Jivnice, ku Jivnici, v Jivnici. Ostatek zdrobnělina ku slovu niva zněla by nivka anebo nivice.

třeba rovněž odvoditi od j í v y. Etymologicky slovo to rozvedeme (poněvadž tvary listinné vždy znějí *„de Gewiczka“*, *„Gebiczka“ = Gebischa“*, 1323 *Gewiczkam): Jev-ič-ъko.* Tím pověděno, že na tom slově máme dvojí zdrobnělinu. Slova: Míst-ko, Osič-ko, Mezeřič-ko jsou totiž jedenkrát zdrobněna, kdežto Lid-eč-ko, Hvozd-eč-ko, Raj-eč-ko, Lav-íč-ko, Skut-íč-ko, Javoř-íč-ko, Třemen-íč-ko, Brn-íč-ko a také Jev-íč-ko mají dvojí zdrobnělinu. Co se týče těchto všech dvakráte drobnělých jmen, pozoruje čtenář na nich rozdíl, že jedna mají příponu -e č k o, druhá -í č k o, což lehko vysvětlíme. Od slova hvozd- hvozd-ъk bude příponou -ьko: (hvozd-ъk-ьko) h v o z d - e č - k o; ale od s r d - ь c e dostaneme buď s r d - e č - k o anebo s r d - í č - k o, prvnější patrně od s r d - ь c e, kdežto druhé od zdrobnělého s r d - í c e. Dle poslednějšího způsobu tvoříme: obil-íč-ko, Javoř-íč-ko, Vesel-íč-ko, Třemen-íč-ko, *Brn-íč-ko,* tudíž také *Jev-íč-ko* od základného substantiva „j e v - í“. Ale takového substantiva prokázati nedovedeme; nicméně známe výše uvedené „J i v - í“ srovnej „o l š í“, „v r b í“, „r o k y t í„ a j. m. Kterak ale odůvodníme proměnu slova j i v í v j e v í? Od staroslovanského i v a utvoříme i v i j e (= jiví), ale proměna na j e v í nebude nám nápadna, zpomeneme-li na slova: i g ł a, i m e ł a, i k a t i, i g o, i g r a, kteráž v české řeči proměnila se na j e h l a, j e m e l a, j e k a t i, j e h o, j e h r a. Jehla, jemela dosud trvá, ale z jeho, jehra utvořeno j h o, j h r a (hra). Jako tudíž máme místo staroslovanského i g l i j e — j e h l í (jehličí), tak máme také místo i v i j e — j e v í. A od tohoto substantiva utvořeno *Jevíčko.*

Co se týče německého tvaru *„Gewitsch“*, česky psáno Jevič, kterýž počínajíc rokem 1256, zvláště na listinách Brunonových, se vyskytuje v podobách *„Gewicz“ = „Gebicz“ = „Gewitsch“*, nepochybno jest, že vznikl z českého lokálu *„Jevíčce“*. Čtemeť k roku 1410. půhon takový: „Dík z Kobeřic pohoní p ř e b o r a i v š e c e k k o n v e n t k l á š t e r a v **Jevičce**, že mi mé zboží v Závořicích odkúpili atd.“ [Viz Brandl půh.]. Mluvilo se tedy již l. 1256 v *Jevičce.*

34. **Oleš-no, Oleš-na, Oleš-n-ice** a j. mnoho. Že ta jména tvořena jsou ode slova o l c h a, jehož druhotvar zní (místo jolše) j e l š e, a znamenají strom při vodách rostoucí, jest každému s dostatek jasno. Osad na Moravě *Olešna* zvaných jest čtvero, *Olešnic* potoků a řek několik a též městečko *Olešnice.* Německé jméno toho městečka pravidelnou přehláskou vzniklo, znějíc pů-

vodně *Ölschnitz,* až skráceno na *Öls;* bylo by ovšem záhodno německý tvar toho jména sledovati, neboť prostý rozum tomu dává, že toliká proměna z *Ölschnitz* na *Öls* mohla se udáti jen za několik set let, nejedná-li se náhodou o analogii. V pruském Slezsku totiž sluje *Olešno* též *Öls.* Kromě *Olešničky* máme na Moravě také *Olšínek* a *Olší.* Co se tkne *Olšovce* u Uh. Brodu jest tuším pojmenován po háji olšovém, ježto osada jest nová; však *Olšovec* na panství Bzeneckém jest záhadný. Je-li totiž ten Olšovec osadou starou, jak aspoň u Volného čteme, pak bude třeba to názvisko připočísti ku patronymikům. Podobněž *„Olšovec"* u Hranic — tak se totiž píše v katalogu Olomuckém — není topikon, neboť Němci říkají té osadě *„Olspitz"*, a též Volný české jméno zaznamenal *„Olšowic"*. I míníme, že oba případy, i ten Bzenecký i Hranický, třeba vykládati vlastně na *Alšovice* (od osobného jména Aleš—Alše). Taková proměna od neznámého již jména křestného A l š e na o l š i není nic divného, zpomeneme-li na jiných sto příkladů, kdež na př. z A l e n y (Heleny) dělají h a l e n u mluvíce místo Alenkovice — *Halenkovice.* Samo sebou se rozumí, že ani čtvera moravských *Olšan* nepokládáme za jména topická, jakož jsme u *Rokycan* výše byli zpomenuli.

Jakož pak slovo o l š e po česku sluje také j e l š e, zpomenouti můžeme, že na Opavsku jest ves *Jilešovice,* ale ta nemá nic společného s j e l š í, poněvadž její jméno jest pomnožné: *Jilešovice* — do *Jilešovic;* pojmenována tedy jest po J i l e š o v i čili po J i l j í jako *Kylešovice* po Kylianovi.

Na konec zpomeneme ještě jména *Öhlstadtl* u Budišova, kteréž katalog Olomucký na *„Olejovice"* překládá, kdežto Volný je nechal bez českého názvu. Samo sebou rozumí se, že nebylo osobného jména „O l e j", nemohlo tedy býti ani patronymika *Olejovice.* Však nápadný tvar německý spíše by ukazoval k topickému názvu, totiž k o l š i, na kterou věc jen upozorňujeme, zůstavujíce věc dalšímu zpytování.

35. **Jemel-no, 1281 Jeme-licz.** Dle litevského „amalas" — jamola čili jamela, též jemelo i jmelí, rostlina známa. Na Moravě toho jména osadu známe jen jednu, l. 1281. *Jemolicz,* nyní *Jamolice* zvanou; stará osada nedaleko Moravského Krumlova, ženského rodu.

36. **Dub-no, Dub-n-ice.** Dubna na Moravě není, ale *Dubnice* jest dosud na Krnovsku, po německu *„Taubnitz,"*, jako podobněž

Dub (Taube) u Nového Jičína a druhý *Dub* u Olomouce. *Doubravy* máme dvě, jejichž jména tak jako *Dúbravy* (Dombrové) u Těšína svědčí lesům dubovým, v nichž ty osady vznikly. Podobněž *Doubravník* ohlašuje se za háj dubový, kdežto *Doubravice* možná byly řeky, při nichž nyní trvají osady. Tvary dvojích *Dubenek* třeba vyšetřiti. *Dubany, Dubčany a Dubňany* náleží se zařaditi ku jménům výše zpomenutým: *Rokycanům a Olšanům*.

Dubicko ukazuje tuším ku patronymiku Dubice, od osobného jména Dub.

37. **Třemeš-no, Třemeš-na** že třeba odvoditi ode střemchy starosl. čeremъchy, rozumí se samo sebou. U Osoblahy jest *Třemešna*, jejíž německé jméno *Röwersdorf* možná vzniklo z českého názvu.

Do Mladoňovic přifařen jest *Třemešek* (Tschimischel), a *Johrnsdorf* u Šumberka sluje rovněž *Třemešek*.

38. **Sliv-no a Sliv-n-ice**, dosti obecná jména slovanská, že od rostliny slivy mají své názvy jest patrno. V diplomatáři moravském vyskytuje se oboje; *Sliv-nice* jakožto topikon, že jest singulare feminini, netřeba ani podotýkati.

39. **Krast-no** (Krás-no), 1230 **Croz-na**, 1371 **Crasch-na**, 1267 **Chrost-ník**, a v diplomatáři Moravském II: **Krast-no**. Tyto tvary přejaté i z diplomatáře Slezského svědčí nám, že třeba všecky tyto topické názvy odvoditi od staroslovanského hvrastъ t. j. od etyma chvorost, kteréž máme na nynějším slově českém chrast, křoví. Odtud u Kosmy dle staroč. slovníka ab arbutis nomen *Hrasten* i. e. *Chrasten*, a les „*Chrasty*“ a město v Čechách *Chrašť*. Vykládáme tedy moravské *Krás-no* na *Chrast-no*. Možná, že nejedna ves *Krásna* téhož původu jest, ač zaniklá Krásna u Těšína i po latinsku *Pulchra* villa slula. Že moravské *Chrašťany*, ač etymon rovněž ukazuje k chrastu, zařaditi třeba k *Rokycanům*, *Olšanům* a *Dubanům*, rozumí se samo sebou. Kterak vykládati *Krásnou* u Jimramovic, ukáže stopování toho jména v listinách. *Krasice, Krasonice* a *Krasíkov* jsou patrně patronymika. Co se týče „*Krastic*“, jakým jménem se překládá německý „*Kratzdorf*“ na severní Moravě, třeba je již proto s nedůvěrou přijímati, že katalog Olomucký má pro ten Kratzdorf duplikát, totiž též Malenovice!

40. **1281 Stvol-na** řeka ve Slezsku; „**Stuol-en-ez** circuitus, **Stwel-ík**“ i. e. *Stvol-ík mons* (oboje v diplomatáři Moravském. Odvozujeme od slova stvol, považujíce jména „*Zvola*“ na Jihlavsku, „*Svolovou a Zvoli*“, že téhož původu jsou. Též jméno osady u Přerova zaniklé „*Stul-bach*“, pojmenované po řece (nyní Moštěnka zvané) *Stvola* anebo *Stvolna* takto vykládáme. Možná i názvy „*Stohl*“ Gross a *Stohl* Klein téhož jsou původu.

41. **Loděnice**. L. 1087 píše se *Lodynicha*, 1254 „Lodeynicz“, 1238 Lodenicz silva, 1215 Lodinice rivulus. Že Loděnice nemá nic společnébo s lodí čili s korábem, samo sebou jest zřejmo, poněvadž známe Loděnice při potocích nesplavných; i vedeme je od slova, kteréž známe nyní toliko v podobě lodyha. Pokud bychom tvar „*Lodeynicz*“ za pravodatný považovali, dospěli bychom zapomenutého českého slova „lodej“ čili „loděj“ i znamenala by nám loděj-nice řeku tekoucí stromovým porostem jako Roketnice, Olešnice a j. Na Moravě máme *Loděnice* tři, na Opavsku čtvrtou.

42. **Svid-nice** patrně řeka tekoucí lesem svídovým čili svibovým; odtud jméno města *Svidnice; „Svibica“* ves u Těšína, psala se vždy po česku „*Svibice*“ nikoli *Šibica*, jak naši i Poláci píší. Že jméno potoka moravského 1169 „*Sebenik*“ jmenovaného třeba čísti *Svib-ník,* jen hádáme.

43. **Chvojno** v diplomatáři Slezském opsáno „*Nadelwald*“; v Prusách jest osada *Chojnica* t. j. *Chvoj-n-ica,* kteráž po německu sluje „*Konitz*“. Té věci zpomínáme pro to, že výklad na jméno *Konice* u Prostějova jest nesnadný, neboť na koně nelze mysliti. Nebylo-li by tedy případněji vycházeti ode tvaru *Chvoj-n-ice?*

Tím končíme rozpravu o jménech pomístních, kteráž od stromů a rostlin odvozujeme, pokud totiž svými tvary náležejí v jistou družinu mluvnickou. Že tuto řadu bude lze doplniti jinými příklady, jako *Javor-no, Javor-na, Javor-nice, Javorník,* netřeba ovšem tajiti. O názvech téže družiny mluvnické, přejatých od povahy místné jiné než od stromův, promluvíme příště.

(Příště dále).

Umělecké a vědecké zprávy.

Nově objevená a obnovená sgraffita v zámku Telečském. Na str. 269 známé knihy „Město a panství Telč“ v kapitole „Zámek panský“, napsané zvěčnělým professorem Jar. Janouškem, čteme zprávu: „Za pana Zachariáše z Hradce pokryty také některé klenby přízemku hojnými sgraffity, z nichž dosud přes několikerý nátěr vápenný vyhlížejí postavy rytířův ve zbroji i zbytky českých nápisův.

Lze souditi, že v přízemních místnostech těchto, jež Zachariáš nazývá ve své závěti dolními pokoji telečského zámku, nalézala se zbrojírna a klenotnice, jejíž poklady odkázal druhé manželce své Anně ze Šlejnic a dceři Kateřině“.

Zemřelý majitel panství hrabě Leopold Podstatský-Lichtenštejn, jednaje často s professorem Janouškem, velmi sobě vážil úsudků bystrého znatele i nadšeného umělce, takže hovory o postupné obnově částí zámku Telečského, ode dávna výstavností svou a vzácnými uměleckými poklady proslaveného, bývaly na denním pořádku. Záhy obnovena starobylá „zbrojnice“, a novou krásou zastkvěl se mohutný štít, zbudovaný r. 1556 na nejstarší části zámku.

Hrabě Leopold zemřel v únoru 1902, ale syn a dědic jeho, nynější majitel panství Telče, hrabě Alois Podstatský-Lichtenštejn, následuje snahy umění milovného otce svého, pokračuje v započatých pracích a obrátil zřetel svůj prvně na klenotnici Zachariášovu.

Při veliké spuštěnosti komory té (— dávány sem potraviny a různé harampádí —) nemohl Janoušek, vida pouze nepatrné sledy maleb v prostředním páse zdí, tušiti, jaký se tu skrývá umělecký poklad. Hlavní zeď budovy se uhnula, až klenba širokou trhlinou ode zdi oddělena cele; menší trhliny zely u dveří a u okna, po zaražených velikých hřebích zůstalo v omítce několik vydrobených míst. Z Vídně povolán akadem. malíř B. Melicher, známý na Moravě restaurací fresek Znojemské hradní kaple. Týž s pomocníkem restauroval „klenotnici Zachariášovu“ v květnu t. r., tak že nyní jeví se návštěvníkům jako umělecký stkvost, jako vzácné, ano svého druhu snad jediné umělecké dílo tak zvané české renaissance na Moravě.

Klenotnice na zámku Telči není prostornou komnatou, jsouc valenou klenbou na mohutných zdech dosti nízko sklenuta, má jen 7 m zdélí a 4 m zšíří. Vchod jest nízký, těžkými dveřmi uzavřený. Proti dveřím jedno zamřížené okno, v levé boční zdi druhé dvéře, východ do sousední rovněž klenuté místnosti nejstaršího traktu zámeckého, pocházejícího namnoze ze století XIV. Od podlahy, jež nyní byla nově kamennými deskami pokryta, všecky stěny i s klenbou ozdobeny jsou sgraffity, jejichž četné hlavní kontury zřetelně vyvstávají z půdy, sgraffity zvláštního, neobvyklého způsobu, naprosto odlišného od známé škrabací techniky. Umělec nemohl použíti v tak malém prostoru hrubé výzdoby sgraffitové; neměltˇ odstupu a barevné výzdoby pro malé osvětlení nemohl voliti. Volil tudíž způsob výzdoby velice výhodný.

Hlavní kontury a důležité linie jsou čisté sgraffito, vyryté totiž až na černou maltu podkladu. Ostatní detaily škrabány jsou do vrstvy hořejší, bílé matty. Mohl si to arciť dovoliti umělec jen při dokonale trvanlivém materiále, kdy mohl nechati své dílo, jak dlouho chtěl, vlhké. Lze také dosud dobře znáti, že jemnější stinování bylo vryto za vlhka a potom opatrně černěno. Tato technika umožnila umělci rozkošné rozdělení plochy a volbu poměrně drobných motivů, jak nevyhnutelně vyžadoval malý prostor, k čemuž také svádělo rozdělení plochy klenbou a oblouky jejími. I na velikých polích volil umělec složité motivy, nucen jsa kresliti drobněji; tak zůstal i při veškeré ostatní figurální i ornamentální výzdobě v jednotném měřítku, což jest z největších předností díla tohoto. Vyzdobení místnosti působí nyní zvláštním, mohlo by se říci, moderním dojmem kresby; jemná kresba rysuje se na effekt široce, určitě.

Škoda jen, že obnovitel stinoval štětcem (!) v plochách, kdežto měla se každá drobná čárečka stinování řádně (ovšem pracně!) očistiti od malty škrabáním a natřiti černou barvou. Tím ztrácí se některá partie docela, jmenovitě v odlehlých koutech. Nad to ještě restaurateur pro malebnost ztemnil žlutavým a červenavým tónem tón vrchní světlé malty, na místě aby osvětlil pouze původní tón stářím trochu zašlý.

Podle pravidel o dělení plochy je podklad malován prostým motivem řadění sloupkův a obloučkův.

Sloupová chodba takto znázorněná zdá se nízkou, sraženou. Ale podkladů sluší tato těžká, jednoduchá výzdoba. Také snad za doby Zachariášovy nebyl podklad tak patrný, jako nyní; byl asi částečně nebo docela zakryt lavicemi (nebo nízkými truhlami), jaké dosud pěkně lemují zachovalé rytířské síně na renovovaném hradě Zvíkovském. Proto jest asi také kresba a stinování této části proti ostatním kresbám trochu povrchní. Pás tento je 63 cm vysoký a vyjímaje výklenky okna a obou dveří udělán kolkolem.

Hned nad podkladem jest vlys o 81 cm šířky, předvádějící v malbách lovecké výjevy. Jako každý vlys renaissanční řešen jest i tento jako úzká páska, proto měřítko figur je menší proti ostatním figurálním výplním. Zobrazeny tu štvanice na jeleny, lov na medvěda a divokého kance. Čtyři lovci jedou na koních, jiných lovcův a honců je sedm. Živě znázorněno, jak vzráží lovec vzpřímenému medvědovi kopí do těla, jak rozzuřený kanec k zemi sráží pronásledovatele svého. Vidíme utíkající laň, zajíce, šestnácte psů v různých postojích. Celý ten pás patří dějinám krojův a zvyků XVI. věku. Kulturní historik jistě všimne si řady roztomilých podrobností jiných. Tak těsně za jedním z jezdců v sedle sedí dáma jezdce se přidržující, jinde na ustrašeného skrčeného zajíce vrhá se ochočený lovecký pták — starobylý lov sokolí! — vedle oštěpu spatřujeme i pušku u jednoho lovce. V pozadí z navrtané břízy teče míza do nádoby a j.

Kresby vlysu prozrazují realistickým vypracováním kroje i věrným vyobrazením zvířat umělce, který byl asi sám lovcem a déle pobyl v místě, aby přesně dovedl zobraziti tyto sceny. Také jest zajímavo, jak znamenitě dovedl umělec v obtížné technice sgraffitové karakterisovati druhy našich stromů; břízy na příklad jsou přímo nádherné, ač nevystupují z rámce ploché výzdoby, vlysu nutné.

Nad vlysem je třetí řada maleb, a to částečně na rovných výklencích (řekli bychom skoro lunetách, kdyby nebyly tak úzké a špičaté) a částečně na skloněných obloucích samé klenby.

Tu zříme allegorie sedmi hlavních hříchů; toť námět tehdejší době vlastní, kdy allegorie a satira směru náboženského ovládly poesii i výtvarná umění.

Každý hřích personifikován ženskou postavou, sedící na zvířeti dílem pitvorně, fantasticky pozměněném. Žena třímá pra-

porec; na praporci jest emblem hříchu. Druhý emblem spatřujeme po straně na zvláštním, jakoby erbovním štítku, na němž nechybí ani klénot; ovšem i klénot jest symbolem ve vztahu s oběma emblemy na praporci a štítku. Pod každým allegorickým obrazem lze čísti český nápis. Pod třemi velikými obrazy v lunetách tři nápisy o dvou delších řádkách, pod čtyřmi obrazy menšími na patkách oblouků čtyři nápisy čtyřřádkové. I bez nápisů porozuměli bychom smyslu allegorií, jelikož jsou vyšňořeny mnohými symboly dotčeného hříchu, a nad to umělec velkolepě dovedl karakterisovati postavy ženské v obličeji a póse. Jest skutečně na podiv, jakou péči věnoval umělec postavám ženským na onu dobu. Vždyť bylo tehda zvykem jen hojnými odznaky a nápisy v obraz vpletenými dořici to, k čemu nestačila figurální dovednost umělce.

Počněmež s popisem jednotlivých těchto obrazův.

V levo ode dveří v lunetě prvé veliký obraz p ý c h y. Na vzpínajícím se koni postava sličné ženy, sebevědomého obličeje. Kolem hrdla vine se zlatý řetěz, na hlavě má — papežskou tiaru (bez křížku). Pravicí zdvíhá meč, levicí prapor, na němž erb orla s rozpiatýma křídloma. Vedle koně kráčející lev. Po straně štítek s heraldickou helmicí i klénotem: páv s rozestřeným ocasem. Nápis dvouřádkový:

Peijcha Geſt Dr(sz)nij ſſkod Kijnie Mrzſkijch Hrzijchuow Matij A Pramen Preijſſticzij Studnicze Wſſeho Zleho.[1])

Nápisy vesměs kresleny jsou a myšleny jako k a r t u š e d e k o r a t i v n í, proto také nelze slovy popsati, jak půvabně jsou napsány. Tím lze také i vysvětliti (— nechceme-li připustiti, že zhotovitelé díla tohoto byli Vlaši, jazyka českého neznalí —) různé chyby jazykové. Jsouť nápisy ty částí dekorace umělecké, a nedbáno správnosti jejich jazykové; jen když vyplnily plochu pěkně a účelně. Je to vidno na slově „mrzký“, jež objevuje se v nápisech vícekráte, a pokaždé jest napsáno jinak.

S leva a s prava veliké allegorie pýchy jsou na klenbových obloucích obrazy l a k o m s t v í a h n ě v u. Lakomství: Žena na vlku sedící (vlk s husou v tlamě) má praporec s obrazem selátka na

[1]) Uzávorkovaná písmena byla vytlučena a obnovitelem doplněna. Jak býti musí při pracích restauračních, ponechány zjevné nesprávnosti jazykové tak, jak původně byly na nápisech.

rožni. Nad erbovním štítkem „lakomá“ straka, klénotem opět jakýs pták. Nápis o čtyřech krátkých řádcích:

Zradcz Newierneij lehko
mijſlneij Vtrhacz Poczti
(woſti) dobrowolnie Naſle
dugi Pan(i)j lakonſtwij.

Hněv: Žena zamračeného, ohyzdného obličeje. Sedí na medvědu; střílí z luku. Tetiva napiata — jen spustit. Na praporu pták jakýs. Na štítku — vepř. Klénotem kohout s oškubaným ocasem. Čtyřřádkový nápis:

Ziadna Prchliwoſt Nenij Vkrut
neijſſij Nad Hniew Nahlij
Ktera ſe tiſiczkrate diege wcz
aſu Krakem czoz Nema Bitij.

Po obou stranách okna na klenbových obloucích allegorie obžerství a lenosti, v lunetách nenávisti (závisti) a smilstva.

Nenávist: Na netvoru (nemotorné zvíře s ovčí hlavou, s medvědími tlapami, hadím ocasem) žena vyhublá, s pola rozhalená, až lze zříti hubený prs. Tvář odpuzující. Na praporu dva hadi, na štítku štír, klénotem netopýr. Nápis ve dvou dlouhých řádcích:

Mrzata Nenawiſt Twarzij Mrzſkau hltawau
Doſti Pokalenij Wnitrznij kterez Przikrijwa Wſſeczko Zlee.

Smilstvo (v pravo od okna): Na koni s medvědíma ušima a tlapami žena smyslné, tučné tváře. Celá póza těla vyjadřuje rozkoš vilnosti — až nápadně. Na praporci liška, na erbovním štítku žába; klénotem kohout útočící. Nápis dvouřádkový:

Suziuge Vſſkecltile[1]) Moczij Lſtiwijm Aumiſlem Po
tupitedlnicze Mrzka Chlijpnoſt Wrchnicho Boha.

---

[1]) Obraz tento a nápis jsou velmi v přítmí. Slovo toto zjevně chybně napsáno. — Prvou zprávu o nálezu a obnově sgraffit přinesl vídeňský „Vaterland“ ve feuilletonu čísla 138 ze dne 18. května t. r. Tehda nebyly malby — zvláště dekorativní — ani s polovice znatelny, a některá slova nápisů ještě nevyčištěných vůbec byla nečtitelna. Proto podán hlavní obsah nápisu u volném překladu místy z pouhého domyslu. I některé vývody prvého popisu pozdější cele udělanou restaurací ukázaly se nezdůvodněnými.

(Sluší snad čísti: „Mrzká chlipnost, potupitelnice vrchního Boha, sužuje ušlechtilé moci lstivým úmyslem.“)

U obrazu nenávisti na oblouku klenbovém allegorie nestřídmosti.

Na svini ženská postava (nejen výraz tváře, ale i účes u každé z postav těch jest jiný!), jež drží praporec s obrazem myši (— staré přísloví: „Lačný, co myš v otrubách“ —), na štítku kočka, klénotem sova. Jak vtipné seskupení nečistého vepře, přecpané myši, mlsné kočky, nočního času bdící a hodující sovy! Pod patkou čtyřřádkový nápis:

M(rſke) Obzierſtwij Zemd(li)
Wtipne Smiſſlij
Z splozugicz Marne Rados
tij Swemu Towarijſſij.

Na oblouku s prava od okna: Lenost. Na podiv vtipné rozřešení myšlenky! Žena sedí na „lenivém“ oslu velice pohodlně. Drží se osla za jedno ucho a zároveň podepírá se lenošně jednou nohou. Osel není okut a pozvedá zadní nohu — kulhá. Na praporci rak, na štítu pták s kohoutím ocasem, ale kachním zobákem; drží v zobanu podkovu. Klénotem opice v ruce držící opět podkovu. Čtyřřádkový nadpis:

Mrſka Lenoſt Splozuge
(Mali)czkij Smijſl A Nakazuge
Mrſkau Poſſkwrnú
Mnoha Srdcze.

Obě poboční zdi poskytly umělci dvě největší plochy, jichž užil, aby obrazy vyjádřil jednu myšlenku, v níž jeviti se má soubor všech vypracovaných allegorií. Máme za to, že v prvém obraze mínil shrnouti škody, jimiž trpí duše lidská, pokálená úhonami sedmi hlavních hříchův. Na druhém obraze, který dýše klidem a mírem, spatřuje se štěstí duše lidské, hříchem neposkvrněné.

Prvý obraz (v pravo ode dveří): Stkvělá hostina v síni královské. V čele stolu král s královnou. Hosté v kroji šlechticů XVI. věku. V pozadí na pavlači hrají tři hudebníci: dva trubači, tympanista. Z hodovní síně lze viděti na dvůr, kde právě zbrojnoš jakýs sťal hlavu, již pozdvihuje. Z bezduchého, na zemi ležícího

těla proudem řine krev. Ale to nic nepřekáží jinému muži u kašny (snad známá středověká studnice „lásky“), aby neobjímal ženy. — Dva z hostů přinášejí králi hlavu na míse. Všech zobrazených osob jest jeden a dvacet. Ať již jest celý výjev vzat z biblických příběhů (Herodias a stětí sv. Jana Křtitele), ať jest cele vymyšlen, zda není na snadě — máme-li za to, že umělec celou komnatu dle plánu předem promyšleného chtěl vyzdobiti symbolisováním jediné myšlenky! — vyložiti vše v ten smysl, že z pýchy, nestřídmosti rodí se nenávist, krvežíznivost, smilstvo a jiné neřesti? — A protější boční zeď, jejíž plocha stává se výklenkem druhých dveří méně příhodnou celkovému uspořádání obrazu, přináší pravý kontrast obrazu protějšího. Lesní idylla. Nahý, vousatý muž sedí uprostřed a hraje na strunový nástroj, podobný violoncellu. Se všech stran přibíhají, přilétají a z úkrytů vylézají zvířata, lesní obyvatelé, 21 počtem. Medvěd, jelen, ovce, zajíci zastoupeni jsou po dvou; vidíme dále koně, laň, kozu, kozoroha, kamzíka, lva, pardala, mythického jednorožce, veverku a dva malé ssavce, vylézající z brlohů (snad křečka a jezevce?). Z ptáků zobrazeny sova a letící čáp. Ať již vybral si umělec sujet obrazu toho z mythologie (Orfeus!) nebo z fantasie vlastní, jistě mínil kontrast dáti obrazu protějšímu. Dýšeť z obrazu klid, štěstí, jež jsou údělem jen čisté duši lidské. Tam nádhera velkoměstská, tu prostota přírody samé, tam rozčilující ryk a vřava, tu konejšivé ticho lesní, rušené pouze jemným šelestem hudby.

Umělec použil na vypracování tohoto obrazu lesního zátiší také poslední lunety. — Rozdělení vší plochy jest v celku i v jednotlivostech nádherné. Hrající muž (Orfeus) u přirovnání s řešenou plochou jest malý, aby tím více vynikla rozlehlost volné přírody a zvýšeno bylo kouzlo hudby, jež poutá i dravce. Výtečně umístěn Orfeus skoro uprostřed; i za zády jeho sbíhá se zvěř. Zvířata kreslena velmi případně. Některé detaily až zarážejí na tu dobu svou trefností, na př. skvrnitá srst pardalova. Také skupiny listí na stromech stilisovány jsou tak, že by i dnes málo kdo to dovedl lépe.

Ve výklenku okenním spatřujeme s prava mistrně provedený znak Valdštýnský, s leva znak pánů z Hradce. Pod nimi nad podlahou uvázaný pes a zajíc.

Ve výklenku dveří u vchodu žoldnéř, vchod střežící. Nade dveřmi v rámci drženém anděli nápis: „Letha 1553“. Ve vý-

klenku druhých dveřích dva žoldnéři. Na štítech jejich jsou znaky Švédska (tři koruny) a města Roztok (kráčející fantastický noh). Známo, že Švédové byli proslaveni (Dalekarliové) silou i udatenstvím a věrností; snad proto malíř je vybral za strážce pokladů v klenotnici uložených. Obličeje postav těch ukazují na skutečné — podobizny. Nad druhými dveřmi zříme medaillon, držený dvěma amoretty. Vidíme obličej mladého muže s plnovousem, s vlasem zpod biretu zastřiženým. Zcela podobný obličej vytesán do kamene portálu zámeckého, pocházející z r. 1556 proti poprsí damy, u níž erb Valdštýnský. Toť jest obličej Zachariášův i mladičké choti jeho Kateřiny z Valdštýna. Bezpečně soudíme, že zachovala se nám v klenotnici podobizna páně Zachariášova z roku 1553.

Zbývá popis klenby, zdobené cele ornamentálně, ač nikoli jednotně. Trojúhelník klenby proti vchodu a některé maličkosti jsou ještě gotické, některé přechodní, jiné hlavně strop, čistě v tak zvané české renaissanci. Nelze tu podati podrobného popisu. Jestiť rozmanitost motivů převeliká, a nejdůkladnější popis pokulhává za sebe menším obrázkem, jehož tuto nemůžeme podati. Dotkneme se jen některých věci.

Vegetativní ornament, jímž pokryt všechen strop, vyrůstá z několika polofigur lidských; jím orámovány jsou dvě kartuše nástropní: znak pánů z Hradce (růže pětilistá) a část znaku Valdštýnského (lev). Akantu užito skrovně; stilisované holé větvičky tvoří kostru, na ni připínají se listy, květy, plody i jiné ornamentální motivy (dva obličeje lidské — snad umělců? — hlavička koňská a j.). Veškeren typ ornamentů těch jest náš, český, naprosto odlišný od čistě vlašského nebo německého typu. Rozdělení plochy, přirůstání větví, poměry a formy listův a květů, tupé špičky listů — to vše naše. Všecky květy jsou vlastně variantem pětileté růže. Stálo by za to, okresliti všechny a seřaditi vedle sebe, aby bylo vidno, jaké duševní pružnosti schopen byl umělec za spracování jediného motivu tohoto. Pro změnu a ladnější uspořádání jsou místy i figurální motivy. Nechceme rozhodovati — ač přímo nutí pozorovatele k hypothesám, — jsou-li figury ty míněny symbolicky jako obrazy hlavní. Výklad byl by ovšem velmi těžký.

Přidáváme několik historických údajů, jež souvisí s klenotnicí, nyní obnovenou a navrácenou původnímu určení svému.

Když zemřel r. 1531 Adam I. z Hradce a na Telči, nejvyšší kancléř království českého, zanechav dva nezletilé syny, Jáchyma a Zachariáše, za vlády poručnické, jež trvala do r. 1546, sešel velice hrad Telč, který již v letech 1520tých potřeboval nutné opravy.[1]) Mladý pán Jáchym, ujav se r. 1546, ten pátek před sv. Valentinem [12. února], všech otcovských panství, nemohl rázem býti všemu práv; jistě zůstalo na hradě v Telči ještě několik let při staré spuštěnosti. Ponechav sobě Hradec a j. zboží, odstoupil Jáchym Telč, Slavonice, Želetavu bratrovi svému Zachariášovi, jejž císař Ferdinand I. prohlásil plnoletým r. 1549. „A tak 1550, ten pátek před sv. Martinem [7. listopadu], uvázal se uroz. pan Zachariáš v panství a 1551 tu sobotu před sv. Janem [20. června] vyjel do Vlach.“[2]) Přidal se k výpravě šlechticů, kteří vítali v Janově nově zvoleného krále českého Maximiliana II., obývajícího do té doby ve Španělsku.

Čteme dále v knize města Telče (Sign. D, 14, f. 185.): „V Masopustě 1553 ženil se pan Zachariáš.“ — Vybral si bohatou nevěstu Kateřinu z Valdštýna, dědičku Polné, Přibyslavě a j. panství. A v klenotnici spatřujeme vedle znaků Hradeckého a Valdštýnského i letopočet 1553. Pravděpodobně jest to rok dokončení síně té, o jejíž výzdobě sgraffitové dle úsudku znalců bylo patrně pracováno delší čas (v letech 1552 a 1553). — Víme-li, že velmož, boháč Zachariáš z Hradce, zřídil si později „mramorový sál“ (proslavené malby na skle z roku 1569[3]) dosud zachovaný s přestkvostným stropem táflovaným („zlatý sál“), nedivme se, že v panském urbáři z r. 1654 napsal písař na str. 396: „Zámek Telč — — mnohými nákladnými a veselými pokoji ozdobený — — rozkošný a milý se spatřuje. Pokojů vzácných klenutých hojnost.“ — A pověst o znamenitostech Telečského zámku potrvala do našich časův. Vzbudila proto první zpráva o sgraffitech našich nově objevených nevšední zájem.

Professor reálky Telečské Otto Šašecí pořídil také řadu snímků fotografických. — Snad skrývá zámek ještě mnohá jiná překvapení, jakým byl objev (zrovna po 350 letech!) sgraffitové síně Zachariáše z Hradce, jež nyní zůstane typem uměleckých výtvorů toho druhu ze XVI. století. *Fr. Fromek — Jan Tiray.*

---

[1]) „Město a panství Telč“ str. 270.

[2]) Kniha rychtářská. (Městské museum v Telči sign. D, 14, fol. 159.)

[3]) Časopis Matice Moravské 1891 a Zprávy Centrální kommisse o tom mají články z péra prof. Janouška.

Přednášky vědeckého odboru Mor. musejní společnosti. Období třetí (1903—4).

I. Za tohoto období předsedal ve třídě filologicko-historické prof. dr. Fr. Kameníček; sekretářem byl prof. Fr. J. Rypáček.

V první schůzi (16. list. 1903) přednášel prof. Rudolf Dvořák „o finančních břemenech markrabství Moravského za panování císaře Františka (1792—1835). Přednáška, zpracovaná hlavně dle sněmovních zápisů tehdejších a zevrubně rozšířená, byla uveřejněna v Čas. Mat. Mor. r. 1904.

V druhé schůzi (14. pros. 1903) vhodně vzpomněl prof. dr. Kameníček skonu univ. prof. Martina Hattaly a přednášel „o nobilitaci na Moravě před Obnoveným zřízením zemským". Otázka o nobilitaci na Moravě nebyla dosud vyjasněna plně; v Brandlově Glossariu není hesla o nobilitaci. Připravuje třetí díl svých „Sněmův a sjezdův" sebral Kameníček velmi hojnou látku, aby rozluštil zařízení nobilitační. Nobilitace se tkla povyšování nesvobodných za svobodné, svobodných za šlechtice, za rytíře mladších rodů (do třetího kolena) a starších rodů, rytířů za pány mladších i starších rodův. Rozdíly stupňové u šlechty nižší: svob. dvořák, dědinník, svob. man, nápravník, panoš, zeman, vládyka, rytíř. Řádný původ šlechtický se dokazoval 4 štíty (2 po otci, 2 po matce, zvláště štítem otcovským). Jméno „chlap" bylo protivou „šlechtice". „Chlapa" mohl panovník povýšiti za svobodníka, panoše, vládyku jednoštítného. Šlechtic mohl býti přijat do stavu rytířského na sněmě obecném nebo na soudě zemském. O přijetí do kurie rytířské (dle ustanovení z r. 1575) rozhodovalo nejméně 30 přítomných rytířův, a z rozhodnutí jejich nebylo odvolání. Po r. 1628 dělo se přijímání po vůli panovníkově, a r. 1629 vydal panovník výklad, že povyšování do stavu rytířského jest regale jeho. — Stav panský měl přednost v nejv. úřadech zemských, a dělil se, jako rytíři, na rody mladší a starší (po prvé r. 1480). Pánové z království Českého (i naopak) byli na Moravu přijímáni bez odporu, ale cizí osoby musily prositi za přijetí na sněmě nebo na soudě zemském. Vynikající rytíři byli po žádosti povyšováni do mladších rodů panských a teprve po třech pokoleních mezi rody staré. Starší rodové z cizích zemí po důkladném důkaze o starobylosti rodové byli přijímáni hned mezi rody staré. Stav panský (r. 1612) ujednal

přísná pravidla o přijímání. Zásluhy o zemi a osobní váha měly přednost před přímluvou panovníkovou, a žádalo se 8 štítů (4 po otci, 4 po matce). Za rozhodování o přijetí muselo býti na sněmě nebo na soudě aspoň 20 pánů hlasujících. Významno bylo přijetí pana Jiříka z Hodic (po 4 letech!) mezi rody staré, hlavně za vojenské zásluhy proti Bočkajovcům a na přímluvu vladařovu, ale stav panský učinil při tom takové klausule o budoucím přijímání, že podobné přijetí do stavu panského bylo velmi obtížno, ano nemožno. Po r. 1628 dělo se přijímání po vůli panovníkově, a výkladem z r. 1629 prohlásil král, že povyšování do stavu panského jest regale jeho.

V třetí schůzi (11. ledna 1904) přednášel prof. Fr. V. Autrata „o nátlaku nářečí a mluvy obecné na spisovnou češtinu za našich dnův“. Připomněv, že výklady jeho vyrostly z denního pozorování, prohlásil, že stavba jazyka spisovného přes trvalé upevňování nebyla uchráněna rušivých vlivů (cizích jazyků, dialektův a mluvy obecné). Stále jest a bude otevřena dráha dalším změnám, což jest přirozeno, ba nezbytno každému organismu, zvláště jazykovému. Vypočítal potom a doklady provodil mnoho případů, kde nářečí a mluva obecná nyní jsou v odporu s řečí spisovnou (s pravopisem jejím a s technikou psací) a vážně ohrožují svrchované panství její. Upozornil také na vliv výslovnosti za spodobování souhlásek, nutící písaře, aby psali foneticky. Zabýval se otázkou těsnějšího spojení předložek se jmeny a ukázal na hojné přejímání tvaru genetivního za akkusativní, jehož počátek jest již ve staré slovanštině, a připomněl vnikání tvaru akkusativního do nominativního. Shledal nápadným vřazování jmen místních do rodu ženského (Olomouc, Kroměříž, Třebíč) a posoudil sklonění jmen místních (Boleslav, Břeclav). Upozornil zvláště na vymírání jmenných tvarů přídavných jmen a na přecházení přídavných jmen přivlastňovacích do skloňování dle vzoru dobrý. Vytkl, že mizí přípona *á* v rodě středním plur. přídavných jmen i zájmen, že klesá znalost správné tvorby různých pádů náměstky jenž, číslovek tři, čtyři, jakož i nepřesné psaní přípon *í* a *ejí* v 3. osobě plur. četných sloves. Promluvil o chybách a připomněl neznalosti tvorby a úpadku v užívání participií, jakož i nešťastného soupeřství genetivu s akkusativem po slovesech záporných. Přednáška skončena slovy, že si nelze přáti, aby jazyk spisovný bez všeho se vzdával nátlaku tvarů deroucích se do

něho a mluvy obecné, ale chce-li se uchrániti nemilých poruch, že musí strážcové jeho lépe bdíti a přesně dbáti ryzosti řeči mluvené i spisovné. Kde chránění a bránění jest marno, má jazyk povoliti včas mluvě obecné, nežli změny jeho přerostou přes hlavy.

Ve čtvrté schůzi (mimořádně konané 6. února 1904) nabídnuv se sám, přednášel slovutný dějezpytec a univ. prof. dr. Jaroslav Goll o Denisově díle: „Čechy po Bílé Hoře" (La Bohême depuis la Montagne Blanche). Přednáška Gollova jímavá, duchaplná, aforisticky význačná, uveřejněna v Čes. Čas. Histor. 1904.

V páté schůzi (14. března 1904) přednášel prof. Čeněk Syrový „o poetické ceně Eddy s ukázkami vlastních překladův". Básnická cena starší Eddy značně utrpěla nedokonalým napsáním. Všechny rukopisy jsou psány kněžími křesťanskými okolo r. 1000, tak že mythy, které jsou podkladem mnohých přirovnání, strof a episod, již vymizely z ústního podání, a proto nebylo rozuměno ani veršům ani mnohým strofám celým, čímž vysvětlujeme značné číslo nejasných míst Eddiných. Jak se zachovala Edda, jest zbytkem rozsáhlého básnictví islandského, jehož předmětem byly jednak báje o bozích, jednak zkazky o slavných hrdinách. Básně Eddiny mají ráz dramatický. Básník předvádí známé výjevy dílem dialogicky, dílem monologicky. Podána ukázka překladu Thrymskvity a Volundarkvithy, přesně dle originálu. Upozorněno na světový názor pohanských Norů, jenž fatalismem a lhostejností k smrti se liší příkře od názoru křesťanského. Stručně projeveno mínění o původě mythologie a pověstí i básní samých, a vytčeny hlavní charakteristické vlastnosti básnické mluvy Eddiny. Básně Eddiny, srovnané s Homerovými básněmi, mají se k sobě jako mlhavé a rozervané obzory severní k jasnému a usměvavému nebi jižní Hellady.

V šesté schůzi (18. dubna 1904) přednášel konc. zemského archivu mor. dr. Bohumil Navrátil „o svém vlastním výzkumě vatikánském r. 1903—4". Vyložil s počátku rozsah svého výzkumu římského; časově totiž obmezil se studiem protireformace na Moravě, věcně pak šel po pramenech příslušných. Probíral se jednotlivými fondy archivu vatikánského a jiných sbírek římských, z nichž vybíral po pět měsicův. Charakterisoval oddělení nunciatur ve Vatikáně a naznačil, co z nich bylo vybráno

pro minulost moravskou za doby protireformační. Přešel pak k registrům breví a vyložil cenu jejich pro střední věk i pro dobu novou a dotkl se hlavně moravské látky tohoto pramene pro 2. pol. 16. a poč. 17. stol., všude připojiv vlastní vývody a jmenovitě promluviv o poměru nalezené látky ke zdrojům zachovaným na domácí půdě moravské, zvláště důrazně vytkl poměr vatikánské látky, obsahující korrespondenci biskupův Olomouckých ke korrespondenci biskupské, chované v Kroměříži, a z poměru toho vyvozoval potom závěry o vzájemné ceně obou pramenův. Dalšími prameny, z nichž vybíral, jsou fondy: concilio di Trento, principi, vescovi, archivio s. Angelo a fondo Borghese (činnost kard. Dietrichštejna). Seznámil pak s knihovnou leoninskou a s vlastní knihovnou vatikánskou a s prací svou tam konanou, jmenovitě ve fondě „Barberini“ (Dietrichsteiniana). Z ostatních ústavů římských prohledl knihovnu „Vittorio Emanuele“ a „Corsini“, kde nalezeny prameny moravské, zvláště v knihovně Viktora Emanuele jesuitica (korrespondence jesuit. generálů na Moravu).

II. Za tohoto období předsedal třídě mathematicko-přírodovědecké ř. prof. dr. Jar. J. Jahn; sekretářem byl prof. dr. Vlad. Novák.

V první schůzi (10. pros. 1903) přednášel prof. dr. Vlad. Novák „o rozsahu fysikálních měření délkových“ (s tabulkami).

V druhé schůzi (14. ledna 1904) přednášel ř. prof. dr. Jar. J. Jahn „o některých geologických novinkách z Čech a z Moravy“ (s demonstracemi).

V třetí schůzi (28. ledna 1904) přednášel řed. zem. výzkumné stanice hospodářské Jan Vaňha „o vývoji a polymorfismu parasitské houby Sporidesmium solani varians (n. sp.) jako příčině nové zhoubné a velmi rozšířené choroby bramborové, totiž hnědé skvrnitosti listové.

Ve čtvrté schůzi (11. února 1904) ukazoval ř. prof. dr. Jar. J. Jahn „řadu zajímavých výbrusů hornin“ promítnutých projekčním aparátem asi za 300 zvětšení.

V páté schůzi (10. března 1904) přednášel prof. Jiří Janda „o ptactvě na volných loužích jezera Neziderského“.

Fr. J. Rypáček.

Literátský řád městečka Letovic. Letovice měly odedávna sbor literátský, jako jiná města moravská, na př. Třebíč.

R. 1596 o Památce Navštívení Panny Marie sešli se literáti letovští za přítomnosti kněze Jana Reyndlera, t. č. správce církevního, a p. Jana Diviše Letovského, t. č. úředníka na Letovicích, a učinili dobrovolné snesení o pravidlech bratrstva literátského. Pravidla tato byla doplněna r. 1613.

Řád i s doplňkem zní:

Nejprve všichni, kteříž by v tom chvalitebném křesťanském pořádku státi chtěli, majíce na budoucí časy literáty, jak nynější tak budoucí, všech osob v pořádném k tomu způsobeném katologu jména zapsaná míti na ten způsob, aby vždy starší a zvyklostí dobře podstatnější lidé nejprve zapsáni byli.

Ti všickni literáti budou moci tu svobodnou vůli a moc míti, každého roku v jednom čtvrtletí anebo každý měsíc convokací nebo společné scházení držeti a věci potřebné skrze starší k tomu volené osoby říditi a vykonávati.

Kteréž by osoby mezi sebou za starší literáty voliti a zříditi chtěli, mají k tomu osoby tři hodné a vážné lidi obrati a voliti, kteréžby všem jiným na sobě dobrý příklad předně v pobožnosti, mravných a jiných ctnostech dávati, o dobrý řád s pilností pečovati, nad ním podstatností ruku držeti a povolání svému vedle dobrého svědomí ve všem zadost činiti mohly.

Starší volení literáti budou moci každého quartálu, totiž: při Suchých dnech nebo každý měsíc bratrstvo obeslati a shromážditi a při takovém shromáždění sváry a nevole pokojně míříti a rovnati, přestupníky skutečně trestati a pokuty přijímati, z příjmů a vydání při vyjití každého roku, až by toho příčina nastala, že by z toho povolání svého propuštěni býti měli, pořádný počet obecně vykonati.

Aby také chor literácký náležitě opatřen a spravován býti mohl, má jeden k tomu spůsobný člověk ode všech za cantora volen a vyhlášen býti, kterýž by v zpívání náležitý mírný způsob k vážnosti zachovati měl.

Kdož by se pak jemu bez příčiny, nejsouc k tomu povolán, všetečně a bez studu třel, ten má jeden groš bílý pokuty dáti.

V bibliotece své mají k pořádku svému mimo jiné knihy nejpředněji míti, totiž: Biblí českou nefalšovanou, postilku, antifonář a kancionál, jelikož písně staročeské, lidu v církvi známé a zvyklé bez přiměšování nových skladatelů nevzácných (mají býti zpívány).

Při scházení k službě Boží mají se všichni, když by se koliv služba Boží dála, v neděli neb sváteční dni, se vší ochotností i také na poobědní kázání nešporní bez přinucování (což jest před Bohem ohyzdná věc) ukazovati, a hned z počátku z kostela pak nekvapiti a neodcházeti žádný nemá, až by všichni jednostejně po vykonání služby Boží společně odjíti mohli.

Pro zachování pak toho řádu a pro napomenutí nepilných a nedbalých osob pokuty se pořádně vyměřené skládají.

Předně budoucí v kostele, když by se jmenovalo Ježíš aneb zpívalo, kdož by vážně kolenou svých nesklonil a přikrytí s hlavy své nesňal, ten dá pokuty dva peníze bílé.

Druhé, kdož by zmeškal Introitum, ten dá $1^1/_2$ pen. alb., kdo Kyrie a Et in terra 3, kdo všechno, 1 gr. alb. Na výroční svátky, kdož by zmeškal, ten

dá pokuty $3^1/_2$ gr., na nešpory, kdo by zmeškal žalm první, 1 denár, pakli všecko $3^1/_2$ d. — Však jestli že by koho v tom co zašlo, že by se bezelstně najíti dáti nemohl aneb z kostela odejíti musel, ten se kantorovi aneb staršímu literátu opověděti povinen bude pod pokutou $3^1/_2$ peněz alb.

Kdož by také na budoucí časy k tomuto pořádku dobrému a pobožnému přistoupiti a ve společnost literátův žádal přijat býti, tomu každému dostatečné napomenutí učiniti se má, aby sobě té věci potomné lehce nevážil a z nějaké nevážnosti potomné neodstupoval, ale raději k vzdělání církve aby napomocen byl a, křesťanský dobrý život vedouc, takový pobožný církevní řád zastávati napomocen byl. Bude pak povinen do pokladnice dáti 4 groše alb. a jeden funt vosku, a kdož by čísti neuměl, ten aby půl osma groše alb., též funt vosku a každé Suché dni $3^1/_2$ denáru aby podstoupil.

Jestli pak kdo k tomu našemu bratrstvu dobrovolně bez přinucení přistoupil a zase od toho pořádku odstoupiti chtěl, žádnému se nemá toho bez obzvláštní příčiny dopouštěti, leč by prvé hodná příčina, buďto pro nedostatek zdraví, sešlost věku neb jakákoliv jináč uznána byla. A přes to chtěl-li by se v tom nevážně na odpor stavěti, ten pokuty dadouc, jak jsme se na tom vespolek usnesli, 1 kopu grošů, a vedle uznání a bedlivého uvážení všech jiných literátův s farářem té církve náležitě trestán a jako nehodný úd ze společnosti církevní odloučen býti [má] dotud, dokudž by se v tom neopravil.

Při tom pořádku literátském mají sobě pořádnou pokladnici, jak to náleží, způsobiti s třemi zámky, od kteréž by jeden klíč při jednom, druhý při druhém a třetí při třetím literátu starším zůstával. Z takových pak peněz nikam a nic jiného vydávati se nemá nežli na potřeby literátské, totiž: na knihy a jiné věci, a mezi sebou s opatrností a dobrým užitkem literátstva též se fedrovati mohou.

Správce církevního, který by se vedle vyměřeného dobrého řádu v pravém učení slova Božího a sv. katechysmu v rozdávání velebné svátosti, v zpívání a ceremoniích při službě Boží náležitě choval, žádný z literátů zle vykládati, haněti neb tupiti nemá, ale mají s ním v dotčených věcech spokojeni býti.

Jestli by kdy mezi farářem a literáty nějaká rozepře neb nevole vznikla, nemá žádná strana vrchnost svou takovými věcmi zaneprazdňovati ani se nenáležitě pomlouvati anebo sobě na cti a dobré pověsti utrhati, ale v takové věci jedna i druhá strana mír a pokoj zachovati do nejprvnější convokací všelijak skutkem i řečí pod propadením kopu groší do pokladnice literátské, kteréžto rozepře při společném shromáždění skrze starší literáty porovnány býti mají, a strany mají také k mírnému rovnání přistoupiti a na slušné nápravě přestávati. Nemohla-li pak která rozepře skrze starší literáty k porovnání přijíti, tehdy budou povinni farářové některý buď z panství Kunštátského a Letovského u faráře Letovského, nynějšího i budoucího, na žádost pánův literátův starších se sročiti a takovou rozepři před sebe vzíti, vyslyšeti, pilně a bedlivě povážiti a spravedlivou mocnou výpověď na oboje odporné strany dobrovolně pře stání učiniti a k dobrému místnému konci přivésti.

Jestli by také P. B. všemohoucí správce církevního neb kterého z literátů těžkou nemocí navštíviti ráčil, povinni budou všichni z lásky křesťanské sebe neopouštěti, nýbrž pořadem jeden ve dne a dva v noci nemocného hlídati

a jemu posluhovati. Byl-li by pak na statku nemocný a chudý, tedy peněz ze společných jeho aby zakládali, jakž by možnost postačovati mohla. Jestliže by pak z té nemoci nevstal a P. B. jej z tohoto světa prostředkem smrti pojíti ráčil, tehdy aby ze statku po něm pozůstalého zase taková suma, což by jí propůjčeno bylo, a nebylo-li by odkud, zase navrátiti; P. B. milosrdenstvím svým račiž sám toho odplatitel býti.

Jestli by také P. B. všemohoucí koho koliv z prostředku bratrstva literátského, mužského neb ženského pohlaví, i také dítek malých prostředkem smrti časné z tohoto světa povolati ráčil, budou se povinni všichni shromážditi a to mrtvé tělo pod pokrovem literáckým s náležitým poctivým úřadem a křesťanským způsobem k hrobu doprovoditi; kdož by se pak najíti nedal aniž se v tom náležitě neopověděl, ten má jeden funt vosku položiti.

Tolikéž umřel-li by kdo z lidí dobrých a při starších bratří dožádal se toho přítel, manžel neb manželka toho mrtvého, aby jemu průvod učiněn byl, též k obeslání má se jeden každý pod nadepsanou pokutou najíti dáti, a ten, kdo se dožádá, povinen bude do pokladnice literácké 10 gr. alb. a funt vosku.

Též pro snadnější vybírání těch pokut a srovnání různic budou moci tím častěji convocací míti. Kdož by pak koliv z bratrstva k té convokací nepřišel, leč hodnou příčinu ukáže, aby dal pokutu 4 gr. alb. a náležitě trestán byl.

Tolikéž vzniklo-li by nějaké hanění a nevole mezi bratřími, starší bratří obešliž k sobě hned některé osoby neb bratří; pokudž by o málo bylo činiti, mají se srovnati, a kdož by vinen byl, pokuty aby dal 2 gr. alb. aneb podle uznání všech spolubratří aby byl trestán.

Též dva z bratří mladších aby voleni byli, kteříž by starším posluhovající byli, a ti aby knihy na pulpit vystavovali, když by potřeba byla, aby rozsvěcovali, katalog a registra aby s sebou do kostela brávali, pokuty výše psané, kdož by se jich z bratří dopouštěl, poznamenávali, domů přijdouc do rejstříků proč? nebo co zameškal, kdy, kterého dne, zapsali, tak, aby o to při vybírání pokuty hádky nebyly, a pány literáty, když by jaká potřeba toho nastala, aby obcházeli.

Protož k těm ke všem artikulům již oznámeným a zapsaným dobromyslně jsme všickni přistoupili, toho žádajíc od P. B. všemohoucího, aby nám v tom začatém dobrém přítomen býti a stálost a setrvání dáti ráčil. Kterýžto Bůh Otec, Syn a Duch sv. živ jest v blahoslavené Trojici sv. požehnaný na věky věkův. Amen

Ve shromáždění mají býti bratří dle katalogu vyhlášeni, scházející zaznamenáni. Na to ad inceptum pro voto se zpívati mají Veni Sancte spiritus aneb jiný k tomu příhodný verš, a vidělo-li by se faráři jakožto přednímu direktoru řeč neb promluvení ad praeambulum učiniti, to při tom buď.

Bratří nad dobrým řádem měli ruku držeti, hlavně neslušných řečí a jednání netrpěti.

Nově přijatý bratr rukou dáním faráři a starším literátům zavazuje se ku zachování artikulův.

Kdo directí drží, měl napomenouti členy ku sbírce na vzdělání.

Mladší literáti mají vybírati od funusův a pokuty od přestupníkův, vše zapsati a spočítati.

Podán výkaz o zapůjčených knihách, a dány návrhy na rozmnožení bibliotheky.

Z peněz se mohlo i bratřím půjčovati, dluh však při uloženém terminu se musel oplatiti.

Svár měl býti urovnán a v nic uveden.

Při kvartálních schůzích, které odbývány v neděli, měli se literáti, jakmile se na faru sešli, podle katalogu vyčítati, nepřítomní signovati. Po Veni Sancte má farář učiniti proslov, při čemž hned k tomu potřebnému exercitium přistoupí, examinuje bez výminky o těchto věcech: Jaké evangelium kterou neděli bylo? Do kterého kusu katechismu se vztahuje? Jaké kázání neb výklad na to byl? Kolik stránek neb částek to bylo? Která částka do kterého kusu katechismu se vztahovala? A tak všecko s repetováním katechismu v krátkém mluvení před sebe bráti a kázati bude, všemu pěkně vyučujíc bez úrazu a scalirování etc. cum patientia et doctrina et absque morosa lacessitudine.

Vedle toho, poněvadž se to bratrstvo literácké ke confesí augsburgské hlásí a přiznává, artikule tohoto náboženství, vždy jeden vedle pořádku k vyučování může obrán a vykládán býti, při čemž kněz farář co nejmírnější způsob v sprostnosti zachovati a v tom žádné práce své nelitovati povinen bude.

J. Knies.

Literatura.

Od kolébky našeho obrození. Několik obrázků z dějin jazyka a písemnictva. Napsal Fr. Bílý. (175 str.) Za 1 K 50 h. České knihovny zábavy a poučení čís. XVII. — Spisovatel, chvalně známý jako pilný a bystrý historik a kritik literární, podává tu studující mládeži i všem, kdo příjemně se chtějí seznámiti s památnou dobou našeho obrození, 6 poutavých obrázkův literárních, jimiž nemálo poslouží pravému a důkladnému porozumění doby. Stručnou předmluvou vzletně charakterisuje dobu a význam našeho obrození: oživovala se minulost, a očišťoval se znešvařený jazyk.

V prvním obrázku: Oživené památky staročeské (str. 7—36) předesílá několik kapitol nesouvisících těsně s thematem samým, ale hodících se k němu jako stkvělá, slavná protiva proti pozdějšímu hlubokému úpadku. I. kapitolka (7—12) věnována Evangeliu remešskému, spojenému se založením kláštera emauzského v Praze, snahám otce vlasti Karla IV., romantickým osudům onoho evangelia jakož i vědeckým sporům o část psanou písmem cyrillským, jež neprávem se připisuje sv. Prokopovi. — V delší kapitole II. (str. 13—23) dovozuje spisovatel,

že kult sv. Kateřiny v Čechách horlivě šířený byl příčinou legendy o sv. Kateřině; s velikým nadšením vypravuje podrobně obsah její, zdařilým rozborem vyšetřuje básnickou cenu skladby, vytýká přednosti a vady její, skladatele (kteréhosi kněze moravského) prohlašuje za mistra jazyka; nezapomíná také čtenáře seznámiti se zajímavou historií básně té od r. 1609 až podnes. — V třetí kapitole (str. 24—31) předvádí nám otce filosofie české Tómu ze Štítného a srovnává jej s Tolstým; vystihuje případně charakteristiku jeho jakožto badatele a křesťanského sociologa, jenž realněji pohlíží na soudobý svět než Tolstý; probírá jeho literární činnost, udávaje stručně obsah „Knih šesterých" s upozorněním, že Štítný nejčastěji se v nich dotýká manželství jakožto základu společnosti lidské (25); vytýká s vroucí láskou jeho krasocit, lidumilnost a reformačnost. Ježto knihy Štítného osvětlují po mnohých stránkách kulturní stav tehdejší společnosti české, přidružena k nim v kapitole IV. Kniha Tovačovská, podávajíc nám obraz kulturních poměrův u nás po válkách husitských. Spisovatel s opravdovou vroucností popisuje ušlechtilou, nezištnou povahu Ctibora Tovačovského, vysvětluje příčinu proslulé „Knihy Tovačovské" a charakterisuje sloh její; velmi názorně (33—35) líčí dle Knihy Tovačovské nadvládu stavu panského na Moravě a sociální poměry tehdejší u nás, oceňuje kulturní a jazykový význam její.

Druhý obraz jest vyňat „Z dějin úpadku jazyka českého" (37—80 str.). Podává zajímavé příklady, jak v českém státě jazyk český mizel z veřejného života, jak už tehdy vzmáhala se germanisace stálým přílivem německého živlu do Čech, líčí smutné následky nešťastné bitvy bělohorské a války třicetileté, násilný útisk jazyka českého v Čechách a na Moravě, jak sami grammatikáři češti mu ublížili svou libovůlí, ač jej chtěli zdokonaliti, zejména v druhé polovici XVII. století. Líčí v té příčině neblahou činnost jazykového mudrlanta Dr. Václava Rosy, jež se projevila v jeho latinské Čechořečnosti (1672), podává obsah zajímavé předmluvy, obsah mluvnice se zajímavými ukázkami některých fantastických, svévolných a bezdůvodných výkladův (na př. slova „Bůh", osmerý čas, roztřídění sloves podle koncovky I. os. sg., novou předložku zs, četná slova chybně vytvořená (45, 46, 47), ukázku jeho znešvařené češtiny (48), vysvětluje novotaření Rosovo příkladem brusičských společností jazy-

kových v Německu (43—44), zkoumá původ jeho vad, ukazuje však i některé dobré stránky. Stopuje stav jazyka českého v dalších dobách, jak tupěl smysl pro správnost jeho, jak jej zachytily pozdější mluvnice Štýrova, Drachovského, Jandytova, Konstancův „Brus jazyka českého"; toho si všímá právem zevrubněji (52—61), protože Konstanc byl horlivým strážcem správné češtiny; vypočítává pohnutky, jež ho vedly napsati „Brus" (mezi nimi byla též pochybená prosodie), probírá zásady jeho, vkládaje na vhodném místě citát z Pavla Stránského proti nákaze jazyka českého cizími slovy a prot vplétání cizích vazeb a výrazův (56) a naopak zase citát ze slovenského exulanta Tobiáše Masníka, jenž jsa si vědom chyb svých se brání proti strážcům jazykové čistoty. Úpadek národnosti a mizení českého ducha i jazykového povědomí pokládá Bílý za kořen veškeré pohromy a zkázy, jež stihla český jazyk. Vytýká vady, ale také přednosti Brusu Konstancova, jenž už před Rosou podal nauku, jak lze tvořiti slova nová šetrně a střídmě. Ukazuje, jak i za této nákazy jazykové, 150 let trvavší, správně psali Tomáš Pešina z Čechorodu a Jan Beckovský. Mnohým zavděčuje se spisovatel ukázkou pověstné satiry Jana Floriana Hammerschmida: Allegoria, Proteus felicitatis et miseriae Čechicae (63—65). Po něm přechází k největšímu kaziteli a škůdci češtiny J. V. Pohlovi, jenž nestydatě opáčil a osvojil si „Čechořečnost" Rosovu i zavedl si svůj pravopis (zavedl též onikání). Spisovatel důkladně rozbírá mluvnici Pohlovu a staví na pranýř jeho neznalost jazyka staršího a jeho nerozumné, svévolné a nechutné výmysly (66—71); dovoloval na př. trojí instrumentál množného čísla: slovy, slovami, slovmi a natvořil spoustu nových slov naprosto nesrozumitelných (str. 69 a 70) způsobem nepřirozeným, nemožným (vlahovarli [= horký nápoj], vejkratli [= výlet], bohospitli [= bohosloví], obecli [= obecenstvo], místli [= místo], brazíř [= malíř], odvozeno od obrazu, brazva [= malba] atd.). Stručně seznamujeme se s novotařením Maximiliána Šimka (72—73). Dovídáme se dále o důležitém dekretě (ze dne 9. července 1763) Filipa hraběte Kolovrata, nejvyššího purkrabí království českého, jímž nařízeno, aby mládež na menších školách i gymnasiích v Čechách byla přidržována k překládání českých článků v zájmu státní služby, veřejného řádu a práva. Asi 15 let učeno češtině

podle dosti dobré mluvnice z r. 1775, jejíž přednosti, ale také nedostatky se přehledně rozbírají (75—78), a tím jsme dovedeni na konec úpadku jazyka českého.

Třetí obrázek má název: První novočeská bible (str. 80—92). Oceniv vroucně důležitost a účinek bible jak na osud našeho národa tak i na literaturu naši a podav přehled nejdůležitějších biblí českých od nejstarší doby (zvláště kralické a svatováclavské) až do nového věku, seznamuje nás Bílý s první novodobou biblí českou, vydanou r. 1778 (Nový zákon) a 1780 (Starý i Nový zákon), již s velikou pilností a znalostí přeložili Fortunát Durych a Fr. Faustýn Procházka. V jazykové ryzosti záleží neobyčejná důležitost této bible a ještě více v II. vydání „Nového zákona" z r. 1786, ještě dokonalejší češtinou uhlazeného. Podává obsah zajímavé svobodomyslné předmluvy Procházkovy a oceňuje výborný překlad; totéž činí s III. vydáním Písma z r. 1804. Zásluhy překladů Procházkových shledává v tom, že „bible Procházkovy zase uvedly čtení české do chyší a rodin, kde už dávno bylo vzácným hostem". On první v nové době probouzel v tisícerých myslích povědomí jazykové a tím i povědomí ducha českého" . . . „Bible Procházkovy postavily vydatně ochrannou hráz proti tomu hltavému přívalu (= poněmčení)." S kazatelen mohlo zaznívati slovo české opět ve způsobě ryzí.

Ve čtvrtém obrázku vylíčeny jsou Literární spory v době obrození (93—119), totiž spory o spisovnou mluvu, pravopis a prosodii. Spisovatel zkoumá a vysvětluje jasně příčiny těch sporů, přechází na činnost a zásluhy Dobrovského (jenž objevil zákony tvořivosti jazyka slovanského a ústrojnost jeho), dotýká se stručně zásluh a hlavních spisů Dobrovského, vysvětluje vydávání spisů středověkých za této doby jakož i Jungmannův odpor ku strnulosti jazykové a jeho zásady i novoty, Palkovičův boj proti novomilcům, činnost Jana Nejedlého (vytvořil novou prosu belletrickou), vznik sporu o pravopis (98) a podstatu jeho (99), Hankův lví podíl na bojích těch (98—102) a Jungmannovo vítězství (103). Potom přechází k zápasům o prosodii, dávaje populární, jasný a stručný přehled o prosodii ve staré, střední a nové době (104—108), k nauce Dobrovského o prosodii přízvučné, k Stachovým bojům s Dobrovským, k zásadám vysloveným v Po-

čátcích českého básnictví (111—115), k „Zlomkům" Šeb. Hněvkovského a k dalším osudům časomíry až po dnes.

V pátém obrázku vylíčeny „Dvě doby z dějin českého divadla" (120—146), totiž první české představení „Sv. Václav Mučedník", r. 1567 řádem jezovitským v Praze uspořádané, s rozhledem po středočeském a staročeském divadle vůbec i s rozhledem po rozvoji divadla středověkého za hranicemi (120—128).

V II. části líčí Bílý vznik českého divadla novověkého, skrovné jeho začátky a vlastenecké nadšení jím probuzené (130—131), vypravuje o hrách v Boudě (o činnosti bratří Thamů), v býv. klášteře hybernském, o významě těchto her (138—139) pro náš rozvoj národní, o prvním ochotnickém spolku divadelním v Čechách (143), o zásluhách Štěpánkových, o vlivu Shakespearově na divadlo české (145), o zásluhách Tylových a o konečném zřízení divadla prozatímního.

Poslední obrázek „Od kolébky nové poesie české" (str. 147—175) rysuje vznik novověké poesie české od první ódy Dlabačovy (r. 1782) až do Polákovy „Vznešenosti přírody". Rozdělen jest ve 3 části. V prvé vedle básně Dlabačovy a Stachovy rozebírá, charakterisuje a posuzuje se první česká sbírka básní V. Thamem r. 1785 vydaná: Básně v řeči vázané (s ohnivou předmluvou Thamovou) (147—157).

Druhá část (str. 157—172) věnována almanachům Puchmajerovým čili první škole básnické; vypravuje se, jak vznikla zásluhou Hněvkovského a jak prvotiny její vydány po několikerém zpracování, o úspěchu a významě té sbírky (163), o vlasteneckém proslově II. svazku, o obsahu a povaze ostatních svazkův, o příčinách pěstění české poesie (169), o povaze a zásluze její.

V části třetí zcela stručně vyložena důležitost „Hlasatele", Jungmannových překladů (Ataly a Ztraceného ráje), Hromádkových „Prvotin" s veškerou družinou básnickou —, a tím zakončeno celé toto zajímavé dílko.

Není nejmenší pochyby, že spiskem tímto dostalo se mládeži naší a také širší veřejnosti knížky velmi cenné jak formou tak obsahem i účinkem, která způsobem poutavým, vroucím přesvědčením a láskou k jazyku a literatuře české čtenáře mimoděk uchvacuje, probouzí v něm úctu a lásku k nepatrným, ale nadšeným vlastencům (133) a ušlechtile baví důkladné vědomosti

rozšiřuje. Spisovatel plane vroucí láskou k svému předmětu, vyniká zevrubnou znalostí svého oboru a umí velmi důmyslně vypátrati momenty, jimiž (na př. v I. obrázku) jednotlivé zjevy literární buď vnější (na př. Remešské evangelium, legenda o sv. Kateřině, Tóma ze Štítného spojeny vládou Karla IV.,) nebo vnitřní páskou („Knížky šestery“ a „Kniha Tovačovská“) jsou svázány. Zvláště se mu daří soustřediti obratně v celek činnost všech důležitých spisovatelův okolo význačného střediska a vytknouti jasně hlavní zásluhy. Věcem méně známým věnuje více pozornosti než těm, o nichž můžeme si opatřiti vědomosti z dějin literatury. Dovedně odbočuje do minulosti nebo k jiným osobám a předmětům, ale nikdy nespouští zřetele s hlavního cíle, tak že stále máme jasný přehled. Vypravuje zajímavě a duchaplně slohem vzletným a květnatým, hojnými přirovnáními protkaným; ač má hluboké vědomosti, nevtírá nikomu své učenosti, nýbrž vykládá způsobem populárním, jasným, srozumitelným (na př. v úvodě ke sporům o prosodii), srovnávaje nezřídka osoby nebo poměry s osobami (Tómu ze Štítného s Tolstým) a poměry současnými; staré naše vady nejednou srovnává se soudobými a ukazuje, že jsme se na př. v jazyku hrubě nezlepšili (59 str.). Obrázky tyto doplňují se vespolek v celkový obraz o našem obrození, ač nesplynuly v jednolitý celek. Vysvětluje se to vznikem jejich za různých dob a za různým účelem. Většinou byly původně promluveny už za prvních let veřejné činnosti Bílého k širšímu obecenstvu, a tím se vysvěluje též populárnost jejich; hned potom byly otištěny v různých listech moravských, a ty, které mají vnější nebo vnitřní souvislost, sdruženy zde v pěkný celek. Tak Oživené památky staročeské vyšly r. 1897 v Čas. Mat. Mor. s názvem: O některých zajímavých památkách staročeského písemnictví; První novočeská bible otištěna v čas. „Komenský“ r. 1881; Literární spory v době obrození, přednesené o schůzi učitelského spolku kroměřížskopřerovského, otištěny v „Komenském“ r. 1884; Dvě doby z dějin českého divadla otištěny v časopise „Koleda“ r. 1880; Od kolébky nové poesie české, přednesené taktéž o valné schůzi učitelského spolku kroměřížsko-přerovského r. 1880, otištěny téhož roku v „Komenském“; arci kde bylo co třeba změniti, doplniti, uhladiti nebo k celku přizpůsobiti, neobmeškáno. Pohřešuji toliko v článku o sporech pro-

sodických zmínku o prosodii Sušilově a pro praktickou potřebu knížky lituji, že nebyl udán obsah a že nebyla opatřena rejstříkem osob a věcí, aby se rychle mohl orientovati, kdo by o něčem hledal poučení. Některé chyby tiskové ruší smysl: *js*ou vzácností m. *t*ou (75); pros*i*die m. pros*o*die; Philo*l*ogus m. Philo*b*ogus (jenž miluje Boha) 147; P*i*lclova mluvnice m. P*e*lclova (161). — Výborné toto dílo můžeme pokládati za pěknou oslavu abrahamovin spisovatelových (8. listopadu 1904) a doporoučíme je nejen mládeži studující, nýbrž i všem, kdož chtějí se poučiti o době obrození.

Josef Bartocha.

Ústavní dějiny Rakouska. Do Ottova Slovníku naučného napsal prof. Dr. B. Rieger. Zvl. otisk 1903, 8°, str. 72 (petit).

Dějiny ruského práva. Do Ottova Slovníku naučného napsal Dr. K. Kadlec. Zvl. otisk 1904, 8°, str. 89 (petit).

I.

Tyto dvě historickoprávní práce zasluhují nejpilnější pozornosti nejen odborníků, nýbrž vzdělanců vůbec i pro svou vysokou vědeckou cenu i proto, že se v nich jako v zrcadle ukazuje historickoprávní vývoj říše Rakouskouherské a Ruska. Prvá práce vykládá nám nejdůležitější otázky právní, plynoucí z ústavního poměru naší užší vlasti k říši a tudíž politického vývoje od doby, kdy náš národ dobrovolně přijal rod habsburský za svou dynastii; druhá má pak pro nás Čechy velikou důležitost pro objasnění nejedné stránky právních základů našich dějin v dobách, z nichž se nás dochovaly jen kusé a nedostatečné zprávy. A poněvadž oba spisovatelé jsou nejen výborní právníci, nýbrž i znamenití historikové, jsme povinni přímo s jejich pracemi blíže se seznámiti.

Riegrovy Ústavní dějiny (Ú D) jsou první prací toho druhu, která je pracována úplně s českého hlediska. Všichni němečtí historikové, líčíce ústavní základy nynější monarchie naší, vycházejí z německorakouských zemí jednak z vysvětlitelné náklonnosti klásti německé země do vyšší kategorie vývojové nežli české a uherské, jednak i z omylu, že první místo musí náležeti patrimoniu dynastie, bez ohledu na jeho státotvornou sílu. U některých, jako Bachmanna, Ulbricha, Werunského a j., nelze nepostříci ani příčin politických. Naproti tomu pointuje Rieger v trojdílné říši přirozený základ a ukazuje, že jeho osou jest král. České. Tomu není na úkor, „že již od dob husitských stát český

nestačil trvati samoten beze spojení s jinými zeměmi“ ani že „dynastie nejraději vybírala úřednictvo z zemí alpských“. Zdánlivá převaha zemí rakouských v tom spočívá, že již Ferdinand I. se pokoušel o absolutní moc proti oligarchii šlechtické, kdežto Marie Terezie vykonala administrativní centralisaci na úkor stavů zemských, jakož i postátnění úřadův a unifikaci práva. V tom vlastně moderní centralism konstituční (od r. 1848) pouze pokračuje.

V líčení vývoje svazku říšského správně ukazuje *R.* na rozdíl mezi Čechy a Uhry; ukazuje, že habsburská dynastie hlavní oporu měla r. 1527 v Čechách a její moc absolutní zajištěna povalením českého povstání r. 1620 a centralistický stát zbudován 1749 zrušením české dvorské kanceláře a konstituční stát zmařením státoprávních snah českých. Ba i dnes v popředí stojí česká národní otázka, a naše země je nejdůležitějším zdrojem hospodářské síly celého státu. Uhry naproti tomu postupem událostí vždy jeví snahy odstředivější a jednotu říše podrývající. I v territoriálním vývoji jeví se opačnost. Uhry byly dynastií stále zcelovány a rozšiřovány, Český stát naproti tomu oslaben jednak Bundem, jednak podporováním separatistických snah Moravy a Slezska zejména Josefem II. Odtud přirozeně klesá politická váha obou částí: Čechy vždy více připojovány k zemím rakouským, Uhry vždy více od nich lišeny. V tom jest jistý dualism ode dávna patrný.

Stejně důmyslně vyvíjí *R.* právo monarchické založené na sukcessi, která z volebné mění se v dědičnou, a pragmatickou sankcí (1713) utužuje se k tomu svazek všech částí říše k společné obraně a společnému panství v rodě habsburském. Neprávem v tom spatřují Uhři „fundament své ústavy“, protože i v patentě o titule císařském (11. VIII. 1804) „patrně zachováno právo historické zvláště uherské a české“. Odtud velmi podrobně líčí *R.* vznik a význam říšských úřadů pro obory, jež byly všem zemím společny osobou panovníkovou (politika zahr., finance a vojenství). I ukazuje, jak krok za krokem na sebe strhovaly větší moc a tím přispívaly k tvoření realního základu trojjediné říše, centralisování správy a absolutismu panovnického. A zase tu lze viděti, jak mnohem usilovnější a bezohlednější postup jeví se proti Čechám, kdežto Uhrám i přes potlačené odboje a vzpoury ponechává se větší samostatnost. Nesmíme ovšem při tom zapomínati, že to nebyla nějaká benevolence k Uhrům, nýbrž přiro-

zený strach, aby Uhři znovu se nespojovali s Turky; Čechům takové pozadí dynastii nebezpečné naprosto chybělo, neboť po r. 1620 nebylo nikoho, kdo by se jich byl v případě odboje ujal, kromě toho pak byla politická síla jejich naprosto zlomena. *R.* velmi názorně ukazuje vývoj byrokracie a proměnu správy státní na byrokratický centralism, prodchnutý německým duchem, který vyvrcholil Josefem II. a rozšířil se do všech zemí za Františka I. Prvý panovník vytvořil vlastní byrokracii státní s přísnou kontrollou, jejíž sesílení dosaženo policejním ministrem panovníka druhého a přísnou censurou všeho duševního života. Byly tu i světlejší stránky, jako reformy politické a osvětné, ale i ty vlastně měly sloužiti účelům státním a utužení moci absolutní.

Avšak tyto snahy dynastie, zcentralisovati a absolutní moci podříditi všecky částky říše, jak vidíme, dotýkaly se více vnějších poměrů těchto zemí, poněvadž byly vykonávány postupně a za různých historických vlivů v každé zemi zvláště a také proto, že nemohl býti odňat jednotlivým zemím přímo stavovsky autonomní ráz ústavní, nýbrž pouze mohl býti uzpůsobován snahám dynastickým. Proto země spojené v říši Rakouskou nikdy neměly a dosud nemají společné ústavy. Již Ferdinand I. usiloval o konání všeobecných kongressů svých zemí, ale marně; v XVII. stol. došlo k takovým sjezdům, ale ty měly ráz příliš revoluční, než aby vítězná dynastie myšlenku tu podporovala. Vzrůstem absolutní moci nebylo jich ani třeba, proto jen v záležitostech berních bylo dohodováno se mezi Rakouskými zeměmi a Českými, které rozšířiti i na Uhry nepodařilo se ani Josefovi II. ani Františkovi. V Čechách spočívala vláda na Obn. Zř. Zemském, a zrušení dvorské kanceláře a král. místodržitelstva jest ústavní převrat (1749), založený na libovůli panovnické nikoli na právním podkladě. Oba ty úřady představovaly „svéprávnost a celistvost státu koruny České“ naproti centralistické byrokracii potom zaváděné. Josef II. zrušil i autonomní soudy. Stejné obmezování dálo se ve zřízení sněmovním; tu od Ferdinanda I. „vůbec nebyl poměr stavův a krále příznivý, přátelský“ (30). R. 1627 bylo oktrojováno Obn. Zř. zem., jímž změněno složení sněmu, jeho autonomní práva stavovská, a virilními hlasy dotvrzena jeho absolutisticky aristokratická podoba. Vydávati zákony mohl král i absolutisticky. K tomuto úpadku zákonodárné pravomoci přistupuje za Leopolda I. i berní, „a tak i nejdůležitější právo sněmů pobělohorských krní a hyne“

(31); konečně Marie Terezie odnímá stavům účastenství ve správě politické a Josef II. ve zřízení soudním, takže touž dobou pozbývá moci i samo zřízení sněmovní. Restaurace za Leopolda II. týkala se pouze zemských výborův a konání sněmův a dávala pouze slib, že budou stavové slyšáni při změnách ústavy a některých berní, k čemuž pak potomní reakce necítila závazkův. Stejné snahy jevily se také v Uhrách, kde rovněž Josefem II. nastal absolutism, ale restaurace Leopoldova uznala svobodu a neodvislost jejich i výhradnou pravoplatnost uherské ústavy.

Ještě znamenitěji je vypracována druhá část „Vývoj moderní ústavy", kde autor nedovede zastříti trpkost, vzbuzenou vládními akty, což je tím pochopitelnější, že tu měli důležitou spolupůsobnost jeho děd a otec nesmrtelné památky. Mužně a přímo kritisuje tu běh historických událostí a skutky historických osob, kreslí obrazy v mohutných rysech a vyhýbá se všemu neurčitému a mlhavému v slově i frázi. Již v prvé části důležitou stránkou v ústavním vývoji jsou snahy germanisační, které nemají základu kulturního, nýbrž administrativní a politický, jak vidno od oktrojirky Obn. Zř. Zemského až po Františka I. Proti tomu staví se království České v celku passivně, a teprve od r. 1848 nastává prudký aktivní zápas nejen za práva říše České nýbrž i národnosti české či za rovnoprávnost národní. *R.* ukazuje nacionalistický směr ústavního vývoje od r. 1848 a zároveň pohromu českého státního práva v moderní centralisaci konstituční, neboť až dosud obmezována práva země na prospěch absolutismu českého krále, nyní pak zástupci jiných zemí osobují si rozhodovati o právech i krále i země České. A tento vliv dualismem z r. 1867 stává se trvale mocným. Dále ukazuje *R.* krok za krokem a ústavní zákon za zákonem, jak t. zv. rakouská ústava nemá vlastně ústavního základu, nýbrž spočívá na oktrojirkách, které jedny druhé rušíce způsobují zmatek v právním nazírání na ústavní poměry a mají za účel uměle tvořiti to, čemu se nechce dáti přirozený průběh. Kabinetní list z 8. dub. 1848, zajišťující Čechám konstituce, byl úplně ignorován oktrojirkou ústavy říšské z 25. dubna, a všecky naděje Čechů zmařeny svatodušními bouřemi. Sněm ve Vídni a Kroměříži měl sice převahou autonomisty, ale ústava z něho vyšlá byla centralistická s pouhými ústupky autonomistům. Vždy však byla mnohem lepší nežli oktrojovaný „opis" ústavy pruské ze 4. bř. 1849, kde se vychází z jednotného císařství, v němž

země tvoří „korunní země“ císařské (37), ani Uhrám neostaveno dosavadní postavení, avšak je vlastně pouhým přechodem k unitárskému absolutismu Bachovu. K tomu sloužila oktrojovaná zřízení zemská, která měla provésti úplnou centralisaci na podkladě německém a připraviti půdu „pro organická zařízení v korunních zemích císařství Rakouského“ na základě pouhého absolutismu. Oporou jeho bylo vojsko, byrokracie a klerus, výsledkem úplný úpadek finanční, následkem — vydání říjnového diplomu r. 1860, jímž „koruna slavně a trvale zřekla se napříště absolutismu“ (41). Na jeho základě měla býti ponechána historická práva „historicko-politických individualit“ jednotlivých zemí, čímž snahy autonomistů měly dojíti podpory. Ale již oktrojovaná ústava únorová r. 1861 naděje ty pohřbila, neboť dbala jen o zájmy německé a vládní. Vše založeno bylo na „volební geometrii“ (45), aby převaha Němcův a centralistů měla sněmy v rukách. Tím se dosáhlo, že v říšské radě patřilo autonomistům pouze 50 hlasů, v českém sněmu pak pouze $1/_3$ patřila českým poslancům. Také Uhři postavili se na odpor. Nastala reakce; r. 1865 znovu císař slíbil se dáti korunovati a uznal státoprávní poměr Čech. Po válce s Pruskem Němci počali se sbližovati s Uhry, aby aspoň v Předlitavsku upevněn byl centralismus s německou hegemonií. A tu Beust rozhodl u císaře na prospěch dualismu bez ohledu na ústavnost. *R.* podrobně probírá vyrovnání a zvl. čl. XII., v němž vymezeno vyrovnání státoprávní, finanční a národohospodářské, a kriticky rozbírá společnou ústavu. Hned pak obrací se k oktrojované prosincovce z r. 1867, která království České prostě mediatisuje přes všecky minulé výhrady samé koruny. Také základní zákony podvrhuje kritice a ukazuje, že sice prosincovka jest konstitučním pokrokem (odpovědnost ministrů, všeobecná práva, reforma výkonné moci a § 13. (nyní 14.)). Odtud však nastal zápas Čechům, kteří vydali deklaraci, stojící přesně a rozhodně na stanovisku právním naproti dualistickocentralistické prosincovce: mezi českým králem a národem trvá smluvní poměr právní od doby Ferdinanda I. až po korunovaného Ferdinanda V., kterýž uznán i říjnovým diplomem r. 1860 a nemůže býti jednostranně zrušen. Nastalo veliké hnutí táborové, r. 1870 nastala zase vládní reakce, nastoupil Hohenwart, vydán známý reskript z 12. září 1871, a sepsány fundamentální články —, ale nade vším zase zvítězil Beust, a nastala aera persekuce. Sněmům odňato právo obesílati

říšskou radu, založenou nyní úplně na něm. centralismu, ač nelegálně. Volební řád podrobuje *R.* zasloužené kritice (68) pro jeho „umělou volební geografii ku prospěchu Němců". Po úplném nezdaru této politiky zvl. finančním povolán hr. Taaffe, Čechové s ohražením státoprávním vstoupili do říšské rady za některé ústupky (čeština u soudů, universita a j.), tu však punktacemi padla strana staročeská, a mladočeši po pádě Badeniově přinuceni k obstrukci, v níž boj státoprávní ustoupil cílům národně politickým.

Práce psána je vedle výtečné znalosti věcné mluvou živou, prodchnutou vřelým citem, a hlavně při událostech zvláště pohnutých a pro národ český vážných vyznívá přímo trpkost. Z práce vidno, že zápas český byl nerovný boj, v němž na obou stranách byla řada chyb, kdežto chyby s naší strany vždy se na nás mstily, sloužily odpůrcům vždy spíše jen na prospěch. *ÚD.* ukazují, že budovány byly většinou ústavní poměry neústavně, a tím jeví se implicite, proč říše naše má ústavu tak chatrnou, a proč ústavnost i u hlav politických těší se tak malé vážnosti.

II.

Velice zajímavý historickoprávní spis Kadlcův jest první svého druhu v našem jazyce. Látka po obsahu velmi rozsáhlá, po formě velice nesnadná na zpracování poskytuje čtenáři tak bohatého poučení o právním stavu Ruska, že zasluhuje nejpečlivější pozornosti všech, kdož se buď zabývají nebo mají zájem osobní na minulosti a přítomnosti Ruska. Jakkoli právník navyká studiem stručné formě, přece jest vidno, jak autor musel ustavičně nutiti se ku zkracování bohaté látky a jak rád byl by pověděl více nebo vyložil šíře, kdyby toho poměry slovníkové dovolovaly. Leč doufám, že najde Kadlec příležitost brzy, aby nám obsáhleji vyložil alespoň státní zřízení ruské. Jeť právním poměrům ruským i studovanému Rusovi těžko porozuměti, nerkuli cizinci; nesnáze spočívá v tom, že nikde není přesné úřední kompetence, že se úřady ve své kompetenci křižují, jeden v druhý zasahá, že není pevné, zákonně ustanovené stálosti, nýbrž s každým novým ministrem nastupují nové změny, že není přesně zachované hranice mezi zákonem a exekutivou a t. d. Také k nestálosti přispívá, že co jeden panovník zavede, druhý zruší, a co tento zruší, nástupce obnoví, ale vždy se změnami formálními i věcnými. Těžko vniknouti v ruské právní poměry cizinci i proto,

že vedle starých institucí, ponechaných za jistých modalit v platnosti, vyskytují se ústavy velmi moderní, že princip samoděržavný sám sebou dává větší vliv císaři, třeba zase s druhé strany absolutismem spiaté, a ústavy vojenské mají převážný vliv na vývoj administrace a financí. Rovněž nám cizí jest stálé plichtění moci správní a soudní, což v Rusku podnes nebylo rozřešeno, a obě k sobě naprosto nepatřící kompetence rozlišeny. I samospráva ruská jest od naší zcela odlišná, v některých ohledech je samostatnější, v jiných závislejší na státních úřadech. Ačkoli v Rusku není stavovského ducha ani vlastních stavovských tradic, přece stavové vyšší, kdysi vládou uměle odlišení, podržují jisté separativní instituce a jistá práva, což může másti cizince v posuzování právních poměrů veřejných, zvláště v gubernii. Vůbec hlavním rysem právních ruských poměrů veřejných i soukromých je nehotovost, neustálenost, jakási latentní plynulost či židkosť, jak říká Rus.

Kadlec obral si za úkol přemoci všecky tyto překážky v obsahu i formě, a po mém soudě se mu to povedlo úplně. Neboť jakkoli čtenář nalezne některé partie spisu jeho těžko přístupné, přece při opětném pozorném studiu shledá, že obtíže mu nepůsobí práce autorova, nýbrž novota předmětu ponejprvé mu v celém rozsahu předvedená. Mne alespoň překvapilo umění, s jakým Kadlec momenty čistě historické využitkoval k osvětlení právních poměrův a jak těmito s prospěchem odůvodňuje vývoj historický. To jest jeho přednost, že má pro obé jasně vyvinutý smysl a že nezanedbává jednoho v zájmu druhého. Také jest mu nemalou podporou jeho vědění filologické, které jest mnohem rozsáhlejší, nežli by se dalo mysleti u právníka, a které ho vede — sit venia verbo — k puntičkářství v dobrém slova smyslu. A bylo toho velice potřebí, neboť se vyskytá v látce veliké množství názvů právnických, které v našem jazyce vyjádřiti je často tím nesnadněji, čím vzdálenější jest obsah pojmový duchu našeho právního nazírání. V celku lze říci, že Kadlec jako výborný znalec i staročeského práva a jazyka měl šťastnou ruku v tvoření příslušných terminův.

Podav přehled všeobecný právních dějin ruských probírá Kadlec kriticky literaturu až po učebnice a prameny. Tyto rozděluje pak dle období 1. na dobu knížecí, v níž přední místo zaujímají smlouvy, ústavy a sborníky; 2. na d. cářskou,

v níž důležity jsou listiny, suděbníky, úkazné knihy; 3. na d. císařskou, v níž jest právo kodifikováno zvl. ve „Svodu zákonů“, jejž podrobně autor probírá. Zároveň kriticky oceňuje úřední i soukromá vydání sbírek zákonův a výkladů, čímž postavena je celá monografie na moderně vědecký základ. Také ethnograficky právní podklad dochází u Kadlce stručného sic, ale úplně postačitelného výkladu, k němuž v době cářské a císařské pojaty jsou nové výboje, takže plasticky na oči se nám staví postup zbudování říše Ruské až po získání Port Arturu (1898). V této části zároveň probráno jest rozdělení říše. Velmi zajímavou část tvoří odstavce „Obyvatelstvo“ označené, kde snaží se autor jasně vyložiti společenské poměry národa od nejstarších dob, což je mnohem nesnadnější nežli v západoevropských státech pro svou zdánlivou jednoduchost a vskutku neobyčejnou komplikovanost. S tím úzce souvisí výklady o „státní moci“, kde pro dobu knížecí nevyhýbá se Kadlec kontroverse o velkoknížecí moci a přidává se celkem k mínění Sergêjevičovu. Při vzniku cářství vymezuje spolupůsobnost církve. Jako v době knížecí moc demokratickou vyznačuje věce (sněm), tak v době cářské živel aristokratický zastupuje „bojarská duma“, kdežto demokratický je zatlačen. Sněm — sobòr — nahodile svolávaný skládal se z duchovních, služebných a těhlých lidí; K. podrobně probírá jeho složení a působnost. „Státní správa“ v nejstarší době omezuje se vlastně na vojsko a daně, a všecka ostatní činnost je podružná těmto zřetelům. Teprve cářská vytvořením „prikazů“ začíná organisovati i administraci a soudnictví s ní spojené a ovšem vždy s ohledem na daňovou poplatnost obyvatelstva pro vojenské účely určované. Již tu nejednu nesnáz přemáhá autor, ale v době císařské podává nám přehled vývoje a nynější stav v tak pěkném obraze, že po mém soudě je to nejlepší část celé práce. Padá obzvláště i to na váhu, že až do r. 1904 uváděny jsou všecky změny ve zřízení státním i samosprávném provedené. To bylo možno ovšem pouze tím, že byly dány K. ministerstvem vnitra všecky i nejnovější zprávy k disposici, takže i Rusům jeho knížka bude na dobrou pomoc. Zejména zasluhují u nás nejširší pozornosti odstavce o ruském příslušenství či poddanství (str. 41), o osobní, náboženské a tiskové svobodě, o nichž u nás vlivem denního tisku panují pojmy tak zmatené. Jak jsem již na počátku se zmínil, jest v Rusku vedle stavovské i všestavovská správa, a obě po-

drobně a jasně K. probírá ku konci své práce. Zejména pozornosti zasluhuje samospráva, která velmi podstatně se liší od našich samosprávných pojmův a není nám tak snadno srozumitelná. Nyní dějí se v Rusku veliké přípravy pro reorganisaci, jsou již v centrálních úřadech nakupeny veliké spousty zpráv a dobrozdání, jež se postupně tisknou, a již XVII. velikých svazků vydáno, aby byly přístupny širšímu studiu mimokancelářskému a tím dospělo se k možné kodifikaci. Ovšem v Rusku mívají tyto studijní procesy své nesnáze, jak ukazují nejlépe snahy a činnost Speranského, jichž storočnice letos připadá. Zatím ostane nám tato část práce Kadlcovy výbornou příručkou.

Již jsem se zmínil o tom, jak veliké obtíže činí terminologie, nejen že nelze často nalézti neb utvořiti české příslušné slovo (mir, bojar, prikaz a j.), nýbrž též slovo na př. volosť má v různých dobách různý význam (uròk, otkàz). Kadlec s akribií sobě vlastní postupoval takto: ponechal ruské slovo, kde jinak nebylo možno, počeštil je — úkaz, okolničí a j. — nebo vyjádřil případným českým. Tu jistě sám K. vykoná ještě během studií řádný kus práce, neboť slovanská terminologie toho vyžaduje daleko více, nežli by se vzdálenému pozorovateli zdálo. Uváděti všechny terminy in originali vedlo K. vědecké přesvědčení. U „věče“ mohl býti český termin „věce“ (12); místo „gubné listiny“ psal bych „hutné“ (14); obščinyj překládá K. nově „obcový“, mohlo ostati i „občinný“, protože i my máme dosud slovo „občina“ — obecní půda (18); pro nové přistěhovalce je v češtině hezké slovo „novotný“ (19); lépe má K. na str. 20 „sběhlý sedlák“ nežli „uteklý“ (19); „barmy“ m. plášť (porfira) lépe náramenník (Zabêlin Domašňaja žizň r. carej 406); socha K. nově překládá „rádlo“, a dobře býti může; m. „těhlová“ (26) jinde je „těhlá“; snad by se mohlo nechati „policejmejstěr“ m. „-mistr“ (32); pěkně vyložen „popečitěl“ slovem „kurator“ (34); m. pomĕščický l. dole vrchnostenský (40); „sv. řídící synoda“ snad by se dalo vyjádřiti „sv. správní s.“. Tyto poznámky nejsou výtky důkladné práce Kadlcovy, nýbrž jenom mé osobní mínění o tom kterém slově. Jinak má práce Kadlcova všecky vlastnosti vědecké práce přesné a důkladné. O tom svědčí i přesná transskripce ruských slov, při níž by se mi osobně zamlouvalo za ѣ psáti ê a za e - ě, za ь pak ʼ. U K. jest i v tom pokrok, že v terminech poznačuje přízvuk, což bych všem s dějinami ruskými se zabývajícím vřele doporučoval.

V. J. Dušek.

Vlastivěda Moravská. II. Místopis. Ivančický okres. Napsal Augustin Kratochvíl. V Brně 1904. Stran 366.

Vlastivěda Moravská je z podniků, s nimiž setkáváme se v literaturách menších zemí jednou, dvakráte za století. Potřeba bývá jejich důvodem, kapitál hmotný a duševní podmínkou zdaru, který opravňuje k pýše, stejně jako nezdar budí lítost z dlouholeté nesnadnosti nápravy. Nezdar nemůže nestihnouti podniku, nedostává-li se jedné nebo obou jmenovaných podmínek, a první sešit díla znamená nejen začátek těžké úlohy, nýbrž také vážné odpovědnosti přítomné i budoucí.

O potřebě Vlastivědy Moravské není sporu. Veliká díla Volného nevyčerpala vlastivědné látky a po osmdesáti a padesáti letech volávají spisy takového rázu po přepracování. Pochybnosti a obavy přicházejí však již u první podmínky zdaru. Jest počítati s dvojím výdajem, vydavatelův a odběratelů, z nichž první závisí z veliké míry na druhém. Široce založená Vlastivěda Moravská přerůstá snad již i původně myšlené rozměry. Z desíti programmových úkolů všeobecné části, jejichž počet bylo by prospěšno rozmnožiti, vykonal se dosud první, necelý druhý a třetí, úhrnem 1762 stran za 34 K 60 h, z osmdesáti čísel místopisné části vydalo se s Ivančickým okresem devět[1]) o celkovém počtu 2374 stran a ceně (nevázáno) 45 K 80 h. Je to neúplná třetina části první a devítina druhé v ceně 80 K. Není již tato číslice u nás veliká? Při tom je dlužno připomenouti si, že Vlastivěda Moravská nebude se (protože jako vědecké dílo z veliké části ani nemůže) čísti, tím méně kupovati v širokých vrstvách lidových, nýbrž že vydavatelé volají k vlastenecké povinnosti zase jen určité stavy střední, a nebude daleko pravdy a pochopení, řekne-li se, že hlavně jen na Moravě. Ale právě v těchto stavech musí vlastenecká povinnost často ustupovati zájmům ještě bližším. Kromě toho není radno prodlužovati vydávání Vlastivědy, vycházející sedmý rok, na léta, aby při posledních svazcích nebyly první již zastaralé. Nežádá však rychlý postup zase přílišné obětavosti kupujících? Vydavatelé oznamují, že stále ubývá odběratelův, a snižují cenu již pátého svazku. Bude možno s tímto postupujícím úbytkem, žalostným pro dobrou věc, ale pravděpodobným a vy-

---

[1]) Zatím vyšly již také okresy Znojemský (stran 551, cena 8 K) a Boskovský (stran 226, cena 4 K 20 h.).

světlitelným, hledati jen této pomoci, která by neuškodila akademii nebo jiné bohaté společnosti, jaké vydávají podobná díla jinde, ale o niž by se mohlo snadno ztroskotati záslužné dílo nebohatého spolku? Nešlo se rozsáhlým programmem nad jeho síly?

Uskutečňování programmu vodívá k jeho revisi, jež nemusí způsobiti celkovou změnu, možnou sice, ale dnes již nesnadnou a jistě ne naprosto neodvratnou, ale může vyvolati změnu částečnou, bez obtíží a tuším nutnou. Bylo by chybou, jež by ublížila vědecké ceně Vlastivědy, a z níž nelze vydavatelův ani dosti varovati, kdyby se upustilo od kteréhokoliv bodu ve všeobecné části programmu. Spíše naopak. Ve všeobecné části je těžisko Vlastivědy vědecké a tuším i hmotné, třebas na první pohled zdálo se jinak. Touto částí Vlastivěda Moravská jako vědecký podnik buď vítězně překážkami prorazí anebo se o ně roztříští na škodu moravské vědy. Bylo-li by šetřiti ve všeobecné části chybou, je to v podrobné příkazem plynoucím z dosavadních zkušeností. Nedostatek šetrnosti jeví se v místopisných svazcích dvojím směrem. Je v nich mnoho, o čem se bude jednati dle programmu v části všeobecné, a je v nich ještě více, co náleží do podrobných monografií místních (jež se budou právem psáti vedle a po Vlastivědě Moravské), po případě ani tam ne. Ivančický okres nedokazuje pravdy tohoto tvrzení o mnoho méně ani více nežli s malými výjimkami jiné svazky, psané a redigované dle téhož plánu a přípravných prací.

V prvním směru jeví se plýtvání místem především v tom, že se uvádějí místa a nálezy praehistorické, hlavně ovšem z Červinkovy „Moravy za pravěku“. Tento materiál shrnul a roztřídil Červinka ve svém spise tak pečlivě, že stačí v podrobné části stručný přehled v oddíle všeobecného pohledu věnovaném osazování krajiny, s případnými doplňky Červinkova díla. Podobně má se tomu s jinými zprávami. Dle programmu má osmý svazek všeobecné části jednati „o poměrech našeho lidu, jeho životě, mravech a obyčejích a j.“ v málo vhodném spojení s bývalými poměry poddanskými, poměry měst a šlechty. První částí dosti neurčitě vysloveného úkolu rozumí se tuším lidopis, jak se jím obírá „Český lid“, tudíž vedle vytčeného na př. také uspořádání statku a příbytku, kroj a výšivky, řeč, pokud náleží do této souvislosti, lidové umění zpěvné, hudební a stavitelské atd. Na toto lidopisné odvětví pohlížívá se u nás s nedůvěrou, vyvolanou také

někdy jeho pěstiteli. Neprávem, zvláště na Moravě, kde je lidová rázovitost méně porušena nežli v Čechách. Je čas, aby se zjistilo, co z ní ještě máme, co lze zachovat, a jak toho užít. To by bylo vděčnou úlohou osmého svazku všeobecné části, tím vděčnější, že jsou na Moravě síly osvědčené na tomto poli. V podrobné části nevadilo by pominouti u jednotlivých osad tohoto materiálu, zvláště kde rozrušení pokročilo již tak daleko jako na Ivančicku. Stačila by zase charakteristika okresu po této stránce, jaká je v třetí části všeobecného pohledu. Podrobným zprávám dotazníkovým neubylo by tím ceny pro chystaný lidopisný svazek. Mnoho místa zabírá dále podrobný soupis tratí. Je to jistě důležitý materiál filologický, lidopisný a historický, pro dějiny hospodářství na příklad a pro určení polohy zaniklých osad, ale nebude množstvím, ve kterém se mnoho opakuje, Vlastivědě větším břemenem nežli zásluhou? Nestačilo by užiti ho pro jednotlivé okresy a příslušná místa všeobecné části a odkázati úplné otištění jiným nebo pozdějším?

Bylo-li by užitečno a tudíž radno zkracovati příští místopisné svazky po trojí vytčené stránce, bude přímo nutno vynechávati řadu zpráv snesitelných neb i nesnesitelných v podrobné monografii, psané především pro místní čtenářstvo, jakou Vlastivěda v celku ani v částech není, býti nechce a nemůže. Vlastivěda má na př. nahraditi soupis uměleckých a historických památek, a je to z nejkrásnějších a nejzáslužnějších jejích úkolův. Ale dlužno při tom rozlišovati, co je toliko důkazem zbožnosti, a co je dílem uměleckým. Od Volného Církevní Topografie Moravské je v posuzovaném svazku Vlastivědy po této stránce pokrok, ale přílišná závislost na dotazníkovém materiálu vedla místy i za Volného. Nezáleží přece ve Vlastivědě na tom, kolik je v obci a jejím obvodě božích muk, soch a křížů, čím nákladem a kdy zbudovaných, zvláště pokud jsou z posledních let, a to je většina, nýbrž na tom, které z nich jsou památkou buď historickou, stářím nebo významnými událostmi, buď uměleckou. Podobné stanovisko doporučovalo by se v soupise zvonů, jehož naprostá úplnost není úlohou Vlastivědy. Lze s tím dále souhlasiti, jmenují-li se faráři a učitelé, kteří působili v obci po léta, ale seznam nynějších mají na starosti jiné publikace nežli Vlastivěda Moravská. Není také nutno dověděti se u každé školy počtu žáků v minulých letech, leckdy bez zřetelného důvodu vybraných, a r. 1902. Rovněž není

nezbytno uváděti, kdo založil školní knihovnu učitelskou a žákovskou, a kolik mají nyní svazkův. Stačila by o tom jediná věta na příslušném místě všeobecného pohledu. To, co se povědělo na témž místě o spolcích a jejich knihovnách, o zdravotnictví, a na jiném o spojovacích prostředcích, opakuje se skoro všechno bez potřeby u jednotlivých osad, nejvýše rozhojněno zbytečnými letopočty. Věta o nynější správě obecní opakuje se stále, ač dosti jí bylo jednou ve všeobecném pohledě. Kdyby se na témž místě k seznamu starších pečetí obecních byl vždy přidal příslušný rok, nebylo třeba mluviti o nich při jednotlivých osadách, tím méně popisovati obecní pečeti z posledních let. Také nebylo prospěšno rozváděti do nejmenších podrobností zprávy všeobecného pohledu o průmyslu a obchodu, na příklad vypočítávati na devíti řádcích, kolik jednotlivých řemeslníků je sdruženo v živnostenském společenstvu ivančickém, anebo kteří řemeslníci jsou v tamním Židovském městě. Dovídá-li se čtenář čísla bývalé pastoušky, hrobníkova bytu a mýtného domku v Ivančicích a o ceně tohoto obecního majetku, nebo jaké číslo má jinde obecní hostinec a měla usedlost zakoupená na školu, čte-li na jiném místě pečlivý seznam nevelikých požárů, průtrží mračen a místních neúrod v posledních letech, na př. že v Dolních Kounicích neuzrálo r. 1902 víno a přišlo krupobití, nalezne-li někde podrobně pozemkovou daň nebo procenta obecní přirážky nebo obecní příjem, a to ještě bez roku (str. 112), ačkoliv není těchto údajův při jiných osadách, upozorňuje-li se na takové důležitosti, jako že kdesi zřídili si cihelnu r. 1902, nebo že v jiné vesnici je místo cihelny chalupa, že v osadě se 770 obyvateli je v obecním domě č. 39. jedna světnice nemocnicí, ostatní chudobincem, slyší-li dále, že parní mlýn v jiném místě má elektrické osvětlení od r. 1884, nebo že v Rosicích pečují o pořádek ve dne dva strážníci, a v noci že hlídají dva obecní a jeden panský ponocný, a že od r. 1883 je městečko osvětlováno třiceti a sedmi svítilnami petrolejovými, musí-li se čtenář dověděti, že v Říčanech „pod dvorem u silnice stojí zazděný vchod do bývalé panské zahrady, kteráž v 18. století mívala svého zahradníka“: po takových zprávách pochopí čtenář, jak lze napsati o Ivančickém okrese, v němž jsou vedle vesnic a tří městeček toliko dvě neveliká města a dva bývalé kláštery, svazek o 363 stranách. Méně domyslí se již čtenář hledající, mimochodem řečeno, ve vědeckém spise marně rejstříku,

kolik stran budou míti popisy okresů s bohatší minulostí a významnější přítomností. Čte-li se o Ivančicích na 61 stranách a Dolních Kounicích na 50, kolik jich připadne na Kroměříž nebo Prostějov? Napíše-li se jich méně, nežli by mělo dle ivančického měřítka, jaká to bude rovnoměrnost? Ale zhola již neporozumí čtenář tomu, že se nenašel, kdo by zarazil na hmotný i vědecký prospěch Vlastivědy takové hýření v malicherných podrobnostech.[1])

Je tuším zřetelno, co se mínilo shora částečnou změnou, snadnou a nezbytnou. Přistoupí-li k ní vydavatelé Vlastivědy Moravské, ubude pochybností a obav aspoň o hmotný zdar podniku. Vědecký je méně v jejich moci. Morava je bez university a tudíž namnoze bez vědecké discipliny. Kde jí není, bují v produkci ochotnictví s některými dobrými a četnějšími špatnými stránkami a v kritice přeceňuje se i nedoceňuje. Vědecká práce je dnes na Moravě odkázána kromě několika šťastných jednotlivců hlavně na učitelstvo středních škol, které k ní má za nynějších poměrů na těchto školách zpravidla tím méně kdy, čím více je k ní ve větších městech podnětu i pomůcek. Málo povinného porozumění a organisace na jedné a ne pouze tím vysvětlitelný nedostatek pracovníků na druhé straně jsou hlavní závady moravské vědecké práce. Poměrně nejvíce pracovalo se a pracuje o politických dějinách, a výsledek? Nedostatečný soupis materiálu, pochybné jeho vydání pro věk střední a velmi zlomkovité pro nový a tudíž nedokončená díla Dudíkovo a Bretholzovo pro dějiny střední a málo porůzných studií z dějin nových. Také v ústavních dějinách není veškera látka ještě sebrána a zpracována pracemi Brandlovými, Praskovými a j. a velikým dílem Kameníčkovým, zabírajícím určité období. Při úvaze o dalších programmových kusech všeobecné části Vlastivědy Moravské jeví se větší a větší nedostatek přípravné i analytické práce, která zdržuje a nezřídka znemožňuje synthesu. O programmu, jaký si dala Vlastivěda Moravská, pracují v jiných zemích generace a za

---

[1]) Redakce Vlastivědy jest někdy naprosto bezbranná proti autorům, kteří nechtějí si dáti zkrátiti ani slova. I jiné otázky, které referent pokládá za hodné úvahy, rozbírány byly nesčíslněkráte v redakčních schůzích, ale vždy se ukázalo, že by Vlastivěda uvázla vůbec, kdyby se nečinily autorům jednotlivých prací dalekosáhlé koncesse. Psáti o těchto věcech theoreticky jest velmi snadno, hůře jest, máli se přesná osnova vlastivědná uskutečňovati prakticky. *Red.*

příznivějších podmínek. Vlastivěda chce býti dílem vědeckým, a byla by chyba, kdyby nechtěla. Tu je podmínkou, že budou pracovati o všeobecné části pouze odborníci. Je jich na Moravě pro všechny vytčené úkoly a budou s nimi hotovi při nutnosti začíti často od základu, v době, jaké žádá hmotný úspěch Vlastivědy, bez ujmy vědeckosti? Je-li Vlastivěda určena zároveň širšímu obecenstvu, znamená to jenom změnu formy, v jaké se výsledky podávají, ač i ta je nesnadnější, než se myslívá, nikoli změnu práce a methody, jakou se k nim dochází. Nepřekvapuje to, že se nepokračuje ve všeobecné části tak rychle jako v podrobné, a nebude divu a vlastně ani viny, nedočkáme-li se některého z desíti slíbených svazkův. Ovšem bude na snadě výtka, že se nevidělo, co bylo jasno, ale bude také možno omlouvati. Této možnosti zbavili by se však vydavatelé slevou se stanoviska. Lépe vědecký zlomek nežli nevědecký celek.

Podrobná část Vlastivědy Moravské působí jednak sama méně potíží, jednak připravil jí půdu několikerým směrem Volný. Nicméně nelze zhostiti se obav ani tu. Ze seznamu autorů jednotlivých okresů zdá se předně, že se ještě nepodařilo získati spolupracovníky pro severovýchodní Moravu, a je dále vidno, že vydavatelé se odhodlali svěřiti zpracování okresů jihozápadních z veliké části neodborníkům; některá jména se v seznamu opakují. Jako nemůže býti v místopisné části na škodu účast místních spolupracovníků, jež měly vyvolati dotazníky, tak je zase na pováženou, aby tato část Vlastivědy byla pokusným polem neodbborníkův. Nelze-li si dobře mysliti, aby se vždy spojili odborník s místním znalcem okresu, ačkoliv některé svazky budou míti dva autory, je povinností redakce vymýtiti z rukopisů všechno, co neodpovídá rázu Vlastivědy Moravské.

Nehledí-li se ke zbytečné šířce, posouzené shora, za niž neodpovídá jen autor, a jež zaviňuje také příliš malá jednotka — soudní okres — spojená ještě s jinými nevýhodami, je Kratochvílova práce z lepších, třebas není bez vad a nedopatření, z nichž některá překvapují. Poněvadž se nikdo jiný nejmenuje, jest považovati Kratochvíla za spisovatele také první části „všeobecného pohledu“, nazvané přehledem zeměpisným a přírodovědeckým. Odvaha bývá ctností jen při zdaru. Souditi o něm v této části je právem a bude povinností odborníků; neodborník může vysloviti toliko přání, aby se přírodovědecké popisy jed-

notlivých okresů nestaly Vlastivědě Moravské kamenem úrazu. Druhá část všeobecného pohledu je nynější statistika okresu s některými poznámkami z minulé. Formálně není tato část označena za druhý díl všeobecného pohledu a také podrobné její rozdělení se nepodařilo, ač není zrovna nesnadno. Části: Osazování krajiny, osady, hrady, tvrze a zámky mohly splynouti v pěkný historický přehled pod prvním názvem, doplněný seznamem zaniklých vesnic a ukončený druhým a třetím odstavcem z Osad (str. 13.), kde ovšem věta o zahrádkách není zcela správná. Zde mohlo se také bez mnohého opakování poznamenati, kde se zahrádky a žundry dodnes zachovaly. Zde bylo také na místě vyjmenovati osady, jejichž původní půdorys neuchyluje se od nejčastějšího typu dvou řad statků podél cesty nebo potoka. Na jeho změnách v 19. století přece nezáleží. Jsou-li v okrese osady s půdorysem staršího rázu, je nutno ovšem věnovati jim v podrobné části pozornost a nákres. Nebylo na př. dobře naznačiti v půdoryse Popovic valy bývalého hradiska, dosud kolem vsi znatelné? Do části Obyvatelstvo (str. 14.) bylo lépe zařaditi data o národnosti, náboženství a pohybu obyvatelstva ze Statistického přehledu (s.r. 29.—31.). Shora stala se již zmínka, o čem bylo by psáti v části Život lidu, a co z jednotlivých obcí hodilo by se lépe a s úsporou místa do dalších částí statistických, věnovaných hmotné vzdělanosti a osvětě a zakončených nejvhodněji obecní správou.

Rozdělení látky vhodné u menších míst vede u větších k roztříštěnosti. Je to patrno zvláště u Ivančic, kde se začíná popisem města, ač se jedná na konci zase ještě o památných budovách, kde se minulost splétá nepřehledně s přítomností, jako když se mluví o bratrské škole teprve za nynějšími, a kde se končí archaeologickými nálezy, jako zpravidla, až tuším na dvě nedůsledné odchylky. Také privilegia bylo lépe uvésti v dějinách na místě určeném jejich obsahem. Neposlední příčinou roztříštěnosti je u Ivančic a v menší míře i jinde to, že se užívá příliš mechanicky dotazníkové osnovy a málo propracovaně jejich zpráv. U menších měst, jako jsou Ivančice, bylo by snad dobře snésti všecky zprávy pro určitá období časová, daná buď dějinami národními nebo místními, a skončiti popisem, u větších měst je vhodnější kombinace dělení časového s věcným. Z jednotlivostí v rozdělení lze dále vytknouti, že ledaco z textu náleží do po-

známek, že se cituje nedůsledně v textu i pod čárou, a že Kratochvilka popisuje se přehlédnutím před Dolními Kounicemi. Z nečetných nedopatření jazykových je třeba upozorniti na správný význam slova „více". Z nesprávností a opomenutí věcných je nutno uvésti tato:

Není Trappovo čtení roku (1505) v německém nápise ivančického zvonu správnější nežli to, pro něž se rozhodl (str. 65.) autor (1202)? Nebylo by dobře upozorniti čtenáře (str. 86. p. 2.), že zápis v městských knihách ivančických o zrušení pohanských chrámů v Ivančicích r. 995 je nesprávný, a vynechati raději na str. 99. větu: „Modlitebnu (synagogu) vystavěli si prý Židé na místě pohanského chrámu"? A jak se dostala do vědeckého díla věta: „Duchovní správa [v Ivančicích] jest prastará, považíme-li (ovšem dle nehistorické pověsti!), že kostel sám byl dle městských knih založen sv. Václavem"? Z ivančických rodáků nejmenuje se Dr. Václav Novotný, docent českých dějin na české universitě v Praze.[1]) Naivní a za takový nijak neoznačený výklad o původě Moravských i Německých Bránic na str. 110. v. p. 1. odporuje jinému výkladu (str. 106. p. 2.), vceněnému slovem „prý". Pilařovu zprávu o Táboritech v Oslavanech r. 1431, na niž se autor odvolává, zamítl již Volný. (Die Markgrafschaft Mähren, II. B., Brünner Kreis, II. Abth., S. 262., Anm. 55.) Zpráva o přepadení kláštera Kounického, jíž autor uznává, zdála se rovněž již Volnému pochybnou. (Tamtéž, I. Abth., S. 427., Anm. 109.) Dějiny obou klášterů jsou právem stručnější nežli u Volného, ale bylo přece snad lépe nevynechati seznamu abatyší a proboštův. Balbínovo mínění o kumánském nápise v Řeznovicích bylo dobře prohlásiti zřejmě za nesprávné a upraviti dle toho poznámku první na str. 43. Zní ono místo u Balbína skutečně tak, jak je autor překládá v pozn. 2. na str. 309.? (Balbín prý nalezl r. 1662 v malém kostele mezi Oslavany a Ivančicemi chrám, vydlážděný kameny se zvláštním písmem atd.) Proč se kostelní rozměry udávají někde v metrech, jinde ve starší míře?

Přes všechna tato nedopatření nelze neprohlásiti, že Kratochvílova práce je svědomitá a v daném rámci a za daných po-

[1]) V dodatcích, připojených k Boskovskému okresu, se toto nedopatření napravilo. Nestál však článek o Husovi v Ottově Slovníku Naučném rozsahem i významem také za zmínku?

měrů z nejlepších ve Vlastivědě Moravské. Je-li Vlastivěda školou místopisné práce, může se souditi, že tento autor se v ní aspoň něčemu naučí. Jeho spis zasluhuje uznání v několikeré příčině. Upozorňuje všude na místní archiválie a užívá jich zvláště u větších míst, přináší také odjinud nové zprávy a opravuje leckdy Volného. Pokrok jeví se od Církevní Topografie Moravské především a nejvíce v oceně uměleckých památek. Z šedesáti a dvou obrazův a kreseb překvapí Muchova „Vzpomínka". Bez některých byla by se kniha obešla. *Tomáš Kalina.*

Propast Macocha na Moravě. Dle výzkumných výprav z roku 1901 a 1903 napsal K. Absolon. Se 6 přílohami, 2 mapkami a 10 obrázky v textě. Nákladem Klubu českých turistův. V Praze 1904. Stran 83.

Knížka úhledná, pěkná a milá. Po krátké předmluvě a úvodě podává nadšený znalec mor. Krasu stručnou úvahu geografickou (vodopisnou povahu krajinnou, své nové práce vlastní, rozvrh pracovní a některé výsledky výzkumné), pak popisuje první výpravu, konanou dne 23. září 1901 (přípravy, místo sestupu, žebříky, telefon, rozvrh výpravní, pobyt na dně Macochy, zvířenu jeskynní, výstup z Macochy), pak líčí druhou a důležitější i výslednější výpravu ve dnech 10.—14. srpna 1903, na kterou dle zkušenosti, zjednané výpravou první, byl uchystán výzbroj velmi pečlivý a zdokonalený (skládací čluny, ochranné pásy plovací, osvětlovací přístroje, násadné žebříky dřevěné, přístroje geodetické a fysikální). Podrobně prozkoumána prof. Straňákem květena Macochy, určeno 23 nových druhů, tak že jest nyní dosud známo z Macochy 76 forem (str. 54—55). Autor sám prozpytoval geografickogeologickou povahu Macošinu a zvířenu a objevil novou jeskyni, jmenovanou na počest starosty klubu turistického Vrat. Pasovského. Vyobrazení jsou vyvedena velmi pěkně. Akad. malíř Jar. Šmatt nakreslil do příloh sestup do Macochy ze spodního můstku, celkový pohled na Macochu z lesa nad spodním můstkem, vnitřek Macochy, pozorovaný od břehů Horního jezírka, dóm císaře Františka Josefa v jeskyni Erichově; prof. Straňák fotografoval tábor a účastníky výpravy Absolonovy z r. 1903 a Punkvu se Spodním jezírkem; dr. Absolon nakreslil půdorys jeskyně Erichovy a podélný profil i příčné profily její s hydrografickou mapkou delty Punkviny na východní

straně Macošině. Ostatní obrázky ukazují útulnu Klubu českých turistův u Macochy, účastníky první výpravy na dně Macošině, mechové trsy na stěnách „Pekelného jícna“ u vchodu do jeskyně Erichovy, příjezd koše po laně kommunikačním na dno Macošino, ležení dne 12. srpna 1903, hlavní podélný profil jeskyněmi Červíkovými, vnitřek jeskyně Pasovského, profily jezírek na dně Macošině. Kořist vědecká jest značná, neobyčejné námahy neohrožených účastníků nebyly nadarmo, a hle již kyne jim výprava třetí, která s novými přípravami zajisté dokončí obětovné úsilí prvních dvou výprav výzkumných a svízelných, aby badatelské výzkumy byly ještě více zdokonaleny na rozhojnění známostí o Krase moravském a Macoše samé. Připravujeť dr. Absolon veliké dílo o mor. Krase a o podzemním světě jeho, v němž slovem i obrazem bude důkladně a vědecky vylíčeno proslulé jeskynní území moravské.

Výborné dílo o Macoše, vyšlé nákladem Klubu českých turistův a věnované p. zem. radovi Janu Joklovi, jest jen předběžným a stručným, ale pěkným a poutavým náčrtem příštího a zevrubného díla velikého, na něž se těšíme opravdu s nadějí nejslibnější. *Fr. J. Rypáček.*

Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung. Grundzüge einer Kunstgeschichte dieses Landes mit besonderer Berücksichtigung der Baukunst. Napsal Aug. Prokop. Ve Vídni. 1904.

Monumentální dílo umělecko-historické o Moravě opustilo právě tiskárnu. Čtyři svazky jeho mají tento obsah: svazek I., umění ranného středověku a umění románské; svazek II., gotika; svazek III., renaissance; svazek IV., barok a přídavek: doba nová. Celkem 1492 stran po dvou sloupcích velkého formátu čtvercového.

Neměli jsme dosud soustavného, souborného díla o dějinách umění na Moravě. Vyšly jenom monografie místní; jedinou výjimku činily Franzovy „Kunstarchäologische Aufnahmen aus Mähren“, které však jsou nahodilým, nesoustavným výběrem obrázků bez textu. Teprve nedávno počalo vycházeti soustavné celkové dílo Lehnerovo: Dějiny umění národa Českého, v němž popisovány jsou také umělecké památky moravské. Avšak toto dílo sotva dospělo teprv k velikým kostelům doby románské.

Byla tu tedy mezera v umělecko-historické literatuře o Moravě, která se poněkud pozdě vyplňuje, což celkem překvapuje. Neboť třebas i Morava nemohla se honositi tak velkolepými památkami uměleckými vůbec a stavebními zvláště jako některé země sousední, přece není v té příčině nikterak zemí chudou, ano nejedna památka moravská jest proslavena i za hranicemi říše.

Z doby nejstarší, románské, vyniká hradní kaple Znojemská svými nástěnnými malbami, a zbytky olomouckého hradu knížecího známy jsou ušlechtilostí výzdoby svých oken. Jinak ovšem z vlastní doby románské málo jest zachováno: kostelíček řeznovický, jakkoliv vzácný čistotou a ladností slohových tvarů, nemůže imponovati pro své skrovné rozměry, a hrobka pod kostelem kláštera na Louce u Znojma poutá jenom detaily výzdoby sloupkových hlavic. Z velikých chrámů slohu románského ani jeden se nám nedochoval: Olomoucký dóm, brněnský chrám sv. Petra, původní klášterní kostely rajhradský i velehradský — všechny byly přestavěny a zmizely téměř úplně. Poměrně nejvíce ještě zachovalo se z velehradského, ač i to jsou pouhé fragmenty nádherné stavby. Žďárský sice zachován, ale — „modernisován".

Za to máme na Moravě dva důstojné repraesentanty slohu přechodního z románského do gotiky: zámecký kostel třebíčský a klášter tišnovský, jejichž portály závodí čestně s nejslavnějšími stejnodobými památkami cizími.

Nic tak velikolepého nevykazuje u nás následující potom období gotické. Krásný sice jest chrám Starobrněnského kláštera králové, pěkný zajisté i chrám sv. Jakuba v Brně, stejně jako kostely sv. Mořice v Kroměříži a v Olomouci, nebo sv. Mikuláše ve Znojmě a jiné — ale žádný z nich nevyniká nad obyčejnou úroveň tou měrou, aby sláva jeho byla pronikla za hranice. Za to profánní stavitelství zachraňuje dobré jméno Moravy v té době: perla hradů moravských, staroslavný Pernštýn samojediný vyváží nedostatek na straně jiné. K němu druží se též památný Buchlov, nehledíc ani k četným hradům zříceným.

A když pak nad gotikou zvítězil směr nový — renaissance, rozkvetl po Moravě nebývalý život umělecký: velmožové moravští staví si nádherná sídla po celé zemi; z nich žádné asi nevyrovná se Telči; ale sotva ve které jiné zemi najde se tak hustě pohromadě tolik rozsáhlých zámkův, imponujících velkolepými arkádami, modou to vlašskými staviteli k nám z jejich

tehdejší domoviny přinesenou. Ivanovice, Bučovice,Rosice, Náměšť n. Osl., Mor. Třebová atd. — jest jich věru celá legie.

Vedle těchto velkolepých staveb profánních současné umění církevní celkem nemohlo vyniknouti. Teprve začátkem 17. stol. nastal i církevnímu umění nový rozkvět: barok slaví nebývalé triumfy: kostel sv. Michala v Olomouci a na sv. Kopečku, přestavba chrámu Velehradského, kostel v Jaroměřicích u Mor. Budějovic a ve Křtinách a přemnohé jiné rozpjaly své mohutné, smělé kopule a jsou vyzdobeny plastikou i malbami stejně nádherně jako panská sídla doby, na př. na Vranově u Znojma, v Jaroměřicích, a j., tehdy také zbudován moravský Eskurial: klášter Hradisko u Olomouce, s nímž o palmu závodí klášter na Louce u Znojma, arci nedostavěný. — Pak ovšem, jako všude jinde, nastal i na Moravě úpadek umění.

Jak již z tohoto nejstručnějšího výčtu vidno, jest to nemalá úloha, napsati zevrubné soustavné dějiny umění na Moravě. Veliký ten cíl vytkl si professor techniky — druhdy v Brně, nyní ve Vídni — Aug. Prokop. Pracoval o tomto díle po celý život; cestoval po Moravě a vyměřoval a rysoval hrady a zámky, kostely a kláštery, radnice a jiné významné budovy. Uveřejnil několik monografií v časopisech a předkládá nyní veškerý, soustavně zpracovaný materiál veřejnosti.

Nebude zajisté o tom sporu, že dnes nežije nikdo, jenž by se mohl vykázati zevrubnějšími studiemi a rozáhlejšími pracemi přípravnými pro tuto úlohu, kdo by byl sebral po Moravě více příslušného materiálu, nežli Prokop. Jeho přečetné detailní plány, půdorysy, průrysy atd. moravských hradů, zejména Pernštýna, Buchlova, Sovince atd., pak téměř všech větších kostelův a zámků moravských jsou zajisté nad míru cenným materiálem vědeckým. Toť jest také ona stránka jeho díla, která nám při něm nejvíce imponuje. Jako starý professor architektury ovládá ovšem samozřejmě látku na základě sečtelosti v odborné literatuře německé. Stejně samozřejmo jest tušim, že dílo tak nákladné vypraveno jest po stránce illustrační skvostně. Jest tu 1851 obrázků, některé jsou otištěny i několikrát. Jsou nejrůznější velikosti, i celostránkové, a reprodukce jsou téměř veskrze zdařilé, mnohé pak tak dokonalé, že větší dokonalosti snad již ani nelze dosáhnouti.

Vzhledem k této nákladnosti a skvělé výpravě díla jest ovšem i cena jeho nemalá; do konce r. 1904 totiž 150 K, potom

však 200 K. Spis, vydaný za velmi značných podpor Jeho Veličenstva, jakož i panujícího knížete Liechtensteina, pak za pomoci státu a obzvláště země Moravské, věnován jest Jeho Veličenstvu císaři pánu. Rozumí se, že takové monumentální dílo bude všem — zvláště pak cizím — historikům umění pramenem, z něhož čerpati budou v důvěře ve správnost veškerého obsahu jeho.

Všechny tyto právě uvedené věci opravňují zajisté veřejnost moravskou k největším nárokům proti takovému spisu, ona právem očekávati smí od něho naprosté zplnění požadavků, které možno klásti literárnímu dílu prvního řádu.

Uznali jsme shora bez obalu povšechné přednosti díla Prokopova a nebudeme váhati ani při rozboru podrobností pochváliti, co chvály zasluhuje. Neméně upřímně ovšem musíme se vysloviti také o jeho vadách a nedostatcích, bez nichž arci není. Autor sám jest si jich dobře vědom. Jeho předmluva zní na jednom místě nemálo skroušeně. Praví ť sám o svém díle, že jest to „eine ungleiche Arbeit“, vysvětluje a omlouvá „mancherlei Wiederholungen, das Notizenhafte bei Einzelnen, die Breite bei anderen Objekten, kurz nicht das Ausgeglichene, das nicht Vollkommene des Ganzen“. Citujeme to úmyslně v původním jazyku z důvodů na snadě ležících. V těchto jeho slovech je bohužel až příliš mnoho pravdy. Jeho dílu schází ono poslední zpracování, obroušení a vyčištění, bez něhož žádné dílo není dokonalým. Bylo vydáno ukvapeně, předčasně, a kdyby snad někdy mělo dojíti k vydání druhému — při jeho nákladnosti dlužno o tom arci pochybovati —, pak by musilo býti znamenitě přepracováno a jinak uspořádáno. Velice na úkor jest mu přílišná roztříštěnost látky o témže předmětě uměleckém. V soustavných dějinách umění nelze se tomu ovšem vyvarovati při památkách, na kterých každá doba slohová zanechala stopy. Že však taková roztříštěnost působí rušivě a kazí žádoucí jednotnost a jasnost líčení, jest třeba, aby se obmezila na míru nejnutnější, a to se v tomto díle nestalo. Celé věty, ano i odstavce jen málo pozměněné opakují se na různých místech dva i třikráte a o témže předmětě uměleckém čteme na místech desaterých. Jsme přesvědčeni, že by autor sám byl tuto vadu odčinil, kdyby nebyl s vydáním tak spěchal, obávaje se prý, že by se vydání jeho díla později stalo jemu vůbec nemožným. Autor hleděl to tušim paralysovati tím, že svoje dílo

nazval „Grundzüge einer Kunstgeschichte“. Ve skutečnosti jest toto dílo více než pouhými základy dějin umění na Moravě. Na takové základy jest přece příliš rozsáhlé a obsahuje příliš mnoho podrobností. Ale není ani topografií umění na Moravě, jak autor v Doslově míní; v topografii by přece látka musila býti kompletní a také zcela jinak uspořádána. Ve skutečnosti jest to náběh k Dějinám umění, náběh monumentální sice, ale přece jenom náběh.

Nedostatku řečeného dlužno upřímně litovati, ježto se tím veliká jinak hodnota díla značně umenšuje. Avšak tuto vadu lze konečně vysvětliti, ano do jisté míry i omluviti. Co však při historikovi umění v zemi většinou české se nedá omluviti, to jest nedostatečná znalost (sotva asi úmyslné zamlčování) české vědecké práce z oboru dějin umění na Moravě. Z celé, dnes přece již dosti hojné české literatury umělecko-historické o Moravě citován jest v díle Prokopově jediný Lehnerův časopis „Method“; pak už jenom Kalouskovy Tři historické mapy, Paprockého Markrabství Moravské a Sedláčkovy Hrady a zámky české, konečně také spis Beringrův a Janouškův „Město a panství Telč“, ale pod německým titulem, jako by to dílo bylo psáno německy. Zdá se vskutku, jakoby autor nevěděl, že vyšlo množství samostatných českých monografií, ve kterých zvláště přihlíží se také k památkám uměleckým, tak zejména o městu a panství Dačicích od Beringra a Janouška, o Boskovicích od Šembery, o Žďáru od Drože, o Pernštýně a poříčí Svratky od Nečase a jiných, o církevních památkách teleckých od Hrudičky, o Helštýně od Kahliga, o Uh. Brodě od Kučery atd. Také okresní popisy, jako Peckovo Okresní hejtmanství Holešovské, pak Kravařsko, Prostějovsko a j., kdež jsou umělecké památky popsány i vyobrazeny, pominuty jsou tu mlčením.

Marně hledáme v Prokopově díle také vůbec nějakou zmínku o Moravské Vlastivědě, vydávané musejním spolkem Brněnským; nikde také není citován ani Časopis Matice Moravské, ani Časopis vlasteneckého mus. spolku Olomuckého, ač tyto časopisy obsahují veliké množství článkův a zpráv uměleckohistorických z Moravy. O Památkách archaeologických a místopisných a Časopise společnosti přátel starožitností českých v Praze, ve kterých rovněž popsány jsou některé umělecké památky moravské, ani nemluvíme. Konečně pak tu nikde není zmínky o velikém soustavném

díle Lehnerově „Dějiny umění národa českého“, které ovšem ještě daleko není úplné, jehož první svazek však ukončen byl již r. 1903, tak že byla tu možnost, jeho upotřebiti. *Houdek.*
(Příště ostatek.)

Nová díla.

Vlastivědy Moravské vydány byly dílu II. běžné sešity 153—159, obsahující Boskovský okres. Napsal Jan Knies. Odborný redakor Fr. Jar. Rypáček. Str. 226 s polohorysem města Boskovic a mapkou okresu celého od Jos. Hladíka. Nákladem Mus. společnosti v Brně. Cena K 4·20. Dotištěn byl právě V. svazek Dvořákových Dějin moravských, obsahující léta 1792 až 1848. Tím ukončeno jest celé dílo, které by nemělo chyběti v žádné školské ani obecní knihovně. Nakladatelství očekává, že nyní budou Dějiny Moravy kupovány hojněji, než dosud.

Dějiny Čech a Moravy nové doby. Po Rezkovi a Svátkovi pokračuje Dr. J. V. Prášek. Sešit 92. Obsahuje dokončení věcí náboženských a pojednání o stavu národnosti české za válek francouzských. Zároveň vydán Zapovy kroniky prací téhož autora sešit 124, obsahující dokončení „Válečných let císaře a krále Františka I.“ a počátek rejstříku jmenného a věcného ke knize osmé.

Dějiny mravouky v Orientě. (I. Konfucius.) Napsal Dr. Rud. Dvořák. Časových otázek a rozprav paedagogických sv. VIII. redakcí J. Tůmy. Spisů Dědictví Komenského č. 48. Stran 118. Pro členy za 1 K, pro nečleny za 2 K.

Duševní odchylky školní mládeže. Napsal doc. Dr. Heveroch. Týchž rozprav sv. 7. Stran 82. Cena členům K —·70, nečlenům K 1·40.

O začátcích ústavních dějin Starého Města Pražského. Napsal Jaromír Čelakovský. (Zvl. otisk ze „Sborníku věd právních a státních“, roč. IV. sešit 3.) Stran 46.

Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské. Část I. Napsal Kamil Krofta. (Zvl. otisk z Česk. Časopisu Histor. X.) Stran 96.

Programy českých středních škol v Čechách. Složil Bol. Dolejšek. Část II. Dle vědeckého obsahu. Stran 44.

Památky obce Zbejšova. Napsal od r. 1878 Ant. Honl. 1904. Stran 71.

Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt? Beitrag zur Klärung eines Geschichts- und Gelehrtenirrtums. Napsal Martin Žunkovič. Kremsier, 1904. Cena K 1·20. Stran 111.

Časopisy.

Věstníku České akademie císaře Františka Josefa v Praze vydána redakcí Dra Bohuslava Raýmana ročníku XIII. čísla 6—7. Z obsahu vyjímáme:

Čínský filosof Lao-tsi a kniha jeho výroků Tao-tek-king. Podává R. Dvořák. — Elektřina a magnetismus. Dr. B. Mašek. — Rukopisná literární pozůstalost prof. Ign. Maška. Napsal Fr. Kott. — Dopisy Kollárovy. Sděluje Fr. Pastrnek. — Nauka o vlnivém pohybu étheru. Napsal Dr. Vladimír Novák. — Přehled geofysiky za rok 1903. Podává Dr. Stanislav Hanzlík. — Výňatky z prací akademií přijatých, zprávy o činnosti jednotlivých tříd a výkazy došlých podání.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře ročníku X. sešit 4. Nové články: Nejstarší kronika česká. VIII. Legenda, Oportet nos, fratres. (Jos. Pekař.) — Piotr Chmielowski (J. Máchal). — Drobnější články: Jak psáti jména a terminy původně azbukou psané? (Dušek, Bidlo.) — K otázce o poměru biskupův olomuckých k arcibiskupům pražským v XVI. století. (Fr. Snopek.) Literatura, výňatky z časopisův a zprávy. Č. Č. H. bude počínajíc rokem 1905 vycházeti za téže redakce a s programem rozšířeným nákladem Klubu Historického v Praze. Kdo zašle 10 K, stane se členem Klubu Historického a bule pravidelně dostávati Časopis. Páni historikové moravští uznají zajisté, že jest čestnou věcí, aby Č. Č. H. byl finančně zabezpečen a tím trvale zachován české literatuře.

Časopisu Musea Království Českého vydány redakcí Frant. Kvapila a Čeňka Zíbrta roč. LXXVIII. sv. 3. až 6. Nové práce: J. Kollár a P. J. Koeppen (V. A. Francev). — Veršové shody rukopisu Hradeckého (Ant. Havlík). — Z kulturních dějin král. věnného města Poličky (Karel Adámek). — Rukopisy Děčínské (Dr. J. Kapras). — O středověkém radním zřízení městském v Německu (Dr. Jarom. Čelakovský). — Píseň veselé chudiny (Ad. Patera). — Drobné příspěvky, dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii, zprávy knihopisné a spolkové.

Sborníku věd právních a státních vydány redakcí prof. Bohuše Riegra roč. V. sešity 1. a 2. Obsah: Henner Kamil, O uherském právu manželském. — Krčmář Jan, Institut de droit international a jeho práce v oboru mezinárodního práva soukromého. — Drbohlav Karel, O vnitřní stránce lidských činů vůbec a trestných zvláště. — Vavřínek František, O formách předlitavské admin. decentralisace. Hojné zprávy literární.

Sborníku Historického kroužku vydáno redakcí Dra. Mat. Kováře roč. V číslo 3. Nové práce: K obraně sv. Jana Nepomuckého (Fr. Štědrý). — Přiznávací list statku Chotětova (Čeněk Houba).

Zpráv Právnické Jednoty Moravské vydány redakcí J. Boubely, K. Löfflera a Dra. Fr. Bílovského roč. XIII. seš. V. a VI. Obsah: O právních vztazích uhražovacího kapitálu výměnkového k osobám na něm interessovaným (K. Flieder). — Následky nedostavení se soukromého žalobce ku hlavnímu přelíčení (Dr. Emil Synek). — O požárové náhradě v exekuci (Dr. Fr. Dolenský). — Zkoumání písma (Dr. Ant. Glos). Praktické případy. Literatura.

Věstníku českých professorů vydáno redakcí Fr. Bílého ročníku XII. číslo 1. Obsah: V. Hulík: Z paedagogické závěti starého professora. — Hubert Fiala: O mezinárodním dopisování žákovském. — V. J. Dušek: Vzorný professor. — V. Hübner, J. Kupec, E. Schubert: Drobnosti mathematické. — J. Sommer: Drobnosti z fysiky. — Fr. Ruth: Četba česká na našich gymnasiích a reálkách. — Ad. Mach: Středoškolské dojmy z cest. — Fr. Bartoš: Ukázky našeho nynějšího jazyka spisovného. Drobné zprávy. Z ruchu stavovského. Spolkové zprávy. Literatura.

Českého lidu vydána redakcí Dra Č. Zíbrta roč. XIV. čís. 1. a 2. Obsah: č. 1.: Josef Letošník: O rhythmu národních písní moravských. – Václav Schulz: Obec Osík a její rychtář (1772 - 1777). — Dr. Č. Zíbrt: Staročeská zaříkadla a lekovadla nemocí. — Fr. Kretz: Národní slovenská píseň. — Fr. J. Hruška: Z humoru chodského lidu. — Dr. Ant. Podlaha: Pohled na Hořice z r. 1822. — Oldřich J. Novotný: Lidové léčení hlístů. — Ant. Klvaňa: Kult blahosl. Jana Sarkandra mezi lidem moravsko-slezským. — Dr. Č. Zíbrt: Materialie a studie ku pověsti o Jak. Kubatovi. — Kubata dal hlavu za blata. — Boh. Franěk: Svatba na Rakovnicku před 50 lety. — Čís. 2.: Renata Tyršová: O významu lidového umění. — F. L. Sál a O. J. Novotný: Lidová jména rostlin. — J. K. Hraše: Materialie a studie ku pověsti o Jak. Kubatovi. — J. Nedoma: Zápis o pokladu na Mělnice. — Fr. Zákrejs: Na Stříbrském ostrůvku. — Jan Soukup: Štědrovečerní koleda kněží ve stol. XIV. — Fr. V. Bouchal: Lov ryb na Hlubocku. — Zd. Nejedlý: Lidový zpěv světský v době předhusitské. — Různé zprávy.

Hlídky vydána redakcí Dra. P. Vychodila roč. XXI. č. 10.—12. Nové práce: Al. Koudelka: Z anglického písemnictví. — P. H. Martin: Nervosa a poesie. Nová díla. Věda a umění. Rozhledy.

Vlasti vydáno redakcí Tomáše Škrdla roč. XX. č. 12., roč. XXI. č. 1. až 3. Z obsahu vyjímáme: Jaký byl vztah věrozvěstů slov. Cyrilla a Methoděje ke stolici římské? (Jan Hendrych.) — Československá jednota, rozluka a vzájemnost. (Fr V. Peřinka.) — Hřbitovy po stránce hygienické a nemoci infekční (Tomáš Pícha.) — Literatura a drobné zprávy.

Pánům členům!

Přikládáme k prvnímu sešitu složní listy poštovní spořitelny a prosíme pánů členův, aby laskavě poslali členský příspěvek na rok 1905 v době nejkratší.

Pp. dlužníků let minulých pak opětně a důrazně žádáme, aby zaslali dluhující příspěvky zároveň s příspěvkem členským na r. 1905.

Fr. B. Wurm,
pokladník.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

O středověkém radním zřízení v královských městech moravských.

Píše prof. dr. Jaromír Čelakovský.

Vyloživ na jiném místě, jaký význam mělo zřízení sborů zastupitelských neboli rad pro vývoj městské ústavy v zemích románsko-německých [1]), dospěl jsem k tomu výsledku, že vůbec středověká ústava městská a s ní související organisace obchodu a průmyslu, jichž prospívání města měla podporovati, musí se pokládati za produkt národně smíšený, do jisté míry povahy obecně mezinárodní a že stejně takového rázu jest i hlavní základ svobodného vývoje ústavy městské — radní zřízení.

Povahu tuto ovšem ústava městská nezměnila, když ve XIII. století překročila hranice českomoravské a když po cizím vzoru byla na podhradích hradův nebo na jiných příhodných místech zaváděna v městech, jež zakládána jsou usilím panovníkův a vrchností pomocí cizích kolonistů, kteří z jižních a severních Němec, z Flander a románských zemí k nám přicházeli a zde trvale při tržištích se usazovali. Ano ústava městská, jsouc nucena přizpůsobovati se zvláštním poměrům zemí našich, stala se ústavem národně ještě smíšenějším, nežli tomu bylo v Němcích samých. Vždyť moc panovnická česká při vývoji tom spolupůsobila, a mnohé obce naše městské vyvinuly se z dávných osad trhových, a i kde města nově jsou „od kořene" zakládána, stali se jejich příslušníky netoliko cizí kolonisté, nýbrž i domácí trhovci, kupci a řemeslníci. Příliv nového obyvatelstva z venkova do měst národní smíšenost městského lidu i na dále udržoval, ale městské zřízení samo nestávalo

[1]) Srov. moje pojednání „O původu středověké ústavy městské" v Almanachu České Akademie XIII. str. 185; „O vzniku a vývoji městského zřízení radního vůbec" v druhém vydání „Povšechných českých dějin právních" str. 396 násl. (cituju D. Pr.) a „O středověkém radním zřízení městském v Německu" v Časopisu Č. Musea 1904 str. 377 násl.

se ani toliko německým, když starousedlé měšťanstvo, majíc správu obcí ve svých rukou, bylo převahou v mnohých městech německé, ani toliko českým, když po válkách husitských většina měst v Čechách zcela se počeštila. Ústava měst zůstávala celkem na starých základech, jak se na jihozápadě evropském utvořily, a toliko místní poměry i naše určovaly jí částečně zvláštní ráz. V tom ohledu zejména padal na váhu dozor nad královskými městy, jejž úředníci komory královské vykonávali. Úředníci ti, zastávajíce práva moci zeměpanské, měli závažný vliv na vývoj ústavních a právních poměrů v městech, ale poněvadž bylo jim možno toliko čas od času do měst se dostavovati, těšila se města u nás přes to ve středověku dosti značné míře samosprávy a mohla časem dosti samostatně se zařizovati.

Poskytuje v tom ohledu poučný doklad právě starší vývoj radního zřízení v městech moravských, kterému tuto věnujeme pozornost. Chceme se při tom obmeziti na města královská, poněvadž se nám o nich četnější zprávy zachovaly, nežli o ostatních městech (biskupských, panských, klášterních), o jichž starší organisaci nejsme v dostatečné míře poučeni. Není ostatně žádné pochybnosti o tom, že i tato města hleděla svá zřízení vždy přizpůsobovati ústavě sousedních měst královských.

Před válkami husitskými činil se pak na Moravě rozdíl mezi čtyřmi předními královskými městy Olomoucí, Brnem, Znojmem a Jihlavou, jež byla nadána většími výsadami a jichž rady nebo kmetcí stolice vyvinuly se na „vyšší práva" pro jiná města, a mezi ostatními menšími městy královskými, k nimž r. 1410 města Uherské Hradiště, Uničov, Litovel, Jevíčko a Jemnice se počítala [1]) a mezi něž ve XIV. a XV. století časem také jiná města patřila jako Ivančice, Uherský Brod, Pohořelice a Přerov,[2]) jsouce v dočasném držení králů neb markrabí.

---

[1]) Codex Moraviae (cit. Cod.) XIV. str. 120.

[2]) Srov. na př. Cod. IX. str. 324, X. str. 139 a 150, a XII. str. 453 a 454. a Chlumecký, Die Regesten der Archive in Maehren str. 23. Pokud Opavsko bylo částí Moravy, byla královskými městy moravskými i čtyři tamější města Opava, Hlubčice, Krnov a Bruntál, jež se ale za kr. Václava II. stala knížecími. Srov. Erben-Emler, Regesta Bohemiae et Moraviae (cit. Reg.) I. 317, II. str. 276, 546, 567, 657 a 739; též Cod. IV. str. 371 a 372. Někteří spisovatelé počítají na Moravě královských měst před válkami husitskými až třidcet, ale počet ten je zajisté přehnaný.

Z těchto měst Olomouc, Uničov, Litovel, Jevíčko a Přerov spravovala se, jak známo, právem Magdeburským nebo Vratislavským, pokud se týče Olomouckým, kdežto ostatní města některým právem městským původu jihoněmeckého a jest proto přiměřeno pojednati o jich zřízení radním dle těchto dvou skupin, aby bylo vyšetřeno, do jaké míry ústavní jich vývoj dál se v souvislosti s mateřskými městy.

Nejstarší zprávy o zřízení radním zachovaly se nám v Brně, které asi v době krále Václava I. na podhradí vedle staré osady trhové u sv. Petra a po zabrání části této osady v ohradu městskou jakožto město královské kolem velkého tržiště bylo založeno, při čemž několik osad i národního rázu je v jednu obec městskou sloučeno.[1]) Jako před založením města žilo na podhradí obyvatelstvo národně smíšené — uvádějíť se Češi, Němci, Románi a Židé —, tak tomu zajisté bylo i po jeho založení.[2])

---

[1]) Jmenujiť se cives Brunenses a plebani in civitate Brunensi r. 1237 a 1239 (Reg. I. str. 430 a 456) a r. 1240 mezi svědky na listině královské přichází Rubinus judex Brunensis (Reg. I. str. 461). Listiny dvě z r. 1229 jednající o „amplianda civitate nostra Brunensi“ a o „judici nostro de Brunna,“ pocházejíce „e codice Tischnowicensi“ jsou patrně novější podvrhy Bočkovy.

[2]) Olomoucký biskup Robert odděliv od původní farnosti u sv. Petra, která Čechy byla obydlena, novou farnost u sv. Jakuba ustanovil r. 1231, že tomuto kostelu mají býti podřízeni „omnes Theutonici et Gallici“, slibuje, že při filialním jeho kostele sv. Mikuláše bude pro Romany ustanovovati „romanum sacerdotem, qui eorum linquas intelligeret, quia, cives circum illam manentes maxime erant Romani et linquam Moravorum et Theutonicorum non intelligebant“ (Cod. II. str. 233.). Když pak r. 1295 stala se výpověď o hranice farnosti sv. Petra, jež se nazývá „burgus, qui Antiqua Brunna dicitur“ směrem k farnosti sv. Jakuba, tu se v ní dosvědčuje, „quod Boemi ab ecclesia sancti Petri, Theutonici vero ab ecclesia sancti Jakobi cuncta jura parrochialia et ecclesiastica debeant percipere sacramenta“. (Cod. IV. str. 407.). Pozoruhodno jest, že v listinách těch Moravi a Boemi jako totožná národnost přicházejí. Konečně r. 1268 byla udělena práva i „Judaeis moram trahentibus in civitate Brunnensi“ (Cod. IV. str. 20.). Co se výrazu Romani týče, vykládali jej Rössler, Deutsche Rechtsdenkmaeler II. str. XXV., d'Elvert, Beitraege zur Geschichte der königl. Staedte Mährens, insbesondere der königl. Landeshauptstadt Brünn str. 256. a Royt v Časopisu Matice Moravské 1869 str. 71. na galikánské Flandry neboli Walony, kdežto Bretholz, Die Pfarrkirche zu St. Jacob in Brünn str. 4. na Vlachy nebo italské kupce, kteří se při Velkém náměstí usadili. Ale Romani ti užívali několik „linguas“ a znamenali netoliko Vlachy a Valony, nýbrž i jiné románské přistěhovalce. Rovněž pod názvem Theutonici sluší rozuměti příslušníky různých kmenů německých, kteří mluvíce vlastními dialekty ne-

Od krále Václava I. obdrželo pak nové město r. 1243 potvrzení svobod a práv v obšírné výsadě, jejíž ustanovení, jak známo, jsou větším dílem převzata z babenberských práv městům Enži a Vídni r. 1212 a 1221 udělených a to na základě sdělení práv Flanderských. Patrno z výsady, že už tehdy Brno bylo hrazeno [1]) a že správa jeho měla býti hlavně dle příkladu Vídně organisována. Jako tam rychtář vévodou jmenovaný v ten čas vedl správu soudní i obecní společně s předními měšťany, mezi nimiž sto zvláště seznamenaných tak zv. denominátů zůstávalo stále v úřadě, a jako tam 24 měšťanů, kteří v městě platili za moudřejší, mělo tvořiti sbor, který by usnášel se o věcech obecních a tržních,[2]) tak podobně mělo tomu býti i v Brně. Soudní moc ve věcech civilních i trestních vykonával rychtář městský králem dosazený a jemu při tom měli býti nápomocni vedle předních měšťanů (zv. cives honestiores, cives credibiles et honesti) i zvláštní měšťané přísežní zeměpánem neb jeho úředníky asi trvale ustanovení (jurati principis), kteří patrně zastávali úkol denominátů, zvláštních to důvěrníků rychtáře.[3]) Zejména když šlo o očistu před soudem v případě vraždy nebo poranění, měl jedním ze sedmi očistníků býti takovýto přísežný zeměpána (unus de juratis principis[4]), o jichžto počtu výsada jinak zprávu nepodává. Kromě těchto zeměpanských přísežných nebo denominátů

---

dobře si třeba rozuměli a proto asi vzdělanější z nich dosti dlouho užívali latinského jazyka jakožto dorozumívacího. V právní knize brněnské z r. 1353 v čl. 454 připouští se, že „Renensis, Wiennensis, Saxo vel Suevus vel alienigena alium habens modum loquendi, quam hic loqui consuetum est“, může přísahati ve vlastním nářečí (Rössler u. m. str. 211.). Patrně tedy v Brně dialekt bavorský převládal, poněvadž o něm neděje se zmínka, a i jiné něm. dialekty přicházely. O podobných národnostních poměrech na Starém m. Pražském srov. moje pojednání: „O začátcích ústavních dějin Starého města Pražského“ str. 24.

[1]) Praviť se v listině „infra civitatis ambitum, hoc est infra fossatum et murum“ (Jireček, Codex juris boh. I. str. 73.).

[2]) Srov. D. Pr. str. 535.

[3]) Srov. D. Pr. str. 530.

[4]) Srov. Jireček u. m. str. 73. (čl. 1.) a 74. (čl. 8. a 9.). — Výsada vévody Leopolda z r. 1221 Vídni daná ustanovuje očistu v čl. 1. „cum VII. viris honestis et credibilibus“ a při poranění „cum denominatis i. e. cum XX. personis honestis, quas judex accurate denominavit“ (Tomaschek, Rechte und Freiheiten der St. Wien I. str. 8.).

uvádí výsada čtyřiadvacet přísežných měšťanů (jurati civium), kterým král povoluje, aby měli právo dávati nařízení ve věcech obchodu a trhu, jakož i ve všech záležitostech, jež se cti a prospěchu města týkají, aniž by rychtář neb měšťané mohli takovýmto jich statutům odporovati.[1]) Spravujíce hospodářství městské, měli tito přísežní vliv na konání moci soudní toliko potud, pokud část pokut šla na účely obecní a jim proto o výši pokut neb o úmluvě v příčině jich placení bylo spolurozhodovati.[2])

Avšak záhy použili měšťanští přísežní propůjčeného jim práva statutárného, aby obmezili rychtáře ve vykonávání moci soudní tím spůsobem, že sami na zahájených soudech nálezy vynášeli a tím se dá vysvětliti, že král Přemysl II. Otakar nazývá je v jednom listě scabiny neboli kmety soudu městského.[3]) Za tohoto příznivce stavu městského došlo pak vůbec k zavedení jakési uniformity ve zřízení radním ve všech tehdejších městech českomoravských a také rakouských, tedy i v Brně, neboť roku 1270 povolil měšťanům m. Tulna, aby dvanácte přísežných vedlo správu obce, jak je to obvyklé i v jiných městech jeho královských (sicut in aliis nostris civitatibus est consuetum), při čemž přísežným přiznal právo zasedati na soudě městském.[4]) O tom, kdo přísežné tyto má ustanovovati, nemá výsada brněnská z r. 1243 žádného bližšího ustanovení; ale z té okolnosti, že jurati civium byli králem měšťanům přiznáni jako zástupcové obce městské na rozdíl od rychtáře a zmíněných jurati principis, dá se důvodně souditi, že původně měšťané — jichž počet nebyl

---

[1]) Král praví v dodatečných ustanoveních: „Decrevimus etiam, ut XXIV. civium jurati de mercatu et aliis, quae ad honorem et utilitatem pertinent civitatis, pro ingenio suo debeant fideliter ordinare, quorum ordinationem nec judex nec cives nec alter quispiam irritabit, quod qui praesumpserit attemptare, solvat judici poenam ab eisdem statutam“. (Jireček u. m. str. 79. čl. 16.)

[2]) Dle čl. 4. výsady třetina pokut připadá „ecclesiis, egentibus et ad vias reformandas de communi consilio“; dle čl. 2. vinník „capite puniatur vel secundum gratiam judicis et juratorum civitatis emendetur“ a dle čl. 24. „judex ei (mulieri communi) satisfaciat de oppressore juxta consilium et sententiam juratorum, in potestate quoque judicis erit, illum, si voluerit, puniendi“ (Jireček u. m. I. str. 73., 74. a 77).

[3]) Reg. II. str. 107. — V německém překladu výsady z r. 1243 pocházející z první pol. XIV. stol. překládají se jurati tolikéž výrazem scheppen aneb gesworne schepfen. (Rössler u. m. II. str. 342., 343., 345. a 350.)

[4]) D. Pr. str. 540.

velký — sami si je svobodně volili, a když právomoc těchto přísežných i na záležitosti soudní se šířila, tu že teprve král neb jeho náměstek (markrabí, hejtman, komorník, podkomoří) vyhradil si přiměřený vliv na jich volbu, maje na tom důležitý zájem, aby správa a soudní moc v obci nalézaly se ve spolehlivých rukou.

Následkem toho král Václav II. asi v souhlasu s posavadní praxí r. 1292 vydal měšťanům brněnským předpis o volbě rady, aby sobě každého roku v oktáv Vzkřísení Páně volili svobodně a v souhlasu s obcí přísežné neboli konšely; avšak vyhradil sobě, kdyby na Moravě meškal, aby zvolení potom jemu neb jeho protonotáři a v nepřítomnosti jeho moravskému komorníku ku potvrzení byli předkládáni, a aby zůstávalo v moci krále i mimo čas obnovy rady složiti z úřadu jednoho neb i více konšelů, kdyby se zjevného provinění dopustili.[1])

Výraz jurati ukazuje k tomu, že členové rady jsouce králem neb jeho zástupcem v úřadě stvrzeni, skládali přísahu, jejíž znění se nám nezachovalo;[2]) kdežto označení jich jakožto consules obsahovalo uznání značné míry samosprávy městské, jakéž tehdy už Brno se těšilo.

---

[1]) Praví se ve výsadě: „Concedimus civibus Brunnensibus plenariam potestatem de unanimi consensu totius civitatis eiusdem inter se iuratos seu consules, viros fide dignos, qui eis omnibus communiter expedire videantur, semper circa octavas resurectionis domini nostri annis singulis eligendi, per annum tantummodo duraturos, nisi per reatum notorium eorum aliquis aut plures demereantur destitui ante annum, hoc nichilominus adjecto, quod cives celebrata electione iuratorum eorundem nobis eos, si tunc in terra Moravie presentes fuerimus, aut prothonotario nostro, sed in absentia nostra camerario vice nostra pro viris fide dignis et ydoneis presentabunt“. (Reg. II. č. 1569.) Právní kniha brněnská v čl. 475. má doplňující toto ustanovení: „Item si habitatores loci alicujus privilegiati sunt, quod per se ipsos principe non interrogato judicem et juratos eligunt et statuunt tempore debito, tunc non est opus, quod XI. jurati pro destitutione duodecimi, si hoc demeruit, principem requirant. Secus autem est, si princeps sibi ipsi auctoritatem hujusmodi reservavit; tunc enim, sicut electio, sic et destitutio ad eum pertinet, cum accessorium sequi debeat principale“ (Rössler u. m. II. str. 217).

[2]) V čl. 681. a 682. právní knihy brněnské mluví se o „scabinis seu juratis, qui in principio electionis sui officii juraverunt“, že budou spravedlivě souditi (Rössler u. m. II. str. 315.) a v pozdější redakci této knihy mluví se o juramentum přísežných, „quod deo et hominibus pro justitia fovenda fecerunt.“ (Jireček, Codex j. boh. II. 4. str. 182.)

Členové rady brněnské vymohli si už před tím r. 1278 na králi Rudolfovi uznání ovšem platonické, že jich město je civitas imperii a král Albrecht I. r. 1307 a také král Jan r. 1331 zvali je consules,[1]) kteří ovšem nepřestávali se domáhati postavení co možná neodvislého. Přes to obyčejně říkalo se jim cives jurati a toliko výjimečně consules neb jurati consules, consules et jurati nebo scabini, jak to i v jiných městech bylo obvyklé.[2])

V době krále Jana (po prvé r. 1328) činí se pak rozdíl mezi dvanácti přísežnými neb konšely nově dosazenými a těmi, kdož v stejném počtu předešlého roku byli v úřadě (jurati moderni et antiqui vel praeteriti, domini consulatus antiqui et moderni, seniores rectores consilii civitatis, nuyege und alte gesworn schepfen[3]) a je patrno, že rada v ten čas byla tím spůsobem obnovována, že toliko polovice bývalých členů každého roku odstupovala a na její místo noví členové počtem dvanácte jsou voleni, kterým hlavně náleželo vésti správu městskou. Nicméně i členové rady z předešlého roku, kteří více nebyli přísahou zavázáni, povoláváni jsou k sezením zasedající neboli sedící rady, aby byli radou nápomocni, když šlo o vydávání statut neb o důležitější rozhodnutí.[4]) Zdá se, že časem říkalo se jim consules a členům sedící rady jurati. Ano jsou doklady, že i soudní

---

[1]) Reg. II. str. 490. a 929. a III. str. 711.

[2]) Tak přicházejí Brněnští: jurati (gesworn) v Reg. III. str. 102., 346. (universitas juratorum), 411. a 680., Cod. VII. str. 327., 420., 443., 589. a 670. VIII. str. 86., 177., 188., 190., 270. a 273., IX. str. 25., 124., 221. a 356., X. str. 92. a 199., XI. str. 108., 123., 155., 361., 377., 379. a 380., XII. str. 102., 111., 204. a 478., XIII. str. 96., 159., 189., 191—193., 198., 275. a 322. a XIV. str. 79.; consules (consulatus, consules jurati, consules et jurati, ratheren, gesworn rat) Cod. VII. str. 215., VIII. str. 131, X. str. 215, XI. str. 71., 207., 229., 301., 391. a 396., XII. str. 38., XIII. str. 186., 194., 207., 270. (konšelé 1403) a 278; a scabini (scheppen, gesworen scheppen) Cod. VI. str. 334 a 388, VIII. str. 131, 136 a 139, XI. str. 29, 107, 145, 146, 155, 195, 197, 228, 234, 280, 303, 393, 403 a 406, XII. str. 38, 101 a 111, XIII. str. 6, 187, 188, 197, 252 a 409.

[3]) Srov. Cod. VI. str. 388, VII. str. 420, 589 a 670, VIII. str. 136 a 177, XI. str. 207, XII. str. 101, XIII. str. 6, 187 a 197 a XIV. str. 79; k tomu též Rössler u. m. II. str. 32 a 237.

[4]) Srov. Cod. VI. str. 388, VIII. str. 136 a 177, XII. str. 101, též Rössler u. m. str. 107 a 237.

moc členy obou rad se vykonávala,[1]) ačli nebylo někdy svěřeno účastenství na soudě toliko některým osobám jak ze staré tak i nové rady. V každém případě ti, kdož úřad kmetů neb nálezců vykonávali, zvali se scabini.

Právní kniha brněnská z r. asi 1353, která zastupuje vůbec stanovisko radní, píše, že po obnově rady mají nově zvolení přísežní se staršími členy patrně předešlé rady se sejíti, aby starší (seniores) učili mladší, kterak se v úřadě mají spravovati a zachovávati.[2]) Kniha ta na mnoha místech mluví o tom, že přísežným náleží konati moc soudní a dávati statuta, při čemž většina přítomných má rozhodovati.[3]) Rychtáři nakazuje, aby se k přísežným choval uctivě jakožto k zákonodárcům a vykladačům práva (tamquam legistatores et interpretatores), aby nálezy od nich vynesené vykonával, aniž by sám výpovědi činil, aby vybíral toliko ty pokuty, které mu přisoudí, aby k pečetím a nadáním města se nepotahoval a vůbec při každé věci přísežné slyšel, jich byl poslušen a podle jich rady veliká jednání svého úřadu zařizoval.[4]) S touto snahou, vymaniti se z moci rychtáře městského, ano uvésti jej do područí rady, souviselo, že v Brně zřízen byl v době krále Jana úřad purkmistra, jenž někdy přecházel z jednoho konšela na druhého, někdy ale po příkladu Vídně asi býval radou městskou na rok obsazován.[5]) Purkmistr

---

[1]) Srov. Cod. VII. str. 589, XI. str. 207 a XIII. str. 6; též Rössler u. m. II. str. 32, 202 (consilium plenum civitatis, quod regitur per viginti quatuor, sententialiter adinvenit) a 205.

[2]) V dodatku k právní knize brněnské z konce XIV. stol. (v čl. 409.) se čte: „Novi jurati, postquam locati fuerint, statim die sequenti non feriata, debent convenire, et sic se ad invicem unire, quod seniores informent juniores, qualiter in officio scabinatus regere se debeant et tenere“. (Rössler u. m. II. str. 189.)

[3]) Srov. čl. 475. (Rössler u. m. II. str. 216.)

[4]) Rössler u. m. II. str. 186, 187, 195, 214, 260 a 394.

[5]) Po prvé přichází purkmistr v listině z r. 1340, v které právo patronátní ke kapli přísluší „ad magistrum consulum et consules“. (Cod. VII. str. 215, k tomu str. 420, 443 a 589, kde magister civium se uvodí.) R. 1349 v srpnu byl purkmistrem Albertus dictus fereus (Cod. VII. str. 670) a v listopadu Jacobus Alrami (Čas. Č. Musea 1882 str. 501); tedy se střídali; ale 26. dubna 1402 byl purkmistrem Ott, který také v únoru 1403 přichází (Cod. XIII. str. 198 a 252), což nasvědčuje tomu, že byl v úřadě celý rok, neb obnova rady dála se o Velkonocích, jež r. 1402 byly 26. března a r. 1403 15. dubna. Srov. odporující si

předsedal radě, kdykoli šlo o záležitosti obecní; ale když r. 1376 markrabí Jošt povolil kmetům města Brna, aby po odstoupení tehdejšího rychtáře mohli si sami rychtáře ustanovovati,[1]) a když rychtář stal se podřízeným úředníkem městským, jsa obyčejně volen z členů odstupující rady,[2]) tu ovšem purkmistr obdržel i přednost před ním, předsedaje časem i soudu.

Během XIV. století začíná pak i v Brně živel řemeslnický hlásiti se o účastenství ve správě obecní. Markrabí Karel (1341—1346) zakázal sice cechům jak v Brně, tak i v Olomouci a Znojmě, zejména pekařům, řezníkům. koželuhům, ševcům a krejčím, aby mezi sebou uzavírali jednoty (uniones mechanicorum) na úkor obce,[3]) ale už za markrabí Jana Jindřicha (1349—1375) viděla se rada nucena povolávati časem starší z obce (meliores de communitate, seniores) k poradám.[4]) Markrabí sám sesadil r. 1363 svémocně sedm přísežných Brněnských a na jich místo dosadil nové přísežné, mezi nimiž byli tři řemeslníci: pekař, řezník a kramář.[5]) Přes všechny zákazy došlo r. 1378 za markrabího Jošta k uzavření přísežné jednoty zástupců cechů bez souhlasu rady, kteří se toho dožadovali, aby rada k sezením svým povolávala osm cechmistrů, kdykoli by toho potřeba žádala;[6]) ale nevíme, zdali cechy s požadavkem tím tehdy pořídily. Naproti tomu v ten čas sepsán byl dodatek k právní knize z r. 1353, v kterém se za věc obvyklou považuje, když odstupující členové

náhledy u d'Elverta u. m. str. 372 a 396. — O purkmistrovi ve Vídni srov. D. Pr. str. 538. — Právní kniha z r. 1353 jedná o působnosti purkmistra v čl. 218. a 663. (Rössler u. m. II. str. 107, 306, též 366.)

[1]) Cod. XI. str. 29. Nesprávný je náhled, že by markrabí býval téhož roku povolil měšťanům Brněnským svobodnou volbu rady, jak d'Elvert u. m. str. 261 a 361 a po něm i jiní tvrdí.

[2]) d'Elvert u. m. str. 397.

[3]) Rössler u. m. II. str. 217.

[4]) Srov. Cod. VIII. str. 270 (r. 1355) a Rössler u. m. str. 237.

[5]) Volumen rationum collectarum et camere №. 15 na l. 5. v archivu m. Brna. Dle téže knihy l. 48 byli r. 1377 členy rady: tři kramáři, řezník a sladovník.

[6]) Čte se: „magistri artificum trina vice conspirationem et congregationem iniverunt absque consensu juratorum“, sepsavše své stížnosti a žádajíce, „quod octo magistri operum et czecharum compareant specialiter ad consilium, cum civitas in causis quibuscunque necesse habuerit de communitate ad requisitionem juratorum“. (Cod. XI. str. 108.)

rady v den volby volí sami nové přísežné a to z měšťanů v městě usedlých a nikoli na venkově přebývajících.[1]) Jest možné, že v ten čas starousedlé měšťanstvo na markrabím nebo podkomořím vymohlo si právo, aby rada sama se obnovovala, by tím bezpečněji správa obce v rukou patricijských zůstávala. Na počátku XV. století dá se pak pozorovati, že k sezením rady i členové dvou předcházejících rad se povolávají, tak že plná rada čítá až 38 členů, purkmistra a rychtáře v to počítaje. Při tom mezi členy rad nacházíme asi třetinu řemeslníků, tak že se zdá, že v ten čas došlo k nějakému dohodnutí mezi patricii a cechy, dle kterého řemeslnictvo obdrželo poměrně větší zastoupení v radě. Zároveň mezi členy rady nacházíme některá česká jména a kromě toho k poradám rady asi obyčejně starší obecní se povolávají.[2]) Není pak vyloučeno, že už tehdy patricijský živel hleděl udržeti nadvládu v obci tím prostředkem, že zavedl střídání tří rad, které aspoň později bylo v Brně obvyklé, takže toliko na uprázdněná místa bývala volba nových členů vykonávána.[3])

S Brnem, co se práva a zřízení městského týče, stála v nejbližších stycích Jihlava, jejíž starší ústavní poměry dají se dobře sledovati až do doby habsburské. Byla založena brzo po r. 1240 jakožto město královské vedle starší osady horní (Antiqua Iglavia) a její jurati civitatis přicházejí po prvé v zakládací listině města z r. 1249, v které se také podrobně o jich působnosti

---

[1]) Dodáváť se: „Item si — adveniente electionis tempore juratorum jurati fuerint electi novi per antiquos, electionem eorum refutantes nec jurare nec in electionem consentire curaverint: talis contumacitas seu temeritas merito tamquam arbitraria principis seu eorum dominii emendis subjacebunt“. (Jireček, Codex j. boh. II. 4. str. 182.)

[2]) Srov. Cod. XIII. str. 189 a 198. R. 1402 nacházíme mezi přísežnými: řezníka, kramáře, koželuha, dva lukaře (zhotovitele luků), zlatníka, tři kožešníky a pekaře a za Čechy možno považovati přísežné, jako Hodislava Kozíhlavu, Václava a Martina z Boskovic a j. Rok na to vydali také „purgmeistr, konšelé a měščené Brněnsky, rada i všecka obec“ českou listinu (Tamže str. 270) a r. 1405 mezi 12 členy rady nacházíme kožešníka, tandléře, helméře, jircháře a sladovníka (Tamže str. 409). V ten čas rychtář Fric, Sulík z Radkova, Ješek Hrúska a Václav Has a jiní ve srozumění s markrabím Joštem vyhnali kněze u sv. Jakuba a jiné dosadili, a klášter Oslavanský podávaje žalobu k papežské stolici pro rušení svého práva patronátního k tomuto kostelu, oznámil to „universis et singulis Christi fidelibus et praesertim Bohemiae nacionis“. (Tamže str. 227.)

[3]) d'Elvert u. m. str. 377 a 379.

pojednává, ač sotva lze pochybovati o tom, že už několik let před tím byli zavedeni.[1]) Měšťané sami si takovéto zástupce třeba dočasně volili. Výsady v listině obsažené byly, jak známo, povoleny netoliko měšťanům a horníkům Jihlavským, nýbrž horníkům všude po království, patrně za tím účelem, aby horníci horlivě spolupůsobili též při zakládání nových měst poblíže hor a dolů. Obsahují obecné „svobody měšťanů“ (libertates civium), o jichž obsahu zajisté v srpnu 1249 stalo se dohodnutí při jednání o mír mezi králem Václavem I. a synem jeho Přemyslem II. Otakarem, jemuž Morava a také Jihlava byly v ten čas postoupeny. Jihlavští horníci tehdy poskytli mocnou pomoc králi při dobývání hradu Pražského, a když 16. srpna došlo k dohodnutí v Praze o obecnou nápravu záležitostí zemských,[2]) tu asi při této příležitosti vyřízeny byly také žádosti horníkův a měšťanů Jihlavských, jakož i jiných měst o zabezpečení svobodného postavení stavu městského v zemích českých.[3]) Myšlenka povoliti měšťanům i jiných měst zvláštní

---

[1]) Jireček, Codex I. str. 83 násl. Máme sice už z r. 1227 a opět z 1234 doklady na jurati montanorum neb montium, kteří společně s urburéřem a horním soudcem v Jihlavě správu hor vedli a v horních věcech nalézali (Cod. II. str. 185, 268 a 353, Reg. I. str. 334, 399 a 446); avšak tito jurati byli asi přísežnými úředníky neb zřízenci od krále neb těžařů při dolech ustanovenými, jakými byli perkmistři (magistri moncium), horolezci č. štajgéři, tesaři, písaři důlní atd.; a musí se ovšem od přísežných městských rozeznávati. Srov. Zycha, Böhm. Bergrecht I. str. 199 a moje D. Pr. str. 265, též pojednání o „novější literatuře o dějinách horního práva zvláště v zemích českých“ v Riegrově Sborníku I. str. 149 a 153.

[2]) Dle zprávy pokračovatele kroniky Kosmovy (Fontes r. boh. II. str. 306) zmocnil se král Václav pomocí části měšťanů nejprve města Pražského a na to „ad expugnandam urbem Pragensem viros etiam impios de Giglaw duxit et machinas plures contra urbem erexit“, načež 16. srpna dohodnul se se synem a pány „de reformatione pacis et statu terrae meliore.“ (Tamže str. 307.)

[3]) Srov. Tomaschek, Deutsches Recht in Oesterreich str. 112, jenž náhled ten po prvé pronesl, opíraje jej o znění výsady, že byla udělena „civibus nostris in Iglavia et montanis ubique in regno nostro constitutis“ a že se v ní na některých místech obecně mluví o právních poměrech ve městech královských, jichž ovšem tehdy nebylo ještě mnoho (Jireček u. m. str. 83 a 84). Naproti tomu Zycha v Mitth. des Vereins f. G. der D. in B. XXXIX. (1900) str. 21 asi neprávem popírá, že by v listině Jihlavské bylo obsaženo právo toliko těch měst, při nichž se dolovalo, a nikoli obecné právo městské a také omylem tvrdí (str. 16), že by k ujednání tomu bylo došlo v Jihlavě.

zástupce, jak to už Brnu bylo přiznáno, nenarážela od té doby více na překážky při dvoře královském. V souhlasu s právy babenberskými a s výsadou brněnskou z r. 1243 vyslovuje se proto v listině Jihlavské z r. 1249 exemce obyvatelstva městského z právomoci úřadův a soudů zemských i krajských a přiznává se přísežným jak Jihlavským tak i jednoho každého města, aby užívati mohli práva statutárného ve věcech obecních, tržních a policejních. Na porušení statut měli přísežní právo ustanovovati pokuty, z nichž část jim a část rychtáři měla připadati.[1]) Vůbec pak náleželo jim společně s rychtářem vésti správu města a trhu a kromě toho účastniti se konání soudní moci v městě v míře rozsáhlejší, nežli to bylo r. 1243 přísežným Brněnským povoleno.[2])

---

[1]) Počítá se k libertates civium právo: „ut quisquid jurati civitatis nostre et jurati montanorum pro bono communi ordinaverint et statuerint [mandamus], inviolabiliter ab omnibus observari“ a dále se ustanovuje: „Jurati unius cujusque civitatis teneantur de mercato et mercibus et mensuris et aliis quibuscumque negotiis, quae ad commune bonum et pacem pertinent, fideliter ordinare, cum judicis adjutorio. Quicquid autem ordinaverint predicto modo, nulli alii se ullatenus intromittant mutando nec contradicendo; et quamcunque poenam super his posuerint, illa persolvatur“. (Jireček, Codex I. str. 84 a 86). Srov. pozn. 1 na str. 101.

[2]) Dle výsady nemá ani šlechtic ani úředník krajský neb dvorský vykonávati nějakou moc „in aliqua civitate nostra — sine licencia et scitu judicis civitatis et juratorum“, nýbrž žaloby na měšťany a jich lidi podávají se „coram judice et judicio civitatis“. Pravidelně soudí ovšem rychtář a jeho činnost je stále ještě rozsáhlá; avšak přísežní už jej obmezují. Mohouť v ranném mluvení (in matutino colloquio) obžalovati někoho a „si judex cum ipsis judicare noluerit, jurati innocentes erunt et judex in culpa remanebit,“ zejména když jej byli napomenuli: „ut judicet et satisfaciat conquerentibus.“ Je-li rychtář žalován, přísežný některý na soudě jej zastupuje. Při důležitějších úkonech soudních a jednáních právních vyžaduje se, aby jeden neb více přísežných bylo přítomno, by mohli vydati úřední svědectví. Oni jsou slavnostními tedy svědky a plní v ten čas zároveň úkol denominátů, ale rychtář užívá jich také časem jakožto nálezců práva. Přednášejíť se závažnější žaloby „coram quatuor sedilibus vel bancis judiciariis;“ (přísežní jsou tedy v soudě sedentes, nikoli více astantes) z nálezů vynesených „coram juratis et judicio“ možno se odvolati na krále; a kdyby „cuicumque coram judicio et juratis abundans justicia facta fuerit“ a žalobce se zlovolně na krále odvolal, upadne v pokutu, jejíž třetina připadne přísežným. Pohanění rychtáře neb přísežného „coram judicio“ se těžce tresce. Přísežným mohou se přednésti žaloby (querimoniam ad juratos deducere), aby je před soudem podporovali. Nemovitosti zcizují a zastavují se „coram judicio“. Rychtář ukládá mír „coram juratis;“ podezřelý člověk v noci dopadený „de consilio

Soud městský konal se netoliko před nimi, sedícími ve čtyřech lavicích, nýbrž i v některých případech s jich radou. I jich název „jurati“ i přiznaná jim působnost potvrzují mínění, že jich instituce byla v Jihlavě jako v Brně zavedena působením cizích kolonistů a to horníkův i trhovců, kteří pocházeli z Flander, a z jiných zemí na jihozápadě evropském, k nimž ovšem i dosti domácích obyvatelů se přidružilo.[1]) Rozdílu mezi přísežnými zeměpanskými neboli denomináty a přísežnými městskými v Jihlavě se nečinilo. Povolené jim právo statutární k vyplňování mezer práva městského i horního[2]) činilo i jim možno, aby působnost svou stále šířili ve věcech obecních i soudních. Stavše se „vyšším právem“ pro města, jež jich práva městského a horního užívala, osvědčovali se horlivými obhajci široké samosprávy městské zejména vůči úředníkům královským a to jak komorníkovi a podkomořímu,[3]) tak i rychtáři městskému a úředníkům horním i mincovním. R. 1258 činí jich jednota s obcí (unitas juratorum civitatis unacum universitate) opatření stran správy špitálu městského

---

juratorum puniatur“. Uraženému na cti má býti dosti učiněno „secundum consilium judicis et juratorum“. O platy ze žalob, ze vzdání statků a z přísah dělí se s přísežnými rychtář, na kterého náleží vybírati pokuty, avšak „semper coram aliquo jurato“. Konečně přísežní béřou odúmrti a disponují s nimi k účelům církevním a obecním (ad negotia civitatis). Srov. Jireček, Codex j. boh. I. str. 84, 85, 89—93, 95, 98, 108 a 110. O nálezu (sententia) přísežných není ale ještě řeči.

[1]) Srov. Tomaschek, Deutsches Recht str. 60 a Zycha, Böhm. Berg-Recht I. str. 9 a 17. O národnostních poměrech v Jihlavě ve XIV. stol. zachovaly se některé doklady. V první pol. toho století přísežní Jihlavští dávají naučení, že svědek „schol in der sprache sweren, dy her allerpeste kan und in der er allerpeste beczunget ist“. R. 1345 přichází mezi nimi Conradus Gallicus (der Walich) a ku konci XIV. stol. dávají do Mezeříče, kde nechtěli připustiti, aby poručník pře před jich soudem mluvil německy, poněvadž „ex nobis scabinis vix unus vel duo sunt, qui parum intelligunt theutonicum“, naučení, že mají připustiti německého řečníka, poněvadž i oni Jihlavští před svým soudem dovolují zástupci stran mluviti česky. Praviť: „Quod in nostro habemus jure, quod quilibet homo, cujus ydeomatis sit seu fore dinoscitur, in eodem ydeomate potest sibi acquirere prolocutorem“ a proto dokládají, že u nich „secundum cursum nostri juris admittitur prolocutor bohemicalis contra partem theutunicalem conqueri in bohemicali ydeomate“, třebas „pauci inter nos scabinos intelligunt bohemicum“ (Tomaschek, Der Oberhof Iglau str. 62, 68 a 226).

[2]) „ad supplendum defectum juris articulorum in privilegiis jurium civitatis“ (Tomaschek, Oberhof str. 102).

[3]) Srov. Tomaschek, Oberhof str. 58 a 61, též Reg. II. str. 1003.

a Olomoucký biskup Bruno schváliv toto opatření nazývá je kmety (scabini).[1]) Brzo na to dochází mocí práva statutárného k rozmnožení původní výsady Jihlavské z r. 1249 a v nových článcích se čte, že rychtářem v Jihlavě má býti toliko usedlý měšťan, kterému patrně rychta na delší dobu neb i dědičně má se propůjčovati, aby drže úřad jedno neb dvě léta, nevydíral měšťany a chudinu městskou.[2]) A dále se tam čte, že na nálezích a sneseních přísežných každý má přestati,[3]) a že i soudce horní má všechny vážnější případy na horách sběhlé jich soudu odkazovati.[4]) Přísežní tedy vynášeli v ten čas nálezy na soudě městském a byli jeho kmety, což i jinak je prokázáno.[5]) Na rychtáře náleželo dopomáhati ku právu, jak se přísahou byl zavázal, a kdyby se vzpěčoval tak učiniti, mohou přísežní jej před králem neb komorníkem obžalovati, aby byl pokutován, a jim pak náleží patrně i bez něho vynášeti nálezy na soudě. Jsouce pak tázáni na nález, mohou vynesení jeho odložiti, aby se lépe poradili. Po čtvrtích ustanovují osoby důvěry hodné (electi), jakýsi to druh denominátů, na něž obecný člověk, chtěje žalovati, má napřed se obrátiti, a takovými prostředky hledí rada i proti obci rozšířiti svou pravomoc.[6]) Odjinud pak je známo, že tehdy urburéři dávajíce propůjčky na hory, potřebovali souhlasu přísežných městských, že tito přísežní Jihlavští k vyzvání mincířů vypovídali falšovatele

---

[1]) Reg. II. str. 79 a 146, Cod. III. 262 a 338.

[2]) Jireček, Codex I. str. 112.

[3]) Čl. LXII: „Praeter hec predicta quidquid jurati civitatis Iglavie pro commodo et profectu civitatis invenerint et prolatum in judicio vel in colloquio confirmatum fuerit, ratum ab omnibus teneatur“ (Jireček, Codex I. str. 114). Ustanovení to potvrdil také markrabí Jošt r. 1392 (Cod. XII. str. 73).

[4]) Jireček, Codex I. str. 119.

[5]) R. 1288 „judex et jurati cum universitate civium Iglaviensium“ vynesli sententiam (Cod. IV. str. 343). V pozdější německé redakci Jihlavského práva praví se: „Wer urteil straffet, das von den schepfen und gesworn funden wirt“ (Tomaschek, Oberhof str. 353 a 357). R. 1351 „sententiatum est de communi consilio juratorum“, brzo na to přísežní soudili „pro tribunali sedentes“ a „inito consilio“ a r. 1501 dáno ovšem naučení do Přibyslavi, že „rychtář nemá žádného ortele bez konšel vynášeti ani říkati“. (Tamže str. 101, 174 a 297).

[6]) Jireček, Codex I. str. 90 a 113.

mince z města, že s mincmistry ustanovovali jednotné míry a váhy, že vedli náklad na hrazení města atd.[1])

Konečně výsadní listina Jihlavská byla koncem XIII. stol. doplněna pozoruhodným ustanovením o soudním souboji toho obsahu, že rychtář má spravedlivým nálezem donutiti obžalovaného k němu dle toho, jak „přísežní rozkázali a konšelé povolili“.[2]) Činí se tu tedy rozdíl mezi přísežnými a konšely a jest pravděpodobno, že už v ten čas i v Jihlavě v důležitých věcech členové předcházející rady (consules neb seniores) k sezením a poradám zasedající rady bývali voláni, což ovšem i potom se dálo.[3]) Jinak v pramenech XIV. století členové rady zovou se i v Jihlavě obyčejně jurati cives, conjurati (spolupřísežní, gesworene, ratleute, eytgenossen); časem též scabini (scheppen, gesworene schepfen), aniž se činí mezi nimi podstatný rozdíl, když zasedají v radě neb na soudě.[4]) Počet jich je dvanácte[5]) a není pochybno, že byli každého roku obnovováni a to asi tím způsobem, že odstupující konšelé měšťanům, kteří měli právo volební, činili návrhy a měšťané pak o kandidátech dohodovali se se zástupcem zeměpána, jenž dostaviv se do města nově zvolené do rady sázel.[6]) Při tom bylo možno starousedlým měšťanům udržeti vládu nad obcí ve svých rukou, ano časem, jak jsou na to doklady z r. 1410 a z některých následujících let, podařilo se konšelům vymoci si na markrabích neb podkomořích povolení, aby sami nástupce své

[1]) Srov. Tomaschek, Das alte Bergrecht von Iglau str. 16 a Reg. II. str. 322, 1012, 1013 a 1039.

[2]) „secundum quod jurati dictaverint et consules consenserint“. (Jireček, Codex I. str. 107 a moje Sbírka pramenů pr. m. II. str. 23.)

[3]) Tomaschek, Deut. Recht str. 125. R. 1346 dávají statuta „cives novi et antiqui consilii“, r. 1365 „jurati habito maturo consilio cum senioribus“ a r. 1385 uvádějí se „jurati hujus anni“ a „conconsules nostri“ a též „consules nostri, praedecessores immediate praescripti“ (Tomaschek, Oberhof str. 58, 105, 107 a 217).

[4]) Srov. Tomaschek, Oberhof str. 59, 88, 99, 119, 151, 176, 184 a 188; též Cod. VI. str. 99 a VII. str. 547.

[5]) V naučení Jihlavském ze XIV. stol. praví se, že pokuty mají se děliti „nach XII scheppen, wann wir nur XII scheppen haben“ (Tomaschek, Oberhof str. 103). V listinách přicházejí jména nejvýše 12 přísežných. Srov. Cod. IX. str. 28, X. str. 253 a XII. str. 51.

[6]) Srov. Tomaschek, Oberhof str. 60. Listinami ze dne 6. března a 19. dubna 1365 (Cod. IX. str. 293 a 295) prokázáno je střídání přísežných, neboť pokaždé jsou jména jich různá.

volili.[1]) Následkem toho z řemeslnictva málo kdo do rady býval volen[2]) a obec nesnášela ovšem nadvládu živlů patricijských ochotně, zejména když ji hleděli utužovati. Už r. 1334 rovnal český podkomoří Vilém z Landštejna z nařízení markrabího Karla spory mezi přísežnými a měšťany a uvedl je v jednotu, načež r. 1336 v čele rady vedle rychtáře městského purkmistr (magister civium) se objevuje.[3]) Rada r. 1363 zrušila všechny přísežné jednoty řemeslníků (omnes uniones et cechas mechanicorum)[4]) a rok na to usnesla se s měšťany, že rychtář má jenom tenkráte účastniti se sezení rady, když bude přivolán.[5]) Následkem toho

---

[1]) V městské knize z r. 1378—1408 (A II.) v archivu m. Jihlavy čtou se jména nových přísežných toliko s poznámkou: „locati sunt novi jurati"; ale v knize z r. 1408—1473 (A III.) čte se na l. 1, že r. 1408 „positi sunt novi jurati per dominum Hinconem capitaneum"; r. 1410 (na l. 12) „locati et constituti sunt subscripti jurati per alios juratos ipsorum predecessores ex indultu et consensu serenissimi principis et domini d. Jodoci, marchionis Brandenburgensis et Moravie"; r. 1412 a 1413 přísežní sázeni jsou „per alios juratos ex indultu et consensu nobil. domini Ulrici de Hlawatecz, subcamerarii marchionatus Moravie"; na to „jurati sunt locati" r. 1415 týmže podkomořím, r. 1416—1418 „per dom. Hayconem de Hodyetin, marchion. Mor. subcamerarium; r. 1419 „per d. Johannem Lezkowecz, vicesubcamerarium marchion. Mor.," r. 1420 ($^{29}/_{10}$) „per discretum virum Johannem Haaz, civem de Brunna, auctoritate nobilis viri d. Henrici de Crawarz capitanei nostri"; 1422 „in octava Epiphanie novi jurati ex indultu dom. Alberti ducis Austrie per seniores juratos sunt substituti"; 1425 „per discretum virum Nicolaum Jonicem, notarium nob. dom. Jodoci de Rossicz, subcamerarii march. Mor."; 1427 „per famosum virum Wilhelmum Ebser, tunc capitaneum a domino nostro marchione in nostra civitate constitutum"; 1430 „ex indultu d. Alberti ducis Austriae et march. Mor. per predecessores suos juratos; 1436 ($^{19}/_{8}$) per illustr. d. Albertum marchionem Moraviae; 1437 per Wenceslaum de Kukwicz, subcamerarium march. Moraviae atd. Srov. Tomaschek, Deutsches Recht str. 125.

[2]) Nalézáme mezi přísežnými Jihlavskými r. 1318 řezníka, 1365 sladovníka a kováře, 1373 řezníka, kožešníka a sladovníka, 1378 zedníka a tkadlce, 1386 kramáře, 1393 kováře, 1406 kožišníka a krejčího a 1408 krejčího (Cod. VI. str. 97, VIII. str. 293 a 295, XI. str. 111, XII. str. 108 a XIV. str. 40; též Tomaschek, Oberhof str. 59 a 150.)

[3]) Cod. VII. str. 9 a 81.

[4]) Cod. VIII. str. 248.

[5]) Tomaschek, Oberhof str. 150. Rada dokonce roku 1372 vzala rychtáře Petra do své kázně, a byl nucen vzdáti se rychty, jež přešla do rodiny Pelhřimovských. Z téže asi doby je něm. redakce Jihlavského práva, v které se praví, že rychtář má kmetům přísahati, že jich bude poslušen (Tamže str. 150 a 355).

předsednictví v radě přecházela na purkmistra a v ten čas asi obec vymohla si usnesení, že purkmistr, kterého kmeti mají vždy po projití čtyř neděl ze svého středu voliti, je povinen nově nastupujícímu purkmistru skládati vždy účty.[1]) Tehdy zároveň byl vydán statut, že v městě má býti toliko jedna rada, kterou mají tvořiti přísežní s radou předcházející a že všichni, kdo by tajných a podezřelých rad se účastnili, mají býti pokutováni, leč by šlo o porady, jež nejsou škodny obci. Při tom pak bylo ustanoveno, že kdykoli se sází nová rada, má tato společně s obcí zvoliti čtyři ctihodné muže obecní (vier gemeinen), dva ze staré rady a dva z obce, kteří by společně s přísežnými na místě obce obstarávali potřeby města. Na čem tito obecní s radou se snesli, to mělo platiti, jakoby celá obec byla tak učinila, neboť příslušníci obce, prostí prý lidé, musejí sháněti živobytí a nemají času účastniti se porad obecních.[2])

Měla to býti jakási náhrada obci za to, že majíc své zástupce nebývala více k shromážděním svolávána. Ale brzo se ukázalo, že tito obecní starší, jsouce voleni toliko za souhlasu rady, spíše s ní drželi nežli s obcí. Když r. 1391 markrabí Jošt žádal na obci Jihlavské peněžitou pomoc a rada k tomu svolila, vyžádavši si souhlas jak „starších“ neboli předešlé rady, tak i čtyř obecních a také starších z řemesel neboli cechmistrů, vypukla vzpoura některých cechů, zejména kloboučníků, krejčí, ševců, jirchářův a kožešníků, jež se hlavně obrátila proti těmto čtyřem obecním, poněvadž nechtěli v čelo vzbouřených se postaviti, vymlouvajíce se, že jsou voleni radou i obcí k hájení obecného

---

[1]) „Allewege uber vyer wochen sullen dy scheppen eynen andern purgermeister seczen, und den man abseczt, dem newen purgermeister dye tavel geben und vorrechen, wy vil her der purger pfenning aufgehoben hat und wo sy hyngefallin seyn“ (Tomaschek, Oberhof str. 105). Doklad na střídání v úřadě purkmistrovském z r. 1387 viz tamže str. 59. Ve smyslu starší této praxe dali Jihlavští r. 1501 do Přibyslavi toto naučení: „Když nová rada osazena bude, abyšte sobě purgmistra usadili, kterýž jest v radě najstaršie, a ten aby byl purgmistrem osm nedělí pořád zběhlých, poněvadž toliko šest konšelóv v radě své mieváte, a když ten čas vybude, tehdy má svój úřad odevzdati v raném potazu jinému, a jestliže by v tom času co obecného přijal buď penieze neb co jiného, má z toho počet učiniti druhému purgmistru, a tak každý konšel aby purgmistrem byl plných osm nedělí až do posledniého po řadě tak, jako v radě sedíte aneb v domiech“ (Tamže str. 296).

[2]) Tomaschek, Oberhof str. 106.

dobrého. Vzbouřená obec držela tajné schůze bez nich a dobyvši se do radnice učinila radě i jim potupu žádajíc hřmotně za jich sesazení; ale vzpoura byla brzo přemožena a patricijský regiment od té doby tím více utužován.[1])

Pokud je známo, teprve po smrti krále Ladislava[2]) a pak zejména v době Jagellonské nastalo v Jihlavě opětné hnutí „malé obce“ proti radě. Nedošloť r. 1520 k obvyklé obnově rady následkem toho, že obec uzavřela přísežnou jednotu proti ní, přičítajíc nedbanlivosti její, že povodeň toho roku způsobila velké škody a že i lidé při tom o životy přišli. K jednotě přistoupily všechny cechy, obec sama vyvolila si o své újmě čtyři obecní starší, jimž chtěla zjednati rozhodující vliv na správu obce, a zmocnivši se radnice, v které byly „tři rady“ shromážděny, sesadila je a předsevzala sama obnovu rady. Zavedla tím spůsobem cechovní regiment, jenž trval půldruhého léta. Sesazená rada obrátila se se stížným spisem ke dvoru do Budína, odkudž bylo podkomořímu Vilému Kunovi z Kunštátu, Zdeňkovi z Lomnice, Vilému z Víckova, Jindřichovi Beránkovi z Petrovce a Matěji Vencelíkovi z Vrchoviště jakožto komisařům nařízeno, aby mezi obcí a radou hleděli sprostředkovati. Jich prostředkem došlo 31. července 1521 ke smlouvě mezi purkmistrem a radou města Jihlavy a „pány obcí“, v které stanovisko obce skoro úplně zvítězilo. Dohodnuto se, že má „obec čtyři osoby ze sebe, lidi nestranné, vyvolávati“ a ti že od starších (t. j. rady) mají býti potvrzováni. Těmto čtyřem náleží všecky potřeby obecní na starší vznášeti a pokudž by bylo spravedlivé, mají v potřebách obecních starším býti pomocni, tak aby žádnému v ničemž křivda se neděla. Poněvadž obec žádala, aby „každý rok rada obnovena byla s vědomím a vůlí těchto čtyř vyvolených z obce a z přísežných z řemesla“, svoleno k tomu, aby „když se rada v témž městě má saditi, ty osoby na rady sázené byly vybírány s vůlí a vědomím těch čtyř od obce volených a přísežných cechmistrův řemesel“. Obec dále žádala, aby „více bráni nebyli do rady z řemesla sladovnického jednom čtyři a ostatek z jiných řemesel, kteříž k obecnému dobrému jednání příhodni jsou“ a aby „zeti, ujci, bratří a strejci sobě příbuzní krví

[1]) Cod. XII. str. 51 a Tomaschek, Oberhof str. 107.

[2]) Srov. Chlumecký u. m. str. 30.

v radách nebývali". I svoleno, že „sladovníků do rady víc sázeno býti nemá, než čtyři osoby a ostatek z jiných řemesel" a ještě sneseno dle požadavku obce, že „páni starší (radní) při obnovení rady v přítomnosti těch čtyř od obce volených budou povinni ze všech důchodův a užitků k městu přicházejících i také z útrat a nákladů počet učiniti". Toliko vyminěno od obou stran, že „toto srovnání má mezi nimi trvati, pokudž by se sami mezi sebou o to jináče z jednostejné vůle nesrovnali aneb pokudž by král JMt. to neráčil jináče opatřiti".

Takovým způsobem za spolupůsobení král. podkomořího a čtyř moravských šlechticů obdržela cechovní správa v Jihlavě na čas zákonný podklad, a jak ze spisů patrno, zároveň domohl se český živel jakéhosi vlivu ve správě obce, neboť jednání obce s radou bylo vedeno českým jazykem. Ale při tom to dlouho nezůstalo. Už při komisi zástupcové sesazené rady činili proti novému zřízení radnímu mnohé námitky, žádajíce, aby při posavadním řádu zůstalo. Nebylo, pravili, v tom městě nikda slýcháno, „aby kdo jiný mimo radu přísežnou koho volil", leč by král neb podkomoří radu obnovil. Za paměti lidské toho nebylo, aby řemeslníci ve větším počtu do rady byli bráni nežli sladovníci, jichž vždycky sedm nebo osm bývalo. „Žádný řemeslník nemůže býti tak uprázdněný jako sladovník, neb od svatého Václava až do sv. Jiří piva vaří a potom celé léto řídko kterou várku činí." Ostatně řádnému řemeslníkovi konšelé dopouštějí provozování sladovnictví, když za to žádá. Co se čtyř osob z obce týče, ty i „prve za paměti lidské" přísežní se staršími volili, aby jim při radě pomáhali a už dosti pokusili, jaký by z toho užitek přišel, kdyby je obec volila. Počty jedni konšelé druhým činili a při tom má zůstati a čtyři z obce vyvolení nemají žádati, aby někdo byl trestán, neboť přísežní činí přísahu všemohoucímu bohu a králi, že budou „chudému i bohatému spravedlivě činiti". Když pak komise na tyto námitky nebrala ohledu, obrátili se sesazení konšelé s opětnou žalobou ke králi Ludvíkovi, jenž navštíviv v březnu r. 1522 Prahu dal podkomořímu Vilému Kunovi z Kunštátu druhý rozkaz, aby o různice mezi sesazenou radou a obcí novou výpověď učinil. Podkomoří přibrav si k rukoum Jindřicha z Lomnice a Hynka z Ludanic z pánův a Čelouda z Palovic a Zigmunda z Chlebského z rytířstva, hleděl obě strany usmířiti, a také vliv svůj na správu obce uhájiti u větší míře, nežli se tak zv. smlouvou

Brněnskou z r. 1521 bylo stalo. Vypovědělť 24. dubna 1522 v Jihlavě, že kdykoli rada má býti obnovena, od starších přísežných mají osoby hodné a na své poctivosti zachovalé býti vybráni a před podkomořím jmenováni a postaveni a těch má býti vybráno šest z těch 36 osob přísežných (tří rad) a šest z obce a „mezi těmi dvanácti nemá více býti z řemesla sladovnického, než čtyři osoby a ostatek z jiných řemesel“. Rada stará má nové radě každý rok při času, když se rada obnovuje, při přítomnosti podkomořího a několika osob z obce počet řádný z důchodů učiniti. Páni starší mají se k lidu obecnému laskavě okazovati a lid obecný též k starším, „jakožto k ouředníkům od krále JMti nad městem usazeným“, poctivě a povolně zachovávati. Měla-li by obec jakou stížnost proti radě, má ji na podkomořího vznésti. Co se čtyř osob z obce týče, ponecháno o tom rozhodnutí králi, jenž měl býti požádán za potvrzení této vejpovědi. Až do konečného rozhodnutí krále měli přísežní, kteří náleželi k straně cechovní, sami čtyři osoby z obce zvoliti.

Potom došlo koncem července k obnově rady podkomořím Vilémem Kunou z Kunštátu, jenž oběma stranám hleděl zastoupení v radě opatřiti. Avšak tu nastaly nové spory s obcí následkem vystoupení faráře Jihlavského a doktora Pavla Sperata ve smyslu učení Lutherova. Král k naléhání biskupa Olomouckého Stanislava z Tuřího žádal za odstranění jeho a když k tomu došlo, obnovena je 27. července 1523 rada ve smyslu starousedlého měšťanstva, jež se přidrželo víry katolické. Obec opětně se proti konšelům zdvihla a když král vyslal k ní z Budína posla Žibřida z Bobolusk s mandátem, aby byla rady poslušna, sice že bude proti ní zakročeno s přísným trestáním, tu obec konšelům mandát mocně vzala a posla zlehčila, dadouc jej na pranýř malovati a nad ním napsati, že jest to „král sladovníků.“ — Nyní ovšem konšelé podali novou žalobu ke králi a to s kýženým výsledkem. Žalovali, že obec se proti nim a také předchůdcům jich, „jakožto proti úředníkům krále“ pozdvihla, že „mocí svou konšely sesadila a jiné, kteří se jí líbili, vsadila“, a že také „volila čtyři starší z obce a jiných čtyřmecítma“ na místě předcházejících dvou rad. A kromě toho, že posla královského potupila.

Král Ludvík předvolav před svůj soud do Budína zástupce rady i čtyři vyslance obce, vynesl 24. října 1524 s radami svými vý-

pověď, že vyslané z obce v trestání a kázeň béře, poněvadž se úředníkům krále zprotivili a že podkomořímu nařizuje, aby osoby konšelské, které z ouřadův sesadili, na jich místa při obnovení rady zase vsadil. Král mínil zástupce obce na hrdle dáti trestati; avšak konšelé, obávajíce se nového vzbouření obce, sami se přimlouvali, aby jim byla udělena milost, a tak poseděli sobě obráncové „malé“ obce Jihlavské toliko několik neděl ve vězení. Za to ale vydal král 28. října nový mandát, v kterém nařizoval, že rada má se budoucně po starém způsobu obnovovati a že ani obec ani řemesla nesmí se shromažďovati, leč se svolením purkmistra a rady.[1]) Od té doby obnovována je rada zase tím způsobem, jako před r. 1520 se dálo. Obyčejně vzdávala se úřadu toliko polovice neb i menší počet zasedající rady, a kdežto ostatní členové zůstávali v úřadě, noví členové voleni jsou za přítomnosti podkomořího aneb i bez něho, jednak ze „starších“ neboli ze dvou předcházejících rad, jednak dva až čtyři z „mladších pánů“ do nové rady.[2]) Vláda starousedlého měšťanstva byla tím ovšem úplně zabezpečena.

Přicházíme k Znojmu, o němž víme, že král Přemysl Otakar I. roku 1226 je zakládal na půdě královské v předhradí starého hradu Znojemského, přikupuje k městu, aby mohlo býti prostrannější, zboží Kulchov od kláštera Luckého.[3]) Během XIII. století bylo město obdařeno právem městským stejného asi původu a obsahu, jakým bylo právo m. Vídně a Brna.[4]) O rychtáři a

---

[1]) Akta toho se týkající čtou se v Chronik der königl. Stadt Iglau von M. Leupold von Löwenthal, kterou d'Elvert vydal, na str. 30, 33 a 64 násl. a u Chlumeckého, Regesten str. 45 a 46.

[2]) Chronik str. 24—30, též násl.

[3]) „Cum nos vellemus“ — praví král — „ante Znoym civitatem construere, in ipsamque homines convocare, et quia nostra propria area ibidem sita ad ipsam construendam nobis non erat sufficiens, fundum quendam Culchow nomine . . ad cenobium Lucense pertinentem . . predicte civitati et ejus habitatoribus addidimus“ (Cod. II. str. 172). Srov. zajímavá pojednání Roytova, Die Anfaenge der Stadt Znaim v programu gymn. Znojemského 1864 str. 7 a Úryvky ze starého místopisu Znojemského v Časopise Matice M. III. str. 28. — V listinách přicházejí r. 1234 urbani Znoymenses, 1237 Znoimensis civitas a 1243 cives Znoymenses. (Reg. I. str. 395, 424, 513 a 520.)

[4]) Rudolf Habsb. potvrdil r. 1278 měšťanům Znojemským „jura, que a quondam Otakaro illustre rege Boemie vel suis progenitoribus usque ad hec tempora tenuerunt“ a dále jim povolil „ut universis juribus, quibus nostra civitas Wiennensis gaudere dinoscitur, perfruantur“ (Cod. V. str. 264).

přísežných zachovaly se nám zprávy z doby krále Václava II., ale není asi pochybnosti, že už před tím vedli správu města jurati.[1]) Časem říkalo se jim též scabini, což je důkazem, že spolupůsobili na soudě městském jako kmeti. V jich čele už za krále Václava II. stojí purkmistr (jmenem Bureš)[2]) a jest to nejstarší doklad na existenci této hodnosti v městech českomoravských. Ve Vídni přichází úřad ten kolem r. 1284[3]) a sotva lze pochybovati, že podle tamějšího příkladu byl zřízen.

Měšťané Znojemští přidrževše se věrně krále Jindřicha Korutanského vymohli sobě roku 1307 slib na jeho náměstku Reimundovi z Lichtenburka, komorníku království Českého, že správa města má i nadále toliko jim býti svěřována a že mají užívati práv města Pražského.[4]) Tehdy právo Pražské musilo tedy už platiti za záruku značné míry samosprávy městské. Na to král téhož roku schválil jim toto právo, postoupiv kromě toho obci rychtářství městské se všemi důchody a to prý na věčné časy.[5]) Ale Znojmo netěšilo se dlouho právu voliti si rychtáře, neboť král Jindřich už rok na to zastavil vévodovi rakouskému Fridrichovi město se soudem městským.[6])

Správa obce se ovšem udržela v rukou starousedlých měšťanův, mezi nimiž dle všeho časem bylo i dosti Čechů,[7]) Počet

— Rössler, D. Stadtrechte II. str. 406 uveřejnil „jura de Znoim" z r. 1314, jichž obsah souhlasí s právem Brněnským z r. 1243. Nelze proto souhlasiti s míněním Roytovým, Die Anfaenge str. 9, že by Znojmo bylo s počátku užívalo práva Magdeburského. Srov. též Haněl, O vlivu práva německého str. 51.

[1]) V listině z r. 1285 judex et jurati ve Znojmě počtem osm potvrzují zástavu dvou masných krámů předsevzatou „coram magistro carnificum" a v jiném listě kr. Václava II. před r. 1290 vydaném na pachtování mince na Moravě s rychtami Jihlavskou a Znojemskou dává se rychtáři a přísežným právo ustanovovati míry a váhy a vypovídati falšovatele mince (Reg. II. str. 582 a 1012).

[2]) Činiť se r. 1320 zmínka o tom, že za kr. Václava II. vzdal se jistý mlynář práva „in presencia Petermanni judicis, Burschonis magistri civium et scabinorum" (uvodí se 4 jménem). Srov. Cod. VI. str. 132.

[3]) Srov. moje D. Pr. str. 538.

[4]) „quod ipsis civibus ac civitati nullus umquam preter cives ipsos rector civitatis aliquis imponetur, sed ipsorum civium fidelitati et industrie ipsius civitatis regimen, sicut consuetum est hactenus, committetur". (Reg. II. str. 930.)

[5]) Reg. II. str. 931.

[6]) Reg. II. str. 943.

[7]) V listu z r. 1310 uvádí se vedle rychtáře Fridricha „Biehanus, magister civium" a 11 přísežných, mezi nimiž čtou se jména: „Radwanus, Scepanus,

přísežných býval pravidelně dvanácte jako v Jihlavě a Brně a r. 1324 zovou se též „consules et jurati“, což snahu po neodvislém postavení rady dostatečně prokazuje.[1])

Za krále Jana chtějíce přísežní opět rychtářství městské obdržeti do své moci, smluvili se s klášterem Luckým, aby rychtu od krále zakoupil a když se tak stalo, dohodli se r. 1337 s opatem, že jim ponechá volbu rychtáře proti placení ročního úroku. Měli za rychtáře voliti někoho ze svého středu a opat měl toliko dáti k tomu souhlas a zvoleného v úřad uváděti.[2]) Ale ujednání to, kterým moc starousedlých měšťanů se značně rozmnožovala, musilo v obci naraziti na odpor, neboť markrabí Karel, který je schválil, viděl se nucena roku 1338 vydati přísné nařízení, aby všichni obyvatelé byli rychtáře a přísežných poslušni a proti nim žádných spiknutí a tajných jednot nestrojili pod pokutou hrdla i statku ztracení. Vždyť prý proti radě mnohých protivenství a bouří se dopouštěli, dokonce i hejtmana sobě zvolili, aby jim proti radě byl ochráncem.[3]) Obec Znojemská patrně po příkladu

---

Henricus de Pudwicz, Johannes de Tusnawicz, Bryzgo, Wysgo de Pratsch“ (Cod. VI. str. 30), takže Čechové v ten čas i většinu v radě míti mohli.

[1]) Nacházíme počet 12 neb 11 přísežných s purkmistrem v čele v Cod. VI. str. 30 a 192, VII. str. 108, 124, 166 a 230, XI. str. 74 a XIII. str. 142. Toliko r. 1356 uvádí se 15 přísežných kromě purkmistra (Cod. IX. str. 28). Snad jsou mezi nimi někteří členové předešlé rady. Obyčejně zovou se jurati (die gesworen), někdy též consules et jurati, consilium (rat), (kromě uvedených míst srov. Cod. VI. str. 182, 217 a 285, VII. str. 151 a 914, VIII. str. 30 a 228, IX. str. 57, 212 a 378, X. str. 108, XI. str. 372, 438, 514—516 a 524, XIII. str. 331, XIV. str. 36 a 53 a XV. str. 400); někdy scabini (schepfen) seu jurati aneb pouze scabini (Cod. VII. str. 124, IX. str. 133, XI. str. 75, 89 a 203, XII. str. 67, 224 a 261 a XIII. str. 33 a 399). Biskup Olomoucký Mikuláš propouští r. 1391 z církevní klatby „judicem, consules, scabinos, juratos, incolas et eorum complices“ za to, že „judex, magister civium ceterique consules jurati“ učinili nadání (Cod. XII. str. 5 a 6).

[2]) Cod. VII. str. 83, 124, 201 a 586.

[3]) „vos a multis annis contra judicem et juratos sive consilium dicte civitatis nostre contrarietates frequenter gessisse et dissensiones, displicencias pariter et errores et certe plures et varias inter vos conspirationum partes fuisse et quod vos adversus consilium erigentes unum in capitaneum, qui partem vestram foveret, aliquotiens eligere minime formidastis, per que judex et jurati fuerunt contempti et spreti, nobis nihilominus, quorum iidem representant personam, in opprobrium et contemptum;“ pročež zakazuje všechny „conspirationes et conventicula“ (Cod. VII. str. 151).

měst italských zvolila si tedy jakéhosi kapitána nebo podestu,[1]) — bohužel nevíme, zdali někoho z vůkolních šlechticů, jak se jinde dálo —; ale markrabí už tehdy držel se starousedlými měšťany, kteří jeho pomocí vládu nad městem i nadále podržovali a nejspíše i utužovali, vyjednavše nejspíše s komorníkem nebo podkomořím, že jich přísežní sami nástupce budou jim navrhovati. Při tom k poradám i členy odstoupivších rad povolávali.[2]) Když pak hnutí cechovní proti správě patricijské nepřestávalo, viděli se pohnuti markrabí Jan r. 1360 a opět markrabí Prokop r. 1400 napomínati měšťany, zejména řezníky, aby byli rady poslušni, a vyzývati purkmistra a přísežné, aby neposlušné trestali a napravovali.[3]) Následkem toho byli řemeslníci v radě do válek husitských vždy v patrné menšině,[4]) a rada cechům sama ustanovovala cechmistry, nedovolujíc jim, aby užívali práva statutárného.[5])

Souhlasná zřízení vyskytují se v ostatních městech na jižní Moravě, jež užívala práva Brněnského, Jihlavského nebo Znojemského. Dosti zpráv máme o pomezním královském městě Uherském Hradišti, jež založil král Přemysl II. Otakar roku 1257 proti Uhrům uprostřed řeky Moravy na půdě kláštera Velehradského poblíže staré trhové osady Velehradu neboli „starého města Hradiště“, přesídliv z této trhové osady a také z královské vsi Kunovic osadníky do nového města. Při tom král obdařil obyvatele právem Brněnským a upravil poměr ke klášteru zejména v tom směru, že mu sice ponechal právo ustanovovati rychtáře městského, ale učinil výhradu, že rychtář takto dosazený má se ve věcech soudních a tržních (de judicio, de foro et culpis hominum nostrorum) jím králem spravovati.[6]) O tamějších přísežných

[1]) Srov. D. Pr. str. 418.

[2]) Papež Bonifác IX. zmiňuje se na př. o tom, že bylo nadání zřízeno „ex parte juratorum antiquorum et novorum“ (Cod. XI. str. 516).

[3]) Cod. IX. str. 133 a XIII. str. 33.

[4]) Přicházejí mezi přísežnými toliko r. 1285 kramář (institor) a dva řezníci, r. 1310 kožešník a hrnčíř, 1320 kožešník, 1324 dva kupci (mercatores), zedník (murator) a plátenník (lineator), 1337 sedlář a perkmistr, 1356 kramář, plátenník a sladovník, 1377 koželuh a kramář, 1401 dva řezníci a 1408 koželuh (Cod. V. str. 282, VI. str. 30, 132 a 192, VII. str. 108, IX. str. 28, XI. str. 75, XIII. str. 142 a XIV. str. 53).

[5]) Srov. Cod. X. str. 108.

[6]) Srov. Reg. II. str. 64 a 73. Mluví se zde „de forensi villa Welegrad,“ kdežto už r. 1202 přicházejí cives Welegradenses a 1228 k držebnostem klá-

městských zachovala se nám zpráva teprve z r. 1292, kdy vedli jménem obce na soudě komorníka při s klášterem Velehradským o užívání občin.[1]) Patrně ale tito jurati už dříve byli v Hradišti zavedeni a také záhy se asi účastnili soudu rychtáře.[2]) Pročež r. 1310 a 1355 přicházejí vedle rychtáře „jurati et scabini civitatis Redicensis" počtem dvanácte, kteří také r. 1402 názvem „schöpfen zu Redisch" se označují.[3]) Obyčejně ovšem se zovou „consules et jurati", zejména v konfirmačních listinách privilegií, v nichž také magister civium na prvním místě se uvádí.[4]) O vnitřních zápasech mezi živly starousedlými a cechovními není zpráv. Král Vladislav osvobodiv Hradištské r. 1472 pro jich věrnost od braní naučení v Brně, povýšil jich soud (consulatus civitatis) na vyšší právo a král Matyáš udělil jim r. 1481 přednosti, kterých užívají větší města (civitates majores) markrabství Moravského.[5])

Méně zpráv zachovalo se nám o druhém pomezním městě královském na jihu, Jemnici, které už roku 1227 začal stavěti a hraditi Petr, správce kraje Bítovského.[6]) Tamějším měšťanům povolil r. 1327 král Jan, aby ve věcech soudních užívali práva města Znojma a aby toliko rychtář byl příslušný, když mají pře mezi sebou, načež markrabí Karel potvrdil r. 1335 výsady rychtáři, radě (consilio) a obci Jemnické.[7]) O držení truhlice, v které se chovala privilegia, vznikly spory mezi rychtářem a přísežnými Jemnickými, jež roku 1344 přísežní Brněnští a Znojemští rozhodli na prospěch přísežných, uznavše tím, že jsou

štera počítá se „Welegrad civitas, primo modo burgus" (Reg. I. str. 212 a 345). Král Jiří r. 1469 připojil k městu „předměstí Hradištské, jež slove Hradiště staré město" (Orig. v archivu m. Uh. Hradiště.)

[1]) Reg. II. str. 753, též III. str. 43.

[2]) Biskupskému městu Kroměříži r. 1290 biskup Dětřich udělil též právo Brněnské a ustanovil „Judex vel advocatus in judicando . . teneatur requirere et sequi consilia juratorum" (Reg. II. str. 645) a biskup Mikuláš dal r. 1389 výsadu na odúmrť „magistro civium, judici, consulibus juratis et communitati in Chremsir" (Zeitschr. für Gesch. Mährens IV. str. 162). V Hradišti bylo zajisté podobně. Srov. též Rössler u. m. II. str. 108 a 253.

[3]) Cod. VI. str. 26, VIII. str. 244 a XIII. str. 183.

[4]) Srov. na př. Cod. XIII. str. 160. R. 1355 mezi přísežnými přicházejí řezník a pekař.

[5]) Originály v archivu m. Uh. Hradiště. Srov. též Tkáč, Naučení Brněnská Hradištské radě městské daná str. IX.

[6]) Reg. I. str. 333.

[7]) Reg. III. str. 494 a IV. str. 91.

jedinými zástupci obce.[1]) Říkalo se jim obyčejně jurati, ale také kmeti (1371) a r. 1384 stojí v jich čele purkmistr. Počet členů rady byl zajisté i zde dvanácte a mezi nimi bylo něco řemeslníků.[2])

Z měst, která dočasně byla královskými a spravovala se právem Brněnským, mají Ivančice z l. 1336 a 1352 doklady na přísežné[3]) a Uherský Brod před r. 1353 také na purkmistra.[4])

Obrátíme nyní pozornost ke královským městům na severní Moravě, jež se spravovala právem Magdeburským a v jichž čele stál Olomouc. O založení tohoto města není bezpečných zpráv, ač pravdě se podobá, že za krále Václava I. bylo před starým hradem Olomouckým založeno a záhy právem Magdeburským nadáno.[5]) V době Přemysla II. Otakara mluví se o fojtu a mě-

---

[1]) Cod. VII. str. 420.

[2]) Srov. Cod. VII. str. 443 a 909, X. str. 158 a XI. str. 294. R. 1384 zasedají v radě železník, řezník a krejčí. Podobně o klášterním městě Kyjově je zmínka kolem r. 1353, že tam „duodecim sunt jurati" (Rössler u. m. II. str. 100 a 253).

[3]) Cod. VII. str. 98 a VIII. str. 30, 99 a 144.

[4]) Rössler u. m. II. str. 28. Uherský Brod byl už r. 1272 nadán právem m. Hlubčic, kde od r. 1270 měli consules (Reg. II. str. 276 a 322).

[5]) Olomouce týká se nápadně mnoho listů, jež v starší i novější době byly podvrženy, k čemuž už Šembera v pěkně psaných „Pamětech města Olomouce" (1861) str. IX. poukázal, osvědčiv tím na tehdejší dobu uznání hodné nadání kritické. Po prvé v pravých listinách nacházíme zmínku o civitas Olomucensis jakožto městu r. 1245 (Reg. I. str. 531); pochybnou už je listina, kterou Přemysl Otakar II. r. 1256 udělil Přerovským „jus, quod civitatenses (!) nostri in Olomuz hactenus ex nostri concessionis gracia sunt gavisi"; pravé jsou listiny, kterými r. 1261 povolil měšťanům zříditi „theatrum sive domus communis, que vulgo chaufhus dicitur" a roku 1268 potvrdil měšťanu Ščepánu úřad šrotéřství v Olomouci, jejž už otec jeho Václav I. mu byl udělil (Reg. II. str. 34, 126 a 232). Na to Rudolf Habsburský stvrdil Olomouci r. 1278 práva, jež obdržela od Přemysla Otakara II. „et suis progenitoribus" a král Jan roku 1327 výslovně potvrdil mu platnost práva Magdeburského (Reg. II. str. 493 a III. str. 513). Naproti tomu listina z r. 1229 (Reg. I. str. 350.), jednající o udělení Olomouci „usum juris Theutonicorum, quod Maydburgense vulgariter nuncupatur", je nejapné falsum Bočkovo, jak dr. Friedrich v Českém Časopise Histor. III. str. 370 dokázal. Staršími podvrhy s počátku XIV. století jsou dle mínění téhož badatele, jenž, jak známo, vydává diplomatář českomoravský, dva listy kr. Václava I. z r. 1249 a 1250 (Reg. I. str. 466, 575 a 581), v kterých vedle fojta (advocatus) přicházejí jurati, vykonávajíce s ním soudní moc. Zachovaly se texty obou listin v konfirmacích kr. Otakara II. z r. 1270 (Reg. II. str. 273, Cod. IV. str. 50), chované v státním

šťanech, kteří vedou správu města a r. 1271 vedle sedmi přísežných jmenují se čtyři měšťané, kteří sedí též na soudě a před nimiž se předseberou právní jednání.[1]) Přísežným později se říká také scabini[2]) neb jurati scabini (gesworn schopfen) neb scabini juratique cives[3]) a kdežto s počátku uvádějí se na předním místě za fojtem, od r. 1314 obdržují místo před nimi pravidelně čtyři consules (ratmanen), nástupcové to patrně předešlých čtyř cives.[4]) Často ovšem užívá se pro oba druhy členů rady názvu jurati,[5]) kteří dohromady tvořili radu městskou, čítající kromě předsedajícího rychtáře toliko jedenácte členů. Jest pravdě podobno, že ve XIII. stol. fojt měl k rukoum sedm kmetů nebo přísežných zeměpánem jmenovaných, k nimž obec měšťanská přidávala čtyři své zástupce, konšely, aby zejména v obecních a tržních věcech spolupůsobili; avšak záhy tito konšelé podobně jako se stalo v Magdeburce a Vratislavi,[6]) uvedli kmety do podřízeného k sobě postavení, aneb aspoň v obci zjednali si přední postavení. O volbě neb jmenování konšelův i kmetů v době Lucemburské nemáme bezpečných zpráv, zejména nevíme, zdali konšely volili měšťané a kmety zvolení konšelé, jak se za hranicemi dálo. Toliko o tom nelze pochybovati, že se obnova jich všech dála každého roku a že zeměpán neb jeho zástupce dovedl vliv svůj při tom podobně k platnosti přiváděti, jako v ostatních městech královských. Aspoň r. 1351 ozvaly se stížnosti, že markrabí sází takové konšely a kmety do rady,

---

archivu ve Vídni a v zemském archivu v Brně, jež ale jsou podvrženy, majíce přivěšeny pečeti, jichž král teprve po červenci 1271 mohl užívati. Byly asi zhotoveny koncem XIII. neb počátkem XIV. století následkem nějakého sporu kláštera Hradištského s obcí Olomouckou. Srov. též Teige ve Věstníku učené společnosti 1893 str. 44.

[1]) Reg. II. str. 303, též 155, 223, 412 a 471.

[2]) Reg. II. str. 537 a III. str. 95, 148, 290 a 631.

[3]) Cod. IX. str. 251 a 265, XI. str. 120, 130, 152 a 171, XII. str. 109 a 329 a XIII. str. 246 a 247, a Bischoff, Über das aelteste Olmützer Stadtbuch str. 285, 304, 337 a 340.

[4]) Reg. III. str. 95, 148 a 290.

[5]) Srov. Reg. II. str. 506 a 663, Cod. VI. str. 94, VII. str. 464 a 900, VIII. str. 193 a 223, IX. str. 28 a 91, X. str. 25 a 199, XI. str. 387, XII. str. 139, XIII. str. 151, 167, 220, 246, 267, 332, 419, 420, 430, 451, 484, 509 a 522, XIV. str. 40, 45, 46, 54, 66, 112 a 154.

[6]) Srov. D. Pr. str. 545 a 552.

o nichž je přesvědčen, že mu budou na ostatní poctivé lidi donášeti a že proto přísežní jsou vesměs zrádcové.[1])

Členové rady bráni jsou ovšem i v Olomouci z měšťanstva starousedlého a toliko výjimečně nacházíme mezi nimi řemeslníky.[2])

Markrabí Jan udělil pak r. 1351 přísežným právo, aby fojtství každého roku sami způsobilému obyvateli (uni idoneo) s jeho souhlasem propůjčovali[3]) a také rok na to povýšil Olomouc na vyšší právo pro města, jež užívala práva Magdeburského, nazývaje jej hlavním městem (civitas capitalis), jak už také otec jeho král Jan byl učinil.[4]) V ten čas postaven je v čelo rady purkmistr (magister civium, proconsul) a sice střídali se v tomto úřadě čtyři konšelé tím způsobem, že úřad přecházel po projití čtyř neděl z jednoho z nich na druhého a že takto každý z nich držel úřad purkmistrovský čtyřikráte v roce. S počátku purkmistr zároveň zastával úřad fojta, od r. 1367 ale funkce jich zase jsou rozděleny.[5]) Purkmistr předsedal radě, k jejímžto sezením i kmeti jsou zváni a zase fojt předsedal soudu městskému, jemuž i konšelé vedle kmetů bývali přítomni. Fojt po provedeném líčení

---

[1]) V nejstarší městské knize Olomoucké čte se zápis, kterak r. 1351 „in pleno consilio coram consulibus et juratis" jakýs Ondřej z Vídně byl obviněn, že řekl: „quod dominus marchio consules et juratos eosdem possuisset et creasset pro eo, quod deberent sibi alios probos viros tradere et prodere et quod essent omnes traditores" (Bischoff, Stadtbuch v. Olmütz str. 301.). Už r. 1305 mluví kr. Václav II. o „causas, que ad judicium camerarii pertinent, quas videlicet in Olomucz, in Bruna et aliis civitatibus nostris Moraviae ipse judicare consusevit". (Reg. II. str. 879.) Srov. též Bischoff, D. Recht str. 14.

[2]) Mezi konšely přichází r. 1321 pekař (Bidlo), koželuh a kramář, a mezi přísežnými kramář, řezník a soukenník; roku 1343 v radě jsou dva kramáři, 1364 sukna kraječ a zlatník, 1380 zámečník, kramář, dva ševci a řezník, 1389 kožešník, zlatník, vozataj a krejčí, 1402 soukenník a kožešník, 1403 řezník a kožešník a 1404 sukna kraječ (Cod. VI. str. 148, VII. str. 548, IX. str. 265, XI. str. 171 a XIII. str. 167, 247 a 332; též Bischoff, Stadtbuch str. 340).

[3]) Saliger, Über das Olmützer Stadtbuch des Wenzl von Iglau str. 16. Markrabí Jošt — právem neprávem — prodal a to r. 1389 dědičně fojtství Václavu z Králic (Cod. XI. str. 472) a obec mohla teprve zase r. 1498 trvale je nabýti (Bischoff, D. Recht str. 29).

[4]) Cod. VIII. str. 113 a VI. str. 56.

[5]) R. 1359 a 1360 byl Milota fojtem i konšelem, a vedle něho jmenuj se toliko tři konšelé, od roku 1367 ale uvádí se magister civium vedle fojta (Bischoff, Stadtbuch str. 299 a 338). Na střídání konšelů máme doklady na př. k r. 1408 v Cod. XIV. str. 40, 43 a 45.

podával na některého kmeta, aby vynesl nález, což učinil po poradě s přítomnými.[1])

K poradám rady i v Olomouci povoláváni jsou ve XIV. století časem členové předcházející rady (consilii anni preteriti) neb i několika předešlých rad, jsouce tytýž zváni staršími (seniores).[2]) Kromě toho v důležitých záležitostech svoláváni jsou i všichni měšťané a také činí se zpráva o zvláštních obecních zástupcích, zv. communes, kterých rada k úkolům obecním i soudním používala,[3]) patrně v dobách, kdy už svolávání všech měšťanů k poradám přestávalo.

Následkem válek husitských a událostí, jež následovaly, upevnilo se silně panství patricijského živlu v Olomouci, jako i ve většině měst moravských, a stávalo se pravidlem, že odstupující rada volila sama své nástupce a že podkomoří mohl v návrhu mu učiněném předsevzíti jenom tenkráte změnu, když mezi členy rady byly o kandidáty spory neb když kandidát navržený neměl vlastností předepsaných. Teprve z doby Jagellonské zachovaly se pak zprávy, že obec nebyla spokojena s tímto pořádkem, nýbrž že začala se domáhati změny, žádajíc krále Vladislava, když se r. 1515 dostavil do Čech, za pomoc, ale marně. Na soudě komorním 24. listopadu t. r. za předsednictví krále odbývaném stala se výpověď ve při purkmistra a konšel města Olomouce se staršími obecními a vší obcí téhož města „což se konšel sazenie dotýče“ a to taková, že „král to tak jmíti ráčí, aby to zuostalo při starodávní zvyklosti toho města“. Purkmistr a konšelé jsou prý královští přísežní a úředníci, kteří králi přísahu činí, jsouce povinni každému spravedlivost činiti. Proto každý v obci má je míti v poctivosti a obec nemá více na ně choditi „s takovými

[1]) Velmi názorně máme vylíčeno řízení soudní v staré městské knize Olomoucké, kdež se čte: „Advocatus presedit judicio cum modernis et senioribus juratis, quos habere poterat“ a žalobce, jenž byl oloupen, oslovuje soud: „Domine advocate, consules et jurati!“ Na to žaluje a po líčení „tunc advocatus quesivit pro jure sententiam ab uno jurato, qui cum aliis adinvenit, quod“ atd. (Bischoff, Stadtbuch str. 299 a 300).

[2]) Srov. Cod. VI. str. 147, VII. str. 548, X. str. 199 (jurati seniores et moderni) a XIV. str. 46. Srov. též Bischoff, Stadtbuch str. 299, 329 a 330 a Saliger u. m. str. 36, 37 a 42, kde se čte k r. 1408: „simul congregati in pretorio de tribus prioribus consiliis seniores unacum consilio tunc sedenti, magistro civium, consulibus et juratis“.

[3]) Bischoff, Stadtbuch str. 334.

húfy, rotami a nejednotami". Komu se zdá jaká křivda neb obtížnost, má se se stížností utéci ke králi nebo podkomořímu, jimž purkmistr a konšelé jsou také povinni počet z důchodů činiti, neboť „důchodové jsou ne jiného než komora krále", a zejména nesmějí konšelé v dluhy obec více zavazovati „bez starších obecních vědomí".[1]) V tom jedině obci vyhověno.

Rada Olomoucká na odmítnutí hlavního požadavku obce ale nepřestala, nýbrž vymohla sobě na králi Ludvíku 20. března 1522 majestát, v kterém se připomíná, že „město Olomúc jakožto hlavnější a přednější nad jinými městy markrabství Moravského od počátku vždycky bylo a podnes jest" a že proto se mu povoluje, „aby purkmistr a rada m. Olomúce mohli a moc jměli hodné a rozumné lidi každý rok do rady bráti, voliti a místa svá jimi osaditi podle řádu a obyčeje svého".[2]) Podkomoří ovšem oznámiv napřed svůj příchod býval přítomen takovéto obnově rady, ale často nedostaviv se dal konšelům moc, aby sami radu sadili.[3])

Z královských měst na severní Moravě, jež se spravovala vyšším právem Olomouckým a tedy také Magdeburským, možno vzíti v úvahu ještě Uničov, Litovli a Jevíčko,[4]) o jichž zřízení se nám

[1]) Kameníček, Sněmy moravské v Archivu Českém XI. str. 283. Byla současně mezi radou a obcí na soudě komorním pře „o fojtstvie a fojta volenie" a sice obec dovolávala se listu markrabího Jana patrně z r. 1351 (srov. str. 124), v kterémž prý stojí, že „z obce a obecní člověk za fojta volen býti má"; ale rada nechtěla o takovém listu ničeho věděti. Soud rozhodnul, aby „toho bylo hledáno a jestliže se nalezne, tehdy, aby se fojt volil, tak i volen byl podle toho privilegium". (Tamže str. 284).

[2]) Orig. v archivu m. Olomouce č. II—486.

[3]) Tak r. 1531 podkomoří Jan z Kunovic psal Olomouckým, že „podle obyčeje starodávního při času a na den sv. Vavřince příštího (10. srpna) rada se obnoviti má, kdež nemoha na ten čas při tom bejti, tímto listem na místě JMKské z ouřadu svého vám přivoluji a moc dávám, abyšte mohli radu saditi, však to opatříc podle té přísahy, kterúž ste zavázáni, abyšte osoby k tomu hodné vybrali, kteréž by napřed pánu Buohu ke cti a chvále, králi JMti a té vobci k dobrému byli". (Orig. v arch. m. Olomouce č. II—523.) Podobné případy uvádí Parsch, Das Stadtarchiv zu Olmütz I. č. 523, 690, 746, 754, 833, 860, 878, 887, 900 atd.

[4]) V listě z r. 1250 (asi na poč. XIV. století podvrženém) mluví král Václav I. o „nostris civitatibus Olomucz, Gewiczko, Luthowl, Unczow, Oppavia" (Reg. I. str. 465 a 580). Právo Magdeburské bylo potvrzeno r. 1223 Uničovu, 1258 Jevíčku a 1327 Litovli (Reg. I. str. 310 a 397, II. str. 75 a III. str. 492 a 493).

některé zprávy zachovaly. V nich přicházejí fojtové neb rychtářové[1]) a při nich scabini neb jurati, aniž se ale činí rozdíl mezi konšely a kmety jako v Olomouci.[2]) Jest jich asi všude jedenácte neb dvanácte a mezi nimi přichází něco řemeslníků.[3]) Konečně i purkmistr.[4])

Ze všeho toho, co jsme tuto na základě zachovaných pramenů mohli sděliti, lze sobě sestrojiti dosti určitý obraz celkového vývoje středověkého zřízení radního v městech moravských. Zřízení to bylo očividně zavedeno na Moravě podle vzoru zahraničných měst, zejména Vídně a Magdeburka, v kterých o něco dříve nabylo platnosti a to ve formách nedosti jednotných. Rozmanitost jeho přenesla se částečně do ústavy moravských měst podle toho, zdali města ta byla založena pomocí kolonistů z jihu neb severu přišlých. Kdežto v Brně, Jihlavě, Znojmě atd., jak jsme seznali, byly přísežné rady zřízeny nejprve za účelem obecní a tržní správy, takže soudní moc vykonával královský rychtář s předními měšťany (též denomináty) a kdežto tam jurati teprve během druhé pol. XIII. století stali se zároveň kmety nebo nálezci na soudě městském: v Olomouci, Opavě atd. naproti tomu soudil fojt asi od založení města s přísežnými

[1]) V Uničově potvrzuje král r. 1223 „villicacionem seu advocaciam"; r. 1258 připomíná se judicium civitatis v Jevíčku a 1267 judex in Lutovia (Reg. II. str. 75, 224, 310, 397 a 614).

[2]) V Litovli máme r. 1267 scabini, v Uničově a v Litovli r. 1346 jurati a 1351 jurati in Gewiczka (Reg. II. str. 224, Cod. VII. str. 465 a VIII. str. 87).

[3]) Srov. listiny m. Litovle z r. 1359 a 1361 Cod. IX. str. 106 a 192) se jmény 11 a 10 juratů, mezi nimiž přicházejí v prvním listu dva pekaři, sladovník a sukna kraječ a v druhém sladovník, dva sukna kraječi a švec. Opat Hradištský zakládaje r. 1276 město Hranice (Albam ecclesiam) rovněž předepsal: „Duodecim vero jurati debent esse in eadem civitate, quorum quilibet habebit unum maccellum et unum bancum panis liberum" (Reg. II. str. 419). Naproti tomu v Opavě sice r. 1271 přicházejí jurati (Reg. II. str. 303), ale r. 1290 kníže Mikuláš dělí je na konšely a kmety. Povolujeť, aby „viri jurati civitatis, consules et scabini, in eadem civitate nostra rectores et provisores preelecti" měli právo statutárné ve věcech obecních a tržních „de consilio siquidem seniorum et prudentum civium" a aby jich nálezům nebylo odporováno, neboť „dignum est enim, quia ipsi consules et scabini viri sunt jurati, quod eis perfecte credi debeat in hac parte" (Cod. IV. str. 371). Před tím v listině z r. 1289 uvádějí se mezi svědky 4 consules, 4 scabini a 2 cives v Opavě (Cod. IV. str. 369).

[4]) Tak v Litovli r. 1393 (Cod. XII. str. 162 a 273).

kmety, k nimž teprve později přistupovali čtyři měšťané neb konšelé, kteří byli vlastními zástupci měšťanstva a obce.

Tato organisace dvojího druhu na půdě moravské se ale pozvolna sjednocuje, když zástupcové obecní stávají se také stálými přísedícími soudu městského a když i ve městech, kde vedle nich zůstávají kmeti, i ti jsou členy rady městské. Kromě toho k sjednocení přispívá okolnost, že rady i stolice kmetcí obsazují se z řad starousedlého měšťanstva, které stále více odděluje se od ostatního obyvatelstva, a že moc zeměpanská vyhrazuje si asi stejný všude vliv na obsazování jedněch i druhých a to každého roku. Stále rostoucí moc obcí městských, vzmáhající se rozsáhlost obecní správy a pokračující bohatnutí měšťanů, kteří drželi větší domy a těžili z monopolů měšťanům přiznaných, jakož i nutnost zaměstnati na soudech městských živly vzdělanější vedly nezbytně k vytvoření se přednější třídy společenské, která opanovala vládu v městech. Rovněž předpis krále Přemysla Otakara II., že má počet členů rady městské býti dvanácte,[1]) přispěl k uniformitě zřízení radního a vedl v Brně k rozdělení rady původně čtyřiadvacetičlenné na radu zasedající o 12 členech a na radu předcházející; kdežto v Olomouci ke čtyřem konšelům a sedmi kmetům fojt jakožto dvanáctý se počítal.

V našich zemích od r. 1243, kdy v Brně po prvé vyskytují se j u r a t i c i v i u m, nelze znamenati žádného odporu se strany zeměpánů proti zřizování rad v městech. Naopak v listině Jihlavské z r. 1249 instituce tato zaručující samosprávu obecní, která zajisté lákala cizí osadníky k zakupování se v městech, uznává se jakožto obecně přípustné zařízení a v následujícím čase i v jiných městech přichází.[2]) S počátku zajisté měšťané sami volili si své zástupce; avšak když rady dostaly se trvale do rukou starousedlého měšťanstva, jež dovedlo jich užiti k ustavičnému šíření

---

[1]) Srov. str. 101. Horní zákonník krále Václava II. z r. 1300, jehož přepisy se po městech moravských rozšířily, ustanovuje ale o počtu přísežných na horách, že „jurati tot eligantur, quod populum sibi subditum possint regere eleganter“ a že při soudě horním s rychtářem aspoň dva z nich mají zasedati (J i r e č e k, Codex juris boh. I. str. 274 a 278).

[2]) Konstatovali jsme přísežné, konšely neb kmety (kromě Brna a Jihlavy) r. 1267 v Litovli, 1270 v Hlubčicích, 1271 v Olomouci a Opavě, 1276 v Hranicích, 1285 ve Znojmě, 1290 v Kroměříži, 1292 v Uherském Hradišti, 1335 v Jemnici, 1336 v Ivančicích, 1346 v Uničově a 1351 v Jevíčku.

moci na úkor rychtářů zeměpanských a také ostatního obyvatelstva městského a když vůbec přísežní začali vystupovati jako samostatní vládcové měst (rectores, consules), tu pánům městským a jich úředníkům musilo na tom záležeti, aby podrželi nějakého vlivu na jich ustanovování. Proto potvrzovali členy rad, jež měšťané zvolili, a požadovali od zvolených, aby skládali přísahu věrnosti a řádného plnění povinností netoliko v poměru k obci, nýbrž i k nim.

Přes to vše emancipace městská postupovala obdobnými cestami, jako ve vůkolních zemích. Patricijské živly ve městech dovedly chytrým spůsobem používati častých sporův a nepořádků v zemi, ať šlo o války s cizinci neb o obsazení trůnu neb o rozepře mezi stavy, jakož i obvyklých peněžitých nesnází panovníkův a jich úředníků k zabezpečení své oligarchie a šíření své „svobody", jež byla často nesvobodou ostatního obyvatelstva městského. Viděli jsme, kterak členové úřadujících neb zasedajících rad povolávali k poradám též členy předcházející rady, ano i několika rad jakožto své starší (seniores, rectores, conconsules, jurati antiqui), aby tito nejsouce více vázáni přísahou mohli svobodněji na jich rozhodování působiti. Rady dále volí sobě vlastní náčelníky, purkmistry,[1]) kteří snaží se rychtáře neb fojty městské do podřízeného postavení k radě přivésti.[2]) Členové rad obyčejně střídají se v úřadě purkmistrovském, nepřejíce tomu, aby někdo z nich nabyl přílišné moci na újmu druhých. Toliko v Brně zdá se, že některý čas byl purkmistr volen na celý rok, a v Olomouci jenom čtyři konšelé se v purkmistrovství střídali.

Konečně ve XIV. století i cechovní hnutí objevuje se v moravských městech. Řemeslníci s nevolí snášejí, že rady dosazují jim samy cechmistry,[3]) kteří jsou pouhými jich nástroji, a že nemají zastání v obci. Lid městský nasytiv se dlouholetého utlačování začíná se tu i onde organisovati jako „malá obec", tvoří tajné jednoty a rady, nejednou se bouří a žádá za řádné zastoupení v radě městské. Dochází ke vzpourám, v Znojmě dokonce r. 1338

---

[1]) Našli jsme purkmistra v Znojmě už před r. 1305, 1336 v Jihlavě, 1340 v Brně, brzo na to v Uh. Brodě, 1367 v Olomouci, 1384 v Jemnici a 1401 v Uherském Hradišti.

[2]) Rychty nabyly obce ve Znojmě r. 1307 a 1337, v Olomouci 1351 na čas a v Brně 1376 trvale.

[3]) Srov. Rössler u. m. II. stř. 189 (čl. 409).

obec volí si hejtmana; ale všechna tato lidová hnutí, jež měla časem povahu netoliko sociální, nýbrž i národní,[1]) se potlačují a mají obyčejně za následek utužení regimentu patricijského a zákazy cechů jakožto korporací s volenými náčelníky.

Nacházíme proto v radách na Moravě toliko něco málo řemeslníkův a kramářů, obyčejně asi zámožnějších, kteří drželi se starousedlými. V některých městech rady odvykly si obec svolávati k poradám, poněvadž prý „prostí lidé nemají na to času", a ustanovovaly obci samy několik zástupců nebo starších obce, jež časem povolávaly do svých schůzí a to s cechmistry pohromadě. V rozhodných okamžicích tito starší drželi s radou proti obci.

Konečně utužována je nadvláda starousedlého živlu přes to vše, že tvořil patrnou menšinu v obcích, také tím prostředkem, že zeměpán neb jeho zástupce (podkomoří) povoloval zasedající radě, aby si sama nástupce volila a že rady, chtějíce zameziti mísení se zeměpána do jich volby, užívaly povoleného jim práva statutárního k tomu, že hleděly zabezpečiti si právo, aby mohly sesaditi člena, který by s nimi nedržel, a že dávaly si předpisy, jakých vlastností má býti ten, kdo chce do rady býti volen.

V tom ohledu důležita jsou ustanovení, jež obsahují jak známá právní kniha Brněnská „Manipulus juris", jež byla kolem r. 1353 notářem Brněnským Janem sepsána, tak i její pozdější redakce. Ačkoli v privileji z r. 1292 bylo toliko králi vyhrazeno právo sesaditi konšela, když se něčím provinil,[2]) dle této knihy mohou i přísežní některého spolučlena z rady vyvrhnouti, když tajnou radu pronese neb nějakého vejstupku se dopustí.[3]) O možnosti odstranění přísežného z úřadu měl předpisy už horní zákonník krále Václava II. z r. 1300, jehož obsah v Brně dobře znali a při sepisování právní knihy také použili. V něm byly obsaženy podrobné předpisy o horských přísežných, jež král. komorník dosazoval a sesazoval. A v nich se ustanovuje, kdyby z nepovědomí byli na úřad přísežných usazeni lidé zlé pověsti anebo kdyby se přísežní nečestného skutku dopustili, že mají ihned skrze své

[1]) Tím způsobem bych vysvětlil, že na př. podkomoří Vilém Kuna z Kunštátu ujímal se r. 1521 a 1522 v Jihlavě řemeslnictva proti starousedlým. Snad i náboženské pohnutky rozhodovaly spolu. Srov. str. 114 a 116.

[2]) Srov. str. 102.

[3]) Srov. Rössler u. m. II. str. 111, 214 a 217 (čl. 235, 468 a 475).

spolupřísežné (per suos conjuratos) neb komorníka býti sesazeni, aby „jedna prašivá ovce všeho stáda nenakazila“.[1])

Ustanovení takové hodilo se dobře městským notářům Brněnským, kteří doplňujíce právní knihu Brněnskou po r. 1376 v nové její redakci zv. „Liber sententiarum“ prostě předepsali, že nečestný přísežný má býti sesazen, aniž by o komorníku činili zmínku.[2]) Při tom ovšem vynechali místa, kde v zákonníku se praví, že „přísežní slovou od přísahy, kterou králi činí, aby všechnu věrnost mu zachovali a spravedlnost činili“, a že „k úřadu jich mají býti usazeni lepší a spravedlivější, kteříž mohou býti ze všeho lidu“.[3]) Všechno to se nehodilo notáři Brněnskému, jemuž bylo hájiti stanoviska svých pánů, kteří chtěli zůstati vladaři města. Naproti tomu bylo mu možno s použitím zákonníka vyložiti, kdo nemá býti členem rady a jak sobě přísežní mají v úřadě vésti. Nemají býti zároveň přísežnými otec se synem, ani bratr s bratrem, ani synovec se strýcem, ani který příbuzný s rychtářem, aby sobě v radách nevedli stranicky a jich svazek mezi přísežnými nesvornost nepůsobil. Nemají dále býti přísežnými mnohomluvní (garulli), kteří neumějí zatajiti tajemství, ani osoby zvyklé lháti, ani lidé, kteří mají v nenávisti dobré i zlé nerozdílně, ani kteří příliš žádostivě hledí vlastního užitku a svého dobrého, kdežto „přísežní k obecnému užitku vší možností mají přihlédati“. Konečně nemají býti přísežnými, kdož jsou příliš mladí. Píšeť se o Athenách, že „tajná nenávist, vlastní užitek a mladá rada byla příčinou jich zkázy“.

Kdyby pak některý z přísežných zemřel neb mu překážka zašla, mohou spolupřísežní jiného na jeho místo voliti. K tomu horní zákonník ještě dodával, že „předrahá jest věc jedné každé obci, když má přísežné jednomyslné a jedné vůle k vyvedení všelijaké spravedlnosti, neb sjednocená cnost mnoho zmůže, malá

[1]) Jireček, Codex j. boh. I. str. 278.

[2]) Jireček, Codex j. boh. II. 4 str. 179 a Rössler u. m. II. str. 188 (čl. 408.)

[3]) Čte se tam: „Dicuntur autem jurati a juramento, quod nobis prestant, pro omni fidelitate et justicia facienda“ a „ad hoc officium meliores et justiores, qui ex omni populo haberi poterint, volumus ordinari“ (Jireček, Codex j. boh. I. str. 278.)

jednota více prospívá, nežli rozdělení přemnohých a když do boje se jde s jednotnou myslí, obdržuje se vítězství".[1])

Kdežto brněnská právní kniha, které i v Jihlavě i v jiných městech moravských jakožto právního pramene užívali, celkem zdrženlivým způsobem hájila stanoviska samosprávy na prospěch městského patriciátu, vystupuje kniha statut Olomouckých z XV. století mnohem rozhodněji v obraně výsadního postavení starousedlého a zároveň německého měšťanstva. Obsahujeť pravidla o volbě rady, jež jsou částečně převzata z právních knih Magdeburských,[2]) ale doplňuje je novými dodatky. Nikoli král neb jeho zástupce, ani měšťané neb od nich zvolení volenci, nýbrž páni radní (die hern des rats) mají každého roku voliti novou radu dle starodávného prý obyčeje z nejmoudřejších měšťanů, přihlížejíce k tomu, aby měšťanstvo břímě obecní rovně neslo. Volíce nové repraesentanty mají odstupující přísežní pamatovati na své přísahy a nikomu nedávati hlasu pro dary, z bázně, pro hněv neb závist, pro přízeň neb nepřízeň, nýbrž jim jest hlavně hleděti k tomu, aby zvolený byl horlivě oddán římské víře katolické a aby byl dobrých německých způsobů (guter deutscher art). Měl býti obyvatelem v městě usedlým, dobré pověsti, manželsky zrozeným a nejméně 25 let starým. Naproti tomu neměli do rady býti bráni starci přes devadesát let anebo lidé nepočestní, tělesně neduživí, němí, hluší, mrzáci, šílenci, náměsíčníci, kacíři, opilci neb lichváři. Který člen odstupující rady by se byl proti ustanovením těm provinil, měl ztratiti volební právo a zajisté pak ostatní členové rady na jeho místě volbu vykonali. Zvolení skládali pak přísahu bohu, chudým i bohatým (o králi není řeči), že budou spravedlivost konati, pravdu velebiti a křivdu tupiti.[3])

Podobnými ustanoveními, kterým radním pánům byla zabezpečena „svobodná volba", byl vliv podkomořího na dosazování rad ve městech ovšem velmi obmezen. Zachovaly se zprávy, že podkomoří ve XIV. století účastnili se obyčejně obnovy rady, ano že zneužívali tohoto práva, aby za jich přítomnosti a účasti

---

[1]) Srov. Jireček, Codex j. boh. I. str. 278, II. 4 str. 178 a IV. 3 (Práva městská z r. 1536) str. 207, jakož i Rössler u. m. II. str. 188.

[2]) Srov. D. Pr. str. 547.

[3]) Saliger u. m. str. 41, 50 a 51.

obnova se dála. Jezdíce patrně z města do města přebývali v nich delší čas s četnou družinou a dávali se obcemi vydržovati, takže někde i dvacet hřiven protrávili. Na stížnost měst vydal markrabí Jošt 21. dubna 1410 nový řád, který upravoval platy, jimiž města měla nadále býti povinna podkomořímu, když došlo k obnově rady. Větší čtyři města Olomouc, Brno, Znojmo a Jihlava měla mu dávati po deseti hřivnách a menší města Uherské Hradiště, Uničov, Litovel, Jevíčko a Jemnice toliko po pěti kopách.[1])

Poněvadž podkomoří dostávali tento plat, i když k obnově nepřišli, ochabnul dle všeho jich zájem na tom, kdo bude odstupující radou za nástupce volen. Ano zdá se, že nečinili více ani námitek proti tomu, když malý počet starousedlých rodin převedl správu města docela do svých rukou, zaveda střídání tří neb čtyř rad na ten způsob, že jedna rada po druhé následovala a že toliko část nastupující rady několika novými „mladými" členy je doplňována. Stavovská soustava oligarchická v zemi podporovala týž systém v obcích městských.

Ačkoliv řemeslnictvo nejednou, zejména po válkách husitských, pokoušelo se zjednati nápravu, nepodařilo se mu obdržeti v radách městských řádného zastoupení. Obnovování rad stávalo se čím dále pouhou formalitou. Rady zůstávaly panstvím několika privilegovaných rodin, jež dovedše chytře též použiti otázky náboženské, udržely se ve svém postavení i v době Jagellonské, kde se na města začalo pohlížeti jako na komoru královskou a na konšely jako na úředníky královské. Tím méně nastala změna v době habsburské, kdy system poručenský nad městy stále pokračoval.

Naproti tomu v Čechách války husitské a události následující způsobily, že ve městech během XV. století i drobné měšťanstvo a živel řemeslnický a s nimi i česká národnost dodělaly se na delší dobu převahy. A v tom spočívá hlavní rozdíl vývoje městského stavu a zřízení na Moravě u porovnání s týmže vývojem v Čechách, vývoje, jehož následky po dnešní den jsou patrny.

---

[1]) Cod. X. str. 121.

Neustálenost jmen rodinných a rodových v XVI. a na počátku XVII. století.

(S doklady hlavně z rodné krajiny J. A. Komenského.)

Podává F. A. Slavík.

Mnohá osobní jména stala se rodinnými a rodovými zvláště od podrobného soupisu domův osedlých a pustých na Moravě dle panství a všech obcí, jejž r. 1669—1679 vykonala zemská desetičlenná „revisní komise“, sněmem zvolená;[1]) z něho přepsána byla jména obyvatelův u každého domu do Tereziánského katastru r. 1749 a vedle nich jména držitelů nových t. r. a které pozemky ve kterých tratích měli.

Jiná četná jména původních rodů domácích udržovala se dědičně v týchž osadách ze starší doby, zvláště arci když dědil syn po otci rodný dům, což dělo se více na venkově v hornatějších krajinách nežli v rovinách a v městech;[2]) jinak když ujal i v rodišti svém jiný dům, dostal často po něm nebo z jiné příčiny nové příjmení.

Že všeobecně „ani v XVI. století nebylo ještě ustálených jmen rodinných, tím méně rodových“, s příklady k tomu z Nivnice r. 1592, z Uherského Brodu a j. obsahuje Časopis Matice moravské r. 1892 na str. 61—62. Určitě praví to i přední badatelé naši o bývalém životě českých měst, Zikmund Winter a Fr. J. Zoubek.

„Jako v staré době“, píše Z. Winter,[3]) „takž rovně ani v století 15., 16. nebývalo při všech měšťanech jmen rodových, stálých, dědičných. Osoby jmenovaly se jmény křesťanskými čili „křtěnými“, tať byla jména přední a při mnohých osobách jediná. Ještě r. 1619 zvali se někteří řezníci v Mladém Boleslavě pouze Valentou, Janem, Matějem . . . Vždy záleželo nejvíce na jméně křestném, jakož víme ze soudů tehdejších, . . . nikdy nena-

---

[1]) Chová se v zemské registratuře v Brně v oddělení rektifikačním čili poddanském, svazky č. 1.—371., v pergamenu dle panství a statků svázány. O té komisi viz úvod k mé „Moravě a jejím obvodům ve Slezsku po 30leté válce“, str. 4.

[2]) Viz tamtéž oddíl „Kde udrželi rodné domy nejdéle“ (100 let a více do r. 1749), str. 199—204.

[3]) Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku. Kapitola IV.: O jmenech měšťanských, str. 76—94. Četné příklady nestálosti jmen městských a o jmenech vůbec viz tam str. 77 a násl.

lezne se příjmení bez jména křtěného, alebrž opak že se naskytuje často.“

„V XVI. století“, praví Zoubek,[1]) „stálých jmen rodových mezi měšťany a vesničany ještě všude nebylo: osoby bývaly jmény křestnými jmenovány, dostávajíce od sousedů pro rozeznání od jiných příjmení dle podoby, povahy, zaměstnání, neb dle místa, z něhož kdo pocházel. Kdo tedy z Komny v Brodě usadil se, ať dříve jmenoval se jakkoli, dobře Komnenským čili Komenským v Brodě byl jmenován, a kdyby z Brodu jinam byl přišel, říkali by mu Brodský. Když přistěhovalec v novém bydlišti již zdomácněl, nahražovalo se příjmení od přistěhování pocházející příjmením jiným, nebo osoba i dvojím příjmením byla jmenována.“

Hlavním jménem osobním bylo křestní, a proto se ve starých registrech městských a v jiných knihách dělaly seznamy osob v abecedním pořádku podle křestních jmen a nikoliv podle příjmení.

Usedlí obyvatelé doma nejmenovali se tehdy po svém domově, ani v městech, tím méně ve vsech; proto se nikdo v Komně r. 1598 a 1670 nejmenoval „Komenský“, a jistě nikdo tam ani z předků našeho J. A. Komenského. Jinde arci mohli je nazývati Komenskými, a také jim dali příjmení odtud, když se jinam přistěhovali, jako na př. Eliáš Komněnský a Štěpán Komenský v Blatnici r. 1592, Martin Komňanský v Uh. Brodě od r. 1572 a j.[2]) Výslovně odtud po rodišti psal se „kněz Jan Komenský z Komně“, farář v Louňovicích u Vlašimě, † r. 1687.[3])

A tehdy Komenskými nebo Komňanskými nejmenovali a nepsali se vždy ani vlastní bratří téže rodiny přestěhovalé

---

[1]) Život J. A. Komenského, I. vyd. r. 1871, a Památky archaeologické a místopisné, díl VII. 23. — Právě tato neustálenost jmen rodinných a rodových do XVII. století působí místopiscům veliké nesnáze a nejistotu, není-li spojitosti register a zápisů, když chtějí sestaviti věrný rodopis znamenitějších osob a rodův i postup držitelů domů, nebo jistě určiti dům, kterého se týká nějaká důležitá zpráva onė doby. Číslování domů bylo zavedeno teprve až r. 1770.

[2]) R. 1656—1670 nejmenoval se nikdo „Komenský“ ani v Bojkovicích, v Krhově, již ani v Uh. Brodě a Blatnici a vůbec nikdo na celém panství Světlovském, Uh.-Brodském, Bánovském, Biskupickém a Uh.-Ostrožském. (Popisy těchto panství v zemské registratuře v Brně, podd. odd. č. 353, 261 a 315.)

[3]) Dr. Josef Burian, Louňovice pod Blaníkem, str. 61—62.

a v téže obci usedlí. V Uh. Brodě jmenoval se jeden bratr „Martin Komňanského“ a druhý „Eliáš Svach“; roku 1572 „odevzdal čtvrt roli Komnianskému nad Bajovem . . . Martin Komnianského i na místě Eliáše Sswacha nebožtíka bratra svého Janovi Veteškovi . . .“[1])

Takových příjmení od míst pocházejících bylo r. 1592 na panství Ostrožském dosti, na př. v Nivnici: Mikuláš Slavkovský, Mik. Bánovský, Mik. Vídenský, Vaněk Vídenský, Jíra Korytňák, Bártek Těšínský, Jíra Šumický, Matěj Šumický; v Dolním Němčí: Vaněk Korytňák, Daniel Fulnecký, Vašek Kunovský; v Horním Němčí: Jan Bánovský, Jan Stránský (Strání u Hor. Němčí); v městečku Hluku: Jura Sucholozský, Jan Nevšovský, Martin Nevšovský, Jan Meziříčský, Jan Šťavnický, Filip Vracovský; v Hroznové Lhotě: Jan Hulínský, Martin Hradecký, Václav Hradecký; v Kunovicích: Jan Hračovský, Jan Kralický, Lukáš Lhotský, Jarolím Krnovský, atd. (Jiné příklady takových jmen na -ský viz v článku o jméně J. A. Komenský na str. 9—10.)

Že nebyla tehdy ještě vůbec jména rodinná a rodová u lidu ustálena, ovšem také v rodné krajině Komenského, dosvědčují mimo již uvedené zde věci následující doklady:

1. Velká část rodinných jmen usedlých za jeho věku r. 1592—1670 jest křestní jméno otcovo (viz o jméně J. A. Komenského, str. 2—4) nebo stojí u křestního jména usedlého jméno otce jeho v genitivu, na př. v Komně r. 1598 ze 62 skoro třetina všech, na př. Jan Bláhů, Staněk Fabiánů, Matěj Martinův, Jan Matějů, Václav Milošů, Jíra Petřík, Ondra a Tomáš Valentův, Jurka Vávrů, Martin Vicenů;[2]) r. 1592: v Nivnici na př. Matyáš Zich (= skrácené Zikmund), Vašek Zichů, Mikuláš Žižka; Mikuláš Martina Ondrovýho, Jan Jíry Matoušova, Pavel Jíry Matoušových, Jan Mikel (Mikuláš) Ondrových; v Kuželovém: Mikuláš Valenty Jurových, Jan Matouše Sečného, Jakub Vaška Školada; v Tasově: Matěj Lukáše Tobiášového, též M. L. Tobiášových, Martin Lukáše Tobiášového, a j.

2. Nové příjmení měli později často po bývalém držiteli domu nebo po jméně domu a j., na př. v Uh. Brodě r. 1571—1620: Martínek Bláhů jinak Štěpán, Michal Frystacký j. Komínek;

[1]) „Registra, v nichž se vodevzdávky zapisují“, založena od léta 1571, v museu v Uh. Brodě, list 14. Slovo „Sswach“ jest psáno zřetelně a čitelně.

[2]) Seznam obyvatelů v Komně r. 1598 viz v poznámce na str. 5—6.

Jan Hedvika j. Tuha, Nárožný; Matěj Pechův j. Jankův, Šimon Beneš j. First, Jan Holý, syn Šilhavého Bednáře; Jan Sudlicius Miličínský jinak Jan Šťastný, Jan Landškrounský j. Šrámek, Samuel Kloboucký j. Pikhart, Daniel Pudeus j. Žilínský, Jiřík Svoboda j. Brtnický, r. 1683 Jan Prokop j. Moškoř atd.;[1]) — v Uher. Ostrohu: r. 1624 Martin Pavlíček jinak Rytíř, r. 1629 již Martin Rytíř; r. 1648 Jan Zámečník j. Šneller;[2]) — v Bojkovicích: „Vávra Machulů jináč Šlechtů", Jan Mikšů jinak Kuchtů;[3]) — nebo z kněží Jednoty bratrské na př. r. 1575 † B. Petr Timaeus jinak Petrlík, 1595 † B. Jan Dorýn j. Domažlický, B. Lukáš Smělouš j. Andronyk;[4]) — katolickým farářem v Kunštátě od r. 1630 byl „Bernard Voscinius, někde i Vohanius i Wochting zvaný".[5])

Podobné změny jmen děly se též v jiných obcích, na př. v Čechách: v Kolíně měl dům vládyka Kašpar Šmidl jinak Hennigar z Eberka, Jakub Kučera jinak Horák, Jan Mikýsko zvaný Návara, Šimon Údražský j. Bohdalovský a j.;[6]) — v Turnově nad Jizerou „přistěhoval-li se kdo odjinud, prvotní jméno jeho zašlo a dostal nové po svém sídle prvotním, jako 1531 Jan Štěrba z Touškova, jenž psán je již Janem Touškem, 1568 Martin Koutník jinak Kopidlanský, 1581 Jakub Ambrož j. Žlutický, 1596 Václav Stehlík j. Pacovský, 1612 Václav Kalivoda j. Lounský, 1613 Václav Morávek j. Dalešický", podobně z r. 1591—1615: Jiskra j. Ouličnej, 1593 Pěkný j. Polák, 1594 Pěkný j. Hradecký, Vystrkal j. Jahoda, Ritter j. Šic, Zabranská j. Horecká, Kubíček j. Karpíšek, Klášterský j. Šroub, Čermák j. Červenka, Krécl j. Klusák, Žabka j. Kantůrek, Bouška j. Mužata, Jahoda j. Melant, Frklo j. Zlatohlávek;[7]) — v Benešově u Prahy: r. 1580 „Jan Moravec jinak pravým jménem Vavřinec, řemesla řeznického, koupil dům od Martina jinak Martinka Michalova"; r. 1598 Vavřinec jinak Janek Moravec; r. 1616 „Martin, syn Vavřince Moravce"; — 1604 Jan Kulhánek příjmím Vajetinka j. Vanětinka; r. 1609

---

[1]) „Registra, v nichž se vodevzdávky zapisují" od l. 1571 a 2. kniha „Odevzdávky" od r. 1596, Registra cechu kožišnického v Uher. Brodě od r. 1585, J. Kučery Paměti Uher. Brodu, str. 202, 220—233, 304.

[2]) Registra správní panství Uher. Ostrohu, opis řed. J. Borůvky.

[3]) Archiv městský v Bojkovicích: Registra purkrechtní od r. 1636 f. 215.

[4]) Úmrtní kniha † kněží Jednoty bratrské těch let.

[5]) J. Tenora, Dějiny městečka Kunštátu, str. 88.

[6]) J. Vávra, Dějiny král. města Kolína, str. 202, 210, 223, 242.

[7]) Dr. J. V. Šimák, Příběhy města Turnova nad Jizerou, díl I. str. 242.

Jeronym Hodoninský příjmím Sova;[1]) — ve Vlašimi: Jiří Přibyl j. Nemyšlenský, Jan Svoboda j. Hejta, Jan Šubert j. Ratibořský, Adam Tehovský j. Spurný, Jan myslivec Tehovský j. Voborník.[2]) Podobně se jmenovali osedlí také v jiných místech. —

3. Jména svá měnili a psali se rozličně ještě v XVI. a XVII. století, jako sám Komenský a j. (Viz „Rodiště J. A. Komenského jest Komna“ v Časopise Matice Moravské 1904, str. 473, 476—477.)

Syn měl někdy jiné příjmení než otec nebo bratr, na př. spisovatelé: Bakalář Mikuláš slul vlastně Štětina, — B. Bílek Jakub † v Napajedlích r. 1581 a bratr jeho Matěj Rybář † v Holešově 1570; — Bydžovský z Florentina Marek byl syn Václava Moravce v Bydžově † 1612; — B. Černý Jan lat. Niger, bratr Lukáše Pražského,; — B. Černý Jan lat. Nigranus, bratr Pavla Konvaldského † 1580; — B. Felin Adam, syn Samuela Kocourka † 1598; — Fortius Jan Kouřimský, syn Ondřeje Chyby v Kouřimi † 1590; — Kapihorský Šimon Eustach, syn Matěje Všetečky v Kutné Hoře 1624; — Olivetský z Olivetu Pavel, prvotně Pavel z Meziřičí zvaný, do r. 1519 nazýval se buď prostě „Pavel na hoře Olivetské, in monte Oliveti“, nebo Pavel z Meziříčí, Pavel Meziřický, od r. 1519 Pavel Olivetský, Paulus Olivicensis, † v Litomyšli 1534; mladší syn jeho se jmenoval Olivetský z Heřmani, též z Olivetu Šebestian; — Písecký Václav, syn Ješka Hladičovic v Písku, † 1511; — Račenský Mathiades Jan Jiří, syn Matěje Jakobidesa Volyňského, faráře ve Starém Kníně do r. 1623; — Řešátko Tomáš Soběslavský usadil se v Sušici, † 1602, a jeho syn se jmenoval Rosacius Jan Sušický; — Skribonius Jindřich, syn měšťana Plzenského Píška, bratr Matěje Píška, souseda v Horšově Týně, † v Praze 1586; — Stříbrský Matěj ze Stříbra po otci slul Benátský; — Tugurinus Duchoslav, syn souseda Čáslavského Pavla Příbramského příjmím Chalupa, † v Chrudimi 1607; — Zábojník Jiří, syn Ondřeje Kosoviče z Veselého v Uhrách † 1672; — Hozius Matouš příjmím Fítka, syn Jiříka Přestala z Vysokého Mýta, † v Kolíně 1589; — Janovský Jan, syn Jakuba Valentina z Uhlířských Janovic, děkan v Chrudimi † 1561; — Kodicill (Knížka) z Tulechova Petr, syn Jana Bradáče i slul Roz-

---

[1]) Knihy města Benešova z r. 1559 a r. 1604 v zemském archivě v Praze.
[2]) Mé Dějiny města Vlašimě a jeho statku, str. 276, 291, 293, 297, 305.

sypal, narozen v Sedlčanech 1533, † v Praze 1589; — Zelotin z Krásné Hory, Zelotinus a Formoso Monte, Pražan, prvotně slul Holub, † 1585.[1])

V Uherském Brodě byl r. 1582 měšťan Jakub Sekera, otec kněze Lukáše, faráře Bánovského; Martin Valenta a jeho syn Jan Škoda; Jakub Kořenný, jeho syn Jan Institoris;[2]) — v Bojkovicích: r. 1639 dům „od Lukáše Klempíře otce svého ujal Daněk Černých“, r. 1640 položil (splátku) 2 zl. Daněk Černý, a když umřel, ujal dům „r. 1682 Václav syn neb. Daniele Černých“;[3]) — nebo v Čechách: z Berouna studovali na vysokých školách r. 1605 Daniel Luteola, syn Simeona Čížka řezníka, Jeronym Gelastus, syn Bartoloměje Smíška krejčího, r. 1608 Jan Claudianus, syn nebo vnuk Vavřince Kulhánka krejčího;[4]) — v Kolíně: r. 1582 umřel Jan Dibel, a jeho 3 dospělí synové se jmenovali: 1. nejmladší Šťastný Diblů, 2. Václav Diblů zvaný Čáp, 3. Zikmund Diblů zvaný Kofroj, syn jeho Karel Zikmundů;[5]) — v Turnově: Janovi, synu Lexy Zálabského říkali Brslen, Martin Pavla Blýštila slul Vetéška; Mikeš Koutův měl syna Mikše Macha, Bartoš Řídkošil syna Václava Záborovského, Jiřík Holinka syna Václava Poláka;[6]) — v Benešově: r. 1572 jmenuje se otec Matěj jinak Polák a jeho syn Jan Kotrba, r. 1608 Jiřík Boušický a bratr jeho Jan Hronek, r. 1609 Matouš Koželuha a syn Jiřík Pekař, r. 1613 Jan Pěkný, syn Jana Mollendy, a j.[7]) — ve Vlašimi na př. r. 1628 Jan Šimeček jinak Šimek, syn Šimona Pohorského; Petr Kovář a jeho syn Jiří Svoboda.[8])

Mnohá z těchto rodinných jmen nebo příjmení stala se později rodovým jménem; jiná opět se časem vyměnila za jiné, obyčejně po jméně domu, zaměstnání a j.

---

[1]) Jos. Jirečka Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. století, díl I. a II.

[2]) „Registra, v nichž se vodevzdávky zapisují“ od r. 1571, list 78. a 161. Odevzdávky od r. 1596 str. 51 v museu v Uher. Brodě.

[3]) Registra purkrechtní města Bojkovic od r. 1636 f. 160.

[4]) J. Vávra, Paměti král. města Berouna, str. 149.

[5]) J. Vávra, Dějiny král. města Kolína, str. 220.

[6]) Dr. J. V. Šimák, Příběhy města Turnova, str. 241—242.

[7]) Knihy města Benešova z r. 1559 a 1604 v zem. archivě v Praze.

[8]) Mé Dějiny města Vlašimě a jeho statku, str. 276 a 289.

4. Ano ještě po 30leté válce měnila se rodinná jména i v rodné krajině Komenského, a někde také se poněmčovala.

Německá jména starých rodů v českých krajinách pocházejí z velké části z oné doby a příčiny; nikoliv že byl praotec jejich rodu Němcem, jak si to někteří lidé vykládají, nýbrž že tehdy německé neb odrodilé vrchnosti a úředníci někde česká jména obyvatelů v úředních zápisech po německu změnili a psali, nebo je doslovně přeložili a poněmčených pak užívali, zvláště jména od živností a řemesel daná, jako jsou: Bauer, Hofbauer (Dvořák), Bäcker, Beck, Peck, Binder, Fischer, Müller, Schenk, Schlosser, Schmied, Schmidt, Schneider, Schuster, Tischler, Wagner, Weber, Ziegler, Zimmermann a j.

Rovněž tak změnila se jména Čechů v krajinách smíšených a německých, i jména českých exulantů v Německu, jako na př. v Drážďanech: Havlíček — Gallus, Punčochář — Strumpfwirker, Tuček — Marks, Vazač — Waschatz; v Berlíně: Jeník — Jänicke, Ježek — Jäschke, Jelínek — Hirschel; jinde Holub — Taube, Svoboda — Frey atd.;[1]) mnoho rodin českých dostalo tam místo svého jména dle původu jméno Böhme, Böhm a j.

V úředních popisech r. 1671 na panství Uh.-Brodském zapsáni jsou usedlí obyvatelé: na Předměstí Brodském: Jan Krátký nebo Kurtzer, Mikuláš Procházka nebo Miller, Jan Cihlář nebo Ziegler;[2]) v Šumicích Mikuláš Hladký nebo Malík, Jan Šilhavý n. Ssykler, Vašek Trčnova n. Trczfues, Jura Malý nebo Klein, Jan Havlík n. Gall, Mikuláš Uher n. Ungar, Jan Juříček n. Girgler, Václav Mlynář nebo Miller, Václav Červený n. Roth, Gregor Těšínský n. Teschiner, Pavel Kardianů n. Branecký, Eliáš Krejčí n. Schneider, Adam Švec n. Schuster, Šimon Vlk n. Wolffl, Gagdosch (Gajdoš) n. Sackpfeiffer; — v Havřicích: Jan Sedláček n. Pauerle, Jan Řezník n. Moyes; v Nevšové: Jan Slováků n. Ďulík; v Dolní Lhotě: Pavel Šťavnický n. Žáček; v Suché Loze: Mikuláš Sova n. Niklas Eile, Jura Hlávka n. Gierg Köpfichter;

---

[1]) Více v mém článku „Národnost a náboženství" k hnutí t. zv. „Pryč od Říma", v Osvětě V. Vlčka r. 1904, str. 710,

[2]) „Jan Krátký oder Kurtzer, Mikuláš Procházka oder Miller" atd.

v Korytné: Jan Laník n. Laner, Mikuláš Lukášů n. Lukesches, Jan Nehněvejse n. Nichtzirn; v Hradčovicích: Martin Vlk n. Wolf, Václav Hrubý n. Gros, Christof Matuška n. Schlesinger; ve Lhotce: Georg Čech n. Böhm; v Březové: Jura Mikšů n. Georg Nikler, Ondra Kreháček n. Krhák, Daniel Struhář nebo Drechsler, Jura Václavík n. Wentzelick, Adam Marků n. Mark Martin, Jan Matějič n. Matisz, Gabriel Hlaváč n. Köpfichter; v Polichně: Jan Tesař n. Zimmermann; — na statku Ořechovském: v Březůvce: Mikuláš Navrátil nebo Lipovský: v Hřivném Újezdě: Mikuláš Žák n. Nikel Ziakes, Václav Žák n. Wentzel Schiller, Tomáš Vlkův n. Niklas Wolff, Mathes Chmel n. Matys Hopf, Jura Pekař n. Georg Peckh, Jan Tkadlec n. Hans Leinweber; v Dúbravách: Václav Bílý n. Wentzel Weisz; na statku v Biskupicích: Jan Francz n. Rancz; — na panství Uh.-Ostrožském: v Nivnici: Pavel Kubů nebo Hanuss, Pavel Kozák n. Kolář (ujal starou pustou usedlost po někdy Šimonu Kolářovi), Valenta Řezník n. Petorgal;[1]) a ještě v XVIII. století; r. 1746 Martin Nesvadba jinak Pavlík, r. 1768 Šimon Miloš jinak Šnupka, Jan Slováček j. Machač (ze Slavkova)[2]); — v Bojkovicích: r. 1651 ujal podsedek Žižkovský (po † Janu Žižkovi) Martin Vsetínský jinak Moudrý;[3]) po r. 1708: „Martin Nejezchleba jinak se jmenuje Macků"; Jan a Šimon vlastní bratři a synové † Jiříka Krajčového jinak Kozáčka, Václav hrnčíř jinak Bětík, r. 1724 Václav syn Štěpána Koutných jinak Šanovského;[4]) odjinud: r. 1659 Martin Nedvěd jinak Holubec, mlynář Záhorovský, Jiřík z Šardic jinak Macháček a j. v.[5])

---

[1]) Zemská registratura v Brně, podd. odd. č. 261, 315, 353.

[2]) Herrschaft Ostra, Grundbuch des Markt Niwnitz ao. 1746, v c. k. okres úřadě v Uher. Brodě, f. 68, 308, 324, 412.

[3]) Registra purkrechtní města Bojkovic od r. 1636, f. 347.

[4]) Kniha gruntovní od r. 1708, č. 7. v městském archivě v Bojkovicích, f. 166, 230, 454, 458.

[5]) Kniha krevní tamtéž č. 2., f. 8, 26. — Podobně změnila se rodinná jména usedlých také jinde v 2. polovici XVII. až i v XVIII. století, na př. ve Vlašimi: r. 1655 ujal dům po Václavu Zedníkovi syn Jan jinak Podlipský; r. 1610 Jan Zoubek jinak Fijala, po jehož smrti koupil dům r. 1638 Jan Slavík jinak po něm opět Fiala nazván; r. 1671 Havel Koželuh j. Rzounek, r. 1672 Jan Skřivan j. Skalický, r. 1680 Mikuláš Karas nebo Karásek j. Blaník, r. 1687 Matěj Rousek j. Zroněk, r. 1693 Ad. Jablonka j. Kalousek, r. 1695 Mat. Cho-

Podle toho v XVI. a na počátku XVII. století, kdy Jan Amos Komenský žil na Moravě v rodné krajině, nebyla také tam, jako vůbec jinde, rodinná jména ustálena, a tím méně rodová.

Z této příčiny se psával i on rozličně, ale jakožto kněz a biskup a na českých spisech stejně, Komenský, a to dle obyčeje Jednoty bratrské po rodišti. Že tomu tak jest, určitě praví dějepisec bratrský a český kazatel David Cranz, jenž měl zprávy písemné a od moravských exulantů z okolí Fulneka, kde Komenský působil a v blahé paměti lidu zůstal i později: „Jan Amos, nazván po svém rodišti Komenský nebo Comenius“,[1]) a dosvědčuje to i jméno druhého „kněze Jana Komenského z Komně“.

To vše, co jsme tu podali z rozličných pamětí historických k rozhodnutí otázky o rodišti a jméně J. A. Komenského a o jmenech osobních a rodinných za jeho věku vůbec, *potvrzuje určité a souhlasné zprávy všech našich starých spisovatelů od jeho doby až do XVIII. století, že se narodil v Komně, a jmenuje se po rodišti Komenský.*

Staré svědectví o pospolitosti českomoravské a paměti o Říčanských na Moravě.

Napsal A. Sedláček.

V klášteře Lnářském (u Blatné v Čechách) jest rukopisná snůška, svázaná z rozmanitých starých listův, dílem původních a zpečetěných, z části opisův z 16. a 17. století. Týká se ponejvíce Vítův ze Rzavého a Vratislavův z Mitrovic, avšak jsou tu také paměti politického obsahu a zápisy rozmanitých rodin z Čech

---

botský j. Hámoň, r. 1698 Jan Švejda j. Beran, Jiří Novotný j. Branský, r. 1709 Jan Ratměřský j. Novotný, r. 1723 Václav Táborský j. Komenda, r. 1755 † Ludvík Němeček j. Pajk. (Mé Dějiny Vlašimě, str. 276—279, 285, 287—291, 296, 304.) A na venkově dávají lidé usedlým vedle rodového jména též jiné po domě, po bývalých držitelích nebo jinak až podnes (viz „Český Lid“, red. Dr. Č. Zíbrt, r. 1905, str. 161—163).

[1]) Alte und Neue Brüder-Historie, I. Band, 1771, str. 80: „Johann Amos, von seinem Geburts-Ort Komensky, oder Comenius genannt“. — Že měl zprávy od moravských exulantů, výslovně praví na str. 106, 111, 209 a j.

a z Moravy se týkající. Původcem této sbírky zdá se býti P. Vincent, který byl převorem augustinianů u sv. Václava na Novém Městě Pražském. Od něho pochází rukopis XVII. F. 35 v universitní knihovně Pražské, v němž jest mnoho cenných zpráv genealogických, a to z pamětí, kteréž se na mnoze ztratily. P. Vincent sám sestavil a sbíral paměti po zámcích a kostelích, přátelé jeho pak mu půjčovali rukopisy do Prahy.

Václav Ignác Hynek Vratislav z Mitrovic, od něhož jest níže položené psaní, byl vnuk Václava, známého z popisu o tureckém zajetí. Václav (nar. 1645) byl od strýce Jiřího Zdeňka († 1655, 18. prosince) ustanoven dědicem statků Poříčí a Pole, až by zemřela Kateřina Maximiliana Vratislavova z Vrabí, manželka Jiříkova. L. 1670, 10. února oženil se s Maximilianou Františkou Kocinkou z Dobrše (dědičkou Běšin, jež 1678 prodala) a uvázal se l. 1674 v Poříčí a Pole. Toto prodal l. 1682, a současně prodala manželka jeho Bezděkov nedávno před tím koupený. Koupili pak oba Chocomyšl. Václav stal se pak hejtmanem Plzeňského kraje, sedal také na soudech dvorském a komorním, byl pak také radou komory, naposled kr. tajným radou. L. 1693 prodal Chocomyšl. Majestátem l. 1701, 28. července, povýšen do stavu hrabského. L. 1715 prodal Poříčí. Zemřel l. 1727 dne 14. května a pohřben na Svaté hoře u Příbramě.

S velkou částí panstva tehdejšího srovnával se Václav v tom, že byl mysli nábožné, ale velice se lišil tím, že byl milovníkem svého přirozeného jazyka, jejž Vratislavové podnes nezapřeli. Za doby té, kde se Čech hrubě nestaral o Moravu, a Moravan o Čechy, jest významný výrok jeho o společném původě Čechův a Moravanův, neméně že se cítil býti členem tohoto národa, nedbaje na nechutné domněnky Paprockého, který mocnější rody odvozoval z Polska, jako novější Němci, kteří je rádi odvozují z německé krve. Psaní jeho k P. Vincentovi pokládá se tu se změněným pravopisem, avšak i s chybami v prvopise.

z Kocomyšle 5 Octobr. 1684.

Vysoce učený a důstojný pane pater převor, mně laskavě příznivý!

V. M. se mými neznámými, však vždy žádostivě povinnými službami v stálé affekcí co nejpěkněji poroučejíce, že ste sobě oblíbiti ráčili tu práci na sebe vzíti a netoliko štíty mýho pana strejce, ale i jinší památky rodův chvalitebné shledávati, nad tím se upřímně těším, nebo

jistě sunt pauci, quos aequus amavit Jupiter, a který by si to na práci vzali, ačkoliv že my Čechové dosti vzácných rodův a paměti hodných činův máme, však žádný vždy předce tu slávu český zemi a rodům neučinil, a kteří to tentirovali jako i Paprovský, tak confuse a perfunctorie to psali, že místy quid pro quo a černý za bílý, místy pak dokonce contrarium položili, erby větším dílem vypustili aneb jinší na díle i také docela položili, jakož i také Němci a knihaři Norinberský chtíce vědomost některých rodův míti českých a do jejich Wapfenbuch generale položiti, nám na místě nosů aneb troub nad erbem orličí křídlo položili, nepochybně tak jak spraveni byli; a co jinší vzácnější rody měli napsat, tehdy lecjakejchs měšťanů z Egru a patriciusů míno připsali a erby posadili, což přehlížejíce takovou knihu mě nemálo zamrzelo, jakoby žádná antiqua nobilitas v Čechách leda ti noví a patriciusové nebyli. Pročež per otium dal sem se do vyhledávání všech rodův a erbův starožitných proprie českých a moravských, proto že jedna řeč dávní společní a téměř jako jeden pronárod jest, a vyhledal sem jich totiž starožitných rodův z těch, který při nejmenším 200 let v Čechách byly, jako páni Šlikové, z Egberka, Brandštejnové a těm podobní, všech okolo 2000 erbův genuinis coloribus depict., který všechny za sebou mám, a větší díl těch rodův již bylo zahynulo, mnozí starožitní v chudobě i v žebrotě zůstávající svejch erbův a barev jich ani nevědí; i takovým některým známým sem tam jejich erby napravil a jak jej nositi neb rýti dáti mají, okázal a v tom sem práci činil tenkráte, kdy sem byl u všech lidí v nenávisti a mě žádný u sebe rád neviděl, totiž tempore pestis, tak že sem chvíli měl a od jiných zaneprázdněn nebyl, jakož pak i tenkráte totius familiae nostrae statim ab origine genealogiam compendiose deduxi a dokazuji, kde kdo leží a odpočívá neb ve dskách najíti se má, myslíce někdy aliquam chronicam familiae nostrae et per indirectum i rody český v ní doložit tisknouti dáti. Sed quia propria laus sordet a přitom ta práce totum hominem requirat, post tempus pestis sem tu mou práci propter meas varias incomoditates et litigia poodložil a stěhujíce se před rokem na jinší statek omnia scripta mea, i také haec genealogia ve dvouch truhlách zatlučený ještě mám, tak že jsem se do nich ani ještě nepodíval. Pročež že V. M. sem tak dlouho odpovědi nedal a posavád ještě žádanou vědomost neodsílám, šetrně omluvený býti žádám; si res patitur moram, budu to hledět vyhledat. Musím asi 8 dní na to sobě vzíti, sed veritatem dicendo, že sem až posaváde o rodu Řičanovském málo vyhledati mohl, nisi tantum per fragmenta, nebo nynější páni Říčanové všichni ani svého erbu dobře nevědí, taceo, aby věděli genealogiam; a to v tom v svým erbu chybují, dají sobě malovat nahoře oba červený křídla jako páni z Talnberku, ješto jejich předkové jedno bílý a druhý červený křídlo orličí nosili; myslím že i u sv. Jakuba se to najde. Utrum differentia linearum inter Kavka et Rziczansky fuerit, nescio, nic méně ale páni Říčanové pravějí, že byl jeden rod a jeden erb, k čemuž já také směřuji a jináč se nedomívám; páni z Talnberku nápodobně in suis genealogiích nebyli curiosi a předešle také jináče se jmenovali. Quae autem invenero, chaec fideliter transmittam.

Mezitím byvši u mě tyto dni p. Pater provincial a F. Bonus V. M. se co nejpěkněji poroučeti dají a zmínil sem se s nima, že bych za někerý 100 fl. vín českých pro šenk v hospodách dle mírnosti koupiti chtěl i také něco pro můj trunk, který mně spravu dali, že bych takové od kláštera dostati mohl; pročež odsílám malý futrálek a V. M. služebně žádám, že sobě oblíbiti ráčíte, do třech flašek ordinárního a laciného pro šenk a do druhých něco lepšího pro mě a dobrý přátele, byť i nejlepší bylo, který míti ráčíte, odeslati, při nich poslední cenu a rok, kdy tlačeny jsou, na cedulkách přilepiti, tak abych se resolvirovati mohl a V. M. zase co nejdříve vědomost dáti. Neméně V. M. služebně žádám, pokudž míti ráčíte od ňakýho nejsilnějšího vína některou pintu kvasnic, toliko aby míchaný nebyly, že mně to přátelství prokázati a takových některou pintu dopřáti sobě oblíbiti ráčíte. Vyslaný při fůře, který také pro vína se vypravuje, jedno i druhé zaplatiti poručeno má. A pokudž sice jiné kvasnice vinný, nyní kdy se vína stočují, by se vynašly, míníce zase pro vína do Prahy brzy odeslati, nepominul bych takové proti slušné záplatě vyzvěsti dáti. Zatím pak V. M. se co nejpěkněji poroučejíce zůstávám

V. M. k službám povinně žádostivý

V. J. Vratislav z Mitrovic.[1])

Jak se zdá, potřeboval P. Vincent podrobných zpráv o rodu Říčanských. Tímto jménem psávali se dva rodové. Jedni, kteří se velice rozvětvili a velikého bohatství dosáhli, pocházeli z Říčan u Prahy. Z těch pocházeli také Kavkové, kteří nějaký čas Vizovice a dosti dlouho Broumov na Moravě drželi. Druhý rod byl moravský a psal se po Říčanech u Ivančic. Tento měl drobné statky a nikdy k velké platnosti nepřišel. P. Vincent obdržel zprávy o Kavkách, tuším skrze Jana Norberta hrab. ze Šternberka, od Šebestiana z Říčan l. 1686 73 let starého. Tento býval po léta pacholetem na Moravě.

Šebestian koupil l. 1648 statek Týniště, jejž l. 1652 zase prodal, držel také statek Merklín, avšak jen krátký čas. Co vypravuje o svém pobytě na Moravě stane se srozumitelným přečtením vývodu, jenž se tuto pokládá (str. 147):

[1]) Otištěno již z části v Časopise Přátel starož. českých VIII. 78.

Heralt Kavka Řičanský z Říčan † 1562
manž. Kateřina Malovka z Chýnova † 1562

Mikuláš 1563 na Štěkni
manž. 1. z Klenového
2. Voršila Hašišt. z Lobkovic

- Kateřina, manž. Bernart z Hodějova

Zdeněk 1563 † 1583 na Švihově, pak na Vizovicích a Broumově
manž. Johanka ovdov. Meziřická roz. Trčkova, ok. 1577 pak vdaná (1584) za Kryštofa Zborovského

Jan 1563 † 1577 na Cehnicích
manž. Kateřina z Říčan

- Jan 1597 při dvoře 1603 na Broumově pak St. Sedlišti a Karlšteině † 1643
  manž. Benigna z Lobkovic vd. 1606 † 1625
  - Jan František 1638 † 1642
  - Beatrix Johanna † 1681, manž. Jan Ferdinand kníže z Porcie
  - Lidmila Benigna † 1672, manž. Frant. Adam ze Šternberka † 1648
  - Anna M. Eusebie
  - Kunhuta jeptiška

Heralt 1563 † 1602 na Švihově
manž. 1. Dorota z Klenového vd. 1563
2. Kateřina ze Šternberka 1596

- Jan Vilém, manž. Anna ze Stříteže
  - Jan Zdeněk 1603—
- Jan Kryštof na Dobrši 1602—, manž. Anna z Klenového vd. 1615
  - Jan Vilém † 1650
- Zdeněk Lev na Roudném 1612 † 1617, manž. Marketa Chrtovna ze Rtína

„Správa pravdivá o starožitným a vzácným rodu pánův Říčanských, jenž se Kavkové jmenovali z Říčan, co od lidí (starých) víry hodných, z nichž někteří okolo 98 let měli, mně při jiných rozprávkách oznamováno bylo. (Ex relatis Sebestiani Ferdinandi de Rziczan, qui hoc a. 1686 agebat annum 73.)

Především vědomo jest, že rod pánův Říčanův od nepamětných časův vždycky panský sloul a byl; chtějí tomu, že by z knížecího rodu pocházeti měl, což mně pan generál Harant u přítomnosti Jeho Excell. pana hraběte z Trautmansdorfu oznamoval, který nyní nejedné památky rodův českých chvalitebně shledává.

Předně tehdy povídali ti starcové, že jest byl jeden z pánů z Říčan v království Uherském jsa ženatý. Když jeho paní slehla, měla jest syna. I jsouce toho času v království Uherském král jménem Kolman, který vedle Uherských kronik v počtu jsa král devátý v letu 1114 z světa vykročil, pokusil se ten Říčan a krále svého Kolmana za kmotra požádal (čehož i užil), jakž jméno také na křtu totiž Kolman dítěti dáno. Přijdouce ten syn k zrostu mezi své strejce a přátele jako mladý kavalír do království Českého časem přijížďíval, a oni mu v tovaryšství přezděli nazývaje jej černým mužem (jakoby řekl Kholmann); on pak nejsa toho jména povděčen, velel, aby jej raději nápotom nazývali Kavkou; a tak mu to jméno Kavka zůstalo, aniž se jaké jiné obzvláštní památky o rodu pánův Kavkův mimo tuto paměť nacházejí.

Ačkoliv páni z Říčan v tom stavu před ukřižováním Pána a Spasitele našeho již byli, on pak pán z Říčan, který to tovaryšký jméno Kavka dostal, sídlem v království Uherském byl a maje nepochybně potom více synů Kavků, domeyšlím se, že z nich někteří časně se do Čech dostali a jiní vždy v Uhrách a na pomezích Moravských zůstali. A nepochybuji, že ta slavná a vzácná linye Kavkovská, jest linye, z který někdy vzácné a slavné paměti vysoce urozený pan pán J a n K a v k a Ř í č a n s k ý z Ř í č a n a n a B r o u m o v ě, pokudž se dobře pamatuji, jest pocházel. Kterýžto jsa velmi bohatý, témuž bohatství, které sám nenahospodařil, užívaje všelikých kratochvílí — nepravím o ničemž zlým — ruky jest propůjčil, milujíc obzvláště dobré tovaryšstvo a pěkný koně, kterýmžto koňům časem, jsa mladý pán, snad pro zejskání chvály stříbrné podkovy přibíjeti dal a tak koně tumloval, až podkovy odskákaly, nezbraňujíc, aby takové lidé ku podivu sbírali.

Kterážto veselost, když se více a více rozmáhala, hospodářství nemohlo než slábnouti, dluhů přibývati, tak že k posledku po vyvážení vody studnice téměř osákla, a nic v ní nezůstalo. I nevěda se naposledy, čeho chytiti, ono přísloví přemýšlel „z nouze neb na vojnu, neb do kláštera“. Takž vezma resolucí klášterský život, pomina co by vojna byla, zkusiti chtěl, ač se mu potom obého dostalo, když velice tuhý život následoval.

Mezi tím pán Bůh jeho nouzi prostředek spůsobil, když dle uložení svého pana bratra neb streyce jeho velikým bohactvím oplývajícího prostředkem smrti z světa povolal, kteréhožto statku on již k polepšení a následování dobrého života přikročivše nápadník učiněn, u velikém

jmění byl, snad aby touž měrou vzácnost rodu na něm jako poznovu obživla, k svému důstojenství přišla a se do dne soudného v nejvyšších hvězdách stkvěla a třpytila. Však i tu se ještě spurné na něm přirození neusadilo z příležitosti nevole, kterou s nějakým Kalaždím měl, s kterýmžto potkavše se, když na něj doraziti mínil, znamenal Kavka, že by jemu slabý byl, i dal se na revisi tak, jak potom z toho rozprávka vzešla, že pan Kavka utíkal přes hustý les, že ho nemohl uhoniti Kalaždího pes. Vidouce pak, že ta pelynka Uherská jemu bý byla někdy k požívání nezáživná, ten statek — zdá mi se, že se Broumov jmenoval — prodal nějakému Kalaždímu a peníze JMC jest na zástavu Karlšteina půjčil, ačkoli mu jich ještě dosti na dukátech zůstalo. Kdy se ale to stalo, poněvadž téhož panství dosavad v držení zůstávati ráčíte,[1]) Vašim Milostem lepějíc povědomo bude, či také zdaliž prv ženatý byl, načež já se upamatovati nemohu.

To mi vědomo, že dostanouce já se k němu po vítězství na Bílé hoře v některým letě a některý čas před pádem kurfiršta Saského, již tehdoby paní neměl. Maje pak jednoho syna a tři panny slečny; ty pak jsou svůj život podobně dokonaly a k jakým místům přišly, dobrou toho vědomost míti ráčíte. O témž panu synu jeho veřejná pověst byla, že byl pán učený a pobožný a když v jakous nemoc upadl, bylo mu od v lékařství zběhlých ponavrhnuto, aby ženské pohlaví k sobě připustil; volil raději umříti, než pána Boha rozhněvati, a tak v panictví život dokonal.

Starého pana Jana Kavky z Říčan paní manželka byla paní Eva z Lobkovic, vlastní sestra nejvyššího někdy kanclíře z Lobkovic. Kterýžto pan Jan nejstarší Říčanský Kavka z Říčan hodné a svaté paměti jsa velice pobožnosti oddaný pro čest a chválu Boží, ne pro chválu tohoto světa muzikantů do 24 jest choval a sice veliký dvůr vedl. Měl on při sobě čtyry z stavu panského, totiž dva streyce Kavku Jana a Viléma. Vilém najedouc se melounů, které mu jeho paní mateř po rodu Klenovská přinesla, umřel, jako i druhý po několika letech neženatý skonal. Item pana Libšteinského z Kolovrata, nynějšího zemského hejtmana v Moravě a mě Šebestiana Zříčanského z Říčan. Z stavu rytířského choval dvanácte, a to všickni chudi sme byli, tak že nás jako z almužny choval a pro odplatu Boží. Z tak velikého počtu lidí nevím, aby kdo více živ byl krom J. Excell. pán z Kolovrat v Moravě a nějaký pan Koc Kundratický. Jezuvity též dva a preceptory tři choval a nás cvičiti dal. Každý den mši svatou slyšel, jednu neb dvě a od rána do poledne v kostele neb kaple klečel. Po poledni zase do kaple, pokudž nešporů nebylo, vejda, pánu Bohu se tam s slzavýma očima velmi horlivě modlil; v svátky spívaný mše velmi slavně se konaly. Kostely na panství, kde jaké založení bylo, v ničemž sebe nelitujíce, navštěvoval; také z fundací čtyry alumny v konviktu vychovával. Já sem též při něm měl obzvláštní milost a lásku, neb chtěl, abych byl duchovní a kanonikátu v Pasově

---

[1]) Míní se tu tušim Jan Norbert hrabě ze Šternberka.

že dosáhnu. S ním sem sám jídati musel. Od smrti své paní nic od masa nejedl; to trvalo do 93 let, než zemřel;[1]) jen nějaké malé rybičky, pár vajec a něco od vaření, na noc něco od zadělaných věcí, mně pak mnoho pěkných krmí přineseno bylo, však nic méně on své ke mně přistrkoval, já pak maje od korotví, ptactva, telecího masa, málo sem jeho krmím ublížil. V pátek též maje já od dobrých ryb, mně předce své jídlo dával říkaje: „Šebestiánku, dej pozor, jak já dělám, dělej taky tak." I dal sem pozor; když on na měkko vejce jednou ranou rozrazil a otevřel, též sem tak učinil, čemuž on se zasmál. Když on koflík vína si naliti dal, je vypil, též také sem se poslušně v tom zachoval.

Panny slečny dcery jeho, k sobě přijíti, jemu, když sme my ještě seděli, sloužiti a po stole jim něco čísti jest dal a zase jim poodjíti poručil. Já potomně odešel na učení do mýho pokojíčku, který sem obzvláštní měl. Když někdy lenost neb mladost bránila, ještě v loži jsa, ony panny slečny, totiž Mařenka, Liduška a Beatrix jdouce skrze můj pokoj do kaple dobrý jitro mi dávaly těmito slovy; „Šebestiánku! dej Vám pán Bůh dobrý jitro." Po nějakém čase, když kurfiršt Saský do Prahy vpadl, ujížděli sme k Klatovům, odtud na nějakou Vopálku nedaleko od Klatov. Tu rebelanští sedláci na nás vpadli a nás zamordovati usilovali, že ale řízením Božím jeden dobrý čeledín ven skrze tu selskou chámovinu se vypraktycíroval a v Klatovech oznámil, že pana Kavku i s jeho lidma zamordovati chtějí, strhlo se rytířstvo a sousedé nám na retuňk přitáhše, ty buřiče rozehnali a něco jich zjímajíce, tak sme se zase do Klatov obrátili, odtud k Pasovu, pak zase do Brna a dále k nějaké panně Zoubkovně na Habrovany, naposledy, když zase dobře bylo, na Karlštein. Já pak vidouce takovou nestálost, na vojnu sem jel. V tom čase nevím, jak jest svůj svatý život ten pán a kterého času dokonal. Vyjedouce, já od Brysachu, našel sem v Řezně u dvora pannu slečnu Beatrix, která mně mnoho dobrého učinila, jako i její pan bratr mě na svém statku Starém Sedlišti za dlouhý čas kvartýru přál; kdy ale umřel, v paměti nesnáším, aniž rok pamatuji, v kterým se Její M. paní paní Lidmila hraběnka z Šternberková, jako i Beatrix za kníže z Porcii vdala. Mařenka ale, když svůj život pobožně dokonala, pochována jsouc v velké koleji, na jejím pohřbu sem byl, jako i vysoce urozenou paní paní Lidmilu hraběnku z Šternberkovou rozenou Kavkovou z Říčan k hrobu sem doprovázel, ale když J. M. kněžna z Porci umřela, toho sem užiti nemohl. A tak ten černý muž posleze Říčanský Kavka z Říčan ne černý, ale bílý a červený růže po sobě zanechal i na hvězdy je obrátil, tak že vůni vydávati a svítiti budou do soudného dne na zemi a potomně v nebeským království před Bohem na věky věkův Amen."

Jak lze viděti z vývodu přiloženého, Šebestian nesprávně mluví o dvou Janech, kteří měli příjmení Kavka. V pravdě se první z nich nejmenoval Jan, nýbrž říkali mu Z d e n ě k. Tohoto

---

[1]) To potvrzuje také jezovita Chanovský, jenž jej nazývá svatým.

Zdeňka, kvasů a veselosti milovného dotýká se také Paprocký ve svém Zrcadle. (Viz mou Sbírku pověstí na str. 181.) Sice vypravování starého Šebestiana v některých podrobnostech jest neurčité a spletité, zejména se víře nepodobá, že první Kavka půjčil císaři peníze na Karlštein, protože je to známo o druhém Kavkovi. Žádoucího a pořádného vysvětlení o osobnosti prvního Kavky mohlo by se nabýti jedině ze starých spisů Broumovských a Vizovských.

Finanční břemena Moravy za císaře Ferdinanda Dobrotivého (1835—1848).

Napsal Rud. Dvořák.

(Část další.)

Až potud zpráva zemského výboru, jehož návrh byl od shromážděných stavů velikou většinou přijat. Smělá řeč jejich, diktovaná smutným stavem zemských financí, nezůstala bez dojmu u nejvyšších úřadův, jež aspoň tolik uznaly, že domestikální fond moravský nesnese dalších břemen. Ale státní pokladna byla rovněž vyčerpána, a proto nejvyšším rozhodnutím z 1. října 1842 bylo nařízeno, aby po odražení státního příspěvku ročních 10.000 zl. a aktivních úroků zemského fondu kriminálního všechny ostatní náklady na hrdelní soudy moravské byly uhrazovány přirážkou na daň pozemkovou tak dlouho, až by fondu domestikálnímu bylo umožněno je převzíti a pokud nebude možno zříditi zeměpanské soudy hrdelní.

Na základě toho bylo třeba vypsati kriminální náklady netoliko na příští rok 1843, nýbrž i za minulý rok 1842. Neuhrazené výlohy z r. 1842 činily 28.715 zl. k. m., na r. 1843 rozpočteny byly na 35.651 zl., dohromady tedy se páčily na 64.366 zl. k. m.

O této předloze bylo jednáno v mimořádném sezení sněmovním, konaném 29. prosince 1842.

Aby toto nové břímě oběma třídám poplatníků bylo poněkud zmírněno, navrhl zemský výbor podati prosbu J. V. za dovolení, aby kriminální výlohy směly býti rozvrženy netoliko na daň pozemkovou a urbariální, nýbrž i na domovní činžovní, domovní třídní, výdělkovou a židovskou, ježto všichni berní stavové potřebují a požívají stejnou měrou ochrany zákona a

kriminálního soudnictví a tedy všem připadá povinnost přispívati na dotčené náklady.

Naproti tomu stavové prohlásili, že zdejší velmi přetížený poddaný naprosto nesnese žádného nového břemene, a usnesli se tedy 17 hlasy proti 9 [1]) podati tuto námitku.

Věrní stavové již po řadu let při všech příležitostech snažili se obšírně a pravdivě vylíčiti, v jak tísnivém nepoměru jsou berní požadavky s majetkovým stavem zdejších poplatníkův; i hleděli vyložiti netoliko těžké postavení vrchností, nýbrž obzvláště, jak zdejší poddaný, aby dostál vysokým berním požadavkům, dohnán jest již k rozkouskování a odprodávání pozemků, k zadlužení hospodářství, ano i k prodeji tažného a užitečného dobytka, tedy ku zmenšení fundu instruktu, čímž octl se blízko úplnému vysílení. Tyto tísnivé poměry stupňovaly se rok od roku, a zvláště letos nesnáze vzrostly měrou neobyčejnou, ježto neobvyklým suchem nastala nouze o píci a poplatníci byli nuceni, stav nového dobytka obmeziti anebo dokonce za nízkou cenu se ho zbaviti, což zase pro úbytek potřebného hnoje působilo zpět na polní hospodářství tak škodlivě, že bude potřebí mnohých let strádání, nejhorlivější činnosti a největšího namáhání, aby tato rána byla poněkud zahojena a poplatník zase byl uveden na posavadní míru nejskrovnější subsistence a poplatnosti. Musilo by tedy pro tu chvíli vésti k úplné zkáze poddaného, kdyby mu — na místě očekávané úlevy — mimo dosud požadované daně byly jakožto rovněž trvalé břímě nové uloženy na neurčitou dobu přirážky nákladů kriminálních.

Stavové doufají bezpečně, že J. V. zdejší poplatníky nejmilostivěji sprostí tohoto nového břemene, které s hlediska nepostulované berní přirážky není v plném souhlasu s nejmilostivějším ujištěním, daným 22. dubna 1791 na stavovská desideria, a pro které možno činiti nárok jen na příjmy plynoucí do fondu domestikálního. Neníť potřebí k tomuto nákladu přibírati poplatníky, poněvadž k tomu jsou jiné prostředky po ruce; domestikum k tomu úplně postačí, bude-li mu pomoženo náhradou za zrušenou daň nápojovou a bude-li k tomu užito ještě úroků

[1]) Pro návrh zemského výboru hlasovali: biskup brněnský, olomoucká kapitola, prelát rajhradský, brněnská kapitola, hrabě Sedlnický, baron Mattencloit, rytířové Hentschel, Vojkovský a Holle — celkem 9 hlasův.

z všeobecného zemského fondu ubytovacího, jak to naznačeno jest v nejpoddanější námitce stavů ze dne 4. ledna 1842. V těchto příjmech stavové by nalezli dostatečné prostředky, aby uhradili kriminální náklady beze všeho dalšího obtěžování poplatníkův, a doufají tedy bezpečně, že jim budou za tím účelem přikázány.

Stavové obrátili se ihned k zemskému hejtmanovi, hraběti Aloisovi Ugartovi, aby této námitce a prosbě svou mocnou přímluvou zjednal sluchu u císaře.

Ukázalo se však, že zemský výbor správně uvažoval, neočekávaje příznivého vyřízení této věci. Dvorská kancelář v odpovědi na stavovské prohlášení (dekret z 11. července 1843) neodvážila se sice zamítnouti prostě požadavky tam vyslovené, ale vymlouvala se, že vyjednávání o náhradu za zrušenou daň nápojovou i o určení fondu ubytovacího ještě není ukončeno a že tedy nezbývá, než zůstati při nařízené přirážce na daň pozemkovou a urbariální.

Na základě toho gubernium oznámilo zemskému výboru, že země Moravská má za léta 1842 a 1843 mimo úroky z vojenského fondu ubytovacího, věnované na kriminální soudnictví, přispěti ještě sumou 21.723 zl. k. m. a na r. 1844 tento fond dotovati částkou 37.914 zl. k. m. První částka má se odvésti ihned fondu kriminálnímu, v příčině nákladu na r. 1844 má se učiniti potřebné zařízení.

Téměř současně dekretem dvorské kanceláře ze dne 9. září 1843 byl zemský výbor vyzván, aby se do 15. prosince vykázal refundováním tohoto fondu.

Zemský výbor, podávaje o tom zprávu stavům shromážděným na sněmě dne 19. září 1843, poznamenal hned předem, že nebude poplatníkům tak snadno potřebné částky sehnati i vypočetl dotčené náklady

za r. 1842 na 28.715 zl. k. m.
za r. 1843 na 35.651 zl. k. m.,
na r. 1844 na 37.914 zl. k. m.,

tedy úhrnem na 102.280 zl. k. m.

Přirazí-li se tato summa za jediný rok na daň pozemkovou, dominikální a rustikální, připadne na 100 zl. asi 1 zl. 22 kr., tedy na berní zlatku $2^1/_5$ kr. k. m., což jest přirážka pro poplatníky již dosti citlivá. I byla vyslovena pochybnost, bude-li moci zejména poddaný poplatník snášeti toto nové břímě. Přes

to však zemský výbor navrhl, aby se uposlechlo opětovaných rozkazů vládních a aby se přirážka povolila. Stavové, nevidouce jiného zbytí, konečně povolili, návrh zemského výboru byl většinou přijat s opětovnou prosbou k císaři, aby na úlevu statkářů také ostatní stavové v zemi, měšťané a živnostníci, majitelé domů, továrníci a židé, kteří všichni požívají ochrany hrdelního soudnictví, byli přibráni k této přirážce. Zároveň byl přijat dodatek některých členů stavovských,[1]) aby se přiložilo k protokolu sněmovnímu ohražení, že toto břímě nemá se státi právem na škodu stavovského fondu domestikálního.

Tato prosba byla potom opakována v postulátním prohlášení sněmovním z 20. září 1844, ale bez účinku. Nejvyšším rozhodnutím z 5. února 1845 císař nařídil sice, aby kriminální náklady byly převzaty od státu, ale prozatím zůstala summa ta jako přirážka k mimořádnému přídavku daně pozemkové, který se tím zvýšil ročně o 45—51.000 zl.

Takovým způsobem na místě zmírnění břemen berních, jehož se stavové moravští po tolik let dovolávali, dostalo se zemi na konec dosti citelného zvýšení daně pozemkové. K odstranění křiklavého nepoměru, v jakém se Morava octla proti jiným zemím od zavedení berního provisoria, odvádějíc ročně téměř o million daně více než jí příslušelo, vláda konečně r. 1846 přikročila tím, že zahájila přípravné práce k provedení stálého katastru, jímž všechny země dědičné měly co do povinnosti berní býti na roveň postaveny. Ale právě tyto přípravné práce, prováděné od komisařů vládních, zavdaly podnět k novým stížnostem. V řádném sezení sněmovním, konaném 26. května 1846 za předsednictví zemského hejtmana hraběte Rudolfa Stadiona, berní summa požadovaná ve výši 3,142.494 zl. 30 kr. k. m. byla sice povolena, ale poukázáno na nutnost vždy naléhavější, aby se konečně poplatníkovi v požadavcích berních ulevilo. Zejména byla na návrh barona Bedřicha Schella opětována prosba k císaři, aby k přirážce berní, vypsané za uhrazením nákladů kriminálních, byly přibrány také ostatní daně mimo daň pozemkovou, zvláště

[1]) Byli to: kníže Salm, baron Schell, hrabata Harnoncourt, Leopold a Gustav Podstatští, Spiegel, baron Alb. Widmann, rytířové Linhart, Ronov, Paburg a Manner. — Prelát novoříšský, hrabata Schafgotsche a Kalnoky, baronové Bartenstein a Mundi, rytířové Hentschel, Sam. a Alb. Neuwall zdrželi se hlasování.

daň výdělková a židovská. Vzhledem na přípravné práce, týkající se nového katastru, podal baron Vojtěch[1]) Widmann toto prohlášení:

„Poněvadž stálý katastr jest měřítkem příštího zdanění, cítil jsem již dávno potřebu, aby stavové, jimž přísluší stejnoměrné rozdělení postulované daně, zakročili při zásadách vyšetřování čistého výtěžku, dal jsem se však ukonejšiti humanními a spravedlivými zásadami normativův o tom vydaných, domnívaje se, že instrukce i postup odhadních komisařů budou míti stejný cíl před očima. Nyní, když tyto katastrální práce se konaly, vidím, že tomu tak není a vyšetřování čistého výtěžku že valně se uchyluje od předchozích prací našich, podaných na základě týchž zásad, a ačkoliv reklamační řízení jest volno, však částečné reklamaci, jak o tom svědčí výsledek v Dolních Rakousích a ve Štyrsku, se buď málo nebo vůbec nevyhovuje. Zatajování instrukce odhadních i reklamačních komisařů zabraňuje nebo znesnadňuje vedení důkazu při reklamaci, a mělo za následek, že stavové štyrští tuto katastrální práci prý úplně zvrhli, a stavové dolnorakouští přednášejí nyní spoustu reklamací, které se nerovným vyšetřením čistého výtěžku křiklavě jeví teprve po řadě let, a základní zlo záleží v tom, že tamější stavové nezakročili při stanovení zásad. Přijetím provisoria z r. 1819 cítí se přetížení u všech předmětů dani podléhajících v poměru k provincii České, a jediná naděje úlevy, kterou jsme měli, že berní procenta všech rakouských zemí dědičných budou také čistému výtěžku na roveň postavena, mizí, jsme-li vydáni libovůli odhadcův při vyšetřování čistého výtěžku. Proto jest dle mého mínění potřebí zakročení stavův, aby zásady od J. V. vyslovené byly také skutečně prováděny. Dle doslechu jest prý již od počátku katastru ustanoven mor. stavovský representant, ale o tom nebylo nikdy stavům nic ohlášeno; proto jest potřebí učiniti si otázku, jak byly dosud šetřeny a zastávány provinciální zájmy vzhledem na katastr, jaké rozkazy měl tento representant, atd.“

„Důkazem libovůle a přepiatosti při vyšetřování čistého výtěžku budiž krátká zpráva z mého panství Plavče, kde na př. byly pastviny co do čistého výtěžku na roveň postaveny soused-

---

[1]) V německých protokolech jmenuje se někdy Albert, jindy Adalbert, překládám tedy jméno to do češtiny Vojtěchem.

ním polím, která již od staletí jsou obdělávána.[1]) Zajisté mnozí stavové zde přítomní učinili již podobná pozorování a uznají tedy naléhavost stavovského zakročení při katastru, poněvadž při delším otálení vzniká obava, že stálý nový katastr pro své chybné provádění se nad potřebu odloží a tím se zmaří nejblahovolnější úmysl otcovské vlády."

Když k tomuto předmětu hrabě St. Genois uvedl ještě jeden křiklavý případ nemírného odhadování, prelát od sv. Tomáše projevil mínění, že by se k J. V. měla podati prosba za přiměřené rozšíření stanoveného preklusivního terminu k podávání reklamací proti nesprávnému vyšetřování čistého výtěžku a k nutnému vodítku požádati za vyhlášení zásad, dle kterých si odhadní komisaři mají počínati.

Stavové usnesli se přiděliti návrh svob. pána Vojtěcha Widmanna zemskému výboru, který má ještě opatřiti z rozličných krajin data, objasňující tuto nesrovnalost, a předložiti je vyšším úřadům s poukazem na dnešní usnesení sněmovní. Taktéž přijat návrh preláta od sv. Tomáše na podání zmíněné prosby k J. V.

Zavádění stálého katastru bylo také roku potomního předmětem jednání sněmovního. Baron Vojtěch Widmann hned na počátku sezení uvedl tuto otázku ve spojení se všeobecnou tísní finanční na Moravě a poukázal opětně na nepoměr, v jakém Morava jest obtížena daněmi proti všem sousedním provinciím a zvláště proti Čechám, takže od r. 1820 za tohoto nerovného tlaku zaplatila na hrazení státních vydání o 25 millionů zl. více, než jí příslušelo.

„Nejistá útěcha, pravil řečník dále, že se zemi dostane úlevy novým katastrem, mizí při zkušenostech, jakých nabýváme postupem těchto operatův. Stavové již předešlého roku předložili v té příčině své prosby a stížnosti J. Vel. a jsou novými nesrovnalostmi nuceni také letos podati zvláštní námitku o katastrálních operacích."

„Dřívějšími nejvyššími reskripty slibovaná berní úleva pro Moravu neposkytuje žádné náhrady za minulost a přítomnost, a stavové musí se dovolávati spravedlnosti J. Veličenstva, poněvadž země přes pokojná léta, jež by jinak měla býti blahodárnými, jest již po 27 let proti jiným rakouským zemím trvale přetěžo-

---

[1]) Takových příkladův uvedeno několik.

vána a tím i vysílena, jak to lze dosvědčiti všemi veřejnými knihami hypotečními, zemskými deskami, knihami městskými i pozemkovými."

„Na námitku stavů nařídilo J. Vel. nejvyšším rozhodnutím z 5. února r. 1845 převzetí kriminálních nákladů v markrabství Moravském na státní poklad, avšak v postulátech za správní rok 1847 a 1848 požaduje se táž summa na výdaje kriminální od země. Tím se v přetížení země nic nezměnilo, leda forma nejvyššího požadavku, země platí proti dřívějšku o 51.286 zl. více. Tím se rok od roku množí dluhy veškerých poplatníkův, peněz jest veliký nedostatek, což zvláště cítí majitelé pozemků rustikálních, kteří upadají do rukou lichvářův, a poněvadž daně i úroky stále stoupají, poplatník rychlým krokem jde vstříc úplnému zničení."

„Tomu dalo by se z části zabrániti nejvyšším schválením stanov předložených od stavů J. Vel. k založení reálního ústavu hypotečního pro zemi Moravskou za správy i ručení stavovského.[1]) Tu však by bylo třeba jednak zmírniti berní požadavek na r. 1849

---

[1]) První osnovu k založení stavovského ústavu úvěrního podala c. k. mor.-sl. hospodářská společnost r. 1843, ale byla od gubernia odmítnuta, ježto prý „překročila obor své působnosti, potřeba ústavu pak nebyla prokázána, poněvadž od stavů nebyla ještě zmínka o takovém ústavu učiněna, a kromě toho vláda činí seč jest, aby povznesla blahobyt národní". — V sezení sněmovním konaném 16. května r. 1845 zemský výbor předložil osnovu hypotečního úvěrního spolku pro Moravu, jejímž podkladem byl asi návrh hospodářské společnosti, a zároveň navrhl sloučení tohoto ústavu se slezským, který tehda již byl založen. Návrh byl přikázán od sněmu komitétu osmičlennému, jemuž bylo uloženo vypracovati stanovy a předložiti je zemskému výboru k další poradě. Roku potomního předseda komitétu, kníže Hugo Salm, oznámil v sněmovním sezení (28. května r. 1846), že osnova jest hotova, ale podrobná porada o ní jest odložena, pokud nedojdou zprávy o podobných ústavech z Čech a Dol. Rakous. Sněm se usnesl, nevyčkati zpráv z Rakous, nýbrž uložiti komitétu, aby na základě některých pomůcek, z Čech zatím došlých, přikročil k podrobnému zpracování a předložil je příštímu sněmu, který dle potřeby má se i mimořádně svolati, poněvadž věc jest naléhavá. Přípravné práce byly skutečně do konce r. 1846 hotovy, a dne 19. ledna r. 1847 podal kníže Salm podrobnou zprávu i s jednacím řádem zemskému výboru, který jej předložil potom (1. června r. 1847) plenu sněmovnímu. Stavové probrali osnovu odstavec za odstavcem, doplnili a opravili, co uznali za vhodné. Návrh komitétu, k němuž se i zemský výbor připojil, aby se nový ústav spojil se slezským, byl od stavů zamítnut.

v poměru k berním ostatních provincií, jednak neponechávati břímě kriminálních příspěvků toliko na dani pozemkové a domovní, nýbrž rozšířiti je také na ostatní poplatníky a konečně vyříditi prosby stavů vzhledem k reálnímu ústavu hypotečnímu a k výkupu dávek urbariálních."

Na konec baron Widmann navrhl tuto resoluci k císaři, která také sněmem byla přijata:

„Račiž V. V. přijati ujištění, že stavové moravští jen s bolestným srdcem předkládají toto věrné líčení rychle pokračujícího ochuzování poddaných, ale jakožto jediní zástupci pozemku pokládají za svou povinnost, vylíčiti V. V. pravý stav věrně dle pravdy, a doufají pevně, že otcovská láska a spravedlnost V. Vel. neoslyší snažných proseb věrně poslušných stavů moravských."

Dne 5. června baron Vojt. Widmann, hrabě Egbert Belcredi a hrabě Michal z Bukůvky podali sněmu toto votum:

„V dietálním sezení z r. 1846 bylo usneseno podati J. Vel. námitku proti operacím stálého katastru se týkajícím."

„Když však z podnětu reklamací vyskytly se nové nepřístojnosti, že totiž dříve vyšetřený, zdanění podrobený čistý výtěžek zároveň s třídou kulturní byl změněn a značně zvýšen, čímž jednak reklamace byla odstraněna, jednak způsobeno částečné vyšší zdanění, vidíme se pohnutými, když nám bylo dovoleno nahlédnouti do instrukcí, vydaných 26. června 1840 pro odhadní komisaře, předložiti výsledek její stavům k posouzení."

„Nejv. patent z 22. prosince r. 1817 obsahuje povšechně nejsprávnější předpisy stejnoměrného odhadování všech předmětů dani podrobených, k jichž plnému ocenění však dlužno vyšetřiti, zdali stavové moravští, stejně jako stavové ostatních zemí dědičných, prohlásili se bezvýminečně pro jejich přijetí, poněvadž dle toho má se vyšetřiti berní kvota postulovaná na základě § 26."

„Teprve je-li tato otázka dostatečně zodpověděna, možno vysloviti vystihující úsudek o zásadách samých; poněvadž však prozatím jde jen o posouzení praktického použití, pokládáme za nutné, upouštějíce pro nynějšek úplně od oné důležité předběžné otázky, poznamenati, že v odhadní instrukci z 26. června 1840, zvláště počínaje třetím dílem jejím, jeví se nápadné nedbání a kolísavé zvrácené užívání zásad, obsažených v patentu z 22. prosince r. 1817; podobné shledáváme v poučení pro berní okresní vrchnosti z 17. června r. 1840."

„Tím způsobem původní uznání hodný úmysl, čeliti všeliké libovůli, zvrátil se v přímý opak, jak tomu také nasvědčují nesčetné všeobecně známé praktické případy a k čemuž mnoho také asi přispěla okolnost, že instrukce pro odhadní komisaře zůstala přísným úředním tajemstvím.“

„Poplatník může dle toho jen reklamovati proti výsledku odhadu, povinností stavů však, jakožto zástupců provincie, jest podrobiti způsob odhadování důkladnému zkoumání, neboť jest to jednak jejich historickým a v zemském zřízení založeným právem, jednak zjevné úchylky a libovolnosti, jak svrchu naznačeno, posunuly beztoho celou basis a učinily nutnými nová ustanovení.“

„Kdyby se stavové chtěli pohřížiti do labyrintu nesčetných paragrafův a ustanovení odhadní instrukce, upadli by do téže chyby, jako se stalo přes nepopíratelný nejlepší úmysl státním úřadům: pro spoustu podrobností ztratili by nit, která prostředkuje spojení se zásadami, a dostali by se do právě tak velikých odporův.“

„Bylo by tedy nejlépe, kdyby se stavové v poradě se zemským hejtmanem dohodli o svrchu zmíněné otázce, týkající se zásad vyslovených patentem z r. 1817, jakož i o způsobu jejich praktického použití, a pojaté usnesení předložili nejvyššímu schválení.“

Svob. pán Widmann připojil k tomuto návrhu, že by předběžná porada o tomto předmětu měla se státi v komitétu složeném z členů zemského výboru a z volených členů stavovských.

Prelát sv. tomášský Cyril Napp shledával hlavní zlo v tom, že není klíče pro určování ceny a že tedy reklamace nemohou býti náležitě formulovány a odůvodňovány. Loňským usnesením byla císaři podána prosba za potřebná příslušná sdělení, i bylo by nejlépe vyčkati s dalšími návrhy, až dojde takové nejvyšší rozhodnutí.

Nejv. zem. komoří hrabě Sedlnický navrhl podati prosbu k císaři, aby instrukce pro katastrální operace byly oznámeny všem vrchnostem k potřebné informaci, aby statkářům dostalo se pevného podkladu k dalšímu se zachování, zejména mají-li reklamovati čili nic.

Na konec se usnesl sněm, aby zemský výbor spolu s navrhovateli a některými jinými členy stavovskými, jichž jmenování bylo svěřeno zemskému hejtmanovi, konal poradu o tom, zdali

později (r. 1840) vydané instrukce se shodují se zásadami nejv. patentu z r. 1817, a aby dle toho pak zařídil další kroky.

Vyřízení této stížnosti stavové moravští v dosavadním svém složení již se nedočkali, neboť stálý katastr zaveden byl na Moravě teprve r. 1851 a tím teprvé hlavní nesrovnalosti v berni pozemkové byly odstraněny.

* * *

Tím však nebyla vyčerpána řada nesprávností, jakých se vláda na Moravě dopouštěla.

Chloubou stavů moravských byl jejich fond domestikální, který si zřídili v minulých dobách z rozličných důchodů zemských a z něhož uhrazovali náklady na četné potřeby zemské; vůbec řízení stavovských financí na Moravě v té době možno nazvati vzorným. Z fondu domestikálního stavové vynakládali ročně značné summy na stavbu silnic a upravování řek, na zvelebení školství, na zřizování ústavů dobročinných, na zakládání nadací a stipendií pro studující rozličných vyšších ústavů, na podporu věd i umění atd.; při tom vykazoval tento fond až do počátku panování císaře Ferdinanda roční pravidelné přebytky, ze kterých utvořen byl zase zvláštní fond úsporný. Vláda vídeňská dobře sledovala rozkvět zemských fondů moravských a proto rok od roku mu ukládala vždy větší oběti, jichž náklad by bylo slušelo hraditi spíše státu samému.

Velikou újmu utrpěl fond domestikální již za císaře Františka zrušením daně nápojové čili douškové a zavedením na její místo všeobecné daně potravní. Daň nápojová, jež se dělila na pohraničnou a vnitrozemskou, byla již od dávných dob ve správě stavovské a byla hlavním zdrojem příjmů fondu domestikálního.[1]) R. 1829 byla obojí tato daň zrušena přes odpor stavův[2]) a zavedena všeobecná daň potravní, která však byla převzata do správy státní. Stavové vypočtli ztrátu tím utrpěnou ročně na 132.000 zl. k. m. a žádali od státu přiměřenou náhradu. Bylo jim však přiřčeno pouze 89.425 zl., jež byly jim spláceny od 1. listopadu

---

[1]) Vznik a vývoj této daně podrobněji se vyličuje ve zprávě zemského výboru, přednesené v mimořádném sezení sněmovním ze dne 4. ledna 1842, když šlo o uvalení nákladů kriminálních na fond domestikální, proti čemuž se stavové bránili. Srv. v první části tohoto pojednání str. 25 násl.

[2]) Jednání sněmů mor. 1792—1835, str. 196.

v měsíčních lhůtách. Všechny další stížnosti sněmu moravského zůstávaly nevyřízeny. Na konec bylo usneseno (16. května 1845) obrátiti se s písemnou prosbou k samému císaři, aby plná náhrada byla povolena.[1]) Teprve toto důrazné zakročení mělo za následek, že státní správa (nejv. rozhodnutím z 28. listopadu 1846) jakožto základ k náhradě nabídla přebytky, jichž docíleno bylo při obou daních nápojových (vnitrozemské i pohraničné) roku 1829. Tyto přebytky dosáhly tehda výše 101.400 zl. k. m.; i byla tedy stavům nabídnuta náhrada v této výši s dodatkem, že má tato náhrada býti odváděna z téhož práva a za táž ustanovení, jak je stavové měli na základě předcházejících recessův, a s výhradou všech práv, která ve smyslu těchto recessů pro případ nějaké příští změny by byla státní správě přiřčena.

Zemský výbor, podav o tomto nabídnutí zprávu sněmu dne 2. června 1847, poukázal především na to, že požadavek stavů dle dietálního usnesení z r. 1829 zněl na 132.000 zl. k. m. V tom však bylo zahrnuto 27.000 zl. ze zrušeného poplatku židovského, na tuto částku tedy státní správa neměla zřetele; zbývalo tedy 105.000 zl., tedy o 3600 zl. více, než se od státu nabízelo. Zemský výbor pokládal nabídku za dosti příznivou, uváživ, že za posledních devět let svého trvání (1820—1829) obě daně nápojové vykazovaly průměrný přebytek roční pouze 66.849 zl. k. m.

Naproti tomu však zemský výbor upozornil, že stavovský fond domestikální jest obtížen rozličnými příspěvky a poplatky, jichž právní nárok se zakládal na úsporách z židovského poplatku a na výtěžcích z daně nápojové. Byly to příspěvky na rozličné státní úřady v zemi ve výši 7525 zl., o jichž odepsání a zrušení se již mnoho vyjednávalo, ale bez účinku. Jiné příspěvky, které po zrušení daně nápojové přešly na fond domestikální, byly:

pro vojenskou akademii ve Vídeňském N. Městě . . . 5000 zl.
na premie koňské . . . . 3000 zl.
na premie pro chov hovězího dobytka . . . . . . 780 zl.

Na úhradu všech těchto vydání fondu domestikálního se dostávalo z vnitrozemské daně nápojové ročně 47.879 zl. Tato summa byla započtena do výdajů daně nápojové za r. 1829, a o tolik byla tedy summa přebytková zmenšena na úkor fondu

[1]) Opis rozsáhlého pamětního spisu jest přiložen k protokolu sněmovnímu z toho dne.

domestikálního a tím i na úkor summy náhradné. Stavové by tedy právem mohli žádati náhradu o 47.879 zl. vyšší.

Jiný nedostatek viděl zemský výbor v tom, že vláda nabízela náhradu jen pro budoucnost, nikoli však za léta uplynulá.

Nicméně aby se vyjednávání co nejdříve skoncovalo, zemský výbor navrhl, aby se stavové spokojili náhradou nabízenou, bude-li domestikální fond zároveň zbaven systemálních a platových příspěvků, jež dosud odváděl státní pokladně, a to vzhledem k nedoplatkům jak pro praeterito, tak i pro currenti et pro futuro. V příčině lhůty časové, od které by se náhrada měla vypláceti, zemský výbor rovněž navrhl, aby k docílení snadnější dohody stavové upustili od právního nároku de praeterito, t. j. od výplaty počínaje rokem 1829, a spokojili se poukázáním náhrady ode dne, kdy nejvyšší rozhodnutí bylo datováno.

Stavové přijali návrhy zemského výboru, ale vyhradili si, že se nevzdají doplatku za léta minulá, nýbrž že si ponechají další kroky v tom, jakmile dojde nejvyšší rozhodnutí o tomto prohlášení.

* * *

Podobnou újmu, jako zrušením daně nápojové, stavové moravští a s nimi celá země utrpěla zabavením zemského fondu ubytovacího. Tento fond vznikl za císařovny Marie Terezie, která poukázala na potřebu, aby poddaní byli sproštěni těžkého břemene spojeného s ubytováním vojska a založila fond pro důstojnické byty a pro kasárny, obojí pod společným názvem zemského fondu ubytovacího (Landesbequartierungsfond), k němuž všechna města i městečka i s předměstími měla přispívati dle vyšetřeného kvocientu. Účelem fondu bylo zakupovati kasárny a obcím neb soukromníkům, kteří již kasárny vystavěli, přiměřený roční úrok vypláceti, budovy v dobrém stavu udržovati a vůbec všech užitkův a úspor užívati ku zřizování kasáren pro pěchotu a jízdu, aby netoliko města a městečka, nýbrž i venkov měl v tomto dobrodiní účastenství.

Císař František dvorským dekretem z 21. ledna 1825 zrušil příspěvky na vojenské ubytování a nařídil, aby počínaje r. 1826 náklad k tomu potřebný byl hrazen z vojenského eráru. Na základě toho jmění ubytovacího fondu, jež do konce panování Františka vzrostlo asi na 380.000 zl., mělo dle nařízení dvorské kanceláře z 12. května 1834 býti odevzdáno brněnské provinciální

komorní pokladně, úroky z fondu pak měly býti odváděny eráru vojenskému.

Zemský výbor, podávaje o tom zprávu v sezení sněmovním ze dne 16. října 1835 poukazoval, že ani komorní ani vojenský erár nemají na tyto úspory platného právního nároku. Kromě toho již od r. 1819 příjmy zemského ubytovacího fondu nestačily, i bylo vzato z t. zv. „Schlafkreuzerfondu“ i s úroky téměř 213.000 zl., které jsou tedy nepopíratelným majetkem tohoto fondu. Zemský výbor hned také navrhl, jak by se přebytků užilo nejpřiměřeněji. Poukázal totiž na to, že sice ve větších městech jest již postaráno o ubytování pěchoty v kasárnách, že však na úlevu rolníka ještě se nic nestalo ve prospěch kasáren jezdeckých; v tom že záleží nejhorší tlak, ježto majetkové síly rolníků vždy dodatečným ubytováním se vyčerpávají a celé obce téměř na mizinu uvádějí; při tom jest nepoměr, že jednotlivé osady podléhají tomuto břemenu a tím cena jejich majetku značně se snižuje, kdežto obce sousední jsou téhož břemene úplně prosty. Také nelze v oddělení jízdy, rozloženém porůznu v několika obcích, udržeti vojenskou kázeň a pořádek tou měrou, jako v kasárnách.

Na základě zprávy zemského výboru stavové podali prosbu k císaři, aby 1. jistiny zemského fondu ubytovacího i s úroky a se zbytkem pokladní hotovosti byly ponechány stavům jako stálý fond se závazkem, že z něho ponenáhlu zřídí pro jízdné pluky na Moravě v určitých ubytovacích okresích potřebné kasárny a že je v dobrém stavu budou udržovati; 2. aby další modality tohoto zřízení byly společnou komisí projednány od gubernia, od generálního velitelství a od stavů moravských.

Na tuto prosbu bylo odpověděno nejv. rozhodnutím z 22. srpna 1838, že císař neschvaluje, aby jistin a úrokův i disponibilní hotovosti někdejšího zemského fondu ubytovacího bylo užito k ponenáhlé stavbě jezdeckých kasáren na Moravě. Přes to však zemský výbor nevzdal se veškeré naděje, že císař dovolí, aby správa tohoto fondu byla stavům ponechána, a podal dvorské kanceláři obšírnou zprávu o jeho původu, o stavu jeho jmění, jež r. 1839 přešlo již na 400.000 zl., a o jeho určení.

Dvorským dekretem ze dne 24. března 1839 bylo nařízeno, aby se opět zahájilo vyjednávání o odevzdání fondu ubytovacího do správy státní. Poněvadž však zřizováním ústavů k šíření vědeckého vzdělání, jakož i k zvelebení dopravy a obchodu,

jako jest na př. zřízení vlastního technického učeliště, převzetí musea do správy zemské, stavba silnice jablonecké atd., vyčerpávají se síly jmění stavovského a pro stavy by bylo velmi smutné, aby ztratili fond, který výhradně povstal z přebytků v zemi samé sebraných, a zase tedy po právu měl by se vynaložiti ku blahu země: stavové na návrh zemského výboru, podaný v sněmovním sezení dne 24. září 1839, usnesli se jednohlasně poprositi císaře, aby jim jistiny a úroky onoho fondu nebyly odebrány, nýbrž další správě jejich ponechány, aby se úroky z něho mohly věnovati účelům podporujícím blaho zemské, o čemž stavové hodlají podati další odůvodněné návrhy. Vojenský erár, který teprve od jisté doby přejal jen běžné vydání ubytovací, nemá ani nejmenšího právního nároku na přebytky a úspory, docílené po úhradě všech nákladů v dobách dřívějších, z fondu, který utvořen byv z příspěvků zemských pro jistý účel, pokud pro něj nebyl vyčerpán, s výhradou, že dostojí závazkům, jimiž jest ještě vojenskému eráru povinen, jeví se nepopíratelným majetkem zemským a jen k účelům zemským zase může býti vynaložen.

Na tuto prosbu došlo nejvyšší rozhodnutí z 24. ledna 1840, „pro stavy nanejvýš skličující“, jímž znovu bylo nařízeno, aby jak jistiny, tak i hotovosti fondu ubytovacího byly odevzdány vojenskému eráru.

Zemský výbor po tomto dvojím odmítnutí uznal, že jest nezbytno se podrobiti a fond odvésti, a uvedl na sněmě konaném 29. září 1840 v podrobné zprávě podmínky, za kterých by se tato likvidace měla státi.

Stavové však nepřistoupili k tomuto návrhu a vzhledem k tomu, že věrná provincie Moravská má najednou býti zbavena svého patrného vlastnictví a pozbyti prostředků, potřebných k úhradě naléhavých a zemi prospěšných účelů, usnesli se přes opětovné odmítnutí své prosby, spoléhajíce však na otcovské smýšlení J. V., od něhož tak často uznáno jest vlastenectví této provincie a od něhož jest projevena náchylnost, podporovati všechny ústavy a všechna zařízení směřující ku blahu této země, že v této neobyčejně důležité věci poprosí J. V., aby vypravením zvláštní stavovské deputace směli u posvátného trůnu položiti rozsáhlé písemné návrhy, jak by jistiny a hotovosti všeobecného zemského fondu

ubytovacího na základě svého původního určení mohly výhradně k obecně užitečným zemským účelům býti vynaloženy.

Poněvadž však k vypravení takové stavovské deputace bylo potřebí předchozího nejvyššího svolení, byl požádán zemský hejtman, aby toto svolení vhodným způsobem vymohl a se přimluvil v této nejvýš důležité věci, kde tak patrně jde o prospěch celé provincie.

Od tohoto usnesení uplynulo pět let a dvorská kancelář neuznala ani za dobré, aby doporučila císaři připuštění deputace stavovské. V sezení sněmovním, konaném 16. května 1845, stavové sáhli k poslednímu zákonitému prostředku, který jim ještě zbýval: dali sepsati prosebný list přímo k císaři, jímž žádali, aby buď přijal deputaci stavovskou anebo jiným způsobem vyřídil jejich stížnost v příčině ubytovacího fondu zemského.

O účinku tohoto posledního kroku ničeho se nedovídáme; v sezení sněmovním, konaném roku potomního (28. května 1846), oznámil zemský výbor, že o této věci nedošlo ještě žádné vyřízení, a zemský hejtman pouze ústně sdělil se stavy slib císařův, že ubytovací fond bude určen na zřízení jezdeckých kasáren na Moravě. Slib ten však zplněn byl teprve r. 1853, kdy nejvyšším rozhodnutím z 9. října veškera jistina mor. zem. fondu ubytovacího, jež zatím dosáhla výše 527.555 zl., byla od císaře věnována na stavbu kasáren moravských.[1] (Příště ostatek.)

Topografická nomenklatura zemí českých.

Napsal V. Prasek.

Nevím již, který šlechtic polský před asi 30 léty vypsal velikou cenu na stanovení slovanské nomenklatury místopisné pro kraje nyní německé, někdy od Slovanů obývané.

Aby se podobný pokus byl stal, historickou nomenklaturu za potřebami vědeckými stanoviti pro země někdy české, o tom jsem neslyšel, ačkoli předběžné práce Palackého v té příčině pro místopis v Čechách jsou velmi významny. Ostatek dějiny Pala-

[1]) Srv. též d'Elvert, Schriften XIV, 438 násl., a XXV, 616 a 694.

ckého vykazují názvosloví místní správnější, než nejeden jiný spis nejnovější.

I ačkoli dávno již vyšly směrodatné studie o místních jménech Pottovy a Miklosičovy, přece místopisné názvosloví, jakého užíváme pro Čechy, Moravu a Slezsko, zůstává na dále ve stavě tak žalostném, že i na té maličké Moravě za nynějšího čilejšího ruchu literárního zjevují se nápadné různosti — v jednom a témže díle. A kterak bychom teprve měli od spisů vydaných v Čechách žádati správnost názvosloví pro místa Moravská, nerci-li Slezská?

„Moderní" tato nomenklatura česká příčí se namnoze historii, mluvnici a současně i obecné mluvě. Za příklad budiž uveden *Krnov* souhlasně od historie, mluvnice i obecné mluvy posvěcený; nicméně spisovatelé v Čechách oblíbili sobě nechutný *Krňov,* odporující historii, mluvnici i obecné mluvě!

Jest ovšem dosti mnoho jmen jiných, kdež takové shody všech tří činitelů není, neboť přečasto historie zůstavila nám tvar zkomolený, anebo lidový název odporuje buď mluvnici, buď historii. V takových případech nastoupiti má vědecká práce, která přesný tvar místního jména určuje. A takové vědecky stanovené nomenklatury místní pro naše země české nemáme.

Jediné pro rakouské Slezsko na základě stavovských zemských knih Krnovských, Opavských i Těšínských upravil českou a to vzornou nomenklaturu † Alois Svoboda, vládní rada Opavský. Na podkladě historickém i mluvnickém pisatel těchto řádků stanovil názvosloví pro pruské Opavsko. Viz topografii Opavska.

Pro Moravu právodatnou jest nomenklatura z Volného topografie, bohužel pravopisem a mnohými libovolnými překlady nespolehlivá. Též Catalogus ven. cleri Olomucensis jest vzorem pro severní Moravu a pro Opavsko rakouské i pruské, ačkoli má pro 50—60 jmen duplikáty. A na těchto pramenech spočívá Ortslexicon moravský; že o nějaké vědě při něm nelze mluviti, tím méně o jednotě, jest na bíledni. K tomu přidaly se nové zmatky pravopisné, pocházející od nejnepraktičtější nauky českých mluvnic o souhláskách obojetných: místo ***Bítov, Biteš, Vizovice*** píše se Bytov, Byteš, Vyzovice a místo ***Vyškov*** — Víškov!

Kterak pro Čechy pořízen místopisný slovník, není mně známo, ale soupis od statistické kommisse vydaný, na kolik dbá českého názvosloví, obsahuje pro znalce topografické nomenklatury mnoho záhad, poněvadž některé české názvy jsou dodatečně

jen jakoby od oka dělány. Tak na př. jména níže zpomenutá *Vintiřov* pro Winteritz a *Sviňovice* pro Schweinetschlag pocházejí tuším z takového nekritického lexicona.

Jakož tedy místní nomenklatura pro Čechy a Moravu na vědeckém t. j. historickém a mluvnickém základě a též se zřetelem k lidové mluvě není ani upravena ani ustálena, bude příhodno připomenouti, jak nevědeckých tvarů užíváme, spravujíce se buď lidovou etymologií anebo dětinskými překlady místních jmen. Vždyť do nedávna *Liebenthal* (historicky Leonis villa) překládali „Milovným dolem“ a dosud *Kriegsdorf* jest Vojnovicemi, ač po česku ta osada *Valšov* slula.

Potřebujeme tedy vědeckého názvosloví místopisného pro země české, sestaveného na základě historie, mluvnice i obecné mluvy; vedlejší věcí zůstane, zdali a jakou měrou se uplatní; nicméně jisto jest, že kromě nesčetných nenásilných proměn (místo Mysliovice a Jarohňovice — *Myslejovice* a *Jarohněvice)* bude lze restituovati tvary *Prosetín* m. Prasetín, *Závišice* m. Žabčice, *Svinov, Svinovice, Svinošice* m. Sviňov, Sviňovice, Sviňošice, abychom přece jména ta přestali odvozovati od zvířat místo od osob!

Nemáme tedy ustálené a jednotné české nomenklatury, kteráž s každou novou knihou se ještě horší, ježto opanovaly namnoze tvary nehistorické a negrammatické. I poněvadž nových zmatků nadělala nám česká grammatika, ano na př. na základě nedostatečné empirie přisvojovací přídavná praejerovaná hromadně ženští (viz v 2. sešitě Čas. Mat. Mor. 1904): z těch příčin mínil jsem, že vydavatelé diplomatářů na předním místě povinni jsou šetřiti tvarů listinných čili historických.

Proto podávaje zprávu o 14. a 15. svazku moravského diplomatáře, činil jsem na tuto publikaci oprávněný vědecký požadavek, totiž akribii filologickou; požadavek, který platí netoliko pro archiváře Brněnského, nýbrž i pro všecky vydavatele diplomatářů vůbec: aby jim listinné tvary byly nedotknutelny, ježto držíce se houževnatě forem podaných, uvarují se netoliko chybného a ukvapeného určování míst, nýbrž poskytnou současně přesnější pomůcku pro stanovení vědeckého názvosloví.

Jelikož tedy p. Kamil Krofta, podávaje v Č. Časopise Historickém (X., 2., 206—217) referát o diplomatáři moravském, nepřestal na vlastním úsudku, nýbrž i moji recensi téhož díla uveřejněnou v Časopise Mat. Moravské (XXVIII., 73—133) kritisoval,

an mnohé mé výtky, jež se týkaly také jeho, zapsal na vrub „praemissy, která je, ne-li nesprávná, aspoň sporná“: pokládám za potřebno ukázati, na jakých praemissích správných-li či sporných výtky mé jsou založeny. K tomu konci míním přihlédnouti k publikaci páně kritikově „Monumenta Vaticana tom. V., pars I.“ Předem toliko podotýkám, že nepovažuji za správné stanovisko † Brandlem obhajovati jeho nástupce a chybami nebožtíkovými zlehčovati vlastní vývody. Prosím však, aby pan kritik mně nezazlíval, že na jeho vlastní publikaci své „praemissy“ odůvodňuji, maje ovšem zřetel toliko k listinám a regestám.

a) **Listinných tvarů houževnatě se nedržeti vede ku falešnému určování míst.**

Listina 681. má „*Tlustomasl*“, regest *Tlustomost* = Stolzmütz, ale ač *Tlustomosty* skutečně existují na nejsevernější hranici diecese Olomoucké, nekryje se tvar Tlustomasl s Tlustomosty. Vždyť osada Tlustomasl jmenovaná trvala u Kroměříže. Při tom já nikoli netvrdím, že se jedná na tomto místě o tuto osadu zaniklou, poněvadž mezi 300—400 moravskými osadami zaniklými vyskytují se i triplikáty jmen, jak jsem pádně dokázal na trojích *Přestavlkách.*

Regest 680. má „*Rymnicz*“, ale listina „*Rymycz*“. Touže chybu vytýkal jsem diplomatáři moravskému, že vložením jediné souhlásky *n* z Římic u Zábřeha udělal Římnice u Holešova.

L. 1051. má „*Kneja*“; proč se tedy z toho udělalo „*de Knyja*“? Vždyť Knyj není nic, ale Kněj = Knaj jest jméno mnohých osad a znamená háj.

Reg. 57. má „*Boskowicz*“ (?), listinný tvar zní „*Reskobicz*“; tato forma patrně němčinou (přehláskou) infikovaná více se podobá jménu *Raškovic* na jižní Moravě. I nesmíme tedy násilí činiti listinné formě.

L. 413. má „*Chsaczina*“, regest *Čáslav* s otazníkem. Důvod, že v Čáslavi byli kapucíni či minorité neoprávňuje nás tvar listinný tak násilně vykládati. [1])

---

[1]) Monumenta Vaticana tom. I. p. VI. ed. Klicman činí podobněž listinám násilí: „*Hostetyn*“ (Hoštětín) vykládá se na *Ostřetín*, „*Wrutka*“ na *Vrtky*; „*Turbia*“ nedá *Tarnobrzeg* a j.

L. 213. má „*Wadislauicz*“, regest *Václavice*! Tu předce bude správněji čísti Wladislawicz, poněvadž skupenina „*vl*“ i u Slovanů působí těžkosti (vlk = vuk), na to pak u Němců. Vladislav město sluje Laslau = Loslau, Vladislav osoba Ladislav.

L. 54. má „*Porossyn*“, regest *Pořešín*, ale filologicky bude těžko z Porošína vyvésti Pořešín, leč by listina měla aspoň Po*r*assyn. Toho Pořešína vzpomeneme níže.

L. 83. má „*Wesel*“, regest *Veselá*; l. 18. „*in Wyssnowe*“, regest *Vyšnová*. Poněvadž latinské listiny česká jména, feminina v *a*, *á*, nechávají státi (Praga, Opavia), zřetelno jest, že v prvním případě Wesel není Veselá (spíše Veselie = Veselí), v druhém, že na Wyssnowe máme český lokál ku nominativu Vyšn*ov*.

L. 663. a 918. mají „*Witignaw*“ a „*Wytgnaw*“, ale regest „*Vitingavia*“, tedy tvar z němčiny (!) možná teprve za 17. století polatiněný. A předce historické tyto tvary mně aspoň, ačli se týče Třeboně, jsou příjemným důkazem, že slavný Třeboň má vlastně dvě česká jména, z nichž jednoho Němci, druhého my užíváme. Podobněž Austerlitz a Slavkov a j. v. Bylo tedy lépe do regestu vedle listinného „*Witignaw*“ do závorky položiti „*Wittingau*“ místo absurdního „*Vitingavia*“.

L. 252. a j. mají „*Nysa*“ t. j. *Nisa*, a předce píše se „*Nissa*“, kdežto tisíce českých listin mají Nisa; Němci ovšem „Neisse“.

b) **Měniti číslo místnímu jménu není přípustno.**

Reg. 234. má *Chotěšov*, ale listina „*Chociessowicz* = *Chotěšovice*[1]), kdežto regest 73. *Zbraslavicz*, ale listina „*Swraslaus*“ t. j. *Zbraslav*! (Že konečné *s* pochází z austriasující nomenklatury německé, jest dobře známo, jak i l. 573. svědčí: Hestinges = Hösting.)

Reg. 216. má *Stodůlky*, listina „*Stodolka*“. V tomto případě bylo vůbec nebezpečno měniti číslo, poněvadž osady Stodolka, Jistebno, Košáry a p. byly příliš proměnlivy, než aby bylo možná říci s bezpečností, že listinná Stodolka jsou nynější Stodůlky.

L. 223. má *Glywicz*, regest *Glivicz*, ale jest to *Gliwica* = *Hlivice* známá z nesčetných českých listin a jakožto topikon žen-

---

[1]) Klicmanova Monumenta mají *Winteritz* a *Wintritz* t. j. Vinteř*ice*, ale to změněno na „*Wintiř***ov**“. Podobněž z listinných *Tušnovic*, proměniv je na nepěkné Tiš*ň*ovice, mocnou mocí dělá ne Tiš*nov*, ale Tiš**ňov**!

ského rodu tak, jak jimi bývaly Vídeňská, Česká a Trenčanská Teplice, ačkoli my je nyní množíme a mužštíme.

L. 1022. má *„Tupadl"*, regest *„de Tupadly"*; právem-li či neprávem se to jméno, kteréž považujeme za neutrum pluralis, masculinuje, necháváme samo na sobě.

c) Měkčiti hlásku „*n*" proti listinám jest nehistorické, negrammatické, tudíž nepřípustno.

Kdo se poněkud bedlivěji večetl ve starý pravopis latinský a ve způsob, kterak se česká jména psávala, nalezne v originálích dosti značnou přesnost i co do měkčení souhlásek (zkomoleniny místních jmen dělali opisovači listin). Tak některé příklady sebrané jen náhodou z Klicmanových monument uvádím: U*nye*ow = U*ň*-ejov, Tzye*rny*erolo = Čer*ň*-elov, Trz*ie*b*ie*wlicz = T*ř*e*b*ěvlice, Wil*ye*mow = Viľemov atd.

Proto souhlásky *n* neměkčíme, není-li v listině jotace označena.

L. 343. nemá Thus*ny*awicz, nýbrž „Thusnawicz", a přece regestuje se *Tišňovic*, kdež náleželo položiti buď *Tušnovic* buď *Tišnovice*. U Klicmana vyskytuje se tvar nejotovaný asi 10kráte, a přece regesta mají napořáde *„Tišňovicz"*, ba v rejstříku dokonce prý „rectius *Tišňov!*" A jedno jest chybnější než druhé, neboť listiny ty všecky týkají se kláštera, proňž trvalo jméno *Tušnovic*, kdežto město slulo *Tušnov* = *Tišnov*. Formy *Tišňovic* nikdy neexistovalo, ježto Němci městu říkají *Tischnowitz*, a tvar nehistorický a negrammatický *Tišňov* pomalu přichází v zapomenutí i u novinářů. O dějinách jména Tišnova uveřejnil jsem rozpravu v Časopise Matice Moravské.

Reg. 769. poskytuje dlouhou řadu jmen nomenklatury franské, tedy také *„Schweinetschlag"* — *Sviňovice*. Aby naši předkové za XIV. století byli tak nechutně místní jména odvodili od zvířat, nikoli od osob, nesmíme věřiti. Od osobného jména *„Svin"* máme 3 *Svinovy*, jeden ve Slezsku, dva na Moravě, máme Trhy *Svinovy* a nesčetné *Svinobrody*, tedy smíme připustiti jen *Svinovice*.

List. 124. má *„Krnovia"*, i očekáváme, že v rejstříku, ana listina nemá *Krnyovia*, bude *Krnov* historický, grammatický i obecný lidový. Proč Klicman, u něhož asi 13 *Jegerdorfů* se vyskytuje, ale ani jediného Krnovia, neponechal heslem Jegerdorfu (ježto se týkalo nového města Jegerndorfu, nikoli starého *Krnova),* nýbrž

Krňovu neexistujícímu nikde jinde leč ve spisech v Praze vydaných přednost dal, nevidím vážného důvodu. (O Krnově [„Kyrnow 1240"] moje hist. topografie na str. 492—519 poskytuje obsáhlý článek.)

* * *

Proti vědeckému požadavku, že vydavatelé listinářů mají akribicky šetřiti listinných tvarů, jedná Pražský pan kritik, když mne na dvou místech kárá z takové mojí akribie.

Já totiž vytýkal moravskému diplomatáři, že z *„Myslejoviček"* nemohou býti *„Myslejovice"*. Ale pan kritik táhna se k listině téhož diplomatáře 293, kterou že jsem přehledl milerád vyznávám, bez rozmyslu tvar *Myslejoviček* (dle slov „in villa Myslejowicze*k*") prohlašuje za přepsáno místo in Myslejowi*zech*. Bohužel dopustil se p. referent horší chyby, že v téže listině mnou přehlédnuté sám přehlédl accusativ: „promittimus bona in Misleyowiczky". I poněvadž z lokálu *„Myslejovičkách"* nijakým způsobem nelze vyvésti nominativ *„Myslejovice"*, patrno bohda dosti, že moje akribie nebyla planá.

Vždyť jsem to již byl pověděl, že jméno *„Myslejoviček"* svědčí pusté osadě. I nepotřebuji odkazovati ku speciální studii o místních jménech (v progr. česk. gym. Op.), kdež jsem byl s dostatek dovedl, kterak naši předkové osady po opustnutí buďto příponami zdrobňovacími (—**ькъ**, —**ька**, —**ько**, —**ьку**) buď přisvojovacími koncovkami (—ьsko, —ovy) označovali. Ohlašuje tedy tvar *„Myslejovičky"* osadu, která před opustnutím *„Myslejovice"* slula. (A tento tvar čistě filologicky vyvádíme ze zdrobněliny *„Myslejovičky"*, neučinivše listině nijakého násilí.) A zdrobnělý tvar nám vypravuje, že ta osada l. 1389 byla pusta, a uhodneme i příčinu její pustoty z bouří předhusitských.

A to jest také jedna hlavní příčina, proč od editorů diplomatářů žádáme akribie, poněvadž totiž všeliká porucha a proměna místních jmen příčinu vždy měla a dosud má na vážných i násilných proměnách politických, válečných anebo národnostních.

Důkazu pak, že *Myslejovičky* jsou skutečně nynější *Myslejovice,* nepodal ani p. kritik; mohu jej však sám nezvratně podati, neboť osada úředně sice *„Mysliovice"* psaná v ústech lidu do dneška sluje *„Mysliovičky"*. A tu opět zdrobnělina tato ohlašuje novou pravdu historickou, že ta ves příliš dlouho bývala

pusta, tak že se tvar tuto pustotu ohlašující 500 let udržeti mohl. (Které jiné vsi na Prostějovsku na vždy zanikly, viz v Selském archivě.) Podobněž na Opavsku za válek českouherských zanikla osada *Vyškovice,* i slulo po opustnutí její příslušenství *Vyškovské,* ale když ta ves po 400 letech obnovená dostala staré jméno své za úřední, okolní lid předce neříká té vsi *Vyškovice,* nýbrž *Vyškovské!*

Také druhá výtka mně panem kritikem činěná jest bezpodstatná; já totiž byl vytýkal dvě věci, že tak nehistoricky a nečesky píše se „z Ponešín*u*“ místo z Ponešín*a*; za druhé zpíral jsem se násilí, že se mění *Ponešín* na *„Sobieschin“!* Ale pan kritik rozhodně mně křivdí řka, že jsem si s tím Ponešínem nevěděl rady, kdežto on sám udělal nejen z listinného *„Porossyn“,* nýbrž i z *Ponešína* hned *Pořešín!* A pro lepší důkaz uvádí *„Markvarta z Pořešína“.* Však po mém skrovném mínění všední jméno Markvart neznamená nic a *Pořešín* velice málo, neboť *Ponešín* vedle *O-ponešic* jest po místní nomenklatuře naprosto nezávadný, pro mne. Aby pak v zemském archivě tak chybně listiny četli, že by *„Porzessyn“* přepsali na *„Ponessyn“:* tomu nevěřím. Protož Pražský p. referent musí napřed dokázati chybu při transkripci, abychom uvěřili, že se jedná o *„Pořešín“.* Po mém totiž mínění plnou měrou přípustná jest konjekturalní kritika textů jakýchkoli, ovšem jen taková, že restituovaný tvar co nejvěrněji bude přiléhati k místu vadnému, ale konjekturami opravovati listinné tvary místních jmen není radno. Proto také odporučuje se raději neurčovati míst, kdykoli listinný tvar značně odchyluje se od formy jména domněle určeného.

Ze všeho toho jde, jak neoprávněna jsou další slova páně kritikova na str. 211., jakobych žádal, „aby editor o každém názvu místním konal zvláštní studia“. Toho jsem nikoli nechtěl, nýbrž jako jsem vytýkal, aby se z *Nedachleb* nedělalo *Nedachlebic:* tak nemohu schvalovati, aby se listinné *Chotěšovice* měnilo na *Chotěšov,* anebo kdež u Klicmana nesčíslné a důsledně opětované *„Tušnovice“* tak násilně přetvořovány byly netoliko na *Tišňovicz,* ba až na *Tišňov!*

A jestliže listinné *„Tlustomasl“* určitě a rozhodně se prohlašuje za *Tlustomosty,* pak předce editor vlastně sám se chlubí, že konal zvláštní studium o tom jméně, kterak a za kolik set let *„masl“* proměněno na *„mosty!“*

Vztahovala se tedy moje rada k pravému opaku a také k tomu, abychom nových Ortslexiconů užívali velice opatrně, a to hlavně z té příčiny, že v zemích českých za válek husitských i uherskočeských (na Moravě samé 300—400) veliké množství osad zaniklo.[1])

A jestliže jsem požadoval od vydavatelů a vykladatelů listinářů více akribie filologické, brojil jsem proti onomu svrchovanému mechanismu, jaký se povrchním určováním míst dle nových Ortslexiconů při diplomatářích jeví vůbec: na regestách Kopeckého, na codiku Slezském (srovná-li se na př. jeho a můj výklad na dílčí listy Opavska 1377), a též na publikacích Pražských.

* * *

Stran dalšího vydávání diplomatáře moravského činí se mně na str. 207. velmi vážná výtka, „že prý nechci se spokojiti tím, aby budoucně z listin méně důležitých podávaly se jen výňatky anebo řegesty.“ Tato výtka spočívá na nedorozumění, že slova byla vytržena z kontextu. S takovým regestováním, kdež by české listiny regestem se poněmčily, bude bohda se mnou každý rozumný — nespokojen. Až se budou regestovati latinské listiny latinsky, české česky, německé německy vlastními slovy listin, ničeho nebudu namítati.

Ostatek ohrazoval jsem se proti omezování diplomatáře moravského na archiv zemský a proti chronologickému Gruppensystemu — i navrhoval jsem archivalní radu.

I povím tu stručně některé důvody své. Chronologický diplomatář moravský musí se svésti nejméně po rok 1480, poněvadž doba husitská i pohusitská, též války českouherské jsou historickými momenty nesmírně důležitými: vždyť nejedná se toliko o veliké převraty, které nastaly při městech a jich cechovnictví, nýbrž i o dalekosáhlé proměny národnostní, posléze o děsné zpustošení Moravy i Opavska, takže těch časů zaniklo 300—400 osad! Jedná se tedy **o geografii** Moravy, bez níž nebude **historie.**

---

[1]) Ve svých topografiích prokázal jsem zaniklých osad anebo zapomenutých místních jmen pro Opavsko asi 60, pro Těšínsko asi 80. Na dvou panstvích Malenovském a Napajedelském zanikla 2 městečka a asi 18 dědin!

Omezovati pak diplomatář anebo publikace jiné toliko na archiv zemský znamenalo by pečovati jen o věci stavovské, neboť archiv zemský jest bohatý sice na věci zemské, jinak ale archivalia městská, panská i selská roztroušena jsou po všech koutech celé země. Chceme-li tedy diplomatář moravský, nesmíme dopouštěti, aby jen jediný archiv byl pramenem. A byli-li do smrti Joštovy moravští markrabí střediskem pro uspořádání listin, může potomně býti Morava takovým centrem, aby se hlavně diplomy na Moravě a pro Moravu vydávané všecky dle možnosti uveřejňovaly; vždyť 15. století na listiny tak až příliš bohato není.

Dotýkajíce zamýšleného „Gruppensystemu", nemáme vlastně ani tušení, co se tím míní, ačkoli upřímně se budeme radovati, když se začne vydáváním listinářů městských, klášterských, cechovních, selských a jiných sborníků jednajících o hornictví, školách, obchodě atd., jakož v jiných zemích jest.

Ostatek svými spisy (histor. topografiemi Opavska a Těšínska a Organisací práv Magdeburských)[1]) dokázal jsem bohda s dostatek, že umím rozeznávati věci důležité od menších.

Při tom při všem měl jsem na paměti též největší nedostatek našich historických spisů všech, že nemáme map dějepisných.

Obecné sjezdy v Brně roku 1624 a 1626.

Napsal František Snopek.

Mezi akty knížete biskupa Karla z Lichtenštejna (1664—1695) jest i fascikul dosti skrovný, vlhkostí úplně bez mála styřelý, objasňující poněkud poměr biskupův ke kanovníkům nastupujícím praebendy svoje. Jest zde dosti obšírná „Vera et genuina deductio iurium et observantiarum episcoporum Olomucensium tam in canonicos a sede apostolica provisos quam a capitulo electos aut a regibus Bohemiae ad certas personas canonicales eisdem regibus cum iure praesentandi reservatas praesentatos competentium, a to koncept s prostou kopií nezcela

---

[1]) Obsahuje asi 3000 ortelů regestovaných.

správnou, s přiloženými některými originaly vidimusův praesentací na kanovnictví z roku 1673 a s některými opisy vidimusův takových. Dedukce byla poslána biskupovi s listem z 20. března 1673; souditi lze právem, že se téhož roku jednalo o sporu, mají-li kanovníci listinou o své volbě neb o svém jmenování se prokázati biskupovi čili nic? Na str. 5. kopie naší dedukce čteme slova dějinám kn. arcib. archivu pamětihodná: Quantum ad canonicos a capitulo electos attinet, quod et hi teneantur suae electionis praesentationem episcopo Olomucensi pro institutione et confirmatione exhibere, probatur instrumentis authenticis sub B. Pluribus eiusmodi instrumentis id ipsum comprobari prossit, si non anno 1643 arx et residentia episcopalis Cremsirii a Suecis una cum ibidem remanentibus prothocollis episcopalibus in cineres redactis (sic) et ea, quae sub eminentissimo domino cardinali a Dietrichstein qua episcopo Olomucensi in similibus de ano 1617 expeditae Nicolspurgam translatae et ibidem dispersae aut omnino amissae fuissent. Tak doslova i koncept!

Známo jest, že kardinál Dietrichštejn, když nastoupil dědictví po svém bratru Zikmundovi, nejraději pobýval na dědičném svém hradě Mikulově a málo kdy docházel do biskupského sídelního města Kroměříže na převelikou a citelnou škodu jeho a obyvatelův jeho. Z Mikulova vládl později jakožto plnomocný gubernátor celé vlasti moravské. Není divu, že tam zanesen byl i nejeden biskupský protokoll, čili jak nyní říkáme kopiář, a uváznuv, nevrátil se již odtamtud. Ale s tím větším jest podivením, že i zemské listiny a zápisy důležité pro dějiny naší vlasti nebyly dodány na své místo.

Zesnulý archivář zemský Vincenc Brandl píše: „po bitvě Bělohorské až do roku 1628 žádný sněm zemský svolán nebyl a správa zemská řízena byla kardinálem jako gubernátorem země, který netoliko patenty císařskými, nýbrž také vlastními zemi spravoval. (Kniha pro každého Moravana, II. vydání, str. 253.) Táž slova nezměněná čtu i v Dějinách Moravy prof. Rudolfa Dvořáka na str. 587. Soudím, že by nebyl tak psal nebožtík archivář, kdyby se nebyl dokonale přesvědčil, že v zápisech sněmovních do roku 1628 skutečně není zmínky o zemském sjezdě moravském od r. 1620 do r. 1628.

Když jsem pořádal akta kardinála Dietrichštejna v kroměřížském kn. arcib. archivě, přišly mi do rukou písemnosti, které dokazují nezvratně, že byly konány obecné sjezdy zemské v městě Brně již roku 1624 a 1626. I odhodlal jsem se dle písemností těchto sepsati přítomnou stať a doložiti ji nejdůležitějšími akty. Domnívám se, že se zavděčím některému milovníkovi vlasteneckých dějin, zvláště protože zde jest i nejeden doklad pro kulturní historii naší vlasti.

Poddaný lid nejvíce trpěl sveřepou a surovou soldateskou. Zželelo se císaři lidu velice zužovaného, i pomýšlel na to, kterak jej vybaviti. Především běželo mu o to, by jakýmkoli způsobem sehnal veliké summy peněz na odpravení pomocného vojska a svému vojsku na uherských hranicích značné zásoby obilí. Též bylo třeba, aby posudné prve již povolené bylo jednou obráceno na účel s počátku ustanovený, totiž na vychování císařského dvora, aby zaveden byl akcis z vína, by obnovena byla správa zemská a aby již zase konečně zasedal zemský soud. K tomu dle starodávného zemského zřízení bylo nezbytno, aby se stavové sešli na sněmě a aby za jejich účasti byli jmenováni nejvyšší úřadníci a soudcové zemští, aby takto na průchod spravedlnosti zahájen býti mohl zemský soud.

Upozorňuji, že v listinách na konci této stati otištěných ani nejmenší zmínky není o „ošklivé vzpouře“ proti zákonitému panovníkovi aniž o tom, že se vzbouřilo markrabství Moravské in forma universitatis, ani že dobyto bylo s velikým nákladem vojenským, jak dotýká se v královském patentě, daném v Praze 10. května 1628, kterým prohlášeno bylo Obnovené zřízení zemské Ferdinandem II.[1]) Sjezd konati se ještě měl a směl patrně docela podle starobylých řádův a svobod zemských.

Proto poslal císař tajného radu a komorníka Seyfrida Krištofa svob. pána Breunera, zemského maršálka v Rakousích pod Enží, do Mikulova s instrukcí, vyjednávat s kardinálem o požadavcích, které by měly býti předloženy sněmu zemskému. Jaké byly, o tom se šíří kardinálova zpráva z 13. června 1624, která v konceptě se chová v kn. arcib. archivě.

---

[1]) Mám zde v rukou německé vydání brněnské z roku 1714; Der Röm. Kays. auch zu Hungarn und Böheimb etc. Königl. Majestät Ferdinandi II. Verneuerte Landes-Ordnung Deroselben Erb-Marggraffthumb Mähren, Jiřím Lehmannem věnované císaři Karlovi VI.

Kardinál uznává nejvýš potřebným, aby vypsán byl obecný sjezd do města Brna. Královskými kommissaři mohou býti navržení samým císařem Seyfrid Krištof Breuner a pan Karel z Žerotína a z praelatův a z rytířstva se jim přidružiti zábrdovský opat (nazýval se Benedikt Waltenberger) a Karel Krištof Podstatský. Kardinál prý jakožto gubernátor zemský má zůstati při stavech, též pan Berka, na jehož hlase velice mnoho záleží, a jehož příklad mnohého pohne, nebude moci býti kommissařem.

Žádá o to, by královská česká kancelář nejdříve oznámila jemu, nejposléze čtrnáct dní před sjezdem, den, kdy a místo, kde by se sjezd konati měl, aby patenty mohl býti publikován. Také prý jest záhodno zvláštními listy pozvati Maximiliana a Gundakra knížata z Lichtenštejna, protože mají znamenité statky v zemi a protože jim nemálo na sněmě záleží.

První požadavek císařův byl veliká summa peněz na odpravení vojska v zemi ležícího mimo 2000 pěších a 3000 jezdců, a to po 4 zl. z každého poddaného v celé zemi. Pan Breuner prý uznává sám, že na obsazení měst a pevných míst potřebí více pěchoty nežli jízdy. Také zubožená země není s to, aby jenom na krátko vychovávati měla tolik vojska jízdného. Snad omylem udáno 3000 místo 1000 jezdcův, ač i 1000 jezdcův a 2000 pěších za nynějších poměrů obtížno bude opatřovati výživu. Na J. M. C. jest, má-li tato předloha býti přednesena sjezdu čili nic. Stane-li se to, třeba doložiti podmínku, že země ušetřena bude všech jiných daní jakož i ubytování vojenského. V tom případě by snad stavové se dali pohnouti, aby svolili. Jenom by třeba bylo připojiti, že tato daň se ukládá každému přítomnému poddanému, nikoli však uprchlíkům ani zajatcům odvedeným, tím méně lidem, kdož zahynuli mečem a hladem.

Dále požadoval císař anticipaci 40—50 tisíc říšských tolarův na rozpuštění Polákův ležících v zemi. Nemožno sice, dí kardinál, sebrati v zemi tolik peněz, neboť hotové jsou vyčerpány, a říšských tolarů lze viděti velmi málo. Ale naleznou se mezi obyvateli ručitelé (seznam byl přiložen zprávě, ale v aktech ho není); každého třeba požádati zvláštním listem. Peníze vypůjčiti lze bude snad od některých osob v královských městech nebo od vojenských pánů, kteří bez pochyby mají mnoho peněz hotových. Z nařízení kardinálova měli v té věci vyjednávati plukovník hrabě

Merode a brněnský rentmistr zemský Maximilian Kemptner. Ale zde v zemi prý nelze si činiti velikých nadějí.

Za třetí chtěl císař požadovati šestiměsíční kontribuce z každého poddaného v zemi po čtvrtni rži a tolikéž ovsa na zásobení uherských hranic, dále přísné vymáhání nedoplatkův, nařízené říšským pokladníkem (Reichspfennigmeister) Štěpánem Schmidtem, jakožto nejvyšším kommissařem zásobovacím, a na částečnou splátku toho mělo býti povoleno sesypání 200 mtů obilí, které se má bez prodlení dodati do Nussdorfa. Kardinál míní, že tento článek předlohy může se přednésti na sněmě, ale není-li vůbec nemožno mu vyhověti, vydá asi málo. Neboť země jest ponejvíce pusta, nevzdělána, a co kde vyroste, posekou vojáci koním nebo spasou a zkazí. Co do nedoplatkův s pomocí kardinálovou sehnal Vácslav Šubíř, co bylo možno, a odvedl na rozličná místa do zásobáren císařské armády. Připomíná, že mnohé praporce vojínů v zemi odtud brali komisní chléb až do nynějška, jináč by jim bylo hlady zemříti nebo se rozutíkati. Zůstane-li vojsko v zemi na delší dobu, nic více nemůže obdržeti, neboť mnoho obilí bylo vyvezeno na uherské hranice a do Rakous; nebude tedy lze sebrati 200 mtů pro veliký nedostatek a drahotu.

4. Z každého zbrojného koně měsíčně 100 zl. na 6 měsíců nebylo by mnoho za spořádaných poměrův a obyčejného blahobytu. Ale od doby, co potlačena byla vzpoura, změnilo se velmi mnoho; nastala taková chudoba, že obyvatelé, kteří snadno platili daně 2—300 zl., nyní po tolika nesnázích a škodách, jež utrpěli a po pokutách, jež namnoze zaplatili, nemohou zapraviti ani tolik krejcarů; mnozí docela jsou uvedeni na žebrotu a musí si sami vydělávati chleba; mnohé statky zpustly docela. Ale jest na vůli JMCé, má-li se o tom jednati.

5. Císařská města dále měla býti vyzvána, by složila na rozpuštění vojenského lidu 200 tisíc zl. Bohužel, připomíná kardinál, ubylo v nich obyvatelstva a měšťanstva, přemnozí se ženami i dětmi buď pomřeli hlady neb utekli, nemohouce snášeti ustavičné týrání vojskem. Obchody, řemesla a jiné živnosti hynou, domy jsou pobourány a zpustly, tak že města více se podobají vesnicím. Ba i radní osoby, prve dosti zámožné, upadly do největší chudoby; obyčejný měšťan, který na vychování posádek všecko, co měl, prodati musil, nyní na mnoze nemá pro sebe ani chleba. K tomu královská města již prve odvedla berní na 260 tisíc. Jest

na vůli JCM., má-li se to předložiti; o tom třeba jednati s dotčenými městy zvláště.

Za šesté ubezpečuje kardinál, že byli židé se vší pilností napomínáni na zapravení daně 200 tisíc zl., ve Znojmě před tím za nepřítomnosti jeho svolené a jim uložené,[1]) ale sama J. M. C. račiž milostivě posouditi, zdali obyvatelé za nynějších těžkých časův, majíce po dlouhou dobu již na krku lid vojenský, tolik mohli sehnati, zvláště když podmínky jim slíbené nebyly dodrženy, nýbrž mnohem více vojska, než prve na krk jim uvaleno bylo, a protože J. M. C. o tom nedávno 27. března nařídila, aby porce přijímány byly bez ohledu na zmenšenou cenu peněz od těch, kdož sami se dostaví, o čemž také rozkaz byl dán brněnskému zemskému úřadu důchodnímu. Nad to jsou židé ponejvíce žebráci, a pramálo jest mezi nimi takových, kdož mají nějaké jmění. Že jim nelze takovou summu peněz vynutiti, vyplývá také z jednání kardinálova a spolukommissařův jeho, jež podnikli z vůle J. M. C.

Sedmý požadavek císařův byl, aby posudné bylo zvýšeno,[2]) tak aby budoucně platila města z každého sudu po 1 zl., venkov pak po 30 kr., a aby posudné vyhrazeno bylo na vychování císařského dvoru. Až dosud (míní kardinál) nemohlo býti poukázáno svému účelu, protože zemský důchod odtud nic nepřijal, neboť vojsko v městech i na venkově vypilo pivo, aniž by co za ně bylo zaplatilo, ba vytrhalo i pánve z pivovarů a odvezlo. Z té příčiny a pro veliký nedostatek pšenice se pivo bezmála nikde ani nevaří; pivovary jsou téměř všade pusty a prázdny. Také se prodává pivo za trojnásobnou cenu proti dřívějšku, neboť obilí denně podražuje, a zvláště pšenice, pročež i kardinál od nějaké doby se zřekl piva. Tyto dny kupoval po 8 zl. měřici pšenice, tudíž i pivo nyní jest dražší, než když byla měřice po 1 zl. neb i lacinější.

---

[1]) Neběží tu také o nějaký sjezd ve Znojmě, konaný koncem roku 1623 nebo počátkem 1624? Nikdo zajisté kromě sněmu nebo sjezdu neměl práva svolovati daně panovníkovi a ukládati je poddaným.

[2]) Zde v archivě jest koncept patentu kardinála Dietrichštejna, daný na Mikulově bez data, kterým nařizuje pánům obyvatelům, kteří od 1. ledna 1621 až do téhož měsíce léta 1624 neb až do toho dne, až JMC. sněm rozepsati a držeti ráčí, po veškerý čas neb na díle ve svých pivovařích pivo vařili a vystavovati aneb vyšenkovati dali, z toho všeho, co vystaveno jest, pobečovní plat spravovali, a sice z jedné každé bečky čtyrvěderní po 6 groších bílých.

JMC. se račiž rozhodnouti, má-li se odstavec tento předložiti sjezdu.

8. Co do zavedení akcisu z vína, a sice z vědra po 6 vídenských osminách (achtring), jako nařízeno v království českém, namítá kardinál, že i v Čechách uložen byl pouze městům a nikoli stavům, kteří ho také nepovolili. Podobně sotva povolí stavové moravští; v městech pak může nařízen býti patenty.

9. Co do obnovení zemské správy předložil kardinál seznam navržených úřadníkův a soudcův zemských.

10. Konečně chtěl císař zvěděti, zdali zachována rozhodná rovnota v ubytování vojska, jak se vojsko chovalo, jaké daně a kolik daní posud bylo odvedeno a kolik škod naděláno? Co do rovnoty, odpovídá kardinál, tak byla zachována, že všichni společně, aniž by byl kdo ušetřen, dlouhotrvajícími útrapami docela na mizinu jsou uvedeni a zkaženi. Každý si stýská, jakmile se mu stane zmínka o ubytování a o daních, žádaje, aby rovnota byla zachována. To však by si měla vzíti na starost kommisse, jináč není možno při velikém počtu vojska; kardinál jest všade stížen vojáky i daněmi, že ani neví věru, kam se obrátiti ani jak si pomoci.

Pročež třeba o věcech vojenských konati poradu a všecko rozdělovati spravedlivě. Měli by se o všech potřebách uraditi důkladně, nikoli povrchně, jak se dosud dělo, generál polní podplukovník markýz Montenero, kníže Maximilian z Lichtenštejna, hrabě Collalto a koho by J. M. C. k tomu ještě určila s navrhovatelem jakožto gubernátorem. Nebylo by dobré, ubytovati vojsko v zemi zbylé na místě jednom, aby se snad nevzbouřilo a také aby snáze mohly býti dodávány všeliké potřeby. Ostatně prý nařídil kardinál, aby řádně bylo poznamenáno, co se dodávalo vojsku, a seznamy aby odsílány byly na Mikulov.

Připojena jest ještě stížnost kardinálova, že nemůže dojíti záplaty svých požadavkův u říšského pokladníka Štěpána Schmidta;[1]) pokud měl po ruce peníze, užil jich jinde, nyní pak už jich není, jakož dosvědčiti mohou kardinálovi přidělení kommissaři.

Dekretem z 26. června nařídil císař kardinálovi, aby vypsal sjezd všech stavův a obyvatelův markrabství moravského, na den

---

[1]) Měsíčně měl jakožto gubernátor moravský 3000 tol., z čehož si ovšem platil kancelář.

23. července. Téhož dne ráno měli se stavové a zástupci královských měst sejíti v zemském domě a vyslechnouti od kommissařův císařských předlohy J. M. C. Kardinál se obával, že bezmála nikdo z obyvatelů nebude moci přijíti pro převeliké loupeže, jichž se po všech cestách dopouštělo pomocné vojsko polské a jiné.

Zatím nastala jiná překážka: v určitý den baron Breuner z důležitých příčin nemohl přijíti do Brna, a za nepřítomnosti jeho kardinál nic nechtěl začíti. Pročež odložil sjezd na příští středu (26. července) a odložení oznámil císaři i stavům v Brně shromážděným, kterých požádal, aby se nerozcházeli, ale měli strpení do středy. (Příloha I.)

Jaké asi byly předlohy císařovy na sjezdě roku 1624, víme z toho, co pověděno výše. Pokud byly pozměněny dle rady kardinálovy, není příliš jisto. O čem všem se usnesl sjezd, nemaje po ruce celkového protokolu, pověděti neumím. Ale přece souditi lze dle zdejších aktův, co jim bylo povoleno.

Předně stavové povolili z každého poddaného po 2 zlatých rýnských, právě polovici toho, čeho žádal císař. (Příloha II.)

Také svolili k 2. článku předlohy, k anticipaci 50 tisíc širokých tolarů na zaplacení a odpravení lidu J. M. válečného polského. Skutečně zajisté záleželo zemi na tom nejvíce, aby chudí lidé poddaní osvobozeni byli břemen vojenských, příliš dlouho již trvajících. Jenom v tom jest rozdíl, že žádané summy peněz si země nevypůjčila, nýbrž usneseno, aby byl „od jednoho každého z pánův obyvatelův díl jeho neprodleně položen“. Někteří i z nejpřednějších pánův se ovšem vymlouvali, že jejich poddaní jsou příliš znuzelí, než nebylo jiné pomoci. Sám kardinál, jak píše 24. září Vácslavu Sakovi, úředníkovi na Krumlově, s velikou nesnází položil oddíl svůj (sic; nyní bychom napsali: svou částku, totiž 3000 zl.) jiným za příklad[1]. Ačkoliv položení

[1] Koncept z 13. září úředníkům: „My jsme pak také sami na sebe 3 tisíce uložili, poněvadž to vše k dobrému poddaných čelí: tobě o tom milostivě poroučeti ráčíme, abys neprodleně, nelitujíce v tom žádné práce ani času nemaříce, na panství našem mírovském a svitavském N. summy mezi poddanými na jakékoliv však berné minci shledal a císařskému rychtáři do města Brna aneb Olomouce odvedl. Cokoliv od těchž poddaných složené bude, to sobě na obecní contribucí při dotčeném sjezdu svolené, když se te[n] začátek stane, sraziti moci budou.“ Na druhé pak straně konceptu jest poznačeno, jak rozvrženo

takové quoty panu Janovi Krištofovi Pruskovskému, píše jemu 17. září, těžce přichází, té naděje jest, že se milovníkem vlasti prokáže a bez průtahův k též anticipatí přičiní, tak aby skrze nedostatek z toho pocházející břemena vojenského přidáno nebylo. S největším důrazem napomíná výše dotčeného úředníka krumlovského (17. září t. r.), by povinnosti své dostál. „Poněvadž pak [co] na J. L. kníže a pána vašeho [Gundakara knížete z Lichtenštejna] uloženo jest, avšak ještě až posavad nic položeno a odvedeno není, vás v tom dostatečně napomínáme, abyste ihned, jak vás toto psaní naše dojde, dotčenou summu císařskému rychtáři buď v městě Olomouci aneb v Brně odvedli. Nebo na jiném nejsme, než jestli by se toho nestalo, k executí přistoupiti a vás položením na grunty vaší správě svěřené lidu vojenského k tomu donutiti. V čemž J. M. C. milostivá vůle naplněna bude". A v pravdě byla vůle císařova, aby země zubožená tolikerým vojenským ubytováním nejdříve břemene svého byla osvobozena, neboť co chvíle bylo mu doslýchati o křiku utýraného lidu do nebe volajícím, o jehož tehdejších slastech výmluvně se rozpisuje příloha této stati III., kterou také podána odpověď císaři na jeho otázku, jak se vojsko chovalo a kolik škod nadělalo. Není tedy divu, že císař kardinalovi „o takovou anticipatí každodenně dopisovati ráčil".

Obilí žádané článkem 3. zdá se, povoleno též. (Příloha II. ke konci.)

Dále, jak svědčí příloha VI., patent z 26. května 1625, povolil sjezd císaři vybírání posudního na vychování dvora jeho,

---

bylo oněch 3000 zl.: na Mikulov 500 tol., Žďár a Nové Město 300, Kounice a Vlasatice 200, Mírov a Svitavy 400, Víškov s Pustiměří 300, Kroměříž s Chropyní 300, Helfštýn 200, Hranice 200, Kelč 100, Ukvaldy 300, Osoblaha 200 tolarův. Odvádění této daně se strany obyvatelův šlo dosti ztuha. Dne 2. září na odpravení vojska polského nedostávalo se ještě 5000 zl. Kardinál poroučí císařskému rychtáři v Olomouci a Krištofu Spielmannovi doplniti summu z jiné kontribuce nebo z jiných vybraných poplatkův J. M. C. nebo sehnati je, jakkoli možno. Dne 7. září stěžuje si císaři, že ačkoliv se přičinil všemožně, obyvatele a města napomínal ba i císařskou nemilostí vyhrožoval, přece sehnal dosud velmi málo, ano bezmála nic; do 30. září téhož roku bylo pohromadě i s anticipací 5000 zl. v Olomouci na Poláky složenou pouze 28621 zl. 38 kr. Kardinál byl přinucen rozeslati opět přísné dekrety a rozkazy. (Dopis J.M.C. [vojenské radě] z 30. září.)

ale nikoli v městech po 1 zl. a na venkově po 30 kr., nýbrž vůbec jenom po 12 groších bílých ze sudu čtyrvěderního ve čtyřech lhůtách, a to počítaje od 15. srpna 1624 do roku pořád zběhlého.

Dobře předvídal kardinál, že nepovolí stavové císaři akcisu z vína, neboť máme zde zprávu (koncept listu kardinálova Maximilianu Kemptnerovi Mladšímu z 4. září téhož roku), že na rozmnožení regalií a příjmův J. M. C. patentem z 23. srpna ode dne vydání patentu nařízeno jest odváděti akcis z vína tuzemského i cizího nejenom v královských městech, ale i na venkově, a sice z vědra 4 pražské pinty,[1] po čtyřech žejdlících počítaje nebo cenu jejich tehda běžnou.

Konečně máme v aktech zdejších určitou zprávu, že kardinál podle seznamu, který mu byl poslán císařem, dosadil nejvyšší úředníky zemské a soudce. Hrabě Lev Burian Berka se sice vymlouval, že nemůže přijmouti úřadu nejvyššího komorníka na Moravě, zaměstnán jsa při zemském soudě v království českém, ale pak se do něho uvázal ochotně. Zdeněk hrabě Žampach z Potenštejna, jmenovaný nejvyšším zemským sudím, nepřišel, omluviv se chorobou. Krištof Karel Podstatský stal se nejvyšším zemským sudím dvorským (hofrychtéřem) a přísedícím, Jan Felix Podstatský nejvyšším písařem zemským, Karel Haugvic přijal úřad podkomořího, komorní prokuratura svěřena Janovi Matyášovskému.

Kardinál Dietrichštejn přijal ode všech úřadníkův a soudcův zemských přísahu dle starodávného způsobu, jenom že o své ujmě, jakožto plnomocný gubernátor markrabství (nikoli z nařízení císařova), změnil některé přísahy nejvyšších úřadníkův zemských od starodávna obvyklé, vypustiv (jak nás poučuje příloha IV.) slova „i stavům“ a nahradiv je slovy: „Jeho císařské Milosti, jeho dědicům a potomkům“. Tato změna starobylého zvyku a pořádku, zdá se mi, byla prvním krokem na přistřižení dávných svobod zemských a na nastávající zavedení absolutismu Obno-

[1]) V patentě z 8. května 1626, kterým opět nařízeno odváděti akcis vinný všem stavům, obyvatelům a poddaným tohoto markrabství, určen jest na 6 moravských pínet z vědra, to jest jejich cenu (von jedem Emer 6 mähr. masz, dasz ist, den werth dafür).

veným zřízením zemským, jež královským patentem z 10. května 1628 prohlášeno bylo na zemském sněmě znojemském téhož roku.

Krátká zpráva o jednání sjezdovém podána císaři listem ze dne 27. července 1624 (příloha V.).

Větší nesnázi měl kardinál se zemským soudem toho roku. Nejvyšším sudím zemským jmenoval císař, jak dotčeno, hraběte Žampacha, který však nebyl na sjezdě a tudíž nesložil přísahy. Schvální posel mu dodal 13. září císařův list z města Vídně došlý, že „z milostivého J. M. C. poručení soud panský v městě Brně z neděle držán býti má“ na průchod spravedlností lidských a božských a obzvláštně pro zachránění chudých, vdov a sirotkův. Dne 15. září kardinál „do města Brna přijel, na jiném nejsouce, než s vynaložením zdraví a života svého v nynějším morovém nebezpečenství, v kterém nemalé toto město postaveno jest, soud zemský zahájiti a průchodu práva po těch pominulých neřestech začátek všem obyvatelům žádostivý učiniti. K čemuž ovšem podle nejvyžšího komorníka i jiní soudcové zemští tu v nemalém počtu přítomni, aby osobami jejich nic nezešlo, neobhlídajíce se na dotčené nebezpečenství s ochotností svou se prohlásili“. Také hrabě Žampach přijeda do města Brna, ráno 16. září podle učiněného sobě návěští do domu biskupského se postavil. Ale ačkoli kardinál „s ním na dvě hodiny u přítomnosti jiných soudcův dosti horlivě o to jednal, milostivou vůli J. C. M. předkládal, obecní, sirotkův a vdov potřebu obšírně předstíral, nad to, pokud se spěčovati bude, jistou J. C. M. nemilost před oči kladl, a naposledy odjedouce na soudnici, do domu jeho k dostatečnému napomenutí, aby se rozmyslil, některé z soudcův poslal, k tomu žádným spůsobem přiveden býti nemohl, aby vzáctný a při soudu zemském důležitě potřebný ouřad nejvyššího súdství, na sebe od J. C. M. milostivě vzložený, aspoň na jeden aneb dva dny přijal a podnikl“. Kardinál jej bezpečil tím, že zase bude propuštěn a k průchodu soudu zemského místo jeho jinému bude svěřeno. Ale jiný nařízen býti nemohl, poněvadž on téhož místa a ouřadu nikdy přijíti nechtěl a nepřijal, psání pak J. C. M. zřetelně k tomu směřovalo, aby jeho místo jiný, pokudž by on pro nedostatek zdraví k tomu přispěti nemohl, zastoupil, a tudy soud k vzdání a zastavení přijíti musil.

Ovšem na svou obranu předstíral starost a sešlost věku svého, k tomu nějakou cestu do království polského, statkův svých

splundrování, k vychování svému dalšímu nemožnost pro nezbednost a neřády vojenské, kteří se v zemi dějí, nemožné při soudech bejvání, a jako by jemu příčina obeslání jeho v známost uvedena nebyla. Omluvu hraběte Žampacha kardinál neuznává za platnou, příčiny jeho zdají se mu malichernými, nedostatečnými; jednání jeho jest prý na ujmu spravedlnosti lidské, jest na ublížení J. C. M. důstojnosti a jiným bude zlým příkladem. Kdyby nebyl přišel do Brna, píše v německém konceptě ze dne 17. t. m., byl by jej mohl dle listu J. C. M. někdo jiný zastoupiti, soud se mohl zahájiti a právo a spravedlnost by měla průchod.

Kardinál jest na hraběte Žampacha velice rozmrzelý; zdáť se mu, že „by mu nebylo lze v zemi dobrý řád zachovati a obyvatele v náležitém poslušenství jmíti, kdyby tento neřád nebyl napraven a neposlušenství potrestáno“, a to tím více, protože dle německého konceptu výše dotčeného Žampach odepřel platiti částku jemu uloženou k anticipaci povolené obecným sjezdem téhož roku.

Nepochybně hrabě Žampach měl dostatečné příčiny, pro které nechtěl přijmouti úřad zemského soudství. Listiny zdejší neobjasňují nám dokonale, proč na něho kardinál tolik nevražil. Z pouhé sousedské lásky jistě si nepřál potrestání Žampachova.

(Příště ostatek.)

Příspěvky k dějinám řemesel na Moravě.

Podává Dr. Josef Cvrček.

(Pokračování.)

Listy připovědní a průvodní.

V truhlici cechu ševcovského se zachovaly nejen různé listy za vyučenou, ale také z jiných míst a měst, odkudž vyučení tovaryši přišli a přinesli své listy výučné od cechů těch míst, kde se vyučili řemeslu.

Vysvědčení takové přinesl si z šosovního města Veselí od mistrů starších i mladších a celého úplného, počestného cechu ševcovského Matúš Fimfera, pan bratr, náležitý a dokonalý mistr, jest v městě Veselí cechu řemesla ševcovského, všecky své věci po vyučení, jak vandr, tak taky „majstrštuk“ i mládkovství dokonale vystál a udělal. Pro lepší jistotu a důkaz celého počestného cechu ševcovského bylo vysvědčení pečetí cechovní

potvrzeno, a vlastní rukú cechmistrů podepsáno. Josef Kratochvíla, starší, Antonín Špaček, mladší cechmistr. Dáno v šosovním městě Veselí, dne 5. ledna 1791.

Pezcet Cechu Ssew: Mie. Wesse:

Před úplný poctivý cech řemesla ševcovského ve Veselí předstoupil poctivý mládenec Ondřej Svoboda, syn vlastní nebožtíka v dobré paměti Jana Šlepárka, někdy obyvatele městečka Frankštatu (= Frenštát), a žádal snažnú uctivostí udávaje, že roku 1632 za učně přijat byl a předložil o svém učení a zachování mistra svého listovní testatí a vyhledával u svrchu řečeného cechu, aby mu vysvědčení dali, že dobře a náležitě se vyučil, pořádně čas poslušně vystál a poddaně měl se k svému mistru. Cech uznal, že o něm nic jiného nemohou, nežli všechno dobré, a žádají v listu svém, aby Ondřeji Svobodovi popřáli mistři bratrského řemesla místa mezi nimi „pro jeho ctné a chvalitebné zachování".

List psán a dán v městě Veselí, dne 30. měsíce března 1640.

Pečeť jako nahoře; podepsán není nikdo.

Účty bývaly také revidovány. O revisi účtů roku 1802 našel jsem zprávu:

„Předstojící za tři léta složené účty se ordentlich revidovaly a tak daleko, až na to dobře vynalezly, že bezpochyby někteří páni mistři do „lódy" něco jsou povinni, ale zde ani v řádném příjmu, též ve výkazu co k spatření jest: pro kteréžto „lóda" trpěti musí. Tedy se panu komisaru na ruku dává, by on dle Generali a dle Nejvyššího patentu ddto 1. Juni 1784, pak 20. Martii 1787, Knihu cechovní přepsal, a takové rešty v pravdě a v pilnosti vytáhl a do příštích počtů, které ne za tři roky, nýbrž každý rok, skládati se mají, vtáhnul; a jeden počet při shromáždění do „lódy" pro památku, druhý však pánům cechmistrům pro hájení v ruce ostati má".

Od úřadu města Bzence, dne 30. Martii 1802.

Martin Alois Kratochvíl, revident cechu. Josef Donnerberger, purkmistr.

Od počátku století XIX. jest úřední řeč úplně německá.

Posledním cechmistrem řemesla ševcovského byl Antonín Bezchleba, u něhož chována byla pokladnice cechovní. V ní a jinde roztroušeny byly zápisy cechovní. Mně pátrajícímu po památkách bývalých cechů ve Bzenci, podařilo se většinu knih a listin sebrati, na jedno místo uložiti, totiž do truhlic živno-

stenského společenstva. Na pokladnici cechu ševcovského jest tento nadpis: „Tato pokladnica jest založená za pana cechmistra Pavla Masáče r. 1677. Renovovaná roku 1851“. V ní uschovány byly dvě menší truhlice železné, plné listin; k pokladnici byly 2 umělé klíčky na patentní zámek. Na víku pokladnice jest znak ševcovský, tři spojené nohy.

O přijímání učňů dle patentu královského z r. 1739.

Velmi obšírné a všeobecné vypsání o přijímání učedníků obsahují Cechovní artykule, dané pro cechovní pořádky královských dědičných zemí českých léta 1739 císařem Karlem VI., které uvádíme doslovně:

Kdo chce do učení přijat býti, ten má v dědičném našem království Českém, markhrabství Moravském a hrabství Kladském katolického náboženství, v dědičném našem knížectví Slezském však netoliko téhož náboženství aneb augšburského vyznání býti. Potom než se s vědomím cechovním starších mistrů pořádně do učení přijme a se zapíše, po šest neděl u toho mistra, kam do učení vstoupiti míní, v průbě státi, a když potom od téhož mistra za způsobného a schopného uznán bude, má svůj křticí list a příslušný plat do cechovní pokladny složiti, načež při otevřené pokladnici přijat bude. Přijatý učedník má pak, je-li řemesla pekařského, tesařského, provaznického, pernikářského neb hrnčířského, dvě léta, pak-li je řemesla kožešnického, zlatnického, kamenického, jirchářského aneb hodinářského čtyři; ostatních však pořádkův veskrze 3 léta pořád v učení býti mají, ale od učení neopouštěti, od mistra svého neodcházeti, přes noc nikde neostávati, nýbrž ve všem, jak počestnému, bohabojnému učedníku přísluší, se zachovati. Kdyby se však přihodilo, že by takový učedník bez dostatečné příčiny pryč od svého mistra odešel, a po dva, tři neb více dní venku zůstal, však potom zase se navrátil a se polepšiti chtěl, má za každý den vynechaný jedním týdnem vynahraditi a tak déle v učení zůstati. Měl-li by však učedník nějakou příčinu, pro kterou by u svého mistra déle zůstati nemohl, má příčinu tu — ale bez odchodu od svého mistra — u cechovních starších mistrův a téhož pořádku inspektorů buď sám neb svým rukojmím přednésti; načež starší cechmistři spolu s inspektorem tu věc, jak se sluší a náleží, vyšetřiti mají a dle svého uznání učedníka k jinému mistru k doplnění ostatního času na učení dáti. Přihodilo-li se však, že mistr, u něhož se učedník učil, zemřel, než se učedník vyučil, a vdova řemeslo dále vedla, měl učedník u ní sice ponechán býti, ale před uplynutím času učení měl na určitou dobu — nejdéle čtvrt léta — buď staršímu neb jinému mistru k dokonalému vyučení odevzdán býti.

Privilegia Jiřího Kryštofa Pruskovského z Pruskova.

Také jsou ve Bzenci zápisy cechů bednářského, kovářského, kolářského, zámečnického, kniha na zapisování jmen pánův mistrů vnově ustanoveného poctivého cechu řemesel svrchu jmenovaných za léta 1703—1731, konečně kniha poctivého cechu kožešnického, spolu s knihou o vypovídání učňů za tovaryše při témž poctivém řemesle za léta 1717—1846. Panství Bzenecké náleželo za let 1584—1769 hraběcí rodině Pruskovských z Pruskova. Jan Kryštof Pruskovský z Pruskova zdědil je po bratranci svém Kašparovi Pruskovském z Pruskova r. 1603 a držel až do r. 1625, kdy zemřel. V závěti své odkázal panství synovi Jiřímu Kryštofovi z Pruskova, jenž zemřel r. 1663; panství Bzenecké přešlo na syna jeho hraběte z Pruskova. Po smrti jeho r. 1701 dostal panství druhorozený syn jeho Erdmann Kryštof, tajný c. k. rada a komoří. V závěti ze dne 9. února 1753 ustanovil dědicem panství syna svého Leopolda, který byl posledním mužským potomkem starodávného rodu; panství své odkázal za dědictví své dceři (zemřel dne 7. dubna 1769). Dědičkou panství jeho byla dcera jeho Arnoštka, provdaná a ovdovělá hraběnka Salmová.

Svrchu jmenovaný Jiří Kryštof Pruskovský hrabě z Pruskova svolil (neznámo kdy), na žádost svých věrných milých poddaných mistrů slovutných řemesla bednářského, kovářského, kolářského, zámečnického na panství Bzeneckém, aby měli nový pořádek cechovní a artikulní list tak, jak měli v jiných městech, aby pořádku toho užívali a sami sebe řídili.

A. Nejprve artikule poctivého řemesla bednářského:

1. Předně před jinými všemi věcmi zvelebovati čest Boží. Každého roku dvakráte v městě Bzenci, kde pořádek cechovní i artikulní list uschovaný jest, mají se scházívati s náležitú pořádností a cechovní korúhví jíti ročně k procesí Nejsvětějšího Těla Božího Nejvyššímu Bohu k uctivosti s velkú vroucností a pobožností v chrámu Páně, jak i jiní cechové a pořádkové s procesí jdú.

Tak také podruhé při svátku Třech Králů jeden každý do cechu má se sjíti a složiti 10 krejcarů. Při tom také všichni mistři okolo do toho cechu náležející, k městu Bzenci mají býti připojeni. Který by pak mistr z nedopuštění Božího do cechu toho připojený se nedostavil, takový má za pokutu dáti libru vosku, tovaryš pak složiti do matky pokladnice půl libry.

2. Kdyby některý mistr předvolán byl od cechmistrů pro příčinu jakoukoli a bez důležité příčiny by se nedostavil, povinnen bude za pokutu dáti do pokladnice půl libry vosku. Tak dlouho, pokud nesloží té pokuty, nemá dělati řemesla. K dohledu mají býti voleni čtyři mistři, kteří jsou ctihodní, za cechmistry a ředitele, kteří by druhým dobrými mravy, příklady, ctnostmi a cechovním obyčejem mohli býti k dobrému. K tomuto však úřadu mají vždycky se vzíti jen v městě Bzenci usedlí dva cechovní a dva dozorčí mistři, pokudž by se k tomu úřadu nenacházeli hodní mistři v okolních osadách. Z těch čtyř mají dva sesazeni býti každého roku, a druzí dva voleni, kteří by se k tomu hodili. Ti pak povinni budú poctivě a povinný počet odevzdati každoročně ze všeho, co do pokladnice složeno bylo, aneb dáno bude, v přítomnosti celého poctivého cechu.

3. Kdyby některý mistr zde v městě anebo ven z města, jak ukazují cechovní obyčeje, chtěl býti mistrem, což jednomu každému jest svobodno a žádnému nemá býti bráněno neb odepřeno: má však nejprve míti svůj list rodový a od řemesla, jestli svůj čas v učení poctivě vystál a se doučil. Při tom také činiti má, co obsahuje cechovní pořádek a jak obyčejem jest. Item má proukázati „kumšt“ svú rukú dělaný tak, aby věděla poctivá obec, že má zkušeného a dobrého mistra. Když by některý tovaryš chtěl býti mistrem, bude povinnen položiti 30 kr.; kdyby se mu líbilo u některého mistra, bude povinnen u něho dělati náležitý jeden rok, po vyjití roku musí dáti mistrům do pokladnice 1 rýnský. Kdo by však byl mistrův syn, tomu se rok odpustí; tím způsobem kdyby vandrovní tovaryš pojal za manželku dceru nebo vdovu mistrovu, tomu také pominuto býti má.

Který by však tovaryš chtěl býti mistrem v městě Bzenci, jest povinnen udělati svůj mistrovský kus: Tři „drailinky“ (dreiling = 3 vědra, trojka) se šesti obručemi, jednu vanu s dvojími obručemi, jednu duhu do plné bečky (bečka = 10 věder) vpraviti: když by mistr některý dal dřevo k tomu, zůstanou hořejší tři kusy mistrovi, tomu pak tovaryšovi za každý kus nebude nic více povinnen dáti než po jednom šillinku, to jest po půl osmi krejcarech. Kdyby měl tovaryš své dřevo k těmto kusům, zůstanou jemu, a může je prodati vedle libosti. Když potom jeho dílo za dostatečné se uzná a za dokonalé, má on míti všechny všudy účastnosti a spravedlnosti jako jiní mistři a cechovníci.

4. Když by někdo do cechu se usaditi anebo připověděti se [chtěl], když nebyl ještě „oženělý“ a měl v úmyslu se teprve oženiti, což ať se stane vedle ustanovení svaté katolické církve a jakž přísluší na stav manželský, a po vykonání, téhož má potom v roce svého mistrovství, jakž toho řemesla jest obyčej a způsob, vedle své možnosti jedno jídlo, to jest svačinu dáti a k tomu vědro vína.

5. Kdoby se chtěl vpraviti do cechu a nebyl katolíkem, žádným způsobem nemá býti přijat, pokud se nestane katolíkem.

6. Kdyby některý mistr ven z města Bzence v některé dědině býti chtěl mistrem, ten také tím způsobem povinnen bude dělati kus mistrovský. Kdyby však kus ten mistrovský nemínil dělati, má dáti do

cechu anebo do pokladnice pět dolarův, a kdyby některý mistr z dědiny chtěl býti ve městě, má dáti svačinu s vědrem vína anebo složiti do pokladnice pět rýnských.

7. Kdyby jeden nebo několik mistrů bednářských přišlo z jiných zemí a míst a nějakou překážku činili řemeslu a chtěli domácím před ústy chleba ujímati, nemají býti trpěni, ale od řemesla odpraveni pomocí vrchnosti; naproti tomu jest celé řemeslo povinno a zavázáno na všech místech náležitě zastati pobíjením sudů, však aby se časně pobíjení za náležitého času započalo, až mešt (mošt vinný) na kádích bude státi. Kdyby která obec u svých mistrů bečky kupovala nerada, mohou jinde hledati beček dle libosti a kupovati; také na jarmaky a trhy nemá býti zbráněno žádnému. Ale žádný mistr nesmí se zdržovati ve městě, není-li při tom cechu připovězený, aby domácí mohli býti při svém řemesle bez překážky. Domácí mistři bednářští, kdyby nastávala pilná potřeba a některému měšťanu neb sousedu by se škoda na plné bečce stala, buď ve dne nebo v noci, mají býti k pomoci, což ti tuláci a řemesla kazitelé nečiní, a pro tu příčinu nemají žádným způsobem býti trpěni nebo zadržováni. Když by pak některý mistr, u kterého by ten měšťan dal dělati dílo, nebyl při domě ani jeho tovaryš, má zavolati nejbližšího, kterého by mohl najíti. Pokud by ten toho učiniti nechtěl, a někomu tím stala se škoda, tak bude povinnen škodu zaplatiti a vedle uznání spokojiti.

8. Nemá žádný mistr druhému jeho tovaryše odluzovati aneb přidávati větší plat pod pokutú vedle uznání cechu. Když by k některému mistru přišel jeden neb několik vandrovních tovaryšů, budou povinni dělati u toho mistra, jestli sám požádá, před všemi jinými.

9. Když by pak zemřel některý mistr anebo mistrová nebo jejich děti neb tovaryš, druzí mistrové a tovaryši budou povinni jim dáti zvoniti a s poctivostí mají doprovoditi tam, kde budou pochováni.

10. Kdyby některý mistr zemřel bezdětek a zanechal po sobě manželku, může potom vdova dělati řemeslo dvě léta pořád, a cechmistr vdově má dostaviti tovaryše, který by mohl řemeslo zastati. Zanechal-li mistr děti, může vdova řemeslo vésti tak dlouho, pokud by se neprovdala, tak aby děti své mohla živiti a vychovávati v bázni Boží do školy aneb k řemeslu, k čemu by děti chuť měly.

11. Kdyby některý mistr přijati chtěl učedníka, má nejprve věděti, aby ten synek byl poctivých rodičů, aby měl list rodový; má jej vyzkoušeti napřed po 14 dní, a potom teprve má učeň býti přijat při poctivém cechu na 3 roky, jakož jest toho obyčej. Při přijímání do cechu má složiti do pokladnice rýnský moravský jak mistr, tak učeň. Učedník má se dostatečně zaručiti, že chce 3 roky v učení dostáti a dobře se vyučiti. Mistr má učňovi dáti poctivé šaty do učení; když se již doučí, bude povinnen složiti do pokladnice rýnský. Kdyby pak požádal některý učedník svůj list za vyučenou, má jemu udělen býti dle uznání celého poctivého cechu, a ustanoveným cechmistrům má tolar dáti do pokladnice za pečeť cechovní.

12. Kdyby některý mistr nechoval se dobře a činil něco nenáležitého, nemá míti žádného tovaryše.

13. Bečky hrubé (sudy veliké) nebo malé jest povinnen dělati každý mistr spravedlivě buďto 20, 15, 10 aneb 5vēderní, bečičky 4, 3, 2 vēderní (— dvě vědra = dvojka, tři vědra = trojka) nemají míti ani více ani méně. Dozorčí mistři mají prohlížeti každé dílo: kdyby nalezli něco nehodného, mají ihned roztlouci a nedopouštěti k prodeji žádným způsobem. Což pak dobrého jest, mají mistři na „ten náčiň“ znamení vypáliti, jako každý bednář svoje chvalitebné znamení má na svém náčiní míti vypálené.

14. Dozorčí mistři mají povinnost na „jarmakoch“ a „trhoch“ nádobí přehlédnouti, které do města nebo dědin na panství Bzeneckém — tak jak obsahuje pořádek řemesla — bude přivezeno na prodej, mají se přesvědčiti také, zda-li nádobí děláno jest spravedlivě a z dobrého dřeva; najdou-li pak při některém z přespolních mistrů náčiní nehodné, neslušné (= neúhledné), záděrovité (nedobře hlazené), aneb které by poškozeno bylo červotočinou, což vše neslušno jest, a přespolní mistři mají špatné nádobí pryč vzíti a z města vyjíti. Za prohlédnutí jednoho vozu jsou povinni dáti 15 kr.

15. Při opovězení schůze cechovní jsou povinni všichni mistři dostaviti se do cechmistrovského domu o 12 hodinách; kdo by v čas nepřišel, bude pokutován od poctivého cechu tolarem. Kdo by přistoupil k otevřené matce pokladnici s poboční zbraní neb s jinou zbrojí, má býti pokutován půl tolarem.

16. Zapovídá se všem mistrům láti u otevřené pokladnice a zapovězená slova a nenáležitá pronášeti; kdo by se provinil, trestán bude cechem dvěma šillinky. (Šilink = půl osma kr.)

17. Kdo by věděl něco nenáležitého, co by bylo proti cti a obyčeji řemesla, má to oznámiti před cechem při otevřené pokladnici a potom hned o tom mlčeti.

18. Žádný mistr nemá se opovážiti řemeslo zlehčovati, za některé dílo méně bráti, než jiný mistr, nemá na cestě druhému mistrovi odkupovati obruče aneb dříví; kdo tak učiní, bude potrestán a pokutován dle uznání poctivého cechu.

19. Chtěl-li by mistrův syn býti mistrem, má platiti jen polovičku shora jmenované povinnosti; tím způsobem má býti zachováno, ožení-li se tovaryš s dcerou neb vdovou po mistrovi.

20. Přivezl-li by některý mistr staré dílo neb staré bečky (= sudy) na jarmark, mají moc mistři dozorčí obruč druhou a třetí sraziti a prohlédnouti, zda nedostaví se některá žabka (= zaklinování duhy do dna).

21. Jestliže by některý mistr vypověděl tovaryše v některý týdenní den, musí mu týhodní peníz celý zaplatiti.

22. Kdyby však některý tovaryš bez příčiny vystoupil v témdni některý den od svého mistra z díla a chtěl vandrovati, nemusí mu mistr nic dáti za celý ten týden, a tovaryš má býti nad to pokutován dle uznání celého poctivého cechu.

23. Má se pořádná pokladnice udělati k tomu s jedním zámkem, aby dva klíče byly k odmykání udělané, kromě visutého zámku. Z klíčů má míti každý cechmistr jeden, a třetí od visutého zámku mladší mistr.

24. Mají všichni mistři vespolek pokladnici s tímto listem a s jinými věcmi, které jsou v ní, vždycky zde v městě u některého mistra chovati, a nemá býti vynášena z města ven.

25. Mistři jsou povinni v těch místech, kde bydlí, zaopatřiti měšťany a obecný lid obzvláště při vinobraní bednářským přede všemi jinými cizími, a to bez žaloby.

26. Nadřízeným cechmistrům má každý mistr býti povolný, a cokoliv by poručili cechmistři, hned aby jich poslechli; kdo by se tomu protivil, obešle se před vrchnost, a jakákoliv bude uložena naň pokuta za jeho provinění, takovou musí složiti a spokojiti.

27. Mladší mistři starším mistrům nemají vpadati do řeči aneb vskakovati, nýbrž druh druha míti v náležité úctě, ve všech důležitých věcech býti pomocni. Kdyby byl některý mladý mistr, který prošel některé země a všelicos zkusil a mnohému se naučil, že by mohl dáti dobrou radu v cechu aneb v řemesle, mohl tak učiniti, až starší mistři své řeči a zkušenosti své vyslovili.

Zakladateli poctivého cechu bednářského byli: Václav Truchlík, Václav Krajánek, Jan Martinkovský.

B. Poctivý cech kovářský měl tyto artikule:

1. Každý synek, který by se chtěl učiti a se připověděti při poctivém cechu téhož řemesla, má ukázati shotovený list svého na svět pořádného zplození před cechem a vystáti tři léta věrně, poctivě své řemeslo u mistra.

2. Když učedník vystojí v učení tři léta, má býti představen svým mistrem u cechu, a má býti učeň vypovězen z učení, vedle pořádku řemesla má býti propuštěn. Kdyby učedník byl dospělý a hodný, může se přijati na 2 roky, ale musí se dáti sám do cechu, a mistr není povinnen nic jemu dáti. Kdyžby učedník bez důležité příčiny zběhl před vyjitím tří nebo dvou let, bude držán za nepoctivého a nesmí býti přijat do řemesla.

3. Každý tovaryš, který vykázav se výučním listem, ohlašuje se, že by chtěl přijat býti do bratrstva, a že chce dělati mistrovský kus, když cech uzná jeho list, má jemu po vyjití 4 neděl předložiti mistrovský kus a řemesla pořádek. Obstojí-li a dobře provede kus mistrovský, má býti od cechmistrů představen vrchnosti a uznán býti za poctivého mistra.

4. Každý tovaryš před odevzdáním kusu má míti ctnú a poctivú manželku; za kus mistrovský udělati musí hrubý (= veliký) vůz s dvěma osami, hrubú motyku a podkutí koně bez ublížení.

5. Mistrovský kus má býti zhotoven ve dvou nedělích a cechmistrům ukázán býti má, jakž jest toho obyčej, a představený býti na den uložený od 6—12 hodin k uznání a schválení.

6. Mistři své dílo nemají prodávati v cizích dílnách, nýbrž ve svých, a mají pozor dáti na čeleď, aby dílo pilně a pořádně vyřídila a udělala v dílně. Mistři mají přihlížeti k tomu, aby tovaryši a čeleď byli zmužile a statečně cvičeni v zachování bázně Boží, jak mezi mistry tak i čeládkú, a trestati se mají, kdož lají, zlořečí, nezbednosti tropí a hněvají Boha.

7. Z řemesla mají býti každoročně dva cechmistři voleni a dva mistři dozorčí, kteří by vždy o suchých dnech prohlíželi díla a dílny, pozor dávali v řemesle pro zachování obyčejův cechovních a artikulův.

8. O přespolních mistrech: Pro zachování poctivosti a šlechetnosti v řemesle a pro lepší dokonalost žádný přespolní mistr, není-li v některém bratrstvu spolčený a sjednocený, nemá prodávati ani díla nového přivážeti do města kromě svobodných jarmarkův. Z místa na trzích platilo se: z vozu okutého na prodej 12 kr., od truhlí železných a z krámů 12 kr., z nůší 6 kr.

9. Nařízení mistři dozorčí jsou povinni o kvatembrech nebo v suché dni, také i v jarmarky všechna nenáležitá díla vzíti pryč, a kazitelé řemesla mají propadnouti a ztratiti všechno zboží.

10. O hudlařích: Kdyby v městě nebo ven z města na zdejším panství proti pořádku buďto kováním koní aneb jiným způsobem byli řemeslu ke škodě a tu se zdržovali, má celý cech dáti pilný pozor a přispíšiti si, hudlařům vzíti všecko dílo. Zbráněno však není, aby dvorští kováři a podkováři, kteří zverbovaní jsou od pánů, „pozemských" lidí i od rejtarů, nekovali a neléčili koně; jiným cizím lidem však nic dělati nesmějí z kovářské práce.

11. Dílny mají přes celý rok lidi počestné podporovati dílem, a nemají jich odbývati.

12. Panští kováři: Ani panskému ani obyčejnému kováři nemá se trpěti, aby dělal něco v řemesle nenáležitého neb nedobrého.

13. Městský kovář má dovoleno železné hřebíky, podkovy dělati, ale nesmí je nikomu prodávati.

C. Řemeslo kolářské řídilo se těmito artikuli.

1. a 2. artikul týkají se tovaryšů. Nesmí se usazovati za mistra v městě žádný kolářský tovaryš, pokudž by nepřinesl svědectví, odkud přišel, je-li zrozený na svět poctivě, musí prokázati, že se choval ctně a chvalitebně. Každý tovaryš, který by chtěl býti v městě mistrem, nemůže býti přijat ani připuštěn za mistra, byť by se i hodil k tomu. Má před tím po vyučení u některého mistra zůstati v díle dvě léta, má zkusiti dobře to dílo a v něm býti povědomý, aby jsa v díle dokonalý mohl býti v něm užitečný a taky v něm obstáti dobře. Kdyby syn některého městského mistra chtěl býti také mistrem, nebo když by se oženil některý tovaryš s mistrovou dceří neb s ovdovělou mistrovou, nemá jim činiti cech v tom žádné překážky a přijati je za spolumistry.

3. Mistrovské dílo tovaryšů. Chtěl-li tovaryš býti přijat za mistra, toho mají nejprve vyzkoušeti dva dozorčí mistři v řemesle kolářském výborně vycvičení a potvrzení od radních pánů města tohoto. Uznají-li mistři dotčení tovaryše za hodna a schopna býti mistrem, určí

mu kus mistrovský udělati dle pořádků a starodávných obyčejů: 1. vůz, na kterém by se mohlo uvézti 40 věder vína, 2. mlýnskú korbu, na které by mohlo se uvézti 2 metr. centy žita, 3. truhlu na kolečkách, která by držela vodu, aneb aby se do ní vysypati mohlo 2 měřice žita. Udělá-li tovaryš tyto předměty s pilností, pěkně a dobře, mají mistři zhlédnouti a za hodné nalézti, a teprve může býti přijat za mistra.

4. Povinnosti nových mistrů. Každý nový mistr, chce-li se usaditi v městě, musí míti šlechetnú a poctivú manželku a potom teprve může býti přijat při úřadě městském za měštěnína a pod právo městské, a musí slíbiti, že ponese všechny povinnosti i tíhoty, které v sobě obsahuje městské právo.

5. Slib nových mistrů. Každý mistr dle starodávných obyčejů říditi se má; po schválení kusu mistrovského jest přijat do cechu a slibuje před pokladnicí, že se bude chovati dle starých zvyklostí a řádů.

6. Povinnosti mistrů dozorčích. Mají každé dílo kolářské pilně prohlížeti, buď to hotové v městě udělané aneb odjinud přivezené. Všechno aby bylo dobře uděláno tak, aby bylo k užitku mistrovi, kraji i lidem, aby bylo k jejich cti a chvále.

7. Nepodařilí mistři aneb hudlaři. Jestliže by se u města Bzence a v okolí jeho zdržovali nepodařilí mistři, kteří by ani nevyučili se pořádně, ani neměli list od rodu, a nevědělo se, odkud přišli a jak kde se chovali, nemají býti trpěni žádným způsobem a odpraveni býti mají ze všeho panství Bzeneckého. Od takových hudlařů ošizen jest obecný lid přespolní, a řemeslo poctivé trpí újmu z jejich špatné práce.

8. Spory v řemesle a schůzky o Božím Těle. Mistři a tovaryši, kteří by se porovnati mezi sebou nemohli, mají se sejíti v jeden den v roce, totiž na Boží Tělo, aby po průvodu spolu se sešli v úplném cechu, své potřeby přednášeli a nesnáze vzniklé rovnali dle pravidel cechovních a trpělivě snášeli a očekávali pokutu, jakou zaslouží dle uznání celého cechu a řemesla. Pro budoucnost mají se vystříhati všech nenáležitostí, zachovati „šlechetnú ctnost mužskú“ pro zachování další obtížnosti. Budoucně povinni budou mistři a tovaryši domácí i přespolní súčastniti se průvodu Božího Těla; kdoby nedbal nařízení toho, zaplatí dvojnásobnou pokutu.

9. Péče o vdovy. Zůstala-li po mistrovi vdova, mohla živnost bednářskou provozovati rok a den; má se jí vybrati z cechu dobrý tovaryš, který měl vésti řemeslo, aby vdova mohla lépe a lehčeji obživovati děti své, siroty.

10. O synech mistrů: Syn mohl se učiti řemeslu buď u svého otce aneb u jiného mistra. Kdyby otec zemřel v čas synova učení, může jíti syn se doučovati k jinému městskému mistrovi, aby náležitě dokonal čas svého učení, to jest 2 léta. Nicméně může se jemu něco od dvouletního času v učení odpustiti z dobré vůle, ne z nějaké povinnosti.

11. Schůze mistrů a tovaryšů. Mistři s tovaryši svými kolářského řemesla povinni jsou scházeti se každé 4. neděle k pokladnici a skládati své povinnosti po 10 kr. Mají se zdržovati lání a zlořečení

před otevřenou pokladnicí. Kdož by se provinil, zaplatí libru vosku; rovněž takovým způsobem má se potrestati mistr, který by se nedostavil bez náležité omluvy do cechu. Žaloby mistrů mají býti přednesené při otevřené pokladnici téhož ctného řemesla.

12. Čas učení kolářských učňů. Chtěl-li se učiti synek hodný a dospělý, může býti přijat na 2 léta do učení; malý a slabý učeň má zjednán býti na 3 léta. Do pokladnice má dáti zlatý moravský a libru vosku, rovněž tolik, když bude propuštěn z učení.

13. List výuční. Na žádost vyučeného učedníka má se list výuční vystaviti a pečetí cechovní opatřiti.

14. Ke cti Boží mají křesťanské služby Boží býti konány a rozmnožovány; rovněž každý křesťan má slyšeti kázání slova Božího, choditi na mši sv. a na oferu, jak bylo zachováváno od starodávna. Kdo nezachovává se tak, jak přísluší každému křesťanu, bude potrestán.

15. Pochovávání mrtvých. Zemře-li mistr, má se o tom oznámiti řemeslu dle pořádku chvalitebného, zachovávaného od starodávna u cechu kolářského. Když by některý mistr nedostavil se na místo před zdvižením umrlého těla, má pokutován býti librou vosku, aby zveleben a okrášlen byl průvod pohřební. Rakev s mistrem neb mistrovou mají 4 nejmladší mistři odnésti k pochování do země; kdyby však hřbitov byl daleko, nejmladší mistři ponesou rakev do půl cesty, kdež přejmou rakev tovaryši, a společně s mistry donesou ku hrobu.

16. Jestliže zemře tovaryš neb učedník, má býti od tovaryšů donešen se vší náležitostí ku hrobu a má býti slušně křesťansky zakopaný. Útraty pohřební mají se vzíti a spokojiti z pokladny tovaryšské, jestli zemřelý tovaryš nezanechal po sobě na útraty.

17. Příjmy tovaryšů. Co tovaryši přijmou do své pokladnice, nemají z toho nic vybírati a utratiti bez potřeby, ale chovati pro budoucnost pro všelijaké potřeby, na př. kdyby zemřel některý, mohou peníze potřebovati na pohřeb aneb mohou je zapůjčiti.

18. Tovaryš chtějící odvandrovati od svého mistra jest povinnen 8 dní napřed oznámiti mistrovi. Kdyby se nezachoval tak a jednal dle své vůle, zaplatí tolar a tož tak, že polovičku dostane pokladna tovaryšská, druhou polovici pokladna mistrovská.

19. Chování se tovaryšů při celém cechu. Sejdou-li se mistři v úplném cechu, nenáleží tovaryšům, aby mluvili bez dovolení starších; kdo by se nechoval tak, zaplatí pokuty 7 kr.

20. Prohlídka zboží. V jarmark od prohlídky nového vozu má se platiti 12 kr., od 10 párů plužních koleček 6 krejcarů.

D. Pořádek řemesla zámečnického.

1. Připovídání učňů. Který synek chtěl by se učiti a se připověděti při poctivém cechu téhož řemesla, má své pořádné na svět zplození legitime a zhotovený list ukázati o tom před cechem a 3 léta řemeslo své vystáti poctivě, věrně a šlechetně u svého mistra.

2. Výpověď z učení. Když učedník vystál v učení 3 léta, má od svého mistra býti v cechu představen, a má býti z učení vypovězen a propuštěn dle pořádku cechu.

3. Čas vandrovní. Každý vyučený po vyjití tří let v řemesle (pro lepší toho pochopení) má nějaký čas vandrovati, a teprve potom po vyvandrovaných letech [kdyby] se ohlašoval o mistrovský kus a požádal do bratrstva, povinnen bude udělati takový kus.

4. Kus mistrovský. Vyučený tovaryš měl dělati zámek se zařízením, k němu klíč dobře osazený; dílo takové mělo býti ukázáno mistrům a od nich prohlédnuto.

5. Šmejdlíři při jarmarcích. Trpěti se nemají lidé potulní, řemesla neznalí a nesmějí se zdržovati na panství Bzeneckém. Také nemají se trpěti šmejdlíři, kteří by při jarmarce připilovali klíče. Kdo byl by přistižen, má se mu sebrati všecko.

6. Platy od přehlídání. Při jarmarku od všelikého díla za přehlídání platiti 6 krejcarů.

Všechny předcházející artikule cechovní jsou v truhlici svrchu jmenovaných cechů: bednářského, kovářského, kolářského, zámečnického. K cechu zámečnickému vrátíme se v další části tohoto článku.

Pečeť spojených cechů jest uzavřena v pouzdru o 8 cm v průměru. Barva vosku jest červená. Uprostřed jsou odznaky: Kolo, podkova, 2 sudy, 2 klíče. Nápis: P(ECZET) CECHV K(OWA :) ZAME : BEDNA : KOLA : MIESTA BZENCA. 1703.

Jako doslov k předmluvě Jiřího Kryštofa Pruskovského z Pruskova podáváme zakončení listu jeho.

„Žádajíce mne poslušně a poddaně jmenovaní mistři spolu a zvláště na místě jmenovaných poctivých 4 řemesel: bednářského, kovářského, kolářského a zámečnického, abychom jim v tom městě Bzenci chvalitebné pořádky řemesla, svobody, práva a zvyklosti ustanoviti a potvrditi oblíbili, vzhlédnuvše na to, že taková žádost jejich předně ke cti Boží, jakož i k založení ctnosti, pobožnosti a šlechetnosti, jakož taky ku zvelebení poctivých řemesel se schyluje, protož k takové náležité žádosti místo a dovolení mají, aby ve všech svých artikulích, punktech a clausulích i obsahování býti při moci a jich náležitě mohli užívati: jim ustanovuji, potvrzuji a nařizuji našim nynějším i budúcím hejtmanům, správcím, rychtářům a úředníkům, aby napřed jmenovaní mistři při jejich řemesla pořádnostech mohli býti. Což na potvrzení toho vlastní rukou podpisem a naší hraběcí pečetí dali potvrditi. Což se stalo na zámku našem Bzeneckém dne 16. Dec. roku 1700“.

Jak bylo poznáno již v první části článku tohoto, nejstarší cech Bzenecký, ševcovský, obrátil se do Brna, odkudž dostalo se mu českého spisu artikulí poctivého řemesla ševcovského. Okolní

cechové žádali cechu Bzeneckého o bratrství, to jest, aby mohli zboží své prodávati ve Bzenci bez překážky, a navzájem zase Bzeneckým ševcům dovoleno bylo vykládati zboží na prodej ve městech, s nimiž byli v bratrství.

Bzenecký cech bednářský, kolářský, kovářský a zámečnický žádal opisův artikulí stejného řemesla v městě Ostroze, a mistři obou cechů navzájem slíbili si bratrství. O tom zachovala se pouze jediná listina, kterou podáváme částečně.

Začátek. „My cechmistři a mistři poctivého řemesla bednářského, kolářského, kovářského a zámečnického, obyvatelé v knížecím městě Ostroze známo činíme tímto listem obecně přede všemi, kdežkoli čten neb čtoucí slyšán bude, že jsou před nás do ouplného cechu našeho předstoupili obyvatelé a mistři téhož řemesla z města Bzence, s jistým psaným povolením nynější vrchnosti své milostivé (Jiřík Kryštof Pruskovský z Pruskova), s pilností nás za to žádajíce, abychom z Originálu listu našeho artikulů vejpis pod pečetí naší cechovní pro ně a budoucí jich, podle kterých by se oni jako i my říditi a k nám jakožto vyššímu cechu svému v potřebách „utíkadlo“ jmíti mohli, vydali. Kdež my berouce na pozor vejpis oznámené vrchnosti jejich, tudíž i slušné prosby obyvatelův i mistrův stejného řemesla dotyčného města Bzence oslyšeti nemohouce, jim sme takové artikule cechovní, podle kterých my se řídíme a řádně spravujeme, s povolením naší milostivé vrchnosti vejpis hodnověrný pod pečetí cechu našeho jsme vydali.“ (Následuje znění artikulů, jak nahoře vypsáno v části 3.—4.)

Konec. „A poněvadž my cechmistři a mistři nadřečených řemesel města Ostroha za důležitou potřebu toho jsme uznali, aby cech ten Bzenecký, co se pobožnosti a nákladu k službám Božím dotejče, tak jako i my těch artykulů účastni byli: tou příčinou jsme jim na list tento náš, jakž nadepsáno jest, vložiti dali. A kdyby některý z našich mistrů náčení na jarmark přivezl do Bzence, má mu býti dovolen prodej, jakož i my rádi učiniti chceme mistrům Bzeneckým. Tomu na svědomí toho nahoře psaní cechmistři a mistři pečeť naši cechovní k tomuto vejpisu nadání našeho přivěsiti jsme dali.“ Jenž jest psán a dán v knížecím městě Ostroze dne 1. ledna, léta Páně 1701. Cechmistři v Uh. Ostroze byli: Mikuláš Bartis a Ondřej Čivka.

Posledním cechmistrem cechu zámečnického až do zřízení živnostenskořemeslnického společenstva pro Bzenec a okolí byl mistr J. Absolon, u něhož bývala „matka pokladnica“ s knihami a listinami cechovními. Tak zachovala se „Kniha na zapisování jmen a pánův mistrův v nově ustanoveného cechu řemesel, totiž: kovářského, kolářského, bednářského a zámečnického, jichžto artikule od milostivé

vrchnosti ten čas vysoce urozeného Pána, Pana Erdmanna Kryštofa, svaté římské říše hraběte z Proskova, dědičného pána na Bzenci a Hradci (ve Slezsku), J. Cís. a Král. Milosti skutečně tajného raddy a komorníka, dne 2. Augusti roku 1703 milostivě potvrzeny jsou.

S obzvláštní horlivostí a přičiněním založena kniha tato za cechmistrů a starších: Václava Truchlíka, prvního, p. Jana Martinkovského, druhého cechmistra, a za spolucechovních mistrů Karla Trnky, Martina Fialy, Václava Sigmunda, Antonína Kučického, měštěnínův Bzeneckých. Roku 1703 2. Augusti. Nová pokladnice zřízena byla léta Páně 1749 za summu peněz: stolářovi dáno 12 rýnských, zámečníkovi 7 r., dohromady 19 r. za cechmistra staršího Frant. Pokorného a mladšího Ferdinanda Bendla. Přítomni byli mistři cechovní: Karel Felmar, bednář, Lorenc Donnerspergr, zámečník, Václav Weisberger, kolář, Jan Ježek, hrnčíř, Mikuláš Bergmann, stolář, Frant. Truchlík, kovář, Jan Blahutka, sklenář, Matouš Škoda, tesař.

(Příště ostatek.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Luteránská škola ve Vel. Meziříčí. Ježto bylo zřejmo, že závislost města Vel. Meziříčí v právních věcech na luteránské Jihlavě působí ponenáhlé vnikání německého luteranismu za městské hradby, doufal nový (od r. 1552) pán na Meziříčí Zikmund Helt z Kementu, že přítrž tomu učiní školou. Proto bohatě nadal dosavadní městskou školu latinskou s podmínkou, aby se v ní mělo „učiti se vší pilností řádům křesťanským podle nařízení církve sv.“[1])

Po † (1564) pana Zikmunda byla škola zavřena pozůstalou vdovou Alenou Meziříčskou z Lomnice, a syn jejího zakladatele, Zikmund ml. z Kementu, poslán do luteránského Wittenberka na universitu (r. 1570). Bylať paní Alena horlivá luteránka, jež i své děti vychovala v luteránství.

[1]) Na zámku Meziříčí ve čtvrtek po sv. Lukáši Evang. 1557 . . . . . . „A bakalář a kantor i kumpané, nynější i budoucí, přijmouce taková dobrodiní . . . . mají a povinni budou pacholata, kteráž jim do školy k učení dávám, se vší pilností řádem křesťanským podle nařízení církve sv. . . . . učiti, v žádné sekty ani jakých postranních knih spisování, kteréž by proti nařízení církve sv. a řádům kostelním, se nedávali, ani pacholat a mládeže tomu neučili a nevedli . . . . .“ (Orig. v arch. města V. Mez.).

Nespokojila se však paní Alena jen zničením latinské školy; chtělať jako luteránka přivésti i poddané k vyznání svému.

Proto popřála sluchu luteránským šlechticům a jejich nerozhodným kněžím,[1]) aby k ní přišli na zámek Meziřičský na jistou smlouvu.

Tam byly ujednány tyto důležité věci:

a) přijata konfesse augšpurská,[2])

b) ustanoven církevní řád,[3])

c) zařízena knihtiskárna[4]) a

d) schváleno zřízení školy po způsobě školy bratrské v Ivančicích, v níž by se vzdělávala mládež v duchu smlouvy, t. j. učení luteránského.

O zřízení vyšší luteránské školy šlechtické jednali někteří páni „již od mnoha časů; předně to byl hr. Kunštátský,[5]) jenž

---

[1]) Alena Berková Mezřická z Lomnice a na Meziřičí, Hanuš Frydrych hr. z Hardeka a na Kunštátu, Ludvík Mezřický z Lomnice a na Jaroměřicích, Hynek Brtnický z Valdštejna a na Brtnici, Tas Mezřický z Lomnice a na Jemnici, Václav Brtnický z Valdštejna, Hendrych Brtnický z Valštejna a na Sádku.

Kněz Šimon Hakeus Žďárský [kaplan a český kazatel ve Vel. Meziříčí], k. Syxt Audid Pražský [kněz z Brtnice], k. Tomáš Jemnický, k. Ondřej Sofronus Pardubský, k. Petr Gima z Vorlojova, farář v Tasově, k. Joachim z Kapí hory, pastýř v Heralticích, k. Jan Stříbský z Slaného, k. Kašpar Albin Hořepuřský, kaplan Mezřický, k. Jan Antolík, farář v Tikovicích.

[Vynecháni jsou: kněz Rudíkovský a k. Budišovský].

[2]) . . . . Při zasednutí k tomu jednání kněz p. hraběte [Hanuše z Hardeka] řeč započal, kterak by to věc byla dobrá, aby se sjednotili o vynášení jednostejného učení; však že neuznává se, by jaká potřeba byla toho spisovati, poněvadž jejich Bratří v Čechách nemálo práce vynaložili a daremně . . . . . . Protož za nejlepší že by se mu vidělo, aby konfessí Augšburský se drželi, kteráž od slavných knížat římských císaři Karlovi V. podána jest a od císaře i přijata a na tom zůstání bylo, aby svůj průchod měla . . . K tomu kněz Mezřický . . . mnoho mluvil, vždy k tomu je veda, aby táž konfessí držána byla . . . . . . (Fol. XIV. 265—267).

[3]) Fol. XIV. 268—278. — Fr. Snopek, Řád církevní kunštatskomeziřický z r. 1576. (Č. M. M., XXVIII., 417—428). Oba prameny se shodují až na několik jmen, na př. Syxt Audid — Sixtus Audio, Sofronus Pardubský — Sofronius P., Hořepuřsky — Hořeprutský a j.

[4]) Dr. B. Dudík, Dějiny knihtiskařství na Moravě (Č. M. M., 1876, str. 134—135).

[5]) Tento přívrženec luteranismu zakoupil se ve zboží kunštátské, na němž hleděl bratří na svou stranu získati. Než i schůze bratří s jeho kněžími (Fol. X. 259 a 268) neměly výsledku.

myslil, aby šlechtici složíce se školu čackou zpravili".[1]) Když pak schůzka výše psaná na Meziříčí se stala, bylo poručeno od pánů mistru Adamovi (což i sám vyznal), „aby napsal to, jak by ta kolej zdělána a opatřena býti měla".

Za rektora na ni vábili Esroma Rudingera z Jvančické bratrské školy šlechtické, ale marně; Rudinger zůstal mezi bratřími, i když k němu byli vysláni dr. Fabricius a mistr Adam. Později zdejším luteránům byl těžek, jak poznamenáno ve fol. XII. 230 b.

Založení školy potkalo se s odporem u císaře.

Jako do Ivančic, psal r. 1578 císař Rudolf II. i na Meziříčí o zavření jejím. Ježto nebylo dbáno rozkazu, napsal r. 1580 nový, přísnější dopis Aleně Berkové. Píšeť:

„Urozená nám milá! Pochybovati neráčíme, žeť v dobré paměti zůstává, jaké jsme tobě minulého času strany té nové, v městě tvém zaražené školy, abys ji zastavila, psaní a poručení učiniti ráčili. I zpráva nás dochází, že si tomu až posavad dosti neučinila, skrze což se mládež učením bludným zavozuje a sekty čím dále vždy více se rozmáhají. I nemohouce my toho déle přehlídati a snášeti, protož tobě nyní, jakž předešle, poroučeti ráčíme, abys takovou v nově zaraženou školu bez prodlévání zastaviti a mistry školní bludného učení, kteříž se tu drží, vybyti dala a dále žádných takových škol na gruntech tvých zaraziti a bludných učitelů do nich uvésti nedopouštěla. Vědouce, že v tom jistou a milostivou vůli naši císařskou naplníš.

Dán na hradě Pražském v sobotu po sv. Vavřinci léta 1580."[2])

Jako nedbáno zápovědi o zavření školy v Ivančicích, tak i zdejší „gymnasium illustre" trvalo přes zákazy Rudolfovy; v boji s kat. protireformací za Ladislava Berky podlehlo osudu opuštění a zavření (1602); neboť z úmluvy mezi členy panství učiněné (v pondělí po neděli Reminiscere 1602) poznáváme, že škola tehdy byla již opuštěna.

Prvním známým jejím rektorem byl Johannes Ursinus, rodilý Němec z Durink (1545). Svého vzdělání nabyl na luteránských školách ve Wittemberce a v Jeně. V l. 1577—1583 byl

---

[1]) Br. Jan Eneáš poznamenal ve fol. XIV. 265. — Brzy potom (t. j. po r. 1575) i v Mezříči páni někteří týmž spůsobem školu zakládali a do ní Esroma rádi obrátiti chtěli (fol. XII., 228a).

[2]) Fol. XIII., 13b.

rektorem na luteránském gymnasiu v Jihlavě, odkudž po prohrané hádce s Dr. Janem Hederikem, tamním pastorem, byv propuštěn, odebral se do Vel. Meziříčí, aby přijal nabízený rektorát na nové škole. Povolání jeho se stalo hlavně působením Vladislava Helta z Kementu. V Meziřičí působil v l. 1583—1595.

Ve svatebních smlouvách, jichž některé listy se zachovaly v zem. archivě, jsou poznamenáni někteří spoluučitelé Ursinovi: R. 1590 v úterý po sv. Františku ženil se Melichar Blížkovský, spolupomocník školy Meziřičské. Mezi svědky byl Jan Ursinus.

R. 1595 byli svědky: vysoce učený pan magister Ursinus, rektor školy nové meziříčské, pan magister Paulus Lentzius, conrektor téže školy, pan magister Petrus Nuberus, pan magister Theodoricus Wolfgangus Hugo, Johannes Richnovius, Johannes Plachetský, Johannes Philomela Gitczinus, collegae školy meziříčské.[1]) T. r. se jmenuje rektorem evang. školy Václav Plachetský, zdejší rodák.[2])

Z počtu učitelů lze souditi, že jednak četně bylo navštěvováno ono gymnasium, jednak že s ním byla spojena partikulární škola; nesmíme se tudíž diviti, že šlechtici je všemožně podporovali; na př. Jindřich z Valdštejna na Brtnici zvýšil odkazem (v pondělí po sv. Bartoloměji r. 1589) roční příspěvek 30 zl. na učitele.

Zuzana Heltová z Kementu, manželka jmenovaného Jindřicha a dědička zdejšího panství po svých † bratřích, potvrdila v pondělí po sv. Řehoři 1590 policejní pořádek meziříčského gymnasia, kde v § 3.[3]) se ustanovuje:

„Co se týká studentův a mládeže školní, když někomu z nich uražení s úmyslem se stane, má to panu rektorovi školnímu jako fundátoru a inšpektoru školy a jemu přiděleným osobám k rozhodnutí připuštěno býti.“

Kdo[4]) na škole studoval a jaký plán vyučovací v ní platil, jest posud neznámo.

---

[1]) Verlöbnisse, fol. 98.

[2]) Notizen-Blatt 1872, 40.

[3]) Znění celého pořádku nelze se dopátrati.

[4]) Odbyvše gymnasium v rodném městě, studovali na vysokých školách ve Wittenberce zdejší rodáci: 1589 Jan Tadeáš, 1596 Jakub Volfgangův, 1597 Jan Plachetský. Poslední (r. 1609) se nazývá „lékařského umění doktor“.

Školou šířil se německý protestantismus na úkor českého utrakvismu; v tom leželo jádro nebezpečí, jež vzrostlé postřehl Ladislav Berka a zaváděl proto s počátku utrakvismus a později katolicismus.

Budovu školní postavila v renaissančním slohu a velikém rozměru o 3 vjezdech r. 1578 paní Alena na místě bývalých 2 měšťanských domův. Když v 2. polovici XVII. století vrchnost na úkor města si osvojila právo vařiti pivo, použila za pivovar prázdných místností bývalé školy. Podnes slouží témuž účelu.[1])

Nad hlavním vchodem zdobeným znaky Meziříčských z Lomnice a Berků z Dubé a z Lipého jest čtyřřádkový nápis:

QVOD FELIX ET FAVSTVM SIT. ANNO DOMINI MDLXXVIII HAEC DOMVS AEDIFICATA EST SVMPTIBVS MAGNIFICAE DOMINAE ALLINAE BERKOWAE MESERICZIANAE DE LOMNICZ ET IN MESERICZIO IN LAVDEM ET HONOREM DEI PROPAGATIONE EJVS ECCLESIAE ATQVE PROFECTVI CHRISTIANAE JVVENTVTIS. CONFIRMA HOC DEVS, QVOD OPERATVS ES IN NOBIS.

Pod tímto starožitným a významným nápisem visí červenobílý štít se slovy „Knížecí pivovar".[2]) *Aug. Kratochvíl.*

---

[1]) Původní klenba v průjezdě prostranné, klenuté síně v přízemí, zazděný krb ve varně a četné přepažené světnice ukazují na nádhernou stavbu. — Budova jest popsána v Památkách archaeol. a místop. (VI. 274) Antonínem Vorlem.

[2]) Chlumecký ve svém spise „Carl von Zierotin und seine Zeit" na str. 266 čítá školu meziříčskou mezi bratrské (vedle prostějovské, přerovské a ivančické), ale neprávem. Totéž tvrdí Jan Vesnický (= Fr. Bartoš) ve svém „Stručném přehledě dějin literatury české" (str. 71) a spisovatel článku „Úryvky z dějin školství ve Vel. Mez." (Národ a škola X., 148). Ve Vel. Meziříčí vůbec nebylo bratří. Vždyť v samých Ivančicích jich bylo r. 1604 jen 171!! Na bratrské škole ivančické stěží vydrželi Rudingra a ve Vel. Meziříčí by měli 7 učitelův?

Volný (Kirchliche Topographie, III. 58) se vyhnul opatrně rozhodnutí, jaká byla škola meziříčská, napsav pouze, že byla zřízena škola. Nicméně předcházející mluví na prospěch luteránské. („[Shromáždění] se rozhodlo přidati se k augsb. vyznání. Aby se tomuto spojeni další rozšíření zajistilo, bylo uzavřeno zříditi školu . . ."). Na str. 59 nazývá tuto konfessi „utrakvismus spřátelený s luteranismem", jenž měl býti podřízen bezprostředně wittenberskému kollegiu.

Tím méně mohla býti škola utrakvistickou, jak tvrdí spisovatel článku „Velké Meziříčí, město a hrad na Moravě" (Světozor, 1868, str. 279).

Literatura.

Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung. Od Augusta Prokopa. (Ostatek.) Nemůže ovšem překvapiti, že i dílo Prokopovo má tentýž ráz, který charakterisuje spisy německých historikův umění v Čechách. I v něm poukazuje se opět a opět ke kulturní závislosti Čech a Moravy na Němcích. Vliv Byzance popírá se tu téměř úplně, vliv Italie pak za nejstarší doby se podceňuje. Co o tom psali Lehner, Braniš, Mádl a jiní, ignoruje se tu naprosto. Důležitost kláštera Sázavského na rozkvět domácího, na Němcích nezávislého umění není zde patřičně oceněna. Ano, i tento jediný historicky zajištěný slovanský klášter v Čechách vydává se v tomto spise za klášter původně německý! Praviť se na str. 23, 64, 111, 116, 118 — opět a opět, že prý prvním opatem kláštera Sázavského byl — Lambert z Altaichu v Bavorsku a že i tento klášter byl hned na počátku osazen mnichy německými z Altaichu! Na str. 118 na př. praví se doslova: „Im Jahre 999 wurde — von Altaich in Bayern aus — das Kloster Sazawa in Böhmen errichtet". Prokop totiž stotožňuje s klášterem Sázavským, založeným od Oldřicha teprve r. 1030, klášter založený r. 999 Boleslavem II. na ostrově řeky Vltavy u Davle, jehož prvním opatem byl arci řečený Lambert, kdežto prvním opatem kláštera Sázavského byl přece — jak všeobecně známo — sv. Prokop!

Na str. 157 tvrdí Prokop, že Velehradský kostel byl podle zachovaných zbytků románských stavbou „svrchovaně prostou" (höchst einfach in der ganzen Ausführung) a že co do nádhery ani zdaleka se nerovnal klášteru na Louce, který, ač starší než Velehrad, je stavitelsky mnohem příbuznější s Tišnovem, mnohem později než Velehrad založeným; to všechno vysvětluje Prokop tím, že ke stavbě kláštera na Louce byli povoláni mniši premonstrátští z Německa, kdežto Velehrad byl osazen resp. stavěn domácím cisterckým klášterem Plaským.

Takovéto vývody byly snad možny před rokem, ale dnes pozbyly oprávněnosti. I kdybychom neměli psané (do r. 1904

Naopak známý znatel bratrského školství Heřman Ball ve svém „Schulwesen der böhmischen Brüder" (str. 92) rozhodl se pro přísně luteránskou školu ve Vel. Meziříčí, nazývaje ji „streng lutherische Adelsschule."
Podobně Antonín Gindely („Die Geschichte der böhmischen Brüder", II. 250).

nepovšimnuté) zprávy cisterciáka Majetinského o „nevyrovnané“ kráse někdejšího průčelí kostela Velehradského, zvláště hlavního portálu a okrouhlého okna nad ním (viz Časop. muz. Ol. 1904, str. 132), tedy vykopané r. 1904 zbytky boční branky a četné hlavice sloupů téhož roku objevené dokazují, že Velehradský kostel i co do ozdobné kamenické práce každé současné církevní stavbě moravské se alespoň vyrovnal — přes to, že prý — dle samého výroku Prokopova — stavěn je z materiálu tvrdšího než jiné románské kostely. A tuto — jak se nyní ukázalo, nádhernou stavbu provedli mniši domácího kláštera Plaského. Ostatně však Prokop sám — v přímém odporu se svým hořejším výrokem — praví na str. 155, že starý Velehradský kostel patřil k nejkrásnějším kostelům moravským!

Za to pronesl Prokop o románských basilikách větu, která se nám velmi zamlouvá a mnoho pravděpodobnosti má do sebe. Dle jeho mínění totiž nejstarší moravské basiliky měly vesměs půdorys čtvercový. Znamenitou oporu této domněnky nalezl Prokop v zajímavých plánech původního klášterního kostela Rajhradského, které objevil v knihovně tohoto kláštera. Zvláště zřejmý doklad pro tuto theorii poskytuje dosavadní stav zámeckého kostela Třebíčského; podle řečeného totiž původním jádrem jeho byla přední část lodi, dosud celým vzezřením svým od novější zadní části lodi se různící.

Neméně zajímavá je stať o věži kostela Loděnického, v jejíchž patrech jsou komnaty opatřené pěknou hvězdovitou klenbou žebrovou. Dle mínění Prokopova bylo tu obydlí opata kláštera Luckého, když si zajel do Loděnice. O lodi kostela Loděnického Prokop pronáší rovněž novou myšlenku, že prý totiž původně všechny tři lodi byly stejně vysoké a teprve později že lodi boční byly sníženy na dnešní svou výšku. Domněnka tato jest opřena důvody, proti nimž dnes nemůžeme nic namítati. Arci byl by to — pokud víme ojedinělý případ, že kostel původně s třemi stejně vysokými lodmi (takové kostely stavěny byly teprve za doby gotické!) byl předělán na románskou basiliku; byl by to — prostě řečeno — návrat ke staré modě.

Bylo by téměř zbytečno připomínati, že Prokop, který řídil přestavbu kostela sv. Petra a Pavla v Brně, konal o dějinách tohoto chrámu důkladné studie, jejichž výsledek v tomto spise

uložil. Také dějinami kostela sv. Václava v Olomouci zevrubně se zabývá.

V příčině některých jiných staveb románských ovšem nás kniha Prokopova neuspokojila, nebo aspoň nemůžeme s učením jeho ve všem souhlasiti. Zejména to, co praví o Velehradě, je dnes v některých důležitých věcech překonáno a vyvráceno badáním dvou posledních let. Prokop otiskl totiž ve svém díle beze změny to, co o Velehradě uveřejnil v Mitth. centr. komise r. 1893, kdež mimo jiné tvrdil, že Velehradský kostel původně byl kratší dnešního a pak že bývalý refektář měl zcela tutéž polohu a tytéž rozměry jako dnešní. Na jaře r. 1904 však objeveny byly základy původního průčelí kostela Velehradského 4 metry před nynějším průčelím, a tím dokázáno nezvratně, že starý kostel byl — jak to dávno tvrdil assessor Vychodil — delší dnešního. Vykopáním základů starého refektáře pak zase se dokázalo, že tento starý refektář byl situován napříč refektáře dnešního, vyčnívaje z největší části daleko mimo tento. Těmito objevy stal se Prokopův půdorys starého Velehradu r. 1893 rekonstruovaný a v jeho nynějším díle beze změny otištěný nesprávným ve dvou důležitých věcech; i opakuji zde, co jsem již jinde (v Čas. Muz. Ol.) pověděl, že tohoto půdorysu nelze nadále upotřebiti ve vážných spisech vědeckých, a jest si zejména přáti, aby tento půdorys nepřešel i do Lehnerových Dějin umění nár. česk. Rozumí se podle řečeného, že také rozměry starého kostela Velehradského a počet klenbových polí, jak je Prokop (opětovně) udává, nejsou správny.

V příčině jiné zajímavé a důležité stavby románské neshoduje se Prokop s domněnkou, kterou jsem r. 1901 vyslovil v Mitth. centr. komise a před tím již v Lehnerově Methodu, totiž že okrouhlá věž o sobě stojící vedle kostela v Podolí u Jemnice byla věží kostelní, že u ní stála druhdy rotunda, že to byla tedy stavba podobná kostelíku na Řípě. Prokop naopak tvrdí (91), že to byla věž knížecího hradu, kterého prý později bylo použito za loď nynějšího kostela Podolského.

K tomu podotýkám, že Prokop o vyvrácení mých důvodů, jimiž jsem svou řečenou domněnku opodstatnil, ani se nepokusil, nýbrž naopak sám ihned připouští možnost někdejší existence okrouhlého kostelíka u oné věže. Tím ovšem svůj „naprostý“ nesouhlas s mou domněnkou zase oslabuje sám. Své tvrzení, že

loď nynějšího kostela Podolského byla původně palácem knížecího hradu, opírá Prokop o to, že v jižní zdi jsou zazděna románská okna, na která jsem já již upozornil ve svých zmíněných článcích, a o nichž Prokop nyní tvrdí, že byla podvojná. (Jak tuto na povrchu neviditelnou věc zjistil, zdali snad vybouráním, nepraví.) To však samo o sobě ještě nedokazuje, že tam byl palác a nikoliv kostel. Pak prý jsou v severní zdi stopy dvou vchodů do spodního patra, t. j. do čeledníka (Dienstmannenhalle) a kuchyně. I toto jest pouhé tvrzení zevrubněji neprokázané. Ale ostatně nemám v úmyslu odporovati tvrzení Prokopovu i mně sympathickému, jenom by si bylo přáti, aby bylo opřeno důkazy nepochybnými.

Nelze však zamlčeti, že ani popis ani vyobrazení a situace té věže, jak je Prokop podává, nejsou úplně přesné. Zejména nepřesný je výrok, že věž stavěna je z tesaného kamene toliko až k patru okennímu (bis zur Fensteretage), toto samo pak (das Weitere, also die Saal- oder Fensteretage) že je z kamene lámaného. Ve skutečnosti má tato věž pod samým krytem dvě patra s okny: v dolejším jsou podvojná okénka románská, a toto patro jest ještě celé z kamene tesaného, a jenom nejvyšší patro, ve kterém jsou 4 široká okna se stlačeným obloukem, jest pozdější nástavek z kamene lámaného. Proto jest také nepřesné, mluví-li se v poznámce 2. na téže straně (91) o „nejvyšším patře věže s podvojnými okénky“ (das oberste Stockwerk des Turmes mit den gekuppelten Fenstern). Správněji arci mluví na str. 582 o podvojných oknech „im zweitobersten Geschosse“.

Prokop míní, že loď kostelní (domnělý bývalý palác) byla vystavěna současně s nejvyšším patrem věže (z kamene lámaného). To jest možno, neboť loď kostela je zbudována rovněž z kamene lámaného, nikoli tesaného. Jenom vnější ostění dnešních gotických oken lodi sestává z téhož materiálu jako věž, totiž z tenkých kamenů tesaných; patrně asi bylo k této gotické přestavbě lodi kostelní použito zdiva z nějaké zbořené stavby románské, současné s věží — snad tedy ze zmizelé rotundy?

V popise, Prokopově také není poznamenáno, že loď kostelní byla — patrně za zmíněné gotické přestavby — značně zvýšena, čímž se vysvětluje, že románská okna, která podle pravidel slohu románského by měla býti téměř pod okapem, jsou dnes asi uprostřed výšky zdi. Toto zvýšení lze viděti zřejmě na západní štítové zdi lodní. — Co se pak týče obrázků této stavby v díle

Prokopově, není jimi správně vystižena ani celková podoba věže, která ve skutečnosti nápadně se súžuje k vrchu, ani detaily (širokých oken v nejvyšším patře ani neviděti a horní vchod na jižní straně, jejž Prokop sám vydává za původní a jediný vchod, vypadá na obrázku jako malinké kulaté okénko), ani konečně situace.

O některých jiných románských stavbách poznamenati sluší k textu Prokopovu toto:

V popise nástěnných maleb hradní kaple znojemské opakuje Prokop podle M. Trappa, že po stranách trůnícího Krista v apsidě jsou vymalováni sv. Petr a Pavel (194); při obnově těchto maleb r. 1893 bylo však zjištěno, že jedna z oněch figur jest ženská. Uveřejnil jsem obrazy těch figur ve svém pojednání o hradní kapli znojemské (Časop. muz. Olom. 1898) a vyslovil tam domněnku, že představují snad P. Marii a sv. Josefa. Ačkoli toto moje pojednání vyšlo pak samostatně i německy, není v díle Prokopově citováno.

O románských potrojných okénkách na věži kostela Bořitovského praví Prokop (126), že jsou zazděna a jejich místo že zaujala okna široká, což se neshoduje se skutečností, neboť tato potrojná věžní okénka nejsou zazděna ani jakkoli pozměněna. Prokop cituje zde můj článek o Bořitově v Mitth. centr. kom. 1899, ale tam dokonce nepravím, že by tato věžní okna byla zazděna. Ovšem ale jsou zazděna jednoduchá románská okna v lodi kostela Bořitovského.

Sluší také na to upozorniti, že půdorysy románských kostelíčků stínavského a střítežského (126) jsou spolu zaměněny. (Srov. Lehnerovy Dějiny umění nár. čes. I. 309 a 311.)

Prokop považuje dosud kapli na „Kajetánce“ v Břevnově podle Gruebera (Kunst des Mittelalters in Böhmen) za románské „coemeterium“ (120), ačkoli Baum již r. 1871 proti Grueberovi dokázal, že tato kaple byla vystavěna teprve r. 1666; v Památkách arch. a míst. 1903 (389—396) pak zjistil Dr. Podlaha, že jest to skutečně pouhá napodobenina románské kaple v Öttingu v Bavořích.

V příčině záhadného nápisu Řeznovického Prokop pokládá (124) za správný výklad Valazzův, uveřejněný r. 1884 v Mitth. mor. průmysl. musea, podle něhož prý to značí: „Rjäsd-njustschäf“ t. j. prý Řeznovice! Já zase pokládám tento „výklad“

za nevčasný žert, který se nehodí do díla tak vážného, jako spis posuzovaný.

Zvláštní péči věnoval Prokop obsáhlým popisům starých hradů moravských. Buchlovu, Sovinci a četným jiným, přede všemi pak Pernštýnu vzešel Prokopem pilný badatel a nedostižený dosud znalec. Ovšem není vyloučeno, že až jiní badatelé přijdou po jeho stopách na tomto u nás dosud zanedbávaném poli, i zde bude třeba opraviti leckteré údaje. Jen mimochodem podotýkám, že jeho půdorys Helštýna odchyluje se poněkud od půdorysu, jejž podal Kahlig ve svém spise o Helštýně; který z nich je správný, nemohu na ten čas říci. Přes to však výsledky těchto studií písmem i obrazem patří zajisté k nejcennějším partiím Prokopova díla. Totéž platí o části pojednávající o moravských zámcích doby renaissanční. Zvláště zevrubně jest popsáno nejnádhernější panské sídlo té doby — Telč.

Na tomto místě opraviti sluší mýlku v příčině panského domu Dačického (887 a 891). Prokop uvádí tam podle zprávy v Mitth. centr. kom. 1897, že jedna komnata tohoto domu je vymalována scénami z apokalypse. Ve skutečnosti jsou tyto nástěnné malby v bývalém panském domě ve Slavonicích. V Mitth. centr. kom. totiž jméno Dačice v oné zprávě vytištěno bylo pouze omylem redakce místo Slavonic. Omyl tento byl také opraven na konci onoho ročníku Mitth. centr. kom.. Prokopovi však ušla tato oprava. Také nepatřila zpráva o tom do kapitoly „Fassadenmalerei".

Rčení „das bestandene sog. schwarze Haus in Trebitsch" (886) jest nepřesné; neboť někdejší „černý dům" v Třebíči stojí podnes; ovšem sgraffita na něm již nejsou.

Na str. 584. opakuje Prokop z Hübnerových Denkwürdigkeiten der k. Stadt Znaim, že prý oltář ve spodní kapli t. zv. sv. Václavské ve Znojmě jest postaven tak, že kněz slouže mši stál tváří obrácen k lidu. Nedivím se tomu, že Prokop si nevšiml toho, že jsem já toto tvrzení Hübnerovo označil v Čas. mus. Ol. 1898 (str. 111) za nesprávné, neboť Prokop ignoroval, jak již řečeno, českou odbornou literaturu téměř venkoncem. Ale třeba podotknouti, že již Wolný ve své Círk¸. Topografii (brn. diec. IV. 87) tvrzení Hübnerovo opravil. A konečně musíme předpokládati, že Prokop tak zajímavou a jím podrobně popsanou památku přece zajisté navštívil osobně.

Nesprávné je údání na str. 581., že železná kazatelna Fiotova jest ve farním kostele Boskovském. Za to správně čteme na str. 925., že tato kazatelna jest v kostele hřbitovním, kamž byla přenesena z kostela farního.

Na str. 606. jest odstavec nadepsaný „Das Steinrelief: Heimsuchung Mariens beim Aufgange zur Olmützer Domkirche (Fig. 481).“ Obr. 481. však představuje Jana Lucemburského; míněn patrně obr. 878., vůbec to však není Navštívení P. Marie, nýbrž P. Marie ochranitelka.

Starý obraz kostela Bítešského, o němž se tu (448) praví, že jest v tomto kostele, tam již není dávno.

Konečně je to lapsus, mluví-li se na str. 611 a 612 o náhrobku biskupa Arnošta rytíře Kužela v Olomouckém dómě. Fakticky dal biskup Stanislav Thurzo zříditi tento náhrobek rytíři Arnoštu Kuželovi z Žeravic. Polovypuklá figura na tomto náhrobním kameni (v díle Prokopově vyobrazená) nemá ani jediného odznaku biskupské hodnosti. Okrajní nápis tohoto náhrobku je tu podán s dvěma chybami: „Arenesto“ místo „Arnesti“ a „nunque“ místo „nempe“.

Těžce čitelný německý nápis náhrobku Jana Eibenstocka v kostele Michalském v Olomouci nemůže nikterak býti doplněn slovy „de Domine nostre“, jež ostatně vůbec nemají smyslu. Nápis zní správně takto: „Ao Di 1524 Am tage Barbara iſt geſthorbē Johāes Dehs Hans Eibenſtocks Sonn Von Salzpurg. Dē go genad v̄ all Sellen Amē.“

Kulminačním bodem díla Prokopova jest zajisté část popisující památky moravského baroku, jak církevní tak profanní. Vůbec nám tento poslední svazek (IV.) imponuje nejvíce. Teprve z něho poznáváme, jak bohata jest Morava uměleckými památkami z tohoto období, jaké znamenité poklady chová z té doby. Zrovna nepřehledná jest řada nádherně vyzdobených kostelů barokových, s nimiž závodí skvostné interieury současných zámkův. Prokopova důkladná znalost těchto památek a vůbec práce v tomto svazku uložená budí plné uznání a zasloužený obdiv.

V dodatku k tomuto svazku vypsán ještě stručně nejnovější rozmach umění na Moravě; na něm co do stavitelství lví podíl patří ovšem hlavnímu městu Brnu. Z rámce díla vymyká se další přídavek, obsahující znaky šlechtických rodů moravských.

Jak ohlašuje již nápis díla, věnováno jest popředně umění stavitelskému; ostatní obory umění jsou tu tedy zpracovány mnohem stručněji, jen jakoby mimochodem. Bylo by si přáti, aby i jim dostalo se stejně obšírného zpracování jako architektuře. Přípravných prací částečných je zajisté dosti, jak o plastice, tak o malbě i uměleckém průmyslu. Na př. staré náhrobní kameny moravské nejsou dnes již — jak Prokop tvrdí (612) — z většiny ještě neznámy, nýbrž právě naopak již z velké většiny vyobrazeny a popsány. V přítomném díle byl z nich učiněn velmi skrovný výběr (nejstarší dosud známý datovaný náhrobník — Olomouckého probošta Alexia na Velehradě z r. 1282 — tu ovšem není také), a text příslušný nemůže vyhověti, ano na str. 862 je jaksi popleten.

O sediliích nacházíme tu jen praskrovné zmínky, ač zasluhovaly zvláštního souborného odstavce. Zvonům věnována sice zvláštní stať, avšak nejstarší, mnou v Našiměřicích zjištěný moravský zvon z r. 1377 (Čas. muz. Ol. 1898, 135) není tu uveden. Také sfragistika odbyta příliš stručně. Pečetem všech dob věnován totiž sotva jeden sloupec ke konci doby románské, a vyobrazeno jich všeho všudy šest, mezi nimi brtnická z XV. stol., jejíž nápis však není „pvrncniec“, nýbrž PVRTNICZ.

Stejně nemůže to, co v tomto spise podáno o památkách předhistorických, dnes uspokojiti. Není to v poměru k rozmachu, k jakému se vzchopila praehistorie na Moravě za posledních dvou desítiletí. Vždyť na př. o bronzech Nákelských tu není vůbec zmínky, o hromadném nálezu Slatěnickém pak pouze se praví, že obsahoval mnohé (?) s t ř í b r n é ozdobné předměty, ač těžiště nálezu toho leží v bronzech.

Konečně pak o malířství nové doby podán tu toliko časopisecký referát o jedné výstavě brněnské, v němž na př. o Úprkovi nic více se nepraví, nežli že vystavil lept.

Oněmi kapitolami, které jsou věnovány politickým dějinám země, nebudeme se tu podrobněji zabývati. Podány jsou — aspoň v příčině starších dějin země — výlučně podle zastaralého n ě m e c k é h o vydání Dudíkových Dějin Moravy. Celkem věnováno jest politickým dějinám mnohem více místa, nežli v Dějinách umění bylo nutno. Tu se doporučovalo uskrovniti se již proto, že nehistorik nikdy nemá dostatečné dávky kriticismu. (Divně se nesou také rčení, jako na str. 12: „Mähren kam sodann an das

14

Nachbarland Grossmähren“). Data o klášterech nejsou vždy přesná: Stotožňování klášterů Sázavského a Ostrovského jsme již vytkli. V Doubravnickém klášteře zase prý byly podle str. 105. panny řádu cisterckého, podle str. 117 premonstrátky a podle str. 201 a 302 klarisky; ve skutečnosti tam byly podle Wolného Círk,topografie augustiniánky. Také v Kounicích nebyly panny cistercké (105), nýbrž premonstrátky, jak ovšem jindy správně uvedeno.

Řekli jsme již, že dílo Prokopovo jest více než pouhé „základy“ (Grundzüge) dějin umění na Moravě, a také že není žádnou topografií umění, čím by je Prokop v Doslovu míti chtěl, a to již proto nikoliv, že není ani zdaleka úplné. Ačkoli jest tu sebrán materiál nad míru hojný, přece jest na Moravě ještě dosti důležitých památek uměleckých, kterých v tomto díle buď úplně pohřešujeme, anebo jejichž popis nezdá se nám vzhledem k jejich uměleckohistorické ceně dostatečným. Shledáváme to sice vysvětlitelným, že nejsou tu uvedeny všechny kostelíčky románské, stavby to namnoze prostinké a jen výjimkou nepřestavěné. Avšak okrouhlé kostelíky románské, t. zv. rotundy, jsou takovým zvláštním stavitelským typem, že zasluhovaly úplného výčtu. Rotunda Šebkovická není ovšem Prokopovi známa, poněvadž dosud není popsána. Ale kostel Častohostický, k jehož románské rotundě přistavěna loď i kůr gotický, mohl tu býti uveden, an jest popsán v Methodu. Také bychom si byli přáli výčet a vyobrazení románských věží kostelních s podvojnými okénky (Rouchovany, Budišov a j.). Neméně zasloužily zmínky zajímavé kostelíčky Tečovický a Vítochovský z doby přechodní. Z kostelů gotických přespříliš stručně a kuse popsán Lideřovický, tato skvostná ukázka venkovské církevní gotiky, který měl kromě toho býti uveden mezi kostely hrazenými, a jenž už pro zachované dřevěné podsebití na věži zasloužil zvláštního popisu a zejména i vyobrazení. Onen jihozápadní kout Moravy, v němž tento kostel jest, v díle Prokopově vůbec nedošel zasloužené pozornosti; jesti tam na neveliké prostoře nakupeno množství gotických kostelů, o nichž jest v tomto spise jenom příliš stručná zmínka (306). Pominut je dále nedávno opravený zajímavý kostel sv. Bartoloměje v Mor. Krumlově. Popis kostela Kurdějovského jest kusý; nic tu není o tamějším pěkném gotickém bočním portále ani o pozdně gotické kazatelně. Kostel Pouzdřanský jest sice uvnitř přestavěn, ale vnějšek se zachoval v původním tvaru gotickém a zasloužil

popisu i obrázku právě tak, jako kostel Hustopečský, na němž možno stopovati všechny slohy od románského až po barok. Také na severní Moravě pominuty mlčením četné pozoruhodné kostely, jako Mohelnický a Medelský, pak pozdně gotická t. zv. Česká kaple v Litovli, renaissanční branky a podsíňky kostela v Měrotíně a rovněž originálně vyzdobené renaissanční kamenné veřeje sakristie ve farním kostele Litovelském z r. 1532. Z profanních staveb renaissančních pohřešujeme tu přízemní sloupový sál (domnělou modlitebnu) v Uh. Brodě. Městské hradby tohoto města, podnes kromě bran tak zachované jako žádné jiné na Moravě, rovněž nedošly povšimnutí. Zvláště pak nás zaráží naprosté mlčení o nádherně vyzdobeném barokovém kostele kláštera Novo-Říšského s jeho kazatelnou a jinými podrobnostmi. Není tu také zmínky o pěkných barokových mřížových vratech v Kostelci u Prostějova, o kasuli boskovské, o nově objevených sgraffitech Třebičských atd. Tato listina desiderií ovšem ani zdaleka ještě není úplná.

Takových mezer bylo možno aspoň z větší části se uvarovati, kdyby autor nebyl ignoroval české odborné literatury.

Ostatně však ani z německy psaných pramenů není čerpáno žádoucí měrou. Citování pramenů pak je namnoze povrchní, bez přesnosti, která jest v té příčině žádoucí při díle vědeckém. Často uvádí se toliko jméno spisu nebo časopisu bez udání stránky, ano i ročníku (na př. jenom: „M. C. C.“). Jméno spisu citovaného samo je často nepřesně uvedeno; tak se cituje: Methud důsledně místo Method; Notitzblatt místo Notizenblatt; Wolny, Topographie Mährens, někdy Allgemeine Topographie Mährens, jindy zase Politische Topographie von Mähren, ano dokonce i Geographische Topographie von Mähren, ačkoli to dílo má titul „Markgrafschaft Mähren“ atd. Jméno autora článků časopiseckých uvedeno je takořka jenom výjimkou. Na str. 678. se praví, že Modřický kostelní portál a na str. 714. zase, že brány zámku Bučovského jsou vyobrazeny ve Franzových „Kunstarchäologische Aufnahmen“. Tam však ani těchto ani onoho není. Nesprávně je citováno (91) moje pojednání o románské věži v Podolí: „M. C. C. 1900, XVII. Bd.“ místo 1901, XXVII. Bd.

Také citáty samy nejsou vždy přesné. Zejména citát na str. 13. z mého článku „Ortsanlagen und Wohnungen“ (v díle Oesterreichisch-Ungarische Monarchie etc., Mähren) je zkomolen

téměř k nepoznání a tak, že smysl je porušen, ač jest opatřen uvozovacími znaménky. Do jiného mého citátu (25) zase je samovolně vložena celá nová věta.

Nemile dotknou se českého čtenáře nesčíslné zkomoleniny českých jmen místních a osobních. Pouze na ukázku budiž uvedeno: Naporsky (7), Němče (13), Klaubank (117), Ochotz (10) Biscovice, Drnsholec, Ostrokovice, Pracěslavice (24), Zěrotyn (69), Podivin (71), Toponau (125) atd. atd.; jde to z části na vrub nedostatečné korrektury tisku, z části však na účet neznalosti jazyka; sem patří zejména rčení „in Srbicich“ (175) nebo „Rathaus zu Moště in Böhmen“ (687), „Rundkapelle zu Plavci“ (122). Nitranský kníže Privina jmenuje se tu opětovně Piwin, praotec rodu Pernštýnského prý slul „Winiewa“ (587), Šimon Eder ze Šťávnice psán tu opětovně (520 a 522) „von Sstianowitz“; Jarolim von Kanitz (866) jest podle kontextu asi Jaroš Morkovský; z Kunky (Kunhuty) stala se Kanka (867), z Václava Břežana pak Václav Břenau atd.; čteme tu i „Bořzut na Lethoňitz“, „Johann Bukowska von Bukowsky“ a pod.

Kdo nezná jazyka, neměl by se odvažovati na kluzkou půdu výkladů místních jmen. Tu se však vykládá na př. jméno Podivín (115) takto: „Das slavische „po“ heisst „Unter“, divka = „Mädchen“, daher duwin, diwin“. — Třebíč (66 a ještě několikrát) prý pochází z „Dřewschtě = Holzung“. Levý Hradec zase prý znamená Löwenburg (22). O Veveří se praví (219): „Weverzy = slavisch, Veveri = latinisiert“. Také tu čteme (518) při Úsově: „Hundshof (im Slavischen verballhornt zu Unšow)“. Na str. 11. se vypravuje, že po stěhování národů „usadil se v této zemi slovanský kmen Moravanů, podle nichž prý pak země názvána Maravania, Moravania (Moravia)“.

Stejný osud s češtinou sdílí tu i latina. Čteme tu důsledně porta coeli*s*, rosa coeli*s*, missale olomucens*is*, der Turm fortissim*e* turris, codex ju*ra*rium brunnensium atd.

Také nápisům nevedlo se vždy dobře, a to nejenom českým (na př. 585), ale i některým latinským a německým; na př. na jedné věži zámku Velkomeziříčského prý jest (518): „Ano dmi. MCCCCXXXXVI î assêsioned ni arces devastavnt pgn civi^{te} p.“ Což prý znamená: Am Tage der Himmelfahrt des Herrn haben die Ritter die Stadt Prag verwüstet. Na str. 866 místo „geborne v. und zu Dornawitz“ opsáno: „geboren auf und zu Drnowitz“.

Jiné nápisy zase nesprávně přeloženy, tak na př. prý je na věži kostela Boskovického tento nápis: „Unter dem Besitze des alten Boskowitz (!) hat Wenzel Morkowsky von Zastřizl und seine Gemahlin Kunigunde von Korotin ihn (!) gebaut.“ Zatím zní ten nápis (dle Šembery): „Za Urozeneho a Stateczneho Rytirze Pana Vaclava Morkowskeho z Zastrzizl a Panj Kunky z Korotjna tato wieže powyssena a na mjste dokonana jest.“

Poněvadž jména jsou slabou stránkou knihy, možno se domysliti, že i rejstřík jmen na konci celého díla není bez chyb. Vůbec není tento rejstřík sestaven s pečlivostí, jaké jest nezbytně třeba, má-li býti k potřebě při používání díla. Jenom namátkou jsem zjistil, že v rejstříku chybí dosti jmen osad, o jejichž památkách se mluví ve spise, na př. Lideřovice, Rakšice. U některých jmen sice uvedených zase chybí poukaz, kde ve spise o některých památkách se mluví, na př. při Sedlešovicích (Edelspitz) neudáno, kde je zmíněna a vyobrazena tamější pěkná gotická boží muka; při Blučině zase není uvedeno, že tamější gotická křtitelna je ve spise vyobrazena. Vůbec uvedeny jsou illustrace v tomto rejstříku jenom výjimkou.

Jak snadno mohlo býti všem podobným výtkám vyvarováno! Než — při literárním díle takového významu chceme zmíněné vady posuzovati blahovolně. Neboť i takto zůstane ono dílem monumentálním, bez něhož neobejde se nikdo, jenž se zabývá dějinami umění na Moravě.

Jak jsem již na začátku tohoto posudku naznačil, zvyšují nemálo cenu spisu jeho illustrace. Pořízeny jsou — až na malé výjimky — pomocí fotografie, tak že podávají i věrnou podobu zobrazených předmětův. Za to některé kresby pérové neshodují se se skutečností; tak jest tomu na př. při zmíněné již věži u kostela v Podolí, tak i při věži tvrze Drahanovické. Že mnohé obrázky jsou svrchovaně dokonalé, bylo již řečeno; zvláště pochvalné zmínky zasluhují četné celostránkové interieury barokových kostelův a zámkův. Tu a tam vloudil se sem ovšem také obrázek nepodařený, na př. průčelí kostela v Louce u Znojma, jehož věže na sebe padají. Bohužel též obraz portálu Tišnovského neuspokojuje, ježto veliká jeho část ve stínu jsouc jest téměř docela černá. Rovněž tak sala terrena v zámku Budišovském. Zastaralý je pěkný jinak obrázek kostela Řeznovického (123), neboť pochází

z dob, kdy za oltářní apsidou ještě stála a její pěkné ozdoby zakrývala sakristie, dnes dávno zbořená.

Konečně jsou obrázky také pečlivě vybrány. Jistý počet jich otištěn jest dva- i třikráte. Místo toho bylo by se doporučovalo vyobraziti ještě několik jiných památek, z nichž některé jsme již nahoře uvedli. Barevných obrazů tu není, ač při díle tak monumentálním jsme očekávali, že aspoň malby hradní kaple Znojemské, snad i Mor.-Třebovský gobelin nebo nějaké miniatury budou podány barvotiskem. Ovšem tím by se byl ještě značně zvýšil náklad beztak ohromný — jak mně autor sdělil, asi 80.000 K dosahující, z nichž jenom 44.000 K uhrazeno subvencemi svrchu zmíněnými, tak že obětavost autorova zasluhuje uznání upřímného. Náš obdiv této ohromné práce byl by úplný, kdyby bylo dílo před vydáním podrobeno bývalo ještě poslední důkladné redakci a kdyby byla uvedená v něm jména, a co s nimi souvisí, podrobena bývala znalecké revisi.

Na konec nemohu zatajiti přání, aby Moravě dostalo se brzy podobného díla českého. Pouhý nezměněný překlad by se arci nedoporučoval. *V. Houdek.*

Dějiny Moravy. Napsal Rudolf Dvořák. Vlastivědy Moravské dílu I. sešity 60—71. Kniha pátá: Od nastoupení císaře a krále Františka II. až do revoluce únorové (1792—1848). Stran 987—1380.

Touto pátou knihou ukončeno a vyvrcholeno jest dílo, jež nám představuje první úplné vylíčení osudů země moravské — o pokusech Brandlových, Dudíkových a Bretholzových nemluvě — po stránce politické i kulturní, a zvláště po stránce zřízení zemského.

Autor rozdělil si dějiny, pojednávající o letech 1792—1848 ve tři části: první sahá až po kongress vídeňský, druhá obsahuje dějiny od r. 1815 do konce panování císaře Františka I., a třetí sleduje panování Ferdinanda I. až do vypuknutí únorové revoluce.

S jakého hlediska jest nám práci prof. Dvořáka posuzovati, poznáváme ze slov autorových (Č. M. M. 1903, str. 269): „Dějiny ty psány jsou pro „Vlastivědu Moravskou“, tedy pro širší obecenstvo, aby z nich čerpalo poučení o našich dějinách, a nikoli pro kruhy přísně vědecké, kterým žádná stránka mých dějin nemůže býti novinkou, již proto ne, ježto práce moje (s ne-

patrnými výjimkami) není založena na studiu pramenném.“ A v předmluvě k tomuto dílu otištěn jest program spisovatelův, kde praví: Hned na počátku práce své obral jsem si hlavním, třebas nevýhradným vodítkem, pracovati na základě hotové literatury, a hleděl jsem tedy užíti všeho, co o kterékoliv době dějin moravských jest již napsáno . . . . Chtěl-li jsem dílo své dovésti ku konci, musil jsem upustiti od soustavného vlastního studia pramenného a spolehnouti na novější literaturu . . . . Byť i nedocílila (práce tato) úplně účelu vědeckého, vyhověla za to přání jinému, často již projevenému, aby totiž lidu našemu dostalo se poučení o dějinách jeho užší vlasti.“

Podávaje karakteristiku císaře Františka vyjadřuje se spisovatel příliš eufemisticky, praví-li, že císař Josef postrádal u něho onoho idealismu, kterým sám byl prodchnut (990). Springer (str. 110) cituje několik listů císaře Josefa, podává nám přímo zdrcující úsudek z úst císařského strýce o mladém nástupci trůnu. I zálibu jeho pro státní záležitosti, kterou prof. Dvořák vytýká chvalně, staví Springer (tamtéž) do podivného světla.

V souhlasu s autorem nepřičítal bych snahu moravských stavův objeviti se při korunovačních slavnostech v Praze jako zástupci samostatného markrabství Moravského jediné na vrub odnárodnělosti tehdejší šlechty moravské, ale mám za to, že tu značnou měrou spolurozhodoval separatism moravský, podobně jako před tím za Leopolda (993) a později za Ferdinanda (1273). Dodatečně, co mělo býti již pověděno v knize předcházející, dovídáme se o korunovaci Leopoldově; spisovatel vysvětluje to tím, že mu bylo teprve nyní možno důkladně probrati akta korunovační.

Počátkové neblahého stavu financí státních objevují se již za první války koaliční, neboť byl vydán císařský patent, aby i v soukromém životě papírové peníze byly pokládány za plnocenné a nebyly odpírány (1009).

Poutavě a živě líčí autor nesnesitelné postavení lidu poddaného; k útiskům nejrozmanitějšího druhu družila se také nespokojenost náboženská, když lid viděl ve vrchnosti a kněžstvu své největší utiskovatele (spiknutí helvetské str. 1013).

Za to příliš stručně pojednává prof. Dvořák o velmi důležité události: prohlášení císařství rakouského. Bylo by dobře bývalo přihlédnouti více, po případě odkázati na Riegrovy: Ústavní dějiny Rakouska (otisk z O. N. S. str. 16).

Výklad o zaniknutí tisícileté říše, když císař zřekl se koruny německé, mne rovněž neuspokojil; mám za to, že tato přílišná stručnost není tu na místě.

Mělo se tu ukázati na státoprávní význam tohoto aktu: pomíjejí práva králů českých jako kurfiřtů říšských, z úřadů královských stávají se v Čechách úřady císařsko-královské, země mají býti zvány zeměmi korunními, tak že během 2 let z pouhého titulu vyvinul se z vůle panovnické předpoklad, že existuje rakouský stát císařský, jemuž moc krále českého a uherského jest podřízena.

Naproti tomu správně vystihl autor úpadek financí státních, nesnáze vládní, kdy dvorská komora nevěděla si jiné rady, než-li vydávati nové a nové peníze papírové, až došlo roku 1811 k bankrotu státnímu.

Jest opravdu kongress vídeňský tak důležitým mezníkem ve vnitřních dějinách zemí korunních? Zřízení spolku německého nelze přece přikládati tak velikou váhu, jak činí spisovatel (1082).

Nad míru zajímavo jest, že se již na počátku století ozývají hlasové vážní, toužící po zřízení foederalním, po decentralisaci a rozšíření samosprávy (1088).

Dobře se podařilo prof. Dvořákovi vystihnouti, proč při všech zlořádech a nesrovnalostech v zemích našich zprávy o povstání Slovanů balkánských, jakož i zvěst o červencové revoluci francouzské nedovedly vzbuditi u nás žádného znepokojení a vzrušení.

Že si Metternich pospíšil uznati nového krále francouzského, aby tím přispěl k ukonejšení hnutí, nezdá se mi býti úplně přesvědčivé, když Springer (str. 405) vypravuje, jak se Metternich sám přiznal, že by byl okamžitě vojensky ve Francii zakročil, kdyby nebyl býval nedostatek vojska i peněz.

Při líčení povstání v ruském Polsku (1090) přál bych si více zdůrazniti uvědomělou vzájemnost a pospolitost slovanskou, které v Čechách i na Moravě projevovali nepokrytě.

Od Springra a jiných historiků valně odchylné stanovisko zaujímá autor vůči císaři Františku I.; rozhodnuv se mezi dvěma krajnostmi pro cestu střední dovede odchylného svého mínění přesvědčivě hájiti.

Výstižný obraz podal nám spisovatel o úpadku vnitřní správy státní, jevící se na všech stranách nejhroznější reakcí, tak že

Rakousko záhy bylo vyhlášeno za „stát policejní“. Ano jak Rieger vypravuje, slynulo ještě před březnem roku 1848 jako eldorado hierarchie a aristokracie, vojska a byrokracie.

Upravě v soudnictví, omezování samosprávy (došlo tak daleko, že starostové obou předních měst moravských byli jmenováni císařem,) a záležitostem církevním, kde došlo namnoze k restituování v duchu Leopoldově po ukvapených reformách Josefinských, věnoval prof. Dvořák náležitý zřetel.

Správně vystihl též hrozný úpadek působnosti stavů moravských, zračící se nejlépe tím, že všechna podání císařských úřadů nesla se tonem pánovitým a rozkazujícím, kdežto zprávy sněmovní k úřadům státním hemží se výrazy nejoddanější pokory a takřka posvátné úcty.

Že moravská města královská, ač vysílala po dvou zástupcích (tedy 14) na sněm, měla tu jen jediný hlas, zajisté nikoho, kdo zná ustanovení Obnoveného Zřízení zemského, nepřekvapí, ale mělo býti patřičně k tomu poukázáno. Jest skutečně nade vší pochybnost zjištěno, že votum zástupců městských odevzdával zástupce města Brna, a nikoli delegát tehdy ještě hlavního města Olomouce?

O zemských financích pojednává prof. Dvořák (1147—1186) na základě sněmovních akt, jež uveřejnil v „Jednání sněmů moravských v letech 1792—1835“, a proto tato stať probrána jest se znalostí a důkladností, vyčerpávající vše do nejmenších podrobností.

Odporem stavů — jak dokazuje podrobně autor — zmařeny byly všecky kroky vlády, směřující ku zlepšení stavu poddaného lidu. Šlechta česká a moravská dovedla ve svých prohlášeních sněmovních vždy uhoditi na nejslabší stránku císařovu, dovozujíc, že každým hnutím dosavadního poměru mezi vrchnostmi a lidem selským popouzí se lid k odporu a budí se v něm myšlenka revoluční (1194). O povstání selském roku 1821, o němž nabyl nyní prof. Dvořák bližších zpráv v aktech v registratuře místodržitelství moravského, nepověděl zatím více než několik slov odkazuje nás na práci pozdější; bude to tím zajímavější, ježto nenalezl ani v protokolech sněmovních ani v novinách nejstručnější noticky.

Dobře informující stať věnována jest rozvoji obchodu a průmyslu moravského; mile nás překvapí, slyšíme-li, že Morava některými odvětvími průmyslovými (jako výrobou zboží vlněného

nebo plátenictvím) zaujímala přední místo mezi korunními zeměmi přes neporozumění na místech nejvyšších, nebo že Brnu chybí pouze řádná splavná řeka, aby mohlo ve vnitřním obchodě rakouském zaujati první místo po Vídni. Kontinentální system bývá mnohdy zatracován, než spisovatel poukazuje na důležitý význam jeho pro rozkvět moravského obchodu a průmyslu (1063). Protože zapovídal všeliký dovoz anglického zboží do přístavův evropských, mohly moravské továrny zvýšiti znamenitě výrobu sukna i cenu jeho, kdežto kupci těšili se hojnému vývozu do Ruska.

Tím více nás zarazí, že se Moravě po právu nedostalo vysoké školy technické, kdežto v Čechách zřídili si stavové takové učiliště již r. 1806, dříve než ve Vídni.

Autor neopominul věnovati též náležitý zřetel snahám na povznesení zemědělství; snahy ty vedly k ustavení „c. k. mor.-slezské společnosti ku zvelebování orby, věd přírodních a vlastivědy“, jejímž nejzáslužnějším dílem jest založení Františkova musea (1220). Vnucuje se nám tu mimoděk srovnání s museem českým, a Kabelík (Literatura XIX. stol. str. 135) pěkně vystihl zásadní rozdíl slovy: „Museum mělo pro zemi význam velmi skrovný; nedostávalo se tam mužů jako byl Palacký, kteří by byli vdechli ústavu plodnou snahu nepřestávati na pouhém vystavování sbírek, nýbrž státi se ohniskem vzdělávací činnosti pro celou zemi, tedy především pro český lid.“

Dobře zachytil též prof. Dvořák reakci v ohledu školském, která neušetřila ani školství vyššího, přes to, že lyceum Olomoucké bylo povýšeno na universitu. Zde by se však bylo odporučovalo pověděti něco více o moravské universitě vůbec, o jejích osudech minulých i budoucích, již proto, že se dnes univerita moravská stala „otázkou denní“.

Hojnými doklady (1154, 1182, 1217) provází autor ubohé postavení českého jazyka ve veřejném životě dovozuje, že to nebylo ani tak tlakem vlády a jejích úřadů, jako spíše vinou největší části naší šlechty i ostatních vzdělancův.

Vřele a zevrubně psána jest kapitola o obrození řeči a písemnictví českého na Moravě (1227—1253). Ale běží tu o otázku: kdy bylo v Brně provozováno první české představení divadelní?

Bylo to r. 1822, jak praví prof. Dvořák, či teprve r. 1838 (Kabelík: Literatura XIX. stol. str. 134)?

Autor neopominul, chtěje čtenářům podati ucelený obraz, zmíniti se též o výtvarném umění a malířství, pokud tehdy kvetla na Moravě. Dovídáme se, že tu není již dřívější chuti a podnikavosti k monumentálním stavbám, všude převládá sloh čistě kasárnický, bez ozdob a bez vkusu, tak že stav výtvarného umení a malířství není zrovna utěšený.

Že by se nebyl císař Ferdinand stavěl politickým i sociálním opravám na odpor, kdyby se mu bylo dostalo otevřenějších rádců, jest pouhou domněnkou spisovatelovou, ale souhlasím úplně, že jest nespravedlivo, klásti pouze Metternichovi onu ztrnulost státní správy za vinu v době, kdy censura řádila, možno-li, ještě hůře než za císaře Františka.

Proč nazývati českou korunovaci Ferdinandovu „snad posledním památným výkonem toho druhu", jakoby bylo vyloučeno, že již k žádné korunovaci české nedojde (1273)?

Hlavní zásluhu o myšlenku austroslavismu proti panslavistickému nadšení Jungmannově a družiny jeho má snad ani ne tak Palacký jako Šafařík, jehož autor úmyslně či náhodou se ani nedotkl. O Františku Palackém mohlo se pověděti více, zvláště máme-li po ruce krásnou, podrobně informující práci z péra prof. Pekaře v Ottově slovníku.

A podobně i Havlíček nezdá se mi dosti jasně karakterisován, ačkoliv by nebylo nesnadno tak učiniti po pracích Tobolkových, Quisových a Masarykových.

Postavení židů na Moravě illustruje jediným, ale zároveň karakteristickým případem: císař dovolil Rothschildovi zakoupiti si dominikalní panství proti výslovnému ustanovení, že smí statky deskové zakupovati jen ten, kdo má právo inkolátní. Ve sněmovním jednání bylo důrazně proti tomu protestováno, ježto „žádný žid v rakouském státě nemá držeti realitu, vyjma domy kořalečné nebo draslárny" (1325).

Ve velmi poutavé kapitole pojednává autor o prostředcích dopravních, k nimž chovala se vláda hříšně netečně: stavbu silnic i úpravu řek ponechala takřka úplně péči stavů, kteří arci ze svých skrovných prostředků nemohli mnoho poříditi.

Již tehdy postřehli prozíraví mužové důležitost a význam vodních drah, projekty, jež dodnes čekají svého uskutečnění.

Úroveň veškerého školství nesnižovala tak spořivost, a nikoli snad jen z té příčiny, jak spisovatel za to má, ponecháno národní

školství péči vrchnosti a gymnasia duchovním řádům (piaristům) (1354), nýbrž spíše ještě, jak se možno právem domnívati, z neporozumění a nepochopení významu školství vůbec, jak vysvítá nejlépe z ustanovení, že školy hlavní jsou přístupny výhradně chlapcům.

Ve stescích do naléhavé potřeby lepšího vzdělání selského lidu, jež byly pronášeny na sněmu, ozývají se též oprávněné výtky učitelstvu, postrádajícímu nejnutnějších vědomostí vlastního povolání (1358). A jak nedůstojné a ponižující bylo hmotné postavení učitelstva. Učitelé byli nuceni sami si vybírati od dítek školní plat a dávky potravin takovou měrou, jak bylo vyjednáno (1354).

Pokud běží o poměr vrchnosti k poddaným, třeba souhlasně s autorem proti Grünbergovi konstatovati, že nesrovnalost v břemenech byla valnou měrou vyrovnána zavedením berního provisoria roku 1819, než otázka selská, týkající se dávek urbariainích a robot, došla konečného rozřešení teprve roku 1848.

Proč prof. Dvořák nedovedl dějin moravských dále než po rok osmačtyřicátý nebo aspoň včetně tohoto roku, dovídáme se z předmluvy kde praví:

„Jednak se tu končí důležité období odumírajícího zřízení stavovského, jednak se proud událostí odtud stává mnohem širším a hlubším, a k zachycení jeho i k vystižení potřebí jest neúmorné práce průpravné, která dosud u nás není vykonána."

Shrnu-li všecka svá pozorování, dospívám k tomuto resumé:

Těžiskem i východištěm celého díla jest jednání stavů moravských v době hmotné, kulturní i národní obrody, kteréž prof. Dvořák poprvé soustavně vylíčil, zdůrazniv, kde toho potřeba kázala, nepřátelské a naprosto zamítavé stanovisko šlechty moravské vůči lidu českému (1154, 1217, 1219, 1359).

Znovu jest mi však opakovati výtku, již starším dílům Dějin Moravy učiněnou, že se práce prof. Dvořáka stává na mnoha místech (zvláště tam, kde pojednává o událostech válečných) na úkor ceny své příliš rozvláčnou, že uvádí detaily, které, abych užil slov dra. Kameníčka (Č. M. M. 1903, str. 272), ani částečně nesouvisí s hlavním pásmem dějin domácích, a které nejsou ani dost málo důležity pro porozumění celkové.

Vyskytují se tu též nesprávná data, ale podružného významu. Tak boj u vesnice Asprů sveden byl ve dnech 21. a 22. května

(1057), u Wagramu 5. a 6. července (tamtéž), branný spolek mezi Pruskem a Ruskem byl ujednán v Kališi 28. února (1070), bitva u Lipská trvala 3 dny (1072).

Počítal-li autor skutečně se čtenáři nejen intelligentními, nýbrž i se čtenáři s nižším obzorem vědoucím, měl se vyvarovati, pokud to vůbec možno, všech cizích slov, jimž může mnohdy stěží porozuměti odborník. Namátkou uvádím slova jako: dietální sezení, habilitační patent, sublevování, reluice, interimalní kalkulace, listy anticipační, obavy dependenční, sněm operátní a jiné.

Podobně neprávem jsou otištěna celá rčení v originále (latině) (1300, 1301, 1304), a jen na jediném místě připojen též český překlad (1272).

Důležitější nedostatky, pokud byly předešlým dílům recensemi vytčeny, opravil autor dodatkem k tomuto dílu, jako „důležitější opravy věcné a dodatky“.

Čeho zvláště třeba želeti, jest rejstřík, a to věcný i jmenný, jehož jest k orientaci pětisvazkového díla nezbytně potřebí.

Proč nezachovávati v transkripci důslednost a psáti jednou Schaafgotsch a podruhé Schafgotsch, Lichtenstein, Dietrichštejn a Valdštejn, emfiteuti a emfyteuti, profesor, dieceze ale paedagog?

Proč užívati něm. tvaru Dünkirchen místo správného francouzského Dunkerque? Mezi tiskovými chybami nalezl jsem i takové, jež mohou porušiti smysl slov, jako vydán místo vzdán (1003), podobný místo podrobný (1344); k tomu připojuji ještě některá nedopatření: cizí skloňuje se podle vzoru pěší, gen. plur. je obyvatelů, a nikoliv obyvatel (1349), Hugo má v dat. Hugonovi (1034), píšeme mecenáš a nikoli maecenáš (1303), zákoník a ne zákonník (1126), Bourbon a nikol. Burbon (1308).

Přes tato spravedlivě zde vytknutá nedopatření, jimž při tak objemném díle nelze se takřka vyhnouti, lze práci prof. Dvořáka nazvati nad jiné záslužnou a ceny vysoké, neboť tím dostalo se nám konečně úplného pragmatického vylíčení dějin moravských od doby nejstarší až do roku 1848, a při tom již autor slibuje, že zpracuje též rok 1848. „Dějiny Moravy“ jsou psány přístupně každému, aby každý mohl se snadno poučiti o dějinách vlasti své. Plně souhlasím s názorem jinde proneseným, že by kniha tato neměla chyběti v knihovně jediného vzdělance na Moravě, a přeji si toužebně, aby došla náležitého povšimnutí a ocenění též v Čechách, kde se jí, pokud vím, mimo čestné výjimky nevě-

novalo valné pozornosti. Jest mravní povinností knihoven učitelských přiložiti ruku k dílu a raziti práci této cestu; zasluhuje toho plnou měrou. *H. Traub.*

Nová díla.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Sumptibus comitiorum regni Bohemiae edidit Gustavus Friedrich. Tomi primi fasciculus prior. V Praze, 1904. U Wiesnera. Stran 160. Tím konečně zahájeno vydávání díla, po němž touženo odedávna. Publikace jest přímo vzorná jak typy, tak vysvětlujícím doprovodem a zvláště pečlivým a kritickým výběrem látky.

Bibliografie české historie. Sestavil Dr. Č. Zíbrt. Dílu III. svazek 1. Politická historie od r. 1419—1526. Čís. 1—5208. V Praze, 1904. Nákladem České akademie. Stran 240 a VII. Úctyhodná práce, ač snad příliš zevrubná tím, že udává někdy i dosti obšírně obsah význačnějších děl.

Kras moravský a jeho podzemní svět. Píše Dr. K. Absolon. Nádherně illustrované dílo toto vychází nákladem Al. Wiesnera v Praze. Sešit po 1 K. Všech sešitů bude asi 20.

Poručenství nad sirotky v právu českém. Se zřetelem k právům římskému, německému a v Rakousích platnému. Napsal JUDr. Jan Kapras. V Praze, 1904. U Bursíka a Kohouta, nákladem Sborníku věd právních a státních. Knihovny téhož Sborníku řady právovědecké čís. VII. Stran 116. Práce velmi pěkná, o níž příležitostně podáme obšírnější zprávu.

Dějiny markrabství moravského. Stručné vydání. Napsal Rudolf Dvořák. Vychází v sešitech po 40 h. V Brně, 1905. Nakladatel A. Píša. Autor vypravuje stručně, co obšírněji a důkladněji pověděl ve svých Dějinách Moravy, vydaných ve Vlastivědě. Není pochybnosti, že potřebujeme menší příruční knížky dějin moravských, proto bude míti podnik tento zajisté pěkný úspěch.

V Archivě českém, ve sv. XXVII., začíná vydávati Fr. Dvorský, em. ředitel zemského archivu českého, Dopisy Karla st. z Žerotína, 1591—1610. Stručný úvod vydavatelův zmiňuje se o některých datech životopisných, o povaze Karla st. z Žerotína, o jeho významě a zvláště o osudech mrtvého těla jeho. O témž pánovi moravském uveřejnil v Osvětě Josef Kalousek nedlouhou sice stať, ale hodnou pozoru tím, že v ní Žerotín jest líčen dle dopisů vlastních jako člověk sice znamenitý, ale přece jen jako člověk a nikoli jako ideál člověka téměř nedostižný. Chvalozpěvy Chlumeckého i jiných prací Kalouskovou uvedeny na pravou míru. Není daleka doba, kdy historie bude souditi střížlivěji jak o Karlovi st. z Žerotína, tak i o sokovi jeho kardinálovi Frant. z Dietrichštejna.

Francisova turbina. Napsal prof. L. Grimm. — Od téhož autora pochází Rekonstrukce pohonu přádelny v Obřanech. Otisky z „Textilního Obzoru.“

Cosmas und Christian. Napsal Dr. B. Bretholz jako odpověď prof. Pekařovi. Zvl. otisk z „Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens“. Stran 53. Bretholz vysvětluje velmi klidně a věcně mínění své a naráží na nová hlediska. Bude trvati ještě dlouho, než vážná tato otázka dospěje konečného rozluštění.

Časopisy.

Věstníku České akademie cís. Františka Josefa v Praze vydána redakcí Dra. Bohuslava Raýmana ročníku XIII. čísla 8.—9., ročníku XIV. čís. 1. a 2. Z obsahu vyjímáme: Zpráva o latinském významosloví. Podává Dr. J. M. Pražák. — Zpráva o výsledcích cesty do Transsylvanských Alp a Vysokých Tater. Podává Fr. Klapálek. — Předchůdcové Husovi. Podává V. Flajšhans. — Hrvatsko-hlaholský rukopis Národní knihovny pařížské. Zpráva Jos. Vajsa. — V 1. čísle roč. XIV.: Elektřina a magnetismus. Napsal Boh. Kučera. — O cestě za korrespondencí Václava Budovce z Budova. Sděluje Jul. Glücklich.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jarosl. Golla a Jos. Pekaře roč. XI. sešit 1. za nakladatelství Historického Klubu v Praze. Obsah: Goll Jaroslav, Po desíti letech. — Friedrich Gustav, O privilegiu papeže Jana XV. daném roku 993 klášteru břevnovskému. (S 1 faksimilem). — Kybal Vlast., M. Matěj z Janova a M. Jakoubek ze Stříbra. Srovnávací kapitola o Antikristu. — Nejedlý Zdeněk, Volba krále Vladislava II. roku 1471. — Růžička Josef, Fr. Ratzel a jeho význam pro vědu historickou. — Pekař Josef, K dějinám čes. stát. práva v 19. stol. — Goll Jaroslav, Ústav pro rakouský dějezpyt (50leté jubileum). Četné referáty, výňatky z časopisův a bohaté zprávy historické, v nichž není vynecháno nic pozoruhodného. — K sešitu 1. přiložen Rejstřík bibliografický prvých deseti ročníků Č. Č. H. (1895—1904) společnou prací několika pp., zvl. však prof. K. Chotka. Jest to velmi vítaná a praktická pomůcka každému historikovi. — Přehledný článek Gollův, „Po desíti letech“ nastiňuje věrně snahy po založení zvláštního časopisu historického a po výchově mladší české družiny historické, jejíž hlavní školou byl a jest historický seminář universitní, vzorně řízený Gollem a bývalými žáky jeho.

Časopisu Musea království českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta roč. LXXIX. svazek 1. Nové práce: Bernictví král. českého po válkách husitských do konce věku Jagellonského (Čeněk Klier). — Pražští theologové kolem r. 1400 (Václav Flajšhans). — Veršové shody rukopisu Hradeckého (Ant. Havlík). — Česko-slovanský živel na evanjelickém bohosloveckém učení ve Vídni (G. Ad. Skalský). — Zbytky hlaholského písemnictví v Praze (Jiří Izvěkov). — Obecní a soudní řád města Benešova z r. 1725 (F. A. Slavík). — Mistr Jan z Vratu, Pašek zvaný (Jos. Teige). — Z kulturních dějin král. věn. města Poličky (K. Adámek). — Zkušenosti soudního posla z XVI. a XVII. st. (Václav Schulz). — Četné drobné příspěvky, dodatky a opravy k bibliografiím starších spisovatelů českých a bohatá hlídka literární, zvláště referáty J. Čelakovského o Schaeflově „Aus meinem Leben“, Friedrichově Diplomatáři českém a Bretholzově práci „Johannes von Gelnhausen“.

Časopisu Moravského musea zemského vydáno redakcí Fr. Rypáčka, Frant. Šujana a Jar. J. Jahna ročníku V. číslo 1. Obsah: Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě (Fr. Aug. Slavík). — Nálezy v cihelně u Slavkova (I. L. Červinka). — Knížka lékařská od Nového Města z r. 1780 (Jan Vyhlídal). — Soupis zvonů na Boskovsku III. (Fr. Lipka). — Zřízení panské panství Letovského z r. 1561 (Jos. Kraus). — Zprávy vědecké. —

Zpráva z Kommisse na přírodovědecký výzkum Moravy. Zprávy spolkové a referáty.

Sborníku Historického kroužku vydáno redakcí M. Kováře roč. V. čís. 4. a roč. VI. čís. 1. Nové práce: Z farních matrik milešovských ve stol. 17. a 18. (J. V. Bouchal). — Josefinský řád služeb Božích pro diecesi královéhradeckou. (V. Oliva.) — V seš. I. roč. VI.: Z prvých let činnosti arcibiskupa pražského Zbyňka Berky z Dubé. (Ant. Podlaha). — Praha za vlády Francouzů, Bavorů i Prusů r. 1742—1744. (M. Kovář.) — Šlechtičtí rodové v Chlumci n. Cidlinou ve stol. XVI. (Jos. Kašpar.) — Po bitvě na Bílé hoře. (Jos. Lintner.) — Dějiny vikariátu litoměřického v 18. století. (J. V. Bouchal.) — Lenešice. (Fr. Štědrý.) — Drobné zprávy a posudky.

Sborníku věd právních a státních vydán byl redakcí prof. Bohuše Riegra ročníku V. sešit 3. Články: Úvod do práva dědického (Tilsch Emanuel). — O konferencích haagských (Krčmář Jan). — Vznik moderní policejní organisace rakouské (Maršan Robert). — O zásadách práva exekučního v případech plurality věřitelů (Hora Václav). — Uherská osnova zákona kartelového (Winter Lev). — Nové nauky o nexum (Vančura Josef). — Hojná literatura ze všech oborů právních věd.

Zpráv Právnické Jednoty Moravské vydán redakcí Jos. Boubely, Konst. Löfflera a Dra Fr. Bílovského roč. XIV. sešit 1. Obsah: Přísaha vyjevovací (juramentum manifestationis) v novém soudním řízení sporném. (K. Flieder.) — Vládní osnova zákona o ručení za škody způsobené automobilní vozbou. (K. Löffler.) — Praktické případy a Zprávy spolkové.

Věstníku českých professorů vydána redakcí Fr. Bílého roč. XII. čísla 2. a 3. Nové práce: Tři poznámky k „Výboru z literatury české“. (Jos. Bartocha.) — Aforismy mathematické. (Fr. Hromádko.) — Optické pokusy v praktických cvičeních žákovských na středních školách. (M. Otta). — Veto proti návrhu na chvalitebnou známku z mravního chování. (G. Smolař.) — Několik slov o nové osnově dvojtřídních obchodních škol. (Jan Patočka.) — Rozhledy po školním zdravotnictví. (Dr. P.) — Nové methody v kreslení. (Fr. Lepš.) — Přehled věd. článkův a prací obsažených v programech čes. škol střed. za r. 1903/4. — Č. 3.: O reformě středoškolské v Prusku a ve Francii. (Fr. Drtina.) — O vyučování latině a řečtině na reálkách. (Fr. Polívka.) — Příklonky v češtině a jejich postavení ve větě. (Ant. Smíšek.) — Vyučování geometrii v nižších třídách reálky. (Jos. Pithardt.) — Za uměleckou výchovou. (K. Wellner.) — Z ruchu stavovského. Zprávy spolkové, literární a referáty.

Hlídky vydána redakcí Pavla Vychodila roč. XXII. čísla 1.—3. Nové práce: O některých sociálních opravách v soudnictví. (Konst. Löffler.) — Inkvisice. (Jos. Samsour.) — Poplatkový ekvivalent vzhledem k osobám duchovním. (Jos. Ošmera.) — Ze životopisu pračlověka. (Fr. Kubíček.) — Lidový zpěv duchovní v Italii. — Současná ruská belletrie. (A. Vrzal.) — Textově kritické pochybnosti proti východisku nynější kritiky Pentateuchu. — Odpustkové dokumenty z čes. dějin (1387—1396). (J. Vrchovecký). — Staročeský adverbialný výraz „všeho“. (Fr. Bartoš.) — Nová Homerova Iliada. (Al. Koudelka.) — Loni a letos. (Leoš Janáček.) — Kdy napsal Karel ze Žerotína svou „Apologii“? (Jan Tenora.) — Posudky a bohaté zprávy ze všech oborův.

Zpráva o činnosti Matice Moravské

za správní rok 1904,

přednesená o valné hromadě, konané dne 8. března 1905.

„Matice Moravská“ letošním rokem nastupuje 52. rok své činnosti. Tato vyvíjí se čím dále tím utěšeněji, neboť kromě „Časopisu“ spolek po delší přestávce ujal se druhé části svého programu, stanovami vymezeného, přikročiv k vydávání samostatných prací vědeckých. „Časopis“ zásluhou dosavadního redaktora svého, prof. dra. Frant. Kameníčka, vnitřní cenou zachoval se na výši let předešlých, rozsahem pak značně překročil míru obvyklou, neboť ročník 1904 zabírá v dosavadním formátě a ve čtyřech sešitech téměř 31 tiskových archův, což se vysvětluje zvláště rozsáhlým posudkem Vinc. Praska o XIV. a XV. svazku Codexu diplom. a polemikou o tento posudek vzniklou. Do něho přispěli obšírnějšími i stručnějšími pojednáními, kratšími zprávami vědeckými i uměleckými, kritickými úvahami, rozbory a posudky pp. K. Adámek, Josef Bartocha, dr. B. Bretholz, Frant. Černý, I. L. Červinka, Rud. Dvořák, dr. V. Flajšhans, Al. Hrudička, J. Janda, dr. K. Kadlec, Tom. Kalina, dr. Frant. Kameníček, dr. Jan Kapras, P. Kvasnička, Ad. Kubeš, F. Lipka, Leop. Nopp, dr. Ant. Polák, Vinc. Prasek, dr. Jan Reichert, F. J. Rypáček, Jos. Salaba, F. A. Slavík, Fr. Snopek, Rich. Tenora, dr. P. Vychodil, J. V. Želízko.

Nově usneseno, aby „Časopis“ byl vyměňován s „Archivem, věstníkem musei kraje královéhradeckého“. Jednotě na povzbuzení průmyslu v Čechách na její žádost poslán „Časopis“ i s letošní publikací matiční zdarma. „Ženské organisaci mor.“ darovány všechny spisy dosud nákladem „Matice“ vydané. Ostatně nebylo možno vyhověti všem žádostem za výměnu „Časopisu“, a v zásadě usneseno, že výměna má se díti jen s časopisy rázu vědeckého. Mimo redakce vědeckých časopisů českých, polských, charvátských a německých posílají Matici publikace své tyto spolky vědecké: Česká akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Královská česká společnost náuk, Matice Česká, Matice Opavská, Společnost přátel starožitností českých v Praze, Jednota českých filologů, Museálná slovenská společnost v Turč. sv. Martině, cís. Akademie Petrohradská, cís. universita

Jurjevská, cís. novoruská universita Oděsská, slov. dobročinný komitét Petrohradský, Matice Ruská ve Lvově, Krakovská akademie věd, Jihoslovanská akademie v Záhřebě, Matice Slovinská v Lublani, Františkovo zemské museum v Brně a Deutscher Verein für Geschichte Mährens und Schlesiens v Brně.

Výbor „Matice Moravské" však i po jiné stránce hleděl dostáti úkolu svému, pokud jest mu stanovami spolkovými vymezen. Již za předešlého správního roku 1903 bylo pilně jednáno o dvou věcech, totiž o vydání dialektické mapy moravské, kterou vypracoval k Bartošově Dialektologii prof. Vavř. Jos. Dušek na Král. Vinohradech. Bylo rozhodnuto, aby Duškova mapa byla opravena, doplněna i vyplněna větším počtem osad, aby hranice mapy té byly určovány dle obcí, a nikoli dle far, a aby názvy místní byly úplně správné; za tím cílem měl prof. Dušek užiti korrektur, které učinili členové komise prof. dr. Kameníček a prof. dr. Šujan, a krom toho uskutečniti ještě některá přání škol. rady F. Bartoše. I byla mapa takto upravená odeslána prof. drem. Šujanem autorovi, od něhož však hned potom bylo oznámeno, že odeslanou mapu nemůže přijmouti, poněvadž byla na poště poškozena tak, že jí nebylo lze užiti. Prof. Dušek dosud neoznámil, hodlá-li pořiditi mapu novou, a tak bylo prozatím od tohoto záměru upuštěno.

S podobným nezdarem setkal se jiný podnik, který má rovněž původ svůj v letech dřívějších. Jest to návrh škol. rady Ad. Kubeše, aby Matice připravila vydání přesně vědeckého topografického slovníka moravského, jehož redakce a vrchní řízení se vzácnou ochotou sám uvolil se převzíti. Vedle slovníka měla býti pořízena nová, všem požadavkům vyhovující mapa markrabství Moravského, jejíž úprava svěřena řádnému professoru české techniky v Brně, p. Jos. Líčkovi. Školní rada Kubeš získal několik odborníků, kteří slíbili své spolupracovnictví při slovníku. Tento rozvržen byl na dvě části; část 1. měla obsahovati obšírné pojednání filologické o místních jménech osobních, o appellativech, o kmenech jmenných, o deklinaci místních jmen atd.; tuto část jakožto předmluvu uvolili se napsati spolu se šk. radou Kubešem professoři Fr. Černý a Pavel Váša. Část druhá měla obsahovati vlastní slovník topografický, ale provedení tohoto díla narazilo na veliké překážky; jednak není dosud vydána úřední statistika moravská, jednak p. školní rada Kubeš,

nenaleznuv dostatečného počtu schopných spolupracovníkův a sám ochuravěv, donucen byl vzdáti se vrchní redakce slovníkové. I musilo se proto upustiti od vydání slovníka. Dlužno toho litovati měrou tím větší, ježto tímto rozhodnutím opět mizí naděje, že dostane se nám v době dozírné knihy, každému vzdělanému Moravanu nezbytně potřebné, zvláště pak oněm, kdož pracují o dějinách neb o kterémkoliv jiném odvětví vlastivědy moravské. Část prvá, filologický úvod k topografii moravské, bude však nejdéle do konce r. 1905 dokončena a vyjde potom v nejblíže příštích letech jako samostatná publikace „Matice Moravské“.

Dalším předmětem jednání výborových bylo pořízení nové dokonalé mapy markrabství Moravského. Za tím účelem získán byl osvědčený geodet, professor české techniky brněnské, p. Jos. Líčka, aby opatřil práci technickou způsobem přísně vědeckým, kdežto komise, zvolená z výboru „Matice Moravské“, měla pečovati o správnou nomenklaturu místopisnou. Přípravné práce k tomuto nákladnému a nesnadnému podniku, zejména také vyjednávání s vojenským ústavem geografickým ve Vídni, jemuž má se technické provedení mapy svěřiti, vyžadovaly ještě mnoho času. Značnou překážkou jest netoliko veliký náklad peněžitý, nýbrž i okolnost dříve nepředvídaná, že není možno vydati slovník topografický z příčin svrchu vyložených. Poněvadž zatím vydána jest podrobná mapa Moravy nakladatelstvím soukromým, bude se musiti i od tohoto podniku upustiti.

Za těchto nesnází výbor nicméně pečoval o to, aby se členům spolku za r. 1904 dostalo samostatné publikace. Za tím účelem přijal nabídku prof. R. Dvořáka, jenž připravil k tisku knihu „Jednání sněmů moravských v letech 1792—1835“, a vydal toto dílo svým nákladem. Kniha, jejíž tisk byl dokončen o Velikonocích r. 1904, byla členstvu rozeslána zároveň s druhým sešitem „Časopisu“, tak že každý člen dostal po výtisku zdarma. Kdo by si přál z členů druhého výtisku, může jej koupiti za 3 K, kdežto pro nečleny cena knihy ustanovena jest výborem na 4 K. Kromě toho bylo usneseno, aby druhý díl těchto sněmů, z let 1835—1848, v nichž obráží se konec zřízení stavovského, vydán byl r. 1906, neboť jest úplně k tisku připraven; spisovatel připojí k tomu ještě důležitější listiny, týkající se posledních tří českých korunovací císařův a králů Leopolda II., Františka I. a Ferdinanda V. (r. 1791, 1792 a 1836), z nichž zejména vysvítá poměr moravských

stavů k českým za těchto událostí. Na r. 1907 chystá se vydání filologického úvodu o místních jménech moravských prací šk. r. Ad. Kubeše a professorů Fr. Černého a Pavla Váše, o němž již svrchu stala se zmínka. Vedle toho výbor vzal na vědomost oznámení prof. Dra Františka Dvorského, že chystá rozsáhlé pojednání o pánech Benešovicích a Kravařích, a usnesl se v zásadě, jakmile se naskytne možnost toho, i tuto práci uveřejniti, ovšem teprve po vydání „Sněmův“ a „Úvodu filologického“. R. 1905 nebude žádná zvláštní práce vydána, poněvadž toho nedovoluje stav jmění spolkového.

Že bylo „Matici Moravské“ vůbec možno, uhraditi za rok 1904 značný náklad netoliko na zvětšený rozsah „Časopisu“, nýbrž i na Dvořákovy „Sněmy“, toho zásluhu dlužno přiřknouti štědrosti a obětovnosti sl. sněmu moravského, který maje povždy porozumění pro zvelebování vědecké i umělecké činnosti na Moravě, zvýšil „Matici Moravské“ roční subvenci z 1000 K na 2000 K ročně, a to hned počínaje rokem 1904 na pět let nejblíže příštích. Velikou zásluhu o povolení této podpory zjednali si pp. Dr. Václ. Šilený, říšský a zem. poslanec, jakožto referent finanční komise, a zem. rada Jan Jokl; jim oběma za to vzdány byly výborem písemné díky.

Z ostatní činnosti spolkové za r. 1904 budiž připomenuto:

Presidium sekce jazykové a literární cářské akademie Petrohradské oznámilo „Matici Mor.“, že bude konati ve dnech 12.—23. září 1904 v Petrohradě sjezd, i pozvalo náš spolek, aby se sjezdu účastnil jedním neb dvěma delegáty; za delegáta byl tedy určen člen výboru prof. dr. Ferd. Jokl. Později však totéž presidium oznámilo, že z příčiny vypuklé války sjezd se odkládá na dobu pozdější. Když dne 15. května převáženy byly ostatky Kollárovy z Vídně do Prahy, byla také v Brně slavnému básníkovi prokázána pocta všemi místními spolky českými, při čemž „Matici Mor.“ zastával I. jednatel, prof. Fr. Rypáček. Výbor usnesl se na vyzvání ústředního spolku živnostníků mor. účastniti se také zamýšlené tímto spolkem všeobecné výstavy zemské, aby tam také zájmy osvětové byly zastoupeny, i delegoval svého pokladníka p. sekr. Fr. B. Wurma do komise, složené za tím účelem ze všech spolků brněnských. Písemně projeveno účastenství spolku při slavnostech odhalení pomníku mor. buditele M. J. Sychry ve Žďáře a posvěcení „Srbského Domu“ v Budišíně. Na návrh pokladníka p. Wurma

výbor se usnesl, aby spolek přistoupil k chekovému zařízení poštovní spořitelny.

Z přispívajících členů zemřeli: dr. Emil Dluhoš, advokát v Brně, dr. Karel Hanáček, zemský rada n. o. v Brně, dr. Ctibor Helcelet, advokát a někdejší poslanec ve Vyškově, Ant. Hejdušek, notář ve Vyškově, Cyril Otava, farář v Oleksovicích, Vinc. Kočvara, prof. v Brně; pak i člen činný Karel Kráčmar, farář n. o. v Prostějově. Čest budiž jejich památce!

Koncem r. 1904 měla Matice 2 členy čestné (pp. škol. radu F. Bartoše a zem. školdozorce n. o. Václ. Royta), 9 zakládajících, 104 činné, 798 přispívajících, celkem 913 členův.

Jmění měl náš spolek koncem roku 5295 K 28 h na hotovosti, 16.614 K jmění základního.

O řádné valné hromadě, konané dne 8. března 1904, kterou za nepřítomnosti předsedy p. zem. školdozorce V. Royta, postiženého právě tehda nenadálým úmrtím v rodině, zahájil a řídil jeho náměstek p. školní rada Adolf Kubeš, vykonány byly volby za odstupující členy výboru na další tři léta. I byli akklamací znovu zvoleni členové venkovští pp. ředitel Frant. Bílý na Žižkově, děkan Alois Hrudička v Telči a prof. Josef Neoral v Přerově. Na místě p. dra. Frant. Hodáče, který nepřijal nové volby, a p. prof. Tom. Šíleného, který se vzdal členství ve výboru, zvoleni do výboru pp. professoři Jan Petráček a Stan. Souček. Za revisory opětně zvoleni pp. professoři Karel Dolejš a Alois Vlk. Dosavadnímu pokladníkovi spolkovému, který svého úřadu se vzdal, ale setrval ve výboru, za dlouholetou, úspěšnou práci byly valnou hromadou na návrh náměstka předsedova vzdány díky. Vystupujícím členům výboru pp. dru. F. Hodáčovi a prof. Tom. Šílenému byly projeveny díky písemně.

Doplněný správní výbor konstituoval se takto: starostou zvolen opětně Václav Royt, c. k. zem. školdozorce n. o., náměstkem jeho škol. rada Adolf Kubeš, ředitel reálky n. o., pokladníkem Frant. Bořivoj Wurm, tajemník banky „Slavie“, I. jednatelem Frant. Jar. Rypáček, prof. I. českého gymnasia v Brně, II. jednatelem Rud. Dvořák, prof. II. českého gymnasia v Brně, knihovníky Jan Petráček a Stan. Souček, professoři

II. českého gymnasia v Brně. Ostatní členové výboru jsou pp. školní rada Frant. Bartoš na Mlatcově u Zlína, Frant. Bílý, ředitel státní reálky na Žižkově, Alois Hrudička, biskupský rada a děkan v Telči, dr. Ferdinand Jokl, professor české státní reálky v Brně, dr. Frant. Kameníček, mimoř. professor české techniky a gymn. professor v Brně, který jest zároveň redaktorem „Časopisu Mat. Mor.“, Vinc. Nebovidský, adjunkt zem. arch. n. o., Jos. Neoral, professor zemské střední hosp. školy v Přerově, Msgr. dr. Jos. Pospíšil, sídelní kanovník král. kapituly a ředitel bisk. alumnátu v Brně, školní rada Frant. A. Slavík v Praze, Msgr. Vlad. Šťastný, bisk. rada a gymn. professor n. o., dr. Frant. Šujan, professor I. čes. gymnasia v Brně. Revisory účtů jsou pp.: školní rada Karel Dolejš, professor vyšší průmyslové školy v Brně, a Alois Vlk, c. k. zem. školdozorce v Brně.

Poněvadž professor Jan Petráček později pro nedostatek času složil úřad knihovníka, vystoupiv zároveň z výboru, bylo potřebí postarati se o řádného správce knihovny, která jest v neutěšeném stavu. Příčinou toho jsou jednak nedostatečné místnosti, jednak nesprávné docházení knih a časopisů, jež mají posílány býti „Matici“ na výměnu. Proto byl pověřen člen výboru prof. dr. Frant. Šujan nesnadným úkolem, jehož se však ochotně podjal, uspořádati a katalogisovati knihovnu spolkovou; jakmile se tak stane, bude zahájeno vyjednávání s kuratoriem Františkova musea zemského, aby knihovna naše mohla býti přivtělena ke knihovně musejní za podobných podmínek, jako to učinil „Verein für Gesch. Mährens“. Uspořádání časopisů vzal na sebe prozatím prof. St. Souček.

Poslední změna ve složení výboru stala se tím, že prof. Frant. Rypáček pro chorobu oční nucen byl vzdáti se úřadu I. jednatele, a funkce tato prozatím odevzdána dosavadnímu II. jednateli, prof. Rud. Dvořákovi.

Dle stanov vystupují z výboru po uplynulém tříletí pp. prof. R. Dvořák, prof. dr. Ferd. Jokl, šk. rada Adolf Kubeš, sídelní kanovník Msgr. dr. Josef Pospíšil, zem. školdozorce Václ. Royt, šk. rada F. A. Slavík. Vystupující jsou dle stanov znovu volitelni. Mimo to ohlásili své vystoupení z výboru dříve již pp. prof. Jan Petráček a v poslední době též prof. Stan. Souček. Za tyto bude třeba zvoliti jiné členy do výboru s platností jen dvouletou.

Výbor „Matice Moravské“ děkuje všem příznivcům spolku, zvláště slav. sněmu zemskému za zvýšenou podporu peněžitou a důvěrníkům starým i novým, kteří se přičinili na venkově o rozmnožení členstva. Také vzdává díky sl. redakcím zdejších denníků, Hlasu, Lidových Novin, Mor. Novin a Mor. Orlice, za ochotné uveřejňování zpráv spolkových.

„Matici Moravské“ nastává pro nejbližší budoucnost úkol vážný a důležitý. Od několika let pozorujeme v Brně neobyčejný pokrok v organisaci práce vědecké. Zřízením vysoké školy technické přibyla celá řada zdatných pracovníků v příslušných odborech, a zejména zdejší „Jednota mathematická“ i „Spolek inženýrů“ projevují zvýšenou činnost pořádáním četných přednášek i jiným způsobem. Také „Jednotě právnické“ mladším dorostem úředníkův i advokátův přibývá rok od roku spolupracovníků, tak že jest jí možno konati každý týden schůze s přednáškami. Takovými úspěchy nemůže se vykázati odbor věd historických a filologických. „Matice Moravská“, nejstarší český vědecký spolek v Brně a na Moravě vůbec, musí si obrati za úkol svůj nejpřednější, aby se i po této stránce práce vědecká organisovala. Jednak bude potřebí rozmnožiti počet členstva vůbec a vzbuditi také u širšího obecenstva zájem pro podporu práce vědecké, jednak — a to pokládám za část ještě důležitější — bude jí pracovati o to, aby se stala sama intensivnějším střediskem této práce. Jaké prostředky dlužno k tomu voliti, o tom uvažovati a raditi se bude úlohou výboru a tento zajisté, seč jsou síly jeho, povinnosti této dostojí věrně. Bude potřebí zvláště zabývati se otázkou nutného rozšíření časopisu, který již nyní nestačí pojmouti práce nabízené, a porokovati o možnosti sloučení „Matice Moravské“ s historicko-filologickým odborem vědeckým při museu Františkově. Bude-li prozatím dosaženo těchto účelů, pak i „Matici Moravské“ bude umožněno zahájiti období nové, úspěšnější činnosti.

V Brně 8. března 1905.

Rud. Dvořák,
I. jednatel.

Závěrečné účty Matice Moravské v Brně dnem 31. prosince 1904.

Účet ztráty a zisku.

	Jednotlivě K	Jednotlivě h	Úhrnem K	Úhrnem h		Jednotlivě K	Jednotlivě h	Úhrnem K	Úhrnem h
Z účtu ho[illegible]					[illegible]				
za Časo[illegible]	1222	—							
za Dvoř[illegible]	700	—	[illegible]	—					
Z účtu ná[illegible]	671	[illegible]							
od [illegible]	241	[illegible]	[illegible]	[illegible]					
„ vý[illegible]			[illegible]	[illegible]					
„ tis[illegible]									
za Časo[illegible]	[illegible]	[illegible]							
za Dvoř[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]					

	Jednotlivě K	Jednotlivě h	Úhrnem K	Úhrnem h		Jednotlivě K	Jednotlivě h	Úhrnem K	Úhrnem h
Z účtu dep[illegible] Živn. b. v Brně	12000				Z účtu základního . . .			16614	52
„ Cyr.-Meth. zál. v Brně	2568	52			„ knih knihkupcům do kommisse daných .			383	30
„ papírů cenných . . .	400	—			„ příspěvků členských napřed placených			124	—
„ inventárního	146	—			„ jmění výdajného . . .	5844	81		
„ knihovny	1500	—	16614	52	Od toho ztráta roku 1904 .	549	53	5295	28
„ vklad. kn. Živn. b. v Brně			582	47					
„ běžného u Živn. b. v Brně			3408						
„ c. k. pošt. spoř. ve Vídni			1055	45					
„ pokladničního			355	36					
„ slovníka místopisného .			18	—					
„ knihkupců . . .			383	30					
			22417	10				22417	10

V Brně, dne 22. února 1905.

V. Royt v. r., t. č. předseda. **F. B. Wurm** v. r., t. č. pokladník.

Oba svrchupsané účty prohledli a správnými shledali:

Karel Dolejš v. r., t. č. revisor. **Alois Vlk** v. r., t. č. revisor.

Tiskem moravské akciové [illegible]

Studie o jménech místních.

Napsal Vincenc Prasek.

II. část.[1])

Mluvili jsme předešle o místních jménech utvořených příponami -ьno, -ъno, -ьna, -ьnikъ, -ьnica, kteráž ukazují ku povaze místní stromovím označené, jakož jsme uvedli příklady: Třemeš-no, Rokyt-na, Javor-ník, Jiv-nice; i zůstavili jsme sobě promluviti příště o jiných téhož druhu odvozeninách, na nichž povaha místní označuje se nejrozmanitějšími předměty a též bylinami.

I ačkoli se nebudeme držeti abecedy, seřadíme jména dle možnosti podle významů sobě blízkých, upozorňujíce předem na nezbytnou potřebu, rozeznávati jména pomístná od poosobných.

44. **Kač-ič-no** slula trať u Dluhonic blíže Bečvy, patrně proto, že tam hnízdily „kačice“. Viz Selský archiv IV. 1. Etymologie slova toho jest průzračna: Kač-ic-ьno.

45. **Paj-ęč-no** čteme v dipl. Slezském k r. 1269; utvořeno jest z polského slova pająk příponou -ьno, česky: *Pav-uč-no.* Možnosť takového názvu potvrzena jiným podobným 1253 „*Osvinsk*“, kteréž vedeno jest od plného osva (srovnej staroněm. wefsa = wespe), kdež naše „osa“ stojí místo „osva“. Ostatek česká řeč měla druhé slovo hrubé osa = os-ika, viz níže.

46. **Komár-ъno** = polsky 1253 *Komor-no,* lze odvoditi od slova komár, poněvadž jemu Poláci říkají „komor“. Vykládati toho druhu jména od „komory“ z latiny přejaté není radno. *Komárov* a polské „*Komorovice*“ jakožto patronymika ukazují ku jménu osobnému Komár.

---

[1]) Viz sešitu 1. tohoto ročníku článek 4.

47. **„Cobol-n-icz-y“** 1306 Mor. a *Kobel-nice, Kobel-ničky, Kobyl-nice, Kobyl-í* odvoditi od „kobyla“ = „kobylka“ = locusta = heuschrecke, to po místech výslunných, na nichž mnoho bylo kobylek, jest věcí možnou, ačkoli známe také „kobylí pole“ a jednu *Konici.* Zůstává ovšem ještě záhadno, zdali naše „kobyly“ skutečně mají jméno romanské „caballo“. Však nápadno bude, že jest několik potoků zvláště na Krnovsku „*Kobel*“ nazvaných, a také „*Kobelbach*“ (nyní Kohlbach), potok tekoucí do vsi Kobylí = Schönwiese. Že osada Jungferndorf na Vidnavsku před osazením německým po polsku „*Kobyła*“ slula, jest známo.

48. **Žab-no** a *Žab-na* mají jména průzračná.

49. **Blat-no** v Čechách, 1261 *Blat-na* na Moravě; 1241 „*Błot-nicza*“ cod. Sil. = *Blat-nice.* Na Moravě jsou 3 *Blat-nice,* řeka *Blata* a osada *Blat-ec* nyní řečená. Zdá se však, že ta osada slula Blatce = do Blatec. Etymologie jest zřetelná, od slova bláto = bah-no. Po jezeře historicky známém v Uhrách psal se Koceł knęzь blat-ъn-ьskъ. Podobněž

50. **Bah-ъno** jméno osady moravské, jemuž netřeba výkladu, poněvadž každý ví, co znamená bažina (nikoli) bařina.

51. **„Gnoj-na“** 1284 cod. Sil., *Hnoj-nicz* 1302 Mor., *Hnoj-ník* osada na Těšínsku. Stupňováním kořene „hni“ vzniklo hnoj = hnůj, kteréž mělo původně význam hlíny zvláště hrnčířské [*Hnojice* — do Hnojic — u Olomouce mají pomnožné číslo, i znamená obyvatele podle povahy místa nazvané tak jako Olšany, Topolany a možná i Blatce]. Ostatek souznačná jsou:

52. **Hlin-ná,** *Hlin-ník,* osady v Čechách; *Hlin-ný* 1303 a *Hlin-sko* i podobné na Moravě. A kdež hrnčíři dělají zboží hliněné, však hrnčíř z německa pojmenovaný po česku slul nám tak jako Polákům „zdun“ (zьd-unъ), odkudž máme místní jména Zduny- a „*Zdúnky*“, ale po staroslovansku „brno-dějatel“. Že ovšem jména *Brno,* Uso-*brno, Brníčko* a *Brňany* ukazují k místům, kde bývalo dobré hrnčířské „brno“, není pochybnosti, ale do naší řady náležejí jenom polská jména:

53. **Bren-na,** řeka a osada na Těšínsku, a *Bren-ník* 1255 v dipl. Slezském.

54. **Ples-na** ves u Opavy, *„Pless-ena“* aqua 1281 v cod. Sil., vedeme od slova „p l e s o“ = jezero. Odtud máme původní české názvy p l e s n ý a p l e s n í k místo německého fischmeister, z něhož uděláno fišmistr a pišmistr. Stejného s Plesnou významu jest

55. **Jezer-no** cod. dipl. Sil.; *Jezer-ník* a *Jezer-nice* na Moravě. Bylo by zajímavo sledovati, jak kdy slula řeka *Jizera;* *„Jezer-na“* bylo by ovšem správné jméno české, správné i co do tvaru i co do analogie.

56. **„Sadl-no“** 1266 cod. Sil.; *Sedl-nicz* 1267 voda moravská, odtudž topické jméno vsi někdy manské *Sedlnice,* nazvané po řece *Sedlnici.* Že původní tvar jest *„Sadlnice“*, hádáme po slezském diplomatáři, kdež vedle *Sadlno* 1246 vyskytuje se nejen *Zadlno* t. j. Sadlno, nýbrž nad to také jméno řeky *Zadr-na* t. j. *Sadr-na.* Jakož pak *Sadrna* česká vedla by nás ku slovu s á d r a, ale polské *Sadr-na* nerovná se ani staroslovanskému s ę d r a, aniž polskému „z e n d r a“ patrně z německého „s i n t e r“ přejatému: proto budeme věřiti, že se na slovech Sadrna a Sadlno toliko hlásky *ł* a *r* střídají: polské pudło rovná se českému pudro = pou(z)dro. I poněvadž Poláci altýřům a malým rybníkům říkají s a d z a w a = s á z a v a, zřetelno bude, že jména řek *Sáz-avy* a *Sadl-nice* (Sedlnice) jedno jest, t. j. že jak v Sázavě tak v Sadlnici bylo mnoho rybných „s a d e l“. Třeba tedy předpokládati zaniklé české slovo „s a d - ł o“, kteréž se různilo významem od s e d ł a a s í d l a, tudíž také rozdílno bylo od nynějšího našeho „s á d l a“.

57. **Smol-na** 1234 cod. Sil., *Smol-na* ves na Mor., *Smol-ný* 1371. Týká-li se ten název řek, po nichž pojmenovány osady, třeba rozhodnouti, běží-li o barvu vody (viz Čermná, Červenka, Černá) či o krajinu, kterou ty řeky tekly. *Smolný, Smolná* po lesích nazvané podobaly by se jménům níže zpomenutým *Smrčný, Smrčná*, ježto smoła našim předkům slula pryskyřice čili svrčina.

58. **Skram-ník** = *„Zcramnik“* 1052 villa Mor. Že ten název třeba odvoditi od staroslovanského s k r a m ъ, kteréž jiným Slovanům zní s k r o m, s k o r o m, š k r o m, není pochybnosti, ale ač ostatní Slované tím slovem rozumějí m a s t n o t u, nemůžeme přesně pověděti, co naši předkové svým „s k r a m“ myslili, leč bychom ku předešlému slovu s m o l e poukázali. Že pak skutečně naši předkové slovo s k r a m znali tak, jako jiní Slované, máme ještě druhý důkaz kromě zpomenutého Skramníka.

Když l. 1179 král Frydrych vydával listinu o hranice mezi Čechami a Rakousy, jmenovány v ní dvě řeky Lunsenize = Lužnice a „*Schrem-elize*“ [Mor. I. 302]. Že ta řeka zřetelně *Skram-lica* sluje, netřeba zvláštních důvodů; také zjevno jest, že městečko „*Schrems*“ (viz obvodí Lužnice a Skramlice v Dolních Rakousích) po české někdy *Skramlici* má své jméno; etymologicky psáno býti má: *Schräm's.*

59. **Smrč-na** = „*Zmrytsna*“ 1233 potok v Čechách, *Smrč-ný*, na Moravě hora *Smrek* = *Smrk* čili *Svrk;* „*Svrčin*“ villa et nemus viz Cod. Mor. III. 84. Odvoditi třeba od starosl. smrъkъ = smrk. Místa, kde smrk roste. Zánovní jest jméno „*Švrčov*“. Volný možná nepíše jména ta důsledně, nerozeznávaje *č* a *ž*, neboť máme také názvy:

60. **Smrž-na** = 1233 „*Smirzna*“. Odvoditi třeba od českého „smrh-a“ čili „smrž“ = Morchella. Máme ovšem také zřejmá patronymika *Smrž-ov* a *Smrž-ice*, ale bude třeba zkoumati, jsou-li pravá!

61. **Hvozd-no** v Čechách, *Hvozd-na* na Moravě a *Hvozd-nice* řeka u Opavy (ač-li správně psána, neboť Němci jí říkají Hosnitz, což by mohlo býti Os-nice). Mají průzračné jméno po hvozdě čili lese, jak svědčí moravská jména jiná: *Hvozd-ec* a *Vozdečko* = *Hvozd-*ı c-ı *ko.*

62. **Bъz-ъno** = **Bez-no** jest základným tvarem pro listinné „Bez-e-nez“ = Bez-enec jako Slivno pro Slivenec.

Nejstarší forma listinná „*Bez-e-nez*“ mluvnicky zní *Bez-*ı *n-*ı *c*ь, t. j. přizvukováno Bèznec, odkudž Němci, zachytivše starý přízvuk, říkají mu Bisenz. Od téhož slova bъzъ máme na Moravě *Bz-ova* = *Bъz-ova,* ve Slezsku pruském *Bz-í* = *Bъz-ije.*

63. **Chuchel-na,** dvě osady na Opavsku, jimž se říká nyní *Kuchel-na* jako Chuchl-ím u Prahy *Kuchel-bad.* Na Moravě jest v Jihlavském kraji *Kuk-lík.* V dipl. Mor. III. vyskytuje se Bohuslav miles de *Chuochel,* u Gebaura čteme také *Chuchl-ec.* Ta jména odvoditi třeba od domyšleného tvaru *chąch-ъlъ* = *chuch-el;* takové slovo jest, ale znamená po německu Zotte, asi útržek. Co by vztahem na povahu místní značilo, těžko uhodnouti. Podotknouti chceme, že osada *Kuklík* stojí na místě, kde od starodávna býval rybník, i míníme, že slul původně Chuch-l-ík. Srovnej níže *Řasník.* Podobněž nezřetelny jsou názvy:

64. **Vtel-no** 1228 v Čechách, 1246 *Tel-nich* villa Mor.; dosud trvá *Tel-nice*. Jméno *Telnice* již tvarem od patrných patronymik *Telč* a *Telečkov* se různí; proto budeme *Vtel-no*, k němuž *Tel-nice* jakožto singulare sluší, považovati za tvar základný; neboť v jiných jazycích slovanských vyskytují se jenom stupňovaná slova ku kořeni „tel", totiž „toliti", proto bychom byli očekávali „*Tolno*" a „*Tolnice*". Budeme-li však vycházeti ode kmene „vtel", nezbytně vložíme veň samohlásku vypadlou: buď vetel, buď vъtel anebo vьtel. Od vetъ (vet-chý, vet-eš) nevysvětlíme povahy místní; o vъtel nelze mluviti. Zbývá tedy vьtel, ačli uvěříme, že ve slově *Vtelno* umořeno bylo *i*: V*i*telno. To by nás vedlo ku slovu zapomenutému vi-tła. Miklosič ku kořeni „*vi*" uvádí polské jméno vrby zvané „vi-tva". A Maďaři mají slovo „vi-tla" = vimen, jež znamená vinutí, opletu. Dostali bychom tedy tvar: vitelno, z něhož by přizvukováním (vitèlno) přirozeně vzniknouti mohlo *Vtelno* a podobněž místo *Vtelnice-Telnice*. Od téhož kořene „*vi*" po našem mínění jest:

65. **Návoj-na** v Čechách i na Moravě. Etymologie slova toho jest na snadě: ná + voj + na, kdež voj vzniklo stupňováním (vi-nu—zá-voj). Významem svým „vinouti se, plésti". Návojna snad podobá se jménům *Lukava, Lukavice* (ląk), Lúky (łąky) = Kloster *Bruck,* ob-louk atd., že znamenají křivolačinu.

66. **Svin-ný** místní jméno na Moravě. Jakožto topikon nemá nic společného s patronymiky: *Svinov, Svinošice* atd., nýbrž třeba je odvoditi od zapomenutého českého slova svin-ec (svin-ьcь), jež znamená jiným Slovanům „olovo". Jakož pak po mé paměti trvá ves „Svin-čany", to jméno znamenalo by obyvatele dolující na svinec.

67. „**Wizkyd-na**" 1233 potok v Čechách. Nechceme se pokoušeti o výklad podstatného „*Wizkyd*" = *Vyskyd,* ale upozorňujeme, že se jedná o topikon české. Poněvadž ale podobá se velice názvu horstva „*Beskyd*", kteréž někdo píše „*Bezkyd*", že prý znamená „bez kydaného hnoje", nebude nemístno upozorniti, kterak nelze schvalovati, aby se místní jména vykládala beze zřetele k historii jejich. A nomenklatura našich vod a hor jest povrchní. Tak vymyšlené „*Marsgebirge*" překládá se bez rozmyslu na „*hory Maršovy*", ač starý jejich název jest „*Hříběcí*". Letmo podotýkám jen, že jistý učenec z Pruska mně psal, od které doby

vlastně název „*Marsgebirge*“ trvá; nemohl jsem jemu odpověděti nic jiného leč statistikou z listin mně známých, kdy a kde ty hory sluly *Hříběcí.* Podobněž jest s *Jeseníkem,* že jemu říkáme z německa *Praděd!*

68. **Lub-no**, 1281 *Lub-na* cod. Sil.; na Moravě *Lub-ník*, *Lub-nice* a *Lub-ný;* vedeno od slova „lub“, kteréž znamená vlastně dutý vypálený strom. Naši archaeologové myslí tušim na kotlinu, poněvadž obruč kotlu přidaná, když se smaží povidla, sluje také łub. Jméno řek *Luběnic* nemá s lubem nic společného; jižním Slovanům „lubenica“ jest druh vodních bylin. My upozorňujeme na souznačné možná

69. **Kor-no** 1257 v Čechách; *Kor-nice* na Moravě. Srovnej místní jména *Koro-łupy* = *Koro-rupy* (Cod. Mor.) a *Koro-slepy.* Třeba vykládati od kory = kůry: místo, kde kůry lupali. *Chornice* píše se tušim omylem místo *Kornice.* Téhož původu jest **Kor-ouž-na** od Kor-uh-a.

70. **Klad-no,** „*Clod-nicha*“ = „*Clod-nicze*“ 1260 a 1283 v dipl. Sl., *Klad-ník* na Moravě. Srovnej *Klad-sko, Klad-o-ruby.* Dle listiny Velehradské (1322 Cod. Mor. VI. 155) „vallis *Clad-ecz*“ jest rozhraním. Takovému ponětí, totiž ohraničení, omezení, neodporuje, co Brandl v Glossáři („Kladské“) píše, tak že by název města „*Hranic*“ blízek byl Kladna. Podobněž

71. **Srub-ný** 1204 ves v Čechách, etymologicky: sъ+rąb-ьnъ.

72. **Drah+no** v Čechách, 1208 *Drag-nik* a 1240 *Drah-nice* na Moravě. V dipl. Mor. I. 171 a II. 156 čteme také *Drah-une* silva a *Drah-ul.* Kterak slovo „drah“ anebo „draha“ různiti od přivlastku na složeninách draho-mysł, draho-tuch, těžko určiti. Abychom měli mysliti na slovo dráha = cesta, brání nám přípona -ъno (Drah-ъno); však zvukoslovně přiléhá ku slovu „drah-ný“ = mnohý, hojný, což by snad bylo lze srovnati s místním jménem *Hobza,* o němž mluvili jsme v prvním článku.

73. **Opoč-no** 1288 a *Opoč-nice* v Čechách. Etymologie jest jasná: o+pok+ьno od slova o-pok-a, které vzniklo stupňováním kořene „pek“. I znamená již staroslovanské „o-pok-a“ —skalisko. Od téhož kořene máme staroslovanské „peštь“ = Pešť = pec, pecinu. Ale vedle „pek-ia“ = péč-e (opatrnosť) třeba předpokládati slovo české buď mužské buď ženské

† „p e č ь“, které znamenalo skalisko anebo jeskyni, neboť máme na Moravě dvě osady „Husto-p e č e“ (do Hustopeč) zvané. I jest zajímavo slyšeti, že v Tyrolích, kde rovněž kdysi obývali Slované, do dneška jeskyním pod skalami říkají „P ö t s c h e“ (viz Miklosiče). Bude ovšem třeba u Hustopeč zpytovati, byly-li jámy tam ve skaliskách či jen v zemi. Co se tkne přívlastku „h u s t o“, připomenouti náleží, že v diplomatáři čteme na jednom místě *Ust-pecz*. V té příčině můžeme upozorniti, že ve starších listinách Těšínských (podobně jako u Rusů) určuje se poloha míst „ú s t í m“ řeky anebo potoka (na př. ves na Frýdecku sluje sice *„Uspolka“*, ale název vznikl z *„Úst Polky“* = ústí Polky); však na listinách moravských vyskytuje se obdobné určování nejvýše slovem „v r c h“: „V r c h“ Maliného. Tím míníme pověděti, že tvar onen U s t - p e c z pro nomenklaturu naši českou jest dosti neobyčejný (ačkoli máme několik osad řečených *Ústí*). Proto hledíc k tomu, že Němci říkají Hustopečím *Aus*-pitz a *Uso*-brnu H-*aus*-brunn, pokládáme za správný tvar: *Uso*-peče jako jest *Uso*-brno a také *Uso*-blaha (místo *Oso*-blaha). Dospěli jsme takto slova zapomenutého †u s ъ, †u s a, †u s o. Však než o něm promluvíme, třeba upozorniti, že máme také místní jméno *Úsov* a *Osova*. Povrchně věc berouc, řekli bychom, že oboje (i Úsov, i Osova) jsou patronymika, kteráž by byla vedena od podstatného „u s“ = „o s“, ale věc jest toliko zdánliva, neboť ač trvá slovo ąsъ = ú s (v-ous), není předce o s o b n é h o jména „Ús“; rovněž máme podstatná: „o s ь = o ś = achse, vedle něho „o s a“ = os-ika; ale od těchto nelze tvořiti nerci-li patronymik, na to pak příponou -o v, -o v a; bylo by totiž -in, -ina! Z toho jde, že i *„Ú-sov“* i *„O-sov-a“* jsou topika tvořená od kořene „s u“, jak ukážeme jinde. A jestliže nyní mluvíme *„Osova* Bityška“, jest to patrně chyba (a nápodobenina německá) místo *„Osovská“*. Tímto vracíme se k našemu slovu †u s ъ, †u s a, †u s o, jakého nyní nemáme. I třeba uvažovati, jaké to slovo a co znamená? Že se jedná o p ř í d a v n é, jest pochopitelno; odvoditi je od kořene „o s“, od něhož máme o s - t r ý atd., nehodí se k určeným jménům (ostrá skaliska „peče“ anebo o s t r é jeskyně; o s t r é „brno“ čili o s t r á hlína); proto všimneme si hapaxlegomena v dipl. Mor. II. k roku 1228, kdež Uso-brno píše se *„Svosso*-burno“. Jest ovšem nemožno jazykozpytně přistoupiti ku slovu „s v o s“, ale přirovnáme-li „s v o s o“ ku přívlastku „u s o“, odvážíme se konjektury,

že listinný onen tvar z 13. století máme čísti *„Suso-brno“*, takže bychom dospěli adjektiva „susъ“, „susa“, „suso“, zdánlivě starožitného sice, nicméně známého: suchъ, sucha, sucho. Jestitě známo, že se hrdelnice *h* a *ch* střídají se zubnicemi: mih-ati — miz-ati, chmura — (pošmurný) = posmurný. A Srbové mluví místo usýchati — ųsysati. Že město ruské v gubernii Vladimírské píše se *„Susdal“*, jenom připomínám proto, že by podle našeho vývodu znamenalo Such-dol; ale bůhví, jaké to jméno, zda ruské či čeremizské. Nicméně přívlastek „us-o“ s významem „suchý“ neodporuje ani „pečím“, ani „brnu“ (hlíně). A co se týče *„Oso-blahy“*, poďotknouti lze, že v blízku jest město *„Zukmantel“*, které původně slulo buď *Sucho*maty (viz *Mut-ná)*, buď *Sucho*-masty.

74. **Debr-no** v Čechách, *Debr-ník* 1215 potok na Moravě; vedeno od dьbrь = česky debř = údolí = úval. Na Moravě do dneška děrám v blativé cestě říká se debře. Téhož významu jest

75. **Ú-val-no** 1288 osada na Krnovsku; v Čechách máme *Ou-val-y.* Etymologie slova toho jest: ą+val+ъno, stupňováním kořene „vel“.

76. **Dłub-na,** řeka 1236 cod. Sil. stupňováním slova dlъbati — dlub, ka-dlub; srovnej co do smyslu 1250 Dup-nik cod. Sil. etymologie: dup+ina čili dutina.

77. **Jam-né** 1259, *Jam-nice* = *Jem-nice* Mor. 1237. Osad toho druhu mnoho, také Frýdek na Těšínsku slul původně *Jamnica.* Jedná se o místa, kde bylo mnoho jam.

78. **Kom-na,** *Kom-ňatka* osady na Moravě; etymologie ukazuje ku slovu †komъ anebo †koma.[1]) Prvnější slovo (Kom i Komina) vyskytuje se u jiných Slovanů a znamená ořechovou anebo jinou slupinu; téhož původu jsou nepochybně jména osad řečených *Kom-ín.* Poznamenává se, že na Brodsku jest několik osad *Ořechových.*

79. **Chełm-no** polské a moravské. *Chlumečné* 1371 = Chlumьc-ьné jest téhož významu jako

80. **Mohyl-no** 1237 *Mohil-no,* 1180 *Mogil-nice.* Nyní *Mohel-no* a *Mohel-nice;* utvořeno od mogyła — mohyla, kopec, vrch. Slovo

---

[1]) Ač cod. dipl. mor. má *„Comp-ne“*, nemůžeme nynější tvar od „komp“ odvoditi, poněvadž by ta ves slula *Kup*-na.

ostatním Slovanům dobře známé dochovalo se u nás toliko na místních jménech, ač za nové doby z polštiny k nám přejato.

81. **Bradl-na** 1299 Mor.; *Bradl-eny;* německý tvar *„Bradlenz“*, ač ta osada píše se po česku *„Bradlo“*, ukazuje ku původnímu *Bradl-no* anebo *Bradl-na.* Bradlo dle Gebaura znamená skalisko i ohradu. Významem, ačli správně psáno, blízka jsou jména *„Byrdeniche“* Mor. 1235 a *„Brdenice“* 1240, i bylo by je třeba etymologisovati takto:

82. **Brd-nice** (brьd-ъnice) od slova „brdo“ — vrch, hrb. Srovnej *Zábrdovice*, zdánlivě patronymikon.

83. „**Slup-no** seu *Slup-ecz*“ 1305 v Čechách; *Slup-na* řeka = *Slop-na* 1261, ves *Slop-na* na Moravě 1298; les *Slup* 1267. Odtud na Moravě místa *Slop-na* a *Sloup.* Třeba odvoditi od „stlъpъ“ = sloup; že *o* a *u* na místě staroslovanského ъ se střídá, na sta příkladů jest.

84. **Štít-ná** a *Štětina* zdánlivě podobají se jménům předešlým, ale „štítná“ znamenalo by místo, kde mnoho „štítů“ jest, kdež nejspíše jedná se o bilinu ostnatou, která má hlavice ku štětkám podobné. Na „štít“ německý „skild“ nelze mysliti.

85. **Vřes-ník**, *Vřes-ina* a *Vřes-inka* pojmenovány po vřese (heidekraut). Také jméno vsi zvané *Vřešť* = *Vříšť* na Jihlavsku není nic jiného leč starý lokál ku slovu *Vřes-ško* - *Vřeš-ště.*

86. **Řas-ník** pojmenován po bylině „ręs-a“ = řasa = wasserlinse. Viz také Chuchel-na.

87. **Píseč-na,** *Písečný* a p. jmen průzračných mnoho jest, vedených příponou -ьnъ od slova písek, polsky piasek = *Piaseczna.* K nim družíme

88. **Prž-no,** *Prž-ná*, *Prž-né,* kteráž vykládáme od slova †prha, jakého čeština nyní nezná; ale z téhož kořene stupňováním jako od prch — prach — prášiti vzniklo prah a *Praha,* i sluje upražená věc praž-ma.[1]) Znamenají tedy ta jména *Prž-no, Pržná* místa, kde je mnoho †prhy, ale *Praha* značí upálené, suché místo podobné jako *Znoj-mo;* říkajíť Bulhaři souznačně (dle Miklosiče) opržar ruskému znoj, opržа ru-

---

[1]) Ves *„Pražma“* má jméno heraldické; založil ji pan „Pražma“ z Bílkova.

skému oznoitъ. Poněvadž ale ves u Malenovic *Pršná* lidu sluje prý *Prštná,* upozorňujeme na osadu Těšínskou, kterou naši psávali

89. **Prst-ná** i *Perst-ná*, kdež polsky sluje *Piers-na.* Vykládati to jméno od slova prsť, považoval jsem za možnou věc, poněvadž na blízku jest osada a stanice železničná

90. „**Pruch-na**“, kteréž slovo vedeno jest od polského próch — příponou -ъno (Prach-ъno), kdežto česká osada sluje *Praš-no*, poněvadž to jméno utvořeno příponou -ьno.

91. **Vraž-no** i *Vraž-né* máme v Čechách, na Moravě i ve Slezsku; že běží o název topický a že etymologie „vrah-ьno“ vede nás ku slovu †„vrah“ anebo †„vraha“, jehož nelze vysvětliti významem našeho nynějšího slova vrah, vražda, jest na snadě. Kdybychom ale chtěli stupňovati sloveso vrh-nouti, dostali bychom slovo (vrah či vraha) s významem vržená věc, jako obdobně od metu máme mott = most t. j. přemetenou věc. V této příčině významem *Vraž-no* bylo by blízko jménu *Střelna*

92. „**Rud-no** Uscor“ (Ausker) cod. Sil. 1267 les, *Rud-en* 1215 hora Mor., *Rud-nice* (Roudnice), *Rud-ice, Rud-ka* (Roud-ka) a p. mnoho, že po rudě mají jméno, netřeba dokládati. Téhož významu jsou

93. „**Zelaz-no**“ 1274 Sil., *„Zelez-na“* mor. rivus 1235, *Selaz-na* i *Selez-na* 1228 a 1235 Sil. a Mor. *Želez-na* ves na Moravě často v diplomatáři jmenovaná. Výkladu netřeba.

94. **(Kopr-ník)**, 1284 *„Copir-nik“* 1284 Sil. *„Kover-ník“* cod. Mor. vedeno od slova „kopr“, od něhož máme kopřivu a osadu *„Kopřivnici“*. *„Koberno“* u Osoblahy jest tušim *„Kopr-no“*.

95. „**Osch-niczi**“ cod. Mor. III. = *Oś-nica* t. j. *„Os-ьn-ica“*; též 1226 cod. Sil. *„Oss-en-icha“* třeba čísti Oś-enica. Vedeno od zaniklého †osa = os-ika. Odtud *Os-iny* a *Os-íčko.* Co se tkne řeky od Němců *„Hosnitz“* nazvané, zdali vykládati od *„Os-nice“* či od *Hvozd-nice,* není jisto.

96. „**Jerisch-no**“ v Čechách dle lexikona stát. kommisse tak jak jest, náleželo by se vésti od slova „jerych-a“; na biblické Jericho nelze mysliti, ovšem ale na nepřehlasované

jar-ych-a. Rusové mají „jaruga", což znamená údolí. Na Moravě do dneška říká se jakémukoli potůčku „járek".

97. **Led-nice,** *Led-ec, „Ledci"* ves v diplom. Mor. I. 314 a j., *Led-iny* les. Že ovšem německé jméno pro moravskou *Lednici „Eisgrub"*, které se dle mor. diplomatáře l. 1332 po prvé vyskytuje, jest chybný překlad, důvod máme mluvnický; jako totiž od slov bor, dům, jed atd. nelze utvořiti bor-ník, dom-ník, jed-ník, nýbrž bor*ov*ník, dom*ov*ník, jed*ov*ník; tak od slova led nelze vyvésti led-nice, led-ník, nýbrž toliko led*ov*nice a led*ov*ník, a to z té příčiny, že všecka ta slova náležejí ku sklonění *-u* (litevsky led-*us*). Proto *Led-nice* a jména výše zpomenutá vedena jsou od staroslovanského lęd-ina = ladina, zem nevzdělaná, která leží „ladem".

98. **Mut-ná,** *Mout-nice* zřetelně pojmenovány po potocích, jejichž voda bývá „mut-na" t. j. męt-ьna.

99. **Osel-na** 1261 řeka Mor., že vedeno od slova „os-ł-a", jak předešle pověděno, netřeba dokládati. Podobného významu jsou

100. **Brus-ný** a *Brus-ná,* ježto do dneška „osełka" a „brousek" jedno jest. Míněna patrně místa, kde byly lomy na „osły" a „brusy".

Poněvadž úkolem naším bylo, ukázati na pravidelnosť, s jakou toho druhu jména vznikají, neměli jsme úmyslu mluviti o všech; vždyť taková práce dojde konce i platnosti, až se přičiníme o systematickou sbírku všech názvisek lesů, luk, polí, rybníků a tratí vůbec. Vyskytují se často místní jména porůznu, na př. *„Neleztno"*, anebo zase v různotvarech, k nimž těžko přistoupiti *(Polichno* a *„Polično")* pro neurčitosť. *„Posvatno"* ku svatosti nenáleží, ale ač míníme, že se jedná o místo, kde „posvěty" rubali, třeba předce takové jméno v památkách písemných sledovati. *„Kramolno"* jistotně téhož významu a původu jest jako *Skramník, Skramlice,* ale důkazů třeba stopováním toho jména nahledati.

Několik dopisů Šemberových o věcech moravských z let 1852—1868.

Podává dr. Josef Teige.

Ze soukromé strany darovány byly r. 1874 archivu král. hl. města Prahy ve sbírce autografů některé dopisy Šemberovy, z nichž následujících 25 kusů adresováno bylo roku 1868 zemřelému professorovi Lepařovi[1]) a obsahují proto důležité zprávy o literárních i politických poměrech na Moravě v letech 1852—1868, ale i též významné úsudky o různých spisech v literatuře české neb o památkách staročeských. Posudky některé jsou skutečně ostré, než právě proto důležité, a týkají se naskrze osob nyní již náležejících dějinám. Otiskuji dopisy ty zde jako příspěvek k životopisu Šemberovu, který napsati kriticky, sine ira et studio, bude jednou dosti těžkou úlohou.

I. Ve Vídni dne 13. listopadu 1852.

Drahocenný příteli! Neobracejte mi ve zlé, že Vám na Váš dvojí dopis dlouho neodpisuji. Jsemť příliš zanešen pracemi, nicméně nemeškal jsem vyptati se na věc, o které jste mi psal. Vaše domněnka, proč to s Vámi tak dlouho trvá, není bez důvodu. I já jsem příčinu toho tam hledal, kde Vy. Nějaký dobrý přítelíček Váš a snažení národního na Moravě vůbec pověděl nepochybně na některém místě o Vás, že jste trochu ultra, jak ti lidé říkají; i ačkoli o Vás jinak zpráva velmi chvalná došla, jmenovitě od brněnského školního rady, byloť to předce háčkem, že na ten čas jste nebyl potvrzen. Já jsem Vás vzal, ne sice tam, kde jste si přál, ale jinde na náležitém místě v ochranu a ručil sem za Vaše dobré smýšlení, co politiky i co náboženství se týče, i řečenoť mi, že při budoucím osazování, snad asi v půl letě, zřetel na Vás vzat bude. Buďte tedy mysli uspokojené a očekávejte důvěrně nedlouhou tu dobu, jsa opatrný ve všem, by hlas ten nepřátelský prokázal se za nepravdivý. Zvláště se varujte jeviti příchylnost snad v řeči k bývalému svému učiteli H., kterýž nyní upadl v nemilost. Nepíši Vám to též bez příčiny.

Věci se v poslední době velmi změnily. Když r. 1848 Němci zdejší volali „nám nezáleží na Rakousku, do Frankfurtu! do Frankfurtu!“ a Maďaři r. 1849 „ať se rozpadne Rakousko, bychom

[1]) Známý později ředitel ústavu pro vzdělání učitelů v Praze.

byli pro sebe", pravili Slované lojální: „Ne tak, my chceme jednotné, mocné, šťastné Rakousko, ale chceme zůstati Slovany se stejnými právy, jichž požívají Němci, Maďaři i Vlaši", a tehdá velebilo se mírné, poctivé smýšlení Slovanů. Nyní však žádá se, aby každý byl jen ein einheitlicher Oesterreicher (t. j. aby německy smýšlel), prázden ale všelikých ultraseparatistických tendencí, to jest aby přestal býti sebevědomým Čechoslovanem, Rusínem atd. Toť ovšem veliký rozdíl mezi náhledy nynějšími a výše dotčenými slovanskými! Potřebí ale opatrnosti až do toho času, kdežto se okáže, který náhled jest pravý a Rakousku prospěšnější.

Měl bych z toho zvláštní potěšení, kdybyste vyvoliv sobě za předmět vyučování historii, prázdné hodiny obracel od nynějška ke studium historie vlastenecké, a to in specie moravské, kteráž skutečně posud ladem leží a na vzdělaného, zdárného rodáka moravského posud čeká, jenž by si ji za milenku obral a k oslavení vlasti a národu obraz po obrazu z ní na světlo vydával. Ve Znojmě je bohatý archiv a tudy pěkná příležitost seznamovati se s diplomatikou moravskou. Město jest starožitné a, rovněž jako okolí, plno památek historických. Pročež přátele historie velmi k bádání dějepisnému vábí. Ve Znojmě sepsal nebožtík Schwabenau, nezapomenutedlný přítel můj, r. 1838 svůj pěkný článek o Konradu Znojemském v něm. Musejníku Pražském, slavnost Jemnickou a více jiných článků. Učiňte tedy, příteli, tak a studujte prameny. Byl-li byste budoucně v nesnázi nějaké, rád se Vám službou svou propůjčím. Ostatek chovejte tajně, co Vám tuto píši. Buďte zdráv.

Váš oddaný přítel

A. Š.

II. Ve Vídni 7. února 1858.

Příteli drahocenný! Dotiskl se právě díl první mé Historie literatury české. Hledě náklad tisku subskripcí zahraditi, obracím se také k Vám s žádostí přátelskou, abyste sobě za těžké nepokládal a dle přiloženého lístku subskripcí mezi milovníky literatury národní a též mezi žáky na gymnasium v Jihlavě laskavě zavedl. Cena knihkupecká vyměřena jest na 1 zl. 24 kr., cena na subskripci 1 zl. 12 kr. za více než 13 archů pěkného tisku. Peníze mohou se složiti třeba při odevzdání knihy, jestliže

by se Vám příhodněji býti vidělo. Jak mile mi oznámíte, kolik subskribentů se podepsalo, odešli Vám exempláře. Pakli sám češtině neučíte, propůjčí se Vám snad u sbírání subskribentů na gymnasium onen pan kolega, jenž tomu předmětu vyučuje, začež jej zároveň slušně žádám.

Dlouho již pohřešuji od Vás práce nějaké literní v časopisech neb v Koledě. Čím jest to? Historie vlastí našich má zapotřebí mnohých vzdělavatelů, zvláště an výtečníci, v tom oboru pilní, již stárnou. Hleďte, abyste jednoho z nich nahradil.

Od p. Hellera rád slýchám, že jste zdráv, jak náleží, a v domácnosti své šťasten, z čehož věru potěšení mám. I p. Mathon nyní po mnohých nesnázích dojde, jakož podobno, pěkného místa cíle.

Pozdravujte přátelsky p. dokt. Frice, p. Musila a mého krajana i Vašeho kolegu, prof. Nevečeřela, též p. Sitku, jestli posud v Jihlavě. Své vzácné p. choti vyřiďte úctu ode mne i od mé rodiny.

Lístek tento byl byste již obdržel před 14 dni, však onemocněl jsem na žaloudek a jsem posud chatrný, takže dosti nesnadně píši. S tím se Vám na všem dobře a šťastně míti žádám a jsem

Váš oddaný přítel
Alois V. Šembera.
Landstrasse, Ungergasse, N. 364.

III. Ve Vídni 9. května 1859.

Milý příteli! Druhé vydání prvního dílu mých Dějin literatury se dotiskuje. Ježto pak jste byl tak laskav a shledal jste v Jihlavě tolik subskribentů na vydání první, důvěřuje se v hotovost Vaši přátelskou, že si nebudete pokládati za obtížné a že spůsobíte, aby přiložené návěští vydání druhého i v Opavě mezi milovníky jazyka našeho, mladými bohdá i staršími oběhlo. Vímť, že mnozí, jež mají vydání lonské, budou míti za zbytečné, aby si vzali i toto, však připomínám, že v něm jest mnoho změněno a porozšířeno a zvláště příklady staré češtiny že jsou posud jedinou pomůckou paleografickou, kterou v jazyku našem máme. Učiňte tedy, co v okolnostech Vašich učiniti lze.

Školní kalendář p. Prouskův jsem náležitě obdržel i děkuji Vám zaň přátelsky. Ačkoli pak z něho i z milého dopisu Vašeho

vyrozumívám, že jste činný a rozšiřujete známosti národu našeho se týkající, nemohu nicméně zatajiti nelibosti své, že to činíte výhradně německy; tím přecházíte nevědomky do jiného táboru a stáváte se Moravanem, jako d'Elvert, Chlumecký, Dudík a j., třeba i v pracech Vašich jiný duch vanul, nežli v pracech těchto odpůrců národnosti naší a převrhlíků. Já mám o povolání našem odedávna jiné zdání, kteréž jsem již co studující v Čas. Mus. na r. 1829. takto pronesl:

Má-li tě vlastencem národ povděčně nazývat,
národu jen vezdy psáti a žíti musíš.
Pakli za poctu či zisk zaneseš plod péra cizincům,
ze převrhlosti krajan bolně vinit tě bude.

Pánové jako Hattala a Hanuš, kteří svůj geniální život „vědě zasvětili“ a jsou po německu řečeno, „mužové vědy“, ovšem z mého mínění o úkolu pravého Moravana posměch si udělají, já však hlasu jich prázdného sobě nevšímám, a nemohu dost na srdce klásti našincům, aby se spravovali mým vypověděním. A dokonce již to, co jste připomenul o Schillerově Kassandře, naprosto z mysli pusťte, a mějte důvěru ve výkvět národnosti naší — když se všichni věrně přičiníme.

Bylo mi milé, že jsem se z listu Vašeho dověděl, jak se pronesl p. Miklosić ke p. Šmidkovi o Kr. Ruk. Ať jde jen tou cestou s Büdingrem, Lorencem atd. a nabude pěkné vážnosti u Slovanů a vůbec u znatelů starožitností našich. Palacký píše obšírný článek „o nejstarších rukopisech českých“ do Sybelova histor. časopisu v Mnichově, kdež mnoho nového i trpkého se mnozí dočtou.

Cenu literatury určím náležitě teprv, až budu míti účty z tiskárny, neboť jest sázka tentokrát velmi nákladná; nemyslím však, že bych subskribentům ceny zvyšoval.

Poroučejte mne panu řediteli gymnasiálnímu Kavkovi a řediteli oddělení stavitelského p. Pražákovi (ač znáteli se) a pozdravujte přátelsky p. prof. Neumanna a Mazance i koncipistu při řízení zemském p. Ambrože.

Mějte se i s rodinou svou milou na všem dobře a šťastně. S Bohem!

Váš oddaný přítel
Al. V. Šembera.
Landstrasse, Ungergasse, N. 364.

IV. Ve Vídni 2. června 1859.

Milý příteli! Článek Váš mi zaslaný bez odkladu pročetl jsem a s některým připomenutím Vám jej tuto vracuji. Škoda, že přijde do programu gymnasiálního, neboť tam nepřijde do pravých rukou, lépe by se hodil do Jirečkova Světozora Vídenského. Já vůbec nejsem přítel nynějšího spůsobu programů gymnasiálních, a přál bych si, aby se raději v každé zemi, aneb v několika zemích dohromady vydával Jahrbuch gymnasiální, kde by ty práce vědecké byly pospolu a pro každé gymnasium zase zvlášť taková knížka, jako vycházela před r. 1848., s připojením všeho toho, co kromě vědeckých článků jest v programech. Než to sem nenáleží.

Děkuji Vám upřímně za přičinění, které jste měl u sbírání subskribentů, a posílám pánům těmto 7 exemplářů; osmý přijměte darem, a taktéž odevzdejte darem bibliotece gymnasiální exemplář Života Krameriusova, jejž posílá spisovatel, dvorský sekretář p. Rybička.

Ježto by se přihoditi mohlo, že by se někdo v Opavě po literatuře mé poptával, přikládám dva výtisky knihkupci Opavskému, jehož jméno mi tu chvíli nenapadá, buďte tak laskav a odevzdejte je tam, aby je zapsal na moje jméno, a podotkněte, že exemplář stojí 1 zl. 50 kr. r. č. a že si může 25 proc. sraziti. Prodaly-li by se časem ty exempláře, mohl byste, chodě tam nepochybně častěji, peníze přejmouti a mně poslati.

Ten pán, o kterém mi píšete, že má strach, abyste ve dvou hodinách v týdni mládeže německé nezčechisovali, jest můj bývalý kolega, s nímž jsem rok filosofie a práva v Praze studoval. Jest Čech, syn bývalého správčího statků nejvyššího purkrabího a tím spůsobem dostal se pro známost otcovu s nejvyšším purkrabím Chotkem do presidium a povznášel se výš a výše. Nemýlím-li se, byl také censorem českých Novin Pražských za Čelakovského. Však nyní, že vítr věje odjinud, bojí se snad svého vlastního původu českého, anebo má na Vás ještě zaznamenaný tajný puntík z Jihlavy.

R. 1842 pracoval jsem celý týden v deskách Opavských a v archivu zemském a podal jsem resultát badání svého jednak do Musejníka, jednak podám jej na Mappě Moravské, již téměř zcela hotové.

Těší mne, že jste znám se zemským radou Berkou, mým býv. kolegou v Brně. Pozdravujte jej přátelsky.

P. Palacký napsal do Mnichova obšírný a důtklivý článek o Kralodv. Rukp. a četl mi ho zde minulý týden.

Poroučejte mne p. dir. Kavkovi a vyřiďte pozdravení všem známým. Až mi pošlete peníze, nefrankujte listu. Buďte jak náleží zdráv.

Váš upřímný přítel

Al. V. Šembera.
Ungergasse, N. 364.

V. Ve Vídni 6. září 1859.

Drahocenný příteli! Děkuji Vám slušně za odeslané peníze a za práci; kterou s mými Dějinami literatury máte. Byl bych rád po p. prof. Mazanci poslal exemplář p. Bergmannovi, však nebylo mi jak se patří a nemohl jsem je tudíž na umluvené místo dopraviti; pošli je tedy příležitě.

P. prof. Vaškovi, jejž po vlastenecku pozdravuji, vyřiďte, že min. rada Kleemann, jak doslýchám, na ten čas ve Vídni není, aniž vím, kdy se vrátí. Zdali žádost p. V. jest u ministerium, budu hleděti vyzvěděti, než toto psaní dám na poštu, však nevím, přijdu-li k tomu, maje mnoho práce a chystaje se na cestu ke své rodině do Vysokého Mýta. Vybídněte p. Vaška mým jménem, aby se též v Košicích (přijde-li tam zase) a snad i v Přerově mezi známými poptal, zdali by si tam kdo žádal Dějin literatury.

Není mi vědomo, zdali Vám p. Jireček poslal výtisk Světozora, v kterém jest článek Váš o starostech Krnovských a Opavských. Neučinil-li toho, připomeňte mu to v listu budoucím.

Co se týče vyučování češtině na gymnasiích, zůstane u nás dle mého zdání vše tak, jak jest. Má-li se co k dobrému národnosti naší státi, musí zákon kategoricky zněti, musejí se mužové k vykonání toho z našinců ustanoviti a opatření učiniti, aby tu byly knihy atd. Ale na vůli nechávati tomu a onomu, to nás nepřivede ani o krok k cíli.

Za příspěvek daný do programu, děkuji Vám přátelsky. Měl jsem z něho potěšení.

Budete-li psát (jakž dotýkáte) nějaké pojednání „O postavení (poměru?) Opavska a Kr. k Moravě (proč ke Slezsku?), podejte v něm samostatné resultáty svého studium a vyhýbejte

se co nejvíce polemice s Dudíkem. Jeho práce není nijaká, a škoda papíru na hádky. Ukažte co Moravan a milovník pravdy, že Opavsko náleží k Moravě, a přičiňte, aby se navrácení Opavska k vlasti mor. časem stalo skutkem. Vždyť prý ta administrace té tak řečené korunní země stojí 70 až 80 tisíc více, nežli před r. 1848! Již toto bude dříve neb později příčinou, že Slezsko na dvé se rozdělí, nehledíc ani k nesnázem jazykovým v té zemi.

Chtěl-li byste mi článek dotčený, než byste jej zaslal do Musejníka, k nahlédnutí poslati, rád se k pročtení jeho propůjčím.

S tím se Vám na všem dobře a šťastně míti žádám a jsem v šetrnosti všeliké

Váš upřímný přítel

Al. V. Šembera.

VI. Ve Vídni 25. října 1859.

Drahocenný příteli! Pojednání Vaše o Opavsku, jež Vám tuto vracuji, s potěšením jsem četl a poznamenal zde onde něco, co se mi pro vytříbení jazyka příhodno býti vidělo. Co věci se týče, jest článek jasně psán, a kdo chce, více se z něho naučí, než z celé knihy, panem D. o též záležitosti složené, však nijaké a zmatené. I to schvaluji, že si vystupujete samostatně a nikoliv co trabant jiných, pouhých kompilatorů a nikoliv zkoumatelů, jakož jsou: d'Elvert, Dudík, Ens, Lorenc a j., kterých bych já ještě méně citoval než tuto se stalo.

Konečné myšlenky, aby Opavsko přidáno bylo k Moravě a Těšínsko ke Krakovsku, nemůžeme dosti často opakovati; i já jsem to již učinil r. 1848. a 1850. v časopisech, ovšem bez účinku; ale přijde snad doba, kde příčiny finanční k tomu pohnou, neboť nynější administrace Slezska je příliš nákladná.

Však Těšínsko mohlo by se v Krakovsko jen pod tou výminkou vtěliti, aby se jméno „vojvodství Slezské“ zachovalo, neboť jinak v to vláda nikdy nesvolí; proto jsem Vám to na konci připomenul. Však co činiti potom s Nisskem rakouským, které jest též částí Slezska?

Mně r. 1849. vždy na mysli tanula myšlenka, kdyby se bylo při rozdělování Rakouska na země korunní a dělání nových zemí korunních (Srbského vojvodství) Morava s Opavskem na království povýšila a upustilo se od středověkého feudálního „markrabství“, pro kteréž Morava v titulu

císařském a v pořadí zemí korunních téměř na konci položena jest. Až by bylo zřízeno nové zastoupení zemské, mohlo by žádati, aby se to stalo, třeba k tisícileté památce sv. Cyrilla a Methoda i krále Svatopluka r. 1863.

O nesnázi, kterou budete míti, aby p. Nebeský článek Váš do Musejníka přijal, psal jsem Vám již, tuším. Pište mu, nechtělli by anebo nemohlli by článku Vašeho do příštího svazku (totiž IV.) přijmouti, aby Vám jej navrátil, byste s ním naložil jinde. On béře obyčejně jen práce svých vrstevníků: Hattaly a pod. aneb těch, kteří mu honorář prominou. Toho však nečiňte; nemělli byste dostati honoráru, raděj podejte článek ten do Světozora. Škoda, že nemá Musejník jiného redaktora! Mého jména Nebeskému nepřipomínejte.

Nevím, mám-li kněhkupci Bergmannovi do Opavy poslati již jakých exemplářů Literatury, ježto jest tam odbyt tak slabý. Také pochybuji, že p. Vašek v Košicích jakých odbíratelů shledá; r. 1858. byl tam odbíratelem kromě Dragoniho jen dokt. Ott a sekr. místodrž. Sankot. Měšťanstvo a žákovstvo jest v Košicích maďarské a maďaronské.

Rozepře o Ruk. Kr. nad očekávání vítězně k naší straně se skončila. Že vrchní soud rozsudek soudu zemského na literu potvrdí, toho jsem se nenadál. Tu objevila se moc pravdy a mdloba — utrhačů nestydatých.

Váš výklad jména Kuhlaendchen může býti pravý; německý název posud není vysvětlen náležitě; Kravařsko však teprv já jsem si udělal; lid toho nezná.

Až byste mi zase nějaký rukopis neb jiný spis poslal, učiňte to tak, jako já nyní činím, ušetříte porta. Po poště povozní pod jménem „tiskopisu“ stojí to méně. Nerád jsem z listu Vašeho vyrozuměl, že jste byl churav, a naději se, že jste již opět při zdraví. I já jsem churavěl od června až do září, maje lámání v rameně a chatrný žaloudek; ve Vysokém Mýtě a v Brně jsem zase okřál. V srpnu též jsem si pro zotavenou zajel do Lince a do Terstu, poznat z pohledu krajin klasických, praslovanských.

Mějte se na všem dobře a šťastně, a pracujte nyní již jediné na roli národní a nikoli na d'Elvertovské. S tím jsem

Váš oddaný přítel

Al. V. Šembera.

VII. Ve Vídni dne 17. února 1860.

Drahocenný příteli! Odepisuji Vám později, nežli jsem v úmyslu měl, jednak pro práce neodkladné, jednak proto, že jsem čekal, až se dozvím, jestli článek Váš o Opavsku v Musejníku, bych Vám dle toho mínění své napsal.

Nemilé to zajisté spisovateli, když píše a hledí prospívati, a nikde se nic netiskne. Bylo by velice přáti, kdyby Musejník přišel v jiné ruce, ježto p. N. jednak nemá zalíbení v dějinách vůbec, jednak jest muž bez charakteru. V prosinci psal dokt. Gablerovi zde ve Vídni, aby mu na rychlo poslal článek o Alexandru Velikém (jejž mu byl p. G. opověděl), že jej vloží do 4. sv. na r. 1859. A svazek 4. vyšel, a není v něm ani článku Gablerova ani Vašeho. Snad abyste ho trochu ostřeji připomenul, a znovu žádal, by Vám článek vrátil, nedá-li ho do 1. sv. na r. 1860. d'Elvertovi nemůžete prací podávati, jednak z příčiny, kterou sám přivádíte, jednak proto, že d'E. jest protivník řeči naší, a to takový, že před několika lety (1857.) nechtěl nijak dopustiti a nedopustil, aby se v sekci pojednání jedno (Feifalíkovo) přednášelo po moravsku.

S p. Jirečkem jsem posud nemluvil, slyším ale, že chystá Sborník do tisku.

Článek Váš posílám Vám nazpět, byste v něj nahledl. Mám za to, že byste mohl na začátku něco zkrátiti, co se osoby Vaší týče, a toliko vůbec podotknouti, že vážíte z pramenů čistých a přesných, i také je pojmenovati.

P. Tomek navrhoval ve schůzce výboru matičina, aby se články historické z Musejníka vyloučily a dávaly do Památek archeologických p. Zapovi. To kdyby se ve skutek uvedlo, měl byste ihned orgán ke svým pracím. Ostatek neochabujte a pracujte pilně, však se místo najde, kam budete moci pojednání svá podávati.

Co Kral. Ruk. se týče, zůstane vše, jak bylo. Pp. Büdinger, Lorenc, Schwammel v Pešti a podobní kritikové nikdy nepřejdou na lepší víru, a jak slyším, také ne p. M—ć, Karajan, Dimler a jiní Němci dobrého jádra. Což ale bychom se rmoutili? Oni se odsuzují sami. Za to máme ale satisfakci, že p. Kuh uvázl v tenatech, a nepochybně uvázne, ač u cís. pána za milost prosil. Nejvyšší soud zajisté potvrdí dle práva výrok obou prvních instancí.

V přiloženém balíčku posílá expedice Slovenských Novin do Opavy 15 exemplářů Výkladu na Zákon o živnostech řemeslnických; adresovala jej na knihkupectví Bergmannovo, kteréž jste mi, nemýlím-li se, jednou jmenoval. Jest však v Opavě ještě knihkupectví jiné, jehož firma mi nepřipadá. Měl-li byste za to, že by bylo lépe, aby se balíček odevzdal knihkupectví tomuto, tedy tak laskavě učiňte a přeměňte adres, však žádal bych Vás, byste mi o tom dal příležitě věděti, skrze zapsání do knih.

Tu knížečku já jsem sepsal, i zachoval byste se mi, kdybyste (ovšem mne nejmenuje) o ní několik řádků napsal do Opavských Novin dle návěští přiloženého, a posoudil ji zvláště z příčiny srozumitelnosti jazyka, podotkna, že překlad zákona (jest to úřední překlad) jest takový, že mu každý zprostý řemeslník v Moravě a Slezsku rozuměti může a porozumí, jakýchž překladů prvé nebývalo.

Na náš úřad translatorský ve Vídni přicházejí vždy nové tísně, od několika let již pracuje ta jistá strana německá o to, aby úřad náš přestal a aby zase překládal ten neb onen úředník (ovšem ve Vídni), který trochu gramatiku toho neb onoho jazyka umí, jak bývalo před r. 1849. Ti páni nepomní, že translator musí také věci rozuměti, že musí býti nejen důkladný znatel jazyka, ale i právník praktický, má-li zákon přeložiti populárně, sice překladu neporozumí nikdo, jako na Moravě nerozuměl, překladům (ač správným) nebožtíka Kynského (kněze) a v Praze překladům p. Tomsy (buchhalteristy). Nám tedy na tom zde záleží, aby tu neb onde nějaký hlas se ozval, že překlady vídenské jsou správné a srozumitelné. (Porovnal-li byste text český s německým, shledal byste, že onen jest zde onde srozumitelnější než tento.)

Ovšem o veškerých jazycích to neplatí; překlad polský až do r. 1860. nebyl vzorný, aniž jest vzorný rusínský a pod.

Učinil-li byste něco v krátkosti, pošlete mi otisk z Novin.

S tím se mějte na všem dobře a šťastně.

Váš upřímný přítel

Al. V. Š.

VIII. Ve Vídni 15. listopadu 1860.

Drahocenný příteli! Dějiny literatury české, jichž II. díl že jest v tisku, nepochybně z Novin jste vyrozuměl, jsou mi pří-

činou, že na všechny strany prenumeraci rozepisuji, a tudíž i k Vám přicházím, žádaje přátelsky, abyste na 1. sešit dílu druhého, již vytištěný, předplacení v Opavě zavésti za těžké si nekladl. Přál bych si ovšem, aby prenumerace lépe tentokráte vypadla než roku minulého, kde nepokoje válečné mysl studujících zaujaly a na vědu a literaturu kromě Olomouce takořka všude se zapomnělo.

S potěšením četl jsem práci Vaši v Rozpravách, ač dlouho ležela, než pod pres přišla, a čítám dopisy Vaše v Času. Jen postupujte tak a vyjasňujte vědomosti i nevědomosti posavadní o Slezsku. Snad že se přece podaří, přivésti mor. část tak řečeného Slezska nazpět k Moravě.

Na p. Viléma čili Vilhelma chystají se v Brně a v Olomouci profesoři našinci, a budou mu odporovati statečně, dotkne-li se jazyka. Tak to má býti; jen tím spůsobem porazíme Marše, Vybíraly a jiné škůdce větší a menší. Pasivnost posavadní přestaň konečně!

Fejfalík vydal hanebný spis o Ruk. Kr. Nejen že upírá jako šílenec pravost Rukopisu toho, ale i odepírá mu vší ceny éstetické a básnické, nazývaje básně epické v něm „kraft- und saftlose Bemühen“ a Rukop. sám „das Machwerk eines gewissen- und wissenlosen Fälschers (von J. 1817.)“. Mám za to, že ten chytrý člověk sám nevěří, co tu píše, nébrž že tak psal jen z p o m s t y, aby podráždil ty Čechy, kteří spůsobili, že k profesuře nepřišel (zvláště Jos. Jirečka a j.) Mimo vši pochybnost dostane za to více ještě nežli Dudík dostal, a bude toho zasluhovati. Nejlépe, kdyby nikdo té knížky nekupoval.

Právě jsem dostal z Brna seznam prenumerantů na literaturu. Jest znamenitý! Pozdravujte prof. Neumanna a Vaška a poroučejte mne p. dir. Kavkovi. Sám pak buďte zdráv i s milou rodinou svou. S tím jsem

Váš upřímný přítel

Al. V. Šembera,

bytem: Alservorstadt, Herrengasse, N. 91, St. VII. Th. N. 61.

IX. Ve Vídni 5. pros. 1860.

Drahocenný příteli! Vyť jste vždy jeden z nejčinnějších, kdykoliv jde o nějakou věc vlasteneckou, zejména literární; a tak i tentokráte poslal jste mi seznamenání subskribentů na litera-

turu, ač jsem Vám znamenitě později psal, nežli do Čech, dříve, nežli kdokolivěk ze sbíratelů českých, což Vám za nemalou zásluhu kladu. Vedle kteréhož seznamenání Vám tu posílám 23 ex. prvního sešitu dílu II., a 2 ex. dílu I., žádaje Vás, abyste exemplář darem přijal za své přičinění přátelské a v počty ho nekladl, jakož Vás i žádám, abyste listu s cenou nefrankoval a žádných dalších obtíží peněžitých si nedělal.

Těší mne, co mi připomínáte o p. Kříži, i to, že jste ve svazku s far. Lelkem, o němž opět něco slyšim, ježtō se podobalo, jako by ani k nám již přes hranice nehleděl. Až byste mu psal, neb se s ním sešel, pozdravujte ho přátelsky.

Co p. K. se týče, bylo mi vskutku divno, že takové prohlášení dal do Času, neboť z mnoha stran sám jsem zaslechl, že p. Wilhelm Slovanům nepřeje; a proč tedy muže takového v obranu bráti; ať skutkem ukáže, že šel do sebe.

Psaní Vaše, v němž jste si stěžoval na p. K. skrze článek v programu, náležitě jsem obdržel a myslil sobě hned, že přátelské obcování mezi Vámi bude se trhati.

P. Zap jest pohodlný, a snad Vás překvapí vytištěním Vašeho článku zároveň s dopisem.

Co se dotýče spisu Kořistkova, posud jsem ho neviděl, i musím hleděti, abych jej do rukou dostal. Budu k tomu též přihlížeti, by můj spis o pravěku Slovanů západních přišel do tisku, aby ty nešvary o těch Bojech celtických a Markomanech německých na vždy se z historie naší vyvrhly a počala se tisícíletou dobou křesťanskou i nová doba slovanská v pravěku moravském. Jen nakladatel aby se nalezl. I strany žádosti Vaší, aby se Vám hodin ulevilo, promluvím co nejdříve s dvorským radou Kleemanem; mluvil jsem s ním onehdy o Vás a projevil jsem mu přání své, aby se Vám dostalo nějakého úřadu při archivě Opavském s přilepšenou, abyste se nemusel jinam hlásiti a pracoval v dějinách Opavských, které vzdělavatelů velice mají zapotřebí!

Pište mi jen vždy, kdykoli byste si něčeho žádal, neb stížnost měl, mohu to několika orgány výše přednésti. Také se optám na to, co mi píšete o obligátnosti jazyka českého v Opavě. Učinil-li tak F—ch, jak píšete, tedy osvědčil, že jest ten, zač jsme jej měli. Dobře, že ho preložili jinam; nejlépe ale ovšem by se bylo stalo, kdyby ho byli dali do pust uherských.

Nynější místodržitel Moravský jest muž hodný a přeje také národnosti. Konal jsem pod ním r. 1849. zde ve Vídni přísahu co professor a poznal jsem, že ví, že jest původu českomoravského a hlásí se k němu. V Krajině byl miláček Slovenců, neboť se i jejich jazyku naučil, a nemohl-li pomáhati, alespoň nikdy jim neubližoval.

Vůbec podobá se, že jsme to nejhorší již přestáli, a že se nám nyní lépe povede; dej toliko Bože, aby na vrchu byli osvícení a nedopustili, by říše rozpadla se jako před r. 1848. na dvě polovice dle rozličných pravidel spravované; pak by bylo veta po všem, a nastaly by nám nové boje.

Pozdravujte pp. Neumanna, Vaška, Kunce a jiných našinců a buďte zdráv a šťasten. Naši všichni Vás přátelsky pozdravují; Vratislav se již zkouší v malých básničkách, a bude prý jedna od něho vzata do almanachu Vídenského „Dunaje".

Své paní choti nás poroučejte. S Bohem. V šetrnosti všeliké

Váš upřímný přítel

Al. V. Šembera,

Alservorst. Herrengasse, N. 91, VII. St. Th. 61.

X. Ve Vídni dne 8. ledna 1861.

Příteli drahocenný! Jste za to hodný, že jste mi 19. m. m. tolik nového z Opavy psal. Zvláště milá mi byla zpráva o časopise, jejž vydávati hodláte. Jest to myšlenka výborná a podniknutí chvály hodné, o němž, hledě k osobám, jež jste mi za spoluspisovatele jmenoval, se naději, že dobře se povede. Vy zvláště položte si za úkol, abyste budil vědomí národní pomocí domácí historie. Vímť dobře, jak místní a krajinské zprávy historické v té příčině působí. Tak na př. moje Dějiny Vysokomýtské ve Vys. Mýtě a krajině okolní lépe v probuzení smýšlení českého působily, než kterýkoli obecný spis historický, byť i sebe výtečnější. Snad že již brzy se dočteme programu, neboť nemyslím, že by se pp. Kolkovi a Vaškovi jakých překážek u vydávání činilo.

Co píšete o tom, že v knihách Opavských jazyk český dříve měl průchod, nežli v Krnovských, s tím se snáším, nemohl jsem toho ale v literatuře pověděti, když se ty archy tiskly, zpráv Vašich o knihách předních jsem neznal.

P. Vilhelm dělá v Brně velmi mírného Němce; psal mi o tom Brandl; Chlumecký pak naprosto hrá si na Slovana,

a mohl bych i jiné jmenovati, kteří nás od 8 let opustili a nyní se opět hlásí. Ale těm se věřiti nemůže, a půjde-li vše dobře, bude se museti o to pracovati, aby rovné právo ve školách provedeno bylo jinými orgány, nežli pánové výše jmenovaní a jim podobní. Ostatek Bůh ví ještě, jak se ty věci vyvinou a skončí. Kdo byl tak trpce sklamán, jako my, nedůvěřuje a jest opatrný. Nyní jen se ozývejte a, pokud možné, i v listech německých, kde Vás to bolí v Opavsku, jak co škol, tak i co úředního jednání týče. Snad by se všelico v obecnost podati mohlo, jak rychtářům dávána jsou nařízení německá atd. Též byste dobře činili, kdybyste nekupovali něm. listů vám protivných (Presse, Ost.-Deutsche Post a pod.) a schvalovali Wanderera. Tak se musejí protivníci trestati, aby jim ubylo předplatitelů.

Jak jste vyrozuměl, hodlá ministr ryt. Schmerling vlády zemské zase zříditi, a tedy i vládu Opavskou. Vedle mého zdání bylo by dobře, kdyby se v promemoriu zvláštním p. ministrovi ukázalo, jak by to bylo zbytečné a financím na ujmu, kdyby se mělo Slezsko opět učiniti zemí o sobě s dvěma hlavami, správcem a hejtmanem zemským. Měla by se rozebrati krátce historie, jak Opavsko povstalo a jakým nenáležitým spůsobem od Moravy odtrženo bylo, a navrhnouti (jak jsem já to již napsal r. 1850. do Lloyda), aby se Opavsko přidalo k Moravě, Nissko a Těšínsko aby zachovalo jméno „Slezsko", Těšínsko však aby v příčině administrace bylo dáno ke Krakovsku, jako Zátorsko a Osvětímsko. Poněvadž ale nyní ministr již není samovládce, jako býval Bach a Gołuchowski, musela by se také podati petice ke sněmu moravskému a českému, aby se o to přičinili, by Opavsko navráceno bylo k Moravě. Při tom mohlo by se navrhnouti, aby Morava, rozšířena Opavskem, obdržela jméno „království", jak slula před 1000 roků, by přestalo ponižující jméno „markrabství" z doby nadvlády německé a Morava v titulu císařském i v řadě zemí korunních postavena byla vedle Charvát a Slavonska a nikoli na konci. — Ježto já jsem se z historických studií Opavských již vytrhl, činím Vám návrh, kdybyste Vy, maje vše v paměti, promemoria nedlouhé, ale jadrné sestavil a v konceptu mi poslal, já bych je pak na náležitém místě odevzdal a smluvil se s prof. Brandlem v Brně, aby připravil z toho petici ke sněmu. Shodujete-li se s tím, tedy tak učiňte, zachovejte ale věc tajnou, abyste v Opavě nespůsobil sobě záští u šosáků.

Minulý týden byl jsem u ministra Schmerlinga a mluvil jsem s ním kromě úřední záležitosti o vyhlašování zákonů též o věcech školních a soudních v Čechách, na Moravě a Slezsku.

Co jste mi podotkl o archivářství opavském, že nezávisí na minist. vyučování, nebylo mi tajno. Prof. Cholava a Sawczynski přeloženi jsou z Krakova do Bukoviny, že napomáhali jazyku polskému u žáků. P. Smolka však se jich tu ujímá, aby nemuseli do vyhnanství. K novému roku mnoho dobrého Vám přeji. S Bohem.

Váš upřímný přítel

Al. V. Šembera.

P. Winkler, který Vám báseň poslal, jest kand. prof. a statečný Hanák od Plumlova.

XI. Ve Vídni dne 8. března 1861.

Drahocenný příteli! Měl jsem opravdové potěšení, obdržev program Opavského Besedníka a vida z něho, že se nižádným překážkami a nesnázemi nedáte svésti od svého předsevzetí. Bůh Vám dej síly a vytrvalosti, a budete se časem radovati z díla svého. Jako Opavané byli první, jenž měli jazyk národní v deskách zemských, a poslední, jenž od něho upustili, tak statečně budou i příště státi při národnosti, jak mile se v nich náležitě probudí i upevní. Totéž spatřujeme vůbec již nyní na Moravě a zvláště na Hané!

Na přiloženém lístku máte seznamenány prenumeranty na Besedníka ve Vídni, jenž se dosud přihlásili. Těch 8 zl. 19 kr. odevzdejte z peněz na literaturu sešlých p. prof. Vaškovi, aby se ušetřilo zbytečného porta; prvé však nahlédněte v poznamenání prenumerantů, zda-li mezi nimi již není p. řed. Bílka, který již dávno dal mému synovi Vratislavovi určitou sumu peněz na Besedníka napřed, a bylo by možné, že Vratislav tyto dni peníze p. Vaškovi zaslal, mně toho neopověděv. Bylo-li by tomu tak, tedy 4tý prenumerant na přiloženém lístku odpadne. Vratislav v tu chvíli, co toto píši, není doma, abych se ho optal.

Mimo to jsem programy, jež mi p. prof. Vašek zaslal, odeslal p. děkanovi Markovi do Libuně a faráři Černému do Studnic v Čechách, též p. Nedopilovi, hospod. radovi barona Siny, zde ve Vídni atd. Mám za to, že těch 60 prenumerantů, kterých se Vám posud nedostává, brzo se sejde.

U pánů Jirečků jsem byl a poptal jsem se na ten honorár. Dor. Hermenegild pravil mi, že Světozor honoráru neplatí, leč by to zvláště předložil administrátorovi novin, dokt. Beckovi; z Rozprav pak že Vám bude moci poslati honorár teprv, až dostanou od knihkupce Grunda peníze mezi Velikonocí a Svatodušními svátky, jak prý Vám o tom v listu svém zmínku učinil.

Co pánové Hein, Dietrich a pod. v Opavě proti češtině tropí, toho si nepřipouštějte. Hein jest obyčejný advokát, který nyní se durdí proti češtině proto, že sám česky neumí, a má za to, že bude míti snad nějaké skrácení. Poznal jsem jej minulého léta zde ve Vídni osobně; neboť k vybídnutí z mnoha stran zašel jsem k němu v příčině zákonníka říšského a zachování redakce, při kteréž jsem; mezi tím pak, co jsem mu věc zajisté důležitou přednášel, četl on, naproti mně sedě a jedním uchem mne poslouchaje — Fremdenblatt, *NB.* říšský rada a vůdce strany — Fremdenblatt. Litovalť jsem v skutku, že jsem k němu zašel a s ním o té věci mluvil.

Že našemu jazyku národnímu nastanou lepší časy, o tom nepochybuji, však zdali již nyní anebo o něco později, netroufám sobě předpovídati. V ministerské radě nedostává se nyní ministrů slovanských co zástupců rovného práva; snad ale, že se to stane, a pak již to půjde ku předu pomocí sněmů.

Vaší milé rodince přeji zdaru a prospívání od srdce, zvláště mladince Zdeňce, jmenovkyni mé dcery, o níž jste snad četl, že byla na slovanském bále za Hanačku přistrojena v oděvu nevěstinném od Kostelce od Prostějova dovezeném.

Pozdravujte přátelsky p. prof. Vaška a příležitě vyřiďte poručení p. far. Lelkovi. S Bohem. Buďte zdráv a pamětliv

svého upřímného přítele

Al. V. Šembery.

Moje Paměti města Olomouce se tisknou; bude při nich 8 obrázků.

XII. Ve Vídni 21. srpna 1861.

Příteli drahocenný! Rozuměli jsme si dobře obapolně, zasílajíce sobě list na subskripci Olomouckou, jak to učiniti, abychom nemuseli v těchto časech na peníze chudých zbytečně krejcarů vydávati. Na list mi vrácený odesílám Vám tedy 9 výtisků Pamětí

Olomouckých po 1 zl. 50 kr., žádaje, abyste výtisk 10. na znamení oddanosti mé laskavě darem přijal.

Spis tento vydán pomocí Matice Moravské a stojí okolo 450 zl. Vešel jsem v závazek, že Matici splatím, co mi napřed dala a proto mi na tom záleží, aby se mi peníze sešly, jakož i proto, že Hölzel Olom., jemuž jsem v loni ten spis k vydání podával, nevida užitku, přijmouti se ho zdráhal. Učiňte tedy, co Vám možného. Psal jsem osobně purkmistrovi Olomouckému Kreimlovi a vicepurkmistrovi Hainovi, aby prenumeraci v měšťanstvu zavedli, a dostal jsem arch nazpět s podpisem: 1 Ex. der Gemeinderath der Stadt Olmütz, 1 Ex. Bürgermeister, zus. 2 Ex.! Není-li to hanba!

Snad byste mohl tu knížku několika řádky v Besedníku oznámiti, ačkoli se to již předběžně stalo. Účel spisu poznáte z předmluvy, a mám za to, že na Hané tomu porozumějí a zachovajíť se dle toho, budou-li Olom. Němci sobě hráti na pány.

Co se týče honoráru Vašeho za článek v Rozpravách Jirečkových, ničeho Vám říci nemohu. Já jsem Jirečkův neviděl snad od jara, a jest to nemilé, býti exekutorem, kde není vůle, dávati sám od sebe.

Ty dni četl jsem v Nov. Brn., že v Opavě od nového školního roku na gymn. i na reálce k žádosti rady městské zase se má češtině učiti co předmětu neobligátnímu, a to schválením ministerium státního. Až byste mi psal, dejte mi vědomost o tom, aneb připomeňte v Besedníku, zdali tomu tak.

Já nyní zanešen jsem tiskem zákonníka občanského a zůstanu za tou příčinou celé prázdniny ve Vídni. Napsal jsem o tom tu několik řádků, jež laskavě do Besedníka položte.

Jak pak se daří Besedníku? má již budoucnost pojištěnou? Pán Bůh žehnej pracem Vašim v oněch končinách ondy rázného smýšlení slovanského!

Poroučejte mne příležitě pp. řed. Kavkovi, p. Pražákovi, Lelkovi a jiným našim a mějte se na všem dobře a šťastně.

Váš upřímný přítel

Al. V. Šembera.

Alservorstadt, Herrengasse, N. 91.

XIII. Ve Vídni dne 17. října 1861.

Drahý příteli! Poslední Vaše milé psaní mne nezastihlo ve Vídni; když totiž jiní se vraceli z prázdnin, zajel jsem já sobě do V. Mýta a do Brna na prázdniny, ovšem jen na nemnoho dní. Tím mne mějte omluvena, že jsem hned nepsal.

Za odeslané peníze přátelsky Vám děkuji, a přál bych, abych se Vám mohl v podobné věci odsloužiti.

Co se týče postavení gymnasium opavského, mluvil jsem o tom před několika již nedělmi s minist. radou Kleemannem. Pravil mi, že k tomu ještě jest daleko, poněvadž fond na zvýšené platy posud není vyhledán, jinak ale, kdyby k tomu přišlo, že s nikým z Vás profesorů nižádné změny se nestane, leč té, že byste dostali v Opavě samé vyšši platy. Přeložení profesorů na jiná gymnásia že se muselo státi tehda, když z gymnasium třídy III. učiněno gymn. třídy II., poněvadž tehda byli v Opavě suplenti, a nemohli na gymnasium třídy II. zůstati.

O povolení, abyste byl zproštěn několika hodin týdně, zmínil jsem se Vám již v loni, kdež mi řekl p. Jireček, že to má nesnázi z příčiny financí, protože by museli suplentovi dáti nějakou náhradu. Nyní jsem se na to znovu neptal.

Češtiny na gymnasium opavském ani dotýkati se nechci, abych se nezlobil. Já bych se v žádné jednání s strany toho nedal, leč pod minimum, aby jazyk český byl obligátní a učilo se mu v dostatečném počtu hodin. Jak se ti cizinci, od králů českých laskavě do Opavska přijatí, nafukují, jazyk národní, domácí z ústavů cís. královských vystrkujíce. To musí býti jináče.

Kalendář Prouskův jsem náležitě obdržel, a děkuji Vám zaň přátelsky. O Besedníku psal jsem do Prahy a mluvil jsem zde poslancům říšské rady, co jsem mohl. Ale jak obyčejně bývá, schvaluje se to, co navrhuji — a skutek utek. Však setrvejte u vydávání Besedníka, pokud jen můžete, snad se to k lepšímu obrátí, až jen ta politika se trochu utiší. Jaké nesnáze máte s tím, nejlépe já se mohu domysliti, co vydavatel literatury, Pamětí Olomouckých a Zákonníka občanského. Jak šla literatura živě od ruky r. 1858. a jak mdle jde nyní. Pamětí Olomouckých ani mi posud v Praze neohlásili, ač jsem jich o to žádal, a nerozešlo se v Čechách ani 10 exemplářů. A jak to půjde se Zákonníkem, který bude asi státi na 1300 zl., Bohu povědomo. Poslal jsem před 14 dni arch na předplacení Zákonníka presi-

dentovi Schweidlerovi do Opavy. Zda-li pak ho dal do cirkulace a naleznouli pak se odběratelé na tuto knihu skutečně důležitou? Spoléhal jsem se také na to, že bude nyní zřízená stolice česká v Praze zákonníka občanského, ale nepřichází to ke konci. Buďte tak laskav a oznamte v Besedníku prenumeraci dle přiloženého listu.

Lituji velice, že jsem Vás nevyzval, abyste se hlásil o archivářství zemské v Brně. Měl jsem za to, že Vám bude svěřen archiv v Opavě, a že tam budete moci s vyšším příjmem stálou službu konati; nepřišlo-li by to ale k místu, lépe by Vám bylo bývalo v Brně. Brandl jest obojetník, a nenaději se mnoho do něho.[1])

Pozdravujte přátelsky prof. Vaška a jiných našincův a mějte se na všem dobře a šťastně. Že jsme se po mnoho letech opět shledali s pat. Lelkem, p. L. Vám nepochybně vypravoval. Buďte zdráv.

Váš upřímný přítel

Al. V. Šembera.

Máte-li práci nějakou do Musejníka, pošlete ji bibl. a redakt. A. Vrťátkovi, též se hlaste o honorár. Vrťátko jest velmi hodný muž.

XIV. Ve Vídni dne 20. března 1862.

Drahocenný příteli! Vedlé žádosti Vaší zašel jsem včera k minist. radovi Kleemannovi, i řekl mi, že on v příčině Vaší dovolené ničeho činiti nemůže. Vy máte prý dekret v ruce, a jest prý na vládě zemské a na p. řediteli gymnasiálním, aby na Vaše místo suplenta vyhledali a dali mu subvenci náležitou. Učitelové z Uher během tohoto půlletí nikam nebudou přikazováni, k těm ať se tedy nehledí. Hlaste se následovně, by neprodleně za Vás byl ustanoven suplent.

Měl jsem právě úmysl, poslati redakcí Besedníka návěští o zákonníku občanském; abych neměl dvoje psaní a dvojí expedici, přikládám tuto 450 ex., ač jestli jich dosti, a žádám Vás, byste je odevzdal expedici Besedníka (nevím, jestli to p. Vašek nebo p. Pečenka), by je k nejprvé příštímu číslu přiložili, a oznámili Vám, co se za to platí, načež když mi to v nefrankovaném listě oznámíte, ihned expedici peníze pošlu. Vímť sice, že to oznamování mrtvé mnoho nepomůže, chci však nicméně občanům

[1]) V tom se Šembera ovšem mýlil.

Opavským znovu tu důležitou knihu na pamět uvésti. Posud jen z dvou okresů, Klimkovského a Bohumínského, okresní exemplářů žádali, z jiných nic ještě nedošlo, jmenovitě z Opavského, kdežto jsem s p. okresním Czeglejem osobně znám. Není snad přívrženec Heinův a Dietrichův? Scházíváte-li se snad s ním, optejte se ho na to a doložte, že se tomu velmi divím, že posud nic neučinil, ježto jest to povinnost úředníků, aby pečovali o rozšíření známostí zákonů občanských.

V mé otčině Vysokém Mýtě sestavil se k mému vyzvání výbor, který zamýšlí vystavěti aneb obnoviti Otakarské věže nad branami a zavádí k tomu konci sbírku mezi přáteli starožitností vlasteneckých. Přispívatelé budou zapsáni do památní knihy, i měl bych z toho radost, kdyby alespoň jedno neb druhé jméno bylo také ze Slezska, a píšu v té příčině p. Lelkovi, jemuž přiložené psaní laskavě poštou pošlete; i Vám přikládám program, jestli by snad p. Pražák neb některý zámožnější milovník starožitností nějakou maličkostí přispěl. Přiložil jsem program německý, nemaje právě výtisků českých. Výslovně ale dotýkám, že Vás osobně naprosto nechci obtěžovati, ježto Vás se to netýče a máte jiných vydání množství. Nesejde-li se nic, nebude proto zle.

S tím se Vám na všem dobře míti žádám a jsem v šetrnosti všeliké

Váš upřímný přítel

A. V. Šembera.

XV. Ve Vídni dne 4. července 1862.

Drahocenný příteli! Ze zpráv Vašich, které jste mi laskavě dal o svých pracích, měl jsem opravdové potěšení i přeji, aby se Vám v nich dobře dařilo, jak co se týče spisu o Rakousku, tak i prací v archivě. Z těchto studií archivářských mohl byste snad něco podati do Musejníka, ježto p. Vrťátko má nedostatek článků a nemůže proto u vydávání svazků řádně pokračovati, ačkoli vím, že vystrčili páni ve výboru práce historické do Památek archeologických. O knihách opavských, pokud mi vědomo, ani do r. 1848. ani později od nikoho nic nepsáno, leč co jsem já dal do Musejníka r. 1847 a co jste Vy psal v Rozpravách. Článek svůj Vám tu přikládám, pakli byste Musejníka neměl, časem mi ho zase vraťte.

Dle žádosti Vaší posílám Vám tu ku potřebě k „známosti vlasti Rakouské“ výtisk mé mapy schválně učiněný. Shledáte na ní snad mnohé místní jméno ve Slezsku rak. i pruském Vám neznámé, ježto jsem nejen pilně pročetl desky opavské, ale písemně na mnohá jména v Prusku se poptával. Při té příležitosti prohlédněte bedlivě na mapě krajinu, kde jste zvláště znám, zejména okolo Vaší otčiny, okolo Opavy atd., a vytkněte mi, kdyby někde v něčem bylo pochybeno, neboť rád bych, aby byla mapa v každé příčině správná co nejvíce a vyšla konečně na světlo Boží r. 1863. Co názvosloví se týče, dotýkám, že na mapě vždy jest jméno dle desk neb diplomů, a varianty že budou v knize, která se k mapě přidá. Však kritisujte bez okolků; přibylo-li v Opavsku a Těšínsku v posledních letech silnic, požádejte p. Pražáka, aby mi je do mapy vkreslil; však jinde mapy neukazujte. Na spis p. Kunze ptal jsem se p. Jirečka; řekl mi, že p. Kunz co nejdříve dostane odpověď od ministerium; více nepodotkl. Též jsem se ptal na knížku p. Hradeckého, kterou mi p. H. nedávno poslal, však o té p. Jir. ničeho nevěděl, připomínaje, že snad ještě k ministerium nedošla. Optám se však ještě jinde; prozatím to p. Hradeckému vyřiďte a spolu poděkování za knihu mi zaslanou.

Přikládám tu 6 exemplářů „Pamětí Olomouckých“ k tomu konci, abyste je rozdal studentům vlasteneckým, kteří by jich s prospěchem užiti mohli. Neví se, kde padne seménko na dobrou půdu, a buditi v mladících zalíbení v dějinách domácích, to předkem a nejprvé potřebí, jakož nejlépe víte.

Buďte tak laskav a zapravte za mne připojených tu 1 zl. 20 kr. na 2 půlletí Besedníka Opavského; p. Vaškovi pak vyřiďte, že jsem psaní jeho obdržel a též p. Bílkovi ku přečtení ho propůjčil.

S p. Czegleyem jsem znám osobně a divím se, že ku prospěchu zákonníka ničeho nečiní. Zde nejde o jazyk, nébrž o poučení lidu o věcech nad jiné potřebných, a jest to povinností každého řádného úředníka, rozšiřovati známost zákonů. Nečinil-li by toho p. Czegley mezi Moravci z kyselosti k jazyku našemu, zasluhoval by, aby ho přeložili do Cukmantlu někam, a neopominu příležitě to podotknouti hr. Belcredimu, pakli mi p. Cz. na dopis můj, s nímž jsem mu i zákonník poslal, neodpoví. Znám takových pánů na Moravě několik. Naproti tomu p. Kovář Fridecký všechny obce okresu svého zákonníkem již opatřil,

a divím se, jak mohl dáti obcím takovou odpověď v příčině jazyka českého, jak se mu (Komárkovi?) v Nár. Listech vytýká.

Gymnasium Litoměřické prohlášeno za pouze německé, jak jste nepochybně četl. Jen tak dále! Tento obnovený odpor proti národnosti naší nejvíce mne přiměl, že jsem přijal zvolení za poslance do českého sněmu, bych rozmnožil počet bojovníků Božích. Jinak jest to nepohodlí a oběť.

Budu tomu rád, sejde-li se i sebe méně pro starožitnosti Mýtské v Opavě, jen pro to znamení vzájemnosti. Pozdravujte všech přátel a známých a mějte se na všem dobře a šťastně.

Váš upřímný přítel

A. V. Šembera.

XVI. Ve Vídni dne 11. května 1863.

Drahocenný příteli! Vrátiv se ze sněmu z Prahy a nabaživ se politiky až do sytosti, obracím mysl svou, pokud práce úřední toho dopouštějí, opět k literatuře i míním k vyzvání přátel svých vydati konečně pojednání o nářečích a různořečích československých, jež jsem již před lety započal, ale nedokonal. V něm podávám hlavní známky každého různořečí a příklad: „Bájku o slunci a stromech", jak v jednom každém různořečí zní. Z připojeného vypsání „různořečí Opavského" vyrozumíte, jak asi práce ta vypadá, i buďte tak dobrý a přečtěte to třeba s p. Vaškem Opavanem, zdali tak vše dobře. Shledáte-li co vadného, odvarujte či vyškrtněte to, schází-li co, doplňte a vůbec provozujte censuru ab ante, neboť jen kdo v krajině jest živ a řeč zná ze života, může co dokonalého podati. Kromě toho Vás žádám, kdybyste mi napsal přiloženou bájku tak, jak se u Vás v Lipňanech mluví, ježto bych měl rád dva rozličné texty hanácké a mám toliko jeden z Olšan, jak mi jej napsal nebožtík Bečák Olšanský. Nejsou-li odchylky patrné, mohl byste je pro ušetření práce napsati do textu Olšanského.

Četl jste snad již v novinách, že syn můj Vratislav (jak víte, naroz. r. 1844. v Olomouci) vydal svazeček básní. Posílám Vám je tu, žádaje, byste za těžké neměl a třeba jen několika řádky v Besedníku je oznámil. Vyšly bez mého vědomí, jak poznáte z chyb tisku v německé tiskárně nadělaných, neb chtěl jsem, aby Vratislav prodlel s tím, až by měl odbytou zkoušku

maturitní, která mu nyní nastává, on však nicméně dal je do tisku i s tou pichlavou recensí na konci.

S nově jmenovaným správcem Vaším zemským jsem dobře znám: jest hodný muž a umí dobře moravsky. Představte se mu příležitě a odvolejte se na mne, že jsem se chválně o něm zmínil. Snad Vám bude moci v mnohém prospěti. Byl ty dni ve Vídni a dojede snad brzo již do Opavy z Branek, kde jest bydlením.

Kdybyste měl příležitost mluviti s presid. zemského soudu p. Schweidlerem, vyřiďte mu ode mne úctu a poděkování za odeslané mi peníze za Přídavek k zákonu občanskému a přijměte od něho jeden ex. Přídavku, jenž u něho zůstal neprodaný, i pošlete mi ho. Odbyl-li knihkupec Bergmann z 5 ex. Zákonníka mu poslaných něco a chtěl-li by mi poslati peníze, mohl byste je také od něho při jednom přejmouti. Nemějte mi za zlé, že Vám takové věci ukládám.

Jak pak se Vám vede s Vašimi pracemi historickými? Jak jest to s archivem zemským. Jest Vám již aneb bude Vám svěřen? Lituji, že jste nepřišel do Brna; to by bylo místo schopnosti a pilnosti Vaší přiměřené a spojené se slušným platem.

Pozdravujte p. Vaška a všech národovců opavských a pište mi hezky mnoho. S tím se Vám na všem dobře míti žádám a jsem

Váš upřímný přítel

A. V. Šembera.

Josefstadt, Lederergasse, N. 23.

Psaní nefrankujte.

XVII. Ve Vídni dne 12. září 1863.

Drahocenný příteli! Moje mapa Moravská se již dodělává a vydána bude ještě r. 1863. Abych chyby jakékoliv ještě před tiskem odvaroval, rozesílám ji po částkách znatelům jedné každé krajiny, a též Vám tuto posílám ještě jednu část Opavska, abyste ji ohledal, a shledal něco vadného, opravil a doplnil.

K tomu konci položil jsem Vám na přiloženém listě některé otázky, na kteréž mi laskavě odpovězte.

Hory naleznete popsány tak, jak jste si toho žádal. Prostudoval jsem spis Kořistkův a dal jsem vyrýti netoliko mnoho nových jmen, ale nejméně asi 250 míst popsal jsem dle výšky, jak uvidíte u Sněžky (Altvater) a jiných hor, u měst Bruntálu, Krnova, Opavy atd. Přihlížel jsem tedy k tomu, aby mapa v každé

příčině dosti činila. A však nevím, jak bude s odbytem. Náklad jest veliký. Až vydám program, spoléhám se zvláště na Vás, že co znatel posudek o ní pronesete, dle potřeby i také po německu. Nebudu snad neskromný, když podotknu, že co názvosloví topického se týče, posud podobné mapy (Vlachy snad vyjímajíc) v Rakousku není.

Některá jména hor při prvním otisku nejsou dost jasná; později vystoupí lépe. Hungerberg jsem nazval Hladnou, Hundsrücken či Fichtbuh „Psí hřbet“.

Nevím, zdali jsem o novém roce zaplatil prenumeraci na Besedník na celý rok, nebo jen na půl léta. Jsem-li co dlužen, dejte mi věděti, bych to doplatil.

Těším se na Váš spis o Rakousku, který prý se tiskne, i litoval jsem, že Vás nebylo v Brně při slavnosti Cyr. Metodějské.

Pozdravujte p. Vaška a všech upřímných našinců a mějte se na všem dobře a šťastně. S tím jsem

Váš upřímný přítel

A. V. Šembera.

Josefstadt, Lederergasse, N. 20.

Listu nefrankujte a dejte mi zprávu co možná nejdříve.

1. Píšete, že dle Vaší vědomosti šla stará hranice mor. slezská přes kopec Ulrich. Já však vedl jsem tuto hranici, totiž posavadní diecesánskou, od Vrbna údolím ke Sněžce Wismberské a nikoliv přes Ulrich vzhůru. Nemám tu chybu? Nejste-li mého zdání, naznačte, jak by měla tudy jíti hranice diecesánská.

2. Na silnici z Bruntálu do Karlsbrunnu jest osada „Morgenland“, kterouž snad také Ens (kolem 10 domů, 48 duší. Ens III. 233.) připomíná. Vy jste tam tudy jel; jak pak jest asi velká výše neb níže 100 obyv.?, a nemá českého jména? Dle počtu obyv. řídí se písmo na mapě.

3. Co pak jest to ten Kessel (Kotlina?) u Ense (10,118) a kde to leží? Bylo by potřebí udělati tam puntík na mapě.

4. Nazývají Moravci „Latern“ u Otic Lucernu (u Lucerny) a kde to leží? (puntík tam udělejte).

5. Malý Klokočůvek jest dobře, nikoli Klokůvek.

6. Českomoravské pohoří srovnává se dle mého mínění s povahou té krajiny; vždyť pohoří nejsou hory. Pahrbina by se mi nelíbilo.

Jsou štace na opavské železnici nyní dobře?

7. Co jste mi připomenul o Tříhrázném rybníku u Studené, tomu jsem nevyrozuměl. Mám za to, že na mé mapě tam není pochybeno.

8. Hranice zemské, krajské a národní (českoněmecké, polskoněmecké, polskočeské a mor. nářečí) budou malovány; hranice diecesánské, soudní a okresní dám malovati jen tomu, kdo za to požádá a zvláště zaplatí, byla by jinak přílišná strakatina.

9. V posledním čísle Besedníka Op. čtu, že u Hulčína na silnici do Ratiboře jsou Jarkovičky (kde se Janda narodil); v deskách Opavských ale jsou „Darkovičky", a „Hučnice" já na mapě nemám.

10. Schellenberg, Lobenstein, Czewelin. — Schellenberk dal jsem již z mapy vyjmouti; a nevím, neměl-li bych dát vyklepati také Lobenstein. P. Lelek mi psal, že ve Vodce a Branici toho jména nikdo nezná; těm zříceninám říká lid „zapadnutý zámek". Také jméno Czvilin, Čelyň neb Čelín naprosto jest tam neznámé. Lobenstein jest ves Uvolno. A jest jisto, že tak vzdálený hrad až u Kostela nad Krnovem též slul Lobenstein? A co by to byl ten „Čelyn" r. 1383., o kterém mi píšete? Nečetl jste snad Celyň místo Czwilin neb Czewelin a není toto chybně čteno místo Uwalno? V jednom něm. kalendáři v Opavě vydaném jest historie o popsání „Burgberku" u Krnova, a tam se vždy klade Czwilin neb Czewelin-Lobenstein (hrad). Vyšetřte to v listinách. V diplom. Bočk. k r. 1288. Beneš de Lobenstein, v diplom. Bočk. k r. 1289. Beneš de Vualen (Uvalno), v diplom. Bočk. (IV. 349.) Bohdalus, burcrav de Czewelin.

XVIII. Ve Vídni, 25. ledna 1864.

Drahocenný příteli! Což sobě asi o mně myslíte, že Vám nepíši, ježto jste mi o Vánocích vzkázal, abych se přimlouval na místě náležitém za Vaše přeložení do Prahy, a kdežto jsem posledně byl psal, že obdržíte mapu Moravskou, jak mile bude hotova, a návěští, že jest hotova, již od polovice prosince do světa rozesláno jest.

Z přiloženého listu, který jsem včera po městské poště obdržel, vyrozumíte, že mi p. Rojecký vzkázání Vašeho, jak mu bylo uloženo, nevyřídil, a nyní teprv, když se dočetl v Novinách, že jste přesazen do Prahy, si na to vzpomněl a se omlouvá.

Nevěda ničeho o Vaší žádosti, nemohl jsem tedy ničeho učiniti a nemohl jsem Vám také psáti.

Co mapy se týče, jest ovšem již od nového roku vytištěna, ale posud neobdržel jsem ani jediného exempláře kolorirovaného, a ježto jsem Vám výtisk malovaný poslati chtěl, odkládal jsem s psaním, až by kolorista donesl exempláře malované. Že tomu tak, nedivte se, neboť kolorování mohu svěřiti jen rukoum umělým a zběhlým, nemá-li se malbou špatnou neb obyčejnou mapa pokaziti, a koloristů zběhlých jest málo, a mají nyní jiné práce pilné.

Abych Vás tedy déle nenechal čekati, posílám Vám tu výtisk průbní, kterýmž vezměte za vděk; rozeznává se však od výtisků čistých jednak tím, že tyto mají hranice zemské a krajské červené (ponceau, mor. barva zemská), že tisk je mnohem čistší z ploten zcela vyčištěných a papír pěknější, konečně že ještě všelico poslední chvíli opraveno jest, kdežto na průbním výtisku jsou zde onde některé chybičky, třeba ne právě v Opavsku.

Buďte tedy tak laskav a napište nějakou úvahu o té mapě, možná-li Vám, česky a německy, a pošlete mi ji, bych ji dal dle Vašeho zdání třeba do Mor. Orlice a do Něm. Víd. Novin (Wochenschrift). Materiálu máte v Programu přiloženém hojnost, zvláště byste mohl vytknouti, že ta mapa bude úředníkům, obcím a duchovním c y n o s u r o u, a že by tedy ta mapa měla býti v Moravě a Slezsku v každém domě úředním a obecním, na každé faře, ve školách a bibliotékách gymnasiálních, škol reálních atd. Jde tu o to, aby se úřadové, starostové, duchovní, ředitelové škol a pod. vybízeli, aby si mapu zjednali, nebo bez takového vybízení se t a l í n á m a s a n e h n e. Od 19. pros. rozesílám návěští (rozesláno po poště více než 1500 výtisků) a mám posud jen asi 50 prenumerantů! (z Čech 9, ze Slezska, ze Slovenska a z Rakous ani jednoho); mají-li se ale jen útraty kreslení, rytí a tisku zapraviti, potřebí 500 odbiratelů po 6 zl., ježto náklad činí výše 3000 zl.

Dále byste mohl v české úvaze poukázati k tomu, kterak ta mapa přispěje k poznání vlasti. Pohlédněte jen na ten věrný obraz země Moravské, jak představí se Vám před oči minulost slovanská, a to vědomí, že jsme tu bývali sami domovem! Však tu opatrnosti potřebí, aby se neřeklo více, než radno.

Mimo to můžete směle říci, že jest mapa pravé dílo umělecké a že jest slušnou a důstojnou památkou r. 1863. Pochybuji věru, že se kdo po mně v 50 letech do podobné práce pustí, aniž toho bude potřebí, zvláště když by ještě spis vyšel; neboť pak má Morava správnou mapu místní a jazykovou (top. a ethnografickou), výšeměrnou (hypsometrickou), geognostickou (právě se dělá ve geolog. ústavu ve Vídni) a katastrální (od geogr. ústavu). Zajisté žádná země v Rakousku nemá takových map jako nyní Morava.

Můžete-li v Opavě k rozšíření mapy jinak přispěti, učiňte tak, dokud jste v Opavě. Poslal jsem návěstí o mapě p. baronu Pillerstorfovi a požádal jsem zvláštním dopisem p. praesid. ryt. Schweidlera, aby zavedl u soudu prenumeraci; měla by míti obecní rada Opavská, archiv zemský a Museum po exempláři, u okresního úřadu měl by býti výtisk, též gymnasiální bibliotéce; však pochybuji, že bez zvláštního tlaku se co stane. V Něm. Brodě v Čechách působením národovce úředníka shledalo se 6 prenumerantů, mezi nimiž obecní rada a bibl. gymnasiální; v celých ostatních Čechách přihlásili se posud toliko 3 předplatitelé.

Vaše přesazení do Prahy mne překvapilo. Hledě k věci, těžce to ponesu, že Vás nebude v Opavě, kde jste mnohonásobně a zdárně působil, a nenaleznete nástupce sobě rovného. Byl bych alespoň přál, když by v Opavě stání Vašeho nebylo, abyste se byl dostal do Brna neb do Olomouce, byste byl zůstal v Moravě. Však Vám osobně přeji štěstí. Toliko důvěrně Vám radím, znaje, jak se věci mají v Praze, abyste se na gymnasium připojil k prof. Zikmundovi a direktorovi Nečáskovi; požívají oba v Praze vůbec a v straně národní zvláštní důvěry, oba jsou údové Besedy měšťanské, choďte tam tedy s nimi; mimo to hleďte si společnosti archiváře Erbena, bibl. Vrťátky, rady Štorcha, Vocela atd. Naproti tomu, co prof. Hanuše se týče, buďte opatrný, on se neslušným chováním svým k nebožtíkovi Hankovi, k Vocelovi atd. vší důvěry zbavil, jíž nenabude již nikdy. S Gindelym a pod. obcujte jen co s historikem; ostatek možná, že se v Praze shledáme a povíme si více.

Spor náš o „Čelyň“ a Schellenburg a Lobenstein konečně se snad rozhodne. Ty dni pravil mi p. Prasek a ještě jeden Moravan Opavský, že jejich krajané okolo Milhostovic nazývají

kopec nad Krnovem „Cvilín", že chodí na pouť na „Cvilín". I nastojte, v listu orig. z r. 1282. jmenuje se Benešius de „Czvilin", burchravius Znoymensis, a v jiném listu z r. 1288. Bohdalus, burcravius „de Czevelin" (Boč. IV. 272, 349), a v pojednání o Buchberku u Krnova, tištěném v něm. kalendáři Opavském asi z 1855., klade nejmenovaný spisovatel vždy Czwilin za synonymum Lobensteina tak, že by se shodovalo s pravdou, co Vám řekl doktor Ochler, že die böhmischen u Branic praví: zapadnutý zámek (wüstes Schlosz) aneb Czelin = Lobenstein atd. Snad abych tedy na mapu položil na místo Lobensteina jméno v lidu běžné „Cvilín"? Co to ale znamená?

Konečně mám k Vám žádost malou, kdybyste mi poslal seznamenání údů sněmu slezského z min. roku; snad že bych dal vytisknouti sněmovníky české, moravské a slezské pospolu v knížce „Základy státní král. Českého", by tam byli korunáři všichni pohromadě.

Též připomeňte knihkupci Bergmannovi, aby mi poslal, co se mu sešlo za zákonník; již to trvá od r. 1862.

Pozdravujte pana Vaška a všech věrných a mějte se na všem dobře a šťastně. S Bohem.

Váš upřímný přítel

A. V. Šembera.

Josefstadt, Lederergasse, N. 23.

XIX. Ve Vídni, 31. března 1865.

Drahocenný příteli! Již dávno mám pro Vás připravený exemplář Dialektologie, nepřišel jsem ale k tomu, abych Vám jej odeslal; přijměte jej co upomínku na Vás. Taktéž mám od roka uchystané do Musejníka pojednáníčko nebožtíka učitele Taubra o horáčině Moravské, kteréž Vám též co novému redaktoru tohoto časopisu zasílám.

Těší mne to, že Vás na místo p. Vrťátka za redaktora zvolili, i naději se, že jako předchůdce Váš budete ruku držeti nad historií a jazykovědou v Musejníku. Nesnáším se s těmi změnami, které se mají státi ve zřízení Musejníka, a přál bych, aby se dále vydával v tom způsobu, v kterém se vydává nyní již bez mála 40 let. Vímť sice, že byl p. Vrťátko v posledních letech často v nesnázi, nemaje dostatek článků, ale vyzýváním spisovatelů poněkud ochablých bylo by se pomohlo, povrchnost

nynější nebude vždy trvati, a orgánů pro historii a literaturu vždy budeme míti zapotřebí.

Jak budou moci tři redaktoři jeden časopis redigovati, aby si nevadili, tomu nerozumím; říkává se, že dva kohouti se nesnášejí na jednom smetisku, a tu se mají snášeti tři, a to kohouti s notnými hřebeny. Uvidíme, jak to s tou theorií půjde v praxi. Na Vás vznáším žádost, abyste přičiňoval se o to, by Musejník, třeba i stenčený, podobal se co možná ročníkům posavadním, by byla v něm kontinuita od r. 1827. I ten titul Bachovský bych změnil a zavedl předešlý jednoduchý: „Časopis Českého Museum“.

Já pracuji nyní o těch Staroslovanech západních a doufám, že tu práci během léta dokončím. Že jsme oba, Vy i já, potomci Markomanů, o tom ani té nejmenší pochybnosti není, i litovati jest, že se mínění opačné u nás mohlo udržeti až do r. 1865.

Buďte tak laskav a dodejte přiložený lístek i s Brouskem p. prof. Javůrkovi, čeká na něj, a nemějte za těžké, předplatiti za mne na čtvrt léta na Národ.

S tím Vám hojnosti všeho dobrého přeji a jsem v šetrnosti všeliké

Váš upřímný přítel

A. V. Šembera.

Alsergrund, Berggasse, N. 20.

XX. Ve Vídni, 13. září 1866.

Laskavý příteli! Na Váš milý dopis zašel jsem dnes do odboru vyučování v min. státním, abych se vyptal, jak se to má s Vaší dvojí peticí. Co se týče aprobace knihy, řečeno mi, že obdržíte odpověď negativní, poněvadž nyní jest pravidlem, aby žádná kniha nebyla za vyučovací schválena, pokud není dokonána. Žádost pak druhá o prodloužení dovolené posud tu není, i slíbil mi zástupce min. rady Kleemanna (který jest na dovolené), že bude prosbě Vaší vyhověno; přičiňte se tedy o to, aby žádost brzo z Prahy došla.

Na Vaši knihu se těším, jsa tím jist, že podáte něco důkladného. Kéž by pak se jen to rovné právo jazyků na gymnasiích konečně ve skutek uvedlo, aby se podle ní všude přednášeti mohlo! Jak ale víte, nic se to nehýbe, nic nejde ku předu. Jste toho pamětníkem, jak jsme se radovali r. 1848. z toho rovného

práva, důvěřujíce se, že v několika letech bude veskrz provedeno, a nyní minulo od té doby 18 let, a jak to vypadá na mnohých gymnasiích, na př. na jihlavském, brněnském a olomouckém? Ovšem pokud budou Krachenhubrové a Sobolové direktory a Wilhelmové školními radami, jak by to mohlo jíti jináč?

Připravuji k tisku Dějiny literatury, jak konec vydání staršího, tak i celé nové vydání. Však mohu se odvážiti je skutečně vydati? Rozejde se tolik výtisků na gymnasiích a reálkách, aby se zapravily útraty tisku? Náklad bude státi nejméně 1000 zl. Hodlám se na začátku školního roku optati ředitelů gymn. a reálek vyšších, co exemplářů by se tu a onde asi rozešlo, a dle toho budu se spravovati. Tutéž nesnázi mám se spisem „Západní Slované v pravěku.“ Tisk bude státi asi 750—800 zl., a akademie císařská odepřela mi k návrhu Miklosičovu pomoci! Jak tedy sehnati náklad, ježto Matice Pražská, hromadíc mamon, též podpory neposkytuje.

Co na redaktora Časopisu Musejního vznáším na Vás žádost, abyste vzdělával dále aneb dal p. Douchou vzdělávati bibliografii čtvrtletní a doplnil také, co se r. 1865. pominulo, aby v Musejníku budoucí spisovatel literatury měl sklad všech spisů vydaných. Denníky a katalogy o sobě vydávané se vytratí, ale Musejník zachová se v bibliothékách veřejných i soukromých. Bibliografie byla stálým článkem Musejníka od r. 1827., i nemělo by se v ní činiti přerušení.

V listopadu budou prý sněmy svolány. Tentokráte nepůjdu věru velmi rád do Prahy, předvídaje, že věci nepůjdou tak hladce před se jako v loni.

Jelikož snad víte, bude z jara r. 1864. v Moskvě výstava krojů slovanských; i bylť jsem požádán, abych tam zjednal některé kroje z Moravy a k tomu i popsání. Nemohu ale nikde nalézti popisu kroje hanáckého ani o sobě ani v časopisech; bylo-li by Vám o tom co vědomo, dejte mi laskavě věděti.

S tím se Vám na všem dobře a šťastně míti žádám a jsem ve vší šetrnosti

Váš oddaný přítel

A. V. Šembera.

Alsergrund, Berggasse, N. 20.

XXI. Ve Vídni, 7. listop. 1866.

Laskavý příteli! Za odeslaný mi výtisk „Všeobecného dějepisu“ přátelsky Vám děkuji; udělal jste mi jím velké potěšení, jest to dílo vskutku důkladné, na výši doby nynější postavené, i buduť toužebně očekávati brzkého ukončení jeho.

List p. Rybičkovi ihned odevzdal jsem, vzkazuje Vás pozdravovati.

Co se týče ředitelského místa v Brně, okolnosti se od odeslání Vašeho listu poněkud změnily. Ježto se tam r. 1868. má zříditi vedle nynějšího gymnasium vyššího české gymnasium nižší, bude to nepochybně jistým pánům záminkou, aby na gymnasium vyšší, kteréž příště bude s převahou německé, dali direktora spíše Němce než Slovana, neb nanejvýš takového, který umí trochu česky mluviti. V Olomouci jest již p. šk. rad. Wilh. ustanoven takový substitut, jistý p. Stejskal, o kterémž jest domnění, že tam zůstane, opominouc seniora na gymnasium, vlasteneckého Vaňka.

Při všem tom ale mám za to, abyste žádost podal, ať již to vypadne, jak vypadne. Mohl by konečně předce rozhodnouti nejvyšší referent, znaje Vás osobně, k Vašemu dobrému, čeho bych přál upřímně. Dovídám se, že se budou hlásiti: prof. Fleischmann z akad. gymnasium vídenského, školní rada Dragony, školní rada Bozděch z Černovic, prof. Vítek z Brna a j.

Vydání mé literatury k tisku uchystané záleží na přihlášení se příhodného počtu subskribentů, nikoliv prenumerantů. Náklad na vydání vyměřen na 1100 zl., i mohuť se odvážiti k tisku jen tehda, když bych z gymnasií a reálek měl zprávu, že se rozejde asi 400 výtisků, jinak bych měl škodu. Peněz napřed nehodlám žádati, než až po vyjití každého svazku. Dobu starší jsem téměř celou předělal, a doba nejnovější od r. 1848. posud od nikoho není vydána.

Na spis o Západních Slovanech v pravěku mám naději, že dostanu pomoc z Brna.

V zimě byl mi v Praze na úvahu dán článek p. Kotsmícha z Brna o různořečí Doudlebském, ustanovený do Musejníka. Snad že jste ho již dostal. Jest v něm mnoho zvláštního. A což pak jste učinil s tím pojednáníčkem Tauberovým o horáčtině mor., jež jsem Vám byl poslal?

Na konec příštího týdně hodlám dojeti do Prahy ke sněmu, kdež se bohda budeme častěji vídati. Buďte zdráv a pamětliv

Svého upřímného přítele

A. V. Šembery.

XXII. Ve Vídni, 13. pros. 1867.

Laskavý příteli! Obnovuji prosbu svou, kterou jste minulého školního roku oslyšel, abyste si za těžké nekladl a pomocí některých svých pánů kolegů dle přiložených lístků zavedl subskripci mezi studujícími na Dějiny literatury a na Západní Slovany. Svazek první Dějin literatury jest již vytištěn, a budu Vám ho moci poslati, jak mile mi oznámíte, kolik bude odbíratelů; též Západní Slované jsou již v tiskárně dokonány, a toliko mapa Germanie se ještě dohotovuje, tak že i tato kniha bude se moci do svátků rozesílati. Širší tištěné návěští o ní pošlu Vám tyto dni po poště.

Nevím, ke komu se mám za příčinou prenumerace obrátiti do Jičína. V loni poslal jsem dopis direktorovi Chýlovi i Vašemu p. bratrovi, oni však ničeho neučinili. Zkusím toho a budu psáti ještě jednou Vašemu p. bratrovi.

Vše jiné zůstavuji k soukromé rozmluvě, až bych bohda přišel do Prahy.

Pozdravujte všech přátel a známých. V naději, že žádosti mé laskavě vyhovíte, jsem

Váš upřímný přítel

A. V. Šembera.

Alsergrund, Berggasse, N. 20.

XXIII. Ve Vídni, 16. ledna 1868.

Velevážený příteli! Posílám Vám tuto na list, 13. t. m. daný, 12 ex. Dějin literatury studujícím podepsaným a přikládám Vám výtisk darem. Spolu připojuji právě mi z tiskárny dodané Západní Slovany hrab. Defourovi a bibl. gymnasiální. Rád bych Vám byl též věnoval výtisk tohoto spisu darem, ale Vaše téměř urážlivé mlčení o spise tomto, o němž jsem s přetržkami téměř 6 let pracoval a jejž pokládám za úkol života svého, nedopouští toho, abych Vám vtíral něco, což jste odsoudil mlčením, ani řádku z toho nečetev.

Co se týče spisu p. Palackého, o němž se mi zmiňujete, byl bych sobě přál, aby nám byl p. Palacký podal česky Dějiny krále Otakara a s člověkem, jako jest H., ani se nemazal.

K přírůstku v rodině štěstí Vám přeje, jsem i dále

Váš oddaný přítel

A. V. Šembera.

XXIV. Ve Vídni 7. června 1868.

Laskavý příteli! Prominte mi, že Vám na Váš milý list ze dne 16. dubna pozdě odpovídám. Čekal jsem, až vyjde 2. svazek Dějin literatury.

Předem děkuji Vám za odeslaný mi nový svazek výborného Dějepisu obecného; na vzájem uložil jsem p. prof. Jedličkovi Malostranskému, aby Vám odevzdal darem výtisk Západních Slovanů, který měl u sebe. Naději se, že tak již na začátku máje učinil; neučinil-li, přihlaste se a připomeňte mu, aby pamatoval na mne s penězi za knihy již v lednu mu odeslané.

Co se toho mrzení mého týče, bylo to jen pomíjející, a nedivte se tomu, uváže, jakého posouzení se dostalo mé literatuře od p. Schulze v Nár. Listech a mým Slovanům od p. Kořínka v Obzoru. Ti sofisté pseudoliberální nevědí ani, jak škodí a jak chuti odjímají k další práci. Já pracuji mnohá léta, zápasím, nakladatele nemaje, s nesnázemi peněžitými u vydání, a oni na místě aby pomáhali, tupí a skvrní. Však nejlepší satisfakci naproti Schulzovi, co se týče doby, z které pocházejí epické básně Kral. Ruk. a skladatelů písně pod Vyšehradem atd., mám tu, že p. Palacký, jak se mi onehdy pronesl, v obojí příčině úplně se mnou se snáší, jako ondy Dobrovský, a že tedy nejsem sám jediný takový nedouk, jak mne p. Schulze v Nár. Listech vyobrazil.

Co to napadlo p. Hanušovi, že vydal brošurku o falšovaných básních českých a přičítá všechen ten klam skriptorovi Zimmermannovi, tomu vyrozuměti nemohu. Znal jsem osobně z obcházení Zimmermanna, Lindu a Hanku; Zimmermann byl toho naprosto neschopný a příliš liknavý; vyřizovati listy utrakvistům pochvalně uměl, a podstrčenou mu písničku krále Vácslava dále dopraviti uměl též, však nic více. Dosti ale o tom.

Vyřiďte prof. Hansgirgovi, že jsem jeho posléz mi zaslané zprávy o prof. Hájkovi atd. náležitě a v čas obdržel a že mu

za jeho laskavost přátelsky děkuji. Též mu vyřiďte, že ho ministeriální rada Tandler srdečně pozdravuje.

Smrť Sušilovu Morava dlouho a těžce ponese. Kéž by mu bylo jen ještě dopřáno tolik věku, aby byl dokonal překlad nového zákona. Ještě 14. května, před samým odjezdem do Bystřice, psal mi velmi srdečně a rukou tak pevnou, že bych se všeho jiného spíše byl nadál, nežli že v tak krátké době nebude ho více.

Změny, učiněné ve výboru Matice Mor., slibují jakousi budoucnost; toliko kdyby byl fond větší; však s vydáváním historického časopisu na ten čas se nesnáším. Ať podporují raději Musejník a Archeol. památky; vždyť tyto časopisy v Praze umírají, z čeho pak bude živ histor. časopis v Brně? Posílaje Vám tu 12 výtisků 2. sv. literatury (po 1 zl. 20), obnovuji prosbu, abyste je laskavě rozšířil. Výtisk 13. přijměte darem.

S tím se Vám na všem dobře míti žádám a jsem ve vší šetrnosti

Váš upřímný přítel

A. V. Šembera.

Berggasse, N. 20.

XXV. Ve Vídni, 9. června 1868.

Laskavý příteli! Mezi příklady jazyka a pravopisu českého v Přídavku k Dějinám literatury, který se již sází, chci dáti také dva žalmy, přeložené od M. Benešovského (1577.) a V. Nudožerského (1606.) a výpisek z nového zřízení zemského (1627.). Ježto pak žalmy Benešovského i Nudožerského od p. Jirečka vydány jsou pravopisem novým, tedy Vás přátelsky žádám, abyste neměl za těžké a přidané tu oba žalmy s původními výtisky v univ. bibl. Pražské porovnal a dle potřeby opravil, zvláštní zření maje k širokému ł, jestli tam, a k dvojnásobnému ij a ß. Mimo to Vás žádám, když již budete v bibliotéce, abyste mi věrně porovnal přiložený článek z Obnoveného zřízení zemského v příloze poznačeného. Jest to kniha, které téměř nikdo nezná.

Vímť, že máte mnoho na práci, tedy odpusťte, že Vás touto věcí obtěžuji, však jste mezi přáteli mými na Akad. gymnasium nejmladší, a proto jsem se obrátil k Vám, minuv pp. Zikmunda a Hansgirga, jichž přátelsky pozdravuji.

Co se týče mého sporu o věk, v kterém sepsány jsou epické básně Kral. Ruk., a kdo dělal známé písničky r. 1816. atd., pro-

nesl se mi p. Palacký za svého pobytí ve Vídni, že se v obojí příčině úplně se mnou snáší, toliko báseň Oldřich a Boleslav že se mu vidí býti starší XIII. věku, soudícímu dle citu.

Naděje se, že mé žádosti laskavě vyhovíte, na všem se Vám dobře míti žádám, a jsem ve vší šetrnosti

Váš upřímný přítel

A. V. Šembera.

IX., Berggasse, N. 20.

Prof. Zikmund opisoval r. 1860, ty žalmy p. Jirečkovi.

Finanční břemena Moravy za císaře Ferdinanda Dobrotivého (1835—1848).

Napsal Rud. Dvořák.

(Dokončení.)

Patrnou křivdou zemskému majetku způsobenou bylo také odnětí starého domu zemského. Stavové měli totiž v dobách dřívějších svůj vlastní zemský dům v Brně na Dominikánském náměstí, který však r. 1784 z nařízení císaře Josefa II. byl odevzdán k zatímnému užívání vojenské oekonomické komisi. Stavové moravští po všechna potomní léta se domáhali, aby jim tento dům byl navrácen. Císař Leopold v odpovědi na desideria jejich, kde také tento požadavek byl obsažen (22. dubna 1791), uznal jejich právo vlastnické, ale navrácení domu odložil, až by se pro monturní komisi naskytlo jiné vhodné umístění. Stavovské úřady zatím byly umístěny v domě dikasteriálním, ale místnosti ty jim hned od počátku nestačily. Od té doby pak, co stavové převzali práce spojené s provisoriem daně pozemkové (1819), vzrostly nesnáze tou měrou, že zemský výbor uznal za nutné, vysvětliti stavům tento stav věcí jakožto neudržitelný. Stalo se tak v sezení sněmovním, konaném 16. října 1835[1]). Zejména poukázáno, že stavové nemají ohněvzdorného archivu, že nejdůležitější, ano nenahraditelná akta jsou z nouze uložena ve vlhkých sklepích, kde patrně ztyří a za krátko budou neupotřebitelnými; stavovská registratura může sotva pojmouti běžná akta, u zemské hlavní pokladny není spojení s likvidaturou, která jí stále musí

[1]) Nebylo to však po prvé; stížnost podobnou shledáváme na př. již na sněmě z 16. října 1832 (srv. Jednání sněmů mor. 1792 — 1835, str. 221).

podávati ruku, a u zemské účtárny není již ani dosti místa pro stoly pracujících osob. Pro konceptní úřednictvo není kanceláře, a přísedící zemského výboru nemají ani nejmenšího místečka, kde by nahlíželi do předběžných akt anebo se dorozumívali mezi sebou o potřebné; konečně od převzetí provisoria daně pozemkové nastala potřeba, najmouti v domě soukromém, od úřadu velmi vzdáleném, místnosti na obsáhlá akta, kde není ani jistoty před ohněm a všeliká přehlídka jesť úplně nemožna.

Zemský výbor věda, že státní správa nevydá tak honem starého zemského domu, poněvadž ho potřebuje, žádal aspoň, 1. aby stavům byla komorním erárem vyplácena roční úroková náhrada, za kterou by si mohli najmouti potřebné místnosti, a 2. aby starý zemský dům, který od r. 1705 stavbou i opravami stál již 162.820 zl. 17 kr., byl státu postoupen za mírnou cenu 65.000 zl. a aby stavům bylo přiřčeno bezplatně přiměřené místo stavební, kde by nejen zřídili nový dům, nýbrž i tam za laciný nájem přijali a umístili král. zemský soud mor.-slezský, který rovněž postrádá vhodných místností.

Tyto návrhy neměly úspěchu ani u dvorské kanceláře ani u dvorské komory.

Poněvadž však pomoc byla nezbytna, budiž stavy přijato opatření, které by nikterak nezkracovalo jejich právní nárok na starý zemský dům, na druhé straně pak, třeba s velikou obětí, navždy bylo pomoženo tomuto nedostatku a zároveň založilo stavům i jejich potomkům trvalý památník.

Toto opatření záleželo v tom, že 1. stavové si vyhradili zabezpečené z r. 1792 vlastnické právo. po případě náhradu za starý stavovský dům zemský, a že neopominuli právo to zvláštní cestou provésti s důrazem; 2. že si vyprosili od J. Vel. povolení, aby si za vlastní útraty koupili neb nově vystavěli vlastní dům. Poněvadž však se mělo všem nesnázím v umístění stavovských úřadů vypomoci, bylo výslovně dodáno, že stavové nikdy a žádným způsobem nesmějí býti přidržováni, aby do nového domu přijímali jiný jakýkoliv zeměpanský úřad anebo místnosti odstupovali, nýbrž že tento dům na všechny časy zůstane jim vyhrazen jako neobmezený a nedotknutelný majetek.

Náklad na stavbu nového zemského domu zemský výbor vypočetl na 150.000 zl., které by se uhradily jednak z rozličných

úspor a hotovostí, jednak z ročních přebytků fondu domestikálního.

Návrh byl sněmem přijat a předložen císaři na schválení, ale dvorská kancelář odpověděla (27. listopadu 1836), že kdyby se měl zakoupiti dům již stojící, třeba jej zevrubně naznačiti i s kupní cenou, kdyby pak se měla podniknouti nová stavba, že se má stavební místo vyšetřiti a plány i rozpočty s ostatními příslušnými doklady předložiti k nejvyššímu potvrzení.

Zemský hejtman hrabě Alois Ugarte jmenoval potom ze zemského výboru komisi, která měla na novostavbu vyhledati a zabezpečiti zcela příslušné staveniště a vzhledem ke koupi domu hotového prohlednouti vhodné domy a učiniti potom dobře odůvodněný návrh. Komise označila na prvním místě za vhodný dům knížete Dietrichsteina na Zelném trhu.

V příčině novostavby zemský hejtman obrátil se na velícího zem. generála hraběte Mazzucheli, zdali by nebylo na prodej místo vojenské pekárny vedle Veselé brány, ale bylo mu odpověděno, že takový návrh muže vyjíti pouze z dvorské kanceláře.

Jiné stavební místo bylo nalezeno naproti vojenské pekárně nedaleko Veselé brány s přibráním místa, kde jest mincovna v stejné řadě s farním kostelem sv. Tomáše, kdežto k vojenské pekárně by pro nedostatek místa bylo potřebí přikoupiti ještě jiné sousední budovy, což zajisté by bylo spojeno s větším nákladem.

Dietrichsteinův palác, který jediný z prohlednutých budov se hodí polohou, slohem i solidností k úpravě zemského domu, jest dle sdělení zemského soudu odhadnut na 50.650 zl. Tam by mohly všechny stavovské úřady býti umístěny, stáje a kolny jsou v počtu dostatečném a bylo by třeba jen v zadní frontě domu, kde jest malá zahrádka, vystavěti sál sněmovní. Kdyby stavové chtěli dům ten koupiti dražbou, nabyli by nejjednodušeji, nejrychleji a zajisté i nejlaciněji paláce, který vyhovuje v každé příčině.

Vzhledem k úhradě oznamuje zemský výbor, že veškero jmění fondu domestikálního páčí se na 406.636 zl. Kdyby stavové chtěli na stavbu neb na koupi domu věnovati 150.000 zl., mohla by tato jistina býti refundována jednak domestikálními přebytky na úpravu Dyje určenými, ve výši 64.500 zl., jednak přebytky domestikálního fondu, jež by se ročně po 6000 zl. ukládaly, tak

že by celý náklad asi v 15 letech byl umořen, a stavové by měli vlastní zemský dům.

Stavové na sněmě, konaném dne 3. května 1836, nepřijali návrhu zemského výboru, aby byl zakoupen dům Dietrichsteinův, nýbrž většinou hlasů se usnesli, „aby zcela nový zemský dům ze základů byl vystavěn“, a kdyby přese všechno namahání jiné vhodné staveniště se nenalezlo, budiž k tomu zvoleno místo, kde nyní stojí vojenská pekárna blíže Veselé brány. Zemský hejtman byl požádán, aby dle tohoto usnesení zařídil další své kroky.

Na základě toho byl vybídnut vídeňský architekt Karel Schlepps, aby vyšetřil vhodné místo na stavbu zemského domu a podal návrh, opatřený potřebnými plány, rozpočty atd.

Schlepps ohlásil, že zevrubně prohlédl všechny ulice a náměstí brněnská, že však nenalezl vhodného místa na tuto stavbu; dle jeho mínění nutno tedy utvořiti nové místo.

Za tím účelem navrhl, aby Veselá brána s celou kurtinou až po kostel sv. Tomáše, na druhé straně až po skladiště střelného prachu i s domečky č. 134. a 135. při bráně a s mincovní budovou byla zbořena a celá prostora i s městským příkopem až ke kurtině, jež se má znovu zříditi, byla vyrovnána. Tím by se získalo nové místo o 3360 □ sáhů, na němž by zemskému domu se dostalo prostory 950 □ sáhů s okolím, jež by se vyrovnalo Zelnému trhu.

Toto přetvoření, pošinutí kurtiny a vystavění nové brány stálo by asi 50.000 zl. k. m.; nová stavba domu pak vypočtena na 170.500 zl., tak že by veškeren náklad dosáhl výše 220.500 zl. k. m.

V mimořádném sezení sněmovním, konaném dne 28. prosince 1836, kde tato zpráva byla přednesena, otázal se zemský výbor, zdali návrh architekta Schleppsa se přijímá, dále jakým způsobem nový zemský dům ve všech svých součástkách má býti zřízen a konečně komu a za jakých podmínek má vedení stavby býti svěřeno? Stavové usnesli se všeobecně přijmouti prozatím návrh architekta Schleppsa a přiděliti všechna potřebná šetření i předložené přípravy komisi, složené ze šesti členů stavovských, mezi nimiž měli býti dva členové zemského výboru. Do komise byli zvoleni hrabě Dubský, hrabě Schafgotsche, prelát od sv. Tomáše Cyril Napp, hrabě Salm, baron Vojtěch Widmann a rytíř Paburg.

Této komisi, jejíž vedení hejtman zemský svěřil hraběti Schafgotschovi a k níž dodatečně přidán byl ještě za člena hrabě Kalnoky, bylo nařízeno, aby o těchto předmětech konala nejpečlivější šetření a předložila dobře odůvodněný návrh o těchto otázkách:

1. Poněvadž v tomto nově vystavěném domě mají vedle sněmovního sálu a příslušného bytu pro všechen případ potřebného zemskému hejtmanovi býti umístěny: zemský výbor i všechny stavovské úřady, jako kancelář, registratura i archiv, zemská účtárna se svou registraturou i likvidaturou, zemská hlavní pokladna s potřebnými sklepeními, konečně stavovský půjčovní úřad se svým skladištěm, jest především úkolem komise vyšetřiti potřebu umístění pro každý jednotlivý odbor a místnosti v celku tím způsobem ve spojení uvésti, aby odbory pracovně sobě příbuzné mohly si navzájem ruce podávati.

2. Se stejnou přesností a obezřelostí dlužno vyšetřiti, kterých 950 □ sáhů má se věnovati stavbě domu a tedy kde se zřetelem na pošinutou kurtinu i 's městskou branou, na vyrovnaný terrén, na kostel sv. Tomáše i ostatní budovy, tento dům by nejpříměřeněji měl býti postaven.

3. Na základě těchto věcí (kde ostatně se uvidí, má-li dům býti o jednom či o dvou poschodích) komise má architektovi Karlu Schleppsovi uložiti vyhotovení

a) plánu, všech půdorysův i s prospekty přední i zadní fronty, v nichž musí patrně vysvítati přikázání místností pro každý jednotlivý odbor;

b) nákres prostory vůbec, která tímto opatřením nabude jistou měrou nové tvářnosti;

c) rozpočty nákladů jak na stavbu domu samého, tak i na pošinutí kurtiny i s městskou branou, příkopu se všemi ostatními sem hledícími výlohami

a jemu se vší určitostí sděliti konečné usnesení komise.

4. Budiž komisionálně vyšetřeno, jakou částku peněžitou by vyžadovalo vykoupení obou domků č. 134. a 135. a budovy mincovní. Poněvadž ostatně není možno označiti komisí podrobně všechny věci, na které musí bedlivě míti pozor, a stavové plnou důvěru skládají v obezřelost a činnost členů jejích, budiž jim zůstaveno, aby naskýtající se překážky odstranili účelnými opatřeními a návrhy.

5. Jakmile všechny tyto věci budou vyšetřeny a komise bude míti jistotu o všech opatřeních potřebných, má pořiditi obšírné tableau a předložiti zemskému výboru s návrhem, komu a za jakých podmínek a za jakého ručení má se svěřiti provedení veškerého stavebního plánu.

Poněvadž ostatně v předběžném rozpočtu architekta Karla Schleppsa náklad na stavbu domu páčí se na 170.500 zl. k. m. a na stavbu předního opevnění i městské brány na 50.000 zl., v celku na 220.500 zl. k. m., a stavové tuto přibližnou částku i s výkupní cenou za oba domky č. 134. a 135. i za mincovní budovu maximálně ustanovili, budiž komisi zvláště doporučeno, aby při svých návrzích vždy přihlížela k této vyslovené částce peněžní a zároveň na to pomýšlela, aby na pošinutí kurtiny a na stavbu nové brány městské i příkopu si vymohla svolení místního ženijního velitelství, a že tedy také vzhledem na postavení, výšku a pevnost těchto opevnění musí návrhy býti učiněny tak, aby od vojenského úřadu proti provedení nebylo námitky.

Návrhy, jež jmenovaná komise má učiniti, zemský výbor sestaviž potom v celkový přehled k nejblíže příštímu dietálnímu sezení. Toto konáno bylo 19. září 1837. Především oznámeno, že komise shledala, že by budova dle nově předložených plánův a rozpočtů vyžadovala nákladu asi 400.000 zl., čímž by se daleko překročila summa původně určená. Zatím však architekt Schlepps se nabídl předložiti nový plán, kde v podstatě všem potřebným podmínkám by se vyhovělo a náklad na všechno dohromady by se páčil na 292.042 zl. 54 kr. k. m. I usnesli se stavové, aby si komise od architekta Schleppsa vyžádala tohoto plánu do všech podrobností vypracovaného a podala o něm zprávu v příštím sezení. Při tom však byly ustanoveny tyto nezbytné podmínky:

1. Celkový náklad na stavbu i se zařízením, nábytkem, odkoupením domů, s obnovením kurtiny a městské brány nesmí překročiti částku 300.000 zl. k. m.

2. V novém programě budiž dopodrobna vzat zřetel na vnitřní zařízení, nábytek, malbu sálu atd., na kteréž výlohy se dosud nepomýšlelo.

3. Moravské provinciální stavební ředitelství nemějž žádným způsobem a v žádném vztahu ani nejmenší působnosti na stavbu nového zemského domu; předchozí adjustování plánů

a rozpočtů staniž se od někoho z c. k. dvorské rady stavební, kamž tento návrh beztoho časem musí býti podán.

4. Poněvadž dosud ani od stavovské stavební komise ani od zemského výboru nebylo vyjednáváno s c. k. fortifikačním ženijním ředitelstvím o příčině stavebního místa a posunutí kurtinové zdi i Veselé brány, budiž za to zemský hejtman od stavů písemně požádán, aby se s ženijním ředitelstvím v hlavní věci dohodl a výsledek oznámil zemskému výboru i stavovské komisi stavební, jež potom tato data má ve shodu uvésti s novým plánem architekta Schleppsa.

Zatím však dvorská kancelář zmařila všechny záměry stavů moravských, čelící k pořízení nového domu zemského. Od delší doby bylo totiž oblíbenou myšlenkou nejv. kancléře hraběte Ant. B. Mitrovského vystavěti silnici z Opavy na Bruntál, Rymařov a Šumberk do Jablonného v Čechách, neboť si z tohoto spojení sliboval značné povznesení obchodu zemí českých se zeměmi polskými i ruskými. Pro touž myšlenku zaujat byl nejvyšší purkrabí český hrabě Chotek, na jehož podnět stavové čeští uvolili se prodloužiti tuto trať z Jablonného do Králové Hradce, kdež ústila do erární silnice pražské. Tato silnice, pokud šla zemí moravskou, měla býti zřízena výhradně z prostředků zemských. Proto přípisem mor.-slez. gubernia z 19. srpna 1838 byli stavové moravští vyzváni, aby přebytky svých fondů věnovali účelům pro blaho zemské důležitějším, nežli jest stavba nového zemského domu; a takovým důležitým účelem hned také byla naznačena stavba silnice jablonské. Na to stavové v sezení sněmovním, konaném 11. září 1838, odpověděli, že uznávají v plném rozsahu oprávněnost zásady, aby přebytky svých fondů věnovali účelům veřejného zemského blaha, a že se také vždy řídili touto zásadou, že však si vyhrazují, aby jim při takových vydáních ve volbě předmětu byla co největší volnost ponechána; stavové uznávají dále, že mezi potřebami zemskými v první řadě jest rozmnožování silnic na oživování dopravy a zejména na zvelebování domácího průmyslu; proto také se usnesli, že upouštějí od stavby nového domu zemského a že všechny přebytky svých příjmů, zejména ty, které na tuto stavbu byly určeny, věnují na zřízení nových solidních silnic v zemi, že však nemohou se rozhodnouti, zdali právě silnice jablonská má pro zemi největší důležitost. Při tom

hned na sněmě poukázáno na větší potřebu nové silnice z Brna do Uher. Hradiště, a celá věc odevzdána tříčlenné komisi na prozkoumání. Zároveň prohlásili stavové, že se nevzdávají vlastnických nároků na starý zemský dům, v němž byla umístěna vojenská oekonomická komise. Architekt Schlepps byl odkázán, aby účet za práce dosud vykonané odevzdal stavovské komisi, která jej měla prozkoumati a o něm podati své dobré zdání.

Upuštěním od stavby nového domu zemského vstoupila zase do popředí otázka nedostatečného umístění stavovských úřadův, a nastala sněmu moravskému nutnost, žádati na nejvyšších místech důrazně za navrácení starého domu zemského na Dominikánském náměstí. Zemský výbor v mimoř. sezení sněmovním z 28. května 1839 uvedl stavům na pamět, že by se v případě nejkrajnější potřeby musily najmouti soukromé byty, a část stavovských listin že by se musila uložiti v cizích domech bez nutného dozoru a záruky proti nebezpečí požárovému, jen aby byly uchráněny od hniloby a zkázy, jakým nyní jsou vydány ve vlhkých sklepeních. Také umístění zemské účtárny není v poměru k počtu pracujícího úřednictva, i nelze tu zachovati pořádek a pohotovost, jaká jest hlavní podmínkou při každém veřejném úřadě. Sklepení stavovské půjčovny jsou tak přeplněna, že se právě nyní vyjednává o najem místností v domě soukromém, čímž manipulace bude značně znesnadněna, a také uzamčení zboží i dozor nad ním budou nedostatečny. Mimo stavovskou kancelář, kde nuzně jsou umístěny protokol, expedit a registratura, není pracovny pro referenty zemského výboru i pro konceptní úřady, čímž značně trpí služba i dekorum stavovské.

Vzhledem k uvedeným nedostatkům sněm prohlásil na návrh zemského výboru:

Stavové moravští, kteří v lásce a věrnosti k svému zeměpánu nestojí za žádnou jinou provincií rakouského mocnářství mají mnohem horší umístění svého zemského výboru i svých úřadů, nežli stavovské korporace jiných zemí; v Praze, ve Vídni, v Hradci Št., v Linci a jinde jsou vlastní stavovské zemské domy, které jak vzhledem k listinám a úřednictvu, tak i vzhledem k dekorum — jež zachovati zdálo se vždy nejvyšším úmyslem — poskytují dostatečných místností. Stavové obracejí tedy pod nátlakem okolností opětně svůj zřetel na starý zemský dům, kdysi jim odňatý, a odkazujíce na příslušné sliby, obsažené

v dekretech dvorské kanceláře z 9. listopadu 1792, 16. května r. 1828 a z 28. listopadu 1834, žádají, aby starý zemský dům byl jim zase navrácen.

Prosba ta dlouho nebyla příznivě vyřizována, poněvadž prý nelze pro oekonomickou komisi vojenskou nalezti jinou přiměřenou budovu, načež stavové (v sezení sněm. z 19. září r. 1843) správně odpověděli, že není jejich povinností, aby pečovali o umístění vojenského úřadu. Tehda ihned potom v příštím sezení, konaném 20. září 1844, prosba za navrácení starého domu zemského byla opakována a doložena novým důvodem, že jest potřebí rozšířiti místnosti stavovské banky půjčovní.

Na tolikeré zakročení došlo konečně nejvyšší rozhodnutí z 19. května 1845, jímž projevena byla vůle císařova, aby stavům moravským bylo učiněno zadost v příčině jejich nároků na starý zemský dům; kdyby však navrácení tohoto domu stavům ukázalo se při poradách dvorského úřadu nemožným nebo nevhodným, nařizuje se mor.-slez. guberniu, aby vyjednávalo se stavy o příslušné odškodnění a docílilo s nimi dobrovolného dohodnutí, jehož schválení si císař vyhrazuje.

Zemský výbor, podav o tom zprávu v sezení sněmovním, konaném 17. května 1845, projevil mínění, že by bylo navrácení starého domu zemského mnohem výhodnější nežli peněžitá náhrada za něj; náhradou by se nepomohlo nedostatečnému umístění všech úřadů stavovských, ježto stavové, zbavivše se nákladnou stavbou silnice jablonské všech svých prostředků peněžitých, nemohou na stavbu nového zemského domu ani pomýšleti, a potřeba vhodných místností jest vždy naléhavější, zvláště od té doby, co důležité listiny stavovské jsou uloženy v druhém poschodí domu dikasteriálního, kde nejsou před ohněm bezpečny.

Nejvyšším rozhodnutím z 5. května 1846 bylo odpověděno stavům, že se nevyhovuje jejich prosbě za bezvýminečné navrácení starého domu zemského; zároveň bylo nařízeno guberniu, aby neprodleně dalo se do vyjednávání se stavy moravskými o náhradu, kdyby se prokázalo, že navrácení domu jest nemožno. Stavové na sněmě, konaném 27. května 1846, nuceni byli se podrobiti a další vyjednávání odevzdati tříčlenné komisi, do které zvoleni hrabě Schafgotsch, hrabě Dubský a staro-

brněnský prelát Napp. Ale k tomuto vyjednávání tak honem nedošlo. V sezení, konaném 4. června 1847, stavům bylo oznámeno, že ještě nebylo jednání ani zahájeno, a proto měl sněm dosti pokdy, o té věci se raditi. Na návrh zemského výboru bylo usneseno, že zástupcové stavů mají v komisi setrvati, pokud možno, na požadavku, aby starý zemský dům byl stavům navrácen se všemi částmi, jak byl kdysi za císaře Josefa II. odevzdán vojenskému úřadu. Pro případ, že by navrácení nebylo možno provésti, mají na základě šetření, jež zatím bylo konáno o výši nákladu na stejnou budovu, žádati náhrady 340.000 zl. k. m., ale vyhraditi si při tom náhradu za umělecká díla, jimiž jest starý dům zemský vyzdoben,[1]) a neodkladné bezplatné ponechání prostoru, kde stojí erární pekárna;[2]) erární budovy na tomto místě stojící buď se odklidí erárem nebo stavy za jistou náhradu.

Další podmínkou bylo ustanoveno, aby tak, jako úřad vojenský zůstane v starém domě zemském, stavové až do dokončení stavby nového domu zemského směli užívati dosavadních místností v domě dikasteriálním. Kromě toho budiž stavům dovoleno, kdyby starý dům jim nebyl navrácen, aby přejali ve svůj majetek všechny stavovské orly a pohyblivé odznaky, jakož i 32 kamenných erbů moravsko-stavovských rodin, jež v sále II. jsou umístěny.

Ve smyslu těchto návrhův učiněno bylo také podání k císaři, jehož opis byl přiložen k protokolu sněmovnímu. Ale ani toto zakročení nepotkalo se s účinkem. Trvalo ještě dlouhá léta, nežli záležitost tato byla vyřízena.

* * *

Příčinou, že stavové moravští musili upustiti od zamýšlené stavby nového zemského domu, byla, jak již svrchu zmíněno, vnucená jim vládou stavba silnice jablonské. Stavové nebyli přesvědčeni o nutnosti tohoto podniku. Morava byla již za panování císaře Františka opatřena hojnými a dobrými silnicemi, jak erárními tak i okresními, a docílila tím velmi výhod-

[1]) O uměleckých památkách v starém domě zemském srv. Trappův a D'Elvertův článek v Notizenbl. 1859, str. 49—52. — W. Schram, Der Ständesaal auf dem Dominikanerplatze, Ein Buch für jeden Brünner, I. 168.

[2]) K tomu odstavci byl přijat dodatek, navržený baronem Widmannem, aby raději stavům byl ponechán pozemek, vyšetřený na stavbu zemského domu r. 1836.

ného obchodního spojení na tři strany, totiž s Vídní, s Lipskem (přes Prahu) a s Haličí. R. 1836 byla značným nákladem téměř 200.000 zl. dokončena stavba silnice uherské, jež vedla z Brna do Slavkova, Čejče, Hodonína a do uherského Holíče, kde měla spojení s Prešpurkem. Od té doby stavové pokládali síť moravských silnic za dohotovenou a hleděli více vynakládati na udržování a opravování starých než na zakládání nových tratí, v čemž byli podporováni horlivou péčí tehdejšího guvernéra hraběte Aloisa Ugarte i vrchního stavebního ředitele mor. slez. Esche. Starší úzké silnice byly rozšiřovány, četné městské brány a budovy, jež překážely dopravě na silnicích, byly bořeny, příkré horské trati byly překládány na mírnější svahy, na místě starých chatrných mostů dřevěných zřizovány nové klenuté neb aspoň zděnými pilíři opřené značným nákladem, jako na př. most na St. Brně přes Svratku opraven a rozšířen r. 1837 nákladem 10.000 zl., u Nov. Jičína r. 1840 nákladem téměř 20.000 zl., u Jihlavy r. 1847 nákladem 41.646 zl. Velký řetězový most u Mor. Ostravy a klenutý most přes Svitavu u Brna byly také již v této době počaty, ale dokončeny teprve později (ostravský r. 1851 nákladem 92.000 zl., brněnský nákladem 54.000 zl.). Přeložení příkré horské silnice u Šternberka, provedené bratry Kleiny v letech 1843—1846, vyžadovalo nákladu 87.000 zl. R. 1841 mor. slezský fond silniční vydal na udržování a opravy silnic 404.000 zl., na stavbu nových silnic pouze 32.000 zl., a podobně bylo v letech potomních. Při stavbách nových musili blízcí poddaní konati těžké práce robotní.[1])

Přes tyto veliké oběti, jež země přinášela na stavbu a udržování silnic, vláda přišla s novými požadavky. Na sněmě, konaném 11. září 1838, stavové byli překvapeni nařízením dvorské kanceláře, aby přebytky ze svých fondů místo na nový zemský dům, jak zamýšleli, vynaložili na stavbu silnice buď jablonské neb lomnické, z nichž první měla vésti z Opavy, přes Bruntál, Rymařov, Šumberk a Červenou Vodu k českým hranicím a tam se připojiti k české trati vedoucí z Jablonného přes Žamberk, Kostelec a Králové Hradec do Prahy; druhá měla jíti z Něm. Loděnic (u Šternberka) na Dětřichov, Lomnici a Vojnovice (Kriegsdorf)

---

[1]) D'Elvert, Gesch. des Strassenbaues in Mähren u. Schlesien, Schriften VIII., 43 násl.

do Bruntála, odtud přes Einsiedel a Heřmanice do Cukmantla. Trať jablonská byla, jak již řečeno, oblíbeným projektem nejv. kancléře hraběte Mitrovského a nejv. purkrabí českého hraběte Chotka, jehož popudem práce k ní v Čechách byly již r. 1837 zahájeny; jejím úkolem, na oko mnohoslibným, bylo zjednati zemím koruny české živější obchodní spojení se zeměmi východními; silnice lomnická naopak měla za účel lepší spojení našich zemí s Pruskem.

Stavové na vyzvání dvorské kanceláře odpověděli, že sice uznávají důležitost silnic pro blaho zemské, ano že z té příčiny upouštějí od zamýšlené stavby nového zemského domu, že však neuznávají, proč by právě trati vládou navržené (jablonská a lomnická) byly nejdůležitější; naopak že se jim zdá na př. silnice z Brna do Uh. Hradiště potřebnější. I svěřili prozatím vyšetření této otázky tříčlennému komitétu, do něhož byli zvoleni svob. pán Karel Dalberg, svob. p. Vojtěch Widmann a rytíř Arnošt Paburg.

Ale dvorská kancelář neupustila od svého záměru. V mimořádném sezení sněmovním, konaném 28. května 1839, zemský hejtman hrabě Al. Ugarte spolu se zemským výborem snažili se přesvědčiti stavy o největší důležitosti obchodního spojení Haliče, Slezska, Moravy a Čech se Saskem zamýšlenou silnicí jablonskou. V Čechách tato silnice až na moravské hranice byla již blízka svému dokončení. Poněvadž však stavby její Moravou a Slezskem přes nejvyšší rozkaz a rozličná vybídnutí a vyjednávání nebylo možno docíliti konkurencí partikulární, byli k tomu vybídnuti stavové moravští a slezští. Za tohoto nátlaku konečně docíleno bylo na moravském sněmě nepatrné většiny (12 hlasů proti 11), jež se usnesla převzíti a co nejrychleji dokončiti stavbu této silnice z Opavy až k Jablonnému v délce 16 mil 2170 sáhův dle plánův a rozpočtův, upravených již administrativními úřady; rovněž převzato na náklad zemský udržování její bez jakéhokoliv příspěvku státního neb soukromého na padesát let za mýtné privilegium na touž dobu.

Náklad na tuto stavbu měl se poříditi z přebytků fondu domestikálního a z ostatních příjmů stavovských. Veškero jmění fondu domestikálního páčilo se tehda na 415.977 zl.; poněvadž však náklad na stavbu silnice byl rozpočten na 417.537 zl., bylo potřebí kromě toho uhraditi ještě 1590 zl. z běžných pře-

bytkův a z mýtného silnic již vystavěných. Tak doufali stavové bez porušení rovnováhy v rozpočtu zemském provésti toto veliké dílo, pevně jsouce přesvědčeni, že vlastenecká obětavost jejich dojde uznání a pochvaly císařovy.

Naopak kníže Hugo Salm jménem ostatních 11 členů stavovských[1]) prohlásil, že jest především věcí zvolené komise stavovské, aby předložila výkaz jmění a učinila své návrhy, jak jí v předešlém sezení sněmovním bylo uloženo: takto však že jest votum komise pominuto a usnesení z r. 1838 neprovedeno; dlužno tedy celou otázku odložiti, až komise svou zprávu i s dobrým zdáním předloží. V tomto smyslu kníže Salm podal minoritní votum, jež přiloženo bylo k protokolu sněmovnímu.

V nejblíže příštím sezení sněmovním (29. září 1840) oznámeno bylo stavům od gubernia, že nejv. purkrabí český, hrabě Karel Chotek, vzdává jim nejvřelejší díky jménem obyvatelstva království českého za jejich velkomyslné usnesení o stavbě silnice jablonské, od níž se očekává blahodárný účinek na blahobyt obou sousedních provincií, a zároveň ujišťuje, že s české strany se zvýšenou horlivostí bude pečováno o úplné provedení velkého díla.

Stavba trati moravské byla svěřena brněnským podnikatelům bratřím Kleinům za dozoru komise stavovské. Ale na sněmě, konaném 28. září 1841, bylo stavům oznámeno, že původní summa na stavbu určená nepostačuje, nýbrž že změnou stavebních projektů, pozemkových výkupů, zřizováním domů mýtních a pohrabáčských, odškodněním za skladiště a kamenné lomy, platy za dodatečné práce podnikatelům bratřím Kleinům vznikl nevyhnutelný schodek asi 193.000 zl. k. m., jenž musí býti uhrazen, nemá-li celý podnik, spějící k svému dokončení, uváznouti a tím vzniknouti nepřehledná řada nesnází a snížení moravských stavů přede všemi úřady, ano před mocnářstvím a cizinou. Poněvadž hotovost této stavbě věnovaná jest již vyčerpána, rychlá úhrada schodku však nezbytně nutna, nezbylo, než na tu chvíli sáhnouti ke stavovským základním jistinám. I navrhl zemský

[1]) Byli to: kníže Salm, hrabě Mitrovský, baron Schell, hr. Harnoncourt, hr. Kalnoky, baron Widmann, hr. Dubský, rytířové Tersch Ant. a Frant., Paburg a Manner.

výbor, aby částka 193.000 zl. k. m., se kterou doufá vystačiti, byla vzata ze summy 226.800 zl., která pochází ze starých stavovských supererogatův a slosováním byla uvedena na minci konvenční. Úpis státních dluhů čís. 27.012 ddto. 1. ledna 1839 ve výši 226.800 zl. budiž devinkulován, z toho 193.000 zl. k. m. na burse prodáno a věnováno fondu silnice jablonské. K refundování této summy, vyplacené vlastně jen zálohou, buďtež všechny docházející disponibilní peníze, jako jsou výtěžky mýt, splátky měst na útraty průjezdných tratí, splácené zálohy na regulaci řeky Dyje, roční úspory fondu domestikálního atd., s veškerou obezřelostí a pečlivostí kapitalisovány a tak dlouho na úrok ukládány, až by záloha ze stavovských základních jistin byla uhrazena.

Z uvedených důvodů stavové usnesli se jednomyslně, třebas jim připadlo za těžko, sáhnouti k základní jistině fondu domestikálního, aby i tato oběť se přinesla, s dodatkem, že se má užiti co největší šetrnosti a opatrnosti, aby touto částkou 193.000 zl. všechna vydání stavby bylo uhrazena a tato aby byla k cíli přivedena. Kdyby se však nevystačilo s touto summou, musí se za to, co chybí, znovu požádati a přídavek náležitě odůvodniti.

Částečné upotřebení základního jmění má se státi jen jako záloha a za výslovné výhrady, že všechny přebytky určí se především na ponenáhlé refundování této zálohy, a že má výška splátky býti rok co rok od shromážděných stavů vylosována po nahlédnutí do účtův.

Dále byla schválena tato zvláštní zařízení:

a) Stavům budiž za tuto silnici vydáno slíbené mýtní privilegium zákonitým způsobem na dobu 50 let.

b) Se stavebními podnikateli bratřími Kleiny budiž vzhledem k jejich nárokům a vysokým účtům docíleno po dobrém dohodnutí dle návrhu.

c) Nařízená spojovací stavba s pruskou silnicí směrem k Mittelwalde budiž předmětem zvláštního vyjednávání a oddělené zprávy.

Stavové pozorovali s hrůzou, co na Moravě od nepaměti se nestalo, že netoliko veškera hotovost pokladní byla vyčerpána, nýbrž po prvé bylo třeba se dlužiti. Od té doby věnovali rozpočtům fondu domestikálního větší pozornost a na potomních sněmích volili si zvláštní komisi na jejich zkoumání. Doufali, že

za svou obětovnost a ochotu vládě projevenou dostane se jim zvláštního nejvyššího uznání a snad i vyznamenání. Proto byli tím trpčeji zklamáni, když po dokončení všech nákladných prací, jež pohltily ohromnou summu 601.630 zl. k. m., dvorská kancelář (dekretem z 6. května 1842) pověřila mor. slez. stavební ředitelství úkolem, aby silnici komisionálně ohledalo a stavbu kolaudovalo. Stavové v sezení sněmovním z 20. září t. r. trpce si stěžovali, že velkolepé dílo, na které vynaložili všechny své úspory, ano i část základního jmění, a které má býti trvalým památníkem jejich vlastenecké lásky a obětavosti, nebylo ani uznáno za hodno, aby bylo prohlédnuto a posouzeno nejvyššími úřady; i žádali, aby za tím účelem byla na stavovské útraty vyslána dvorská komise, která by o ceně a hodnotě dokončené trati jablonské podala zprávu panovníkovi. Na to bylo odpověděno, že císař neshledává příčiny, aby měnil původní ustanovení, a tak zůstalo při pouhé komisi zemské, která podrobnou prohlídkou se přesvědčila o uměleckém a solidním provedení stavby. Nejvyšším rozhodnutím z 11. května 1844 stavům moravským bylo vysloveno císařské uznání i spokojenost, a členům komise silniční, kteří stavbu řídili, bylo slíbeno vyznamenání.

V sněmovním sezení, konaném 17. září 1844, zemský výbor, přesvědčiv se, že příspěvky mýtné ze silnice jablonské nestačí na udržování její, navrhl, aby byla odevzdána bez nároku na odškodné správě státní, poněvadž fond domestikální jest úplně vysílen a nestačí hraditi tyto náklady; návrh byl přijat. Mezi stavy byla veliká nespokojenost, že jim byl vládou vnucen tento nákladný podnik, a baron Schell navrhl dokonce podati prosbu k císaři, aby bylo zavedeno vyšetřování, z jakého podnětu se to stalo. Byloť zjevno, že užitek, jejž si vláda slibovala od silnice jablonské, se nedostavil a jistě nebyl v poměru s nákladem na ni věnovaným. Již v nejbližším sezení sněmovním (14. května 1845) arcibiskup olomoucký Somerau-Beekh vytýkal, že silnice jest málo užívána a travou porostla.

Lépe se osvědčila silnice lomnická, vedená přes Lomnici, Bruntál a Cukmantl k pustým hranicím, neboť docilovala nejkratšího spojení mezi Terstem a Gdaňskem. Byla dohotovena r. 1846 nákladem 248.000 zl., pořízených většinou z prostředků státních. Ale i tato silnice potomním železničním spojením Vídně s Terstem a s Prahou pozbyla namnoze své důležitosti.

Úplné vyčerpání stavovských fondů bylo příčinou, že nebylo možno věnovati náležitou pozornost jiným zájmům zemským, stejně důležitým, jako bylo na př. upravování a splavňování řek moravských. Regulace řeky Moravy byla od let úplně zanedbávána, poněvadž země nestačila na uhrazení nákladů a stát přispíval na ni částkou nepatrnou. R. 1828 přikročeno bylo k obtížnému a nákladnému upravování řeky Dyje v horním toku jejím; stavové moravští tehda na vyzvání vlády přispěli podílem na zemi moravskou vypočteným ve výši 60.000 zl., který byl potom překročen asi o 8000 zl. R. 1833 byly práce při horní Dyji v délce 22 km. dokončeny. Celkový náklad, na nějž přispěly také Dolní Rakousy a kromě toho povinnými pracemi též sousední vrchnosti a poddaní, dosáhl výše 164.000 zl. Stavové moravští sice ochotně povolili podíl na ně vyměřený, ale když r. 1838 dvorská kancelář je vybídla, aby přispěli také na úpravu dolního toku Dyje, odepřeli to zhola, ježto fondy zemské na to nestačí a nových přirážek by poplatníci nesnesli.

Z týchž příčin stavům moravským nebylo možno účastniti se, jak by si byli přáli, pozdějších staveb železničních. Proto také pozbyli všelikého vlivu na určování směru, kudy trati jednotlivé mají jíti. Když r. 1836 akciová společnost severní dráhy Ferdinandovy, v jejímž čele byl bankovní dům Samuela Rothschilda, chystala se na stavbu železnice z Vídně do Krakova, stavové i ostatní obecenstvo moravské marně usilovalo o to, aby hlavní město Brno bylo pojato do hlavní sítě této dráhy; došlo pouze k jednokolejnímu spojení Břeclavě s Brnem. Teprve když železničním zákonem z 19. prosince 1841 byly všechny další železniční stavby převzaty do správy státní, a mezi jiným byla projektována trať spojující Vídeň s Prahou, dbáno bylo poněkud více zájmů země moravské. Stavové moravští v mimořádném sezení sněmovním, ze dne 4. ledna 1842, na návrh preláta starobrněnského Cyrilla Nappa zavčas upozornili důtklivě vládu, aby Brno nebylo vypuštěno z hlavní sítě železniční, ježto jest „nejlidnatějším a nejprůmyslnějším městem v zemi, má velikolepé a nákladné tovární závody, v nichž mimo jiné se spřádá a zpracuje více vlny, než v celé ostatní Moravě; kvetoucí trhy brněnské podporují dopravu uvnitř i na venek, zejména na sever a na jih, z Brna plyne státu důchodů kolem millionu zlatých; kdyby Brno nebylo pojato do hlavní trati, mnoho obyvatelů by se

octlo bez chleba, úvěr hypoteční by byl otřesen a ještě mnoho jiných škod by se tím způsobilo".

Výsledkem tohoto zakročení bylo, že potom obě hlavní města moravská byla spojena s Vídní i s Prahou. Stavové moravští na zprávu o tom v mimořádném sezení sněmovním ze dne 29. prosince 1842 projevili vděčnost císaři, že vyhověl jejich přání, a aby tuto vděčnost projevili také skutkem, navrhl zemský výbor, aby se stavové nabídli sami, že vezmou na sebe všechny náklady na vykupování pozemků pro státní dráhy moravské. Poněvadž však fond domestikální nákladem na silnici jablonskou byl úplně vyčerpán a také stav poddaných nepřipouštěl dalších břemen, měly se uhraditi tyto náklady přirážkou na berni vrchnostenskou a přibrati k tomu také daň domovní, výdělkovou a židovskou. Potřebná hotovost k tomu měla se prozatím založiti ze zemského fondu ubytovacího, jenž vládl jistinou 334.558 zl. a který na tu chvíli neměl rozhodného určení, záloha pak by se splácela ročním přirážkovým kvocientem ve výši 20—30.000 zl.

Návrh tento však potkal se s vážným odporem. Ze 26 přítomných votantů jen 12 se vyslovilo pro něj a 12 proti němu; dva členové se vzdálili. Náčelník oposice kníže Hugo Salm poukazoval na neblahý stav veškerého poplatnictva moravského, který nesnese dalších břemen. Teprve tím, že zemský hejtman jakožto předsedající, při stejném počtu hlasů vyslovil se pro převzetí nákladů na vykupování pozemků, byl návrh zemského výboru přijat. Ukázalo se však, že oposice správně uvažovala. V sezení sněmovním, konaném 19. září 1844, zemský výbor oznámil, že výkup pozemků jest velmi nákladný a silám vrchnostenských poplatníků nepřiměřený, a navrhl, aby se od něho upustilo a vlastenecké smýšlení stavův aby se dalo na jevo jiným způsobem, prostředkům jejich přiměřeným, což také bylo schváleno.

Zbědované finance státní měly za následek úplné vysílení zemských financí moravských. Nejlepší úmysly stavů, podporovati hmotné i osvětové zájmy zemské, rozbíjely se o tuto překážku, jak se ukázalo na př. při záměru, založiti v Brně vyšší učiliště technické. Zastaralé řády stavovské i v této otázce ukázaly úplnou malomocnost, a teprve události roku 1848 i po této stránce přivodily žádaný obrat.

Příspěvky k dějinám řemesel na Moravě.

Podává Dr. Josef Cvrček.

(Dokončení.)

Přijímání mistrů do nového cechu.

Za mistrovství od roku 1715 zapravili mistři povinnosti cechovní, někteří úplně, jiní zůstali dlužni. Mistrů všech do cechu nového přijatých od r. 1722 do r. 1837 celkem 114, cechmistrů vystřídalo se 15. Za přijetí do cechu zaplatili: Václav Vala, bednář ze Žeravic, Jakub Šiner, bednář z Vracová, Mikuláš Smutka, bednář ze Syrovína, Martin Koudelík, kovář z Vracova, Jan Glos, bednář ze Žeravic, Lorenc Truchlík, kovář ze Bzence, dne 25. 3. 1715 zaplatil až na 6 r. 26 kr. 2 halíře, Martin Němec, bednář z Ježova, z. až na 6 r. 30 kr.; Šimon Sýkora, bednář ze Bzence, z. až na 3 r. 30 kr. a půl vědra vína, Antonín Rubík, zámečník ze Bz. 26. 6. 1721, z. až na 4 r. 48 kr. a místo dvou liber vosku dal 2 r., r. 1722 3. 10. Matěj Borovica, bednář ze Syrovína, z. až na 4 r. 24 kr. a 2 libry vosku, Frant. Kryštof Hermann, bednář ze Bz., z. 3. 6. 1725 až na 5 r. 7 kr. a funt vosku, J. Vlasák, kovář ze Bz., přijatý 1. 10. 1725, z. až na 7 r. 30 kr., vosk a svačinu, Ignác Gazda mladší, bednář ze Bz., přijatý 23. 10. 1726, zapl. až na 11 r. 20 kr. a vosku 2 libry, pan Petr Kryst, bývalý sklepník zdejší hraběcí, bednář, přijatý 10. 10. 1728, má dáti povinnost, od obsílky 17 kr., od zavření poctivému cechu 1 r. 10 kr., vosku 2 libry, připovědní poctivému cechu 5 tolarů, t. j. 7 r. 30 kr., k tomu náležitú svačinu a vědro vína po sv. Martině to úterý. Dne 4. 10. 1726 přijat byl Mikuláš Dušek, kolář ze Bz., dlužen zůstal 17 kr. od obsílky, připovědní poctivému cechu 7 r. 40 kr., svačinu, libru vosku a vědro vína. Ignác Fiala, kovář ze Bz., přijat 16. 11. 1733, dlužen 7 r. 30 kr., 2 libry vosku, mistrovskú svačinu a vědro vína.

František Pokorný ze Bzence přijat 15. 4. 1736 za cechmistrů p. Lorence Truchlíka staršího, Petra Ostrézí mladšího, za spolumistrův tenkrát přítomných Šimona Sýkory, Karla Felmara, Antonína Donnerspergra, Jana Vlasáka a Mikuláše Duška. Složil od obsílky 1 r. 10 kr., připovědní 18 kr., vosku libru, za svačinu 3 r. 30 kr., vědro vína; dlužen ještě 7 r. 30 kr. J. Ježek, hrnčíř ze Bzence, přijat 8. 6. 1738, jeho povinnost krom obsílky a svačiny 2 libry vosku, peněz 6 r. a vědro vína. Cechmistři titéž. Komisaři Martin Šůstek, a Bernard Jakub Hofmann, syndikus. Jak. Vlček, stolař ze Bzence, přijat 24. 8. 1738 za cechmistrů L. Truchlíka staršího a Karla Felmara mladšího. Připovědní složil i sva-

činu a vědro vína; dlužen zůstal 7 r. 30 kr. a 2 libry vosku. Josef Miller, stolář ze Bzence (vše jako u J. Vlčka). Karel Nevřivý, bednář ze Bzence, přijat 17. 11. 1738 a povinnen jest 12 r., svačinu a vědro vína. Jan Glos, bednář ze Žeravic, přijat 19. 1. 1739, pov. jest 3 r. 45 kr., poctivú svačinu, půl vědra vína, libru vosku. Martin Petráš, kolář ze Bzence, přijat 6. 7. 1739, povinen bude 7 r. 30 kr., vosku 2 libry, poctivú svačinu a vědro vína. Obsílku je dlužen. Tomáš Jašek, hrnčíř ze Bzence, jako M. Petráš. Karel Plachta, bednář ze Bzence, přijat 6. 12. 1739. Pov. 7 r. 30 kr., vosku 2 libry a vědro vína, jako „inší" mistři dali. Přípovědní a obsílku zaplatil téhož dne moravský zlatý. Kováři Ferdinand Bendl (4. 12. 1740) Jan Truchlík (3. 6. 1741) a Jiřík Badela (9. Nov. 1741) spravili všechnu povinnost náležitě. Všichni jsou ze Bzence. František Truchlík roku 1742 přijat za cechm. staršího Antonína Hučického a mladšího Antonína Rubíka, 3 r., svačinu a libru vosku. — Václav Vozga ze Bzence, 31. 5. 1742, zaplatí obsílky 17 kr., přípovědné 1 r. 10 kr., písařovi 10 kr., vosku 2 libry, peněz 7 r. 30 kr., svačinu a vědro vína. Dále přijati byli se stejnými poplatky Jiří Pelík ze Syrovína 3. 7. 1742, Jan Klímek ze Syrovína 21. 1. 1743. František Pekař z Vacenovic 18. list. 1743, za cechmistra staršího Ant. Hučického a mladšího Ant. Ježka, pekaře.

V letech 1742 a 1743 vyskytují se sice jména mistrů, ale nejmenuje se u nikoho řemeslo jeho. Od r. 1744 jsou v knize cechovní zápisy střídavě německé a české. Střídají se dle toho, kdo byl cechmistrem, Němec nebo Čech; německé úřadování bylo zejména za cechmistrovství Antonína Donnerspergra. Bez bližších záznamův o původě mistrův a jejich povinností cechovních jest vynecháno mnoho míst i povinností mistrovských, a z toho soudíme, že asi rodištěm všech mistrů jmenovaných od r. 1744 jest Bzenec a že náležitě dostáli povinnostem svým.

Cyril Rubík (4. 3. 1748) za cechmistrů Karla Plachty staršího a mladšího Františka Pokorného; komisary byli: Václav Bohuška, Pavel Dobiáš. Jan Švrček, kovář, (18. 3. 1748), Lorenc Donnersperger, zámečník, (13. 6. 1748), Jan Blahutka, sklenář (5. 10. 1749), za cechm. staršího Františka Pokorného a mladšího Ferdinanda Bendla, za komisaře Pavla Dobiáše. Leopold Mikulík, bednář, Josef Glos, bednář, (oba r. 1749), Matiáš Škába, tesař, (17. 11. 1749), za komisaře Jana Richmacha, Antoš Ströber, bednář, (18. 1. 1751) za komisaře Filipa Ostrézí, Fidelius Herbst (15. 10. 1752) za cechm. staršího Fr. Pokorného a mladšího Jiříka Rubíka, jehož povinnost bude skládat 12 rýn. 30 kr.

V letech 1750 — 1754 jmenují se cechmistři Frant. Pokorný starší a mladší Cyril Rubík a představený města Pavel Kotek, jakožto komisař za rok 1750. Roku 1751 komisařem jest Pavel Goldmann, představený P. Kotek.

R. 1753 přijat byl František Vrzal, Jan Bendl r. 1754, Maxmilian Göllert, bednář, za těchže cechmistrů, komisaře a představeného. R. 1755 16. 10. přijat byl Josef Mrhel za kom. staršího K. Plachty a mladšího Lorence Tonnersperkra (!). Roku 1756 dne 29. března zvolen komisařem Antonín Myšík a Jiřík Ručka, téhož r. přijat 5. 6. Jan Kunšt, 26. 6. Frant. Felmar, bednář. R. 1758 dne 13. listopadu Václav Piskoř, bednář. Dne 14. 6. 1759 Antonín Tonnsperk (!) na mládkovství dal 2 rýnské; 21. 1. 1760 Lorenz Jeníček za komisařství Jiřího Ručky; povinen jest do pokladnice 14 r.; dne 5. 6. 1760 František Rubík za téhož komisaře a představeného Antonína Orlického.

Jiřík Slabý, zámečník, (16. 11. 1760) a Václav Novosad (17. 11.) téhož roku přijati u přítomnosti představeného Antonína Orlického, komisařů Frant. Vojtěcha, Jana Kastingra, cechmistrů Karla Plachty a Fidela Herbsta. Karel Felmar, bednář, (19. 1. 1761) za komisaře Josefa Biče. Ondřej Rogoš (8. 11. 1761) za komisařů Filipa Kotka a Jiříka Pokorného. Představený a cechmistři titéž. Jan Deml (16. 11.), bednář. Představený týž. Komisaři jako r. 1760, cechmistr K. Plachta. Ignác Jašek (18. 3. 1765). Představený týž. Cechmistři : Fidelis Herbst starší a mladší Antonín Weisberger. Jan Augustýn Kobliška (15. 12.); komisaři Jan Kastinger a Jiří Sumr. Roku 1769 představený týž; komisař Jiří Pokorný, cechmistři Lorenc Tonnersperk a Frant. Pokorný. Roku 1770 Jan Němec, bednář; cechmistři Cyril Rubík starší, Josef Opravil mladší; komisař Frant. Matyáš. — Karel Slonek, stolař, (14. 6. 1770) za cechmistrů Lorence Tonnersperka a K. Felmara; komisař Jiří Pokorný. Představený Antonín Bílý. Filip Matúšek, stolař, (28. 6.) za cechmistrů K. Felmara staršího, Ant. Weisbergra mladšího; Antonín Orlický byl lokálem, představeným Ant. Bílý. Josef Opravil (1. 7. 1771), cechmistři stejní, představený Jan Mareček, komisař Ant. Bílý, Antonín Orlický zůstal lokálem. Antonín Klos, bednář, (16. 11. 1772). Cechmistři, komisař, lokál, představený titéž jako r. 1771. Antonín Švrček (18. 1. 1773). Cechmistři zůstali titéž, představeným byl Ant. Orlický, komisařem Jan Mareček. Florián Rogoš, bednář, (9. 6.), Jan Tonnersperger, zámečník (15. 14.), Fr. Pogoda, zámečník, (15. 11.); úřadové stejní. Michal Stein, stolař, (26. 1. 1776), Cyril Vojtěch, bednář, (18. 3.), cechmistr Cyril Rubík, kom. magistratuální (!), Ant. Bílý. Václav Rosa, bednář, (18. 11.), cechm. Cyril Rubík starší, Leopold Mikulík mladší, komisař Jan Mareček. Josef Tonnersperk, zámečník, (1771, 10. 3.), cechm. a komisař týž, představený František Matyáš. Josef Pokorný, bednář, (10. 3.), úřadové titéž. Antonín Kotek, bednář, (30. 3., 1778) platil 13 r. a mládkovskú službu, cechm. starší Cyril Rubík, mladší Josef Opravil; komisař týž; Antonín Žák, stolař, (2. 7.) zaplatil 13 r., komisař Frant. Matyáš. Lauš Antonín, bednář, zaplatil 12 r. a za mládkovství 2 rýnské. Úřadové tíž. Václav N. (22. 1. 1781), kolář, zaplatil 1 r. 10 kr.; úřadové stejní; Fabian Petrželka, hrnčíř, (26. 3.) za těchže úřadův. František Psota, zámečník, (19. 6. 1783), zaplatil 12 r. komisař Florián Slavík; Cyril Rubík,

cechm. starší, mladší Michal Štainpek. Josef Veisperkr, kolář, (15. 11. 1784), za stejných úřadů; udělal svůj kus mistrovský dokonale. Antonín Winkler, hrnčíř, (17. 6. 1785), komisař Jan Mareček, cechmistři titéž. Fidelis Herbst (20. 11. 1791), stolař, komisař Pav. Šigut, cechm. starší Fidelis Herbst, mladší Jan Donnerspergr. Antonín Súhrada, hrnčíř, (6. 4. 1795), komisař Matys Rychmann, cechmistři zůstali titéž. Martin Vašíček, stolař, (27. 11. 1795), úřadové stejní. Josef Janíček, stolař, (6. 4. 1796) za stejných úřadův. Antonín Režný, kolář, (10. 6. 1798), zaplatil 10 r., komisař zůstal, cechmistrem starším byl Jan Donnersberg, mladším Michael Šteinbėk. Za stejných úřadů byl přijat r. 1801 Josef Fajkus. Antonín Fialka, stolař, (r. 1803 24. 7.), komisař Josef Donnersperger, cechm. starší zůstal, a mladším byl Filip Matyáš, který roku 1838 vymazán byl pro neplacení daně, rovněž Matěj Havlíček (1804), stolař, byl vymazán pro stejnou příčinu téhož léta. Ondřej Donnerperger, zámečník, 1807), komisař a starší cechmistr zůstali týž; mladším cechmistrem byl Josef Fajkus. O. Donnersberger zaplatil za mládkovství r. 1816 dva rýnské. František Rychmann, zámečník, (1809), komisař Jan Matyáš, cechmistři Josef Fajkus starší a mladší Antonín Švrček. Fr. Rychmann zaplatil 12 rýnských. Vincenc Gruner, provazník, (1809), komisař a cechmistři titéž. Bartoň Značil, kolář, (1809). Filip Donnersperger, zámečník, (1813), komisař Filip Rubík, cechmistři zůstali. Josef Hataš, kolář, (7. 11. 1813), komisař i cechmistři titéž. J. Hataš r. 1838 vymazán. Fabian Stavjaný (1816). Téhož roku (18. 2.) Ferdinand Schmidt, stolař, žádal za přijetí do cechu; přijme se, až předloží dovolení své vrchnosti. Josef Knotek (4. 6.), stolař, komisař František Rychman, který podržel hodnost do roku 1829. Rovněž tak dlouho zůstali cechmistry Josef Fajkus a Ant. Švrček. Roku 1817 (12. 10.) přijat byl do cechu Frant. Tejk, roku 1818 (22. 11.) Matěj Pogoda, zámečník, r. 1819 (28. 3.) Karel Veisberger, kolář. Téhož roku přijat byl do cechu Frant. Kozák, truhlář; mistrovský kus jeho byl stolek se 4 šuplíky; rovněž přijat byl Karel Veisberger, který vyučiv se ve Vídni za mistrovský kus dělal půl voza a tož předek.

Od r. 1829 vyskytuje se název „Spojený cech“, v němž zastoupena byla všechna řemesla svrchu jmenovaná; mezi jinými řemesly jmenuje se r. 1837 jediný zedník Tomáš Jandásek. Od roku 1830 komisařem spojeného cechu byl Filip Rubík. Do cechu přijati byli ještě Jan Absolon, zámečník, od r. 1836, od kteréžto doby do dneška řemeslo zámečnické se zachovalo v rodině jeho; syn jeho byl posledním cechmistrem cechu zámečnického, a po něm zámečníkem jest syn jeho. Poslední zapsaný mistr r. 1837 jest František Snášel, kolář. Od r. 1834 byli cechmistry Josef Fajkus starší, Josef Hataš mladší, po nich roku 1836, 1837 Antonín Kašpárek starší a Karel Weisberger mladší cechmistr.

V „Knize zápisů“ zapsána jsou „Notata“ poctivého cechu jmenovaných čtyř řemesel v městě Bzenci.

Pamět se zde činí a na budoucí čas k větší cti a chvále Boží zachováno býti má, kterak v roce **1726** dne 4. října při shromáždění ouplného cechu za cechmistrův p. Václ. Sigmunda předního a pana J. Martínkovského druhého a též jejich spolucechovních na tom jsou se jednomyslně usnesli, aby pro památku a pro záduší budoucí pánův bratrův a jich přináležejících, jak za živé tak za mrtvé, každoročně čtyři mše sv. na náklad cechovní slouženy byly; totiž: první v pondělí v oktáv sv. Třech Králů za živé; druhá v pondělí po středě postní za mrtvé; třetí v pondělí po sv. Janě za živé; čtvrtá v pondělí po sv. Martině za mrtvé pány bratry a jich přináležející krevné.

Roku **1831** dne 31. máje stalo se usnesení stran chození na pohřby.

Zjednání korouhve.

Poctivý cech, dychtě po rozmnožování větší cti a slávy Boží, byl k tomu náchylný, aby znamení jisté vystavil a praporec neb korouhev zjednal k ozdobě chrámu Páně, tak způsobil, ačkoli byl čas velmi zlý, však přece z hořící lásky k Bohu a k vzdělání bližního novou korouhev damaškovou zlaté barvy s vymalováním jednoho každého řemesla jeho svatého patróna, při kovářském sv. Alo, kolářském Eliáš na ohnivém vozu, bednářském sv. Urban, zámečnickém sv. Petr, zjednal nákladem přes 90 rýnských, kterážto korouhev po prvé na den sv. Floriána nésti se má při slavném průvodě. Korouhev zjednána byla r. 1734 za cechmistrů Václ. Sigmunda staršího a mladšího Antonína Rubíka; spolumistři byli Antonín Hučický, Lorenc Truchlík, Václav Valda, Šimon Sýkora, Martin Koudela, Petr Ostrézi, Antonín Tonnersperk, Frant. Vašík a jiných ještě.

Mistři v cechu snášeli se dobře, málo bylo svárův a hádek. V celé „Knize zápisů“ zapsána jest „urážka na cti“ pouze jediná r. 1751.

Tím končí se zápisy spojených čtyř cechův.

Kniha poctivého cechu kožušnického měla za účel, aby v ní bylo zaznamenáno, kdo, kdy a jak stal se tovaryšem aneb mistrem; potom zapsány byly v ní různice mezi příslušníky

dotčeného řemesla. Jest v kůži vázána o velkosti menšího missálu. Na hřbetě koženém jest vtlačen do kůže letopočet 1747. Desky jsou spojeny kovovými sponkami. Rok 1747 značí dobu vazby, což souditi lze dle toho, že letopočty nejdou v pořadí chronologickém, tak na druhém listě jest zápis z r. 1717, o něco dále rok 1718. Zápisy dály se původně pouze na několika listech, které roku 1747 byly v jedno svázány s knihou cechovní, a do knihy vlastní zapisovati se počalo teprve dne 16. ledna roku 1752 za cechmistrů p. Pavla Orlického staršího a Antonína Kotka mladšího. Kde není jmenováno místo pobytu mistrova, jest míněn vždy Bzenec.

Roku 1717 (23. 5.) přijat do cechu Antonín Myšík; jako mistrů syn má složiti 5 r. stříbra a 2 libry vosku; téhož dne a roku splatil 2 r. stř., libru vosku a dal svačinu. Dne 27. 1. 1718 doplatil 3 r. stř. i vosk. (3. 8.) Jiřík Sumer má dáti 12 stř. r. a 8 liber vosku; doplatil teprve r. 1754. L. P. 1718 (23. 5.) Tomáš Strážnický má zaplatiti 10 stř. a 6 liber vosku, na to složil 7 stř. a svačinu, úplně doplatil (20. 6. 1725). Jan Svoboda z Újezda (23. 1. 1719) zaplatil najednou 8 r. stř. a 6 liber vosku a svačinu pořádnú vystrojil. Bernard Fabián (15. 6.) zaplatil najednou 15 r. stř., 8 liber vosku; svačinu vystrojil. Martin Šigut (23. 1. 1723) 7 r. stř. 30 kr. a vosku 4 l. Splácel dlouho až do r. 1745. Rudolf Orlický (31. 1.) 5 r. stř. a vosku 3 l. Zaplatil hned všecko. Téhož dne a roku přijat byl Šebestián Orlický a všechnu svou povinnost zaplatil najednou. Jan Střešňák (19. 1. 1724) měl dáti 15 r. stř. a vosku 8 liber; peníze všecky zaplatil teprve roku 1752; vosk teprve dle účtů 4. 6. 1755 byl zaplacen. Jakub Bělík (12. 12. 1728) měl dáti 15 r. stř. a vosku 8 liber; svačinu zaplatil, povinnost svou však platil pomalu, neboť teprve 30. 6. 1746 při shromáždění celého poctivého cechu odvedl rešt 4 r. stříbra. Byl veliký ubožák, nemohl ani daní zaplatiti. Proto r. 1755 za dva kvartály 10 kr. poctivý cech zaplatil za něho císařské řemeslnické povinnosti a za týž rok za všecky kvoty 30 kr. Martin Vojtek (dne 15. 10. 1729) složil všecku svou povinnost. Pavel Volčar ze Žeravic (29. 1. 1736), měl dáti 6 r. stříbra a 4 libry vosku. Splácel však dlouho. Ještě r. 1758 měl „rešty“; svačinu však přece spravil náležitě. Ant. Kotek (31. 7. 1740) měl dáti 15 r. stř. a vosku 8 liber. Se splátkami byl hotov teprve 8. 1750, kdy zaplatil poslední lhůtu. Jindřich Strážnický (1745) dáti měl 7 r. stř. a 4 libry vosku; svačinu dal, jak patří, ale vyplatil se teprve 8. 3. 1761. Josef Šolc (6. 1. 1745) měl dáti 15. r. stř. a 8 liber vosku; svačinu spravil náležitě, ale ostatek peněz zaplatil teprve 15. 12. 1754. Kristian Svoboda předstoupil r. 1749 před celý úplný cech za cechmistrů staršího pana Jakuba Bělíka a mladšího Antonína Kotka v přítomnosti p. komisařů Frant. Truchlíka a Frant. Goldmanna a žádal uctivě, aby jej za spolumistra do cechu přijali.

Cech vyhověl jeho slušné žádosti s podmínkou, že bude poslušen představených cechovních, že náležitě chovati se bude, jakž přísluší na poctivého mistra. Za povinnost ukládá se mu dáti cechu svačinu, za niž zaplatil 4 r. stříbra, a při které vypilo se půl vědra vína. Dovoleno mu bylo, aby peníz 8 r. stř. splácel na 4 terminy po 2 r. a 4 libry vosku po libře vždy při průvodu Božího Těla po 4 roky. Libra vosku byla tehdy za 36 kr. Za propuštění z mládkovství zůstal dlužen 24 kr., které zaplatil 4. 6. 1752. Za vosk zůstal dlužen až do roku 1579 ještě 1 r. stříbra. Téhož r. 1749 Jindřich Novák za cechmistrů svrchu jmenovaných a za stejných okolností přijat byl do cechu; měl dáti svačinu a k ní vědro vína; měl za povinnost krom svačiny zaplatiti na terminy 15 r. stříbra, 8 liber vosku.

Šimon Kočí (30. 10. 1750) za cechmistrů staršího p. Antonína Myšíka a mladšího p. Ant. Kotka, pp. spolumistrů: Pavla Orlického, Bernáta Fabiána, Rudolfa Orlického a Jana Střeserky předstoupil před celý úplný cech Š. K. a žádal uctivě, aby mohl býti přijat za spolumistra. Cech neodepřel slušné jeho žádosti, neboť Š. K. choval se vždy dobře, byl poslušný a poctivý, a přijal jej s podmínkou, že všechny své povinnosti zachová, jak na každého poctivého mistra přísluší a náleží: zatím povinnost jeho bude z těchto ohledů a příčin taková: první příčina jest, že jest synem mistrovým, druhá, že stál mnoho let v službě Jasnosti Císařské a milostivé královně (Marii Terezii), že tam o své zdraví přišel, tak z dobrovolné úmluvy jedné i druhé strany přestal cech na tom, aby poctivému cechu zaplatil 10 r. stř. za všecko krom povinnosti jeho mládkovské. Tak se stalo u přítomnosti pp. komisařů a podpisem vlastní jejich ruky stvrzeno. Komisaři tehdy byli Pavel Orlický a Filip Ostrézí. Napřed uvedený Š. K. zůstával dlouho dlužen, až jeho legitimní manželka „slyšet se dala“ r. 1768, že tu celou sumu 2 r. stř. 35 kr. zaplatí při novém víně a libru vosku dá beze všeho připomínání.

Filip Ostrézí dne 20. ledna 1751 přijat byl; povinnost jeho byla zaplatiti na terminy 8 r. stř.; svačinu při sv. Martině s vědrem vína „běžícího“ roku a vosku 2 libry; nad to „z dobré vůle“ dáno dvé čtvrtek vína. Jakubu Šůstkovi bylo zaplatiti 14 r. stř. 15 kr.; kterýchžto peněz uvolil se dáti na sv. Martina polovic; druhou však polovic na vánoce 1 r. stř., na Boží Tělo 1 stř. Za útratu, která se mohla státi při práci kusu mistrovského, z dobré vůle učinil slib, že položí za všecko 8 stř., a slíbil, že těch osm rýnských zaplatí na sv. Martina 1762.

Přijetí mistra punčochářského do cechu kožušnického. Ant. Musil dne 2. března 1753 za cechmistrů staršího Jos. Šulca a mladšího Filipa Ostrézího, jakož taky „p. císařského místečního představeného“ Pavla Kotka mladšího, pp. komisařů Pavla Kotka staršího a Jiříka Ručky a spolu přísedících pp. mistrů, předstoupil před poctivý cech kožušnický A. M. a uctivě žádal, aby (poněvadž punčocháři tady ve Bzenci žádného cechu nemají) mohl býti přivtělen jako mistr punčochářský do cechu kožušnického. Cech žádosti jeho slušně odepříti nemohl a přijal jej, mistra

punčochářského, a přivtělil jej do poctivého cechu kožešníků. Potom smluvil se Antonín Musil s cechem pode jménem „taxe“, že zaplatí za všechno všudy na kvartály 7 r. stř. 35 kr.; při tom se uvolil dobrovolně dát 2 libry vosku. Od obsílky do cechu odvedl 35 kr., od zápisu 1 r. Za stejných podmínek, téhož dne a roku přijati byli do cechu kožušnického mistři punčocháři Antonín Goldmann a Josef Musil. Jos. Svobodník (15. 12. 1754) jako mistrův syn zaplatí polovičně; hned složil 6 r. stř. 4 kr,; jenom vosku zůstal dlužen 2 libry. Martin Šigut mladý (9. 11. 1755) předstoupil před poctivý cech a žádal, aby jej do cechu přijali za spolumistra; žádost jeho nemohla býti odepřena, poněvadž proukázal svůj mistrovský kus. Za přítomnosti cechmistrů Jos. Šolca a Filipa Ostrézího, představeného Pavla Kotka, komisaře Jiříka Ručky a úplného cechu byl přijat za dostatečného spolumistra. Povinnost jeho dle smlouvy s cechem má činiti všeho všudy 10 r. 30 kr. a vosku 2 libry. Uvolil se peníze složiti na ochtáb sv. Tří Králů. Na to téhož dne odvedl 1 r. 10 kr., tak zůstal dlužen 9 r. 20 krejcarů. Žádal však, aby se jemu těch 9 stř. 20 kr. zapůjčilo per fictionem brevis manus a k tomu ještě se připůjčilo 40 kr.; zavázal se, z těch peněz 10 r. hotově z matky pokladnice půjčených spláceti ročně interes 6%. Proto svolil tomu poctivý cech a nařídil jemu, aby na peníze půjčené odvedl obligaci do matky pokladnice. Kromě vosku splatil dluh svůj dne 15. 1. 1756.

Florián Nikl (23. 11. 1759) měl dáti 8 r. a 2 libry vosku; kromě vosku vyplatil se úplně r. 1765. Pavel Petr Kotek (26. 6. 1760) předstoupil před poctivý cech, žádaje, aby za „spoluúd“ ve všem všudy jak oučastenství mší sv., tak i všech jiných věcí cechovních byl přijat ve společnost cechu. Jeho žádost byla k potěšení úplnému cechu a nebyla odepřena a stvrdila se zapsáním do této knihy. Cechmistři byli titéž; komisařem Josef Biča.

Pavel P. K. složil svou povinnost najednou, „okrom“ libry vosku. Josef Orlický (30. 9. 1761) zaplatil povinnost najednou. Pavel Šigut (15. 1. 1762) měl dáti 7 stř. a libru vosku. Po malých částkách zaplatil všechno (21. 4. 1771). Antonín Bělík (14. V. 1762); povinnost jeho jako u P. Šiguta. Doplatil všecko r. 1776. Cyril Střešňák (6. 6. 1765) dáti měl 6 r. a libru vosku. Antonín Jan Orlický (15. 1. 1768) byl přijat za spolubratra. Cech byl mu dlužen, a dluh tento odpouští A. J. Orlický tímto zápisem: „Já za přijetí do cechu odpouštím poctivému cechu ten mně „podlužný accidens“ od r. 1759 až do dne 31. Nov. 1765 a daruji s tím doložením, že od 1. ledna 1768 každoročně, jak dlouho pozůstávati budu představeným, jeden rýnský dáti se zavazuji. Ant. Jan Orlický p. t., představený. Dluh jemu od cechu patřící zaplacen byl r. 1772 v sumě 4 r. stř. 18 krejcarů. Jan Šén (1. 7.) přijat za spolumistra, povinnost jeho byla 5 stř., něco si splatil; ostatek odsloužil „mládkovstvím“, z něhož propuštěn byl 6. března 1769. Filip Dobrovský (14. 3. 1779) za komisaře Josefa Tykala; měl dáti 10 stř. r. a libru „světla voskového“. Všechno hned zaplatil, a zbývá jenom povinnost služby mládkovství. Josef Strážnický (15. 6. 1768)

byl do knihy mistrovské zapsán. Svou povinnost položil hotově 6 r. stř. a libru vosku. Proukázal též svůj kus mistrovský. Co se týče „mládství“ cechovního, bude povinnován dva roky sloužiti jako každý druhý.

Antonín Kotek (16. 2. 1806) měl dáti jako „taxu“ 11 r. stř. 40 kr., libru vosku 2 r. stř. 12 kr.; suma 13 r. stř. 52 kr., na to položil při svém přijetí za mistra 3 r. stř.; tak zůstal dlužen ještě 10 r. stř. 52 kr. Poslední povinnost zaplatil (18. 5. 1809) 4 r. stříbra. Karel Josef Hemdiš, městský písař a komisař cechovní (německy se podepsal). Matys Dýner (20. 1. 1783) zaplatil svou povinnost 3 r. stř. a libru voskových svíček. Téhož dne přijal při poctivém cechu službu mládství a zavázal se spravovati místa v čas jarmareční. K. Strážnický (15. 10. 1821) měl dáti 6 r. stř. 15 kr.; cechmistrem starším byl Josef Strážnický, mladším Ant. Kotek, zároveň komisař cechovní, představeným byl František Rychmann. Jan Novák ze Starého Města Uh. Hradiště zaplatil najednou 13 rýnských (16. 3. 1834). Cechovním komisařem byl Donnersperger. Jan Kříž z Veselí (20. 4. 1789) zaplatil v masopustní jarmark celou svou povinnost. Od roku 1841 a dne 1. srpna starodávní kniha tato cechovní za času cechmistra Karla Strážnického stála pod poručenstvím poctivého cechu veselského, poněvadž předešlí páni mistři všichni vymřeli, a sice Matysa Seida a Karla Bryše z Veselí a zdejšího p. představeného Fil. Rubíka se kniha tato obnovila a do nového pořádku přivedla, do níž první zapsán byl Fr. Hajrót, který dne 1. srpna 1841 předstoupil před poctivý cech kožušnický „s dovolením slavného kanceláře bzeneckého“, aby přijat byl za spolumistra; což když se stalo, zaplatil hned 14. srpna svou povinnost hotově. Tím končí se kniha zápisů cechu kožušnického,a následuje ještě kniha tovaryšská a učňovská z let 1748 — 1846.

Za tovaryše při cechu kožušnickém ve Bzenci od roku 1748 — 1846 byli prohlášeni:

Dne 30. června 1748 vypovídá se z učení na tovaryše K. Šulc za cechmistrů staršího Jakuba Bělíka a mladšího Ant. Kotka a za komisaře Jiříka Součka. Syndikus byl Frant. Truchlík. Karel Šulc vyučil se u svého otce Josefa Šulca; byl napomenut, aby se budoucně dobře choval, jako až dosud, a byl přijat mezi tovaryše kožušnické poctěn a poctiv. Roku 1749 dne 16. listopadu přijat byl mezi tovaryše Florián Nikl; zaplatil svou povinnost 1 r. 30 kr. U mistra Jakuba Bělíka učil se Josef Svobodník a dne 20. ledna 1751 přijat byl, zaplativ svou povinnost. Cechmistři byli Antonín Myšík starší, mladší Ant. Kotek; komisaři byli Pavel Dobiáš a Filip Ostrézí. Za těchže cechmistrů i komisařů přijat dne 24. června 1752 Pavel Šigut; jakožto syn mistrův měl složiti povinnost 3 rýnské a vosku půl druhé libry. Sám přivolil k tomu, že při sv. Martině za zdvořilost poctivému cechu dá husu; na to složil hotově 1 r. 30 kr. a slíbil, že ostatní část a vosk zaplatí za 14 dní. Roku 1753 dne 16. ledna vypovězeni byli za tovaryše J. Šůstek a Jakub Pohostek, oba platili po 4 stř. 50 kr. Cyril Střešňák vyučil

se dne 16. ledna 1754 a zaplatil učedlnickou povinnost 3 r. stř. 50 kr., a Josefu Šulcovi, mistrovi, u něhož se učil, půl vědra vína, kteréž víno J. Š. daroval poctivému cechu. Ant. Bělík vyučil se (15. 10.) a zaplatil 3 r. stř. 50 kr. Jan Lipinský doučil se (14. 1. 1758), a povinnost jeho za vyučení zaplatil poručník Josef Havlík, totiž 3 r. 50 kr. Jan Šišák (14. 9. 1759) zaplatil 3 stř. 50 kr. „Lokalistou“ byl téhož roku Pavel Petr Kotek. Pavel Lacina, vystáv čas svého učení u mistra J. Šulce, zapsán byl (26. 3. 1754) za tovaryše a platil 3 r. 30 kr. U téhož mistra vyučil se Šimon Fajt, byl vyvolen za tovaryše (1. 5. 1769), začež platil 3 r. 30 kr. Z učení vypovídá se Josef Strážnický, kterýžto svůj čas vystál dle patentu a zaplatil na splátky 2 rýnské (3. 6. 1779). Za tovaryše přijat byl Karel Šikut (11. 9. 1783) a platil 2 stř.; komisařem byl Karel Vozga.

Přípověď do učení mistrova syna. Za cechm. Pavla Šiguta st. a Jindřicha Nováka ml., u přítomnosti komisaře Matyáše Rychmanna při úplném sejití poctivého cechu připovídá se syn Ant. Kotka, Ant. Kotek, do učení Pavlovi Šigutovi na 3 léta. Jeho školní adestatum prokázal, kteréž zachová se dle patentu pro budoucí časy. Od učení spolu smluvili 20 stř. r.; 10 r. stř. složil ihned (1. 1. 1797), ostatních 10 r. stř. při vyučení. Za rukojemství doprosil sobě p. Antonína Bělíka a Josefa Strážnického. „Přípovědního“ platil 3 r. stř. Týž Antonín Kotek ml. po 3 letech učení stal se tovaryšem u přítomnosti těchže cechm., komisaře Gabriele Halbgebaura a přísedících pp. mistrův (12. 1. 1800). Na tuto výpověď zaplaceno od otce jeho 2 r. stř. Josef Rychmann (1. 5. 1801) zapsán do knihy německy. Dne 8. 4. 1806 připověděl se do učení Vincenc Kotek na čtyři roky; mistr, u něhož se měl učiti, svolil, že jej bude šatiti. Jeho otec zaplatil zaň „přípovědního“ 3 r. stř. a proukázal jeho školní adestací. Za rukojemství syn i otec vyprosili si p. Josefa Strážnického. Do učení připověděl se Matiáš Brázda 24. 4. 1808 na 5 let ode dne 8. 4. s tou výminkou, že mu rodiče budou povinni vyplatit dluh a „k tomu košile budovat i ostatní šatstvo budou povinnováni jemu, až k tomu přijde čas“. Proukázal své „školní adestací“, které bude míti zachované k budoucímu času dle patentu. Za rukojemství sobě doprosil p. P. Šiguta, st. cechmistra, a p. Josefa Strážnického. Co cechu tovaryšského pro mistry složil 2 r. stř. Jan Kotek připověděl se do učení 14. 6. 1814 na 3 roky od 1. 4. roku téhož. Za „rukovníka“ povyprosil pana Frant. Rychmanna, ten čas purkmistra a komisaře. Povinnost zaplatil zaň otec jeho Antonín Kotek 3 r. stř. Druhým synem Ant. Kotka byl Antonín Kotek, kteréhož otec jeho připověděl u poctivého cechu a zaplatil do počestné pokladnice 3 r. stř. 21. 5. roku 1818. Dne 24. 1. 1819 předstoupil p. Josef Strážnický, starší cechmistr poctivého cechu kožušnického, a žádal, aby syn jeho byl přijat do cechu za tovaryše. Povinnost jeho zaplacena 3 r. stříbra. František Rychmann, purkmistr a komisař. Dne 8. 3. 1846 předstoupil před plný cech Frant. Hajrót, mistr kožušnický, žádaje, aby učeň jeho byl přijat za tovaryše, poněvadž se učil u něho po 3 roky. Cechmistři byli Karel Strážnický starší a

mladší Frant. Hajrót; komisařem byl Matyáš Kuchař. Téhož dne a roku předstoupil před poctivý cech J. Rajmont a prosil, aby do knihy zapsán byl za učně kožušnického. Zaplatil za přípověď 2 r. stř.; cechovní komisař týž. Tím končí se kniha zápisů učňův a tovaryšů kožušnického řemesla. Kromě toho jsou v knize té ještě čtyři zápisy z r. 1747, 1765, 1766 a 1773.

Roku 1747 dne 30. září oznámeno bylo cechu kožešnickému u přítomnosti pp. komisařů Pavla Dobiáše a Františka Truchlíka, že Jakub Bělík na veřejném místě měl se vysloviti o Pavlu Orlickém, toho času cechmistrovi, že by měl klíč, kterým by pokladnice mohla se zalomit. Věc tu dovésti nemohl. Kdyby však někdo z cechovníků věc tu opakoval jinde, tak upadne do pokuty; kdyby však ukázala se potřeba, dá se výš jmenovanému Pavlu Orlickému, že taková věc jest nepravdivá. Podepsáni jsou: Pavel Dobiáš, Frant. Truchlík, oba radní města Bzence.

Urážka manželky. Dne 22. ledna 1765 předstoupil Frant. Holešínský před poctivý cech se žalobou na Josefa Šolce, že špatně mluvil o jeho manželce. Při výslechu nemohl to dokázati žádným svědkem, a Josef Šolc nechtěl nijak znáti se k takové řeči: protož srovnali se mezi sebou a odpustili sobě rukou dáním. Svědky srovnání byli Ant. Kotek a Jindřich Novák.

Roztržka mezi spolubratry. Předešlých časů stala se rozmíška, že páni punčocháři chtěli se oddělit a odtrhnout od cechu kožušnického: byli to zejména Antonín Musil, Jan Šén a Ignác Musil. Na přímluvu p. komisaře a v přítomnosti celého cechu slíbili, že podrobují se za spoluúdy a že chtí plniti všecky povinnosti cechovní.

Místo při trhu. Roku 1773, 6. ledna, bylo ustanoveno za přítomnosti komisaře Martina Biče (nom. Biča), aby v čas tržní při jarmarku každý mistr spravil na dvě desky místa. Kdo by zameškal, složí pokuty 15 krejcarův.

Závěr.

Dějiny vzniku, rozvoje a úpadku řemesel, združených dříve od několika staletí ve zřízení cechovní, dějiny znenáhlého vývoje cechů, ztěžka lze vylíčiti historicky. Listiny se vyskytují obyčejně teprve tehdy, když už se stalo nějaké užší združení příslušníků toho neb onoho řemesla, a tehdy teprve vznikly cechy. Z předešlých zpráv jmenovaných v tomto článku, dovídáme se, že cechy původně byly úplně samosprávné, a že samostatně mohly vyřizovati záležitosti své v úplných schůzích cechovních. Původně cechy nepodléhaly vlivu ani autoritě vrchností. To právě nelibě nesli stavové a žádali na králi Ferdinandovi I., aby samospráva cechů nejen byla omezena, nýbrž dokonce měla býti zrušena samostatnost cechů se všemi ujednáními, pořádky a potvrzeními. Žádali

za odstranění autonomie cechovní a podrobení autoritě vrchností. Král Ferdinand I. povolil nátlaku stavovskému r. 1527. Nástupce jeho Ferdinand II. vydal nařízení, aby cechové a pořádky účastnily se s prapory a podstavci svými církevních veřejných průvodův o Vzkříšení Páně a Božím Těle. Pečoval o to, aby pořádky byly v nejužším styku s církví. Cechy přizpůsobovaly se tomuto nařízení. Tak v artykulích vydaných r. 1669, 28. července, zněl artikul 33.: „V neděli a ve svátky nesmí se pracovati, a při službách Božích nesmí nikdo do hospody jíti, buď on tovaryš nebo mistr. Kdo by scházel v průvodu o Božím Těle, zaplatí 2 libry vosku; kdo by ve dni kvatembrové nebyl zádušní mši sv. přítomen a nešel na oferu, zaplatí půl libry.“ (Art. 47.) „Aby tovaryš mohl státi se mistrem, měl pracovati u jednoho mistra nepřetržitě“. (Art. 32.) „Z mládků bylo několik zvoleno, aby při posluze v cechu přinášeli z výčepu pivo nebo víno. Kdo by se zdráhal, zaplatí vídeňský groš, a bude k obsluze přinucen“. (Art. 42.) (Podáno dle spisu Wernerova „Über das Zunftwesen in Iglau“ a dle Buchholzova Ferdinanda I.)

Werner praví na str. 94.: Artikule cechovní, nové a změněné. Dne 21. října 1688 sešli se mistři a smluvili tyto artikule: 1. O Božím Těle musí každý mistr účastniti se průvodu. 2. Při kvatembrové mši sv. za zemřelé mistry, musí každý mistr býti přítomen; kdyby nemohl sám přijíti, má poslati někoho ze svých. 3. K pohřbu mistra nebo mistrové musí přijíti každý mistr. 4. O přijímání učňů praví se, že každý učeň zavazuje se učiti se 4 roky věrně a horlivě; potom zaplatí ustanovený peníz do pokladnice, kdež zůstane až do učňova vyučení. 5. Než kdo může býti samostatným mistrem, musí před tím 2 roky vandrovati, mistrův syn pouze rok; potom musí 2 roky nepřetržitě pracovati u jednoho mistra; přižení-li se však do řemesla, rok; mistrův syn jest zcela osvobozen. 6. Po dosažení mistrovství, může míti mistr dva učně; ožení-li se však s vdovou nebo dcerou mistrovou, nemusí po rok míti žádného učně. 7. Odluzovati pomocníka nemá nikdo, a nikdo nemá vyšší mzdu dávati než druhý. 8. Každého čtvrtletí sejdou se mistři a složí povinné groše. Tyto peníze zůstanou v pokladnici, a užije se jich na podporu chudých nemocných mistrů nebo na pohřeb. 9. Artikule tyto mají se čísti o každém kvatembru.

Mistrů cechu kožešnického bylo příliš mnoho, aby počet mistrů byl stižen, bylo omezeno značně přijímání učňův. Cech usnesl se roku 1700, 2. dubna, aby učeň o připovídání zaplatil 5 kop (kopa = 70 kr.), kteroužto částku nedostane zpět, jak bylo pravidlem dosavad. Rovněž neměly se učňům dávati šaty. Dle reskriptu císařského ze dne 19. prosince 1724 nařizuje se o učních, aby přijímáni byli při schůzkách kvartalních; mají prokázati poctivé zrození a složiti 12 kop (domácí učňové jen 10 kop), z nichž 5 složí se u mistra, který o propuštění učně z učení jest povinen je vrátiti. Mladý mistr může si najmouti tovaryše teprve po 2 letech, každý jiný mistr teprve rok po propuštění učně. Každý cizí tovaryš, který dvě léta vandroval a 3 roky jako pomocník pracoval v Jihlavě, a potom složil 10 kop, mohl prositi o přijetí do cechu; vzal-li si však mistrovu dceru nebo vdovu, mohl žádati o slevu platu, jakož podobně mohli slev dojíti synové mistrův. Tovaryši byli povinni svůj příchod oznámiti cechmistrovi; onemocněl-li, buď platil si sám, nebo platila útraty léčební pokladna tovaryšská, od níž měli klíče: dva klíče mistři, dva klíče tovaryši, dva konšelé. Musili se chovati věrně, poslušně a skromně; odmlouvání bylo přísně zakázáno, jakož nebyly trpěny hry ani hádky. Služeb Božích musili býti pilni.

Říšské dobré zdání ze 4. září 1731 za příčinou řemesel pro celou říši a všechny cechy znovu zmiňuje se o tom, že „pořádky“ podléhají vrchnostem. Vyslovuje všeobecné zásady o přijímání a vypovídání učňů, tovaryšů, mistrů, vandrování. Tak uvedena do cechů jednolitost, jedna zásada, jeden zákon; platily všem stejně. Mistři mohli se zaříditi kdekoliv, jakmile vyhověli podmínkám vrchností určeným.

Z předchozích řádů vidíme, že cechovní zřízení hluboko zasáhla do poměrů společenských, starajíc se o odstranění zla a bídy, jako zasáhla značnou měrou i do života rodinného a veřejného.

Obecné sjezdy v Brně roku 1624 a 1626.

Napsal František Snopek.

(Dokončení.)

O zemském sjezdě roku 1624 jsou v našem archivě zprávy dosti hojné, ale ničeho se nedovídáme o sjezdě roku následují-

cího, alespoň se nám nedochovalo akt. Konal-li se vůbec, konal se v druhé polovici toho roku. V patentě o posudném ze dne 26. května t. r. (viz přílohu, č. VI.) není o něm zmínky ani nejmenší, dotýkáť se pouze placení posudného, jak nařízeno bylo patentem hned z 15. srpna 1624 dle snesení sněmu brněnského na jeden rok.

Za to o zemském sjezdě z roku 1626 v Brně víme z našich akt více. Původně byl do města Olomouce svolán patentem kardinálovým z 23. listopadu 1625 na den 4. ledna. Když pak z jistých důležitých příčin, blíže nám neznámých, nemohl býti konán, položen byl do Brna na den 8. února, jak dosvědčuje patent svolávací ze dne 27. ledna (příloha VII.) a jiný patent o daních a o posudném, jehož koncept jest bez data, ale zcela jistě pochází z měsíce března 1626 (příloha VIII.). Nebo se tam praví zřejmě, že daň jest povolena na „šest měsíců pořád zběhlých, počnouc hned od nejprv příštího 1. dne měsíce Aprilis.“

Patent posledně dotčený nás poučuje aspoň, jak byly vyřízeny některé odstavce předlohy císařovy. Sněm svolil, aby z každého poddaného usedlého vybíráno bylo za šest měsícův, počínaje 1. dubnem až do vyjití šesti měsícův po 35 kr., ale tak aby bohatší zastoupil v tom chudšího, a to po 30 kr. k důležité potřebě J. C. M. a na obhájení jeho zemí před nepřítelem, a po 5 kr. na zaplacení daru, který věnoval sněm synovi císařovu Ferdinandovi III., za krále uherského nově korunovanému. Každý statkář jako člen stavův povinen byl přiznati se spravedlivě na své dobré svědomí sám svou osobou, kolik má poddaných usedlých a odváděti kontribuci tu zemským výběrčím v Brně nebo v Olomouci každého měsíce.

Jiný odstavec předlohy císařovy týkal se posudného. Sjezd povolil „pro lepší vychování dvora J. C. M.“ po 12 groších bílých, které však z vlastního měšce zapraviti měl právovárečník, z každého čtyrvěderního sudu piva předního v pivovaře vařeného a za peníze nebo za obilí vystaveného, a to od vyjití terminu předešlého až do sv. Jana Křtitele ve dvou částkách, o sv. Jiří, kdež se měla platiti celá povinnost zadrželá, a o sv. Janě Křtiteli.

Následujícího roku (1627) nebylo více obecného sjezdu na Moravě. Dosvědčuje to list kardinálův, zde v konceptě zachovaný, svědčící panu Ladislavovi z Šlejnic a panu Frydrychovi z Vlašimě z 28. června 1627. Domáhala se na nich urozená paní Maruše

Gilgiusová, rozená Teyvlovna z Grunderštorfa, jakési summy peněz; obrátili se v té věci na Ditrichštejna, kterýž jim odpovídá: „I poněvadž na ten čas v tomto markrabství moravském žádných stavův není (sic), než všecko J. M. C. jakožto dědičný pán říditi ráčí, nepochybujeme, než že věděti ráčíte, kterak na takové psaní odpověděti se má. Když zase stavové v zemi spůsobeni budou (sic), bezpochyby všelijak o to se pečovati bude, aby se takový zápis vyvadil a summa náležitě spravila. Čehož jsme V. M. k odpovědi tejna učiniti nechtěli."

Povšimnutí hodna jest okolnost, že roku 1624 a 1626 platily ještě starobylé řády a svobody země moravské, ani vzpoura stavův jich nezničila. Roku 1627, kdy se již připravovalo Obnovovené zřízení zemské, prohlášené na sněmě znojemském 1. června 1628, nebyl, jak dotčeno, více svolán zemský sněm.

Že měl kardinál Ditrichštejn účast na přistřižení svobod zemských a zavedení absolutismu na Moravě Obnoveným zřízením zemským, doložím poněkud zanedlouho ve stati o Ditrichštejnově reformaci podle akt archivu kroměřížského, ale již nyní mohu říci, že právě jako gubernátor plnomocný řídil vypuzení praedikantův a haeretikův, tak nebylo bez spolupůsobení jeho vydáno ani zřízení zemské roku 1628.

Ve své relaci o dioecesi olomoucké, roku 1634 zaslané svaté stolici,[1]) o své zásluze v této věci nečiní zřejmé zmínky.

[1]) Relaci Ditrichštejnovu z roku 1634 vydal Dr. Beda Dudík v Archivě für österreichische Geschichte, sv. 42. (r. 1870), str. 213—231., z rukopisu Jana Jiřího Středovského Apographa Moravica, sv. I., Liber ecclesiasticus, str. 35—44. Záhlaví stati jest: Bericht über die Diöcese Olmütz durch den Cardinal Franz von Dietrichstein im J. 1634. Opis v kodexe jest dosti správný. Některé korrektury vydavatelovy v tisku jsou velmi případné. Než na některé nesprávnosti budiž mi dovoleno upozorniti. Str. 221, ř. 20 a 21 rukopis má správně: praevalente colluvie pravitatis etc. (nikoli: colluvie morum gravitates), ř. 26 *l*aetioribus (při tisku vypadlo *l*); str. 222, ř. 24: *t*rium ex parochiis (vypadlo *t*); str. 223, ř. 6 ze spodu; tolerantiam, ř. 2 ze spodu: quantocyus (nikoli quando cicius); ř. poslední ze spodu: noluerint; str. 226, ř. 8, rukopis správně: illa (poena) episcopi clementissima absolutione et dispensatione indulgeretur (nikoli illa episcopus . . . indulgeret); ř. poslední rukopis správně: idioma boëmicum callentium (nikoli excellentium); str. 228 ř. 1: Franciscus comes de Magnis; ř. 11: dum nulla personarum etc.; str. 229, ř. 9: exantlandis, ř. poslední: Gevitzii; str. 230, ř. 16: Tischnovitz, ř. 17: S. Bernardini (nikoli Bernardinorum), ř. 28: rukopis správně: adorna*nt*, ř. 29: Hradisch*k*o (sic) civitas regia.

Odstavec o tom zní: Constitutiones provinciae, omnibus haereticis legibus exstirpatis, fere totaliter ad normam iuris civilis caesarei redactae, multis hinc inde canonicis sanctionibus auctae et hoc potissimum elogio, ut nullus haereticorum in marchionatu Moraviae publicis provinciae tabulis uti, bona possidere et in iudiciis assessorem agere possit ac valeat, condecoratae existunt.[1]) Ale schlubná zmínka, že Obnovené zřízení zemské ozdobeno jest mnohými kanonickými předpisy a zápovědí, že haeretici nemají práva vkládati do desk zemských statky ani zasedati při soudech zemských, zdá se mi, svědčí o tom, že toto ustanovení jistě pochází z hlavy kardinálovy. Dále protože v katolické reformaci císař nařizoval, co byl kardinál navrhl, a ať pomlčím o jiném, protože málo výše v relaci zmíniv se o pěti nebo šesti pánech haereticích, kteří se zvláštním povolením panovníkovým přebývali dosud v dioecesi jeho, dodává, že jestliže se co nejdříve neobrátí, neustane usilovati u císaře o jejich vypovězení ze země,[2]) míním, že dosti oprávněna jest domněnka, že Obnovené zřízení zemské sepsáno bylo za činné spolupůsobnosti Ditrichštejnovy neb alespoň, že nic tam nebylo pojato, o čem by prve nebyl býval zpraven. Obmezení svobod zemských a zavedení nových řádův bylo bez toho, jak výše dotčeno, naznačeno změnou některých přísah zemských úřadníkův, kteroužto nařídil o své ujmě kardinal Ditrichštejn na prospěch panovníkův, jejich dědicův a potomkův. Kdyby se byl ujal svojí autoritou svobod a výsad tohoto markrabství proti vídeňské vládě chtivé absolutismu, snad by se mu přece bylo poštěstilo zachovati mnohé.

Připomínám ještě, že v přílohách místa a slova, která v konceptech psána jsou vlastní rukou kardinálovou, tištěna jsou písmem proloženým, také zachován pravopis jeho docela. Ostatně změnu jsem učinil v německých konceptech jenom takovou, že slova, která tam psána jsou s velkou počáteční literou, nyní pak se tak více nepíšou,

---

[1]) l. c. pag. 224.

[2]) Ibidem pg. 223. Passus v originale zní takto: Commorantur etiam adhuc indulgentia caesareae maiestatis quinque vel sex barones provinciales eadem haeretica labe infecti in hac ipsa mea dioecesi, pro quibus ex hoc marchionatu expediendis (ubi quantocyus ad meliorem frugem redire noluerint), apud eandem imperialem maiestatem instare non intermitto.

tištěna jsou s literou počáteční malou a že místo *v* s dvěma tečkami nad ním jest v otisku prosté ü.

Přílohy.

I.

Kardinál oznamuje císaři zahájení příštího sjezdu zemského 23. července 1624. Z Mikulova, 3. července 1624.

An Ihr Mt. (Bemische Canczlei.)

Nicolspurg 3. Julii 1624.

Allerdurchleuchtigister Allergnedigister herr.

E. R. K. Mt. vom 26. nechsthin an mich, wegen auszschreibung ainer Zusambenkunfft aller Ständt vnd Inwohner diszes Marggraffthumbs Mährern abgegangen: allergnedigistes schreiben hab ich heütiges tags gehors. empfangen vnd hierauf zue vnderthenigister fortsetzung dero allergnedigisten intention allen vnd jeden denenselben hindangesetzt aller Verhinderung auf den 22. instehenden Monats auf den Abend in dero khays. Statt Brünn zu erscheinen vnd die Proposition von E. K. Mt. hierzue verordneten Commissariis volgendten tags hernach alsz den 23. frue in der landtstueben altdort persönlich anzuhören, durch gewöhnliche Patenta insinuirn vnd allerorthen publiciren lasszen; befürchte allein das fast kheiner ausz den Inwonern wegen vbergroszer vnd erbarmlichen rauberai auf allen strassen furnemlich der Pollakhen halben werde erscheinen khünen. Tha nun solche Zusamenkhunft E. R. K. M. also gefellig, stehet bei derselben allergnedigisten belieben dero hirczue benenten Commissariis ohne gehors. maszgeben diszen terminum nemblich auf den 22. disz zum abendt auf besagte Statt Prin zu khumen, zue ihrer gwiszen nachrichtung gleichfalsz intimirn. Dero ich mich benebens zue khays. vnd künigl. gnaden.

II.

Kardinál Ditrichštejn poroučí císařským rychtářům v Olomouci, v Brně, Znojmě a Hradišti, aby vyupomínali daň a anticipaci, svolené sněmem. Z Mikulova, 30. září 1624.

František atd.

Slovutný nám milý· Divíme se, že nám správy nedáváte, co kdo jak na anticipatí těch 50 tisíc tolarů širokých, tak také na anticipatí obecní na 6 měsicův svolené contributí z jednoho každého poddaného po 2 zlattých rejnských až posavad položil, vědouce o tom, jaká toho veliká potřeba jest a že vám častokráte již od nás bedlivé toho vyřízení horlivě poručeno bylo.

Protož vám opět přístně jménem J. M. C. poroučeti ráčíme, abyšte se k tomu spolu s vejběrčím nejvejš přičinili, aby taková anticipatí jedna i druhá a zvlášt do měst dostatečně vyupomínána a hned, jak jen jeden tisíc před rukama jest, do města Brna cís. rychtáři se všelijakou hbitostí odvozována byla, jakž pak k skládání jí přikazujícím dekretem[1]) pány obyvatele se vší

[1]) Dekretu pánům obyvatelům není zde, proto otištěn dekret císařským rychtářům.

přistností napomínáme.

A poněvadž poznamenání máte, v první anticipatí co na koho uloženo jest, chceme tomu, abyšte nám ihned věděti dali, kteří ještě též co [dlužni] pozůstávají, a kteří na druhou anticipatí co položili, též co budoucně od obilí podle dotčeného decretu vejběrčím, které k tomu zřídite, pokládati budou, každé dvě neděle věděti dávali, abychom věděli, či ochotnost schvalovati a či neposlušenství trestati a pokutovati.

Vám pak milostí a láskou naší knížecí nakloněni zůstáváme.

Nicolspurgi, 30. Septembris 1624.

III.

Kardinál dává císaři zprávu o řádění pomocného vojska, zvláště polského. Z Mikulova, 3. července 1624.

An Ir Mt.

Nicolspurg, 3. Juli 1624.

Allerdurchleüchtigister Allergnedigister herr.

Ob ich zwar bey so offtermals vertröster remedir: vnd Linderung diszes Landts gentzlichen Vorhabens geweszen, E. R. K. Mt. über beraith so vielfeltig gehors. vberschickhte: mit mehrern verdrieszlichen lamentationen vnd Clagen vnderthenigist zu verschonen vnd ainer änderung mit geduldt zu erwarten, so werde ich doch, weiln entzwischen vnder dem sowol polnisch: alsz andern Kriegsvolckh allerhandt vnerhörte insolenzen vnd muethwillen ie lenger ie mehr überhandt nehmben vnd dardurch dasz Landt, wie laider der augenschein mehr alsz zu uiel bezeuget, volgendts (sic) gantz zue grundt gerichtet vnd nunmehr Meniglich zur desperation gezwungen wirdt, höchst veruhrsachet, E. K. Mt. nochmalsz vmb die Barmbhertzigkheit Gottes willen allervnderthenigis zu bitten, Sy geruehen sich dermalen ainist diszes höchstbetrüebten status zu erbarmen vnd zu Verhüettung in widrigen gwisz eruolgenden höchsten Vnhailsz vnd Übelsz auf allerschleinigiste hilff vnd Remedirung allergnedigist zu gedenckhen. Sintemahlen ich nunmehr bey solchem Vngehorsamb vnd Tyranniszieren der Soldatesca nit mehr waisz wohin mich zu wenden, indeme ainiche demonstration nit beschicht, aller respect erloschen, ain jeder seines gefallens hauszet vnd andere Quartier begehret, ja weiln solche zu verschaffen bey allzuuiel bewussten statu vnmöglich, selbst zu nehmen betrohet, wie auch sowol die Pollackhen alsz andere zue abschneid: vnd Einfechszung desz auf dem Veldt stehenden Traidts sich gefasst vnd beraith machen, auch schon in etlichen örthern solches ins werckh zu setzen kheinen scheuch tragen, die wiszen abwaiden vnd verderben, die arme Leüth mit hinwegnehmung, wasz sy finden, bisz aufs Bluet auszsaugen, mit schlägen vbel tractiren, mit allerhandt sachen vnd fürnehmlich wein, Traidt, Vieh vnd andern freye Kauffmanschafft exerciern vnd endtlich allerley vnuerantworttliche Verüebungen fürnehmen vnd nit anderst, alsz ob sy herrn diszes Landts, vngescheücht verfahren. Ja die Pollackhen, welches höchlich zu erbarmben, vnd E. K. Mt. ausz dem Einschlusz[1]) allergnedigist zu vernehmen, mit verheeg: vnd auszbrennung vnderschiedlicher örther vnd dörffer, darumder auch meine gar im wenigisten nit

[1]) Přilohy dotčené bohužel není ve zprávě.

verschonet: sondern erst diszer tagen widerumb ain wolerbauter hoff bey helffenstain sambt allen, so drauf vorhanden gewesen, vnd also fast alle meine Megrhöff neben der ganzen herrschaft Cremsier, Kelsch, Leibnik, Weiskhurchen wie auch vill anderen hern guetter in aschen gelegt worden, mit Rauben vnd Plündern alles, wasz sy finden vnd antreffen, schend: vnd Violirung der weibsbilder, Niderhawung der Leüth, aufhenckung der Khinder vnd andern mehr vnerhörten vnd abschewlichen Thättigkheiten dermassen verfähren vnd tyranniszіren, dasz auch die Türggen und Tartaren grausambers vnd feindlichers nichts begehen khundten.

Dahero ich weilen ich ainmahl weder zu helffen noch zu remediren waisz, solchen Jammer vnd Elendt anhören vnd nottrungenlich alles ligen vnd zue grundt gehen lasszen muesz, auch selbst zue E. K. Mt. zue verraiszen vnd disze höchste Noth vnd gwisz eruolgend eiszeristes Vnheil vnd Verderben Gewisszens halben mündtlich gehorsambist fürzutragen höchstgedrungen entschlosszen bin; zu dero kays. vnd künigl.

IV.

Kardinál oznamuje císaři (české dvorní kanceláři), jak obsadil místa nejvyšších úřadníkův zemských. Z Brna, 27. července 1624.

An Ir Mt. (Behaimb. hofCantzley).

Brün, den 27. Juli 1624.

Allerdurchleüchtigister Allergnedigister herr.

Euer Röm. Kays. Mt. mir vnder 8. disz erthailten allergnedigisten Beuelch vnd darinn überschickhten Verzaichnusz gemäsz seindt erstlich die darinn benambte Personen vnd zwar ain jedweder absonderlich alhie vnauszbleiblich zu erscheinen, von mir schrifftlich citirt: vnd denenselben hernach gestriges tags in beysein vnd Gegenwarth E. K. Mt. zue alhieiger Zuesambenkunfft verordneter Commissarien vor gethaner Proposition dero allergnedigiste resolution wegen ersetzung der Ämbter der LandtOfficieren vnd Landtrechtssitzer durch mich in meinem Hausz alhie angedeüttet: auch hierauf dasz gewöhnliche Jurament dem alten Landtsbrauch nach, (jedoch mit auszlasszung desz vor diszem in edlichen Juramenten gebreuchigen articuli „auch denen Ständen" vnd zuesetzung Ihrer kays. Mt. dero Erben vnd nachkumen von ihnen empfangen vnd volgender gestalt ain jeder, auszer wenigen, so nicht erschienen, installirt worden.

Erstlich die ersetzung dasz Owr.[1]) Landt Camerer Ambts betr. hatt sich zwar Graff Leo Burian Berkha anfangs, vmb willen er bey denen Landtrechten im Künigreich Böheimb sitzen muesze, entschuldigt, jedoch hernach dergestalt vnderthenigist acceptirt vnd dasz Juramentum gelaistet, dasz er vngehindert desszen ietztangeregten Böheimbischen Landtrechten beywohnen vnd hiedturch nit verhindtert werdten solte.

Anlangendt dasz Landtrichterambt, hatt solches für diszmahl, weiln Graff Sdenco von Ziampach, so von E. Mt. hierczue allergn. benenet worden,

[1]) Pisař opravil vlastnoruční kardinalův připisek v: Obrist.

wegen zuegestandener Leibskranckheit zu erscheinen sich entschuldiget, nit ersetzt werden khönnen.

Soviel aber die Bestellung der Landtrechts-Beysitzer ausz dem herrnstandt betrifft, ist erstlich anstatt ietztgedachtes Grafens von Ziampach Johann Dietrich Berkha zue ainem Landtrechtssitzer fürgenomben, wie auch von denen andern (allermasszen beyligende specification auszweisszet) das Jurament von jedem absonderlich praestirt, Carll Haugwitz vnd Maximilian von Wallstein aber han[1]) sich mit deme, dasz sy in diszem Marggrafftumb nit begüettert, entschuldigt, wie dann auch der alte Proszkowsky vnd Wentzl von Wirben alhie nit erschienen.

Ingleichen ist auch hierauf Christoph Carl Podstatzky zum obristen Hoffrichtern vnd beysiczern, Hansz Felix Podstatzky zum obristen Landtschreibern, Christoph Schwabensky, Carl Grien vnd Simon Cratzer zue Landtrechtsbeysitzern ausz dem Ritterstandt fürgenomben: vnd ebenfalsz das Jurament von ihnen empfangen worden.

Dasz VndercamererAmbt hatt obgemelter Carl Haugwitz gehors. angenomben vnd das Jurament gelaistet; wie dann gleichfalsz zue ersetzung des Camer Procurators von Hanszen Matthiaszsowsky beschehen.

Will demnach verhoffen, dasz vermittelst göttlicher Gnade auf nechst khomende Kunigundis das alhieige Landtrecht, wo nit wegen der Ladung doch wegen der Waiszen werde besesszen vnd gehalten: auch alszo nahe vnd nahe dasz Landt in Justitz: vnd politischen Sachen, so vil nur müglich obzwahr nit ohne grose mihe vnd arweit E. K. M. allergenedigisten willen nach in guettes esse widerumb gesetzt vnd bestellt werden khönen.

So E. K. Mt. zue dero allergnedigister nachrichtung ich hiemit gehors. vnangedeuttet nit lassen sollen, vnd thue mich benebens zue dero kays. vnd künigl. gnaden.

Verzaichnis

aller derjenigen, so dasz Juramentum alsz Landtofficierer vnd Landtrechtsbeysizer praestirt vnd gelaistet haben.

Ausz dem herrnstandt.

Obr. Landtcamrer herr Lew Buryan Berckha.
Seyfrid Leonhardt Breuner.
Graff Georg von Nachot.
Hannsz Dietrich Berckha.
Graff Heinrich Schlick.
Graff Heinrich von Thurn.
Wenzl Zastrizl.
Sdenco Franz Lev.
Hannsz Diszlaw von Heissenstein.
Friderich von Wlassiemie.
Friederich von Opperstorff.

[1]) Vlastnoruční tento přípisek kardinalův písařem upraven na haben.

Ausz dem Ritterstandt.

Christoph Carl Podstatsky, obrister hoffrichter vnd beysizer.
Christoph Schwabensky, Beysizer.
Simon Krazer, Beysizer.
Carl Grien, Beysizer.

Vndercammrer.

Carl Haugwiz.
Obrister Landtschreiber Hanns Felix Podstatsky.

Cammer Procurator.

Hanns Matthiasowsky.

V.

Kardinal zpravuje císaře krátce o jednání sjezdu zemského. Z Brna, 27. července 1624.

An Ihr Mt. (Handtbrieff.)

Brünn, den 27. Julii 1624.

Allerdurchleuchtigister Allergnedigister herr.

E. Röm. Kays. Mt. solle ich in Vnderthenigkheit vnerindert nit lasszen, dasz gestrigen tags bey allergnedigist bewusster alhieigen Zuesambenkhunfft von dero hierzue verordneten Commissariis denen alhieigen Landtsinwohnern E. K. Mt. allergnedigiste intention vnd begehren aller Notturfft nach vnd gehors. besstes Vleiszes proponirt worden. Dieweiln dann E. K. Mt. mir allergnedigist erlaubt, in Berathschlagung der Proposition bey denen Inwohnern zu verbleiben vnd dieselbe zue dirigirn, alsz habe ich solches gehors. gern auf mich genomben vnd will hierinn nichts meinem Vleisz noch müehe sondern weiln ich allein E. K. Mt. allergnedigisten Beuelch gehors. vollzogen, meiner schuldigkheit zuegemesszen haben, der vnderthenigisten hoffnung, E. K. Mt. werden ausz obbesagter dero Commissarien gehors. Relation meinen angewendten threüisten Eyfer allergnedigist vernehmen vnd dasz in allem deroselben allergnedigisten intention vnd Beuelch von denen Landtsinwohnern gehors. an die handt gangen worden, verspüeren khönen, wie auch mich sambt ihnen samentlichen zue ferer: beharrlichen kays. vnd königl. gnaden allergnedigist beuohlen halten.

VI.

Patent o posudném, daný v Mikulově, 26. května 1625.

Jaké jest se snešení na milostivé J. M. C. pána, pána nás všech nejmilostivějšího (při V. L., V. Mtech a vás), vyhledávání o sjezdu v městě Brně, létha 1624 držaném, strany pobečovního pro vychování dvoru dotčené J. M. C. stalo, nejní pochybné, nežli že V. L., V. M. a vám všechněm, panům stavům a obyvatelům margkrabství tohoto moravského v dobréj paměti zůstává, že jeden každý z pánů obyvatelů jako také z měst J. M. C., tolikéž z panskejch i rytířskejch, kdožkoliv pivovary mají, z jednoho každého sudu piva čtyrvěderního za peníze vystaveného po 12 gr. bílejch, na čtyry rozdílné terminy, počnouce hned ode dne 15. měsíce Augusti létha svrhu psaného 1624, do

roku pořád zběhlého spravovati a vejběrčím zemským v každým kraji časně odvozovati, V. L., V. M. a vy jste se zakázati ráčili a zakázali. I majíce jistou správu, že až posavad dosti málo a takměř nic dotčenéj contributí z statkův a panství V. L., V. M. a vašich za jichž prošlé tři terminy, totiž za první sv. Martina létha pojminulého 1624, druhej ten pondělí po první neděli v postě a třetí v pondělí po neděli Exaudi, již létha tohoto 1625 spraveno jest, a my proto zaměstknáni jsme, z téj příčiny (jsouce k tomu jako donuceni a znajíc toho nevyhnutelnou potřebu), musili jsme V. L., V. M. a vám milostivou vůli a poručení J. M. C. tímto naším odevřeným patentem odkryti a připomenutí učiniti.

Pročež V. L., V. Mtech (sic) a vás jednoho každého, jichž se tu dotejče jménem a na místě již psané J. M. C. napomínáme a dostatečně poroučíme, od osoby pak naší služebně a přátelsky žádáme, abyšte V. L., V. M. a vy, na kteréhokoliv panství neb statek tento náš patent přinešen bude, ihned a neprodleně, ničím se nevymlouvajíce ani sobě co toho k obraně berouce, takové zadržalé berně z kraje olomouckýho a hradištskýho do města Olomouce, a z kraje brněnskýho, jihlavskýho a znojemskýho do města Brna vejběrčím zemským, týmž sjezdem k tomu nařízeným, z listem přiznávacím odeslati, spraviti a odvésti poručiti ráčili, odvedli a spravili.

Nicméně jako také V. L., V. M. a vy všichni, kteříž ještě posavad pivovary své jmíti račte a máte a těch, že jste před tímto snešením od některého času užívati moci neráčili a nemohli, někteří pak po tomto snešení za nejakej krátkej čas jste piva vařiti dáti ráčili a dali, nyní pak várky zastavené jsou, odtud žádnéj contributí nevychází, proč se to děje, z toho abyšte se dostatečně vyměřiti a listy přiznávajícími (jak dávno od kterého času týž várky zastavené sou) týmž vejběrčím odeslanými spraviti ráčili a spravili, k V. L., V. M. a vám jednomu každému téj naděje jsouce, že v tom ve všem milostivou vůli J. M. C. vykonati a tudy další nemilosti i trestání skutečného od J. M. C. se vystříhati hleděti račte a budete.

Z Nyklšpurgku, 26. Maii 1625.

VII.

Patent, jímž položen zemský sjezd do města Brna na 8. února 1626[1]). Z Mikulova, 27. ledna 1626.

František (titul) atd.

Osvíceným knížatům, vysotce urozeným a urozeným pánuom, velebným p. prelatuom, rytířóm a vládykám, moudrým a oppatrným městóm J. C. M., pánům obyvatelóm margr. tohoto moravského, panům ujcům, strejcům, švagrům a přátelóm zvláště milým.

Služby a pozdravení přátelské, přízeň a lásku knížecí i jiné všechno dobré vskazujíce, nepochybujeme, že V. L., V. Mtem. a vám v čerstvé paměti zůstává, kterak sme jminulého 1625 létha dne 23. Novembris z jistého J. C. M., pána nás všech nejmilostivějšího, nařízení do města Olomouce ke dni

[1]) Data zemského sjezdu roku 1626 sice nejmenuje koncept, za to určitě je jmenuje příloha VIII.

čtvrtému Januarii přítomného létha k doslechnutí všeho teho, co by tak J. C. M. jim v známost uvésti dáti chtíti ráčila, sjezd byli položili. I poněvadž takový zjezd svého náležitého průchodu z jistých a obzvláštních příčin jmíti a k vyřízení svému přijíti nemohl, nyní pak zase znovu nás jisté poručení J. C. M. došlo, abychom V. L., V. M. a vám takový sjezd do města Brna ke dni N. přicházejícího měsíce Februarii položili a všem vůbec skrze patenty vyhlásili, kdež vedle dotčeného milostivého J. C. M. nařízení tak činíme, V. L., V. M. a vám všem pánům obyvatelům ze všech čtyr stavův margrabství tohoto moravského jménem a na místě J. C. M. poroučíme, od osoby pak naší přátelsky žádáme, abyste se jeden každý osobně, města pak J. C. M. skrze vyslané své s plnomocenstvím do města Brna dne N. příštího měsíce N. na noc, ničím se dokonce leč právě bezelstnou mocí boží nevymlouvajíc a jedni druhým to v známost uvádějíc, společně zjeti na ráno do domu našeho biskupského a odtud k doslechnutní takové J. C. M. propositi v místo sobě ukázané dostaviti ráčili a dostavili, věda, že v tom milostivá J. C. M. vůle naplněna bude.

Tomu na vědomí.

Jehož dattum Nicolspurgi, 27. Jan. 1626.

VIII.

Patent o odvádění daně a posudného zemským sjezdem brněnským 1626. Dat. v březně 1626.

My František atd.

Osvíceným knížatům atd. Služby atd.

Nepochybujeme, že V. L., V. M. a vám v čerstvé paměti zůstává, jaké se jest při minulým obecným na milostivé J. C. M., pána nás všech nejmilostivějšího, nařízení v městě Brně 8. dne Februarii létha tohoto 1626 držaném sjezdu společné svolení o contrybutí a zbírky obecní od pánův obyvatelův ze všer (sic l. všech) čtyr stavův tehdáž přítomných k milostivému již jmenované J. M. C. zalíbení stalo, totiž aby jeden každý z pánův stavův a obyvatelův margr. tohoto moravského žádného do konce, jakého by ten koliv stavu, hodnosti a vyvejšenosti byl, z toho nevynímajíc, z jednoho každýho usedlýho poddanýho svýho za šest měsiců pořád zběhlých, počnouce hned od neprv příštího 1. dne měsíce Aprilis, a tak pořád až do vyjití již jmenovaných šesti měsíců po třidceti pěti krejcařích (však bohatší chudšího v tom přenášejíce [sic]) vybrati dal, a listem svým přiznávajícím spravedlivě, kolik usedlých poddaných má, přijmouce to k dobrýmu svědomí svýmu, sám osobně se přiznal a takovou contrybutí do měst J. C. M. Olomouce a Brna každého měsíce vejběrčím k tomu zřízeným, doložíce při tom v listu přiznávacím zejména, na jaké minci a jak mnoho takové contrybutí i za kterej měsíc spravuje, odvísti dal, z kteréžto contrybutí 30 krejcarů k důležité J. C. M. potřebě a pro lepší nás všech i zemí J. M. před nepřáteli obhajování odvedeno, ostatních pak pět krejcarů na zaplacení presentu od nás J. M. králi uherskému v nově korunovanému zvoleného dáno býti má;

Ittem jeden každej z vejše dotčenejch všech čtyr pánův stavův a obyvatelův margr. tohoto moravského, žádného nevynímajíc, pro lepší vychování dvoru již psané J. M. C. z jednoho každého čtyrvěderního sudu piva předního

z pivovaru jeho navařeného a za peníze neb obilí vystaveného od času vyjití terminu předešlého až do sv. Jana Křtitele božího létha tohoto 1626 příštího z svého vlastního měšce na dva rozdílné terminy po dvanácti groších, první termin, což tak zadržáno, na den sv. Jiří a druhej ostatní na den sv. Jana Křtitele božího vejběrčím v městech napřed dotčenejch z listem přiznávacím (obsáhnouce v tom, na jakéj minci co odvedeno) pod pokutou v předešlém patentu vyměřenou spraviti povinen byl, i aby takovému společnému svolení se dosti stalo a dotčená contrybutí z poddaných, též posudné od nás svolené časně tu, kdež náleží, dodáváno a odvozováno bylo, V. L., V. M. a vás všech čtyr pánův stavův a obyvatelův z moci nám od J. M. C. dané napomínáme, poroučíme, od osoby pak naší přátelsky žádáme, abyšte se jeden každej v tom poslušněji nežli před tím zachovali a často psanou contrybutí z poddanejch svejch každého měsíce časně vybrati dáti a již psanejm vejběrčím v městech J. M. C. k tomu zřízeným z listem přiznávacím, obzvláštně na měsíčnou contrybutí a obzvláště na posudní bez průtahův zouplna a věrně odvozovati dáti račili a odvozovali. Nebo jestli že by koho pro nečastné (sic, l. nevčasné) již psanejch contrybutí odvozování co potkalo, až [k] ecsecutí přikrotčeno bylo, takovej každej sám sobě vinu dávati a své nedbanlivosti přičítati musí. Ale jsme k V. L., V. M. a vám téj nepochybnéj naděje, že k tomu přijíti dopustiti dáti neračte a nedopustíte, nýbrž k obzvláštnímu zalibení J. M. C. v tom se ochotně a volně zachovati račíte a zachováte.

Tomu na svědomí pečet atd.

Umělecké a vědecké zprávy.

Topografická nomenklatura zemí českých. Článek V. Praskův „Topografická nomenklatura zemí českých“, uveřejněný v tomto časopise na str. 164—173 jest v podstatě odpovědí na můj referát o Bretholzově vydání posledních dvou svazků Moravského diplomatáře, jenž otištěn byl v Čes. Čas. Histor. X., str. 206—217, a zároveň kritikou mé edice listin Urbana VI. a Bonifáce IX. (Monumenta Bohemiae Vaticana tom. V. pars 1.). Budiž mi proto dovoleno připojiti k článku Praskovu několik věcných poznámek.

V obšírné recensi edicí Bretholzových podané v tomto časopise (XXVIII., str. 73—133) přednesl Prasek proti Bretholzovi kromě mnohých velmi vážných výtek také některé, jež vyplývají ze zásady, že v regestech nad textem listin položených a v rejstříku má se užívati pouze listinných tvarů místních jmen a že nemají se nahrazovati nynějšími názvy. Ve svém referátě napsal jsem, že tato praemissa je ne-li nesprávná, aspoň sporná. Prasek,

aby mi dokázal opak toho, uvádí dosti značný počet chyb skutečných i domnělých, jež nalezl v uvedené mé edici.

Skutečné jsou pouze tyto tři chyby:

V čís. 681. místní jméno „Tlustomasl“ vyložil jsem na „Tlustomosty (Stolzmütz“), protože mi nebylo známo, že, jak Prasek uvádí, stávala u Kroměříže ves Tlustomasly, dnes zaniklá.

V čís. 680. listinný tvar „Rymycz“ jistě znamená Římice u Zábřeha a nikoli Rymnice u Holešova, jak jsem se domníval. K omylu byl jsem sveden Wolným, který Římice u Zábřeha nazývá Řimnicemi, což je tvaru Rymycz ještě vzdálenější než Rymnice.

V čís. 73. nedopatřením užil jsem v regestě názvu Zbraslavicz pro farní osadu Zbraslav na Moravě.

Za upozornění na tyto omyly jsem Praskovi upřímně povděčen a neopominu opraviti je v rejstříku; ostatní, co mi vytýká, je buď zcela nezávažné nebo velmi pochybné anebo přímo nesprávné.

Z výtek, že jsem užil v regestě tvaru „Vittingavia“, který teprve v pozdější době jest obvyklý, místo listinných tvarů „Witignaw, Wytgnaw“, že píši v regestech „Nissa“ a nikoli „Nisa“, „Tišňovicz“ a nikoli „Tišnovicz“, „Sviňovice“ (podle Palackého) a nikoli „Svinovice“, nemusím se snad obhajovati. Pokud se týče dvou posledních jmen, vděčně budu se ve způsobu jich psaní říditi poučením Praskovým a stejně učiním s Krnovem, na jehož jméně jsem se dosud neprohřešil.

K ostatním výtkám poznamenávám toto:

K č. 1051. Prasek vytýká, že listina má tvar „de Kneja“, a táže se, proč se tedy z toho udělalo nesprávné „de Knyja“. Zatím listina má „de Knya“, a já v regestě užívám správného podle Praska tvaru „de Kneja“.

V č. 57. praví se o pražském kanovníku Filipovi Oldřichovu ze Želetavy, že byl farářem in „Reskobicz“; po příkladě Tomkově, jenž v Děj. Prahy V. str. 129, při tomto kanovníkovi poznamenává (nejspíše na základě stejné listiny), že byl farářem „v Boskovicích (? in Roskobicz)“, položil jsem do regestu tvar Boskovicz s otazníkem. Listina je známa jen z povrchního opisu, v němž R a B snadno mohly býti zaměněny, jako se

skutečně stávalo často.[1]) Prasek myslí, že jsou to spíše Raškovice na jižní Moravě, ale přiznávám, že osady toho jména nikde se nemohu dopátrati. Protože tu jde o farní osadu v Olomoucké diecesi, mohlo by se vedle Boskovic pomýšleti též na Řečkovice, ale mnohem spíše jsou to Boskovice.

V listině č. 413, jež zachovala se jen v nespolehlivém opise, mluví se o Janu faráři „in Chsacrina Pragensis dioc.“ a jeho sporech s tamními minority. Protože zřejmě zkomolené jméno Chsacrina značí osadu, v níž byl farní kostel i klášter minoritů, není zajisté příliš odvážné domnívati se, že to je Čáslav, jež psávala se někdy „Chaslauia“, a to tím méně, že tehdejší farář čáslavský skutečně nazýval se Jan. To jsem v poznámce vyložil, a připojil-li jsem v regestě přece ještě k slovu Čáslavia otazník, postaral jsem se dostatečně, aby mé nikoli bezdůvodné domněnky nepokládal nikdo za jistotu.

Při čís. 213. vykládá Prasek filologicky, že by se místo „Wadislauicz“ mělo čísti „Wladislauicz“. Protože v listině je zřetelně „Wadislauicz“, nerozumím, jak se tento požadavek Praskův srovnává s jeho zásadou, že listinné tvary nemají se měniti. Pro osadu, o niž jde, najdou se v Palackého Popise, str. 255, tři jména: Vladislavice, Vadislavice, Václavice. V regestě užil jsem posledního, protože toliko ono je nyní obvyklé.

V č. 54 užívám v regestě tvaru „Pořešín“, ač v listině, jejíž text zachoval se jen v chatrném opise formuláře zhotoveného pro papežskou kancelář, je „Porossyn“. Věřím, že filologicky bude těžko z Porošína vyvésti Pořešín, ale graficky záměna *e* za *o* vysvětlí se velmi snadno. Ostatně všechno filologisování je tu zbytečné. „Przibislaus Marquardi de Porossyn“, kanovník a děkan Pražský, jehož listina se týká, jest osobnost pod jménem Přibislav nebo Přibík Markvartův z Pořešína dobře známá (sr. na př. Tomek, Děj. Prahy, V., str. 120).

V č. 83. (i jinde) známého děkana Vyšehradského, jejž papežská listina jmenuje „Conradus de Wesel“, nazývám Konrádem „de Veselá“, protože Palacký a Tomek jmenují jej Ku-

---

[1]) Poučný a zcela nesporný doklad toho podává čís. 969. mé edice, kde farní osada Rataje na Moravě vystupuje pod jménem „Batyn“.

nešem neb Kunrátem z Veselé, a já jsem nechtěl bez důvodu zaváděti pojmenování nové.[1])

Č. 18. Pochybuji, že by k tvaru „in Wyssnowe“ nutně patřil nominativ Vyšnov. Neužil bych toho tvaru, protože neznám pro něj dokladu, kdežto tvary Višnová, Vyšnová jsou doloženy odjinud a nyní obvyklé.

Č. 234. Píši v regestě „Chotěšov“, ač listina má „Chociessowicz“, protože jména Chotěšov dnes obecně se užívá, jako se ho někdy užívalo již ode dávna. V mé edici v čís. 594. a 728. najdou se tvary „Chotiessowiensis, Chotiessouiensis“, jež nemohou býti utvořeny od tvaru Chotěšovicz, a u Klicmana v č. 745. možno čísti tvar „Chotissaw“.

Č. 216. Místo, jež v listině sluje „Stodolka“ jmenuji v regestě „Stodůlky“, protože farní osada, o níž tu jde, již od staletí jen tímto jménem se nazývá, jak dokazují pozemkové knihy českého zemského archivu.

Č. 223. Věřím a věděl jsem již dříve, že dnešní město Gleiwitz v prus. Slezsku slulo původně Glivica (= Hlivice), ale v listinách mé edice vyskytují se — a to velmi hojně — pouze tvary „Gliwicz, Gliwycz, Glywicz“ a pod., a proto jsem se rozhodl užívati důsledně ortograficky upravené formy Glivicz. V českých regestech užíval bych ovšem tvaru Hlivice.

Č. 1022. Píši „de Tupadly“ a nikoli „de Tupadla“, protože tvaru Tupadla (neutr. plur.) nikde jsem nenašel.

Myslím, že výtkami učiněnými mé edici, nepodařilo se Praskovi dokázati nesprávnost zásady, jíž jsem v referátě o Bretholzovi hájil. Ani skutečné moje omyly nic nedokazují. Kdybych se byl řídil zásadou Praskovou, byl bych v regestě sice ponechal Tlustomasl, Rymycz, Swraslaus, ale v poznámce byl bych vyložil, že to jsou Tlustomosty, Rymnice, Zbraslavice, čímž bych čtenáře stejně byl sváděl k omylu. Proti tomu dlužno míti na paměti, oč stane se edice přehlednější, jestli v regestech místo rozmanitých, někdy podivně zkomolených a jen těžko rozřešitelných tvarů téhož místního jména, vydavatel užívá

---

[1]) Připomínám však tu, že některé listiny pap. Innocence VI., jež k tisku připravil dr. J. B. Novák, činí mínění Palackého a Tomkovo pochybným; je možno, že tento Konrád vůbec nebyl českého původu, nýbrž pocházel z Wesela (Wesalia) nad Rýnem.

jediné obecně známé formy moderní a tuto formu také v rejstříku učiní hlavním heslem.[1]) Omyly, jichž se při tom nikdy nelze docela uvarovati, zvláště v edicích, které objímají tak rozsáhlé území, jako naše Monumenta Vaticana, opraví si snadno odborní znalci topografie menších territorií, poskytne-li jim vydavatel možnost kontrolovati jeho určení tím, že všude uvádí příhodným způsobem též tvar listinný. K výkladům Praskovým o nedostatcích místní nomenklatury pro země české ostatně rád přisvědčuji a právě při určování místních jmen pro svou edici nejednou jsem litoval, že nemáme pro všechny české země tak důkladných pomůcek topografických, jako je Praskova výborná, bohužel nedokončená Historická topografie Opavska.

Z mého referátu o Bretholzovi Prasek dvěma věcem věnuje větší pozornost. Pokud jde o výklad slov „in Mysleyowiczek", připouštím, že jsem se asi mýlil. Za to zcela jistě jsem se nemýlil, vykládaje Ponešín za Pořešín. Prasek nevěří, že by v moravském zemském archivě někdo místo *rz* četl *n*, ale toho se ani já nedomnívám. Listina, v níž to slovo se vyskytuje, jest otištěna z opisu XVI. stol., jehož písař snadno mohl se takové chyby dopustiti. V témže kuse vyskytuje se „Urlich z Maviže", a Prasek ve své recensi prohlásil, že to je jistě Oldřich z Maříže. Napsal-li písař v tomto případě *v* resp. *u* místo *rz*, proč v druhém případě místo toho nemohl napsati *n*? Graficky je tato záměna stejně snadno vysvětlitelná, a důvody pro výklad Ponešín = Pořešín jsou aspoň stejně mocné jako pro výklad Maviž=Maříž. Neznáme-li v českých zemích místa, které by se jmenovalo Ponešín, ani rodu, který by se byl psal „z Ponešína", víme-li však, že v jižních Čechách byl osedlý známý šlechtický rod z Pořešína a že jeden z členů toho rodu koncem XIV. stol. slul Markvart, nemůžeme pochybovati o tom, že „Markvart z Ponešínu" uvedený v listině z r. 1391, a to pouze v nespolehlivém opise, jako svědek při prodeji vesnice pánu z Hradce, jest skutečně Markvart z Pořešína. Příklad ten i jiné svrchu uvedené dokazují jasně, že při výkladě

---

[1]) V mé edici, v níž všechny regesty i poznámky jsou latinské, bylo třeba tuto zásadu upraviti jinak. Užívám latinských tvarů, pokud v tehdejší době byly obvyklé, arci ortograficky jednotně upravených. Že jsem se v tom dopustil nejedné nedůslednosti, sám dobře vím, ale není to snad příliš veliké neštěstí. Vědeckému studiu místních názvů stačí, že listinné tvary všude jsou uvedeny.

místních jmen methoda filologická sama nestačí a že zvláště tam, kde pramen není zachován v originále nebo spolehlivém opise, snadno svádí k nesprávným kombinacím. Vedle akribie filologické dlužno při určování místních jmen dbáti také kritiky palaeografické a věcně historické.

Praví-li Prasek, že svým požadavkem akribie filologické při vydávání listin brojil „proti onomu svrchovanému mechanismu, jaký se povrchním určováním míst dle nových Ortslexikonů při diplomatářích jeví vůbec . . . a též na publikacích Pražských“, míní těmito pražskými publikacemi patrně Klicmanův a můj svazek Vatikánských Monument. Pochybuji však, že těch několik celkem přec jen dost bezvýznamných poklesků, které se mu podařilo objeviti v mé knize, je dostatečným důkazem tak příkrého odsouzení mé práce. Četné nedostatky mé edice jsou mně samému známy snad lépe než komukoli jinému, ale že bych byl určoval místní jména mechanicky a povrchně dle nových Ortslexikonů, není pravda.

Na konec Prasek vykládá své názory o dalším vydávání Moravského diplomatáře. Domnívá-li se, že jsem dřívějším jeho poznámkám nerozuměl, lituji toho a jsem rád, že, jak z jeho vysvětlení poznávám, naše názory v podstatě se shodují.

Kamil Krofta.

Poklad z Kralic. V dubnu r. 1903 vyoral pan Jakub Hoch, rolník z Kralic (u Prostějova) „poklad“ starých mincí, uložených v hrnečku. Byly to podivné penízky z tenounkého plechu stříbrného, pomačkané a protlačené, tak že na málo kterém bylo možno rozeznati ráz. Část nálezu přinesl studující Ondřej Hoch pp. profesorům P. F. Koželuhovi a J. Svozilovi do Prostějova.

Prof. P. F. Koželuha odevzdal ze svého dílu asi 80 kusů do sbírek musejní a průmyslové jednoty v Prostějově, prof. J. Svozil pak ostatek odevzdal prostřednictvím c. k. okr. hejtmanství na místodržitelství, aby nález dalo prozkoumati odborníkům.

Dověděv se o nálezu prostřednictvím p. uč. Ant. Gottwalda, požádal jsem obou pánů profesorů, aby mi své mince z nálezu kralického dali prohlédnouti a určiti. Učinili tak oba ochotně a také mi z nich každý darovali po několika kusech.

Podle mého šetření byl celý nález uložen v nádobce tvaru hrnce, na kruhu robené a vlnovkou ozdobené; zbylo z ní jen několik střepů, poněvadž byla rozdrcena pluhem.

Celý poklad obsahoval mnoho set penízků, známých v kruzích numismatických pod jménem brakteatů. Nejzajímavější u tohoto právě nálezu jest, poněvadž po prvé zjištěno, že jednotlivé penízky naskládané na sebe po 6 až 12 kusech tvořily balíčky tím, že jejich okraje byly se dvou stran zahnuty a smáčknuty. Mimo celé brakteaty bylo v nálezu také 6 půlek, ba i jeden balíček půlek.

Vida z ukázaných mincí, že nález kralický má pro domácí naši numismatiku velikou důležitost pro hojnost v něm obsažených typů, jichž mi p. prof. Svozil na 40 i víc udával, upozornil jsem dopisem sl. kuratorium Moravského zemského musea na tento nález s doporučením, aby se pokusilo u c. k. místodržitelství o získání jeho pro musejní sbírky. Poněvadž však podnes není mi známo, jak se žádostí naloženo bylo a kam se ostatek nálezu poděl,[1]) popisuji aspoň trosky nálezu, jak se mi podařilo je shlédnouti v rukou zmíněných pánů profesorů a v museu prostějovském.

Celkem byly tu vesměs brakteaty tak zvané prostřední velikosti a moravského rázu, který se přičítá vládě Přemysla Otakara II. Viděl a zjistil jsem tyto typy:

1. Korunovaná orlice s lidskou hlavou heraldicky zobrazená s roztaženými křídly. (Vyobrazení: Donebauer, Beschreibung der Sammlung böhm. Münzen, Prag 1890, tab. XIII. č. 591.)

2. Pod palmovým či akantovým ornamentem dvě hlavičky korunované proti sobě hledící. (Vyobr.: I. L. Červinka, Moravské brakteaty v Čas. Olom. muzejního spolku 1903, tab. I. č. 2.)

3. Podobný kolek, pouze ornament v podobě stromku.

4. Korunovaná harpye s roztaženými křídly kráčí ku levé straně a hlavu obrací zpět. (Mor. brakt. tab. I. č. 8.)

5. Korunované poprsí v levo zdvihá pravou ruku, za týlem †. (Mor. brakt. I. č. 9.)

6. Dva korunovaní lvové zády k sobě, mezi nimi štítek s břevnem a písmena: shora L a dolů H. (Mor. brakt. I. č. 13.)

7. Korunovaná poprsí v levou stranu, v pravo od něho heraldická orlice na pravo hledící. (Mor. brakt. I. č. 17.)

8. Na oblouku tři věže, prostřední z nich s cimbuřím, v bráně korunka. (Mor. brakt. č. 18.)

9. Pod korunovaným helmem štít nad arabeskou, po stranách R E a dole † = REX. (Mor. brakt. I. č. 22.)

---

[1]) Nález jest již v z. mus. brněnském.

10. Pod korunou ryba na levo se zvířecími drápy. (Mor. brakt. I. č. 26.)

11. Korunované poprsí s pozdviženýma rukama. (Mor. brakt. I. č. 29a.)

12. Korunovaná hlavička, v pravé ruce meč, v levé klas. Zdá se býti cizí provenience.

13. Typ domácí práce, avšak nejasné ražby, nebyl posud znám. Viděl jsem několik exemplářů, avšak všecky tak tupě ražené, že nelze rozeznati, má-li obraz (v podobě patriarchalního kříže) značiti hlavičku dráčka s rozepnutými křídly nebo cosi podobného.

Soudíme-li tedy dle těchto typů, shoduje se nález kralický s dosavadními nálezy moravskými, známými na př. z Lískovce, Nových Hvězdlic a Josefova, a náleží tedy vládě krále Přemysla II.

I. L. Červinka.

Literatura.

Zemské sněmy a sjezdy moravské, jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526—1628). Dle archivních pramenů vypravuje František Kameníček.

Díl třetí a poslední. Cena 14 K. Stran 912. V Brně 1905. Nákladem zem. výboru markrabství moravského.

V posudku o druhém díle tohoto spisu (Čas. Mat. Mor. r. 1902, str. 258) poukázal jsem hned na počátku na obsah obou dílů předešlých, v nichž patrně jeví se přirozený postup od věc souvisících bezprostředně se sněmy k věcem, které jsou čím dále tím ve volnější souvislosti s touto institucí. Kdežto v prvním díle jest vyloženo všestranně sněmovnictví samo, v druhém přední místo zabírá soudnictví a věci vojenské a zahraničné. Obsah třetího dílu pak jest tento: biskupové olomoučtí, stavové a lid, bezpečnost a pořádek v zemi, význam jazyka českého, poměry náboženské; v doslově vylíčen jest stručný nástin moravského zřízení zemského a) za let 1526—1628, b) dle Obnoveného zřízení zemského z r. 1628. Ostatek knihy věnován jest listinným přílohám a rejstříku velmi obsáhlému a neobyčejně svědomitě a přesně sestavenému.

Část I. (str. 2—275) jedná o biskupech olomouckých, o mor. stavech a lidu.

O biskupech olomouckých se praví, že mocí svou duchovní i světskou byli prvními osobami v markrabství, tedy i nad zem. hejtmany. Volba biskupův od kapitoly, zajištěná již privilegiem krále Přem. Otakara I. z r. 1206, dála se pravidelně, třebas nikoli bez výjimky, a kromě toho papežové často činili nátlak na kapitolu, aby volila muže jim vhodného. Zajímavý jest tehdejší poměr biskupův olomouckých k arcibiskupům pražským. Touto otázkou zabývali se již Rezek a Borový. S nimi Kameníček dohoduje se v mínění, že dlouholetá sedisvakance pražská byla příčinou, že biskupové olomoučtí uvykli si pokládati se za samostatné, kdežto papežové stále ještě uznávali starý právní poměr podřízenosti arcibiskupství pražskému. Snad by bylo dobře připomenouti, že vlastní podnět k tomuto sporu zavdal arcib. Konrad z Vechty, když se přiklonil k straně pod obojí za hnutí husitského. Tradice Jana Železného, který úplně se vybavil z poslušenství pražského, potom houževnatě se udržovala i přes odpor papežův.

Kanonikáty zadávány byly za 16. století netoliko šlechticům, nýbrž i duchovním stavu občanského; k tomu dokládám, že za dob nejstarších kapitola se doplňovala pouze ze šlechticův.

Veliká moc biskupův olom. byla omezována jednak častými spory se stavy mor., jednak neupravenými poměry majetkovými, kterými se často ocitali až i v poměrech stísněných a nuceni byli sahati k půjčkám. Jeví se tu nápadná analogie s majetkovým stavem téhož biskupství za stol. XIV., kdy také biskupové často byli nuceni peníze si vypůjčovati.

Pro poměr manů biskupských nalézáme v práci K. leccos nového. Jest to zejména smlouva biskupa Jana Grodeckého, ujednaná r. 1573 s many na stížnosti od nich podané. Smlouva zde také po prvé se uveřejňuje (v Přílohách, č. 42.), a podobně snaží se spis. dle biskupských register a kopiářů rekonstruovati soupis všech biskupských manů té doby, který tehda byl učiněn, ale bezpochyby se nezachoval. Také mezi panovníky a biskupy nebylo úplné shody o právech a povinnostech manských, kteroužto otázkou ostatně se zabývali již d'Elvert a Volný. O manském soudě biskupův olomouckých spis. pojednal v druhém díle svých Sněmů (str. 106—113) v souvislosti s ostatním soudním zřízením moravským.

Stav panský po biskupovi olomouckém zaujímal první místo na sněmě zemském. Tu se dovídáme, za jakých podmínek přijímáni byli netoliko členové stavů nižších do stavu panského, nýbrž i členové mladších rodů panských do rodů starožitných. Byly to podmínky velmi přísné, jakož dosvědčuje výjimečný případ přijetí pana Jiříka z Hodic do rodů starožitných r. 1608, kde stavové neradi a za četných výhrad povolili nátlaku panovníkovu. Podobně dálo se povyšování členů nižších stavů do stavu rytířského. Po vydání Obnoveného zřízení tato práva přecházela ponenáhlu na panovníka. Mezi stavem panským a rytířským nebyl vždy poměr úplné shody, nicméně proti ostatním stavům dolů, i proti panovníkovi nahoru dovedli vždy společně hájiti svých práv a privilegií. Jinak bylo se soukromým životem tehdejší šlechty moravské, který byl celkem na dosti nízkém stupni mravnosti i vzdělání, jak Kameníček na několika místech drasticky doličuje a před ním již postihli Brandl, Chlumecký a Gindely.

Praelátský stav měl na Moravě za XVI. stol. zajisté výhodnější postavení než v Čechách, neboť zde zhouby válek husitských nedolehly naň tou měrou jako v sousedním království; a poněvadž po celou tu dobu podržel také své místo a hlas na sněmě, čemuž v Čechách nebylo, nemohl ani panovník libovolně nakládati se statky duchovními, třebas většinou byly podřízeny úřadu podkomořskému. Bylo-li tedy ochuzení praelatů moravských za této doby tak veliké, jak uvádí se na str. 80, pak asi příčina byla jiná, než války husitské; lze ji totiž hledati, jak spis. sám také naznačuje, ve sporech náboženských, vzniklých po rozšíření luteránství a jiných vyznání nekatolických v zemi a v neoblíbenosti stavu duchovního u panstva a rytířstva, které bylo většinou nekatolické. Obnoveným zřízením nastal i v této věci úplný převrat.

Pojednáním o inkolátě, který zde, nehledě k zlomkovité studii d'Elvertově, po prvé jest zevrubně a pragmaticky vyložen, staví se do jasného světla poměr stavů moravských jednak ke stavům ostatních zemí koruny české, jednak k zemím úplně cizím. Z výkladu Kameníčkova teprve úplně se přesvědčujeme, co již Kalousek naznačil ve svém Státním právě, že inkolát byl bezpečným pojítkem zemí koruny české, aspoň jistě významnějším než t. zv. generální sněmy, kterým se dosud přikládá větší důležitost, nežli jakou měly ve skutečnosti. Udílení

inkolátu za té doby bylo výhradným právem stavův; Obnoveným zřízením zemským právo to přešlo na panovníka, a tím stavové utrpěli ztrátu, která nejvíce podryla jejich dosavadní moc v zemi. Inkolát však i potom, až do úplného odstranění řádů stavovských, tedy až do r. 1848, zůstal významným pojítkem mezi zeměmi koruny české, neboť zde panovníci, udílejíce inkolát v jedné zemi, připojovali k tomu obyčejně také ostatní země „ke království Českému přivtělené“, o čemž možno se přesvědčiti téměř z každého protokolu sněmovního za stol. XIX. Jest velikou zásluhou spisu Kam., že této věci věnoval plnou pozornost.

O městech královských pojednáno částečně již v díle I. a II., zejména tuto o jejich moci soudní, ale úplně a souborně vyloženo jest jejich zřízení teprve v III. díle (str. 102—116). Počet jejich, který se měnil, pro každou dobu jest zevrubně udán, a také uvedeno, kdy která města královská měla přístup na sněm. O Kyjovu se praví, že podobně jako N. Jičín a Šumberk, zůstal městem komorním; dodávám, že za dob pozdějších Kyjov měl své zástupce na sněmě zemském, že tedy později se stal skutečným městem královským, čehož ani o N. Jičíně ani o Šumberku nelze tvrditi. Města královská měla na sněmě své zástupce, ale tito tvořili se stavem praelátským jedinou (třetí) kurii, což zavdávalo podnět k mnohým sporům a třenicím. Takové různice mezi městy nejen královskými a komorními, nýbrž i ochrannými a poddanými, s vyššími stavy byly i z jiných příčin takřka na denním pořádku. Snad by bylo dobře již zde dotknouti se rozdílu mezi městy ochrannými a poddanými.

Ve stati o životě v městech moravských spis. doplnil svým badáním dosavadní výzkumy d'Elvertovy, Praskovy, Wintrovy, Roytovy, Rybičkovy, Cvrčkovy a mnohých jiných a podal zejména výstižný obraz moravského cechovnictví.

Co potom spis. praví o poměru moci stavovské k moci panovnické, jest jakýmsi úhrnným soudem, ač zase novými daty ztvrzovaným, jak vysvítá čtenáři sám sebou z veškerého díla Kameníčkova: z počátku úplná převaha moci stavovské, ale proti ní neustálý, a na konec vítězný postup panovníkův.

O lidu poddaném, životě a mravech jeho Kameníček shledal vlastním badáním mnoho nové látky a doplnil výzkumy svých předchůdců na tomto poli tak, že mu bylo možno podati o tom obraz vyčerpávající mnohou zajímavou stránku tehdejšího života

sociálního. Ale jak mnoho nám chybí ještě k soustavnému vylíčení věcí poddanských! Cizinec Grünberg pokusil se o tuto práci se snahou chvály hodnou, ale s výsledkem málo uspokojivým pro pojetí celkového vývoje. Té zásluhy mu nelze upříti, že ukázal cestu, kterou se má ubírati, kdož by se chtěl podjati tohoto nesnadného úkolu. A k tomu jest svrchovaný čas. V nynější generaci ponenáhlu již vymírá pamět břemen poddanských. Není sice dosud sebrána všechna látka pramenná, ale jest již uveřejněno tolik, že by povolanému znalci těchto pramenů (a jsou u nás takoví!) bylo možno této práce se ujati a doplniti i opraviti kusé dílo Grünbergovo. Stačilo by shrnouti výsledky dosavadních prací pro ostatní doby asi tím způsobem, jako to učinil Kameníček ve své knize pro stol. XVI. A podobně má se věc s důležitou otázkou židovskou, o které tu rovněž spis. jedná a která by rovněž zasluhovala celkového zpracování. Čtenáře bude tu zejména zajímati, že již ve stol. XVI. židé bývali často obviňováni z rituální vraždy, v čemž spis. v souhlase s Jar. Čelakovským dospěl k přesvědčení, že „předkové naši v otázce rituální vraždy byli zrovna tam, kde jsme nyní my po třech stech letech“. Také stať o bezpečnosti a pořádku v zemi obsahuje mnoho důležitého k objasnění tehdejších kulturních poměrů na Moravě. Zvláště zajímavá jest zpráva o pokusech stavů mor. v příčině splavnění řek Moravy a Dyje a řádné úpravy poštovnictví, k čemuž zavdal podnět král Matyáš r. 1610.

K poněmčení Moravy v dobách starších soudím, že přispěla netoliko kolonisace biskupa Brunona, nýbrž i posledních panovníků z rodu Přemyslova, zejména markrabí Vladislava, který do měst nově založených uvedl mnoho Němcův. A právě v mnohých městech královských, biskupských i jiných poddaných zůstalo na Moravě němectví netknuto, poněvadž, jak spis. správně dovozuje, husitství nedovedlo je tak vykořeniti, jako se stalo v Čechách, a ještě více bylo sesíleno rozšířením učení Luthrova. Německý ráz těchto měst neutrpěl valné pohromy ani za nejčeštějšího období XVI. stol., kdy jazyk český byl uznáván za jediné oprávněný jazyk zemský, a města německá musila jak s úřady zemskými, tak i s ostatními městy na Moravě dopisovati si po česku. To vysvítá již z toho, že školství v Olomouci i v jiných městech královských, protestantské i katolické, bylo vesměs německé, jak se dočítáme na str. 285 násl. A vůbec němčina za této doby

neměla již tak podřízeného významu, jak bychom se mohli domnívati, což patrno z toho, že po Obnoveném zřízení, jak spis. sám dovozuje (291), stala se netoliko rovnocenným, nýbrž prvním jazykem ve veškerém jednání sněmovním i také jinde ve veřejnosti. Vypravování o persekuci kacířských knih (netoliko českých) snad by se bylo vhodněji dalo jinam zařaditi a pokud možno uvésti v souvislost s věcmi náboženskými.

Část druhá této knihy jest věnována především poměrům náboženským, které tu vůbec zabírají největší místo (str. 292—525). Avšak i tento rámec jest ještě příliš úzký, aby se do něho mohlo vtěsnati podrobné vylíčení tehdejších dějin náboženských na Moravě. Otázka sama sebou jest pro vývoj četných a různých vyznání náboženských velmi složita, a vedle otázky hlavní vyniká ještě celá řada vedlejších otázek, které by zase vyžadovaly zvláštního zpracování, jako jest na př. svrchu již vytčený poměr biskupství olomouckého k arcibiskupství pražskému a mohučskému, obor působnosti pražské konsistoře podobojí na Moravě, dějiny novokřtěnců, jesuitských kollejí, klášterů, voleb olomouckých biskupův atd. atd. Dosavadní literatura jest sice velmi bohata, (str. 292—294 pozn.), ale vyčerpává jen z nepatrné části veškeru tuto látku, a právem dí spis., že by zpracování její vyžadovalo celého života badatelova. Není zajisté náhodou, že tento předmět zaujímá poslední místo v díle Kameníčkově, neboť náboženské otázky bývaly málokdy na denním pořádku jednání sněmovního a jsou proto se sněmy a sjezdy stavovskými jen v nahodilé a velmi volné souvislosti. Ale i to, co spis. nám podává, jest podstatným krokem vpřed, neboť celkový stav náboženský na Moravě té doby jest zde vylíčen správně. Mnohé věci posuzují se s hlediska nového, čtenáře někdy i překvapujícího, ale nikdy bez náležitého odůvodnění. Hned na počátku poukázáno na podstatný rozdíl vývoje v Čechách a na Moravě, kdež byli nekatolíci ve větší výhodě. Že na konec katolická víra také u nás zvítězila, zdá se mi přece více výsledkem vnější moci, než spisovatel míní. Vždyť na př. v Německu nekatolická vyznání byla k sobě v takovém asi poměru řevnivosti, jako u nás, a přece protestantství zůstalo vítězným, ježto panovníkům německým nedostávalo se na provedení katolické reformace oné moci, jakou mohli vyvinouti v zemích dědičných. A mravní život duchovenstva katolického, zvláště klášterního, nebyl o nic lepším,

snad i horším, nežli u vyznání ostatních. Tomu nasvědčuje vypsání, jež podává spis. o tehdejším zřízení církve katolické a zvláště o způsobě života kněžského i mnišského (srv. zvl. str. 312 násl.; 332 násl.). Teprve řád jesuitský, podporovaný usilovně od biskupův olomouckých a od vlády císařské způsobil i v tom ponenáhlu obrat a nápravu. Prusinovský, Pavlovský a Dietrichštejn, jichž karakteristice i působnosti věnována jest v této knize veliká pozornost, jsou hlavními zákopníky katolické reformace na Moravě; ale neméně důležito jest sledovati bedlivě tehdejší činnost jesuitských kollejí u nás. Kdy asi dočkáme se jejího vylíčení povolaným badatelem?

Úpadek strany podobojí na Moravě snadno se vysvětluje nedostatečnou organisací této církve, ježto pražská konsistoř podobojí neměla dosti autority a nedovedla zabrániti splynutí utrakvismu s lutheránstvím ani v Čechách, tím méně tedy na Moravě. Jinou příčinou byla mravní pokleslost duchovenstva, u něhož nepůsobeno k nápravě tak, jako se stalo v církvi katolické od jesuitův a energických biskupův. Utrakvismus neměl ani v lidu ani ve šlechtě dostatečné opory a proto jej již počátkem XVII. stol. možno pokládati za vyhynulý.

Jinak bylo s Jednotou bratrskou, která svou kázní a pevnou organisací církevní vynikla nade všechna nekatolická vyznání. Po potlačení českého povstání r. 1547 Morava stala se kmenovou zemí Jednoty, ježto z Čech musili se bratří hojně stěhovati. Tento názor lze doložiti z tehdejších událostí, a spis. hájí ho s úspěchem proti jinému mínění Bidlovu. Vývoj Jednoty podporován byl tiskem a školstvím. Kameníček, vypočítávaje hlavní sídla Jednoty, její tiskárny a školy, pokládá školu velkomeziříčskou prostě za nekatolickou (v. Opravy K. díla). Nedává tedy za pravdu Aug. Kratochvílovi, který spolu s Gindelym a s Heřm. Ballem tvrdí, že škola ta byla lutheránská, a nejnověji také tvrzení své šíře odůvodňuje (Čas. Mat. Mor. 1905, str. 197—201). Že Vel. Meziříčí bylo jedním z hlavních sídel lutheránství, vlastně utrakvismu, přecházejícího v lutheránství, dočítáme se na str. 455, neboť odtud byl již r. 1576 řád církevní, který měl platiti všem vrchnostem a duchovním protestantským na Moravě.[1])

[1]) Bylo to v týž rok, kdy paní Alena Meziříčská z Lomnice, horlivá lutheránka, zavřevši v Meziříčí školu latinskou, založila ve spolku s některými

Lutheránství, které se za XVI. stol. v zemi značně rozšířilo, mělo své stoupence hlavně v městech německých a v někdejší straně podobojí. Významný jest pokus, o kterém se dočítáme na str. 457 a který učinili lutheráni moravští dvakráte za cís. Maximiliana II. r. 1569 a 1576, o dosažení svobodného vyznávání konfesse augšpurské; obojí bylo zmařeno úsilím biskupů Viléma Prusinovského a Jana Mezona Teleckého. Tím se poopravuje dosud ustálené mínění starších badatelů, zejména Gindelyho, že stavové moravští vyhýbali se každé příležitosti ucházeti se u panovníkův o potvrzení svobod náboženských, poněvadž těchto svobod ve skutečnosti užívali plnou měrou. Ovšem, na sklonku stol. XVI. nebyla již Morava eldorádem rozličných vyznání náboženských, jako za dob dřívějších. Když stavové moravští r. 1610 přimlouvali se u arciknížete Ferdinanda Štyrského, aby vyslyšel stížnosti stavů štyrských, korutanských a kraňských ve věcech náboženských, byli již sami zatlačeni do nejnutnější obrany za někdejší svou svobodu (str. 505, pozn. 2). Za Dietrichštejna setkáváme se již s hotovým pronásledováním nejen bratří, nýbrž i lutheránův, a to netoliko na panstvích katolických, nýbrž i v městech královských. Co se týče kázně, mravnosti a vnitřní organisace tehdejší církve lutheránské na Moravě, byli bychom se rádi dočtli zpráv podrobnějších, nicméně jest patrno, že po té stránce lutheráni vynikali aspoň nad stranu podobojí, jejíž přívrženci také asi proto k nim přecházeli. Organisace protestantská nevyrovnávala se bratrské, ale dovídáme se aspoň o vážných pokusech za tímto cílem (str. 454), čímž také zmirňuje se přísný soud Blahoslavův, pronesený o tehdejších lutheránech moravských (srv. Dějiny Mor. ve Vlastivědě, III., str. 448).

Nejvíce pronásledováno bylo vyznání novokřtěncův, ačkoliv i oni nalézali — aspoň s počátku — mocnou ochranu stavův i proti samému panovníkovi (str. 473 násl.). Že stavové jednali zde větším dílem z pohnutek sobeckých, poněvadž novokřtěnci byli zručnými řemeslníky a dělníky a vrchnosti od nich vybíraly velké poplatky, o tom shledáváme u Kameníčka nové doklady (str. 483—488). Podivno, že i císař Rudolf, ač novokřtěnce pronásledoval, ucházel se u nich o půjčku (488).

---

luther. šlechtici a kněžími školu novou, dle všeho lutheránskou (zpráva Kratochvílova, str. 198). Kameníček drží se více mínění Volného a přál by si ještě bedlivějšího prozkoumání otázky té.

V další stati o drobnějších vyznáních věnována především pozornost Dubčanskému, spoluzakladateli sekty bratří habrovanských čili lileckých. Spis. jedná o této osobě již po třetí, ovšem po každé s jiného hlediska: po prvé (II., str. 127—131), když v jeho při šlo o právo stavů mor., že nemají býti voláni k cizím soudům ven ze země, po druhé (III., str. 298—305), kde stavové hájí proti panovníkovi zásady, že nikdo v Čechách ani na Moravě nesmí býti vězněn ani mučen pro víru, a tuto konečně (III., 494—498) vykládá se vznik a vývoj učení, jež Dubčanský založil. Že o poměrech židů na Moravě nepromluveno v této souvislosti, nýbrž tam, kde se oceňuje více jejich význam sociální, dlužno jen schváliti. Celé pojednání zakončuje se úvahou, jakými převraty po stránce náboženské provázena byla na Moravě katastrofa bělohorská; i zde spis. dochází k závěrům namnoze odlišným od dosavadních názorů, zejména tam, kde vytčen jest rozdíl poměrů moravských od českých.

V „doslově" (526—566) podává se stručný nárys stavovského zřízení moravského před Obnoveným zřízením a po něm, zde tedy po stránce ústavní shrnují se všechny výsledky dosavadních výzkumů nejen Kameníčkových, nýbrž i jeho předchůdcův. V konečné úvaze shledávám však částečnou neúplnost. Spis. tvrdí, že „proces obmezení moci stavovské na prospěch absolutismu panovnického, zničení nekatolictví na prospěch Říma a uplatnění německého jazyka v úřadech a ve společnosti" byl by se vykonal neúprosně, třebas povlovně i bez povstání, které proces ten prý jen urychlilo. To možno bez výhrady přiznati vzhledem k vítězství moci panovnické a víry katolické, nelze mi však souhlasiti s míněním, že by bez pohromy bělohorské národnost česká byla ve veřejném životě tak snadno mohla podlehnouti přívalu německému. Spis. sám tvrdí (565), že bez onoho „mohutného přílivu nám nepřátelské šlechty moravský sněm by byl ve svém složení stavovském vždy zůstal českým" a již tím by bylo navždy zabráněno, rušiti náhle staletou oprávněnost jazyka českého. Nechť věc obracíme jakkoliv, zůstane nezvratnou pravdou, že česká národnost byla hlavní obětí vzpoury stavovské.[1])

---

[1]) Referent zde tuším nerozeznává slov „uplatnění" a „oprávněnost". Spisovatel praví docela v souhlase s míněním referentovým, že bez povstání by se byl jazyk německý ponenáhlu uplatňoval v úřadech i ve společnosti (str. 566), kdežto po povstání jazyk německý stal se v zemi „oprávněným",

Kameníček prokázal svými „Sněmy“ českému dějepisu vůbec a moravskému zvláště službu neocenitelnou, neboť jimi ukázán jest jediné správný způsob, jakým dlužno zpracovati ponenáhlu všechna období dějin moravských. Prozkoumav prací mnoholetou sněmovní památky, v nichž uložena jest paměť o činnosti předních zástupců veřejného života zemského, přibral k tomu všechny ostatní přístupné prameny netoliko tištěné, nýbrž i originály jejich, uložené v četných archivech domácích i cizozemských, a jak se samo sebou rozumí, i veškeru novější literaturu, kterou přes ohromné množství ovládá dokonale. Touto methodou, kterou si spis. vytkl od počátku, podán jest pak celkový postup i rozvržení látky. Zcela přirozeně počíná s vylíčením sněmův a sjezdů, jejich složení, působnosti a všeho, co s nimi úže souvisí, přechází potom k soudnictví i k jiným odvětvím veřejného života, kde stavové měli rovněž vynikající účastenství, na konec pak shrnuje výzkumy své také v oborech, které s činností stavů jsou v nejvolnější souvislosti. Vytýkati tomuto postupu nedostatek synthese jest nespravedlivo a nesprávno. Dílo Kameníčkovo nechce býti pragmatickými dějinami Moravy za XVI. a XVII. stol., nýbrž tím, čím jest nadepsáno, totiž vylíčením sněmův a sjezdů moravských za té doby. Že obsah knihy podává mnohem více, než co napovídá její název, může jí býti přisouzeno jen za přednost, spisovateli pak nejvýše za přílišnou skromnost. Dílo zůstane pro vždy základním kamenem moravské historiografie. *Rud. Dvořák.*

Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých. Dr. Jaroslav Demel. S přehledem vývoje tohoto úřadu v jiných zemích evropských, zejména německo-rakouských. Díl I. Odd. I. V Praze 1905.

V úvodní části (str. I.—LXIX.) podává pan spisovatel předem pojem úřadu fiskálního a potom vývoj jeho ve všech zemích evropských, počínaje od „advocati fisci“ z dob Hadrianových. V dalším přehledu následují řadou: říše římská, státy germánské, Španěly, Portugalsko, Nizozemí, Italie, Francie, Skotsko, Anglie, církev katolická, Německo (zvláště Branibory) a obšírnější výklad

---

a to nejen de jure rovnocenným, nýbrž de facto prvním, čímž staletá oprávněnost jazyka českého byla náhle porušena (str. 565). A výslovně dokládá: „po zdolání české vzpoury vítěz mohl si to dovoliti na nezměrnou škodu národa našeho“ (str. 565). Z těch slov zajisté patrno, „že česká národnost byla hlavní obětí vzpoury stavovské.“ *R.*

o zemích německo-rakouských (lépe dle prof. Riegra užívati o skupině té názvu „země starorakouské“) a o uherských.

Po tomto úvodě následuje výpis dějin fiskálního úřadu v Čechách, zahrnující ve dvou odstavcích dobu stavovského státu (období l. 1437.—1526. a l. 1526.—1620.), s krátkým úvodem o době před rokem 1437., kdy o úřadě fiskálním ještě není zmínky, a kdy zájmy panovníkovy jak finanční tak i na soudě různými orgány byly zastupovány (str. 1. a n.).

Úřad fiskální není u nás původu domácího, nýbrž byl přejat jako mnoho instituc jiných z ciziny (str. 88.), a to dle názoru p. sp. z Francie. Ovšem záhy instituce ta se přizpůsobila zvláštním poměrům českého státu a vyvíjela se samostatně, přicházejíc teprve za druhé periody (1526.—1620.) pod vliv říšského fiskalátu a úřadů fiskálních v zemích alpských (str. 240.). — Za hlavní karakteristiku českého fiskálního úřadu se uvádí, že nebyl do r. 1620. nikdy obsazován právníky z povolání, jak tomu bylo na př. v zemích alpských, nýbrž vždy někým ze stavův a to pravidelně ze stavu vládyckého.

Jinak jevil se úřad ten stálým úřadem královským, jejž zastával za první periody jediné královský prokurátor (str. 39.), za druhé pak kollegium nejčastěji čtyrčlenné (str. 132.). Kdežto však původně úřad ten závisel pouze na králi, dostal se později v područí nově zřízené komory české, jejímž advokátem se stal.

Hlavní stránka činnosti prokurátora královského spočívala přirozeně v zastupování krále, k němuž činnost ostatní podružně se pojila. V zastupování tomto šlo za prvního období o nápady na odúmrt a konfiskace (str. 51.), potom o zastupování krále před soudem i mimo soud (str. 72.), v záležitostech soukromých i veřejných (str. 77.). K tomu družila se funkce prokurátora jako soukromého rádce panovníkova a člena komisí zákonodárných (str. 78.), dále zastupování klášterů královských (str. (82.) a činnost na soudě dvorském a komorním (str. 84.).

Za periody druhé zůstala z nápadů hlavně léna, poněvadž odúmrt rokem 1497. z valné části přestala; za to rozmnožila se činnost prokurátorova ve sporech o výplatu zápisných, o pohledávky, o dědiny, o hranice, o dávky a berně peněžité, k nimž větší měrou přispívaly též spory trestní (str. 170. a n.). — K ostatní činnosti prokurátorově z periody první přistoupilo nyní

zastupování svobodníků, t. j. osob, které zachovaly si osobní svobodu i svobodný majetek (str. 220.), židů (str. 229.) vdov a sirotků (str. 231.), hájení zájmů veřejných, a různé úlohy soudcovské, neboť prokurátor mohl zasedati od r. 1545. na kterémkoli soudě, pokud nešlo o pře královské (str. 235.). — Ač tedy v celku činnost prokurátorova byla velmi rozmanita, podstatou svou byla přec jen zastupováním krále a hájením jeho zájmův.

Každé z obou period předesílá p. spisovatel obšírné vylíčení vnějších osudů úřadu fiskálního za oné doby (str. 27. a 89.) a na konci díla připojuje několik příloh, zvláště otisky instrukcí pro královského prokurátora z r. 1572. a 1617.

Spis založen je na širokém studiu literatury a rozsáhlém a bedlivém badání archivním; trpí však přílišnou obšírností, která přivoděna jest jednak jednotlivostmi a podrobnostmi pro celkový postup nedůležitými, jednak množstvím exkursův o vedlejších otázkách, a to i takových, při kterých by byl stačil odkaz k literatuře. Tím stává se práce rozvláčnou a málo přehlednou. Pečlivější výbor nahromaděné látky, lepší různění věcí důležitých od méně cenných, stručnější ponětí vybraného a přesnější podání výrazů slovných, byly by dobře slušely práci jinak záslužné, ve které bychom byli rádi pohřešili žádosti i panem spisovatelem za oprávněnou považované a ve slovech předmluvy, „aby práce zejména po stránce formálné a pravopisné byla shovívavě posuzována“, obsažené. *Dr. Jan Kapras.*

Dějiny české literatury. Napsal Jaroslav Vlček. Sešit 14. Dílu II. část 2. Století XIX. V Praze, nákladem Jednoty českých filologů. Str. 105—176. Za 1 K 50 h. Sešit 14. tohoto znamenitého díla obsahuje dokončení hlavy IV.: zápas o českou vědu. Doličuje nesnáze Jungmannovy o vzory českého básnictví a charakterisuje ducha „Slovesnosti“ úryvkem Markovy rozpravy, kterým jazykem náleží v Čechách psáti. — Potom se vyličuje vznik a účel, ráz a obsah Jungmannovy Historie literatury české (106—108). Srovnávaje dílo to s „Geschichte der böhm. Litteratur“ Dobrovského dospívá k úsudku, že práce vědecká v ní nepokročila, duch arci vane v ní jiný. Stanoví rozdíly mezi literární historií Dobrovského a Jungmannovou: u Dobrovského jeví se kritická skepse, u Jungmanna horovný nacionalismus idealistický, vliv školy romantické a odtud plynoucí mylné názory na historii politickou i jazykovou. Za to

novověké obrození naše Jungmann měří správně měřítkem světovým, vida hlavní pramen jeho „ve vynikajícím tehdáž vůbec ousilí o vědy a umy po celé Evropě, v odstranění tíhoty na literatuře české všeho druhu ležící“ atd. Vypisuje rozdílný účinek historie Jungmannovy na pokolení starší a mladší: mladší ji přijali s nadšením, Dobrovský s uznáním, ale příkře se postavil proti názorům od sebe odchylným (108).

Další krok Jungmannův za znárodněním české vědy vylíčen v části III: Preslův a Jungmannův „Krok“, vědecký časopis český; Purkyně a ostatní spolupracovníci jeho. Popisují se tu soustavně a souborně dřívější pokusy o založení „Společnosti české“ za Dobrovského, podobné snahy Jungmannovy i jiných mezi lety 1809—1811, po třetí roku 1817 (Museum); proto náhradou založil „Krok“, jenž se stal i částečnou náhradou za chystanou „Encyklopaedii nauk“ (110) a měl pěstovati řeč a literaturu českou i starati se o rozvoj české práce vědecké. O to vedle Jungmanna hlavní zásluhu měli Purkyně a Presl; program „Kroku“ sestavil Purkyně, redakci vedl Presl, jehož činnost vůbec a práce v „Kroku“ zvláště se tu oceňuje. Spisovatel určuje význam „Kroka“, uvádí obsah jeho, rozbírá obsah i cenu článků zvláště Jungmannovych, jimiž Jungmann usiloval uplatniti své snahy literární, časoměrné a linguistické (115), Kollárovy zásady a snahy jazykové (purismus a j.), Šafaříkovy názory o časomíře (119), Palackého aesthetické studie a j.

Jako další horliví průkopníci vznikající vědy české vystupují v části IV.: Šafařík v Nov. Sadě a Kollár v Pešti (123—144). Duševní činnost Šafaříkova v Nov. Sadě, literární spory novosrbské literatury, kritické vydání slovenských písní lidových společně s Kollárem, při čemž pěkně geneticky a velmi srozumitelně vysvětleno, odkud vzal se smysl pro poesii lidovou v cizině (u Angličanů [biskup Cercy 1765], Němců [Herder 1779], Rusův a Srbů) a jak s tímto hnutím v cizině souvisí nenáhlý rozvoj těchto myšlenek u nás, jak už u nás učiněny byly začátky zapisováním písní lidových 1756, 1768, 1770, 1781, jak Hanka, Rožnay, Palacký, Benedikti, Šafařík a Kollár zasahují do této činnosti. Šafaříkova a Kollárova sbírka a zásluha o Písně světské lidu slovenského v Uhřích, 1823; ráz této sbírky a zásady sběratelův i v II. svazku této

sbírky vyšlém r. 1827. Národnié zpievanky r. 1834 a 1835 chybně založeny tím, že do nich přibrány také písně umělé (132); romantické názory Kollárovy o písních národních.

Potom stopuje Vlček další literárně historické práce Šafaříkovy: líčí vznik a povahu jeho Geschichte der slavischen Sprache und Literatur 1826 v Budíně vyšlé, zkoumá obsah, methodu, ideje a shledává tu zárodky pozdějších hlavních děl Šafaříkových. Další studie historické a podněty k nim: Ueber die Abkunft der Slaven nach Lorenz Surowiecki (1828), Serbische Lesekörner (1833); v tomto spise dokázal, že stará slověnština není matkou jazyků slovanských, nýbrž jest jejich sestrou (139). Jak tehdejší censura úmyslně dusila naši literaturu, poznáváme z překážek, jež činila Šafaříkovu překladu „Marie Stuartky". Duševními a tělesnými svízeli Šafaříkovými v Novém Sadě, příčinami odchodu jeho do Prahy končí se tento oddíl, nesoucí se arci tímž duchem jako knížka Vlčkova P. J. Šafařík, vydaná 1896, ale dle potřeby a okolností jinak zpracovaný, tu a tam i novými doklady rozhojněný.

Obsahem oddílu V. jest: Palacký v Praze do let třicátých; práce aesthetické a historické; Palackého činnost organisační: Časopisy musejní, Matice česká (145—167). Dovídáme se, jak Palacký stoje na výši osvěty evropské, stal se v Praze novým středem života schopné práce naukové, maje na mysli ideál vědy duchem i formou slovanské. Jeho aesthetické studie a články byly velmi pozoruhodny pro moderní, pokročilé stanovisko (147). Palacký podnikl samostatnou práci duševní a šťastně vytvořil názvosloví vědecké. Jeho svobody milovnost, vroucí vědomí národní a cit náboženský vnukly mu pevný úmysl už r. 1820, aby napsal pragmatickou historii českou. Do Prahy přišel (1823), aby tam studoval asi 2 léta prameny dějin husitských (150); hleděl svárlivé strany přivésti od jazykových forem k věcným naukám. Pevný základ k těmto snahám položil pracemi rodopisnými a pracemi od Učené Společnosti uloženými, které mu zároveň zjednaly přístup ke všem archivům soukromým i veřejným. Politického vzdělání nabyl obcováním s hrabětem Fr. Šternberkem. Důležitost památné rozmluvy 20. prosince 1825 mezi Palackým, hrabaty Šternberky a Dobrovským (152) pro vznik časopisu musejního. Heslo Palackého v tehdejším životě literárním u nás bylo: „po-

sitivní naukou skláněti se k národu a přístupnou formou podávati mu živý chléb vědění“ (153). Aby se ukázal rozvoj naší vědy, pokud jest obsažen v „Časopise společnosti vlastenského museum v Čechách“, podává se přehled literární látky v prvních desíti ročnících časopisu toho; vytýkají se zásluhy Palackého o smíření obou rozvaděných táborův, a pevnost zásad Palackého zobrazena změnami, učiněnými v článcích samého Jungmanna (155—157). Práce Palackého v Časopise musejním byla rozsáhlá a účelná: otiskoval výpisky a ukázky staročeských textů z XIII.—XVII. století, aby podal čtenářům obraz staročeské osvěty, uveřejňoval výsledky svého samostatného badání literárně historického a jazykového (na př. o Komenském), ovládaje mistrně svou látku, podával znamenité literární posudky nových děl a rozhledy o literární činnosti u nás (159—163). Vznik, organisace a účel „Matice České“ místo zamýšleného českého reálného slovníka encyklopaedického: jí jakožto „Sborem k vědeckému vzdělávání řeči a literatury české“ vlastně vešla v život dávno zamýšlená literární „Společnost česká“. Tím dokončen zápas o českou vědu.

Vlček všude svědomitě používá nejnovějších výzkumův a literaturu jejich uvádí v zadu za každou hlavou.

Hlava V. uvádí nás do jiného oboru české literatury, vyličujíc *básnictví české pod vlivem písně lidové.* Oddíl I. věnován ovšem hlavně začáteční činnosti Fr. Lad. Čelakovského, jak naznačuje titul jeho: První období Čelakovského, ale zařazena sem také sbírka Rittersberkova a básnická i polemická činnost Fr. Bohumíra Štěpničky, ježto jsou v těsné souvislosti s činností Čelakovského. Spisovatel seznamuje nás především s heslem tehdejší romantické doby: vedle svobody národův a samostatné vědy národní také samorostlý ráz umění, návrat k národovosti a lidovosti pravé poesie (Herder, Goethe). U nás heslo to uváděl ve skutek Čelakovský. Spisovatel stručnými, lapidárními rysy líčí mládí Čelakovského, vlivy rodinné, školní a mimoškolní, zvláště účinek soukromého čtení, účinek Herdrův, uvědomění národní, podněty ke sbírání písní lidových, první práce literární (Slovanské národní písně 1822, 1825 a 1827), uspořádání a povahu té sbírky (171), účinek „Počátků“ na básnické názory a snahy Čelakovského; zcela stručně posuzuje „Smíšené básně“ (1822) a ukazuje na vzory Čelakovského a na

romantickou zálibu. Načrtává hlavní rysy jeho fysiognomie (172), uvádí příčiny k literární satiře; episodicky vyličuje bezcennou činnost Fr. Boh. Štěpničky (173—174), který byl nepřímým podnětem této satiry bojovným článkem „Původ oslovské kritiky“ (v Čechoslavu 1820) a jiným „Drvovoz“ (v Čechoslavu 1821) a konečně pojednáním „Vidění a posouzení přízvuku a časomíry“. V témž Čechoslavu r. 1824 Čelakovský otiskl řadu satirických úvah „Literatura krkonošská“, již Vlček rozbírá podrobně. První úvahou Čelakovský ťal do živého „sobělibou spokojenost a odpor proti kritickému rozboru u prostředních literárních veličin domácích, honbu po mecénech a sinekurách, manii mottovou a citátovou v novellistice, ypsilonomachii“ atd. Úvahou druhou tepe přemrštěný specialismus a otrocké překlady chatrných spisů cizích. — Vývody Vlčkovy asi proto jsou tak stručny, že o Čelakovském vyšlo už několik obšírných studií v jiných spisech (na př. v Literatuře české XIX. století, ve studiích ředitele Bílého); sám tu podává jakoby konečné resultáty. Právem se těšíme na slíbené dva sešity, jimiž má býti druhá část II. dílu po rok 1848 ukončena, a přejeme si, aby vyšly co nejdříve. Rozumí se, že i tento sešit, jako celé dílo Vlčkovo, vyniká všemi přednostmi: hlubokou znalostí předmětu, bystrým rozhledem po všech literaturách, trefným úsudkem, duchaplným líčením, stručným a jasným slohem. Jenom bychom si přáli, aby z knihy tak vzácné a důkladné vymizelo i několik germanismů (Palackému stav národnosti připadal neutěšený = jevil se, zdál se, 150; Palacký cenil si ještě jednu podmínku = vážil si, 151 a 126), s nimiž se spisovatel jaksi nemůže rozloučiti. *Josef Bartocha.*

Nová díla.

Příspěvky k dějinám soudu komorního království českého z let 1526—1627. Z register téhož soudu podává Václav Schulz. Historického Archivu České akademie cís. Fr. Jos. pro vědy, slov. a umění v Praze čís. 24. V Praze 1904. Str. 193.

Kronika zbraslavská překladem Jana V. Nováka. Úvodem a poznámkami provází Václav Novotný. Sbírky kronik a letopisů českých v překladech sv. II. Nákladem nadání Františka Palackého a péčí Spolku Historického v Praze. Stran LXXII a 663. Publikace velmi pečlivá, moderně upravená.

Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých. S přehledem vývoje tohoto úřadu v jiných zemích evropských. Dle pramenův archivních sepsal JUDr. Jaroslav Demel. Dílu I. oddělení 1. V Praze, 1905. Stran LXIX a 262. Nákladem vlastním.

Vlastivědy moravské vydán znojemského kraje okres jaroslavský prací Frant. Václ. Peřinky a redakcí Dra. Fr. Dvorského. Běžná čísla 172—176. Mapka okresu od Jos. Hladíka. Stran 141. Cena K 2·50. Vydává Musejní spolek v Brně.

Dějin markrabství moravského (stručného vydání) od Rud. Dvořáka vyšly sešity II. a III. Stran 33—96. Sešit za 40 h. Nakladatel A. Píša v Brně.

Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam za let 1526—1628 vypravuje dle archivních pramenů František Kameníček. Díl III. a poslední. V Brně, 1905. Nákladem zemského výboru markrabství moravského. Stran IV a 912. Cena K 14.

Českomoravské kroniky Zapovy vydán prací Dra. J. V. Práška sešit 125. obsahující konec Rejstříku.

O středověkém radním zřízení v král. městech moravských. Napsal prof. dr. Jaromír Čelakovský. Zvl. otisk z Čas. Mat. Mor., roč. XXIX. V Brně 1905. Stran 39.

Spor o nářek cti mezi Marií Valdštejnskou z Lobkovic a pražským arcibiskupem 1596—1600. Podává Dr. J. V. Nováček. V Praze, 1905. Nákladem Král. Čes. Spol. Náuk. Stran 58.

Svobodníci. Pokus o monografii ze sociálních dějin českých 15. a 16. století. Napsal Václav Müller. V Praze, 1905. Nákladem Král. Čes. Spol. Náuk. Stran VI a 151.

Normální výběr odrůd ovocných pro české kraje markrabství moravského. V Brně, 1905. Nákladem českého odboru Zemědělské rady pro markrabství moravské. Stran 51.

Ignatius von Loyola's Selbstbiographie. Eine quellengeschichtliche Studie. Von Josef Šusta. Zvl. otisk z „Mittheilungen des Instituts für oesterreichische Geschichtsforschung", sv. XXVI. Stran 62.

Das Pfandrecht im altböhmischen Landrechte. Eine historische Studie. Von Dr. jur. J. Kapras. Zvl. otisk z „Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft", sv. XVII. Stran 52.

Ein Buch für jeden Brünner. Napsal Dr. Wilh. Schram. V. ročník. V Brně, 1905. Stran 152.

Časopisy.

Věstníku České akademie císaře Františka Josefa v Praze vydána redakcí Bohuslava Raýmana roč. XIV. čísla 3. a 4. Z obsahu zasluhuje zmínky Přehled pokroků fysiky za rok 1904. I. Mechanika. Napsal Dr. Frant. Nachtikal. — Akustika. Napsal Dr. Fr. Záviška. — O sečtělosti Shakespearově. Podává Dr. J. Janko.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Jos. Pekaře roč. XI. sešit 2. Obsah: Niederle Lubor, Vpády Slovanů na Balkán za vlády Justiniánovy. — Jeřábek Miroslav, Rozbor kroniky Dalimilovy. — Máchal Jan, Aleksander Nikolajevič Pypin. — Bidlo Jaroslav, Ještě o transskripci azbuky. Četné referáty a výňatky z časopisův. Bohaté zprávy vědecké.

Časopisu Musea království českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta roč. LXXIX. svazek II. Nové práce: Václ. Dresler: František Pravda (V. Hlinka). — Josef Šimek: Poměry náboženské a arciděkanové v Kutné Hoře v době Ferdinanda I. — Ant. Havlík: Veršové shody rukopisu Hradeckého. — Dr. V. J. Nováček: Další zprávy o potomcích Zikmunda Hrubého z Jelení. — Adolf Patera: Korrespondence a listiny Mikuláše Drabíka z let 1627—1671. — Dr. J. V. Šimák: Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v XV.—XVIII. století. — Drobné příspěvky. — Četné referáty.

Sborníku Historického kroužku vydáno redakcí M. Kováře roč. VI. číslo 2., obsahující pokračování nebo dokončení prací, jiż dříve jmenovaných.

Časopisu Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci vydáno roč. XXII. číslo 3. Obsah: Ant. Gottwald, Pohřebiště na Prostějovsku. — I. L. Červinka, Sklad bronzů v Zádveřicích. — Vlasta Havelková, Předhistorické zbytky tkanin a vyšívání v Evropě. — V různých zprávách: Světový mezinárodní kongres archeologů. — Ctitelům vzácných a památných stromů zemí československých. — Bankovnictví za doby babylonské. — Četné referáty.

Listů filologických vydán redakcí Jana Gebauera, Jaroslava Vlčka, Josefa Krále a Fr. Groha ročníku XXXII. sešit 2. Z obsahu vyjímáme: Daktylský rhythmus v básních Bezručových. Podává Karel Wenig. Četné úvahy a zprávy.

Zpráv Právnické Jednoty Moravské vydán redakcí Jos. Boubely, Konst. Löfflera a dr. Fr. Bílovského roč. XIV. sešit 2. Nový článek: O redakčním tajemství. Píše Mojmír Lepař. — Praktické případy a zprávy.

Věstníku českých professorů vydáno redakcí Fr. Bílého roč. XII. číslo 4. Nové práce: Vojt. Kotsmich, Vznik a osudy mého vydání Sofokleova Aianta. — Bedř. Mach, Umělecká výchova na školách středních. — Hlídka přírodovědeckých článků ve výročních zprávách za rok 1904. — Ed. Ouředníček, O vyučování němčině. — M. Otta, Některé otázky týkající se fysikálního vyučování. — Fr. Sychra, Návrat k přírodě ve vyučování kreslení na školách středních. — Z ruchu stavovského. — Drobné a spolkové zprávy. Literatura.

Hlídky vydána redakcí Dra. Pavla Vychodila roč. XXII. čísla 4.—6. Nové práce: Fr. Bulla, O hmotě oživené. — V. Lankaš, Výměr víry. — Karel Černocký, Psychologie bludů v dějinách církevních. — Fr. Ehrmann, Moravský konkurrenční zákon. — Zprávy a posudky.

Sborníku České spol. zeměvědné vydána redakcí J. Metelky roč. X. čísla 6.—10., roč. XI. čísla 1.—3. Nové práce: Národnostní poměry uherských Rusínů podle soupisu r. 1900. (V. šl. z Cintulů.) — Z tvarosloví souše. Napsal Dom. Filip. — Henry Morton Stanley, příspěvek k děj. afrických výzkumův. Napsal J. V. Želízko. — Prvky květeny české. Napsal Dr. J. Podpěra. — Jihoslované v zemích koruny uherské podle soupisu z r. 1900. Napsal Dr. V. šl. z Cintulů.

Českého lidu vydána redakcí Č. Zíbrta roč. XIV. čísla 3.—8. Nové práce: Isidor Zahradník: Slavnost padesátiletého rychtářství Václava Raitolara v Nebušicích u Prahy r. 1793. — A. V. Novotný-Kolenský:

Velká Blata. — Fr. Homolka: Lidová jídla na Podřipsku. — Jan Lego: Lesní panny. — V. Fabian: Starodávné nářadí kuchyňské. — Č. Zíbrt: Rej českých tanců. — V. Fabian: Nápisy na lomenicích v Jilemnici. — Flor. Zapletal: Zimní rozprávky. — Fr. A. Slavík: Jména domů po bývalém držiteli. — Ant. Blažek: Poddanství na panství hrochovo-týneckém v XVIII. věku. — Vojt. Novotný-Kolenský: Car Alexandr I. — oráč na Hlubocku. — Č. Zíbrt: Z východočeských psaných modliteb. — Zábavy dětské i dospělých. — Fr. Špaček: Říkání na sv. Blažeje. — J. Flek: O moci vrbiny. — V. Schulz: Sedlák rebellant z r. 1765. — B. hr. Deym: Oslava novorozeného prince na panství Mladovožickém r. 1839. — Č. Zíbrt: Lístky, rozdávané při koledních obchůzkách Tříkrálových. — V. Schulz: Služba polního hejtmana krajského r. 1532. — J. Volf: Slavení „Nového svátku" v Plzni. — J. Salaba, Č. Zíbrt: Car Alexander I. — oráč na Hlubocku. — Tom. Glos: Švec v písních na Uh.-Brodsku. — Jan Marek: Blb Pták. — J. Liška: Jak vznikly pověsti o Rýbrcoulovi. — Dr. Č. Zíbrt: Obětní železná zvířátka. J. Hille: K dějinám roboty z obce Slatiny. — Dr. Č. Zíbrt: Český sedlák a selka na mapě P. Aretina z Ehrenfeldu r. 1619. — L. Riznerová-Podjavorinská: Piesne z Horných Bzienec. — Václav Fabian: „Sentimentální, měkcí národopisní lyrikové budou překonáni i zatlačeni lidmi s jasným, praktickým, pokrokovým názorem . . ." — V. Schulz: Ze života čes. učitele na konci stol. XVIII. — Dr. Václav Řezníček: Lidová píseň o smrti a kšaftu císaře Josefa II. — Jan Tykač: Lístky kolední na květnou neděli. — Ferd. Velc: Dřevěné zvonice na Slánsku. — Dr. V. J. Nováček: Z hospodářských zápisek Jana Jeníška z Újezda a na Svrčovci. — Bedřich Svoboda: České prostonárodní podání o ženichu-umrlci. — Dr. Jan Zítek: Obrázky ze života lidu jihočeského. — J. Fr. Hruška: Obrázky a zkazky z Chodska. — Jos. Panýr: — Brusař. — Dr. Čeněk Zíbrt: Píseň o stížnosti Marie Terezie před krucifixem. — Jos. Holuby: Jako psávali Slováci Trenčanské stolice okolo r. 1600. — Jan Oliva: Nábožnost našich venkovanů. — Ant. Hamrle: Knížka mlynářům k všelijaké potřebě prospěšná, psaná roku 1804. — F. L. Sál a O. J. Novotný: Lidová jména rostlin. — Dr. Č. Zíbrt: Národopisné studie našich umělců. — Josef Kazimour: Plavci na panství Vorlickém r. 1654. — Časové zprávy. Česká literatura lidovědná za r. 1904. Směs. Četná vyobrazení.

Vlasti vydána redakcí Tomáše Škrdla roč. XXI. č. 4. až 8. Nové práce: František Pravda (Vojtěch Hlinka). — V sev. Americe v r. 1904 (Dr. J. V. Sedláček). — Sjezd německých katolíků v Řezně (Tomáš Škrdle). — Protestantské hnutí v Čechách. — Literatura a drobné zprávy.

Archivu, rozhledů historických, topografických, národopisných, statistických a školských po kr. králové-hradeckém, vydána redakcí Jana Pavlíka v Černilově roč. I. čís. 1.—9. Význačnější práce: Selské povstání na Náchodsku r. 1621 a 1628 (J. K. Hraše). — Řemesla a cechy ve Smiřicích (J. Zeman). — Život, zvyky a obyčeje lidové na Králové-Hradecku (V. S. Ponec). — Nové Město nad Metují za válek pruských (J. Tomek). — Orebité (Max Leonier). Život lidu na Náchodsku a v okolí (Al. Jirásek). — Památky Valdštejnské v Heřmanicích (J. Matějka). — Poměr robotní na Opočensku

v počátcích století XIX. (Max Leonier). — Dobřenští na Chvalkovicích (J. Ježek). — Týž časopis nazývá se počínajíc 2. ročníkem Hradecký kraj. Vyšla posud 3 čísla za téže redakce, ale ve formátě větším. Z prací uvádíme: Kutnohorská bible. (Dr. V. Paul.)

Slovenských Pohladů vydán redakcí Josefa Škultéta roč. XXV. seš. 1. až 4. Z obsahu vyjímáme: Nová literatúra o Komenskom a jeho dobe (1892—1904). Napsal Dr. Jan Kvačala. — Přehled slovenskej literatúry z r. 1903. Podává L. V. Rizner. — Literatura a umění.

Zemědělské politiky (revue) vydána redakcí J. Máši roč. IV. čísla 1. a 2. Z obsahu vyjímáme: Obchodní společnosti s ručením obmezeným. (Jaroslav Lisec.) — Obilní obchod a reforma ve prospěch zemědělství (MUDr. Rud. Roliček). — Konečná úprava nouzového tarifu (J. Máša).

Slavorum Litterae theologicae. Conspectus periodicus. Separata editio supplementi publicationis periodicae cleri bohemici „Časopis katolického duchovenstva". Redaktoři Dr. Jos. Tumpach a Dr. Ant. Podlaha. Čís. I. a II. Revue velmi pěkná a dobře řízená. I myšlenka sama jest velmi dobrá a záslužná.

Kwartalniku Historycznégo vydány redakcí Bedřicha Papéa roč. XVIII. sešity 3. a 4., roč. XIX. seš. 1. Obsahují dokončení práce Ant. Małeckého: W kwestyi fałszerstwa dokumentów. — Czy istniał Kriwe na Litwie (Ant. Prochaska). — Trechtymirów. (Alex. Jabłonowski). — Pomnik grobowy Mikołaja Herburta w katedrze lwowskiej, przez Władysława Łozińskiego. — Książe Jan Kropidło, biskup włocławski, przez Antoniego Prochaskę. — Ze studyów krytycznych nad rokiem 1331, przez Adama Kłodzińskiego. — Z czasów józefińskich, przez Dr. Bron. Łozińskiego. — Przyczynek do pobytu Filomatów w Odessie (1825), przez Henryka Mościckiego.

Zprávy akademie krakovské za rok 1904.

Zeitschrift des mährischen Landesmuseums. V. ročník, 1. svazek. Redaktoři: A. Rzehak, K. Schirmeisen a E. Soffé. Obsah: Sitzungsberichte für das Jahr 1904. — Der Brünner Theaterdirektor Korntheuer (H. Welzl.) — Praehistorische Funde aus Eisgrub und Umgebung (A. Rzehak). — Regesten zu zwanzig mährischen Testamenten des 18. Jahrhunderts (Dr. W. Schram). — Eine neue Tarsonemusart auf Gartenerdbeeren (H. Zimmermann).

Zeitschriftu des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens vyšly redakcí Dra. Karla Schobra roč. IX. svazky 1.—2. Obsah: Berger: Die Kolonisation der deutschen Dörfer Nordmährens. — Bretholz: Cosmas und Christian. — Trampler: Die Burg Holstein bei Sloup. — Eschler: Die Flurnamen am südmährischen Thayaboden. — Schenner: Quellen zur Geschichte Znaims im Reformationszeitalter. — Knaflitsch: Einiges über die schauspielerische Tätigkeit der Troppauer Ordensleute. — Kettner: Daniel Paschasius von Osterberg. — Rzehak: Ein Bronzefund bei Wollenau. — Ein altertümliches Vorratsgefäss. — Buchberger: Aus dem Archiv von Fulnek. Referáty a zprávy.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Rodiny Komenské v Uherském Brodě r. 1572–1612.

Napsal Fr. A. Slavík.

V knihovně musea království českého v Praze uloženo jest ve svazku „Materialy k studiu o rodišti a životopise Jana Amosa Komenského“ mimo jiné přes 200 listů ze staré gruntovní a horní knihy a jiných listin Uher. Brodu.[1]) Obsahují rozličné zápisy o prodeji domův a vinic, smlouvy svatební, narovnání a j. v. nejen z města, nýbrž i z okolí, několik též o usedlých tam Komenských nebo Komnanských. Původní knihy ty jsou nyní v museu Brodském nově svázány a pečlivě chovány; ale nejsou celé. Někdo totiž ony listy a přiložené listiny před r. 1891 nešetrně dílem vyřezal nebo z potrhané knihy vzal a více nevrátil,[2]) takže pilný spiso-

[1]) V Materialech čís. 18, 20—22, 25, 27—35, 38, 43—54, 71—246; na př. č. 110. Porovnání o dům a jiné věci mezi rytířem Karlem Sakem z Bohuňovic na Biskupicích a městem Uher. Brodem r. 1630; č. 118. Zpráva o desátku a třicátku kněžském při Brodě Uherském (bez roku); č. 121. Smlouva mezi syny Pavla Jurykovými z Nezdenic o manství r. 1573; č. 161. Dům Bratrský, č. 162. Bratrský dvůr na předměstí; č. 201. „Repertorium kanceláře města Brodu Uherského začínajíc se od roku 1683, v kterém času město od rebelantů uherských vyrabováno a zkaženo, . . na novo složeno a zapsáno skrz Vác. Fr. Letochu, písaře radního l. P. 1709“; č. 206. Paměť o mlejnu Trdlově; č. 224. Škola. Opravena léta 1629; č. 237 a násl. „Reystřík na celou tuto knihu Purkrechtní města Brodu Uherského, na litery abecedy sepsaný“ (podle křestních jmen, později připsáno dle rodinných jmen). Na konci jest přiložena kniha cechu provaznického r. 1593—1822.

[2]) Když r. 1893 přišel Dr. Frant. Skrejšovský jakožto kandidát notářský do Uher. Brodu, jak sám praví v Materialech l. 67—68, „zalíbilo se mu tam rázem, . . prohlížel některé staré knihy a rejstra“, také „knihu purkrechtní z let 1586—1626; . . házela se bez desky, a jednotlivé listy se ošoupaly a odpadávaly, takže ta kniha není úplná“. Sbíral „Nejnovější zprávy životopisné o J. A. Komenském“ (Materialy l. 67.), a mimo jiné „dostal se mu do rukou list . . . z r. 1612 o Janovi Komenském“, o němž praví na listě 4., „že je to náš Jan Amos Komenský, kterému asi při dělení pozůstalosti připadl tento dům za klášterem v podíl“. — Po smrti Dra. Fr. Skrejšovského byly z jeho pozůstalosti prodány Museu království českého a uloženy ve zvláštním svazku.

vatel a nynější správce musea Brodského, pan učitel Jan Kučera, nemohl jich užiti ani ku svému článku o rodišti J. A. Komenského r. 1891,[1]) ani k „Pamětem král. města Uher. Brodu“ r. 1903. Podávám tedy z nich zápisy o Komenských, tam usedlých, jakožto příspěvek i ke studiu o původě J. A. Komenského.

Komenských v Uher. Brodě bylo několik.

Kromě Tomáše Komenského, který jest „první známý téhož jména v Uher. Brodě v prvých letech XVI. století“,[2]) měl tam dům r. 1551 Jakub Komnenský.[3])

Roku 1572—1612 jmenují se pak usedlí v Uher. Brodě:

1. Martin Komnianského měl dům na Dolním náměstí za kostelem; r. 1572 „i na místě Eliáše Svacha nebožtíka bratra svého, odevzdal čtvrt roli Komnianského nad Bajovem... Janovi Vetešníkovi, manželce i dědicuom jeho za volnú a dědičnú podle práva“. Zároveň „odevzdal Jeho Milosti uroz. pánu, panu Jetřichovi z Kunovic a na Brodě Uherském puol lánu rolí ležící vedle Jeho Milosti Páně lánu nad městem Martin syn Komnianského Jeho Milosti Pánu i erbuom Jeho Milosti za dědičné a svobodné podle práva“.[4])

R. 1593 zastupoval Martin Komenský tamní sbor Bratří českých ve sporu o sádek na Černé Hoře, vrchu u Brodu, tehdy vinohradech. Páni horní učinili dne 25. března t. r. „nález mezi Nedělú a Komenským strany Bratří...“ „Jakož jest byla rozepře mezi osobami těmito Mikulášem Nedělú a Martinem Komenským o sádek na Černé Hoře, kterýž jest byl N. Klimša tak, aby ten sádek byl polovic Mikuláše Neděle a druhá polovic k bratrských vinogradů, nebo z poručení pana purkmistra a pánů vycházeli sou páni horní na ten sádek, a tak jest bylo posúzení: aby bylo polovic jednoho a polovic druhého, což sou jich i rozdělili a zákopy sou sebú zdělali a tak podle toho sou v mír a pokoj jich

---

[1]) V Časopise vlasteneckého musejního spolku v Olomouci 1891, čís. 30. I tento případ ukazuje, jak se velice stěžuje vlastivědné studium vůbec, že nejen panské archivy, nýbrž i obecní byly zanedbány a někde i pustošeny, a jak jest žádoucí, aby se obecní archivy náležitě v pořádku udržovaly a na budoucnost zachovaly.

[2]) J. Kučera, Paměti král. města Uher. Brodu, str. 285.

[3]) Materialy v knihovně musea českého list č. 35. nové.

[4]) „Registra, v nichž se vodevzdávky zapisují, založená od léta 1571“, list č. 14. v museu Brodském.

uvedli, aby již ta věc mezi nimi spokojena byla, a aby žádný z jedné i z drugé strany sobě toho nepřipomínali slovem i skutkem, aby zachovali na časy budoucí pod základem 5 kop groší; na pana purkmistra a pány, kdož by koli togo nezachoval, bez milosti aby základ propadl. Rukojmě za dosti učinění tomu . . . za Martina Komenskýho aneb mezi Bratřími Jakub Roháček, Václav Špaček, Jiřík Kolínek, Jiřík Sopášek rukú společní a nerozdílnou".[1])

R. 1602, kdy zemřel Martin Komenský, otec Jana Amosa, podle jeho zprávy, — Jonáš, mlynář Hračovský, odevzdal čtvrt rolí ležící v Šumickém poli . . . Martinovi Komňanskému; r. 1603 „učinil přípověď Martin Koměnský do cechu nákladnického" a koupil dvůr ležící v Neradicích (nyní v části města Uher. Brodu). Zemřel r. 1604, kdy „dáno Koměnskej k pohřbu 1 libru" (vosku).[2])

2. Mikuláš Komnanský, psán též Komenský (r. 1575—1580), pocházel nepochybně z rodiny Třebínské v Komně, z níž r. 1598 zůstával tam Martin Třebínský.[3]) Když r. 1575 v Uher. Brodě koupil vinohrad v Přední Hoře, píše se v nadpise a v textě nejprve „Mikuláš Trebinský", dále v textě a r. 1576 jen Mikuláš, r. 1577 „Mikuláš Komenský", r. 1578 a 1579 jen „Komenský", a v nadpise bylo připsáno rukou a inkoustem, jako tyto poslední zápisy, ku jménu Mikuláš Trebinský „aneb Komenský", totiž: „Léta 1575 v neděli na sv. Filipa a Jakuba (t. j. 1. května) prodal jest i odevzdal vinohrad v Přední Hoře ležící za volný a svobodný Jan Mřihladů, kterýž jest dal za 19 zl. Mikulášovi Trebinskému, na kterýžto vinohrad dal jest závdavku hned při kúpi 1 zl. Mikuláš Janovi a ostatek sumy platiti má po 1 zl. při sv. Martině rok po roku až do zaplacení sumy roď se nebo neroď. Rukojmě za dílo i zaplacení sumy Zedník a Komínek Jíra rukú společní a nerozdílnú . . . L. 1576

[1]) Materialy v knihovně musea českého, č. 38. n., originál ze staré knihy l. 68.

[2]) „Odevzdávky", 2. kniha od r. 1596 v museu Brodském, str. 111.; J. Kučera, Paměti kr. m. Uh. Brodu str. 285. a v Časopise mus. spolku Olomuckého r. 1891, č. 30, str. 66—69. — Dům Komenských na Dolním náměstí za kostelem drželo pak za sebou několik majetníků, r. 1666 Pavel Veselovský; koupil jej za 400 zl. moravských. „Na tom gruntě náleží nápadníkům těmto: k obci 72 zl. 8 gr., nápadníkům Komňanským 56 zl. 3 gr. 3 d. . . (Materialy, list č. 4.)

[3]) Viz seznam osedlých v Komně r. 1598 v článku „Jméno J. A. Komenský" v Časopise Matice moravské 1905, str. 5.—6. postupné číslo 7. a 43.

položil Mikuláš 1 zl., ten přijal Jan Mřihladů. Léta 1577 položil Mikuláš Komenský 1 zl. . . . Léta 1578 položil Komenský 1 zl. . . . Léta 1579 položil Komenský 1 zl. . . .

V jiných zápisech také již r. 1575 slove „Mikuláš Komnanský“, od r. 1577 „Mikuláš Komenský“, kdy přichází jakožto „rukojmě za dílo a zaplacení“: r. 1575 v neděli druhou postní (27. února) „Mikuláš Komnanský“ ručí za Jíru Komínka, jenž koupil od Jana Uličných vinohrad v Horní Lebce; v pátek po Božím Vstoupení (13. května) za Mikuláše z Havřic (vinohrad v Zajačí Hoře ležící); — r. 1577 „Mikuláš Komenský“ v neděli před Hromicemi (27. ledna) za Tomáše Tlacha (vinohrad v Prostřední Hoře), za Jíru Hunu (vinohrad v Přední Hoře) a za Jíru Komínka (vinohrad v Zajačí Hoře); — r. 1579 v neděli před Hromicemi (1. února) za „Jana jak jest u Russykvasa“ dále psaného „Jan“, „Jan Ciganek“ (vinohrad v Přední Hoře); — r. 1580 v neděli před sv. Lucií (11. prosince) za Pavla Nosálových (vinohrad v Rojinách); t. r. v neděli před Středopostí (10. března) „prodal jest i odevzdal vinohrad v Přední Hoře ležící za volný a svobodný Mikuláš Komenský, kterýž dal za 28 zl. Florianovi . . .[1])

3. Jíra Komenský r. 1602 jmenuje se napřed Jura Ambrů, pak Jíra Komenský. Pocházel nepochybně z Komny, kde se r. 1598 uvádí mezi osedlými „Jíra Ambrů“.[2]) V Uher. Brodě l. 1602 „koupil jest Jura Ambrů od Magdaleny barvířky grunt za 85 zl., závdavku dal 9 zl. . . .

Léta 1602 položil Jura peníze roční 4 zl.

Léta 1603 položil Jíra Komenský peníze roční vedle spuštění 3 zl. Vydány jsou Mandě, macoše Barvíře. To, což zaplaceno má Komenský na tom gruntě, pouští súkupu svému, a tak nemá tu nic. To již zaplaceno má Komenský.

L. P. 1604 koupil týž grunt Václav Hrbáček od Jíry Komenského za sumu 85 zl. Závdavku dal 7 zł. Placení rok po roce při sv. Václavě po 3 zl. do sumy vyplnění“.

R. 1602, když „koupil jest Ondřej grunt od Jury Šustkovýho“, . . byli „rukojmě Janča Kaprásků a Jíra Komenský“.[3])

---

[1]) Materialy, čísla listů staré knihy horní 27.—34., 182.

[2]) Viz seznam osedlých v Komně r. 1598 v tomto Časopise 1905, str. 6., postupné číslo 58.

[3]) Materialy, čísla listů staré gruntovní knihy Brodské 20.—21.

4. Jan Komnianský měl prý r. 1612 dům za klášterem. „L. P. 1612 při času sv. Kateřiny (25. listopadu) Václav Bayer z Ssraywaldu koupil školu starou od pánů literátův ležící z jedné strany vedle Brykcího Kratochvíle, z druhé strany vedle Jana Komnianského za klášterem za sumu 150 zl.“ [1])

Tento „Jan Komnianský“ nebyl Jan Amos Komenský, nýbrž t. r. již usedlý v Uher. Brodě. Jan Amos byl tehdy ještě nezletilý, maje věku teprve 20 let, studoval na universitě v Herborně a nepsal se t. č. „Komenský“, nýbrž Nivanus, Nivnicensis. Ještě r. 1618, jsa již knězem, jmenuje se „bratr Jan Amos Nivanus, správce církevní v městě Fulneku“.[2]) Kdyby to v Uher. Brodě byl on, t. r. sirotek na studiích v cizině, byli by podobně, jako v jiných zápisech, poznamenali, že jest sirotkem „po nebožtíkovi“ Martinovi Komenském nebo že jest ta věc „vedle . . . sirotka ležící“ a p., jak ukazuje i výše uvedený zápis o Martinovi Komňanském z r. 1572 (str. 346).

Byly tedy současně, pokud jen ony listy obsahují, v Uher. Brodě r. 1572—1612 aspoň 3 rozličné rodiny z Komny: 1. Komňanská, 2. Komenská, původně Třebínská, 3. Komenská, dříve Ambrů; v okolí r. 1592 v Blatnici 2: „Komnienská“ a „Komenská“, ve Strážnici r. 1613 „Komnianská“.[3]) A našlo by se jich ještě více ve starých knihách a listinách, kdyby obecní a panské archivy nebyly tak poškozeny a dílem rozneseny a byly, jak se patří, všade k vědeckému badání přístupny. I nemůže se jen z pouhého jména, jako vůbec hlavně od místních jmen pošlého, určitě souditi na totožnost nebo příbuznost osob, zvláště oněch časů, kdy nebyla ani osobní, tím méně rodinná a rodová příjmení ustálena.[4]) Jasně to ukazuje i příklad uvedených rozličných rodin v Uher. Brodě.

Není-li historického dokladu, že jistě byl v té době některý „Komenský“ synem Martina Komenského † r. 1602, nemůže se opravdu tvrditi, že to byl náš Jan Amos Komenský. Domněnky

---

[1]) Tamže č. listu 18. st.

[2]) Zápis v gruntovní knize města Třebíče r. 1618, podal Ad. Patera „Příspěvek ke sporu o rodišti J. A. Komenského“ v Časopise musea král. českého r. 1905, str. 133—134.

[3]) Časopis Matice moravské r. 1905, str. 12.

[4]) Tamže str. 134—142.

takové bez určitých dokladů historických bývají velmi nejisté a omylné, jak vidno právě na jeho jméně.[1]) Svědčí o tom i následující zpráva o jiném Janovi Komenském.

Druhý kněz Jan Komenský.

Stejné jméno křestní a příjmení, jako náš slavný spisovatel a poslední biskup Bratří českých, měl současně také kněz Jan Komenský, první katolický farář v městečku Louňovicích u pověstného Blaníka v Čechách. A jest možno, že některé staré zprávy s tímto jménem v rodné jejich krajině a jinde netýkají se prvního, nýbrž druhého Jana Komenského.

Že pocházel z Komny, výslovně praví Pamětní kniha farní v Louňovicích na str. 26.: „Od 7. května roku 1679 nastoupil domácí farář 1.[2]) kněz Jan Komenský z Komně, jak matriky ukazují, ač již dříve možná, že tu se nalézal. V nepřetržité řadě farářů jest prvním . . . .“

Komna jest v českých zemích toliko jedna, u hranic moravsko-uherských na Moravě, a nemůže tedy býti omylu v určení místa. Bratří měli v ní sbor; po 30leté válce patřila k farní katolické správě v Bojkovicích.

Zajímavo jest, že přišel za tehdejšího nedostatku katolických kněží až do Louňovic u Blaníka. K jménu křestnímu Jan dal si 2. jméno sv. patrona jesuitů, Ignatius.

Odkud tam přišel, není v Pamětní knize farní, ani jiná bližší zpráva o něm.

V nejstarších matrikách od r. 1660 a 1685, které psal učitel a varhaník Jiřík Zelenka Bavorovský, čteme o něm pouze, že křtil děti učitelovy — u jiných křtů není pravidelně jméno knězovo uvedeno — a posledně, kdy umřel, totiž:

---

[1]) Tamže str. 1—13.

[2]) Před tím „faru Louňovskou obstarávali výpomocní kněží (kaplani): Jan Aulikus, kněz řádu praemonstratského z kláštera Nové Říše na Moravě, od 4. června 1663 až 20. června r. 1670 . . . . Od r. 1672 duchovní správa v Louňovicích byla svěřena děkanovi sousedního města Načerace „dočasně buď pro nedostatek kněží anébo pro neupravenou dotaci“. (Pamětní kniha farní v Louňovicích a místopis „Louňovice pod Blaníkem“ od Dra. Jos. Buriana, str. 61.)

„A. 1679: Dne 16. Octobris pokřtěno dítě jménem Jan Lukáš, od dvojí cti hodného kněze pana Jana Ignatiusa Komenského, faráře Louňovského . . . . .

A. 1685, 4. Februarii okřtěno dítě jménem Veronyka Marta od dvojí cti hodného kněze pana Jana Ignatiusa Komenského, faráře Louňovského . . . . ."

Posledně křtil dne 14. července 1687, načež čteme poznámku: „Konec křtin kněze pana Jana Ignatiusa Komenskýho, faráře Louňovského". A druhého dne umřel; psánoť v matrice zemřelých na listě 122.: „15. Juli usnul v Pánu dvojí cti hodný kněz p: Jan Ignatius Komenský, farář Louňovský. Requiescat in pace. Okolo 9. hodiny z rána na den Rozeslání ss. apoštolův". Pochován leží na starém hřbitově u kostela.

Příspěvek k poddanským poměrům na Konicku za první polovici století XIX.

Podává Ferd. Jos. Černocký.

Aby poddanské poměry v jednotlivých krajích důkladně byly poznány, třeba všímati si všech listin, týkajících se poddanství a robot našeho lidu. V mnohých osadách chovají se v archivech sice staré listiny, ale namnoze ve stavu velmi zuboženém, ba pohazují se po půdách a tak se ničí ponenáhlu, a tu jest záhodno, aby listiny ty uchovány byly paměti, a také, kdyby byly uveřejněny, aby staly se pramenem těm, kteří by obsah jejich mohli upotřebiti ku svým pracím, aby dějepisný obraz našeho lidu se stal zřetelnějším a jasnějším.

V archivě vesnice Nové Dědiny na Konicku chová se svazek listin, kteréž tuto uveřejňujeme. Listiny pocházejí z roku 1838 a mají nápis:

Robotu vyhlazující kontrakt obcí
Nové Dědiny, Přemyslovic, Stražiska, Malenýho, Čunína a Křemence. R. 1838.

Obsah listin jest:

Když Jeho císařská královská apoštolská Jasnost nejmilostivěji naříditi ráčila, aby roboty posavad trvající na všech zemských statcích a panstvích ku prospěchu vlastenskému a ku skutečnému zlepšení poddaných v jiné povinnosti vyměřeny byly, byl k vyplnění tohoto nej-

vyššího rozkazu sice již mezi císařskou královskou moravsko-slezskou zemských států administrací, jakožto vrchností, pak všemi poddanými panství Konického, k založení pro náboženství patřícího, kontrakt určitých oboustranných závazků umluven a uzavřen; když však poddaní, kteří § 7. tohoto kontraktu v platnosti nechati nechtěli a tento robotu vyhlazující kontrakt proto v žádnou zavazující smlouvu nevzrostl, podpis odepřeli, tedy nynější vrchnost prodaného zemského panství Konického, pan Karel Prziza, těmto prozatím zachovávaným závazkům vyhlazujícího kontraktu dle základu práva zamluvených kontraktních výminek pocházejícího, že by v případnosti neprovozování závazků tohoto kontraktu robota v natuře žádati se mohla, následuje v této rozepři předešlou kamerální vrchnost, dále odporoval; na jednomyslná však v běhu této pře vyrčená rozhodnutí hospodářského ouřadu panství Konického, Olomouckého cís. král. krajského ouřadu, vysokého cís. král. zemského gubernium a nejvyššího cís. král. dvoru, že se robotovati má, ráčila Jeho cís. král. apoštolská Milost, slavné paměti císař František I., nejvýš nařídíti, aby tato robotní záležitost k novému vyšetřování se vrátila a aby se při ní o jakékoliv možné porovnání pokusilo.

V cestě tohoto poznovu zavedeného pojednání robotního vycílil Olomoucký cís. král. krajský ouřad při komisi, dne 21. a 22. dubna 1835 v Konici držené, skrze obzvláštní povolnost vrchnostenskou k lepšímu poddaných toto tak dlouho, jak od vrchnosti, tak od podanných žádané porovnání.

Když nyní v následku tohoto porovnání ona ustanovení, která § 7. úmluvy robotu vyhlazující od roku 1814 obsahoval, zcela pryč odpadly a místo nich zlepšení prací v tomto porovnání ujednané k prvnějším kontraktním závazkům přirostlo, tedy se s ohledem na úmluvu od r. 1814 a na porovnání ode dne 21. a 22. dubna 1835. v následku poukázání c. k. krajského ouřadu ode dne 21. května 1835, číslo 7921., následující robotu vyhlazující kontrakt k neodstupitedlnému zachovávání pro všecky budoucí časy ve dvou stejně znějících exemplářích, jak v německé tak i české řeči pro každou rustikální obec zvláštně sepsal.

P ř e d n ě. Zavazují se všickni rustikální poddaní dědin: Nové Dědiny, Přemyslovic, Stražiska, Malenýho, Čunína a Křemence roboty nyní dle nejvyššího poručení na věčné časy vyzdvižené a v jiné povinnosti k proměnění přicházející z částky hotovými penězi, z částky pracemi naturálními vynahrazovati a za ně následující, dílem před tím již pozůstávající, dílem nyní ustanovené a v novém urbáři zejména obsažené každoroční platy a povinnosti věrně a ochotně odváděti a vykonávati, totiž:

Z obce Nové Dědiny.

J e d e n k a ž d ý z a h r a d n í k

krom každoročních 54[1]) krejcarů gruntovní činže, činže z předla a činže ze slepic, která i při naturální robotě pozůstávala —

[1]) Vypsáno slovy.

místo před tím odváděných dávek v naturaliích ročních 20 vajec — na hotových penězích 6 krejcarů $2^2/_3$ vídeňského; místo bývalé před tím týhodně po $1^2/_4$ dne, tedy ročně 78 dní vykonávávané pěší roboty na hotových penězích 5 zlatých ve čtvrtročních lhůtách do vrchnostenských důchodů každoročně platiti, pak též každoročně bez záplaty 4 dni podavačské práce při stavění neb při lovení ryb konati.

Z obce Přemyslovic.

Jedenkaždý pololáník

krom každoročních 39 krejcarů 2 vídeňských gruntovní činže a činže z předla, která i při naturální robotě pozůstávala, místo před tím odváděných dávek v naturaliích ročních 2 slepice a 25 vajec — na hotových penězích 24 krejcary $1^1/_3$ vídeňského, pololáník z č. 30. však, poněvadž před tím jen 25 vajec ročně odvádíval, jen 8 krejcarů $1^1/_3$ vídeňského; místo bývalé předtím týhodně po $1^2/_4$ dne, tedy ročně 78 dní vykonávávané dvouspřežní tažní roboty na hotových penězích 9 zlatých ve čtvrtročních lhůtách do vrchnostenských důchodů každoročně platiti, pak též každoročně bez záplaty 2 sáhy tvrdého neb měkkého dříví z lesů panství Konického přivážeti a na místě tom, kde se skládati přijde, v sáhy vyrovnati; — dvě fůry k přivážení dříví neb jiných materialií k stavění dostaviti, 15 centnířů soli z Prostějova neb z Olomouce do Konice přivážeti, 20 měřic ječmene na slad neb jiného obilí z Prostějova do Konice dovážeti a v podzimku po jeden den 2 honce k honům dostaviti.

Jedenkaždý zahradník

krom každoročních 19 krejcarů 3 vídeňských gruntovní činže a činže z přádla, která i při naturální robotě pozůstávala, místo před tím odváděných dávek v naturaliích ročně 1 slepice a 12 vajec na hotových penězích 12 krejcarů, místo bývalé před tím týhodně po dvouch dnech, tedy ročně 104 dni vykonávané pěší roboty na hotových penězích 6 zlatých ve čtvrtročních lhůtách do vrchnostenských důchodů každoročně platiti, pak též každoročně bez záplaty 4 dni při stavění neb při lovení ryb podavačskou práci konati a v podzimku 1 den 1 jednoho honce k honbám dostaviti.

Z obce Stražiska.

Jedenkaždý zahradník

krom každoročních 42 krejcarů gruntovní činže, činže z přádla a činže z pasek, která i při naturální robotě pozůstávala — místo před tím odváděných v naturaliích ročně 2 slepic, $^2/_3$ kohouta a 14 vajec na hotových penězích 26 krejcarů $2^1/_3$ vídeňského, místo bývalé před tím týhodně po jednom dni, tedy ročně 52 dní vykonávané pěší roboty na hotových penězích 2 zlaté 36 krejcarů ve čtvrtročních lhůtách do

vrchnostenských důchodů každoročně platiti, pak též každoročně bez záplaty 2 dni při stavění neb při lovení ryb k podavačské práci jednu osobu dostati, 6 sáhů tvrdého neb měkkého dříví dělati, v podzimku 1 den 1 honce k honbám dostaviti a 2 měřice ovsa dolnorakouské míry k vrchnostenskému obročenskému ouřadu zesejpati.

Z obce Malenýho.

Jedenkaždý čtvrtník

krom každoročních 1 zlatého 24 krejcarů gruntovní činže, činže z přádla a činže z pasek, která i při naturální robotě pozůstávala, — místo před tím odváděných dávek v naturaliích ročně 4 slepic, $1^1/_3$ kohouta, 28 vajec na hotových penězích 53 krejcary $1^1/_3$ vídeňského; místo bývalé předtím týhodně po $1^2/_4$ dne, tedy ročně 78 dní vykonávávané pěší roboty na hotových penězích 4 zlaté 30 krejcarů ve čtvrtročních lhůtách do vrchnostenských důchodů každoročně platiti, pak též každoročně bez záplaty 6 dní při stavění neb při chytání ryb podavačskou práci konati, v podzimku 1 den 1 honce k honbám dostaviti a 4 měřice ovsa dolnorakouské míry k vrchnostenskému ouřadu zesejpati.

Jedenkaždý zahradník

krom každoročních 42 krejcarů gruntovní činže, činže z přádla a činže z pasek, která i při naturální robotě pozůstávala, místo před tím odváděných dávek v naturaliích ročních 2 slepic, $^2/_3$ (dvoutřetin) kohouta a 14 vajec na hotových penězích 26 krejcarů $2^2/_3$ vídeňského, místo bývalé před tím týhodně po 1 dnu, tedy ročně 52 dní vykonávávané pěší roboty na hotových penězích 3 zlaté ve čtvrtročních lhůtách do vrchnostenských důchodů každoročně platiti, pak též každoročně bez záplaty 6 dní při stavění neb při lovení ryb podavačskou práci konati, v podzimku 1 den 1 honce k honbám dostaviti a 2 měřice ovsa dolnorakouské míry k vrchnostenskému obročenskému ouřadu zesejpati.

Z obce Čunína.

Jedenkaždý pololáník

krom každoročně 1 zlatého 2 krejcarů 1 vídeňského gruntovní činže z pasek a z přádla, která i při naturální robotě pozůstávala, místo před tím odváděných dávek naturálních ročně 4 slepic, dvou kohoutů a 18 vajec na hotových penězích 50 krejcarů; místo bývalé před tím týhodně po $1^1/_2$ dnu, tedy ročně 78 dní vykonávávané dvouspřežní tažní roboty na hotových penězích 9 zlatých ve čtvrtročních lhůtách do vrchnostenských důchodů každoročně platiti, pak též každoročně bez záplaty 10 sáhů tvrdého neb měkkého dříví z lesů panství Konického přivážeti a na místě tom, kde se skládati přijde, v sáhy vyrovnati, 5 fůr k přivážení dříví neb jiných materialií k stavění dostaviti a v podzimku 2 dni 1 honce k honbám dostaviti.

Jedenkaždý čtvrtník

krom každoročně 31 krejcarů gruntovní činže, činže z pasek a z přádla, která i při naturální robotě pozůstávala, místo před tím odváděných naturálních dávek ročně 2 slepic, 1½ kohouta a 9 vajec na hotových penězích 28 krejcarů; místo bývalé předtím týhodně po 2 dni, tedy ročně 104 dni vykonávané pěší roboty na hotových penězích 6 zlatých ve čtvrtročních lhůtách do vrchnostenského důchodu každoročně platiti, pak též každoročně bez záplaty 8 dní při stavění neb při lovení ryb podavačskou práci konati a v podzimku po 1 den 1 honce k honbě dostaviti.

Jedenkaždý zahradník

krom každoročních 22 krejcarů 2 vídeňských gruntovní činže, činže z pasek a činže z přádla, která i při naturální robotě pozůstávala, místo před tím odváděných dávek naturálních ročně jedné celé a dvou pětin slepice, polovice kohouta a 6 vajec na hotových penězích 16 krejcarů a ⁴/₅ vídeňského; místo předtím týhodně po 1²/₄ dne, tedy ročně 78 dní vykonávávané pěší roboty na hotových penězích 5 zlatých ve čtvrtročních lhůtách do vrchnostenských důchodů každoročně platiti; pak též každoročně bez záplaty 5 dní při stavění neb při lovení ryb podavačskou práci konati a v podzimku 1 den 1 honce při honbě dostaviti.

Z obce Křemence.

Jedenkaždý pololáník

krom jednoho zlatého 9 krejcarů roční gruntovní činže a činže z přádla, která i při naturální robotě pozůstávala, místo před tím odváděných dávek naturálních ročních 2 slepic a 30 vajec na hotových penězích 26 krejcarů; místo bývalé před tím týhodně po 1²/₄ dne, tedy ročně 78 dní vykonávávané dvojspřežní roboty tažné na hotových penězích 9 zlatých ve čtvrtročních lhůtách do vrchnostenských důchodů každoročně platiti, pak též každoročně bez záplaty 10 sáhů tvrdého neb měkkého dříví z lesů panství Konického přivážeti a na místě tom, kde se skládati přijde, v sáhy vyrovnati, 5 fůr k přivážení dříví neb jiných materialií k stavění a v podzimku po 2 dni 1 honce k honbě dostaviti.

Jedenkaždý zahradník

krom každoročních 35 krejcarů gruntovní činže z přádla, která i při naturální robotě pozůstávala, místo před tím v natuře odváděných ročně dvou slepic na hotových penězích 16 krejcarů; místo bývalé týhodně po 1²/₄ dne, tedy ročně 78 dní vykonávávané pěší roboty na hotových penězích 5 zlatých ve čtvrtročních lhůtách do vrchnostenských důchodů každoročně platiti, pak též každoročně bez záplaty 5 dní při stavění neb při lovení ryb podavačskou práci konati.

* * *

Kdyby vrchnost těchto vymíněných prací buďto v celosti neb z části nepotřebovala, tedy mají povinni býti nepotřebné práce jinými potřebnými, těmto vymíněným služebnostem podobnými konáními zapraviti, a ty práce, které by v natuře čili skutečnosti zapraveny nebyly, v následující ceně do vrchnostenských důchodů též ve čtvrtročních lhůtách penězmi, a sice:

Z Nové Dědiny.

Jedenkaždý zahradník

místo jednoho dne podavačské práce při stavění neb lovení ryb 1 krejcaru.

Z Přemyslovic.

Jedenkaždý zahradník

místo přivezení jedné sáhy dříví 24 krejcary, místo přivezení 1 fůry dříví k stavění neb jiného staviva 30 krejcarů, místo přivezení 1 centnýře soli 9 krejcarů, místo přivezení jedné měřice ječmene na slady neb jiného obilí 3 krejcary.

Jedenkaždý zahradník

místo jednoho dne podavačské práce při stavění neb při lovení ryb 12 krejcarů.

Ze Stražiska.

Jedenkaždý zahradník

místo jednoho dne podavačské práce při stavění neb lovení ryb 12 krejcarů, místo dělání jedné sáhy dříví 13 krejcarů.

Z Malenýho.

Jedenkaždý čtvrtník

místo jednoho dne podavačské práce při stavění neb lovení ryb 12 krejcarů.

Jedenkaždý zahradník

místo jednoho dne podavačské práce při stavění neb rybářství 12 krejcarů.

Z Čunína.

Jedenkaždý pololáník

místo přivezení jedné sáhy dříví 24 krejcary, místo přivezení jedné fůry dříví k stavění neb jiného staviva 30 krejcarů.

Jedenkaždý čtvrtník

místo jednoho dne podavačské práce při stavění neb lovení ryb 12 krejcarů.

Jedenkaždý zahradník

místo jednoho dne podavačské práce při stavění neb lovení ryb 12 krejcarů.

Z Křemence.

Jedenkaždý pololáník

místo přivezení jedné sáhy dříví 24 krejcary, místo jedné fůry přivezení dříví k stavění neb jiného staviva 30 krejcarů.

Zahradník

místo jednoho dne podavačské práce při stavění neb lovení ryb 12 krejcarů vynahrazovati.

* * *

Dostavování honců však nemusí tenkráte, kdyžby ho potřebí nebylo, ničím vynahrazeno býti.

Pro ulehčení pořádku a správnosti v této věci budou poddaní ustanovené peněžité náhrady za tyto vymíněné práce, jmenovitě:

Z Nové Dědiny.

Jedenkaždý zahradník

za podavačskou práci po 12 krejc. ode 4 dní . . . . . 48 kr.

Z Přemyslovic.

Jedenkaždý pololáník

za přivážku dříví po 24 kr. od 2 sáh		48 kr.,
za přivážku staviva po 30 kr. od 2 fůr	1 zl.,	
za přivážku soli po 17 kr. od 15 centnýřů	2 zl.	15 kr.,
za přivážku obilí po 3 kr. od 20 měřic	1 zl.,	
tedy v celosti	5 zl.	3 kr.

Jedenkaždý zahradník

za podavačskou práci po 12 kr. od 4 dní . . . . 48 kr.

Ze Stražiska.

Jedenkaždý zahradník

za podavačskou práci po 12 kr. od 2 dní		24 kr.,
za dělání dříví po 13 kr. od 6 sáhů	1 zl.	18 kr.,
tedy v celosti	1 zl.	42 kr.

Z Malenýho.

Jedenkaždý čtvrtník

za podavačskou práci po 12 kr. od 6 dní . . . . 1 zl. 12 kr.

J e d e n k a ž d ý z a h r a d n í k

za podavačskou práci po 12 kr. od 6 dní . . . . 1 zl. 12 kr.

Z Čunína.

J e d e n k a ž d ý p o l o l á n í k

za přivážku dříví po 24 kr. od 10 sáhů . . . . 4 zl.,
za přivážku staviva po 30 kr. od 5 fůr . . . . 2 zl. 30 kr.,
tedy v celosti . . . . 6 zl. 30 kr.

J e d e n k a ž d ý č t v r t n í k

za podavačskou práci po 12 kr. od 8 dní . . . . 1 zl. 36 kr.

J e d e n k a ž d ý z a h r a d n í k

za podavačskou práci po 12 kr. od 5 dní . . . . 1 zl.

Z Křemence.

J e d e n k a ž d ý p o l o l á n í k

za přivážku dříví po 24 kr. od 10 sáhů . . . . 4 zl.,
za přivážku staviva po 30 kr. od 5 fůr . . . . 2 zl. 30 kr.,
tedy v celosti . . . . 6 zl. 30 kr.

J e d i n ý z a h r a d n í k

za podavačskou práci po 12 kr. za 5 dní . . . . 1 zl.

zároveň s hotovou nahoře vyrčenou peněžitou robotní náhradou a s gruntovní činží do důchodů vrchnostenských ve čtvrtročních lhůtách odváděti a v poslední čtvrti každého roku se s nimi při ouřadě důchodenském vyrovná, aby oni za práce platové skutečně vykonané ustanovenou a již odvedenou záplatu nazpátek obdrželi, anebo práce od nich nežádané do důchodů vrchnostenských vynahradili.

D r u h é. Na místě § 7. úmluvy od roku 1814 budou rustikální usedlí těchto obcí ono při porovnání podané přilepšení v práci, a sice:

Z Nové Dědiny.

J e d e n k a ž d ý z a h r a d n í k

1 den pěší roboty za záplatu posavad obyčejnou a v nejvyšším patentu robotním od roku 1775 dle rozdílnosti času v roce vyměřenou a sice:

v měsících říjnu, listopadu, prosinci, lednu a únoru za 7 krejcarů, v měsících březnu, dubnu, květnu a červnu za 10 krejcarů a v měsících červenci, srpnu a září za 15 krejcarů.

Z Přemyslovic.

Obec Přemyslovice dohromady 10 dní pěší roboty bez záplaty.

Z Malenýho.

Obec Malený ve spolku dva dni pěší roboty bez záplaty.

Z Čunína.

Jedenkaždý pololáník, jedenkaždý čtvrtník a jedenkaždý zahradník 1 den pěší roboty bez záplaty.

Z Křemence.

Jedenkaždý pololáník a zahradník 1 den pěší roboty bez záplaty: od nynička každoročně vykonávati povinen, a toto v porovnání ujednané přilepšení má též do nového urbáře zejména vtaženo býti.

Za třetí. Jsou všichni poddaní, kteří posavade k odvádění desátku neb podobných dávek farářovi neb vrchnosti zavázáni byli, takové i také dále věrně jako kdy jindy odváděti povinni.

Za čtvrté. Jednomu každému rychtářovi těchto obcí, kterýžto za své vrchnosti prokazované služby od roboty osvobozen býval, ustanoví vrchnost místo tohoto robotního usvobození za služby, ježto jí budoucně provozovati bude, náhradu peněžitou ročně k placení, totiž:

Novodědinskému rychtářovi . . . . 6 zlatých,
Přemyslovickému rychtářovi . . . . 14 „
Stražickému rychtářovi . . . . 4 „
Malenskému rychtářovi . . . . 4 „
Čunínskému rychtářovi . . . . 8 „
a Křemenskému rychtářovi . . . . 5 „

Za páté. Poddaní přislibují své pole dobře obdělávati, povinnosti své náležitě odváděti a svých hospodářství bez vrchnostenského povolení nerozdělovati, tím méně však usedlosti své bez dostavení způsobného hospodáře, kterýžby se vrchnosti ku přijmutí hodil, opouštěti neb někomu jinému odstupovati.

Za šesté. Poněvadž chování dobytka ten nejpodstatnější díl hospodářství dobře zřízeného činí, tedy budou poddaní o rozmnožení píce pro dobytek a její ourodu, pak o zvelebení a zlepšení dobytka, co nejvíce jen možné, pečovati, zvláště pak onino poddaní, kteří před vyhlazením robot koně držeti dle urbarium zavázáni byli, nemají nyní, po vyhlazení robot, žádného práva koní se zhostiti neb jich méně držeti.

Za sedmé. Vrchnosti zůstává nade všemi poddanými v užitkující vlastnictví popuštěnými rustikálními polnostmi její pravé vladařství

panské (Dominium directum) ouplně pozadrženo, a poddaný může v následujících třech případnostech ze svého užitkujícího vlastnictví zesazen býti :

a) kdyby on poddaný své obdržené polnosti dobře a tak, jak to bedlivému hospodáři přísluší, neobdělával,
b) kdyby se přes dvě třetiny svého ležícího jmění zadlužil,
c) kdyby vrchnosti těch v tomto přítomném kontraktu vymíněných daní, které každoročně zapraviti povinen jest, přes celý rok nezapravil, leč by se dokázati dalo, že by mu v tom nějaké zvláštní neštěstí bylo překáželo.

Kdežto naproti tomu pilný, své povinnosti věrně plnící a vrchnosti poslušný poddaný při svém dobytém vlastnictví vždy hájen a zachován býti má; z kteréžto příčiny také

za osmé: všichni poddaní zaslibují a připovídají všecky v tomto kontraktu obsažené závazky náležitě a dokonale plniti a podrobují se, kdyžby toho nečinili, těm hned předstojícím spoluvymíněným trestům, tak jak vrchnosti ještě přes to svobodno státi má, neposlušné poddané a nedbalé platitele ostatními obyčejnými prostředky ku placení a vykonávání povinností jejich beze všeho promiňování přidržovati.

Aby však

za deváté: všichni poddaní z druhé strany také přesvědčeni byli, že vrchnost přítomným kontraktem ničeho jiného než jejich, poddaných, vlastního dobrého dosáhnouti nežádá, tedy se jim všem poddaným tímto ze strany vrchnostenské nejsvatěji ujišťuje, že kdyby nejvyšším zeměknížecím zřízením buďto roboty naturální, nyní pozůstávající neb jejich peněžité náhrady buď na krátce neb na dlouze sníženy býti měly, tento nyní s poddanými uzavřený přítomný kontrakt žádné více platnosti míti nemá, nýbrž že se s nimi, poddanými, napotom vzhledem robotní náhrady dle vyměření nejvyššího obdaření jiné slušné ujednání uspořádá, a tedy také nový kontrakt uzavře.

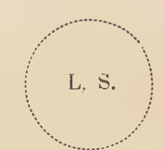
A konečně

za desáté. Ačkoliv poddaní dobročinností vyhlazení robot již od roku 1787 požívají, tedy se předce pro uvarování všeho nedorozumění v následku porovnání mezi vrchností a poddanými dne 21. a 22. dubna 1835 k místu přivedeného přítomný robotu vyhlazující kontrakt teprve ode dne 22. dubna 1835 podpisuje, svou platnost však tak míti má, jak by již v roce 1787 uzavřen byl.

V Konici, dne 22. dubna 1835.

L. S.

Karel Prziza,
Herschaftsbesitzer.

Pečeť obce Novodědinské.

Č. 1. Franz Halíř
4. Franz Dokópil
5. Josef Schuster
6. Anton Vyroubal
8. Josef Šťaffa
9. Franz Říha
11. Anton Khýr
14. Josef Fischer
15. Josef Matoušek
16. Johann Fischer
17. Anton Khýr

? Jiřík Šťaffa
26. Pavel Grepl
30. Johann Tyl
7. Anton Schmied †††
13. Šimon Tülscher †††
10. Matheus Khür †††
27. Šimon Kuba †††
12. Josef Pešl †††
28. Johann Doseděl †††
29. Johann Mohler †††

Jakob Nemerád, k podpisu dožádaný svědek.

Malený.

Č. 1. Josef Růžička
10. Johann Růžička
4. Anton Růžička

2. Franz Kučera †††
3. Johann Doseděl †††
4. Jakub Doseděl †††

Tomáš Grulich, k podpisu dožádaný svědek.

Stražisko.

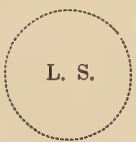
Č. 2. Franz Doseděl
10. Anton Šrámek
18. Michael Doseděl
15. Anton Hájek †††
13. Karel Růžička †††

7. Matouš Křupka
11. Josef Švécar
19. Franz Doseděl
12. Franz Sláma †††

Gallus Antl, k podpisu dožádaný svědek.

Čunín.

Pečeť obce Čunína.

18. Gallus Antl
27. Anton Šrám
7. Franz Doseděl
16. Johann Schmied
1. Konstantin Pleva
17. Josef Valenta †††
23. Jakub Polách †††
11. Tomáš Pleva †††
Johann Hofman, k podpisu dožádaný svědek.

? Tomáš Grulich
? Libor Krč
26. Ondřej Matonoha
30. Jakub Matonoha
10. Josef Antl
24. Franz Hirt
34. Jakub Kučera
? Josef Kalivoda
? Martin Doseděl
? Josef Doseděl

? Franz Kučera †††
? Anton Otruba †††
? Franz Otruba †††

Josef Polách, k podpisu dožádaný svědek.

Křemenec.

Pečeť obce Křemence.

(L. S.)

Anton Popelář
Franz Štaffa
Josef Polách
Josef Vymlátil
Josef Beneš
Anton Vymlátil.

Přemyslovice.

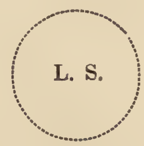
Č. 3. Franz Zavařil
7. Franz Smékal
8. Franz Otáhal
11. Franz Vémola
13. Franz Bílý
14. Josef Smékal
15. Johann Bílý
18. Johann Novák
20. Josef Bílý
21. Franz Skládal
22. Jiří Novák
25. Tomáš Smékal
26. Lenhart Petr
29. Libor Bílý
30. Josef Müller
27. Cyrill Smékal
32. Ondřej Smékal
63. Franz Lužný
64. Jiří Malý
65. Josef Ulman
69. Johann Buček
70. Anton Lužný
72. Libor Komínek
74. Johann Smékal
4. Franz Navrátil †††
46. Franz Smékal †††
49. Josef Vyroubal †††
60. Franz Páleník †††
66. Josef Spáčil †††
67. Franz Hrazdil †††
Wenzl Tauber, erbetener Namensfertiger.
16. Franz Křupka
9. Franz Ulman
31. Franz Müller
33. Franz Kovář
34. Franz Smékal
35. Franz Spáčil
36. Jiří Kolář
39. Johann Odstrčil
41. Jakub Zatloukal
43. Johann Skládal
44. Anton Müller
105. Franz Komínek
119. Johann Dostál
52. Sarkandr Lužný
55. Josef Novák
59. Josef Smékal
61. Josef Švec
62. Jakub Nemerád
37. Ignatz Petr
12. Josef Müller †††

48. Witwe Vévoda †††
68. Franz Lužný †††
160. Johann Tomášek
Thomas Loyka, zur Namensfertigung erbeten.
10. Wincenz Vrána
28. Franz Skládal
164. Josef Zavadil

121. Jiřík Grulich
40. Franz Kolář
42. Josef Kovář
Josef Dolanský, k podpisu dožádaný.
118. Johann Skládal
117. Franz Švec
161. Anton Grulich

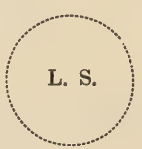
Ad N. 22578.

Pečeť obce Přemyslovic.

Vorstehender Robot-abolitions-Contract wird gemäss H. Gub. Decret vom 11. Juni G. Z. 21.896 anmit bestättigt.

Olmütz, am 6. December 1838.

In Verhinderung des Herrn Kreishptm.

Heine m. p.

* * *

Druhá listina, kteráž se týká výhradně jen Nové Dědiny, pochází z roku 1842 a zní takto:

Potažmo a na základě protokolu od olomouckého slavného cís. král. krajského ouřadu při komisi dne 17. a 24. listopadu 1836 v kanceláři ouřadu Konického předevzatého, č. 23258/7., ze strany práva poddaných panství Konického k vynahrazení tažních a různých prací gruntovní vrchnosti ode dne 1. listopadu 1830 až do dne 21. dubna 1835 provozovaných, kteréž ve sjednocené sumě 2958 zl. 30 kr. vídeňského čísla vynáší, a naproti tomu Konickou vrchností od poddaných žádaného zákupu jejich až posavad nezakoupených míst čili gruntů uzavřelo se mezi gruntovní vrchností panství Konického panem Karlem Pržizou z jedné a užitkujícími majetníky rustikálních míst ve vesnici Nové Dědině, k panství Konickému patřící, z druhé strany, s pozadržením potvrzení olomouckého c. k. krajského ouřadu, následující porovnání k neodvolatelnému pevnému zachovávání:

1. Popouští gruntovní vrchnost panství Konického poddaným z vesnice Nové Dědiny, dáleji dole poznamenaným, ouplné vlastnictví rustikálních gruntů, kteréž posavad co užitkující majetníci drželi, se svobodným právem jich co dědictví zadati, prodati a s nimi jakkoliv jináče dle připuštění zákona zacházeti moci bez všeho laudemiálního poplatku; naproti tomu za

2. oni a všickni jejich následovníci v majetnictví zavázáni býti mají všecky, jakkoliv se jmenovati mohou, či zemské, knížecí řádné a kromobyčejné peněžité a naturální daně a platy v sumách již skutečně řečených aneb od času k času nejvyššími zeměknížecími neb vysokými zemskými nařízeními v ustanovení přicházejících bez nejmenšího napomáhání vrchnosti sami vybírati, neméně ona všechna břemena bez výmluvy nésti, kterážto ohledem vojska a veřejných ústavů anebo napomáhání všeobecnému dobrému — na těchto rustikálních majetnictvích vězí anebo také budoucně na ně všeobecnými nařízeními uloženy býti by mohly, jakž také za

3. platy a provozování v urbářích a v kontraktech robotu vyhlazujících obsažené vrchnosti gruntovní tak dlouho, dokud by při jednom nebo druhém skrze zeměknížecí ustanovení nějaké zjinačení se nestalo, v určitý čas pořádně zapravovati a

4. všecky jiné dávky duchovenstvu neb někomu jinému, ku kterýmžto až do této doby zavázáni byli, i také budoucně provozovati a všem oněm změnám volně se podrobiti, které by v nich následkem času od nejvyššího místa uvedeny býti mohly.

5. Jakožto kupní peníz za ouplné vlastnictví těchto gruntů, ve kteréžto přítomní užitkující majetníci a jejich potomci vcházejí, vyjednala se za čtyři osminy lánu suma 10 rejnských stříbrné mince anebo 25 zl. víd. čísla, za $^2/_8$ lánu suma 3 rejnských 20 krejcarů stříbrné mince aneb 8 zl. 20 kr. víd. čís., načež poddaným ony peněžité sumy, ježto oni za tažné a ruční práce ode dne 1. listopadu 1830 až do dne 21. dubna 1835 místo naturální roboty konané od vrchnosti žádali a které dáleji dole zevrubně vykázány jsou, se odepsaly, ostatek peníze kupního však, jenž též doleji vyznačen jest, zaplatili poddaní hned v hotovosti do důchodů tohoto panství, načež se zde spolu s odřeknutím se od nich čehož více kvitirují.

6. Přítomná listina porovnání vyhotovila se ve dvou stejně znějících exemplářích na outraty obou jednajících stran a má při týkajících se toho gruntech jen pouze proti zapravení taxe za protokolování do knihy gruntovní a k o p m í š e n s k ý c h čili náležitosti kancelářské pro působení práva ouplného vlastnictví vtělena neboli vyznamenána a pak jeden exemplář vrchnosti Konické a druhé obci Novo-Dědinské doručen býti.

Specieller Nachweis

des Grundeinkaufes der dermaligen Neudorfer Rustikal-Grund-Nutznüssungs-Eigenthümer.

Catast. Pos. Nr.	Cons. Nr.	Namen des vormaligen Grund-Nutznüssungs-Eigenthümers	Namen des dermaligen Grund-Nutznüssungs-Eigenthümers	Eigenschaft d. Besitzstandes	Verglichener Kaufschillingsbetrag in W. W. F.	Verglichener Kaufschillingsbetrag in W. W. Kr.	Betrag, welchen die dermaligen Nutzungseigenthümer für die vom 1. November 1830 bis 21. April 1835 an Stelle der Naturalrobot verrichteten Zug- und Handrobot an der Obrigkeit angesprochen haben und welcher ihnen gegenwärtig auf Abschlag des Kaufschillings abgerechnet wurde in W. W. F.	Betrag … Kr.	Kaufschillingsresiduum, welches von diesen Unterthanen an die obrigkeitlichen Renten baar eingezahlt wurde in W. W. F.
24.	1.	Hans Antl	Joh. Grulich	1/8 Lahn	8	20	3	20	5
23.	2.	Georg Czech	Joh. Grulich	„	8	20	3	20	5
22.	3.	Georg Tilscher	Thomas Krtsch	„	8	20	3	20	5
21.	4.	Kristian Schmied	Frz. Dokoupil	„	8	20	3	20	5
20.	5.	Jos. Schuster	Frz. Schuster	„	8	20	3	20	5
19.	6.	Georg Keller	Laurenz Hallirz	„	8	20	3	20	5
18.	7.	Lukas Schmied	Anton Schmied	„	8	20	3	20	5
17.	8.	Fried. Štaffa	Jos. Štaffa	„	8	20	3	20	5
16.	9.	Math. Czerba	Franz Kühr	„	8	20	3	20	5
15.	10.	Jak. Schwarz	Math. Kühr	„	8	20	3	20	5
14.	11.	And. Wegwoda	Frz. Karkan	„	8	20	3	20	5

Nr. Catast. Pos.	Nr. Cons.	Namen des vormaligen Grund-Nutznüssungs-Eigenthümers	Namen des dermaligen Grund-Nutznüssungs-Eigenthümers	Eigenschaft d. Besitzstandes	Verglichener Kaufschillingsbetrag in W. W. F.	Verglichener Kaufschillingsbetrag in W. W. Kr.	Betrag, welchen die dermaligen Nutzungseigenthümer für die vom 1. November 1830 bis 21. April 1835 an Stelle der Naturalrobot verrichteten Zug- und Handrobot an der Obrigkeit angesprocher haben und welcher ihnen gegenwärtig auf Abschlag des Kaufschillings abgerechnet wurde in W. W. F.	Kr.	Kaufschillingsresiduum, welches von diesen Unterthanen an die obrigkeitlichen Renten baar eingezahlt wurde in W. W. F.
13.	12.	Mich. Peschel	Jos. Peschel	1/8 Lahn	8	20	3	20	5
11.	14.	Hans Zwonil	Jos. Fischer	"	8	20	3	20	5
10.	15.	Mart. Rubl	Jos. Matóschek	"	8	20	3	20	5
9.	16.	Barb. Langer	Joh. Fischer	"	8	20	3	20	5
8.	17.	Hans Kühr	Georg Kühr	"	8	20	3	20	5
1.	22.	Rosina Grulich	Georg Štaffa	"	8	20	3	20	5
7.	25.	Math. Schleser	Jos. Schleser	"	8	20	3	20	5
6.	26.	Lorz. Gröpel	Mart. Gröpel	"	8	20	3	20	5
5.	27.	Josef Grulich	Simon Kuba	"	8	20	3	20	5
4.	28,	Paul Dosedĕl	Joh. Dosedĕl	"	8	20	3	20	5
3.	29.	Georg Mohler	Joh. Mohler	"	8	20	3	20	5
2.	30.	Ant. Till	Mart. Horák	"	8	20	3	20	5
12.	13.	Otans Rosenberg	Simon Tilscher	"	8	20	3	20	5
			Suma		200		80		120

Konitz, den 20. August 1842.

L. S. Karl Pržiza m. p.
Herrschaftsbesitzer.

Č. 1. Franc Vybíral m. p.
2. Franc Fischer m. p.
5. Josef Schuster m. p.
6. Franc Hofman m. p.
12. Josef Pešl m. p.
13. ††† Šimon Tilšer
Franc Kühr, podpisatel m. p.
14. Franc Fischer m. p.
15. Josef Matoušek m. p.
16. Johann Fischer m. p.
17. Anton Khyr m. p.
22. Jiřík Staffa m. p.
25. Josef Schleser m. p.
Josef Klemsa, svědek m. p.
Jakob Urbář, svědek m. p.

Č. 3. Tomáš Krč m. p.
9. Franz Kühr m. p,
4. Franc Dokópil m. p.
7. Josef Schmied m. p.
8. Josef Štaffa m. p.
10. Matóš Khür m. p.
11. Anton Khyr, dodržovatel m. p.
26. Pavel Grepl m. p.
27. ††† Šimon Kuba
28. ††† Johann Doseděl
29. ††† Johann Moler
Franz Kühr, jmen podpisatel m. p.
30. Johann Till m. p.

Poněvadž v německém vyhotovení této předstojící porovnávající listiny při závirce § 1. to ustanovení, že ty rustikální grunty poddaným na vždycky beze všeho laudemiálního závazku od strany vrchnosti se zanechávají, z přehlídnutí, se vynechalo, tak se od strany vrchnosti tímto to zřetedlné vyjádření přisazuje, že ty sedlské grunty poddaným na vždycky bez všeho závazku laudemiálního poplatku se zanechávají a to povolení uděluje, aby toto podnavrhnuté vyjádření na těch samých sedlských gruntech gruntoknihovně vyznamenáno býti mohlo.

K důvěrnosti toho vrchnostenský, poddaných a dvou dožádaných svědků vlastnoruční podpis.

V Konici, dne 1. listopadu 1842.

Karl Pržiza m. p.

Č. 1. Franc Vybíral m. p.
2. Franc Fischer m. p.
3. Tomáš Krč m. p.
4. Franc Dokópil m. p.
5. Schuster Josef m. p.
6. Franz Hofman m. p.
7. Josef Schmied m. p.
8. Josef Staffa m. p.
9. Franz Kühr m. p.
10. Matoš Khyr m. p.
11. Anton Khyr, dodržovatel m. p.

12. Josef Pešl m. p.
13. ††† Šimon Tilšer
Franz Kühr, podpisatel m. p.
14. Franz Fischer m. p.
15. Josef Matoušek m. p.
16. Johann Fischer m. p.
17. Anton Khyr m. p.
22. Jiřík Štaffa m. p.
25. Josef Schleser m. p.
26. Pavel Grepl m. p.
27. Šimon Kuba †††

28. Johann Doseděl ††† Josef Klemsa, svědek m. p.
29. ††† Johann Moler Jakob Urbář, svědek m. p.
Franz Kühr, jmen podpisatel m. p.

3891. Wird bestättiget
vom k. k. Kreisamte zu Olmütz am 9. März 1843.

Nečtitelný podpis.

Spor mezi vrchností, panem Dominikem svobodným pánem Ugartem, a poddaným městem jeho Velkým Meziříčím s počátku XVIII. století.[1])

Podává dr. Jan Reichert.

Od r. 1676 náleželo panství Velkomeziříčské a s ním i město Velké Meziříčí svobodným pánům Ugartům, kteří utiskovali poddané, tak že proto vzešel spor, který konečně po dlouhých jednáních na rozhodnutí císaři a králi do Vídně byl předložen královským tribunálem moravským. Poznáváme dle nejvyššího vyřízení o této záležitosti, co bylo příčinou sporu a na čem se rozhodl panovník.

Císař Josef I. v resoluci ze dne 22. dubna 1710 oznamuje mor. tribunálu královskému, že poznává dle zprávy ze dne 17. prosince r. 1708, jaké roztržky a spory se staly mezi panem komořím Františkem Dominikem svob. pánem Ugartem na Velkém Meziříčí a Rabenštejně a mezi poddaným městem jeho Velkým Meziříčím, kteréžto spory jsou zemskou kommissí dílem již vyřízeny, dílem nevyřízeny, a co tribunál navrhuje na vyřízení jejich. O záležitostech již vyrovnaných a vyřízených ustanovuje císař, aby tribunálem byl vyhotoven řádný spis vyrovnávací a dán ještě jednou kommissaři a jiný spis aby dodán byl vrchnosti a městu, t. j. každé straně po jednom exempláři, by se jím řídily budoucně; jeden pak exemplář aby ponechán byl na úřadě. Co se týče věcí ještě nevyřízených, kommissí vyšetřovaných

---

[1]) Dle rukopisu v archivě Musea království Českého. Rescripta mor. Suppl. tomus II.

stížností, zvláště kontribuce, o tom budiž další vyšetřování zavedeno a císaři předloženo se zvláštním dobrým zdáním.

Dále se projevuje rozhodnutí o sporných věcech: 1. Vrchnost sobě stěžuje, že město koná obchod solní na vsech; v té věci zůstaniž tak i na dále, a to při smlouvě z r. 1691, aby totiž vrchnost městu nezasahovala do obchodu solního, ale městu budiž připomenuto, aby své solní sklady zásobilo patřičnou solí a včas a vždy opatřilo vesnice náležitou solní potřebou.

2. Vrchnosti budiž připomenuto, aby nezvyšovala gruntovní daně a řídila se při ustanovování jejím staršími urbáři.

3. Město si stěžuje, že vrchnost nalévá a prodává víno ve zvláštní hospodě dle ustanovení z r. 1691 levněji než za 5 krejcarů na úkor města. Tu navrhuje tribunál, aby prodej lacinějšího vína byl odstraněn, ale císař přidává se k vyrovnání, jež vrchnost navrhuje, aby v zámku vrchnost, jak a kdy chce, šenkovala víno; vrchnosti budiž ponecháno, aby tu podle libosti laciněji víno prodávala než v městě.

4. Vrchnost jest povinna, aby zanechala vinného šenku v nové hospodě „Nový svět“ zvané na předměstí.

5. Lesní vrchnostenský ať zachovává cenu dříví dle smlouvy z r. 1691 a ať nežádá na měšťanech jednoho krejcaru ze sáhu.

6. Měšťané ať jsou odkázáni se svojí žádostí; vrchnost ať má volný obchod kořalkou v městě.

7. Udává se, že vrchnost má 5 měšťanských gruntův a nekoná z nich povinností městských. Kommisse však shledala jen dva grunty, z kterých jest vrchnost povinna platiti kontribuci. Jest tudíž povinností vrchnosti, aby jen z těch dvou gruntů nesla všechna břemena (onera); pustiny však, které nepodléhají dani, ať zůstanou bez břemen do doby, až se najdou někteří měšťané na obdělání jejich.

8. Vrchnost ať nenutí měšťanů na koupi ryb, leč kdo dobrovolně tak učiní, tomu pak ať je prodává v ceně, jak se prodávají v okolí.

9. Domy židovské stávající z r. 1657 a dle sněmovního usnesení z r. 1681 stabilisované vzrostly již na počet 23, při čemž jsou i grunty z měšťanských lánů, jež přeneseny býti musily na židy. Že mnohé domy a grunty přešly na židy, v tom odvolává se kommisse na jakési vyrovnání z roku 1686, kterým židé generaliter, t. j. vůbec, jsou vymíněni a osvobozeni od daně z komínův.

Císař však oznamuje, že neshledáno, že bylo takové narovnání, ale shledáno pouze, že při kommissi učiněno vyjádření rady městského, kterým naznačen byl prostým daně z komína pouze jeden tehdy od křesťana židem koupený dvůr. Z relace kommisse pak vidno, že se nestalo žádné takové všeobecné ujednání, a kdyby se i bylo stalo něco takového, nelze přece připustiti, aby křesťané ve věcech veřejné povinnosti sami jednali se židy. Císař rozhoduje konečně, aby zůstalo v městě při starém počtu 11 domů židovských, a aby židé z nich nesli všechna břemena, ku kterým jsou povinni. Ostatní domy židovské, které od r. 1657 jsou odňaty křesťanům, ať se vrátí opět křesťanům, a to buď křesťanům domácím aneb cizím aneb městu in corpore, při čemž nechť židům se vyplatí za ně, co dali za ně.

Dále se praví v reskriptě, že židé ve Velkém Meziříčí bez povolení zemské vlády, pouze se svolením konsistoře si zřídili synagogu a tím jednali proti regale (král. právu). Již o tom učiněno oznámení biskupovi olomouckému, a nařizuje se zemské vládě, aby dala zavříti synagogu krajským hejtmanem. Vrchnosti meziříčské budiž nařízeno, že židům ani právo měšťanské ani knihy městské nesmějí býti volny; zlořád ten ať se odstraní. Židům v městě trpeným ať se zřídí při radě městské zvláštní gruntovní kniha, do které se zapíší majitelé domův a smlouvy jednotlivé tak, jak přibývalo neb ubývalo časem v městě trpených židů. Aby se předešlo vluzování cizích židů do města, buďtež domy židovské odloučeny od domů křesťanských, pokud jde. Na toto všecko ať má kraj. hejtman bedlivý pozor.

10. Co se týče sirotků, zůstaniž při návrhu tribunálu, aby řemeslník platil 12 kr., jiný sirotek však 6 kr.; za vymazání jen polovici.

11. Potrestala-li vrchnost poddané za přestupky pokutou peněžitou, ať ji ustanoví co nejnižší a vybere pokuty; ustanoví-li město z moci městského soudu peněžité tresty, patří takové peníze městu, ale ať se jich užije na zaplacení soudních vydání, při čemž má vrchnost právo nahlédnouti do účtův.

12. Co se týče stížnosti cechu řeznického na vrchnostenského úředníka strany krejcarové daně z masa, kterou všechno panství i s vrchností jest povinno dávati, navrhuje se, aby kommisse na úředníkovi, který jest ustanoven dvorní komorou, sobě vyžádala „nájemného kontraktu“; takto by se všeliké lichvaření snadno

mohlo odstraniti. Rozkazuje se tudíž, bý veškero vyjednávání a všechen stav věci císaři předloženy byly s návrhem. Vrchnost ať zruší cech řeznický, proti regale zařízený a žádost za povolení jeho předloží císaři.

13. Zůstává při tom, aby řezník panskému rybnému každý týden odváděl dvě libry masa bez náhrady, poněvadž tak bývalo od starodávna.

14. Povoluje se, aby město při radě městské ustanovilo písaře, jehož město platiti má ze svého. Rada ať takového písaře představí vrchnosti a obci; vrchnost pak ho nesmí sesaditi, leč by se dokázala nezpůsobilost jeho aneb kdyby se provinil něčím trestuhodným; ale tu pak ať rada i obec jsou o tom uvědoměny.

15. Shledává se, že jest příliš vysoká alimentace 1 zl. denně dítěti opuštěnému, dle poměrův meziříčských stačí týdně 2 zl.

16. Jakub Holava, který od vrchnosti žádá role Vertnerovské, budiž odkázán na dědice Vertnerovské.

17. Co se týče primátora Tomáše Kosmáska, jemuž za vinu se klade crimen fabri et peculatus (zpronevěření peněz) a ještě více de residuis, Kosmásek popírá a odvolává se na soud; byla mu uložena přísaha, a nyní se nařizuje, aby císaři zaslané nepravé privilegium bylo zničeno. Za příčinou zločinu de residuis budiž potrestán trestem jemu vrchností ustanoveným, t. j. čtrnáctidenním vězením a přísnou důtkou. Vrchnosti budiž uloženo na příště, aby účty z příjmův a vydání nepsala na škartky a s korrekturami, nýbrž aby příjmy a vydání poznamenávala do knihy řádně vázané a tak je předkládala.

Co se týče vydání učiněných při této kommissi a sporu, ať vrchnost, co během kommisse vydala v naturaliích, sama platí ze svého; co se však týče vydání peněžitých a soudních expensí, platí jednu polovici vrchnost, druhou pak město. Konečně císař nařizuje, by tato resoluce oznámena byla zúčastněným stranám, a aby dbaly toho, aby vykonáno bylo vše, jak udáno.

Nejen mezi vrchností a poddaným městem Velkým Meziříčím došlo císařským reskriptem ze dne 22. dubna 1710 na vyřízení sporu dosavadního, ale téhož roku reskriptem ze dne 16. srpna 1710 vyřízen také spor a všeliké stížnosti mezi vrchností velkomeziříčskou a jejími poddanými vesnickými.

V reskriptě se praví, že byla ve sporu mezi obcemi a vrchností panství meziříčského zavedena kommisse, která vše vyšetřila a stížnosti všechny ve zprávě ze dne 21. srpna 1708 předložila císaři. Císař shledal ve zprávě, že mnoho sporného bylo již vyrovnáno a že schvaluje vyrovnání, ale nařizuje, by o tom by sepsán řádný spis vyrovnávací, a vyrovnáním tím aby se řídily obě strany. — Co se týče neporovnaných, t. j. ještě sporných záležitostí, ustanovuje se:

1. Vrchnost ať podrží ovčírnu a dvůr poplužní, založený z 11 selských gruntův u Pavlova a z louky z Telečka, jako měla až po tu dobu, nehledíc na neodůvodněné námitky, jež činí poddaní. Chalupa však Víta Persy, k Telečku náležející, budiž vrchnosti propuštěna během roční lhůty.

2. Stížnosti poddaných vešničanů na vrchnost ať se zamítnou, zvláště že vrchnost drží v obci Vídni rychtářské role Němečkovské, pak také u vsi Martinic grunt Boucilovský, z nichž však poddan prý musí platiti kontribuci. Jest tomu však jinak, proto se zamítá stížnost.

3. Vrchnosti budiž oznámeno, aby netrestala poddaných bez náležité příčiny a aby za těchto těžkých dob ukládala co nejméně penežitých trestův, aby ani, jak se často stávalo, peněz na tresty ustanovené nevybírala z kontribučních peněz, a aby ani za provinění jednotlivcovo netrestala všech obcí, ale jen toho, kdo se provinil.

4. Jan Cejpek ze vsi Moštěnic se svojí stížností proti vrchnosti, v které žádá náhrady za škodu vodou na louce učiněnou, budiž zamítnut.

5. Matěj Pyšný z Moštěnic obdržel a dobrovolně přijal od vrchnosti náhradou dílec; při tom ať zůstane.

6. Vrchnost se uvolila dle protokolu za propouštění vody ze dvou dílců Pyšného dáti buď náhradu aneb za vodu do zámku z nich vedenou dávati roční činži; nestane-li se tak, že celou věc zařídí jinak. Ale ze zprávy tribunálu není jasno, jak věc ta vyřízena; proto budiž nařízeno vrchnosti, aby do čtyř neděl se dohodla s Pyšným, buď že dá aequivalent aneb bude platiti činži. O rozhodnutí tom budiž císaři podána zpráva, a nestala-li se dohoda, ať poddanému z dílců se nebere voda.

7. Ves Březeje (Březejice) stěžuje si, že vrchnost jí odňala louku o 7 forách sena a vsi Rudě o 50 měrách a připojila

k Hrbovskému dvoru. Stížnost však dle fundace nezakládá se na pravdě, proto se zamítá.

8. Vrchnost ve vsi Jabloňově z 5 selských gruntů založila dvůr poplužní. Nařízeno, aby vrchnost dvůr ten zrušila ve 4 měřicích a grunty k němu přibrané osadila sedláky, stavení dvora užila dle libosti, ale tak, aby poddaným se nezavdala příčina k novým stížnostem. Role pak, která nejsou poddaným přidělena o všeobecné prohlídce (visitaci) lánů, zůstanou vrchnosti.

9. Jest povinností vrchnosti, aby dbala o to, aby v obci Rudě, kde Matěj Hel k hospodě připojil selský grunt, platil vždy kontribuci na grunt připadající a vyrovnal se o ní vždy s obcí.

10. Vsi Oslavici buďtež vráceny louky, jež byly odňaty městu a Drahoňovskému dvoru, jakož i Malouskovým dědicům budiž vyplaceno zadržených 25 zl.

11. Vsi Heřmanicům buďtež prominuty 3 zl., jež za nevykonanou cestu ke škole židovské měla platiti. Zároveň budiž oznámeno, jakým právem židé stavěli tuto školu.

12. Nařizuje se, aby svobodní rychtáři a mlynáři dle urbářů povinnosti své k vrchnosti konali in natura, ale s měrou, a aby nebyli příliš přetěžováni robotami, za to však aby zbaveni byli peněžité daně před několika lety na místě robot in natura ustanovené; ostatní pak poddaní ať fůry mimo zemi za jmenované svobodné rychtáře a mlynáře konají bez zvláštní náhrady — ale ať k tomu nejsou nuceni.

13. Poddaní jsou dle urbáře povinni sepřísti vrchnostenský len; koupí-li vrchnost len, majíc sama nedostatek lnu se svých polí sklizeného, povinen jest každý poddaný, aby sepředli, a to celoláník nejméně 6 liber, pololáník 3 a domkář $1/2$ libry lnu, při čemž len se jim dodá správně vyvážený. Ženy staré aneb práce neschopné ať jsou osvobozeny roboty sbírání (lískových ořechů, hub, kmínu a podrobného) a štípání dříví, aniž by za to platily peněžitou náhradu; ostatní ženy při odvádění nasbíraných věcí, pokud se urodily a jsou v místě, ať nejsou nuceny k náhradě, ale ať se od nich přijme tolik, co jest.

14. Vesnicím, jež dělají a odvádějí 11 set sáhů dříví blíže města, dává se lhůta nejméně 17 dní, vzdálenějším tři neděle.

15. Nechává se na vůli, aby vesnice předkládaly hospodářské užitky své vrchnosti, aneb aby jim vrchností jejich byly vnucovány.

16. Mají-li poddaní vrchnosti konati fůry (t. j. jízdu s povozem) mimo zemi a zároveň musí-li povoz přes noc venku zůstati, ať dostane (dle resoluce dané poddaným klášterním) vozka neb pacholek denně 7 krejcarův a pro každého[1]) koně čtvrtci ovsa a ať jsou mu vyplaceny potřebné útraty maštalné a mýtní i tenkráte, kdykoliv poddaný na zpáteční cestě vrchnosti veze sůl. Veze-li poddaný sůl poddaným určenou do skladišť, neplatí vrchnost ničeho za fůry, a vozka obdrží pouze plat z nákladu (nákladné, Ladgeld).

17. Vrchnosti budiž přikázáno, aby vesnic proto, že nemají postavené sušírny, tolik těžce na penězích, jak se stalo, t. j. 292 zlatými —, netrestala a mimo to na zaplacení tohoto trestu se nedotýkala jejich kontribučních peněz. Kontribuční peníze ať vrchnost hradí do 4 neděl ad fundum contributionis, a že tak učinila, má oznámiti úřadu. Nebudiž dopouštěno, ale přísně k tomu přihlíženo úřady, by vrchnost nesahala na kontribuční peníze, poddanými vybrané.

18. Nařizuje se, aby se obci Balinské vrátily 3 zlaté, jež musela pokutou platiti, že sůl ze Štokravy nemohla přivézti včas; občané byli též za to trestáni vězením.

19. Co se týče přílišných a nepřiměřených robot, na něž si poddaní stěžují zvláště, budiž na nich vyžádáno vyjádření, chtějí-li na dále míti týdně tři dni, jako vůbec ustanoveno v království Českém, aneb, jako až po tu dobu, denní roboty. Po vykonaném vyjádření budiž s vrchností jednáno dále a dojednáno. Poněvadž se poddaní usnesli již o třech dnech robotních, budiž jim oznámeno, že hodiny, které promeškají, vždy musí nahraditi a že se neodečtou ode tří povinných dnů týdenních.

20. Ponechává se vrchnosti právo, aby ostatním poddaným, jichž nepotřebuje k robotě, náhradou za robotu uložila peněžitou dávku, neb jak oznamuje kommisse, tímto způsobem se neztíží robota in natura druhých poddaných.

21. Vsi Olší a obci Moštišti budiž nahrazena peněžitá pokuta, kterou postiženy byly za to, že nevozily for se dřívím, a která jim byla vzata z jejich kontribučních peněz.

---

[1]) Nařízení císařské ze dne 15. června 1701 ve sporu mezi klášterem Luckým a poddanými jeho.

22. Povinná kontribuce zemská, která po tu dobu poddaným ustanovována byla paušálně, budiž jim každého roku ustanovena jasně a speciálně a repartována mezi ně.

23. Obce Jabloňov a Lavičky ať odvádějí dle urbáře desátek v zrně a nikoli ve slámě.

24. Patnácti vrchnostenským mlynářům byla povinnost for proměněna na peněžitou daň a k tomu libovolně zvýšena, kdežto dle urbáře z r. 1650 povinen byl každý dávati po jedné fůře, a to in natura ke dvorům. Mlynáři se též uvolili, že dobrovolně odváděti budou ryby vůbec a že ošetřovati budou ryby do haltýřů dané. Tyto všechny povinnosti se zrušují.

25. Mlynáři sobě stěžují, že nyní řezati musejí o 30 sáhů prken více, než bývalo za starodávna. Rozhoduje se tudíž v reskriptě, by zůstalo při návrhu, který činí zemská vláda, aby totiž dle starého spůsobu prkna dle potřeby hospodářské a velikosti každého špalku, nikoli však dle libovůle, odváděny byly vrchnosti.

26. Vrchnost povoluje mlynářům, aby mlýnské strouhy lovili sami, za to pak dle urbáře má každý mlynář náhradou vrchnosti odváděti 2 kopy grošův. Konečně se nařizuje, aby Matěj Pyšný, který jménem obce sám sepsal pamětní spis a bezdůvodně zaslal císaři, odsouzen byl k práci na panském na 8 dní, Martin Polívka pak a tři jeho konsortes (spojenci), kteří poddané proti vrchnosti svésti chtěli k neposlušnosti, na 14 dní. Tato resoluce budiž oznámena stranám, a vrchnost budiž napomenuta, aby budoucně poddaných nad slušnost nepřetěžovala robotami ani jinými břemeny. Co se týče výloh za kommissi, nese je vrchnost sama, co vydala v místě na vydržování kommisse v naturaliích. Diety a soudní expense na penězích ať nesou s polovice vrchnost a s polovice poddaní.

Zaniklé osady, hrady a tvrze na Bučovsku.

Napsal Čeněk Kramoliš.

Území nynějšího soudního okresu Bučovského bylo dávno zalidněno. Nesnadno tvrditi určitě, byl-li tu člověk již za nejstarší doby starokamenné (palaeolithické), t. j. před více než 10.000 lety před Kr., poněvadž místních nálezů, z nichž bylo lze souditi o přítomnosti lidí, není z doby té; ale s jistotou se může tvrditi,

že za pozdější doby novokamenné (neolithické), asi před 7000—1000 lety před Kr., okres Bučovský byl obydlen, poněvadž nalezeny na polích za orání (Kloboučky, Mouřinov, Uhřice) staré památky z kamene hlazeného, jako klínky, sekyrky a mlaty, jimž lidé v okolí říkají „zažehnávací kameny", poněvadž jimi zažehnávají různé nemoci, zvláště u dobytka (oteklé vemeno).

Z doby bronzové a potom z doby železné (až do 500 let před Kr.) nalezeny byly zbraně, bronzová sponka (v cihelně u Kobouček), nádoby hliněné, popelnice (Malkovice) a zuhelnatělé žito (u Hvězdlic a Nesovic).

Z doby novější nalezeny různé věci na místech zaniklých hradů, tvrzí a osad. Tak ve valech na Kalvarii u Nov. Hvězdlic nalezeny šípy a kostry, na kopci Nemotínku starý, uměle zhotovený veliký klíč, u Nesovic na trati Žleby zvané zbytky zdí a nádoby hliněné.

Z nálezů těch lze určitě tvrditi, že zde člověk byl již dávno — zajisté za doby předhistorické.

Ze 33 osad okresu Bučovského 20 jmen obcí končí se na *ice*. Jména osad takových jsou původu rodového, jsou to jména rodová, kmenová, patronymica.

Obyvatelé osad těch tvořili za dávných časů zádruhu, rodinnou čeleď. Po zakladateli (otci) měli všichni členové zádruhy jméno, utvořené koncovkou *ici*. Tak nazývali se potomci Pavlovi Pavlovici, Nevojovi Nevojici, Nemotovi Nemotici atd.

Osady původně neměly jmen, teprve za pozdějších dob bylo přeneseno jméno obyvatelů na bydliště, jemuž pak zůstalo. Přípona *ici* proměnila se za 13. věku v *ice*. Odtud pojmenovány osady: Pavlovice, Nevojice, Nemotice a j.

Jména osad okresu Bučovského jsou: Bohdalice, Brankovice, Bučovice, Čerčín, Dobročkovice, Dražovice, Nové Hvězdlice, Staré Hvězdlice, Chvalkovice, Kloboučky, Kojátky, Kozlany, Kožušice, Kučerov, Letonice, Letošov, Malinky, Něm. Malkovice, Marefy, Milonice, Mouchnice, Mouřinov, Nemochovice, Nemotice, Nesovice, Nevojice, Pavlovice, Snovídky, Šardičky, Uhřice a Vicomělice. — Kolonie jsou dvě: Manerov a Nové Zámky. Prvá tvoří s Bohdalicemi, druhá s Nesovicemi polit. obec.

Na území nynějšího okresu Bučovského bylo dříve osad mnohem více. Válkami husitskými a s králem uh. Matyášem válkou 30letou mnohé byly zpustošeny, a některé zanikly docela. Vždyť

známo, že válkami utrpěl nejvíce kraj Brněnský, potom Znojemský a Hradištský. — Na Bučovsku nejvíce pustých usedlostí a rolí měla panství: Bohdalice, Bučovice, Kojátky, Komorov, Letonice, Milonice, Nemochovice a Vicomělice.

Všimněme si jen panství Bučovského. Po válce 30leté ještě r. 1675 bylo zde pustých rolí 4575 měr I. třídy, 2229 měr II. tř., 124 měr III. tř. a 201 míra vinic. R. 1667 bylo na panství tom 214 domův osedlých, 40 lhotních a 305 pustých. A r. 1675 bylo 227 domův osedlých, 72 nově osedlých, 17 nově pustých a 234 starých pustých (Fr. A. Slavík, Morava po válce 30leté, str. 14). Tedy téměř polovice všech domů na panství byla pusta. A bylo to panství nejbohatší.

Mnohé osady válkami tak zpustly, že se o nich již nepíše v pamětech 17. stol. Jen jména tratí zachovala jejich památku. Nyní jsou tam buď samota nebo les nebo role a pastviny.

Na Bučovsku zachovala se větší nebo menší památka o 15 zaniklých osadách; o některých se zachovala jenom nezaručená pověst.

A. Zaniklé osady, na jejichž místě stojí samoty.

Komorov, druhdy Komárov, připomíná se r. 1349. Tenkráte (Ješek a Dětřich, bratří z Komárova, sstoupili se se vším svým zbožím v Komárově a Herolticích (II. O., I., 48). R. 1368 prodal Aleš z Komárova Jaruškovi z Vicomělic vše, co měl v Komárově (I., 1021). Ale r. 1371 jmenuje se zde též Ondřej z Komárova, který odstoupil manželce své 8 lánův a dal Přibislavovi, řečenému Lotika, v dědictví v Komárově 2 lány a 3 dvorce (II., 25).

R. 1275 připomíná se Hedvika z Komárova, která poháněla Onše a Jana ze Švábenic, že ji utiskli na jejím věně a její příbytek že zpustošili. (Půh. kn. I., 12., 13.). R. 1376 Kačna z Komárova prodala Hedvice z Komárova své právo na dvoře a lesích v Komárově do 50 kop. (III., 14.). Téhož roku však Ondřej z Heroltic prodal Jarošovi z Cimburka poplužní dvůr v Komárově (III., 24.) a ještě snad týž Ondřej, který se tu nazývá Mladec, prodal se svou dcerou Ludmilou Jarošovi z Cimburka 4 hřivny a věrduňk ročního platu v Komárově.

R. 1400 koupil majitel Chvalkovic Protivec ze Zástřizl od Alberta z Cimburka vesnici Komárov, která zůstala od té doby při Chvalkovicích.

Osada Komárov ležela nad nynějším zámkem; byla r. 1645 vypálena vojskem a zůstala do r. 1661 pusta. Bývalo tu 16 domův. Z pustých usedlostí udělala si vrchnost r. 1652 poplužní dvůr a ovčín; pole připojila dílem ke dvoru, ostatní nechala pastvištěm, a jak rychtář a konšelé Chvalkovští komisi vypravovali, vrchnost nedovolila, chtěl-li kdo z poddaných ujmouti pustý dům v Komárově. — R. 1661 a 1662 usedli tu 2 čtvrtlánníci; mimo ně bylo zde 14 pustých živností, mezi nimi: 3 po 50 měrách, 3 po $37^1/_2$ měrách, 3 po 31 měrách rolí I. a II. třídy; úhrnem r. 1670 ještě pustých rolí I. tř. $135^1/_2$ měr a II. tř. $270^2/_3$ měr. Později zůstal tu jen dvůr. (Fr. A. Slavík, Morava po válce 30leté, str. 94.)

Dle zpráv zemř. Josefa Pospěcha, faráře ve Chvalkovicích, bylo snad v osadě v Komárově 5 lánníků, 7 tříčtvrtníků, 1 pololánník, 5 čtvrtníků, 4 podsedníci, 2 domkáři a mlynář; celkem 25 rodin. — R. 1715 vymřela celá vesnice morem mimo dvouleté dítě. Tomu dal prý statkář Frant. Zikmud Žalkovský mlýn a pole nechal sobě. — Odkud zprávy ty čerpány, neznámo. Ve farní kronice nejsou zaznamenány.

Až do 19. století byl v Komorově mlýn, k němuž dříve patřila i čtvrt rolí. Nyní není po mlýně již ani památky. Jsou zde pouze zámek a dvůr.

Rozčoutky (Rozčútky též Rošťoutky), samota, čtvrt hodiny severně Milonic, k nimž náleží. Dříve bývaly osadou, ale zpustly za let 1412—1498.

R. 1353 jmenuje se zde Eva z Rozčútek, která darovala zdejší 2 mlýny a 2 lány Jindřichovi, zbrojnoši Beneše ze Strážnice. R. 1498 již byla dědina se dvorem a mlýnem pusta. — Řeh. Volný (II., 1. odd., 221) píše, že osada dříve slula Rosčítky nebo Rošitky.

Nyní jsou zde panský dvůr, hospoda a mlýn. R. 1873 vyhořely po žních panské stodoly. V kolonii žije asi 30 osob.

B. Docela zaniklé osady.

Višňov (též Višůvky nebo Višňůvky) stával prý — dle zpráv výše jmenovaného faráře — u Chvalkovic tam, kde jest panské pole zvané Zadní Peklo.

Ve vsi bylo prý 16 pololánníkův a 1 domkář. R. 1616 byla osada nepřáteli zapálena a zničena. Poněvadž si obyvatelé nemohli vystavěti chalupy znovu, prodali polnosti statkáři (kterému?) ve Chvalkovicích a odstěhovali se do Litenčic. — Dle všeho zakládá se zpráva ta snad jen na pověsti. Nynější farář ve Chvalkovicích a spisovatel P. J. Tenora neví o tom nic určitého.

Žárošky byly u Brankovic na trati v Žarůškách. Zanikly ve válce 30leté, a s osadou zpustlo 210 měr pole. (Fr. A. Šlavík, Mor. po 30leté válce, str. 33.)

Kozojedy bývaly prý u Nemochovic na tratech Kozojedsko zvaných. Neurčito, zdali na půdě Bučovského nebo Zdouneckého okresu. Zmínka o nich se děje hned r. 1481. Toho roku poháněla před soud Kuna z Tvorkova Jana Kropáče z Nevědomí a Bučovic z 1000 hřiven, že držel Nesovice, Komorov, Chvalkovice a půl Kozojed, nemaje k tomu práva, neboť to bylo dědictví Kuniných sirotkův.

R. 1530 jmenují se Kozojedy pustou vsí. Hynek Žampach z Potštýna prodal toho roku Chvalkovice s tvrzí, dvorem a vesnice Komorov, Nesovice a pusté Kozojedsko Jakubovi Kobylkovi z Opatova. (Volný, IV., 79.)

Soubřestky stály dle pověsti posud zachované u Klobouček na trati Plachetce.

Knihničky nebo Kyničky někde u Dobročkovic. V XVI. století jmenují se již v deskách jako pustá ves.

Rezka Lhota u Milonic jmenuje se již r. 1550 pustou. Kde stávala, neví se; ani pověst o vsi se nezachovala. — R. 1671 Jan baron Dippenthal stal se majitelem Nesovic, Dobročkovic i s pustou dědinou Rezkou Lhotou. (Volný, II., 1.)

Křivousy stály snad u Mouchnic na trati Křivousy zvané. Zmínka o nich se děje r. 1510. (Volný, II., 1.)

Komosov stával též u Mouchnic. Má se za to, že byl na trati, která slove nyní Požáry. Na listině z r. 1510 jmenují se obě osady, ale druhá již se nazývá pustou.

Dobeřovice byly snad u Nevojic.

Soběbřichy, o nichž se při Bučovicích děje dvakráte zmínka (Volný, II., 1., str. 195—220) a pustými se jmenují již r. 1511, stávaly též bezpochyby v nynějším okrese, ale neví se kde. Snad Soběbřichy a Soubřestky byly táž obec.

C. Osady přesídlené.

Neslinky dle tradice stávaly u Nov. Zámků, v úžlabí lesa na močálovité půdě, na trati, jež slove nyní Žleby. Později přeneseny byly domky na sušší místo, a nové obci takto vzniklé dostalo se jména Přenesovice, z čehož vzniklo jméno Nesovice.

Kdy se stalo přesídlení, není známo. Posud jsou zbytky zdí na místě bývalé osady.

Nemotice. Původní osada stála na kopci Nemotínku, ale pro nedostatek vody byla přenesena níže, a stará osada zpustla a zanikla. Za 14. století již se jmenuje pustinou.

D. Dvě osady v jednu splynulé.

Mladé Hvězdlice bývaly osadou na místě nynější Zadní ulice v Nových Hvězdlicích. Připomínají se r. 1411. V pozdější době splynuly s městečkem N. Hvězdlicemi.

Hrady.

Starých hradů rytířských bylo v obvodě nynějšího okresu několik. O pěti zachovaly se zprávy nebo pověsti.

Na jižní straně **Brankovic** jest kopec, jako uměle nasypaná homole, a slove Hrádek. Nalezeny v něm byly kosti. Dle pověsti stával prý na kopci tom hrad.

Nad **Bučovicemi** strmí kopec Kalvarie (250 m), který slul do nedávna Hradisko. Na kopci tom stával hrad. Posud lze tam viděti valy. Této části kopce říká se Hradisko posud.

Nad **Chvalkovicemi** vypíná se vrch 518 m vysoký, Hradisko nebo Boří zvaný. Na vrchu tom stával hrad, na němž prý druhdy sídlívali majetníci Chvalkovic. — Pověst o hradu a kopci vypravuje, že býval za dávných dob a za nebezpečných časův útočištěm celého okolí. Hrad zanikl za 16. století.

Menší hrady byly dle pověsti u **Nevojic** na kopci Hrádek řečeném, potom u **Snovídek** na vrchu Hradištku neb Hrádku. Valy kolem bývalého hrádku u Snovídek jsou znatelny posud.

Tvrze.

Tvrzí ať již zděných nebo dřevěných, v nichž sídlívala nižší šlechta čili zemanové, bylo mnohem více. Snad nad každou větší dědinou vypínala se za starodávna tvrz. Ze starých zachovalých listin víme, že tvrze měly tyto dědiny:

Bohdalice. Tvrz stála na Holém kopci. R. 1420 koupil Ondřej z Pavlovic od Jaroše z Bohdalic dvůr a pustou tvrz zvanou Kopec.

Čerčín. R. 1707 koupil tvrz a díl vesnice Jan Adam kníže Liechtenštejn za 16.000 zl. rýnských.

Nové Hvězdlice. Tvrz Hvězdlice stávala na kopci Holá Manda dříve zvaném, kterému nyní říká se Kalvarie. Již r. 1353 uvádí se v listině. Prodal ji s městečkem Bernart z Cimburka bratrovi Albrechtovi. R. 1412 byla již pusta. Valy zříme posud.

Kloboučky. Tvrz stávala na kopci nad dědinou, na místě, kde později stával povětrný mlýn.

Kojátky. Zdejší tvrz slula „Kojatka“, a po ní též se tak nazývala osada. Ještě na staré katastrální mapě z r. 1785 je tak pojmenována. Nyní v celém okolí zdomácnělo jméno Kojátky. — Tvrz snad zanikla okolo r. 1603.

Letonice. O tvrzi se zachovala jen pověst.

Milonice. Tvrz zdejší jmenuje se v listině již r. 1360 a stávala prý na místě nynější školní zahrady.

Mouchnice. O tvrzi zdejší činí se zmínka r. 1497. Soudí se, že stávala na trati Požárech, kolem ní že vznikla osada Komosov, která zanikla též.

Mouřinov. O tvrzi děje se zmínka r. 1560 v listinách. Václav Múřinovský z Mezilesí prodal dědinu i s tvrzí Vavřinci z Popůvek. Tvrz i se zdejším kostelem a farou zanikla za války 30leté. Ještě před 50 lety našli ve sklepě velikou železnou bránu. Hádalo se, že pocházela z tvrze nebo z kostela.

Nemotice. V zahradě s čís. 37 lze viděti místo, kde snad stávala tvrz. Je tam kulaté návrší a kolem něho snížená louka, kde býval dříve hradní příkop. Na návrší jsou zbytky základův. Domku poblíž místa toho říká se „na tvrzi".

Pavlovice. Tvrz stávala na pahorku za osadou. Valy jsou zřejmy. Role kolem pahorku toho slovou „Dílky na tvrzi".

Šardičky. Tvrz se připomíná r. 1612. Stávala uprostřed osady. Po sloučení statku Šardického se statkem Kojatským, byla zbořena, a stavenisko přenecháno poddaným.

V pozdějších dobách, když se užívalo již ve válkách hrubší a silnější střelné zbraně, hrady přestaly vzdorovati nepříteli, stavěny byly místo hradů pohodlnější zámky, které již pravidelně nebyly stavěny na kopcích.

Posud zachovaly se zámky: v Bohdalicích, v Bučovicích, v Nov. Hvězdlicích, v Kojátkách a v Komorově. — V Bohdalicích a v Komorově sídlejí majetníci stále, v Nov. Hvězdlicích jen časem. V zámku Bučovském jest knížecí účtárna, a v Kojátkách bydlí v zámku hajný.

Zámky nyní zašlé nebo pusté bývaly ještě: ve Chvalkovicích, v Milonicích, ve Vicomělicích a v Nov. Zámkách.

Ve **Chvalkovicích** vystavěl si r. 1693 statkář Gerhard z Fibusšterna panské sídlo, snad dřevěný zámek, který vyhořel r. 1811.

V **Milonicích** stál zámek na místě bývalé tvrze, kde nyní je školní zahrada.

Ve **Vicomělicích** proměněn je zámek na sýpku.

V **Nových Zámkách** stojí zámek opuštěn na kopci nad dědinou. Polovice hradu je stržena, druhá je dosti zachovalá. Vnitř

hradu lze viděti v pokojích zbytky maleb a domácí kapli. Malba otlučena byla za stavby železnice r. 1887, kdy v hradních místnostech zřízena byla nemocnice dělnická.

Zámek, po němž osada, pod ním ležící, dostala jméno, vystavěn byl r. 1561,[1] jak patrno z nápisu, který jest vytesán v kameni a zazděn nad průjezdem hradním. Nápis zní:

„Létha Panie § 1 § 5 § 6 § 1 § v pondělí před svatým Jiřím založeno jest toto stavení nákladem a prací skrze Urozeného a Statečného rytíře pana Záviše z Víckova a na Polehradicích."

Nad nápisem jest znak s písmeny: Z. Z. V. (Záviš z Víckova). Vedle pod znakem druhým, poznačeným písmeny: J. Z. H. (Johanka z Háje), jest nápis:

„Johanka z Haje, manželka téhož pana Záviše z Víckova."[2])

Obecní zřízení městečka Doubravníka z r. 1478, roku 1749 obnovené.

Napsal Jos. Soukal.

Starobylé a historické městečko Doubravník v politickém okrese Tišnovském náleželo k velikému panství Pernštejnskému.

Páni z Pernštejna založili tu kolem r. 1211 panenský klášter, který hojně obdarovali. Klášter zanikl ve válkách husitských.

R. 1537 počal Jan z Pernštejna stavěti nynější krásný gotický kostel, který dokončili r. 1557 jeho synové Jaroslav a Vojtěch. Mnoho členů rodu Pernštejnského je v něm pochováno, mezi nimi také nejznamenitější člen celého rodu, p. Vilém z Pernštejna, nejvyšší hofmistr království Českého.

R. 1636 osvobodil Krištof Pavel hrabě z Lichtenštejna-Kastelkorna obyvatele Doubravnické od robot za roční poplatek 54 zl. mor. do důchodů pernštejnských.

Ve staré zápisné knize téhož městečka, kamž činěny byly sirotčí zápisy a kupy nemovitostí od obce, obsaženo jest níže uvedené zřízení obecní, pocházející z r. 1478, r. 1749 obnovené.

Je to pěkná ukázka obecní samosprávy.

Psáno jest velmi čtitelně a zní:

---

[1]) Volný píše mylně, že jej vystavěl r. 1569 pán ze Zástřizl.
[2]) Srovn. Vlastivědu Mor., Bučovský okres. *Red.*

Ve jméno Svaté a Nerozdílné Trojice, Amen. Léta od narození Syna Božího 1478, tu neděli po svátcích, tuto se poznamenává a vypisuje zřízení, řád, spravedlnost v městečku našem Doubravníce, kterýchž jsme my rychtář a konšelé i všecka obec v témž městečku nahoře psaném, ta všecka léta povolně bez překážky všelijaké pánův našich, Jejich Milostí užívali, a my ještě až do tohoto času užíváme, ačkoliv jsme je prve od předkův našich sepsané měli, ale skrze zlé lidi v ta léta nepokojná a války od nepřátel našich jsou nám vzata s jinými statky našimi, však znajíce nebezpečenství a neustavičnost světa tohoto minulého, nechtěje toho na svých dušech nechati, ale smluvíce se pro budoucí obecné dobré, s dobrým rozmyslem a s jistou pamětí ku pravdě přistupujíc, co jsme v pravdě zpamatovati mohli, to jsme sobě vedle prvního zapsání a zřejmě pořádně sepsati rozkázali, jakož tuto dole psáno stojí, a to se stalo za ouřadu Mikuláše Penkova, v ty časy rychtáře, a za konšelův pana Humpolce, pana Hrocha, item Pavlíčka Pozděška, Tománka, ševce.

Obnovení a přepsání

za primátorství pana Jakuba Veselýho, purgmistrovství pana Václava Pokornýho, za rychtářství pana Václava Pleskýho, konšelův pana Filipa Starhy, pana Jakuba Kučery a jiných toho času v radě sedících osob léta od porodu panenskýho tisícího sedmistého čtyřicátého devátýho dně 5ho února.

Přepsání skrze Joannesa Innocentia
Lojíčka, toho času přísežnýho písaře
v městys Doubravníku.

§ 1. Obec tato chudá prosí Pána Boha věrně za pána svého, Jeho Milost, i za jeho paní, za jeho syny, pány naše mladé, i za jeho ouředníky všecky, a zvláště za ty, kteříž nás spravují a nás věrně ochraňují na místě Jeho Milosti, aby jim milý Bůh ráčil dáti dlúhé zdraví a štěstí na tomto světě i to všechno, cožby na milém Bohu žádali, a potom věčnou radost, a při tom tato obec chudá Pánu svému, Jeho Milost, známe se v poplatcích spravedlivých.

§ 2. Ohlašují se starodávná práva, což jsou jich měli od svých gruntův od svých dědův od toho městečka založené, že jim neráčíte v to sahati ani jim jich rušiti.

§ 3. Ohlašují se komory panské, lesy, rybníky, lúky, řeky, kdoby šel do lesu, do řeky neb na louky, v čem práva nemá, vždy na své právo obec tím vinna nechce býti.

§ 4. Ohlašuje se všem, [že] právo má tato obec v komorách panských k pluhům, k rádlům, k vozům, k branám, k řebříkům, k řebřinám a co k vozu přísluší hospodářům.

§ 5. Mlynáři právo mají v komorách panských sobě nasekati, což k mlýnu přísluší, jakožto k řídeli a k kolům.

§ 6. Item ohlašuje všem, [že] právo má obec na řece panské v pátek a ve středu do poledně v hostinskou vodu, dokud voda

kalná, kromě v noci nic, a to právo na řece z konce do konce, z hranic do hranic s saky převlačitými i sekobotami a s čeřenci v pátek a ve středu, a kdož saku nemá, může i s udicí.

§ 7. Ohlašuje se, a zvláště panské komory kdo by jináče učinil, obec tím vinna nechce býti, než ten, kdož by to učinil.

O ohni domácím.

§ 8. Ohlašuje se, oheň domácí a neřády, hry, zlodějstva a nepokoje, pokřiky noční, a kdo by přechovával hostě neslušné, ješto by ke škodě a k hanbě městečka bylo, a také poslúchání noční, ješto pod okny poslúchají, ti takoví aby bez milosti trestáni byli.

§ 9. Item, od koho by oheň vyšel skrze neopatrnost, ten takový aby trestán byl, jakož městečko za právo má.

O hosti počestném.

§ 10. Host kdyby kdy přišel k některému hospodáři do městečka, ten aby do třetího dně byl, jestliže by mu potřeba kázala, a to s hospodářovou vůlí s poctivostí, pakli by déle pobýti chtěl, po třetím dni aby se rychtáři opověděl, a což by jemu dále povědíno bylo, toho aby se držel.

§ 11. Ohlašuje se, co se dotýče meče, buďto s mečem, s tesákem, s tylcem, s voštípem, se sekerou, s kyjem, s cepy aby žádný v městečku do krčmy nechodil; pakli bude choditi, jdi na své právo.

§ 12. Host který přijde-li, dej schovati, pakli nechce dáti schovati od sebe, má jemu hospodář je vzíti a potom zase vrátiti, chce-li tu s pokojem pobýti.

O mlynářích.

§ 13. Ohlašuje se o mlynářích, a to takto: rychtář vezma sebou konšely, měřicu obilí aby zemleli sami a přeměřili, jako od starodávna jsou opatrovali, aby se obci křivda nedála, a to na každé suché dni, aneb když se pánům konšelům zdáti bude.

§ 14. Mlynáři aby sobě struhy za času vypravovali, aby lidé meškáni nebyli, a to aby opatřili bez pomoci obce; pakliby toho za času neopatřili, aby trestáni byli.

§ 15. Ohlašují se míry spravedlivé, buďto měřice obilné, věrtel, čtvrti nebo míry pivné, aby spravedlivě nalezeny byly, jakožto konšelé usoudí.

§ 16. Piva žádného v městečku aby žádný šenkýř v neděli do mše nedával na řád, pakli kdo bude dávati, dej na své právo.

§ 17. Šenkýř neb šenkýřka když pivo dává anebo víno na řád, aby tu psala, kdežto řadovník sedí, a jinde nic pod pokutou 4 gr.

§ 18. Ohlašuje se, šenkýř nebo šenkýřka, kterážto pivo šenkuje, aby dávali pokud jeho dostává, ne tak aby dávali na řád a do domův nic, než aby vydal do domův, pokudž jeho dostává; pakliby se to jináč stalo, aby od panův konšelův trestáni byli pod vinou 4 gr.

§ 19. Kdožby víno přivezl do městečka a chtěl šenkovati, ten šenkýř má pro konšely dojíti, aby jemu bylo sazeno podle toho, kterak na víně uzře; pakliby kdo jináče učinil, činí na své právo.

Snesla se jest všecka obec na to, aby vinná bečka v 10 věder šenkována byla dva týhodny a od sazení bečky aby 2 máse dané byly pánům starším. Též 4 vědra mají šenkovati za právo tejden a od sazení toho vína 1 más, a též svalna má se dáti pánům starším jako při sazení bečky. To svolení stalo se jest léta 1653 za ouřadu hospodáře Řehoře, rychtáře Martina Robíkova, purgmistra Tomáše Tkadlce, i jinších starších.

O pivovaře a várce.

§ 20. Ohlašuje se pivovar; kdo by chtěl pivo vařiti, soused sousedu má ustoupiti a popustiti, a od várky má jemu 7 peněz dáti a čtvrtý džber mláta.

§ 21. Ohlašují se várky pivné, aby každý měl právo vařiti pivo, kdož to bude mocti býti, v tom nemůž žádné překážky míti, a taky aby příhodné pivo vařil, ješto by obec mohla při tom zůstati, a kdyby piva zde dosti navařeného bylo, žádný nemá práva piva odjinud voziti bez obecní vůle, a tu starší aby to opatřili, aby se každému spravedlnost dála od toho, kdož vaří, i od toho, kdož béře, i od toho, kdož dává, míra spravedlivá aby byla.

§ 22. Kdo chce pivo vařiti v městečku, má vařiti po celém sladu po 20 měřicech a nebo po půl sladu po 10 měřicech; pakliby byla ujma, že by se tak nenašlo, to má trestáno býti bez milosti.

§ 23. Míra spravedlivá pivná aby byla jako v Tišnově, a to mají páni starší jíti a opatřiti v neděli před obědem; pakliby se tak nenašla, pokuta 4 groše bez milosti.

§ 24. Bečka pivná má býti šestivěderná.

§ 25. Piva ani vína aby žádný nedal navalovati v neděli svatou ani na Matky Boží den ani v apoštolské dni.

O lazebníkovi.

§ 26. Lazebník má lázňu topiti každý týden jednou a pacholka má v lázni míti, aby lidem posluhoval, vody k nohám aby nejprve podal, klobúček a vínek.

§ 27. Hospodyně jeho služebnicu aby měla, ženám k posluhování.

§ 28. Služebník lépe-li bude lidem posluhovati, více se jemu dostane.

§ 29. Má z práva tři lázně zádušné topiti, jednu ten pondělí po Svaté Trojici, druhou ten pondělí po Svatým Václavě a třetí ten pondělí po Všech Svatých.

§ 30. Lázňa aby vytopena byla, aby se lidé mýti mohli, jako dvě hodiny na den. A taky oheň aby uhašen byl v lázni, zvláště v sobotu svatou dvě hodiny před večerem.

§ 31. Lazebníkovi za ty tři lázně zádušné jest dáno kus lúky od pánův, aby chudým topeno bylo, chudí aby Pána Boha za pány prosili.

§ 32. Pakliby netopil lázně v tém dni, tato pokuta, aby seděl v kládě celý den a 4 groše položil.

§ 33. Jestliže by kdo byl tak svévolný a lazebníkovi jeho mzdu anebo od lázně zaplatiti svévolně nechtěl, ten svévolný když do lázně přijde, má jemu lazebník šaty vzíti, a pakliby přes to ten svévolný na to nedbal a více do lázně choditi nechtěl, tehdy lazebník má to na rychtáře vznésti, a on jemu má spravedlivě učiniti.

§ 34. Stezka obecná má býti mezi mlýnem a lázní, aby lidé chodili pro vodu i prat šaty.

§ 35. Vody aby žádný soused na souseda aby nevedl, než aby tudy vedl, kudy právo jest.

§ 36. Tu vodu farářovskou, kteráž jde od tej studně se stráně, a druhá, kteráž přibývá z ulice, ta má jíti skrze Sopúšovské pustiště; kdož ji držeti bude, ten ji svésti má, a odtud má dále jíti do potoka do ulice.

O masařích.

§ 37. Masaři tu v městečku mají sobě krámy sami stavěti, kdožby koliv chtěl též dělati, a když budou chtíti dobytek veliký i malý bíti, mají bíti v pátek, aby lidé věděli, i jest z toho plat položený tři čtvrti centnýře loje.

§ 38. Mají masaři maso prodávati, a to v sobotu, když nešpor zazvoní, a tu prodávati, kdož bude chtíti kupovati, a taky mají dávati masa chudým lidem za dva peníze i za tři i za čtyři peníze, v neděli svatou aby neprodávali, lečby tomu pilná potřeba byla, a toho kromě víka nešpúštěje.

§ 39. Hostinští masaři z Tišnova a z Nedvědice mají právo maso voziti nebo nositi v sobotu do nešporův a mají státi u mastnic, a tu domácí masaři mají jim štoky stavěti, a z toho mají platu jeden peníz v sobotu, a taky hostinští masaři mají maso vésti a nésti, maso hovězí, vepřové, telecí, škopové i kozlové, a také aby maso příhodné vozili nebo nosili, to aby domácími masaři ohledáno bylo.

§ 40. Řemesla, kteráž kolivěk v městečku jsou aneb budou, buďto ševci, krejčí, pekaři, masaři, kteréž koliv řemeslo, ješto se v městečku živiti chce, aby každý spravedlnost od sebe ukazoval; pakliby se kdo našel, ješto by chudýmu přesahal, ten takový aby trestán byl, a v to konšelé aby nahlédli, aby se od nich spravedlivě dálo.

§ 41. Kdož by chtěl do městečka našeho a tu se chtěl osaditi a své živnosti hleděti poctivě a řádně, ten takový má vznešen býti na obec i na pana ouředníka.

O svářích.

§ 42. Také se ohlašuje, co se svárův tkne a nesnází mezi sousedy a mezi ženami, ješto se velmi škaredě hanějí, anobrž nepoctivě sobě

lají žádného nectíce, to za právo, aby kteříž takoví neb taková nalezena byla, aby trestáni byli pod kázní panskou a vinny 4 groše.

§ 43. Rychtář pro kohož by kolivěk poslal, aby k němu přišel, kdyžby doma byl; pakliby toho neučinil, bez vinny nebude.

§ 44. Rychtáře voliti má obec, dva člověky a z těch dvou jednoho k tomu hodného ouředníka na Páně, Jeho Milosti, místě, má vybrati jednoho, co Páně Jeho Milosti hodného, to i obci, a to jest od starodávna.

§ 45. Pečeť téhož městečka aby žádnému přidávána nebyla, k žádnému svědomí bez obecní vůle.

§ 46. Trh má bývati v témž městečku v sobotu, a to od starodávna za právo mají.

§ 47. Přes dvůr mlynářův právo má jíti každý k vodě i na ostrov, a má zase zavříti, aby mu se škoda nestala.

§ 48. Popelův a nečistot, aby to na stranu vyvrženo bylo, kudy lidé nechodí, a to pod 4 groše pokuty.

§ 49. Umrlého dobytka kteréhož kolivěk a u kohož by se stalo, ten takový má to tu vyvléci skrz ovčáka na stranu pro ošklivost lidskou, kdež toho právo jest, pod pokutou 4 groše.

§ 50. Plot soused od souseda i od obce, kdož by kůl přesadil, vinny aby dal 4 groše do země a ze země také 4 groše vinny.

§ 51. Co se dotýče dobytka, koní nebo krav aneb sviní nebo husí aneb kteréhož kolivěk dobytka, kdyžby kdo komu ve škodě zajal, soused sousedu, a přihnal k rychtáři, a ten, komuž zajato, nedbal by toho, že jeho dobytek u rychtáře jest, právě tak nechť jej sobě má, nechť z něho udělá, co chce, to se za právo chce míti, aby pro něho rychtář poslal a s ním o tom mluvil, aby svůj dobytek domů vzal a o škodu aby se domluvil. Pakliby toho z pychu nechtěl učiniti, má jeho rychtář samého do klády vsaditi a dobytek jeho vypustiti.

§ 52. Kdyby se přihodilo, že by host hostě obstavil, je právo rychtářovi devět peněz dáti.

§ 53. Ohlašují se všeliké lečky v panské komoře, kdož se neumluví s ouředníkem, lécej na své právo, obec tím vinna nechce býti.

O dobytku.

§ 54. Kdo má dobytek, buďto krávy, konečně svině aneb kterýžkoliv dobytek, a přijde domů ze stáda, to aby doma zavírali, aby lidem na škodu nechodily; pakliby dobytek nedošel domů, a vešel cizí s ouhrazdou do škody komu a tu jemu dobytek zbil, tu sám práv nemůž býti, protož jest za právo, aby každý své súhrady zahradil tím lépe.

§ 55. Plot soumezní od souseda soused aby každý udělal do svatého Jiří.

§ 56. Obec chudá ohlašuje, kdož cesty od městečka mají opravovati a ploty plésti, aby se lidem škoda nedělala, a pakliby kdo toho neučinil, ten takový bez vinny není.

Pakliby se nějaká škoda stala na cestách, buďto nějakým kvaltem a nebo přívalem, a ten by tomu dosti učiniti nemohl, kdož by to měl napraviti, obec jemu toho má pomocna býti i také okolní, kdož k rychtě příslušejí, jakož jsou psaní na listu.

§ 57. Též ohlašuje se, kdo by dělal cesty anebo stežky nespravedlivé, bez vinny není, buďto na panských i na obecních lukách.

§ 58. Kdoby přechovával takové vězníky aneb psy, ješto by v lesích panských zvěř rozháněli anebo ješto by lidem překáželi tu v městečku a lidi kúsali, ten takové chovej na své právo.

O p l o t e c h.

§ 59. Plot kdož by měl plésti soused od souseda soumezní, rajčím aby neobracel na souseda ani na obec a předruch aby nedělal na souseda ani na obec.

§ 60. Kdež není dávno pletený plot od několika let, aby žádný nepletl, zvláště kdožby toho vědom nebyl, lečby k tomu toho přivolal některýho z úřadu anebo netoliko z obce, ješto by toho dobře svědomi byli.

O p ř í k o p á c h.

§ 61. Příkopy, kteréž jsou mezi sousedy anebo mezi jejich domy, mají se vyčišťovati, aby se jednomu od druhého škoda nedála.

§ 62. Kdo by neměl vrat anebo dveří u svého domu anebo u stodoly, a kdyby tam dobytek cizí vešel, má jej pěkně vyhnati bez bití, pakli by bil, bij na své právo.

§ 63. Plot od samého městečka má opleten býti až do příhonu, do vejvoze.

§ 64. Obec ohlašuje, příhon spravedlivý od Božích muk, kolebku až k Maňové.

§ 65. Druhý příhon od Božích muk pod Pláňavou na Palečkovo.

§ 66. Třetí příhon od vejvoze vedle zmoly na Hlaváčovo, a ty příhony jsou spravedlivy; kdož by jich hájil, bez vinny není.

§ 67. Čtvrtý příhon vedle Vávrovy zahrady po potoce k Maňové na to pole k Smolnici. A druhý příhon přes konec Vávrovy zahrady na Vochonsku.

§ 68. Pátý příhon na Rakovci vedle Škotkovy zahrady přes Jiříkovo pole přes konec zahrady a to jest sady zasázeno.

§ 69. Ohlašuje se, kdo by hýbal kamenem mezním anebo mezemi založenými, kdož by to činil, bez vinny není.

§ 70. Obec ohlašuje, kdož by sel v ouhořích a práva neměl, sej na své právo; než v ouhoře vedle konopí může prosa záhon vyseti.

§ 71. Kdo by dědinu měl a jí požíval, dvě léta aby užíval a třetí rok pustil a aby pustil ouhor, a dřeva ovocného nemá žádný hájiti v ouhoře, než kdož oseje, ten sobě hájiti má.

§ 72. V pastviskách všady vůkol městečka chudí i bohatí mají právo pásti lidem beze škody; pakliby kdo hájil, haj na své právo.

§ 73. Mezi obilné kopy aby žádný žádného dobytka nepúštěl ani pásl ani mezi cizími kopami ani mezi svými žádného dobytka ani husy; pakli požene, žeň na své právo.

§ 74. Ohlašují se dva příchody nad městečkem, jeden příchod k Bozince, toho nemá hájiti žádný.

A druhý příchod do žlebcův k Pláňavě i s vozem i s stády, a ta nemá bráněna býti.

§ 75. Z tej ulice právo mají chudí lidé drva sobě vésti, když jsou úhorové, pakli zaseto, na plecech mají sobě nositi z Pláňavy i jiní, kdoby tudy jíti chtěl aneb s vozem jeti, a to aby opraveno bylo zvláště na žlebě, aby i dobytek i lidé i s vozem jeti mohli.

O husích.

§ 76. Ohlašuje se, co dotýče husí, a chtěl je kdo chovati, ten aby k nim pastevce měl, aby se lidem škoda nedála; pakliby neměl pastevce a vešly by komu do škody, vyžeň pěkně a žeň k rychtáři, a právo rychtářské z každé husy jeden peníz i z každého dobytčete vypuštěného; pakliby kdo nespravedlivě zajal, odbývej sám tej vinny.

§ 77. Když by soused sousedu bral drva sekané anebo obilí na poli i jiné věci bez vůle jeho, bez vinny nebude.

O lesích obecních.

§ 78. Jedlového lesu v obecním lesi aby žádný bez konšelské vůle nesekal; než kdo by co stavěti chtěl, aby k konšelům došel a což mu ukážou, to aby sekal a víc nic; pakliby sekal svévolně, bez pomsty konšelské nebude.

§ 79. Kdo by chtěl sekati drva k palivu v obecním lesi, hospodář sám třetí aby sekal; pakliby více najal dělníkův, že bude trestán od obce.

NB. Tento punct v roku 1677 od celé obce zcela skutečně zapovězený jest za primátora Kašpara Perkmona a purgmistra Jana Bouškova.

§ 80. Bez obecní vůle aby žádný v obecních lesích milířův nestavěl ani stohův nestavěl bez obecní vůle, než že by rolí zarůstla, to mu nemá hájeno býti; než přespolním žádným aby nedal klečeti; než sousedům aby nehájil domácím.

§ 81. Z lesův obecních dříví aby žádný neprodával; pakli by to kdo učinil, ten by neprávě činil této obci i páně Milosti dědičné; ten čin na své právo bez kázně nebude.

§ 82. Obec ohlašuje všem veským okolním, jestliže by kdo sekal v našich občinách bez naší vůle a v tom byl postižen, bude trestán nejprv od obce a potom od Pána, Jeho Milosti.

Též všem vůkolním ohlašuje se, v pastvách kdo by pásl, a práva s námi nemaje, krom Maňova, na ouhory naše a končiny beze škody pásti, a my též také na jejich ouhory na jejich končinách beze škody pásti.

§ 83. Maňovští též také mají s námi na řeku jako obec.

§ 84. Léta Páně 1567 v pondělí první v postě stalo se snešení v obci i poroučení od Jonathy Kšarvana z Gostic, ouředníka toho času na Pernštejně, aby žádný dříví žádného nesekal v lesích obecních bez povolení vší [obce] i také s vědomostí ouředníkův; kdožby se nezachoval a svévolně sekal, má pokutu obci jednu kopu groší dáti a dva dni v šatlavě trestání trpěti a takové dříví podle náležitosti zaplatiti; nežli zlomky a vejvratky jestliby jaké byly, ty mají ouřady z vědomosti obecní potřebě vůbci obrátiti, prodati neb rozdati potřebným.

O pastýři.

§ 85. Když by pastýře nebylo v městečku k drobnému dobytku, ohlašuje obec každý pořad den, by měl kolikož kolivěk málo neb mnoho, ten vyžeň; pakliby neměl, nepas také nic.

Pravá pořádka.

§ 86. S sedmera i s osmera i s desatera všecko jeden den.

Kdož by měl přes deset kusův, pas jednou den a druhý dva dni.

Pakliby přihnal kdo před pořádkou a kúpil kdo, pas s nich též, jakoby od prva pásl.

Pakliby dal přes pole pásti, pas též v městečku, jakoby doma ten dobytek měl.

Kdož by pastýře měli k dobytku velikému, jedny sám pásti nemá po svatém Jiří pod pokutou 4 groše, leč na svém, ale bez škody lidské, a také lečby dobytče bylo neznámé neb nemocné neb stelné, to sobě může ochrániti bez škody lidské.

§ 87. Rohův kravám mají uřezati, kteréž by veliké měly, do svatého Jiří pod základem 4 groše.

§ 88. Tyto vsi příslušejí k rychtě a k právu Doubravníka městečka: Borač, Husle, Jestřabí, Klokočí, Raková a Maňová.

Poněvač každé město i městečko dobrými sousedy z pravého kmene manželského pošlými, při tom dobře zachovalými, vzděláváno býti má, zlí pak a neřádní ven z obcí vypověděni buďte.

§ 89. Kdokolivěk chce mezi námi živiti se a obydlí míti a jest z neznámého kraje a neb jiné země, ten má zachování přinésti s jistým svědomím, to za právo máme.

§ 90. Poznamenává se, co se dotejče voprasce dávání pastýřovi od svině, že za právo jest, když se časem tím, když by se svině ven hnaly, a v tom čase jestliby Bůh nadělil komu, aby jemu dáno bylo, jestliby dnes pastýř vyhnal a na zejtří se svině oprasila, tehdy k praseti právo má, pakliby neměly svině více nežli dvě nebo tři, tehdy jest mu za právo dáti. Item, pakli má čtvero, tehdy dej jemu jedno ani nejmenší ani největší, jestliby ale dnes stádo se zavřelo a na zejtří se svině oprasila, tehdy pastýři nic aby se nedalo.

O rodišti krále Jiřího Poděbradského.

Píše Viktor Pinkava.

Jest nešťastným osudem nejslavnějších mužů, že rodiště jejich bývá neznámo potomstvu. Dosud vede se spor — abychom uvedli jen jediný příklad — o rodiště největšího vychovatele českého Amosa Komenského, ač věk, který nás dělí od něho, není příliš dlouhý. Podobně skoupá historie nám nezaznamenala místa, kde se narodil nejnárodnější král český Jiří z Poděbrad.

Palacký přijal zprávu letopisce Březana († kolem r. 1610), že se Jiří narodil v Poděbradech, ač připojené slovo „zajisté" jeví příchuť skeptickou: „Rodiv se zajisté — dí Palacký — na Poděbradech den Sv. Jiří 1420, z otce Viktorína Bočka z Kunštatu a matky Anny z Wartenberka".[1]). Mínění toto, založené pouze na zprávě Březanově, ujalo se všeobecně, až prof. A. Sedláček vyslovil pochybnost o správnosti jeho ve svých „Hradech a Zámcích".[2])

Máme totiž starší zprávu Prokopa Lupáče († 1587), ač také nesprávnou, jak ukážeme později, která tvrdí, že Jiří Poděbradský se narodil v Hořovicích.[3])

Třetím městem, které s hrdostí počítá slavného krále ke svým rodákům jsou Horažďovice. V den sv. Jiří 1420 narodil se prý „Anně, manželce pana Viktorína, meškající v Horažďovicích na cestě z Velhartic do Poděbrad, v domě „Templářů" (= řádu sv. Jana), nyní čís. 5. na náměstí, synáček, potomní slavný král český Jiří".[4])

Nehledíc k těmto poměrně pozdním a nezaručeným zprávám, zaráží různost míst, tak daleko sebe vzdálených. Má-li se tato otázka odpověděti historicky správně, nutno pátrati po rodokmeni rodičů Jiříkových a zjistiti dle intineráře bydliště jejich. Dědem královým byl Boček Starý z Kunštatu a z Poděbrad, seděním na býv. královském hradě, kterého císař Karel IV. postoupil r. 1351 otci Bočkovu, také Boček zvanému, jako ušlech-

---

[1]) Děj. (jub. vyd.) IV. 59.

[2]) Hrady. XII. 5.

[3]) Prof. Sedláček, dopis.

[4]) Letem č. světem, obr. 247.

tilé manství.[1]) Tak se přistěhovala jedna větev rodu Kunštatského z Moravy do Čech, a od té doby jméno to zavznívalo po staletí v dějinách vlasti. Boček Starý byl komorníkem království Českého, příznivcem Husovým a pečetil r. 1415 stížní list proti sboru kostnickému; stál vůbec v čele nového ruchu. Zemřel již r. 1416. Syny měl pouze dva, Hynka staršího a Viktorína čili Vítka mladšího. Poněvadž se oběma v husitských kronikách přikládá po otci jméno „Boček“ bez bližšího označení, zda-li Hynek Boček či Viktorín Boček, domnívali se někteří spisovatelé i také prof. A. Sedláček, jakoby v kronikách a v Půhonech často jmenovaný „pan Boček“, nebo „pan Boček Mladý“ byl třetím synem Bočka Starého, jménem „Boček“. Tomu ovšem tak není, jak dokázati lze z husitských kronik, zvláště z Vavřince z Březové a z Bartoška z Drahonic.

Vavřinec z Březové dává Viktorínovi příjmení „Boček“, když vypravuje, jak Pražané zvláštním listem volali ho na pomoc proti vyšehradské posádce, a několik řádků dále udává, jaká místa v okolí vykázali zvolenému hejtmanovi panu Krušinovi[2]) „a panu Bočkovi a jeho manům“.[3]) V kapitulační listině vyšehradské jmenuje se Viktorín celým jménem: Victorin z Kunstatu, odjinud z Poděbrad, a Hynek z Kolštejna, odjinud z Valdštejna.[4])

Když pak kolem 4. října 1421 na rozkaz krále Zikmunda Pipa Vlach (Galicus) vpadl s velikým houfem uherským do Moravy, vykládá Vavřinec z Bř., že hubili a plenili zboží zvláště pánů, kteří byli spojeni s Pražany, jako Petra ze Strážnice a pana Bočka,[5]) Z této zprávy jde na jevo, že Viktorína, jako hejtmana Pražanů, kronikář nazývá prostě „panem Bočkem“ a že měl statky na Moravě. Ještě po bitvě vyšehradské drancoval Zikmund zboží poděbradské „panu Viktorínu Bočkovi, který byl s Pražany, a druhému bratrovi (alteri fratri) Hynkovi z Poděbrad, který byl s králem“.[6]) Jisto jest, že oba bratří drželi původně všecko zboží v Čechách

[1]) Sedláček: Hrady, XII. 5.

[2]) Pram. dějin č., V. 432 „pro dominis Hynkone Crussina, Victorino, dicto Boczkone, et Thaboritis . . . . literas mittentes“.

[3]) Tamže: „cum domino Boczkone et suis clientibus“.

[4]) Pram., V. 436.

[5]) Tamže, V. 513 „praesertim dom. P. de Straznicz et domini Boczkonis“.

[6]) Tamže, V. 443.

a na Moravě nedílně, jak svědčí Půhony moravské. Ale Viktorín spravoval již od r. 1417 zboží moravské: Búzov, Mor. Třebovou, Boskovice a j. sám. Téhož roku podal svým jménem několik půhonů proti škůdcům kunštatským, zvláště proti známému násilníkovi Heraltovi Puškovi mladému z Kunštatu a na Doubravici.[1]) Že Viktorín od r. 1417—1420 do bitvy vyšehradské sídlel na Moravě, dosvědčuje nález panský z r. 1420, jímž páni rozhodli „že Viktorín z Búzova na půhon Zdeňka z Kokor" — jenž býval někdy služebníkem čili manem páně Heraltovým z Třebové, který zemřev bezdětek kolem r. 1414, na základě stupku s Bočkem Starým veškero kunštatské zboží moravské Poděbradským byl odkázal — „nemá odpovídati"; Zdeněk se odkazuje s žalobou na staršího bratra Bočkova t. j. Hynka z Poděbrad. Že se také Hynek nazývá u letopisců té doby prostě „Bočkem", je známo. Vavřinec z Bř. jmenuje ho vzhledem k otci „Bočkem Mladým" (Boczko iuvenis).[2]) Bartošek z Drahonic i Vavřinec z Bř. obyčejně „Bočkem z Poděbrad" neb jen „Bočkem".[3]) V Půhonech moravských: „Štěpán, převor v Dolanech poh. Bočka, syna páně Bočkova z Poděbrad odjinud z Búzova (r. 1415)."[4]) V témže půhoně se udává, „že Boček starší a mladší byli nedílní". Který z nich se míní v různých zápisech historických, možno často poznati jen podle příslušnosti strany a politického smýšlení. Hynek nebyl nikdy přílišným husitou, ba jak mu vytýká Vavřinec z Bř., byl přívržencem královým, i v Půhonech se r. 1418 uvádí výslovně „v královských službách": „Ty všecky póhony, jimiž jest pan Boček z Poděbrad pohnán od kohož kolvěk, poněvadž jest v králově službě, mají státi v pokoji do prvního sněmu." [5]) Ba Hynek byl původně též odpůrcem kalicha; teprve když Zikmund zničil zboží jeho poděbradské, přistoupil na stranu husitskou,[6]) ale nepřilnul nikdy upřímně ke straně demokratické-táborské. Po bitvě při Ústí 1426, kdež sice Hynek s Viktorínem ještě bojovali na straně Korybutovičově, obléhali

---

[1]) Půh., II. 540—550.
[2]) Pram., V. 443.
[3]) Pram., V. 494, 595.
[4]) Půh., II. 446.
[5]) Půh., II. 550.
[6]) Pram., V. 443.

Táboři a Sirotci hrad Poděbradský,[1]) protože Hynek nechtěl s nimi býti v poli. Za to Viktorín byl důvěrným přítelem Žižkovým a rozhodným táboritou. R. 1422 obsadil královský hrad Brúmov na uherských hranicích, kdež ho obléhal biskup Jan Železný.[2]) R. 1423 dobyl s Bořkem z Miletínka Kroměříže a jiných hradův a měst na Moravě. V zápisech tehdy se jmenuje jen „Boček“, že tu nutno rozuměti „Viktorína“, jest na bíledni.

Na vypátrání rodiště Jiřího z Poděbrad třeba zjistiti, kde bydlel Viktorín Boček r. 1420, roku narození syna Jiřího.

Ze všech zpráv „Půhonův“ a kronik husitských jde na jevo, že ještě před rokem 1420 oba bratří si rozdělili zboží otcovské. Moravské statky podržel Viktorín Boček a české zboží, dnes bychom řekli svěřenský statek (fideikomis) nebo majorát, starší bratr jeho Hynek Boček. Od r. 1418—1420 píše se Viktorín (v Půhonech) téměř pravidelně „z Búzova“, ač v téže krajině měli bratří Kunštatští také Mor. Třebovou a veliký hrad Boskovice. Nejspolehlivější a docela neklamný důkaz o pobytě jeho na hradě Búzovském obsahuje presenční listina v zemských deskách, zapsaná r. 1420 o zasedání práva zemského v Brně v sobotu po oktávě Tří Králův.[3]) V té listině jmenují se jako přísedící: „Boček a Viktorín, bratří z Búzova, Smil z Bludova, Jindřich z Plumlova . . . .“ Je tu přece patrno, že listina udává skutečné bydliště pánů, kteří pocházeli z rozvětvených rodů Kunštatského a Kravařského, na lepší rozlišování členů jinde sídlících. Z těchto pánů uvádí se již od roku 1413 Smil v Půhonech výslovně „seděním na Bludově“,[4]) a že Jindřich z Kravař, hejtman zemský z r. 1420, bydlel na hradě Plumlovském, nepopírá nikdo, i kdyby se od roku 1412 nebyl nazýval výslovně „seděním na Plumlově“.[5]) Viktorín se tu označuje dle hradu cúdy olomoucké, ač právo zasedalo v Brně, kdež měli Kunštatští hrad Boskovský.

Tolik je historicky zjištěno, že Viktorín teprv před samou bitvou pod Vyšehradem po 15. září 1420 spěchal do Čech, byv Pražany volán na pomoc zvláštním listem. Nápadno jest také přátelství jeho k moravským sousedům, k Hynkovi z Valdštejna

---

[1]) Let. č. Palacký, III. 69.

[2]) Brandl: Kn. pro k. Mor. a Pilař a Moravec: Tom. II.

[3]) D. Z. Br. XII. 1.

[4]) Půh., II. 404.

[5]) Půh., II. 370.

na Kolštejně (Goldenstein na sev. Moravě) a Hynčíkovi z Frývalda na Hoštýně u Zábřeha, který se tam vyskytuje od r. 1413.[1]) Všichni tři ujednali spolu vojenské přátelství.

Že král Jiří Poděbradský se nenarodil v Poděbradech, jest téměř jisto. Hrad Poděbradský držel totiž až do své smrti Hynek Boček z Poděbrad († 1426). Příčinu k domněnce zavdalo více rodové jméno královo než pochybná zpráva Březanova. Jiří se proto nazýval „z Poděbrad“, poněvadž tam bydlel od mládí, a hrad ten byl hlavním sídlem české větve Kunštatské, z které pocházeli Viktorín i Jiří. Poděbradské ústní podání nepadá na váhu, poněvadž je mají Hořovice, Horažďovice a tuším i Pernštýn. A přece ani Hořovice ani Horažďovice ani Pernštýn nepatřily nikdy rodu Kunštatskému. Ještě za života Viktorínova 2. května 1425 vypálili Táboři Hořovice, což by Viktorínovi nikdy nebyli učinili.[2])

Také je pozoruhodno, že po smrti Viktorínově Heralt z Kunštatu a Leštnice, tedy moravský pán, který bydlel na tvrzi Leštnické (německy Lexen), asi 3 hodiny Búzova vzdálené, se stal poručníkem Jiříkovým. Letopiscové čeští jmenují Heralta tohoto, jenž bojoval r. 1434 u Lipan, a r. 1444 byl sťat v Brně, „Heraltem Moravským“.[3]) Král Jiří ho jmenuje „strýcem“ dle matky, která byla bezpochyby sestra Heraltova, Eliška z Leštnice, dcera Keruše „z Vartenberka“. Zpráva, že matka krále Jiřího se jmenovala Anna z Vartenberka, pochází ze zlomků českých dějin, sepsaných biskupem litoměřickým baronem Šlejnicem † (1675).[4]) Ale jest tu patrná záměna se synem Jiřího Poděbradského Viktorínem z Minsterberka.

Jiří z Kunštatu vystoupil po prvé do veřejného života na Moravě na sněmě brněnském r. 1435 se jménem „Jiří z Poděbrad“, jak se později vždy psával s jedinou výjinkou r. 1437, kdy se píše: Jiří z Kunštatu a Búzova,[5]) jest to vůbec po Poděbradech jediný hrad, po němž tento slavný muž se vyskytuje v písemnostech, ač měl hradů v Čechách a na Moravě nejméně šest.

---

[1]) Půh., II. 404. Palacký, VI. jub. vyd. str. 353., má nesprávně z „Holštejna“.

[2]) Bartošek z Dr. Pram., V. 593.

[3]) Let. č., III., 136.

[4]) Dobn. Mon. Boh., I. 223.

[5]) Půh., III.

Viktorína i syna jeho Jiříka pokládáme za moravské pány, prvního dle statků, druhého dle rodiště. Král Jiří z Kunštatu a z Poděbrad narodil se v Búzově dne 24. dubna 1420, kdež otec jeho bydlel od 3—4 let a zvláště roku 1420, čtyři měsíce před narozením syna svého.

Umělecké a vědecké zprávy.

Význačné památky na zámku Lysickém. Sbíraje po léta materiál na soupis historických a uměleckých památek na Boskovsku, nikdy jsem se neobmezoval literaturou tištěnou, nýbrž vždy soustavně ohledávám na místě všechny takové památky. V novém svazku „Vlastivědy Moravské", nedávno vydaném Tenorově „Kunštátském okrese", byly některé důležité památnosti vynechány při popise zámku v Lysicích, zajisté z důvodů vážných. Uznávám proto za vhodno, upozorniti v tomto časopise na některé umělecké, posud neznámé, ale zajímavé památky, už proto, že není každé chvíle přístupu ke sbírkám zámeckým. Uvádím jen památky vybrané, pro dějiny bývalé tvrze a pozdějšího zámku v Lysicích důležité, jež jsem zjistil po ohni, který nedávno zničil na dobro divadlo zámecké a ohrožoval celé prvé patro s cennými sbírkami tam snesenými.

Rod pánů z Kunštátu, v dějinách proslulý, rozštěpil se na několik větví, z nichž jedna se psala po Lysicích, též i po hradě Rychvaldě; pouhou asi odnoží pánů Kunštátských byl rytířský rod z Drnovic, užívající s nimi stejného znaku. Lysice, Rychvald i Drnovice jsou zcela blízko sebe, a o všech třech původních sídlech, t. o Lysicích jakožto někdejší tvrzi, o bývalém hrádku Rychvaldě, též o Drnovské vodní tvrzi zachovalo se podnes památek jen nemnoho, a jest téměř jisto, že i skrovné ty zůstatky za dalších let zmizí bez stopy a budou zapomenuty. K popisu památek na zámku v Lysicích připojuji aspoň stručnou zmínku též o hradišti Rychvaldském a o tvrzi v Drnovicích.

Rychvald leží u vsi Ščechova půl hodiny cesty severozápadně Lysic. Marně by se kdo ptal lidí Ščechovských na hrad stejného jména, tak jmenují nyní jen jednu trať polní. Poslední dobou stížen k hradišti přístup, jelikož jest uzavřeno ozubeným plotem. Hrad Rychvald jmenuje se v deskách zemských za stol. XIV. a

býval rozměru sice skrovného, ale půdorysu nad jiné poučného. Zbytky silného zdiva svědčí o bývalé jeho pevnosti umělé, z části byl chráněn přírodou. Vidno, že byl postaven na táhlém úzkém ostroze, tak že bylo třeba překopati ostroh, souvisící s rovinou, aby hrad zůstal osamocen. S pevninou byl spojen zdvihacím mostem, vedoucím přes hluboký příkop. Na přední části hradiště bylo místo na věžovité stavení nebo baštu nad branou; po druhém mostě přes podobný příkop se přicházelo k vlastnímu tvrzišti, důkladně opevněnému. Z hradu však zbyly dnes pouze dvě homole, oddělené od sebe příkopy a spadající příkře do údolí, něco tvrdého zdiva se zbytky sklepení.

Drnovská vodní tvrz, kolébka proslaveného skladatele Knihy Drnovské, zmizela již téměř, jsouc změněna na nepoznání. Ještě za mých mladých let měla podobu věžovitého stavení s podsebitím, jehož se užívalo za špýchar. Před málo lety (r. 1884) odbouráno svrchní zdivo, tvrz snížena a přeměněna na obyčejný dům, při němž ponechán nepatrný zbytek staré věže.

Třetí ze sedlišť, bývalá tvrz v Lysicích, proměnila podobu svou za pohodlný zámek, upravený přepychově na dnešní hrdé sídlo hraběcí rodiny Dubských z Třebomyslic. Ještě r. 1584 připomíná se tam tvrz, ale za století následujícího jmenuje se již zámek. Z někdejší tvrze zachovalo se dosud jen pravé křídlo zámecké, zdiva hmotného a od ostatního stavení zámeckého zcela odlišného, a zbytky příkopu.

O podobě bývalé tvrze nedochovalo se zpráv. Zvýšenou pozornost třeba za to věnovati řídkým památkám, které zůstaly na zámku z dob minulých, nikoliv proto, že historické údaje o tvrzi jsou skoupy, ale že v novějších pracích o zámku Lysickém byly pominuty mlčením.

Kdy v Lysicích založena tvrz, není známo. První se psal po Lysicích r. 1308 Heralt z rodu Kunštátského. Syn jeho Kuna, jenž zdědil zboží Lysické, stal se zakladatelem větve kunštátsko-lysické, která se též brzy počala psáti, jak svrchu vzpomenuto, po hradě Rychvaldě. Z hradu tohoto pocházejí těžké dvéře, plechem a železnými pásy pobité. Dle německé tabulky na nich nalezeny byly ve zříceninách hradních r. 1735 a dány do palírny lysické. Přítomnou dobou umístěny jsou v přízemí zámecké budovy.

R. 1584 prodali tvrz Purkart a Bernart z Kácova se vším příslušenstvím Jindřichovi Březnickému z Náchoda na Tulešicích, který ji koupil synovi svému Hronovi. V zámecké kapli gotické, s konce XVI. století, vidíme dosud na kamenných dveřejích u sakristie tesaný znak Hronův (silný relief) s počátečními literami HZN a vedle něho (jenom konturovaný) štítek se znakem Drnovským (nesprávně 3 břevna přes celý štít) a s písmenami DDZ(D), to jest Dorota Drnovská z Drnovic (manželka Hronova). O předkovi a soujmenovci tohoto Hrona z Náchoda poznamenal Dalimil: „Hron by najmúdřejšiem nazván, proto jemu černý lev na zlatém ščítě řieškým králem dán“. Uvádím to na pamět, že Hron z Náchoda pocházel z větve Načeraticův a nikoli Hronovicův. Týž znak polychromovaný, t. černý lev ve zlatém poli, a jiný znak s černým lvem na třech (nyní bílých) vrších v poli červeném, oba pod korunami „zdědými“, zazděny jsou nade dveřmi v přízemku zámeckém.

V nejstarším křídle, zůstatku bývalé tvrze, nad portálkem zazděn dovedně v kameni tesaný ještě jiný znak Hronův s bohatými přikryvadly na renaissanční kartuši, pod ním pak tento nápis:

HRON · Z NACHODA · A NA LYS
ICZICH : LETHA · PANIE · 1 · 5 · 8 · 9 ·

Ježto Hron zemřel bezdětek, připadlo panství příbuznému jeho, Jindřichovi hraběti z Náchoda a z Lichtenburka. Týž pocházel z rodu Hronovicův a zemřel roku 1634; jediný syn Ferdinand Leopold byl posledním jeho potomkem mužským. Připomíná to kamenný znak, kdysi umístěný nad vchodem a nyní zazděný v logii u saletu. Čtvrcený znak jeho ukazuje střídavě ostrev a lva, jak ve svrchních tak spodních čtvrtech a jakožto zvláštnost střední štítek pouze s původním rodinným znamením klenotním, t. s kaprem pánů z Lichtenburka na polštáři a v zadu s paví kytkou. Po stranách jako strážcové drží znak předními tlapami 2 korunovaní čeští lvové. Nad znakem i vespod jsou barokní kartuše s nápisy vhloubenými. Na horní poznamenáno:

VIVIT POST FVNERA VIRTVS
SPES MEA CHRISTVS EST IVCVNDI ACTI LABORES
FAC EAQVAE : MORIENS FACTA : FVISSE VELIS.

Pod znakem pak tento záznam:

FERDINAND LEOPOLD S: RZIMSKE RZISSE HRA
BIE Z NACHODA A LICHTEMBVRKV, SWOBODNI PAN W
COLLVMBVRKV, DIEDICZNY PAN NA LISICYCH, BISTRZICZY,
GIMRAMOWIE, HRADISKV, WALCZI, HOSTIMIE, BOSKOWSSTEI
NIE, TVLESSICICH, BOROTICZYCH, LECHWICZYCH, A HRADIE MIRO
-SLAWI, G. M. C: RZIM. VHER. A CZESKE. KRALE RADA, SKVTEC
-NI KOMORNIK, AG: M: KRALE SAVDCE ZEMSKI WMARG. MORAW,
LETHA PANIE 1650 POCZITAGICZ.

Nedaleko znaku šetrná ruka umístila z piety rodinnou památku, starý náhrobník se znakem a jménem předka nynější hraběcí rodiny Dubských z Třebomyslic. Náhrobek jest po posledním požáru znečištěn, a, jelikož se po něm chodilo dlouho, má legendu těžko čtitelnou.

Náhrobek jest 1·26 m vysoký a 0·84 m široký (bez ovruby po stranách) a má ve svrchní části pěkně tesaný znak Dubských z Třebomyslic, t. j. dva buvolí rohy (zlaté) se šesti ručkami lidskými až po zápěstí (barvy přirozené v poli modrém), což se opakuje na přílbici jako klenot. Na lysickém náhrobku z obou stran přílby úměrně jsou rozdělena bohatá přikryvadla. Kartušové oramované pole má vespod nápis:

LETA PANE 1606 W PONDELY · PO
STREDOPOSTI GENZ GEST DEN 6 BRE
ZNA DOKONAL · ZIWOT SWUG° STASTNE
POBOZNE VROZENY A STATECNY RYTIRZ PA
N JAROSLAW STARSSY DVBSKY Z TREBOMYSLIC ·
A NA WYCAPECH · WYPLNIW ZIWOTA SWEHO
NA SWETE 80 LET A .... DNI GEHOZ DVSSE W
RUKAU · BOZICH ZUSTAWATI .... O RACZ
TWE W TOMTO MISTE ODPOCIW .... OCEK
AWAGE W DEN POSLEDNI WESELEHO
Z MRTWYCH WZKRISENI.

Výčapy ve znojemském kraji (na Moravě) patřily Dubským z Třebomyslic za let 1590—1669; odtud přenesen náhrobek, jak svrchu dotčeno, do Lysic. Ve vsi Třebomyslicích u Horažďovic v Čechách stála rodná tvrz Dubských (Aug. Sedláček, „Hrady

a zámky české“, díl 11., str. 216.), odtud se vyprodali za věku XV. a usedli na Moravě. Nynější hrabata Dubští z Třebomyslic mají v čele rodokmene Beneše, který koupiv od Prachatických část hradu Dubu, první počal se psáti Dubský. S manželkou svou Annou Planknarovou z Kynšperka měl mimo Jaroslava ještě 3 syny a 1 dceru. (M. Kolář, Slovník Naučný, str. 102.)

Teprve r. 1807, když umřel Emanuel Piati rytíř z Drnovic, dostaly se Lysice sňatkem dcery jeho Antonie s Františkem svobodným pánem Dubským z Třebomyslic (1756—1812) do majetku nynější hraběcí rodiny. Do stavu panského byli povýšeni r. 1612, a František stal se hrabětem r. 1810. *Frant. Lipka.*

Tři listy moravských spisovatelův. (Z archivu Umělecké Besedy v Praze.)

1. Fr. C. Kampelík zasílá Umělecké Besedě v Praze své knihy a žádá, aby členové Besedy v zájmu národním se starali o mohutnější vzájemnost československou; doporučuje plné tvary moravské.

Slavná umělecká jednoto!

Dostalem od Vás tištěné vyzvánie, vstupuju k Vám uctivě co přispěvajecí úd. Nemaja peněz aniž důchodův stálých v bídě vzrůstajecí po venku, posílám svůj příspěvek u věcech jiného druhu. Myslím, že snad přece k nějakéj potřebě jsou, a že je snad mezi mohovitější odbudete.

Jsou to knížky o Germanisaci naší řeči, kterou sami poněmčujeme. Ostatně pojednává naši životnou otázku velmi zřetelně. Pakli že někdo v novém večerním listě „Svoboda“ o tom klep, ničeho nečta, na Francouský národ poukazuja, že by toho kamenoval, kdo by ve Franštině novotařil! Co je tím porovnániem kulhavým řečeno? Nic! Mluv, co by Tě ctilo. Francouský národ je faktičně sestředěný, jeho literatura má nejméně 40,000.000 lidí za základ. Je cos takového u nás? My u nás píšeme „Český národ“! Ale optajme se, kde je ten Český národ? a to důležitá otázka. My jsme faktičně drobty, rozervaniny. Čech má svůj kostelíček, Moravan pravda do něho také chodí, Slovák má svou kapličku, Slezáka brzo Němec, brzo Polák do své kapličky strhuje, je chuďas zmámený a napolo již ve chrámě německém.

Čechoslované, čechoslovanský, čechoslovenský jest u nás pouhá frása či frasis nebo po němčině frase, neboť

u nás vše po němčině přistřihujeme. Ba v pravdě řečeno, vyznamné jméno Čechoslovan je u nás prázný zvuk, jméno bez věci. Slovem my jsme dosud rozervaniny, páni u slavnej vládý jsou tomu rádi, že se to Němectvu tak pěkně již 1000 let daří.

A my v rozervanosti tej chceme si dostati do přístavu osvěty, blahobytu? Nepostavíme-li skutečně chrám Čechoslovanů, marně si namaháme, až konečně umdlíme. Obětavé ochotnictvo trvá jen dobu. Na Europě se přibuzní národkové sestředujou chystajíce se k budoucí katastrofě, a my u nás si hrajeme s Koniašovstvím, obětujeme národky literkám z germanisace pošlým — my hejčkáme jesuitské Koniašovstvie a z germanisace pošlou rozervaninu. A to máte ono vychválené státnictvie české, a když někdo doň ťuká, aby se více a dále rozhledlo, tu Křičičech hlásá: ten hoví osobním libustkám. Za takové osobní libustky pěkně děkuju, když materialně a duševně užírají. To by snad přece důkladnějšího povšimnutia zasluhovalo, co za těmi libustkami trčí. Potom praveno: co osobní líbustka chce, má celý sbor, nebo akademie skutečniti. Co tím u nás řečeno? Snad ňáká nová pravda? — Jak ale, když sbor pro sesílenie národa ničeho nedělá, vše na podmínku staví až bude 100.000 zl. pohromadě; národek zase pozoruja nečinnosť jeho, zcela ochladnut a tisíce složiti váhá?

Staršie pokolenie učinilo, seč bylo, nyní je řada na mladším pokoleniu, pak-li něco řádného skutečně státnického chce. Já moje návrhy z národnosti a historičnosti vyňaté (neb jak jiný mluvkové tomu chcou, osobní libustky) naší mládeži, našému mlademu pokoleniu předložil.

Vy, pánové, Jste mladśie pokolenie, a ctihodný sbor, ujmite si naší důležitej národní věci; či myslíte, že by Čech špatně pochodil, kdyby moravštinou tlačil si k Slovensku a dále do rakouského Slovanstva? Myslíte, že by se Čecháčkovi ucho protrhlo, kdybyste psali každej věci, milujou, miluja (amans) milujouc, milujouce . . . ., učitel, učitela, spasitel, spasitela, mladenca atd. Germanisacia nám libozvučnost, sonornost pochroumala. Můj spis zřetelně o tom mluví. Pročež Vám to, pánové, uctivě předkládám, abyste u věci tej jednali, dokud ještě čas, aby skutečně ňákého sesílenia docíleno bylo.

Jsem s uctou

Vašnostem

oddaný

Kuklena, 25. srpna 1864. Dr. Kampelik.

2. Dominik Kynský — Janovi Nejedlému posílá svůj překlad Lessingových bajek, touží do novot rozbroje plodících a do zlých poměrů literárních.

V Brně 12. září 1815.

Urozený pane rado!
Vysoce učený pane professore!

Ostejchal bych se sice touto nepatrnou maličkostí V. M. obtížným býti, kdybych tím jist nebyl, že i maličkostí se Vám zavděčím, jestliže duch rozmilé a starožitné češtiny z ní zavívá. Tou toliko zásluhou chtěl jsem se Vám, následovníkům a posluchačům Vašim, jestliže se jim Vaším přičiněním do rukou dostane, zalíbiti. Nejsem velkým milovníkem nepotřebných, roztržitost mezi hrstkou Čecháčků působících a někdy i nezákladných novot, nevražím ale docela na to, když se obzvláštně zde na Moravě nějaký spisovníček svou knížkou vytasí, v níž jiného pravidla se domáhati nelze, než že žádným pravidlem se její táta nespravoval. Což z té matenice naposledy vzejde?

O, kýž zase jednou svazeček Gessnerových spisů, aneb čím Vás Vaše výtečná a jindy tak štědrá Musa nadělí, starých Čechů potěši a v lásce k své řeči posilní.

Displicet, pravím s Ovenem, insipiens
novitas, delira vetustas
non placet, est vero nil mihi, Paule, prius:
non ego sum veterum, non assecta, Paule, novorum:
Seu vetus est, verum diligo, sive novum.

Čehož se Vy, Váš p. bratr, P. Puchmayer jest držeti budete, bude pravidlem snad všechněm. Snad ale Vás v pokračování v Gessnerových spisích rovně to zaráží, co mne ve vydání Horáce — totiž při práci ještě škodování.

Buď to vlasti žalováno! Zatím nenechme uhasnouti toho ohně, který již mnohé krajany zahřívá. — Dii meliora dabunt.

Poroučeje se do Vaší náklonnosti zůstávám se vší šetrnosti
V. Uroz.

nejponíženější sluha
Dominik Kynský,
prof.

3. A. V. Šembera doporučuje mladého medika. Kampelík má v úmyslu studovati lékařství. Š. chce pracovati o mapě pro Šafaříka; žádá za rozšíření zprávy o historii Boskovské a za mínění o spisech Baumgartnerových.

Příteli!

Lístkem tímto opakuji svou žádost, byste doručitele jeho, p. Ševčíka, nastupujícího posluchače lékařství, pod svou ochranu dobrotivě vzal, a pokud-li možná, panu Preslovi v přízeň poroučel. Chemie nám v krátkosti přednesená tak působila na Kampelíka, že mermomocí medicinu slyšeti mínil a snad posud s tou myšlenkou obchází. Daleký však vytknul by sobě cíl, kdyby nyní teprve tomuto studiu oddati se měl.

Strany mappy pro p. Šafaříka řečeno mi od Oherala, že snad Uherek tu práci na sebe vezme neb vzal. Kdybych však viděl, že mu s tím není opravdu, vezmu to na sebe a vrátiv se z Čech (kam as za týden na 4 neděle odjeti obmýšlím) k zhotovení jejímu přikročím.

Toužíme velice po zprávě, jak jste se do Prahy dostal, neb proměnlivé povětří muselo Vám cestu z Brna nemálo obtížiti.

Mějte na paměti ohlášení historie Bozkovické.

2500 lístků poslal jsem po Isakovi, dle pohodlí jeho, na p. Presla. Také jsem strany toho psal Braunerovi; tedy učiňte to, koho méně nesnáze to stojí. Víte můj úmysl, pozlobiti trochu čtoucí německé noviny netopýry.

Pište nám brzy své mínění konečné o spisech Baumgartnerových a dejte mi instrukci, jest-li to u Rohrera vycházeti bude. Ať pak si pro nějaké „můžou" Pražani na Vás okazujou.

Zůstaňte při síle, jaká Vás oživovala za přebývání Vašeho v Brně.

Oheral, Kampelík a Bříza Vás srdečně pozdravujou.

Váš upřímný přítel

A. V. Šembera.

V Brně, dne 20. září 1836.

Dr. Jar. Šťastný.

Moravské památky sněmovní a soudní v jižním Štyrsku. P. Dr. Pavel Vychodil upozornil mne na zprávu frintanisty P. Tom. Hudce z Plevny, malého zámečku u Cejle v jižním Štyrsku. Zámeček náleží baronce Beckové. V tamější knihovně

našel P. Tom. Hudec 29 českých foliantů rukopisných, z nich některé větší 1000 str. Náležely kdysi známému pánovi moravskému Jiřímu Humpoleckému z Rybenska, který byl počátkem století 17. místodržícím nejvyššího písařství moravského. Rukopisy obsahují: a) 15 foliantů půhonův a nálezů soudu olomouckého a brněnského asi z doby 1490—1610; b) Sněmovní památky z téže asi doby; c) 2 folianty kopiáře listů p. Jiřího Humpoleckého; d) Knihu Tovačovskou. Památky tyto jsou překrásně opsány a stkvostně svázány. P. Hudec se domýšlí, že knihy tyto se dostaly po bitvě bělohorské do cizích rukou a s baronem Beckem zabloudily na konec do toho zapadlého kouta štyrského.

Není pochybnosti, že zde běží o velmi důležitý nález sněmovních a soudních památek moravských. Ač lze předpokládati, že v originálech zdejších v zemském archivě moravském zachován jest obsah kalligrafických foliantů plevenských, přece jest povinností země moravské, aby učinila pokus, bylo-li by lze darem nebo koupí získati ony rukopisy již proto, že byly kdysi majetkem význačného šlechtice moravského Jana Jiřího Humpoleckého Osovce z Rybenska. P. Hudec míní, že by to bylo možno. Baronka Becková nedělala by prý valných potíží.

Upozorňujeme sl. zemský výbor mor., aby se vynasnažil získati památky tyto zemskému archivu moravskému.

Kameníček.

Literatura.

Povšechné české dějiny právní. Druhé doplněné vydání dle Ottova Slovníku Naučného. Napsal JUDr. Jaromír Čelakovský, professor českých dějin právních na universitě pražské. Stran 214 a četné Přílohy. Dílo vychází v sešitech po 90 h. V Praze u Bursíka a Kohouta.

Když professor Jaromír Čelakovský vydal stručné právní dějiny české v Ottově Slovníku Naučném, bylo litováno všeobecně, že nemáme podobného díla obšírnějšího. To bylo zajisté důvodem, že autor se odhodlal k vydání rozšířenému a doplněnému. Rozvrh práce jest týž, jako dříve. Po úvodě, v němž pojednáno o významě právních dějin českých, o literatuře a rozvrhu látky, promlouvá spisovatel zevrubně o dějinách pramenů právnických i historických za doby staré a střední, o pramenech zemského práva,

o právních knihách zemských, o zemských zřízeních českých, o nařízeních vládních, o právě církevním, manském, městském, vesnickém, o urbářích, o řádech vrchnostenských, o registrech a formulářích, o letopisech a kronikách, jak domácích tak cizích. Doba novější, za které jeví se snaha po právní jednotě proti rázu partikularistickému dob předešlých, rozdělena jest na kapitoly, jednající o proměnách v zemském právě, o pramenech, o kvalifikaci hlavních odborů právních, o právech zvláštních, jako o církevním, manském, městském a selském.

Třetí oddíl zabírají dějiny ústavní, rozdělené opět na troje období: starší, střední a nové. Jednotlivé kapitoly opakují se i zde téměř v témž pořádku a znění: území, moc zeměpanská (královská), poměr k říši, úřednictvo dvora knížecího (nejvyšší úřady a soudy), rada knížecí a sněm, zřízení hradské (krajské), místní (městské, vesnické), konečně kapitoly o obyvatelstvě všech stavův a zaměstnání.

V Přílohách vyšla dosud velmi obsažná pojednání, vlastně speciální studie o deskách v zemích českých (v Čechách, na Moravě a ve Slezsku), o dějinách českého práva horního, o ústavních dějinách města Cheba a krajiny chebské (territorium egerense), o soudě komorním za krále Vladislava II. a j., které s části uveřejněny byly již dříve. Za poslední doby oddal se Čelakovský podrobnému studiu o vzniku měst a městského zřízení v zemích českých na základě pramenů nejčelnějších literatur evropských a dospívá k výsledkům novým, často překvapujícím. I tyto práce a studie jsou nebo budou podstatným doplňkem Povšechných právních dějin českých.

Podal jsem úmyslně názvy jednotlivých kapitol a statí práce Čelakovského, abych naznačil bohatství obsahové a poučil veřejnost o nynějších jeho studiích, které svou důkladností, podrobností a novotou budou základem a východiskem příštím badatelům. Obralť si Čelakovský za životní úkol české dějiny právní, pracoval o nich již po celá desítiletí s pílí téměř mravenčí a prokázal vynikající schopnosti své v tomto oboru řadou podrobných studií i velikými publikacemi pramennými. Jeho Povšechné dějiny právní jsou nejen výbornou příručkou pro studium, nýbrž výslednicí veškerého badání v oboru tom, výslednicí, podanou velmi stručně a zhuštěně, ale jasně a přehledně. Čelakovský mluví ku čtenáři ve větách krátkých a přesných jako

důkladný znalec, který nezakrývá nedostatkův obsahových nabubřelou formou. Některé otázky jsou v dějinách jeho pouze navrženy nejstručněji, jiných dotčeno často jedinou větou nebo slovem, o některých podřízenějších není zmínky vůbec. Moravské poměry bere na úvahu za každé příležitosti, ač nepodává tolik, kolik by zasluhoval právní vývoj země této. Jest to vysvětlitelno, jelikož vývoj zřízení moravského bral se dosti často, ba dost pravidelně vlastními cestami, a na celá období není u nás dosud ani pramenného podkladu ani prací speciálních. To bude teprve úkolem právních historiků příští české university moravské. Ale i za daných poměrů bylo by snad bývalo záhodno vytknouti na př. na str. 59., kde se mluví o údělech členů rodu panovnického, význam údělných knížectví moravských. Na str. 104. bylo by bývalo dobře dodati, že stavové moravští za holdování skládali panovníkům jen slib poslušnosti, nikoli přísahu. Teprv Obnovené zřízení zemské učinilo v tom změnu. Na str. 106. byl by býval případný dodatek, že na Moravě za 15. a 16. století byla moc královská stavy mnohem více obmezena než v Čechách. Na str. 126. po slovech „avšak Moravanům r. 1527 slíbil“ dlužno připojiti „na žádost jejich“. Na str. 141. mohla býti učiněna zmínka o dlouhém vyjednávání stavů zemí českých o společnou defensi. Také by nebyla škodila poznámka na str. 147., že krajští hejtmané moravští byli jmenováni zemskými sněmy. Nejsou to výtky záslužné a výborné práci Čelakovského již proto, že psal o českých dějinách právních, tedy vlastně že nemusel vůbec míti zřetel na Moravu. Chtěl jsem pouze těmi poznámkami ukázati, že Morava má v těchto a podobných otázkách své zvláštnosti.

Naopak zase Čelakovský velmi dobře poznamenává na str. 65., že „titul německého císaře jest výmyslem novějších spisovatelův a ovšem útvarem nové doby“, a na str. 163. pokládá právem za nesprávné mínění Verunského, pronesené a hájené v jeho dějinách Karla IV., jako by stavové panský a vládycký byli vznikli teprve za 14. století.

Nemyslím, že Jaromír Čelakovský řekl tímto dílem poslední slovo o právních dějinách českých; jestiť dnes u nás povolán hlavně on, aby vysvětlil a zpracoval soustavně právní a veřejný život v zemích českých. V práci té bude mu podporou také několik zdatných žákův jeho. Čelakovský jako právní historik jest

nám sympathický mimo vytčené již přednosti také tím, že všecky práce jeho mají v sobě zvláštní teplo vlastenecké, které působí na čtenáře velmi příznivě.

Kameníček.

Kronika Zbraslavská. Překlad Jana V. Nováka. Úvodem a poznámkami provází Václav Novotný. (Svazek II. Sbírky kronik a letopisů českých v překladech vydávané z nadání Palackého péčí „Spolku historického v Praze“ redakcí Václava Novotného). V Praze 1905. Úvod má VII—LXXII stran, překlad 1—615, dodatky a rejstřík 616—663.

Dva dobře a plně povolaní pracovníci se spojili vzájemně, aby vydali po česku proslulou „Kroniku Zbraslavskou“ (Chronicon Aulae Regiae). V obšírném a výstižném „Úvodě“ redaktor „Sbírky kronik a letopisů“ líčí život a práci skladatelů „Kroniky“; data životopisná jsou tu shrnuta dosud nejúplněji a nejpřesněji. Ostatní části podávají přehled dosavadního badání. Při tom zvláště upozorňuje dr. Novotný na veškery nové podrobnosti a důrazně vyvrací některé názory mylné. V tom tkví opravdová zásluha redaktorova, že podal všeobecně přístupnou revisi dosavadních badání. Opravuje hlavně názory, tvrzení a domněnky Bachmannovy, Emlerovy, Loserthovy, Seibtovy a j. „Annales Aulae Regiae“, n e p s a n é na Zbraslavi, důvodně nejsou pojaty do vydání. Naznačiv Novotný, že počátky dějepisné činnosti na Zbraslavi nepočaly se hned, přechází na životní líčení opata O t y (str. XI. a XII.), jenž počal psáti kroniku (51 hlav), pak líčí život a činnost Petra Žitavského (str. XIII.—XXXIII.), jenž (stal se opatem r. 1316) dílo Otou založené povznesl na dílo velikého významu v naší literatuře historické. Po nárysech biografických vylíčeny vznik, složení a význam „Kroniky“. Ota počal pracovati teprve po smrti krále Václava II., zakladatele kláštera Zbraslavského, a chtěl psáti jen život Václavův, vlastně legendu o Václavovi. Ota jest vypravovatelem svědomitým i spolehlivým a užívá za práce listin i jiných kronik. Petr rozšířil programm práce Otovy a měnil částečně dílo Otovo, doplnil a rozhojnil dle jiných pramenů, pojav do něho také jiná svá skládání starší. Zevrubně jest podán vznik jednotlivých částí „Kroniky“. Výsledek badání o I. knize (130 hlav) práce Petrovy shrnuje Novotný slovy (na str. LIX.): „Petr ujal se práce po svém předchůdci po smrti jeho v březnu 1314 a pilnou (třeba později přerušovanou) prací dovedl první

knihu své kroniky ukončiti již v první polovici r. 1317. Jeho práce zejména od r. 1309 má ráz memoirů, v prvních partiích arci později psaných. Že měl při tom nějaké své starší výpisky, jest arci možno, ale existence jich nelze v této partii dokázati, jako také (mimo líčení korunovace a verše o řádech) žádná z partií jeho díla (byly-li které dříve napsány) nepřešla do jeho kroniky v někdejší podobě, nýbrž celé dílo vzniklo postupně v době naznačené, takže vždy doba složení oddílu následujícího jest zadní hranicí pro dokončení oddílu předcházejícího. Tak životopis Václava II. (který, jak víme, před červnem 1314 nemohl býti psán a před 7. červnem 1316 musil býti hotov) zajisté dokončen před říjnem 1314 nebo nejpozději před červnem 1315, když vznikl již traktát o Janovi". Kapitoly knihy II. (34 hlav) a III. (15 hlav) vznikly zároveň. Na str. LXV. dí tu Novotný: „Kronika Zbraslavská od doby, kdy autor dospěl k líčení doby vlastní, psána jest skoro současně, buď hned s událostmi nebo málo později v souvislejších partiích, kdy bylo lze o věci již pronésti soud. Některé partie napsány jsou téměř současně do kroniky, jiné přešly asi na základě poznámek, které si Petr hned po seznání událostí byl učinil". Cena „Kroniky" jest značná; neboť Petr měl opravdový úmysl svědomitě pověděti pravdu (praví ť v předmluvě: „Neboť nyní především usiluji o to, abych dovedl sepsati dějiny pravdy"), o čemž svědčí také listiny a jiné doklady. Dále promluveno v „Úvodě" o pramenech „Kroniky" Petrovy, o smýšlení (Petr jest mužem ušlechtilým, vlasteneckým a rozšafným) a bystrém, kritickém soudě Petrově. Forma díla jest umělecká. Ota i Petr vplétají také verše vlastní do díla, jako jiní kronikáři tehdejší. Na str. LXX. praví Novotný o ceně „Kroniky": „A tak zůstává Kronika Zbraslavská dílem netoliko historicky důležitým, ale také literárně cenným, dílem, které jest krásným dokladem ideálního snažení prvních dob kláštera Zbraslavského a které se směle stavěti může na roveň (a namnoze i do popředí) souvěké tvorby historické". Na konci jsou připomenuta dosavadní vydání Kron. Zbr. „Úvod" i četné poznámky ku překladu jsou zřejmým dokladem poctivé i namáhavé práce redaktora „Sbírky".

Překlad Novákův (první úplný překlad Kron. Zbr. z latiny na češtinu) jest pořízen dle vydání Emlerova ve „Font. Rer. Bohem." (IV., 1884). Hexametry Otovy a Petrovy překládá

Novák prosaicky, aby byly srozumitelny docela. Na lepší orientaci u překladu jsou po straně přidány roky; roky nejisté s otazníkem; někde není označení vůbec. Překlad má 615 stran. Na konci jest seznam oprav a dodatků k vydání Emlerovu (str. 616—621), „Různočtení rukopisu Vatikánského II. knihy Kroniky Zbrasl.“ (str. 622—631), podal H. Kollmann, rejstřík jmen a věcí str. 632—661) a omyly (str. 662—663).

Překlad, podaný výborným znalcem jazyka latinského, jest přesný a pečlivý, ale sem tam přece dýše latinou, hlavně ve slovosledě; na př. „hrubou zajisté nejprvé kameníkům zkušeným a stavitelům podávají látku“; „kteří v mé byly době“; „četnými ponuknut jsa pobídkami“; „proto velmi skrovně jeho a otce jeho, pana Otakara, napřed vylíče činy“; „veškerého paláce a stanu královského ochoz a okolek obložen byl“. Velmi časté psaní slovesa přísudkového na konci vět, jakož i mnoho přechodníků nelahodí dobré češtině.

Vzdávajíce zaslouženou chválu bystrému a kritickému „Úvodu“ i pilnému i namáhavému překladu, chceme šetrně připomenouti jen některých nedopatření, na př. úsilovný (správně usilovný), líčidlo (správně ličidlo), lákadlo (lakadlo), Markéta (Marketa), kajicnost a kajicník (kajícnost a kajícník), závidějíce (závidíce), jedině (jediné), váhou (vahou), královati (kralovati), pohostění (pohoštění), vladyka (vládyka), nepostrádatelný (nepostradatelný), pláči (1. os. sing., správně plači), stisňuje (stěsňuje), oklesťovatel (oklešťovatel), pošpíněna (pošpiněna), stojme (nyní píšeme vesměs: stůjme), opáčný (opačný), střmen (střemen), s práporem (s praporem), vměsovati (vměšovati), stavějí se proti papeži (staví se), šlépěji (šlepějí), nedostížný (nedostižný), rozsévač (rozsevač), mláďátka (mlaďátka), umývadlo (umyvadlo), po vsích (po vsech), věrohodný (hodnověrný) a j. Našli jsme také několik latinismův a germanismův; na př. ku prospěchu (správně na prospěch), pokrmy vhodné pro zvířata (vhodné zvířatům), jednání provedeno (vykonáno), skrze pana Ottu (Otou), na hranici zemské (na hranicích zemských), od meče jeho zahynuli (mečem), úrodná na syny (úrodná syny), nadrozhodčí (vrchní rozhodčí), pracovati na chrámě (o chrámě), bohatý na mír (mírem), dočkati to (toho), držeti v paměti (chovati, míti) a j. Nepěkně zní: šťastně vyváznuvši (správně vyvázlý), z mezí vykročivší (vykročilý). Zbytečně

jsou psána veliká písmena; na př. při hranicích Bavorských, šlechtici Rakouští, tvrze Moravské, strana Korutanská a j.

Obyčejně píšeme Špýr (nikoli Špír), Furlanci (n. Friaulští), Měšek (n. Mešek), Schwyz (n. Schwitz na str. 404.; F. R. B. IV. 227. „Sweycz“), Lokietek nebo Lokýtek (n. Lokytek), Würtemberk (n. Würtenberk), Durynk (n. Durink), Gryfina (n. Grifina), Adolf Nasavský (n. Nassavský), Stínava (n. Stinava), cisterciácký nebo cisterský (n. cisterciensky); Navarra není jméno města v sev. Italii, ale krajiny španělské (město [a toho vzpomíná Kr. Zbr.] v Italii slove Novara (ovšem F. R. B. IV. 307. „Nauarria“); v poznámce na str. 17. čteme správně, že Mačva jest srbská a patřila k Uhrám (ovšem tehdy), ale v rejstříku na konci jest psáno mylně: Mačva, krajina v Polsku; Siena (n. Sienna), heský (n. hessenský); Holíč (n. Holič). Ve skloňování a psaní jmen, jmenovitě měst a krajin cizích není všude důslednosti a sjednocenosti. Čteme Weissenburg a hned Štrassburk, čteme Oettingen, Lauingen, ale hned zase Nördlingy a Slusingy, Burgau, Hagenau, ale hned zas Jindř. z Hagenova, Nassavský a hned zas Pasov; čteme z Wartmberka, z Wisnberka, ve Švarcwaldě, Landškroun, z Landštejna, Gutenštejn, Parkštejn, Salcpurský, ale hned zase: Botenstein, Würzburský, Eppenstein; čteme k Esslingám (správně -ům), Ludvík z Oetting, hned zas z Ottink i z Oettingen, ačkoli osoba jest táž. Jinde čteme bez sklonění: v Sachsenhausen, v Saarbrücken (v rejstříku na str. 354. Sarbrücken), proti Bingen, oblehl Burgau; čteme hr. z Recu (správně z Rece). Na str. 461. čteme: Fersejští, ale v rejstříku nesprávně: Fariseové, sousedé Palestiny. Proč se nevysvětluje, že Acharon = Akka, Akkon? Nezamlouvá se nám také psaní: narozen v Roccasicca (správně v Roccasicce), svatého Bernarda synové v Auxerre (synové sv. Bernarda v Auxerru). Památka sv. Rufa jest dne 27. srpna, nikoli 26.; bitva, v níž padl král Přemysl II., byla před svátkem sv. Rufa, ovšem 26. srpna.

Tisk české Kroniky Zbraslavské jest pěkný a zřetelný.

Naše skromná upozornění, která nechtějí ani býti ani nejsou výtkami, neubírají praničeho ceně přeložené Kroniky Zbraslavské; nové vydání a překlad vzácného díla dvou znamenitých opatův zbraslavských jsou a zůstanou prací velikou, bedlivou a trvalou.

Vydavatel „Sbírky“ připsal vydání české Kroniky Zbraslavské znamenitému zpracovateli Kosmovy Kroniky Pražské, Václ. Vlad. Tomkovi. Bohužel, že slavný dějepisec tento nepřežil dlouho věnování z úcty vykonaného.

Těšíme se právem na další svazky „Sbírky kronik a letopisů českých v překladech“; jeť vydávání její v dobrých a spolehlivých rukou. *Fr. J. Rypáček.*

Poručenství nad sirotky v právu českém. Se zřetelem k právům římskému, německému a v Rakousích platnému. Napsal JUDr. Jan Kapras. Knihovny Sborníku věd právních a státních, řady právovědecké č. VII. V Praze u Bursíka a Kohouta, 1904. Stran 116. Cena K 2.

Dílko jest pokračováním studia právních dějin českých, které autor zahájil první prací svou, nadepsanou „K dějinám českého práva zástavního“ a vydanou obšírněji také jazykem německým. A jako v první práci, tak i nyní Kapras vynasnažuje se vyložiti thema své genetiky s patřičným zřením na právní vývoj hlavně v Římě a v Německu. Rozdělení látky jest velmi účelné a případné. Promlouvá se napřed o pojmě poručenství, potom o nezletilosti, o povolání k poručenství, o vedení poručenství, o zakončení jeho, o dozoru vrchnoporučenském a dospívá k názoru, že „vývoj poručenství u nás dál se sice obdobně jako v právu německém, avšak samostatně“. A dále: „Poručenství, založené na spolku, jest zjevem ryze českým, právě jako spolek sám.“

V každé stati vysvětlují se napřed obvyklosti v právě římském, německém a v zemích rakouských. Teprve potom obšírněji a podrobněji probírá se otázka dle zemského práva českého a moravského. Autor zakládá vývody své na četné literatuře a na pramenech vytištěných i rukopisných. Z předchůdců, kteří se zabývali podobným úkolem, dlužno jmenovati Kalouska, Brandla, Rubra, Kameníčka a částečně Tomaschka. Kapras užil jich ovšem hojně, ale — a to dlužno vytknouti zvláště — položil v práci větší váhu na rozbor právnický nežli spisovatelé právě vyjmenovaní, nevyjímajíc ani Rubra. Mimo to práce Kaprasova vyčerpává celé starší období právních dějin českých do Obnoveného zřízení zemského, které také jestě jest vzato na úvahu. Značnou předností práce Kaprasovy jest, že snaží se vysvětliti také poru-

čenské právo městské, na které se neodvážil ani Ruber, který sice věnoval mu zvláštní kapitolu, ale netajil se obtížemi ani nesnadností předmětu. Ovšem ani Kaprasovou prací není řečeno poslední slovo. Přece však jest potěšitelno, že objevují se u nás studie, které prohlubují jednotlivé otázky práva soukromého. Tam jest mnoho doháněti. Zvláště pak dlužno pečlivě míti na zřeteli, že právní zvyky české a moravské nelze narážeti na totéž brdo, naopak že téměř pravidelně objevují se v obou sesterských zemích zajímavé různosti a rozmanitosti, které sledovati až do posledních důsledků mělo by býti předním úkolem každého právního historika českého. Kaprasovy studie jsou zřejmým dokladem toho, a zásluha jeho zvyšuje se ještě i tím, že srovnává právní obvyklosti české a moravské s podobnými neb obdobnými zařízeními římskými, německými a rakouskými. Jest to práce velmi obtížná, ba svízelná, ale vděčná, poněvadž tímto postupem badatel podává důkaz o širokém rozhledě a o svých vědeckých schopnostech.

Doporučovalo by se velmi, aby v takových otázkách nezapomínalo se u nás ještě také na Uhry a na Polsko, neboť i v těchto zemích objevuje se v právní historii mnoho obdobného s institucemi našimi, jak již tuším prof. Kadlec snažil se dovoditi ve svém díle o Verböczyho Tripartitu a jak nejnověji ukazuje Przemysław Dąbkowski v práci své „o ležení“ v Polsku za středního věku. *x.*

Załoga w prawie polskiem średniowiecznem. Napsal Dr. Przemysław Dąbkowski. Archiwum naukowe. We Lwowie 1905. Stran 49.

Vymáhání dluhů ležáky jest zvykem za 14.—17. věku dosti rozšířeným. Objevuje se ve Francii, v Německu, v Čechách, v Polsku, v Rusku i jinde. Podstata jest táž: jest to druh exekuce, ale obměny ležení jsou velmi různé. Dąbkowski podjal se úkolu, vysvětliti podstatu ležení v právě polském, ale postřehl dobře, že práce speciální nemůže se vyhnouti zmínce o vývoji této instituce u národů jiných. V úvodě zabývá se posavadní literaturou. Z německých prací jmenuje Erhartovu, Stobbeovu, Friedländrovu a Lönningovu; u Francouzů psal o ležení jediné Ch. Le Fort, v literatuře české Brandl, Kameníček a Prasek, v polské J. H. S. Rzesiński. Každému ze jmenovaných autorů

věnuje Dąbkowski několik vět kritických, jež svědčí o naprosté nestrannosti a jemnosti.

Vlastní práci spisovatel si rozvrhl tak, že napřed jedná o historickém rozvoji této instituce, potom o průběhu se zvláštním zřetelem ke způsobu, času a místu, konečně o různých jiných zjevech při ležení vůbec a o ležení věřitelově zvláště.

Dąbkowski míní, že ležení vzniklo sloučením dvou složek: z práva k samovolné exekuci a z pojmu o rytířské cti. Věřitel má právo vyzvati dlužníka do ležení, ať jest to obsaženo ve smlouvě nebo není. Ležení připomíná se u různých národů za různých dob: ve Francii po prvé roku 1096, v Německu 1182, v Čechách 1307 a brzy potom také v Polsku. Ve Francii přestává již věkem 14., v Německu teprve koncem věku 18., v Čechách a na Moravě za polovice století 17. a v Polsku již za polovice století 15. V Polsku lze sledovati ležení jen po dobu 123 let, od r. 1331 do r. 1454 a vyskytuje se všehovšudy asi 40 případů, nejvíce ve Velkopolsku, mnohem méně v Malopolsku a nejméně ve východní Haliči. Dąbkovski soudí, že ležení se dostalo do Velkopolska z Německa, do Malopolska z Čech a z Moravy, tedy že nevzniklo samostatně. Bylo to i v Polsku zařízení po přednosti šlechtické, zrovna jako ve Francii, v Německu a v Čechách, ale v podrobnostech jeví se různé odchylky v jednotlivých zemích, které autor sleduje a srovnává bedlivě.

Studie Dąbkowského podobá se methodou i formou studiím Kaprasovým a náleží k nejcennějším, co posud bylo napsáno o ležení vůbec. Sám praví, že odhodlal se k práci, poněvadž jedinou studii Rzesińského pokládá za zastaralou. Opravdu se mu podařilo nalézti mnoho nového nebo zdůvodniti nedosti podepřené názory starší. Způsob vypravování jest velmi prostý a jasný. Neběží mu o krásné fráze, nýbrž o věc. Proto jsou také všecky úsudky jeho velmi střízlivé. *x.*

Papst Bonifacius IX. (1389—1404) und seine Beziehungen zur deutschen Kirche. Studien u. Darstellungen aus dem Gebiete der Geschichte. Napsal Max Jansen. Im Auftrage der Görres-Gesellschaft u. in Verbindung mit der Redaktion des Historischen Jahrbuches hrsg. von Herm. Grauert. Bd. III. H. 3. a 4. Freiburk i. B. 1904 (XI a 213 str.). Práce má za úkol vylíčiti pontifikát Bonifacia IX. (1389—1404). Rozpadá se na dvě části; první po-

jednává o politice papežově, a to nejprve o italské (o volbě jeho, o níž tu nalezneme poměrně málo, a o poměru k italským státům), na druhém místě o stycích jeho s oběma králi římskými, Václavem a Ruprechtem. O Václavovi vykládá jen do r. 1400, sesazení jeho uznává dle názoru německých historiků za platné. Na tomto místě má práce týž účel jako dvě pojednání nížepsaného[1]), uveřejněné skoro současně s ní.[2]) Výklad založen jest také jako u nížepsaného na „Deutsche Reichstagsakten“ Bde. II.—V. Ale spisovatel užil také register vatikánského archivu, ovšem mimo jedinou věc[3]) na líčení politiky královy významu jen podřízeného, ač nikoli bez významu pro dějiny české, nenalezneme tu nic nového. Zajímavo jest, že spisovatel dospěl k týmže výsledkům, k témuž nazírání na církevní politiku Václavovu jako nížepsaný. Rozdíl hlavní jest, že nezmiňuje se mimo malé výjimky o vlivě francouzském na krále římského aniž uvádí všechny význačné body politiky Francie v poměru k Bonifaciovi samému a k Italii. Následek toho jest, že nepodařilo se mu vyložiti správně všechny zjevy v politice Bonifaciově, na př. pokus papežův, aby Václava IV. přiměl brzy po nastoupení ke korunovační jízdě do Italie. Papež chtěl krále korunovací připoutati ku své straně, ale přílišnou povolnost papežovu ke všem přáním královým vysvětlíme si lépe, připomeneme-li současné plány francouzské na dobytí Italie. — Legaci kardinála Pilea popírá bez důkazu, kterou přesvědčivě — dle názoru nížepsaného — dokázal Kaufmann.[4]) Neznalost

---

[1]) Církevní politika Václava IV. (1378—1400) v programě gymnasia v Uher. Hradišti 1902—3 a Církevní politika Václava IV. (1400—1409) v Č. M. M. XXVIII. (1904) na str. 1—14, 164—186 i dodatek: Měl-li Bonifacius IX. účast na sesazení Václava IV. r. 1400? na str. 478—484.

[2]) Práce dokončena dle data předmluvy v prosinci 1903 a vyšla v první polovici r. 1904.

[3]) Reg. Lat. 79 fol. 33 a listina (1399 prosinec 13.) obsahuje toto: Ve válce s pány českými obsadil Václav hrad Landškroun, který náležel mense biskupství litomyšlského. Dle podmínek míru ujednaného slíbil Václav vydati hrad. Pana Jana z Mühlheima postavil za rukojmí. Král však nedostál slovu, proto Jan z Mühlheima dán biskupem litomyšlským do klatby. Proti tomu appellováno do Říma, a zřízen process při kurii. Papež však process potlačil, ale domlouval Václavovi, aby plnil své povinnosti. Z toho patrno, jak velice Bonifaciovi záleželo na přízni Václavově krátce ještě před sesazením jeho, čímž potvrzují se vývody nížepsaným podané.

[4]) Quellen u. Forschungen aus ital. Archiven u. Bibliotheken II. (1889), str. 285 a násl.

listin Pelzlova „Wenzel IV. Urk. II. a Palackého“ „Über Formelbücher II.“[1]) práci jistě škodí, jakož i neznalost dějin českých; neboť domácí poměry české zajisté nebyly bez vlivu na Václavovu politiku zahraniční. — Chybou jest mínění, že Václav dostal právo vybírati desátek na své tažení do Říma v celé říši německé bullou 23. ledna 1391. Bulla však přesně vytýká části říše — jmenuje dioecese —, v nichž bylo dovoleno králi desátek vybírati. Výklad o penězích, které vyzískány za milostivého léta, povoleného Praze na r. 1393, není také dosti jasný. Jinak práce podává skoro totéž, co pojednání nížepsaného.

Při výkladě o politice Ruprechtově postrádám lipskou dissertaci Kötschkovu o církevní politice Ruprechta Falckého od zvolení králova až do smrti jeho (1400—1410), práci velmi podrobnou.

V druhé části podává spisovatel výklad o hospodářství Bonifaciově za pontifikátu jeho, ovšem jen potud, pokud se týká říše německé a vlastně jen území, v němž se rozkládá dnes království bavorské. Jsou tu odstavce o reservacích, provisích a inkorporacích, o obsazování stolic biskupských a opatských, o komoře apoštolské a jejích stycích s Německem, respektive s Bavorskem, o odpustcích a o jubilaeu, které povoleno některým městům. Celá práce se končí charakteristikou pontifikatu Bonifacia IX. Na konec přidány jsou tři exkursy (Die Einziehung der dem Könige Ruprecht am 1. u. 2. Oktober 1403 von Bonifacius IX. bewilligten Zehnten, Die Käuflichkeit an der Kurie zur Zeit des Papstes B. IX., Interkalarfrüchte u. Annaten in ihrer Entwickelung an der Kurie bis zum Konstanzer Koncil) a dvě listiny: první o požadavku annatů na všechna beneficia, která mají výtěžek roční větší než 24 zlatých a kterých papež propůjčil podle práva reservátního, druhá menšího významu o inkorporaci opatství korvejského biskupství paderbornskému. Tato část práce podává mnoho nového, jelikož založena jest téměř úplně na pramenech z archivu vatikánského. Při podrobném způsobě zkoumání však vzbuzuje podiv, že spis. se pouští do výkladu nejjednodušších pojmů z práva církevního (reservace, provise, inkorporace atd.), kterýž

---

[1]) Sp. cituje sice na několika místech listiny z „Über Formelbücher,“ avšak jen tam, kde mají týž otisk DRT.

hodí se do učebnice, ale nikoli do speciální vědecké práce. Rozsah knihy zvětšuje se zbytečně podrobnými výklady. *Dr. Ant. Polák.*

Národnostní změna v Hodoníně. Napsal Fr. A. Slavík. Zvl. otisk z Katalogu slovenské výstavy hodonské, 1905.

Článek Slavíkův jest sice malý rozsahem, ale velmi důležitý obsahem. Ukazuje na podvrženost jedné z nejdůležitějších starších listin hodonských. Jest to privilegium královny Konstancie, dané prý Hodonským r. 1228,[1]) jehož originál se nezachoval, nýbrž jen opis v konfirmaci markraběte Jana z r. 1350. Původní listina zmizela vůbec, tak že králi Václavovi IV. byl r. 1411 na konfirmaci předložen jen opis z r. 1350. V listině se mezi jiným praví: „Sciant presentes et posteri, quod cum villicum nostrum Petrum fures et latrones et alii malefici interfecissent in Godingen super regale civileque ius nostrum, convocavimus viros honestos Theutonicos et locavimus in civitate nostra tali iure, ut nulli dominio subditi essent, nec ulli servirent, nisi michi et filiis meis . . .“ Z této listiny dovozováno, že obyvatelstvo hodonské od počátku 13. století bylo německé, ač ve skutečnosti není obtížno dokázati, že Hodonín byl ještě počátkem století 19. městem českým, které nabylo nátěru německého zřízením severní dráhy Ferdinandovy a velikých podniků průmyslových, jež jsou v rukou dílem německých, dílem židovských.

Slavík rozmetal úplně historickou nepravdu o německém rázu města Hodonína; neboť se mu podařilo přesně dovoditi, že listina z r. 1228 jest padělána. Nemohl to dovozovati z formy její čili ze vnější úpravy, jelikož původní padělek se nezachoval, ale postačují k důkazu nemožnosti a nepravdy věcné, kterými se listina hemží. Z formálních vad, které lze zjistiti, třebať se nezachoval padělek v originále, vytýká Slavík zvláště neúplnost datování a nemožný způsob jmenování svědků na konci privilegia. Padělatel hodonského privilegia z r. 1228 měl proto za vzor listinu pozdější z r. 1239.

Slavík touto prací svou nejen obhájil známou pravdu, že Hodonín byl i jest dosud městem s většinou obyvatelstva českého, nýbrž učinil další krok na cestě za četnými padělky, jimiž jsou velmi bohaty první díly Cod. Dipl. Moraviae. *x.*

---

[1]) Listina čte se v Cod. dipl. Moraviae, II. str. 204, č. 189, vydáním Ant. Bočka, v Reg. Boh. et. Mor. I., č. 737, vydáním K. J. Erbena. Také ji uveřejnil Dr. G. Treixler v programě německé reálky hodonské r. 1898.

Nová díla.

Spisů M. Jana Husi vydal Václav Flajšhans II. část „Super IV Sententiarum. Sbírky pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. století č. 5. S podporou fondu, zřízeného při České akademii. V Praze u Vilímka, 1905. Strany 189—500. Část III. vyjde během roku 1906. Jako další publikace téže komise připravují se: Husova kázání betlemská, latinsko-česká, péčí dra. V. Novotného a Rokycanova česká postilla, péčí dra. Zd. Nejedlého. Obě díla dosud nevydána. První dílo bude vydáno dle rukopisu Klementinského, druhé dle rukopisu Křižovnického. Předsedou komise jest prof. dr. Josef Kalousek.

Dějin markrabství moravského (stručného vydání) od Rud. Dvořáka vydán byl sešit 4. Strany 97—128. Sešit za 40 h. Obsahuje počátek knihy II. „Od vymření Přemyslovců do nastolení krále Ferdinanda I. (1306—1526).“ Nakladatel A. Píša v Brně.

Národnostní změna v Hodoníně. Napsal Fr. A. Slavík. Zvl. otisk z „Katalogu slovenské výstavy hodonské z r. 1905“. Stran 12. Viz blíže v referátech.

Załoga w prawie polskiem średniowiecznem (Ležení ve středověkém právě polském). Napsal Dr. Przemysław Dąbkowski. Ve Lvově 1905. Archiwum naukowe. Díl I. sv. II., sešit 4. Stran 49.

V Petrohradě vyšly rusky a latinsky **„Listy a zprávy Jesuitův české provincie“**, o jejich misionářské činnosti na Rusi od r. 1698—1719. Sebral a úvodem českým opatřil František Dvorský.

Všeobecný dějepis pro vyšší školy obchodní. Dějiny nového věku. Napsal Josef Šusta. V Praze 1905. Nákladem Sboru pro vydržování obchodní akademie v Praze. Stran 358. Oznamujeme výjimečně tuto učebnici jako dílo v pravdě vědecké, v němž všeobecné dějiny pojaty jsou se stanoviska vyššího, téměř výhradně kulturního a obchodního. Události válečné skoro zmizely. Výtečná kniha tato bude se však lépe hoditi za příručku professorům nežli za učebnici žákům.

Časopisy.

Věstníku České akademie císaře Františka Josefa v Praze vydáno redakcí Bohuslava Raýmana roč. XIV. čís. 5. Obsahuje pokračování pokroků fysikálních za rok 1904, potom přehled anorganické chemie za r. 1903 (Dr. Boh. Kužma) a referát dra. K. Thona o novém podřádu acaridů, o tak zv. Notostigmatech.

Časopisu Musea království českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta roč. LXXIX. svazek 3. Nové práce: Nekrolog W. Wl. rytíře Tomka. — Albert Pražák: O přátelství Jana Nerudy s Adolfem Heydukem. — Josef Šimek: Poměry náboženské a arciděkanové v Kutné Hoře v době Ferdinanda I. — Dr. Čeněk Zíbrt: Dvě písně o bitvě u Moháče 1526. Nápěv upravil a úvodem opatřil Dr. Zdeněk Nejedlý. — Růžena Jelínková-Doubková: Popsání života Šebest. Hněvkovského. — Dr. Zdeněk Nejedlý: Mše Krištofa Haranta z Polžic. — Drobné příspěvky: Příspěvek k povahopisu Henyka

z Valdštejna a jeho matky Markety, rozené z Lobkovic. (Václav Diviš-Čistecký.) — K. J. Erbena básnické věnování J. J. Sreznĕvskému r. 1841. (V. A. Francev.) — Adam Huber Mezeřický z Rysenpachu arcibiskupovi Zbyňkovi Berkovi z Dubé o nájem domu a zahrady arcibiskupské při kostele sv. Petra na Poříčí. Praha, 15. dubna 1594. (Fr. Tischer ml.) — Dodatky a opravy k biografiím star. spisovatelů českých. (Č. Zíbrt.) — Korrespondence a listiny Mikuláše Drabíka z l. 1627—1671. (Ad. Patera). — Hlídka literární a Zprávy knihopisné.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře roč. XI. sešit 3. Obsah: Goll Jaroslav: Václav Vladivoj Tomek. — Pekař Josef: Nejstarší kronika česká. IX. Legenda „Oportet nos, fratres". Článkem tímto Pekař odpovídá parátně a obratně Bretholzovi na oznámený námi článek v „Zeitschrift des deutschen Vereines für die Gesch. Maehrens und Schlesiens". Bretholz mimo to našel v rajhradské knihovně zlomek Kristiana a vytiskl jej ve své práci. Pekař vydání toto pokládá za vadné zrovna jako vydání jiného rajhradského zlomku legendy „Oportet nos, fratres," kterou Bretholz také přidal ke svému pojednání. — Šimák J. V.: O speciálních mapách, jakožto pomůckách dějezpytných. — Polívka Jiří: Mikuláš Rej z Nagłovic. Ku pětistyletému jubileu. Četné referáty, výňatky z časopisův a Zprávy. K sešitu jest přidána první část Bibliografie české historie za rok 1904. Č. 1—522. Bude to práce neobyčejně záslužná.

Časopisu moravského musea zemského vydáno redakcí prof. Fr. J. Rypáčka, dra. Fr. Šujana a dra. Jar. J. Jahna ročníku V. číslo 2. Obsah: Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě. Podává Fr. A. Slavík. Část II. — Knížka lékařská od Nového Města z r. 1780. K tisku upravil Jan Vyhlídal. (Dok.) — Zpráva o archaeologických výzkumech za rok 1904. Podává I. L. Červinka. — Zprávy o rodině Vyzovských, z které pocházela první manželka Jana Amosa Komenského. Podává ve věrném opise J. Panek. — Zprávy komise na přírodovědecký výzkum Moravy: Stopy diluviálního člověka a fossilní zvířena jeskyň Ludmírovských. Napsal Jan Knies. — Nové nálezy v tithonském vápenci u Skaličky. Napsal dr. M. Remeš. — Poznámky k diluviálním nálezům v jeskyních mladečských a stopám glaciálním na severovýchodní Moravě. Podává K. J. Maška. „Lochy", umělé jeskyně na Moravě. Souborný přehled. Podává I. L. Červinka. — Zprávy z odboru vědeckého Moravské musejní společnosti a o činnosti Moravské musejní společnosti za rok 1904. Zpráva komise na přírodovědecký výzkum Moravy. Referáty o vědeckých publikacích.

Zpráv Právnické Jednoty Moravské vydán redakcí Jos. Boubely, Konst. Löfflera a dr. Frant. Bílovského ročníku XIV. sešit 3. Obsah: Ještě slovo k otázce „O právních vztazích uhrazovacího kapitálu k osobám na něm interessovým. Podává Václav Fryc. — Ku vládní osnově zákona, jímž předpisy o zápisech do rejstříku obchodního a společenstevního se doplňují a změňují. Podává A. Bílý. — Praktické případy. — Knihopis.

Sborníku Historického kroužku vydána redakcí dra. Mat. Kováře roč. VI. čísla 3. a 4. Nové práce: Farní osada Perucká. Napsal Fr. Štědrý. — O příchodu židů do Čech. Napsal J. M. Lambert. — Slezské zprávy

o česko-moravských emigrantech (1626—1642). Z archivalií na zámku Glogówku podává Jos. Vávra. — Drobné zprávy a posudky.

Slavorum litterae theologicae conspectus periodicus. Dirigentibus Dr. Jos. Tumpach, Dr. Ant. Podlaha. Sešit III. Zprávy o theologických spisech různých národů slovanských zvl. Čechů, Charvátů, Poláků, Rusův, Srbův a Slovanův. Zaznamenává také obsah význačných časopisů theologických.

Věstníku českých professorů vydáno redakcí Fr. Bílého ročníku XII. čís. 5. Nové práce: Poznámka o konvergenci řad (A. Strnad). — Školství bulharské (Ant. B. Svojsík). — Návrat k přírodě ve vyučování kreslení na školách středních (Fr. Sychra). — Jak možno dosáhnouti u studující mládeže obratnějšího vystupování (Al. Bělský). — Grafické důkazy některých pouček trigonometrických (Tomáš Havlíček). — Malování štětcem bez kontur. (Kar. Wellner). — Zapomínané kraje naší vlasti (Bed. Mach). — Z ruchu stavovského. Drobné zprávy. Zprávy spolkové. Literatura.

Hlídky vydána redakcí Dra. Pavla Vychodila roč. XXII. č. 7., 8. a 9. Nové práce: Moderní směry (Dr. Jar. Mathon). — Poplatky z propůjčení služby se zřetelem k osobám duchovním (JUDr. Tob. Kudela). — Paul Fredericq, o účincích věrověstné činnosti Říma a Byzance na literární rozvoj národů obrácených na křesťanství (Stan. Souček). — Psychologie na mezinárodním kongresu v Římě (Dr. Jos. Kratochvíl). — Jesuitské missie na Moravě v letech 1558—1653 (Jan Tenora). — Vývoj problemu Boha ve filosofii řecké před Sokratem (Dr. Jos. Kratochvíl). Posudky. — Ze života náboženského. — Věda a umění. — Zprávy národohospodářské. — Rozhledy sociální. — Školství. — Vojenství. — Směs.

Českého lidu vydána redakcí Dra Čeňka Zíbrta roč. XIV. čísla 9. a 10. Nové práce: Svatodušní „Hra na království“ (Jos. Košťál). — Nápěvky dětské mluvy (Leoš Janáček). — Pomlázka z Kamen. Malíkova (Frant. Lego). — Holičská továrna na majoliku (Dr. Č. Zíbrt). — Jak „chytali“ na vojnu v Ratajích u Bechyně r. 1849 (J. K. Hraše). — Len a konopě na Hané (Flor. Zapletal). — Lístek tříkrálový z Kutné Hory (Em. Leminger). — Lidová jména pozemků na Pacovsku (Př. Otak. Plaček). — Č. 10.: Co si povídají havíři (M. Rybák). — Staročeská rozprávka o masopustních mumrajích a hodokvasu v XV. stol. z rukop. Neuberkova (Dr. Č. Zíbrt). — Kněze Matěje Herborta Novoboleslavského Písničky a modlitby vojenské a Písnička nová z let 1618—1620. Z kapitolní knihovny Svatovítské (Jindř. Skopec). — Kouzla šibeniční v Kutné Hoře r. 1664 (Em. Leminger). — České hračky lidové (Anna Sýkorová). — Maličkosti ze Slovenska (Jos. L. Holuby). — Vo hastrmanoj (Ot. Svoboda). — Říkadla dětí slováckých z Kyjovska (z Bukovan) (Viktorin Frant.). — Pražské České Noviny roku 1783 o náboženských blouznivcích východočeských, odvedených k vojsku do Uher (Dr. Č. Zíbrt). — Z dějin pověr a kouzelnictví věku XVI. (Hynek Gross). — Lidové nadávky a posměšky v Chrudimsku (Marie Kuchynková). — Lidové léčení v době moderní (Daniel Vilde). — Ženská odveta za pohanění r. 1540 (Em. Leminger). — Světýlka (Bludičky) v okolí Velešína (Dr. J. Zítek). — Pohádka o kupcovi z Borové na Poličsku (J. Jan Pícha). — Časové zprávy. — Česká literatura lidovědná za rok 1904 (Ferd. Pátek). — Četná vyobrazení.

Vlasti vydána redakcí Tomáše Škrdla ročníku XXI. čís. 9., 10. a 11. Nové práce: Oslava 60tých narozenin kanovníka Dr. Josefa Pospíšila. — České náboženské obrázky XIX. století (Karel Procházka). — Moskva (Jindra Imlauf). — Oslavy Husovy (Z. Bretšnajdr). — Národopisné rozhledy. Literatura. Zprávy spolkové.

Selského archivu vydáno redakcí Vincence Praska ročníku IV. č. 3. s obsahem velmi pestrým a poučným. Vedle četných článků sešit obsahuje pokračování Listáře. Roční předplatné 4 K.[1])

Zemědělské politiky vydáno redakcí Jana Máše ročníku IV. č. 3. Obsah: Agrárně politické nebezpečí se strany Německa (JUDr. Rud. Roliček). — Veterinerní poměry na Moravě i v Rakousku (Václav Šafr). — Příspěvek k řešení otázky závazných společenstev zěmědělských (Jan Máša). — K obchodní smlouvě se Srbskem (Basil Macalík). — O vládním programu pro reformu a vybudování dělnického pojišťování (Jan Máša). — Rozhledy a menší zprávy ze všech zemí.

Československých Letopisů musejních vydáno redakcí Václava Vladimíra Jeníčka roč. II. číslo 4. Články: Musejní obecenstvo. — Městské museum v Rokycanech. — Musejní spolek v Třebíči. Zprávy.

Obchodního Obzoru, orgánu Obchodnické Jednoty pro Moravu a Slezsko v Brně, vydány redakcí Boh. Holmana a Jana Slezáka ročníku I. sešity 1. a 2. Obsah: Situace reformy živnostenského řádu v parlamentě (V. Karbus). — O některých doložkách fakturních (K. Löffler). — O daních přímých (J. Pekárek). — Pojem a důležitost národního hospodářství (J. Boubela). — Případy nekalé soutěže dle vládní osnovy zákona proti nekalé soutěži (Dr. V. Schuster). — O přirážkách (Dr. St. Bublík). — O společnosti se závazkem omezeným (Jar. Lisec). — Historický vývoj vědy národohospodářské (J. Boubela). — Instruktoři c. k. ministerstva obchodu pro živnostenská společenstva (Ot. Tichý). — Četné zprávy. — Obch. Obzor vychází 1. každého měsíce. Předplatné ročně K 6·—, poštou K 7·—.

Žďárského Obzoru vydána redakcí MUDra. Bedř. Drože roč. VI. čísla 2., 3. a 4. Z článků vyjímáme: Seznam osedlých v Bobrové v době předhusitské a jich poddanské povinnosti (Dr. B. Drož).

Zeitschriftu des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens vydán redakcí Dra. Karla Schobra ročníku IX. svazek 3. Nové práce: Dr. W. Stocklaska: Die Schlacht bei Austerlitz. — A. Brausewetter: Prokops Werk über die Kunstgeschichte Mährens.

Pro domo. „Lidová revue mor.-slezská“ rozepsala se o vědeckých poměrech moravských článkem, jehož obsah čelil jednak proti spolku Matici Moravské a jeho časopisu, jednak proti bývalému jednateli. Po „Opravě“, kterou redakce byla požádána uveřejniti, opakována řada výtek, činěných bývalému jednateli a dosavadnímu redaktorovi Časopisu Matice Moravské, jichž

---

[1]) Redakce dostala po dlouhé době zase jedno číslo a ráda je oznamuje.

prý se dopustil na škodu Matice. Výtky tyto nemohou zůstati nezodpověděny, jelikož obsahují nepravdy, ať již úmyslné nebo bezděčné.

Předně s povděkem dlužno kvitovati dodatečné přiznání, že původní článek v „Lidové revui moravsko-slezské“ nečelil ani proti výboru matičnímu ani proti časopisu, ač tomu znění článku nasvědčovalo. Ale ani výtky, činěné bývalému jednateli, nejsou oprávněny.

Redaktor Časop. Mat. Mor. vynasnažil se po celých 15 let, aby utvořil pevný kmen dobrých přispěvatelů tím více, že vymohl obnovení časopisu na výboru bojem, který se vlekl po celý rok. Dodnes píše v zájmu časopisu denně průměrně 2—3 listy. Vždy se staral pilně o články i referáty, a jen s napětím všech sil neopozdilo se za těch 15 let ani jedno číslo. S jakými nesnázemi bylo často bojovití, dosvědčí mu vždy milí spolupracovníci šk. r. Fr. Aug. Slavík a prof. Fr. J. Rypáček. Po celých 15 let byl redaktor vázán usneseními výboru a nesměl ročně tisknouti více archů časopisu, než bylo ustanoveno. Byl-li některý sešit rozsáhlejší, musel vydati následující sešity v objemu menším. Tím se vysvětluje, že bylo nutno velmi často žádati i nejlepších přispěvatelův, aby poshověli do příštího sešitu, nebo, bylo-li to za pokročilosti roku, po případě byla-li práce větší, do příštího ročníku. Ostatně jest známo, že pečlivý redaktor jeden sešit časopisu dotiskuje a následující již připravuje, tak že často dostane nový rukopis, když již články pro příští sešit jsou v tiskárně. Mimo to při Časopise Matice Moravské redaktor snažil se uveřejňovati přijaté práce v pořádku, v jakém docházely. Nejvíce výjimek učinil právě u pána, který mu teď vytýká nesprávnosti. Práce jeho nebyly nikdy odloženy na delší dobu než přes jeden sešit. Ostatně redaktor oznámil vždy slušně každý odklad a pověděl i příčiny. Jest tedy výtka tato naprosto bezpředmětná a lichá.

Bývalý jednatel žádal několikráte p. archiváře Brandla, aby Matice Moravská podala žádost k zemskému výboru za roční podporu, ale nedošlo k tomu nikdy z důvodu, který naznačil výbor ve své „Opravě“. Jakmile Brandl zemřel, byla podána žádost ihned, a mýlí se, kdo myslí, že snad se to stalo následkem výzvy, aby se konala zvláštní schůze literárních společností moravských za účelem společné žádosti. Ani Brandl ani výbor matiční neurazili se soukromou kritikou, že časopis jest neustále na témž stupni, ale uvažováno docela věcně o vysloveném přání za společnou schůzi. Původně byla ochota svolati ji. Ale když jednatel poslal navrhovateli přesné usnesení výboru, dostalo se spolku odpovědi tak příkré, že potom Brandl nařídil, aby celý návrh poslán byl původci bez doprovodu nazpět, jak se také stalo. Že původní zpráva jednatelova navrhovateli byla obšírnější, jest přirozeno, poněvadž psal navrhovateli také o projevech, jež učiněny byly jednotlivými pány ve výboru, ale nebyly pojaty do protokolu. Co bývalý jednatel napsal, nebylo všecko vlastním jeho míněním; byl toliko prostředníkem. Naopak myšlenka sjezdu literárního byla mu vždy sympathickou. Bylo tedy správně řečeno v „Opravě“ výboru matičního, že schůzi společnou zmařil tehdy navrhovatel sám svou strohou odpovědí k výboru, který se ovšem vyslovil — a to beze vší zásluhy tehdejšího jednatele —, bude-li sjezd svolán Maticí Moravskou, že se může konati jen v Brně, aby se ho mohli účastniti také zástupcové z Telče, Třebíče a jiných měst západní Moravy. Myslí-li se, že myšlenku sjezdovou ubil jednatel bývalý — „on a

jenom on" — přikládá se mu moc, které nikdy neměl a po níž nikdy netoužil, konaje vždy jen, na čem se usnesl výbor, nebo co mu bylo nařízeno předsedou. Bývalý jednatel nenamítá nic, uveřejni-li se listy, které psal navrhovateli o sjezdové otázce. Byly vždy slušné a pravdivé. Za to slova kritikova o falšování podpisu Brandlova jsou víc než unáhlením. Každý se může přesvědčiti, že všecky protokoly výborové podepsány jsou řádně buď předsedou nebo místopředsedou, a na listině, navrhovateli poslané, lze také zjistiti velmi prostě pravost podpisu.

Z Matice Moravské nevyšel ani jediný projev, že by Brno se chtělo pokládati za vědecké a literární středisko Moravy. Páni sedící ve výboru nestarají se vůbec o takové otázky, nýbrž tiše pracují, pokud jim stačí síly. Poručníkování Moravy po stránce vědecké přichází odjinud a vyskytuje se v různých časopisech pravidelně v podobném znění.

Nesprávno a nespravedlivo jest vytýkati, že od roku 1873 umlčuje se všecko, co se dobrého působí mimo Brno. Časopisu Matice Mor. a redaktora mohou se týkati jen léta 1891 a násl. A tu jest zajímavo, jak umlčován byl se svými pracemi sám autor výtek. O pracích jeho referoval sám redaktor nebo požádal jiné (Čihula), aby o nich psali. Redaktor referoval z vlastního popudu, Čihulu vybídl na upozornění autorovo. A referáty ony byly nejpochvalnější ze všeho, co vůbec bylo napsáno o těch pracích. Když počal vycházeti Selský archiv, redaktor Čas. Mat. Mor. uvítal časopis ten velmi přátelsky a radostně; neméně pochvalně se vyslovil o témž časopise také v III. díle Sněmův a požádal professora F. J. Rypáčka, aby napsal do časopisu i větší referát. Byl tak pochvalný, že Selské listy ho uveřejnily s nápisem: „Sedláci čtěte!" Výměnu časopisů povoluje pouze výbor, a redaktor Časopisu Mat. Mor. v jednom listě svém vyzýval redaktora Selského archivu, aby o výměnu zažádal. Ani Časopis Matice Moravské ani jeho redaktor nikdy se nepřátelsky nedotkly ani Selského archivu ani jeho redaktora, ale Časopis Matice Moravské byl každou chvíli poručníkován.[1]) Redaktor Čas. Mat. Mor. a bývalý jednatel vyzýval dvakráte pana kritika, aby se účastnil vydávání Vlastivědy Moravské; nejen ho tedy neumlčoval, nýbrž i vybízel ku práci společné. O výstavě napajedelské redaktor nedostal článku odnikud a sám dlel v cizině po práci archivní. Výtka tato by byla snad oprávněna, kdyby byl Čas. Mat. Mor. referoval dříve nebo potom o jiných podobných výstavách. Že by výstava ta byla úmyslně opomíjena a umlčována, mohou tvrditi jen lidé zlé vůle.

Co se dále vytýká redaktorovi v otázce Kroftově, jest opět bezdůvodné. Bylo by se mohlo snad něco namítati, kdyby byl redaktor poslal odpověď kritika Bretholzova Kroftovi, ale potom kdyby nebyl poslal odpověď Kroftovu

---

[1]) Bylo by dobře, kdyby také autor inkriminovaného článku, uveřejněného v ročníku 1898 Čas. Mat. Mor., opravil nařčení, jako by článek jeho byl patiskem z práce, jež vydána již r. 1857. — Kritik žádal prý také marně, aby přiměřeně byl upraven program Čas. Mat. Mor. — Program Čas. byl uveřejněn Fr. Aug. Slavíkem r. 1891 a výboru se nevidělo měniti jej.

kritikovi. On však rovnoprávně neučinil ani to ani ono, jelikož odpovědi obou pánů neměly ani formou rázu polemiky, nýbrž spíše vědeckých pojednání, jak svědčí také jejich nápisy. Ostatně chce-li kritik ozvati se nyní proti Kroftovi, redakce Čas. Mat. Mor. jest ochotna, vyhověti jako vždy.

V otázce Bretholzově byl by kritik udělal lépe, kdyby byl mlčel, poněvadž dobře ví, že týž redaktor prostředkoval také na prospěch kritikův, aby se škrtly a upravily věci jemu nepříjemné, a mimo to pohnul Bretholze, aby nechal další polemiky. Redaktor Čas. Mat. Mor. zachoval se vůbec ke kritikovi Bretholzovu tak liberálně, že mu to bylo velmi ostře vytčeno ve výboru Mat. Mor. Vážený člen výboru dovozoval, že kritika neměla býti uveřejněna v té formě vůbec. A poněvadž přes to p. kritik tvrdí, že neliberální jednání redaktorovo uznávají i páni brněnští, prosím o jména; vždyť kritik si přeje přímou řeč a nechce, aby se kdo strkal za jiné osoby.

Prapodivná jest výtka, že „areopag brněnský potlačil vědecké články kritické, poslané do Moravské Orlice“. Když kritik sám neví, kdo zasedá v tom areopagu, proč věc uvádí v souvislost s otázkami matičnými nebo docela s osobou bývalého jednatele a redaktora Čas. Mat. Mor., který s Moravskou Orlicí nemá styků vůbec a ani neví, že tam něco podobného bylo posláno.

Tak vypadají výtky, učiněné bývalému jednateli Matice Mor., uvedou-li se na pravou míru. Chyboval prý na škodu Matice. Když nastoupil jednatelství, měla Matice sice vykázaných téměř 8000 K jmění, ale při tom značné množství dlužných povinností. Členů bylo něco přes 500. Schůze výborové a valné hromady konaly se málokdy. A ten kaceřovaný jednatel vzkřísil Časopis po dlouhém boji se skepsí pánův ostatních, zorganisoval po Moravě a Čechách jednatelství a zavedl přesný pořádek do vnitřního života spolku. Za 10 let Matice vykazovala téměř 1300 členův a na 20.000 K jmění základního a vydajného přes to, že vedle Časopisu vydány byly i některé obsáhlé publikace jiné. Tyto a mnohé jiné maličkosti pan kritik bezpochyby přehlédl; neboť nelze předpokládati, že by to byl za své „osvědčené“ přímosti zamlčel úmyslně.

Mimochodem dlužno ještě vytknouti nepravdu, že výbor Matice Moravské dožadoval se uveřejnění „Opravy“ paragrafem 19. Oprava poslána byla redakci se slušnou žádostí za uveřejnění *bez* § 19. —, tak aspoň se vyjádřil nynější jednatel. Teprve když vyšla 2 čísla časopisu a Oprava nebyla uveřejněna (v prvém čísle se redakce omluvila, že Oprava došla pozdě, v 2. se již vůbec neomlouvala), byl výbor Matice Mor. nucen žádati důrazněji. Dr. Pluhař však tvrdí, že vyjednal s redaktorem celou věc důvěrně a přátelsky.

Bývalý jednatel Mat. Mor.

Opravy:

Na straně 345. v řádku 9. vynechte letopočet „před r. 1891“; staloť se prý tak i později; na str. 351 v ř. 15. shora na místě „polovici“ má býti „polovice“.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

